

PROSPERI ALPINI
Ph. & Med. Doct. in Gymnasio PATAVINO *Med. Prof. Ordinarii*

DE

PRAESAGIENDA
VITA & MORTE

AEGROTANTIUM
LIBRI SEPTEM.

In quibus ars tota HIPPOCRATICA praedicendi in aegrotis varios morborum eventus, cum ex veterum Medicorum dogmatis, tum ex longa accurataque obſervatione, nova methodo eluceſcit.

Cum PRAEFATIONE

HERMANNI BOERHAAVE.

Editio altera Leidenſis, cujus Textum recenſuit, paſſim emendavit, ſupplevit; citata HIPPOCRATIS loca accuravit,

HIERON. DAV. GAUBIUS, M. D. & CH. L.

Cum Capitum & Rerum duplici Indice.

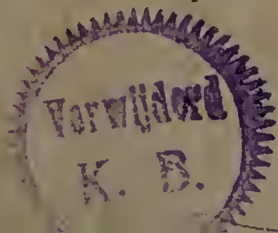

J. Goeree delin. *P. Sluyter sculp.*

LUGDUNI BATAVORUM,

Ex Officina ISAACI SEVERINI. MDCCXXXIII.

Cum Privilegio.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

MEDICAE ARTIS PRINCIPI,

HERMANNO BOERHAAVE,

FAUTORI SUO AETERNUM VENERANDO,

HIERONYMUS DAVID GAUBIUS,

PERPETUAM FELICITATEM.

Maximo, quod apud Te, VIR CELEBERRIME, isthic ALPINI liber habuit semper, & etiamnum habet, ponderi junge immensum Tuorum erga me meritorum cumulum [redacted]: Sic momenta cognoveris, quae, hanc ut novam ejus editionem Tibi potissimum dedicem, me induxêre. Te profecto Auspice his primum in oris lucem Ille vidit. Te commendante distractus est avidissime. Te adhortante ejus, jam alterum prodituri, in

me curam ſuſcepi. Quid ni Illuſtris adeo Patroni prae ſe ferat Nomen cliens? Sed vel praegnantior multo, alia, quae ad me attinet, ratio id ipſum poſtulat. Tanta enim eſt Tuorum in me benefactorum magnitudo; ut dulciſſima horum recordatione memet oblectans, ſaepe dubitem, anne vel ipſis Parentibus meis plus debeam, quam Tibi? Quum vero acceptis paria unquam referre me poſſe, non niſi inſanus ſperarem; eo tamen adnitendum mihi fore credidi, ut aliquando perpetuum juſtiſſimae gratitudinis, ſummaeque erga Te reverentiae meae, monumentum palam ſtatuam: cui equidem, ſi ullo tempore, hodie certe optatiſſimam nactus prehendo occaſionem. Immortali quippe, & omnium manibus tritiſſimo id inſculptum libro & propalabitur latiſſime, & delebitur nunquam: quorum utrumque in votis eſt.

Tu igitur, Fautorum Maxime! quod mente Tibi devotiſſima ſacratum, aequo id animo velim accipias. Vive diu, quam feliciſſimus! Dumque, quo nobis datus es, coelum Te manet, ſerus ſaltem eo redi! Iterum vale. Dabam Leydae 17$\frac{27}{9}$32.

LE-

L E C T U R O

HIERONYMUS DAVID GAUBIUS,

S. P.

QUanto se usu commendet, in Artis Medicae exercitio, PROSPERI ALPINI hocce scriptum, novit, qui argumenti gnarus illi legendo dedit operam: sed nec latere ipsum potest, quot quantisque passim vitiis, quacunque demum culpa commissis, scateant, quotquot has in oras pervenerunt, ejus editiones. Enata hinc intelligentiae obstacula fructuum inde colligendorum & copiam minuunt & dulcedinem. Quam equidem rem uti dolui semper, ita tandem, vel in privata duntaxat commoda mea, ipsi, quousque possem, mederi, mecum constitui: utpote qui, Hippocratis lectioni intentus, Alpinum mihi elegeram pro indice, in quem loca, de præsagio in morbis occurrentia, ad suos quaeque titulos referrem. Dum ergo hoc agenti plurima inibi, errorum nube obfuscata, sponte illucebant; haec simul corrigendo, tacite quasi voti reddebar compos, Alpinum nactus satis emaculatum, meoque deinceps usui pulchrè adaptatum. Interea temporis novam ejus parat editionem Bibliopola; qui, cum praeter unicum, idque & mutilum, de priore editione exemplar nullum possideret, meum ipsi ut commodare velim rogat. Annuo: do: evolvit Ille; curas videt meas, novaeque editioni suae adjungi optat, perfectioni quippe operis inservituras autumans. Celeberr. D. BOERHAAVIUM uterque id

consultum imus: probat & Hic propositum. Ita Hoc incitante, Illo rogante, inopinatò adducor, aliunde satis occupatum hunc hominem novo ut labore onerem. En L. B. bonâ fide, quo casu tota res contigerit. Nunc quae praestiterim, audi! Mendas, quotquot observavi, bene multas & graves correxi, ut potui: hiatus aliquot, mihi visos, replevi: citata Hippocratis loca, juxta editionem Hujus Foesianam, novissimam, utpote coeteris ferè magis hodiè pervulgatam, accuravi: quæ vero ex Galeno, aliisve allegantur, non attigi; plus enim haec, quam quo fruor, exegissent otii.

Quoniam vero, quo tempore manum ego primum admovi operi, aliqua jam ejus pars binis sub praelis sudaverat, quam abjici, & correctam de novo imprimi, haud patiebatur sumtuum magnitudo; inde factum, haec ut talis fere permanserit, qualis fuerat ante. Habetur autem â paginâ prima ad 57mam usque, in primo Alphabeto; in secundo vero â pag. 185. usque ad 209. Interim ne quid desiderari tamen posset, quae hac in parte corrigenda & addenda fuissent, in peculiares quasdam pagellas, indici praefixas, conjecimus. Ea igitur L. B. facili negotio, inter legendum, ad suos quaeque locos, si ita videbitur, transferre poteris. Vale, & labores hosce meos in Tua commoda converte. Dabam Lugduni Batav. 17 $\frac{27}{9}$ 32.

MEDI-

P. S.

Bina adhuc, præter ante dicta, monendus es L. B! quæ, opere jam impresso, demum incidere. Horum prius est, quod huicce editioni, in ornamentum singulare, Authoris præfixerim effigiem. Qui stupendam ALPINI eruditionem tam vividè exprimit liber, quidnî Ejusdem & in fronte gerat imaginem? Eam verò (quod publicum hîc stet gratissimi pro tantâ liberalitate animi mei monumentum) eximiae debeo munificentiae Viri incomparabilis, D. JOANNIS BAPTISTÆ MORGAGNI, eodem in Gymnasio, in quo ALPINUS olim, Professoris longè celeberrimi; quippe qui, literis sollicitatus, exemplum, juxta tabulam â nobili Pictore, *Leandro Bassano*, exaratam, descriptum, mihi transmittere haud est dedignatus. Expressit hoc Chalcographus noster, quàm poterat fieri, fidelissimè. Interim ne datam â *Tomasino*, in *Illustrium Virorum Elogiis*, ALPINI effigiem cum hac meâ conferens, animadversâ dissimilitudine haesites; scias velim, illam senis esse, aetate verò florentis meam: id enim ex datis simul â CL. MORGAGNO ad me epistolis mihi constitit; utpote commemorantibus, in Tabulae descriptae tergo, majoribus olim consignata literis, adhuc legi sequentia.

AN. A. VIRGINIS PARTU MDLXXXVI
MEN. FEBRUARIO
LEANDER BASSANUS PROSPERI
ALPINO MEDICO, QUUM STATIM
EX EGYPTO BASSANUM
VENERIT, GRATO ANIMO
EFFIGIEM ITA EGREGIE
GALIDAM OB AMICITIAM
PINXIT
AN. SUÆ ÆTATIS
XXXI.

Quæ quidem inſcriptio, licet nonnullibi mendoſa, aetatis tamen Alpini tùm temporis index, ante dictis fidem facit.

Alterum eſt, L. B! quod, Tua in commoda, Vir quidam Doctiſſimus, Praxin hac in Urbe Medicam exercens feliciſſimè, rerum, hoc in opere tractatarum, compendia pagellarum marginibus, Idemque & indicem adſcripſerit locupletiorem. Ita, dum ſuum tribuo cuique, haud videbor Tibi, alienis velle plumis ſuperbire. Iterum vale!

MEDI-

MEDICINAE CULTORIBUS

HERMANNUS BOERHAAVE.

S. P.

AD condendam medicinam requiri accuratam primô eventuum historiam, deinde verô severum ex illo ratiocinium, censent omnes, quibus accuratius introspicere in disciplinae hujus indolem unquam placuit. Qua autem lege, ex idonea experimentorum copia, disputatione rationis proficere quis possit, olim indicare conatus fui, quum de vi ratiocinii mechanici in Medicina publicè disserui. Qua vero via experimenta capere, vel jam capta discere, quis poterit, in commendatione studii Hippocratici longè prius dixeram. Est enim HIPPOCRATES *unus fere, penes quem sylva reperitur observationum earum, quae ad artem pertinent. Utinam, qui collegit accurate, ordinatim digessisset! Sed properum Viri fatum obstitit, ne tam speratum absolveret opus. Incubuere dein supplendo huic defectui Illustres in Arte Viri, quos inter* LUDOVICUS DURETUS *excellit, & eo vel major forte* PROSPER ALPINUS. *Prior in immortali mehercle scripto*

ad

ad Coaca Hippocratis, posterior in absolutissimo, quod vobis jam offertur, opere. Egò sanè, postquam prima id vice evolveram, judicavi meliorem in Medicos usus librum alium vix inveniri; nullum ergo Medicinae Studiosis magis commendandum esse. Quum vero rarissimi libri ingens esset penuria, exarandum denuò curavi juxta exemplar, quod possidebam, editionis Francofurtensis. Id autem quum verborum, sententiarum, citationum, mendis scateret adeò, ut sensus Auctoris vix sibi constaret, nec mihi curandis his vel minimum superesset otii, quaerendus fuit, qui id in se susciperet oneris. Hoc autem, grave licet & plenum taediosi laboris, sibi imponi passus est RUDOLPHUS DYKER *Embdanus, ingenio, industria, eruditione & modestia ornatissimus, Medicinae ut nunc summa cum laude Candidatus, ita brevi, Deo dante, ipse magno hominum bono futurus Medicus. Atque idem ille felicissimo ardui laboris successu rem optime absolvit. De eo autem & gaudeo impense, & Vobis gratulor, probè gnarus, dignius hôc opus rarô exivisse in lucem. Valete! Lugd. Bat. 22. Sept.* MDCCIX.

ILLU-

PROSPER ALPINUS. Marosticensis
PH. & MED. ac PROFESSOR MEDICINAE PATAVINUS.

R. Blokhuysen fecit.

ILLUSTRISSIMIS AC SAPIENTISSIMIS

SENATORIBUS,

JACOBO FOSCARENO

Equiti, & Divi Marci Procuratori.

HIERONYMO CAPELLO

ATQUE

JOANNI DELPHINO

Equiti, & Divi Marci Procuratori,

Triumviris Literariis.

PROSPER ALPINUS

S. D.

Inter partes, quæ artem Medicam perficiunt, Viri Illustrissimi, ea, quæ occultarum morbos continentium causarum notitiam per signa exhibet, perinde ac Imperatori hostium insidias, Medico morbos maligne ingravescentes detegit, præteritasque molestias ægro non referente aperit, præsentia cernit, de vita & morte, deque longitudine ac brevitate morborum multo antea prænoscere docet, atque demum hominem prædictionibus, quasi oraculis, auctore Hippocrate Coo, admiratione dignum reddit, ab omnibus plurimum commendatur, ac veluti

divinum quoddam suspicitur. Neque immerito sane, cum Medici hanc artem perdocti, veluti Dii oracula hominibus, ita morbos futuros prædicant, ægrotorumque salutem atque exitium ante prævideant, ac non minus, quando tempore hæc futura. Hippocrates Cous pestilentiam ab Illyriis venientem prædixit, & discipulos ad opem ferendam in varias urbes dimisit; cui illos honores, quos Græcia Herculi, propter ejus merita contulerunt. Libros scripsit Prognosticorum, Morborum Epidemiorum, ac, uti aliis visum est, etiam Prorrheticorum, & Coacorum præsagiorum, quibus tota prædicendi ratio Medicis innotescit: In quibus quidem Hippocratem, quasi divinam naturæ mentem, loquentem audire licet. Quamobrem Eudemus olim Romanus & Senator & Philosophus prædictionem a Galeno sibi arte Hippocratica proditam maxime est admiratus, ita ut postea, sicuti Galenus prædixerat, sanatus, amicis alta voce clamando dixerit: Pythium Apollinem vaticinari ægrotantibus voluisse per os Galeni. Quibus sane constat, hanc Medicinæ partem Græcis prognosin dictam, ceteris nobilitate ac præstantia esse anteponendam, Medicisque splendorem multum & ornamentum afferre, & ad Medicinam faciendam esse scitu necessariam. Etenim quis quæso occultis morborum caufis per signa haud quaquam cognitis, naturæque morbo adversantis statu, ac humorum motibus ignoratis, ægrotis opportuna præsidia adhibere poterit?

Hinc

Hinc ſit, ut Medici hujus artis ignari, ejuſdem naturæ ſtatum, humorumque motus in ægrotis minus accurate obſervantes, ſæpius ipſis intempeſtivo ac inopportuno medicamentorum uſu, aut impediendo, aut intercipiendo, utiles naturæ progreſſus, exitium inferant. Ego itaque eximia hujus partis Medicinæ utilitate, præſtantia ac nobilitate perſuaſus, cum multos annos huic ſtudio incubuerim, cum in variis, & regionibus & locis, varios morborum caſus atque eventus, tum apud præcipuos Medicinæ Scriptores obſervaverim, opus ad medicum præſagium maxime faciens compoſui, in quo de morbis prævidendis, de longitudine & brevitate morborum cognoſcenda, de præteritorum ſymptomatum cognitione, deque præſagienda vita & morte ægrotantium, ſatis accurate egi. Ac demum cum ultimam hujuſce operis partem, ſeptem libris diſtinctam, de præſagienda quippe vita & morte ægrotantium inſcriptam, multorum perſuaſione in lucem edere conſtituerim, idque libenter, ne Medicinæ ſtudioſi hoc etiam ad medicinam faciendam commodo carerent, extemplo vos Senatores Ampliſſimi mihi in mentem occurriſtis, quibus hoſce meos labores devotiſſime offerrem, ac dedicarem: primum, quoniam hoc opus, quod partem Medicinæ prope divinam (divinum enim videtur, Medicum ægrotos vel morituros, vel ſanitatem recepturos, antea prænoſcere, atque prædicere) complectitur, ſua nobilitate ac præſtantia non indignum etiam Ampliſſi-

morum Senatorum benignitate mihi sit visum. Addo mihi jamdiu fuisse in optatis, ut me Vobis, Triumviris Litterariis Sapientissimis, possim aliquando honoris, ac beneficii olim suscepti memorem declarare. Quippe qui, nedum lectionem medicamentorum, vulgo simplicium vocatam, (quæ naturalium omnium vel plantæ sint, vel animalia, vel fossilia, ad usum medicinæ facientium historiam docet, viresque ac usus omnes ad medendum, quod ipsum recte mederi est) studiosis Medicinæ merito maximi faciendam, quod absque medicamentorum notitia, neque ullus Medicus, neque ars ipsa Medica unquam esse potuerit, in studio Patavino omnium celeberrimo, mihi interpretandam detuleritis, sed etiam eam ordinariam in eodem studio, ut majori quoque honore, majori vestra benevolentia decoraret, declarastis, quod honoris & ornamenti huic lectioni alias nunquam fuit tributum. Merito itaque hosce Libros de nobilissima ac fere divina Medicinæ parte nunc in publicum evulgandos vobis Senatoribus humanissimis (quorum magnificentiam, sapientiam, justitiam, humanitatem, prudentiam, omnes nationes maxime admirantur, venerantur, suspiciunt) dedicandos duxi. Ut ea ratione quandoque etiam appareat, quantopere istius Patavini Gymnasii Medicinæ studiosis utile foret, ac quantum ejusdem studii ornamentum, atque perfectio augeretur, si una cum aliis partibus Medicinæ hæc una quoque ad prognosticum pertinens, ceteris

no-

nobilior, omnino Medicis necessaria publice in eodem Gymnasio doceretur. Qui non avidissime audirent libros prognosticorum Hippocratis, atque libros morborum Epidemiorum? Illos tanquam prædicendi rationis præcepta continentes, atque hos tanquam casus peculiares, in quibus studiosi ad prædicendi praxin seipsos exerceant. Undique (auderem affirmare) Medicinæ studiosi Patavium confluerent, ut præter alias Medicinæ partes prognosis quoque ad Medicinam summæ utilitatis, ac splendoris facultatem, quæ olim a primariis Medicis jure merito in hoc studio tractabatur, intelligere possent. Interim Viri Illustrissimi hosce Libros, Vobis a me devotissime dicatos, hilari ac perbenigno vultu accipite. At si quid ex ipsis ornamenti ad artis Medicæ studiosos ac commodi aperiatur in hoc vestro disciplinarum omnium emporio, denuo vel restituendum, vel potius instaurandum, summæ prudentiæ vestræ judicium esto. Deum Optimum Maximum precor, ut Vos & Reipublicæ vestræ felicissimæ, & huic Patavino Gymnasio perpetuis annis tueatur incolumes & fortunatos. Patavii. Anno salutis humanæ MDCI. die 15. Mens. Februar.

PROSPER ALPINUS
LECTORI OPTIMO.

Cum in editione Librorum de Medicina Ægyptiorum studiosis Medicinæ polliciti fuerimus, Libros quoque nostros de medico præsagio conscriptos nos in lucem edituros, posteaque multis viris celeberrimis, quibus alii nostri labores alias evulgati haud ingrati exstiterunt, hortantibus, ac rogantibus, cum promissis standum esset, non potuimus, neque debuimus ipsorum desiderio plane non obsequi. Unde cum scripserimus primo de morbis prævidendis, mox de præteritorum symptomatum cognitione, tertio de longitudine & brevitate morborum, atque demum de præsagienda vita & morte ægrotantium, ex quatuor partibus totum hoc opus, ad Medicum præsagium attinens, perficientibus, eam, quæ in morbis ægrotantium vitam & mortem prænoscere docet, septem libris distinctam primum publicandam consulto duximus. Quos libros propter ipsius eximiam ad Medicinam faciendam utilitatem, tum quod a multis maxime expeti intellexerimus, tum etiam, quod libros de hac quidem prædicendi parte prosecutos in promptu magis, ut typis committi possent, habuerimus, eo libentius nunc in lucem prodire permisimus. Itaque, optime Lector, hos interim legito, recte consulito, reliquosque libros de aliis prognosis partibus conscriptos prope diem exspectato. Atque nostram fortasse Medicinam alias methodico modo informatam. Vale.

IN-

INDEX
OMNIUM CAPITUM,
Quæ in hoc opere continentur.

LIBER PRIMUS.

LIBER SECUNDUS.

XII. Quid

LIBER TERTIUS.

LIBER QUARTUS.

INDEX CAPITUM.

LIBER SEPTIMUS.

PRI-

PRIVILEGIE.

De STAATEN VAN HOLLAND en WESTVRIESLAND doen te weeten, Alzoo ons vertoont is en te kennen gegeeven by *Isaak Severinus*, Burger en Boekverkoper binnen de Stad Leiden; hoe dat Hy onlangs hadde gedrukt *de Godgeleerde Natuurkunde, of eene betoging van Gods weezen en Eigenschappen uit de beschouwing van de werken der Schepping, met keurlyke aanmerkingen en beproefde waarneemingen, door* W. DERHAM, Lid der Koninglyke Maatschappy te LONDEN, vertaalt door *Abraham van Loon*, M. D. in 4to en hoe Hy wyders onder handen hadde, en voorneemen was, te drukken van den zelven Auċteur *Zyne Godgeleerde Starrekunde en Waterkunde, dienende insgelyks om uit de werken en schepzelen aan den Hemel, en onder en in de wateren, de aanbiddelyke Godheid te betoogen*, en wyders hoe Hy Suppl. ook stond weder op de persse te brengen, 't geen voorheen reeds by hem was gedrukt, PROSPERI ALPINI *de praesagienda vita & morte Aegrotantium libri* VII. in 4to. om welk alles wel uit te voeren, reeds veel moeite en kosten waren gedaan, en vervolgens nog zouden moeten werden gedaan. Edog vermits Hy niet zonder reden bedugt was, dat de bovengenoemde Boeken, of eenigen van die, ten deele of in 't geheel, in het groot of in het klein, hier of elders door eenige baatzuchtige menschen mogten werden nagedrukt, en de Supplt. hier door van alle zyne moeite en kosten, tot merkelyke schade, zoude worden ontzet en teenenemaal gefrustreert: zoo keerde hy Supplt. tot Ons, ootmoedelyk verzoekende, dat aan hem, met uitsluiting van alle anderen, vergunt moge werden Octroy of Privilegie, voor den tyd van vyftien agter een volgende jaaren, om de voorschreeve Boeken alleen te mogen Drukken in de *Nederduytsche*, *Latynsche*, en *andere* Taalen, zoo als de Supplt. ten nutte van het gemeen oorbaar vinden mogt, met verbod, dat niemand, op de gewoone boete van drie duizend gulden, de bovengenoemde Boeken, op wat naamen, titel enz. het ook zoude mogen zyn, drukken mag, of uitgeeven, of ook buiten deeze Provintie gedrukt zynde, alhier in te voeren, of te verkoopen. ZOO IST dat Wy, de zaak en het verzoek overwogen hebbende, en de geneegen weezende ter bede van den Supplt. uit onze regte wetenschap, zouveraine magt en authoriteit, den zelven Supplt. geconsenteert, geaccordeert, en geoctroyeert hebben, consenteeren, accordeeren en octroyeeren hem by deezen, dat hy geduurende den tyd van vyftien eerst agtereenvolgende jaaren, de voorsz. Boeken genaamt *de Godgeleerde Natuurkunde, of een betoging van Gods Weezen en Eigenschappen uit de beschouwing van de werken der Schepping, met keurlyke aanmerkingen en beproefde waarnemingen door* W. DERHAM. Deszelfs *Godgeleerde Starrekunde, en Waterkunde.* PROSPERI ALPINI *de praesagienda vita & morte Aegrotantium libri Septem.* in dier voegen als by den Supplt. is verzogt, en hier vooren staat uitgedrukt, binnen de voorz. onzen lande alleen zal mogen drukken, doen drukken, uitgeeven en verkopen, verbiedende daaromme allen en eenen iegelyken dezelve Boeken, in het geheel, of ten deelen, te drukken, na te drukken, te doen na drukken, te verhandelen, of te verkoopen, of te elders na gedrukt binnen denzelven onzen lande te brengen, uit te geeven, of te verhandelen, of te verkopen, op verbeurte van alle de nagedrukte, ingebragte, verhandelde, of verkogte Exemplaaren, en een boete van drie duizend guldens, daarenboven te verbeuren; te apliceeren een derde part voor den Officier, die de calange zal doen, een derde part voor den Armen der plaatze, daar de casus voorvallen zal, en de resteerende derde part voor den Supplt. en dit telkens, en zoo menigmaal als dezelve zullen werden agterhaalt: alles in dien verstande, dat wy den Supplt. met deezen onzen Octroye alleen willende gratificeeren, tot voorhoede van zyne schade, door het naadrukken van de voorsz. Boeken, daar door in geenen deele verstaan den inhoude van dien, te authorizeeren, of te advoueeren, en veel min dezelve onder onze protectie en bescherming meer credit, aan-

aanzien of reputatie te geeven, maar den Supplt. in cas daar iets onbehoorlyks zoude mogen influeeren, alle het zelve tot zyn lafte zal gehouden zyn te verantwoorden: tot dien einde wel expreffelyk begeerende, dat by aldien hy deezen onzen Octroye voor dezelve Boeken zal willen ftellen, daar van geene geabbrevieerde of gecontraheerde mentie zal mogen maaken, nemaar gehouden zyn het zelve octroy in het geheel, en zonder eenige omiffie daar voor te drukken, en dat hy gehouden zal zyn een Exemplaar van de voorfz. Boeken op gr. pap. gebonden en welgeconditioneerd te brengen in de Bibliotheek van onze Univerfiteit te Leiden, binnen de tyd van zes weeken, na dat hy Supplt. dezelve boeken zal hebben beginnen uit te geeven, op eene boete van zes hondert gulden, na expiratie der voorfz. zes weeken, by den Supplt. te verbeuren, ten behoeve van de Neerduitfche armen van de plaats, alwaar de Supplt. woond; en voorts op pœne van met de daad verfteken te zyn van het Effect van dezen onzen Octroye. Dat ook de Supplt. fchoon by het ingaan van het Octroy, een Exemplaar gelevert hebbende aan de voorfz. onze Bibliotheek, by zoo verre hy geduurende den tyd van dit Octroy, dezelve Boeken zouden willen herdrukken, met eenige obfervatien, noten, verandering, correctien, of anders hoe genaamt, of ook in een ander formaat, gehouden zal zyn, wederom een ander Exemplaar van dezelve Boeken, geconditioneert als vooren, te brengen in de Bibliotheek binnen dezelve tyd, en op de boete en pœnaliteit als vooren. En ten einde de Supplt. dezen onzen confente en Octroy moge genieten, als naar behooren, laften wy allen en een iegelyk, wie het mag aangaan, dat zy den Supplt. van den inhoude van deezen doen, laaten, en de gedoogen, ruftelyk, vredelyk en de volkomentlyk genieten ende gebruiken, cefferende alle belet ter contrarie. Gegeeven in den HAGE onder onzen grooten Zegele hier aan doen hangen, op den zeftienden September, in 't Jaar onzes Heere en Zaligmakers zeventien hondert acht en twintig.

was getekent

J. G. V. BOETZELAAR

Ter ordonnantie van de STAATEN

WILLEM BUIS.

PROS-

PROSPERI ALPINI

MAROSTICENSIS,

Philosophi & Medici in Gymnasio Patavino Medicamentorum Simplicium Professoris Ordinarii,

DE

PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER PRIMUS.

PRÆFATIO.

D eam Medicinæ partem explicandam aggredimur, quæ, quomodo de ægrotantium salute & morte præsagiendum sit, docet. De qua ob eximiam ad Medicinæ studiosos utilitatem, atque commodum, accurate nunc agendum duximus. Etenim hæc prædicendi ratio non minus Medicis, quam ægrotis plurimum emolumenti afferet. Hi quidem de ipsorum futura salute Prognosticum audientes, facilius, ac propensius Medicorum præceptis obediunt, ac exinde tutius & citius pristinam sanitatem recipiunt. Illi vero prævisis ea arte symptomatis, quibus ægroti sunt vexandi, facilius medicamentis occurrunt. Ex quibus morborum probe cognita ac perspecta natura, curatio qualis recte profutura sit, intelligunt; atque etiam (quod maximum curatricis Medicinæ partis esse existimo) neglecta morborum prædictione, proba quidem vivendi ratio illis minime institui potest. Ipsius enim instituendæ rationem ex singulorum morborum temporum, omniumque maxime status, præcognitione pendere, Galen. *in lib.* 1. *cap.* 3. *de Crisibus* hisce verbis prodidit: *Generosi autem Medici* *atque*

Prognostici summa utilitas.

atque arte Hippocratica digni est officium; futurum statum præcognoscere, cum omnem victus rationem ad ipsum inspiciens, instituat. Eadem ratione. Principium morbi, atque augmentum, non ubi jam perfecta sunt, cognoscere, sed multo antea præstabit prænoscere. In hac prædicendi parte olim Galenus post unum Hippocratem, a quo artem didicit, maxime claruit. Cujus sane illustria multa præsagiorum exempla in ejus libris leguntur.

Quid de illo præsagio, imo de divina ejus mente, quasi natura loquente ad Eudemum olim Romanum Philosophum clarissimum? An non ei prædixit, qua febre esset laboraturus, non minus & diem, in qua critica alvi fluxione fuit judicata? Quid de Sexto Romano Senatore, Severo Imperatori multum familiari? an non prima die febrem adventuram, sexta die cessaturam, & decimaquarta redituram, atque decimaseptima per sudorem prorsus solutum iri? Quid amplius? Cum, ut ex ipsius libro de præsagitione ad Posthumum constat, in quodam juvene Romano, febre vexato, quo tempore alii omnes Medici mittendum sanguinem consulebant, sanguinem abunde e dextra nare fluxurum, eoque ægrotum juvenem sanatum iri, coram multis Medicis prædixit, continuoque erumpente sanguine, uti prædixerat, juvenis fuit liberatus? Quæ omnia ut ex ipsius sententia præter aliorum spem evenerunt, sic summam in ipso præstantiam omnes Medici admirari ac suspicere cœperunt. Martianus, unus ex primariis Medicis, Romæ in via obviam Galeno factus, ait. *Quæ ergo in eo libro secundo Prognosticorum Hippocr. scripta sunt, agnoscis, atque eadem scio, nec tamen vaticinor?* Et Eudemus a febre, uti Galeno ipsi fuerat prædictum, sanatus, de illo alta voce clamando amicis, qui apud ipsum fuerant, inquit: *Vaticinari Pythium Apollinem ægrotantibus voluisse per os Galeni, & quibus remediis ad sanitatem revocari possint, & qua die perfecte liberari debeant.* Hinc complures non solum medendi artis ignari, sed etiam doctissimi Philosophi, ac Medici Galenum in hac arte divinum esse prædicabant, divinisque honoribus ac laudibus dignum ad cœlum usque efferebant. Cujus cum ægroti, tum Medici

Medici præſagia perinde ac certiſſima oracula exſpectabant. Ex quibus prædicendi hæc ratio, quanti ſit a Medicis facienda, facile intelligitur. Juvat quin etiam maxime Medicos: In morbis acutis exitialibuſque, qui præcognitam futuram ægrotantium mortem ubi aſſidentibus prædixerint, mortis culpa plane vacare ſolent: ægrotoſque audito prognoſtico non Medicorum culpa, ſed morborum vi interemptos, aſſidentes judicant. Quod ſi antea exitium non prædixerint, ipſorum aut ignorantiæ, aut negligentiæ mortem omnes adſcribunt, interiiſſeque Medicorum cauſa pro certo habent. Hinc non pauci Medicorum noſtri temporis perdocti, propriæ conſcii ignorantiæ omnes fere acutis morbis correptos indiſcriminatim morituros prædicant. In horum quidem morborum principiis morbum ſane fore gravisſimum, ingentibuſque periculis plenum, affirmant: morbiſque iiſdem ad ſtatum properantibus, ſymptomata cum de novo oborta, tum vel alia, quæ prius fuerant, adaucta viderint, aut quovis modo ægrotos plus ſolito inquietos, vel anxios, deliros aut ægre ſpirantes, aut plus ſolito dolentes, continuo exitium futurum affirmant, quibus, etſi paulo poſt ægroti ii ſanitati reſtituantur, tamen hæc prædicendi ratio nihil affert incommodi: Cum ea via neque parum laudis hi conſequi ſoleant; ipſorumque in arte medica nomen atque fama non parum creſcat; artis ſiquidem medicæ ignari ipſorum ſanitatem, (etſi iiſdem Medicos mortem prædixiſſe, memoria habeant) Medicorum ſtudio ac diligentia ſubſecutam putant. Ex quo eos Medicos maximis laudibus extollunt. At Medici, arte Hippocratica digni, non in omnibus acutis morbis exitium perpetuo prædicant, ſcienter enim, ac docte quidem ſanitati reſtitutum iri, & morituros eſſe ex veris prædicendi artis principiis affirmant. Neque omnia gravia ſymptomatum incrementa timent, neque nova oborta ſymptomata, vel hæc ipſa multum aucta. Quinimo magis ex iis, quæ ignaris Medicis malum morem in morbis ſignificare videntur, ſalutarem aliquam criſim ſæpe eſſe exſpectandam, affirmant. Ex his itaque, cum nos hanc prædicendi in ægrotis rationem Medicis non ſolum maxime utilem, ſed apprime etiam neceſſariam eſſe intellexerimus; mirari aliquis

non debebit, si nos plane, ut methodo, a nullo antea explicata, commonstraretur, in ea tradenda, ac accurate scribenda plurimum studii adhibuerimus. Sed nunc ad illa, quibus hæc prædicendi methodus investigatur, veniamus.

CAP. I.

Ex quibus Medici in ægrotis salutem & mortem præcognoscant?

Præsagium in ægrotis unde petendum.

QUI recte cupiunt in ægrotis præsagium aperire, inprimis a quibus ipsum indagetur, intelligere debent. Hæc vero duo existunt, unum morbus, qui in corpus tanquam inimicus agens hominis corpus destruere conatur; atque alterum natura, quæ perinde ac arcis alicujus præfectus, in corpore residens, a morbo perinde ac duce aliquo exercitus, ipsum corpus tanquam arcem oppugnante, defendere studet. Ut autem dux exercitus ad expugnandam arcem multis utitur militibus, ipsorum alii, ut unam, atque alii, ut alteram arcis partem aggrediantur, quo multis superatis tandem arx universa in potestatem veniat. Sic & morbus militum loco, pluribus utitur symptomatibus, ac aliis morbis, ut multas partes corporis eodem tempore expugnent. Ex oppositoque natura ejusce, & corporis acerrimus defensor, ipsum a symptomatum insultibus custodit, & ne morbo succumbat pro viribus operam dat. Eruditam enim esse naturam, atque arte etiam non carere, artificemque merito dici, atque animalibus consulere Hippocrat. *Com.* 5. *in text.* 2. *si* Galeno *in libr.* 6. *epidem.* credimus, statuit. Hæc enim partes singulas corporis facultatibus multis muniit, quibus partes, tanquam militibus ad resistendum, cum variis morbis, tum symptomatis utuntur Itaque eæ partes corporis facultatibus perinde ac militibus utentes, a morborum symptomatumque insultibus defenduntur. Ex quibus cuique liquido constabit, naturam corporis partes robustis facultatibus instructas habentem, difficili negotio morbo esse superandam, ipsamque contra debilioribus partium viribus seu facultatibus instructam facile morbo succumbendam. Colli-

Morbi & Naturæ comparatio.

gamus

gamus igitur ab his, ut nuper dictum est, salutis atque mortis futuræ prænoscendi judicium a duorum tantum; morbi nimirum & naturæ invicem colluctantis observatione pendere atque fieri. Quod Galen. *in libr. de constit. art. medicæ cap.* 18. perbelle ita expressit: *Medicus quippe his duobus, morbo inquam & natura colluctantibus, animum semper intendit, atque dum discernit, quodnam horum robustius sit, primum quidem secum de salute hominis, aut interitu, præsagium depromit. Deinde vero, quo alterum altero fortius esse novit, tum & illius præfinitum tempus agnoscit.* Nec mirari quispiam debet, si quis robur utriusque recte perpendens victurum tandem deprehendat. Quum videamus complures Gymnastas ex primis statim motionibus, quibus contra se invicem luctantes feruntur, victurum prænuntiare, & sæpe ante partam victoriam, quodque celerius adversarius succumbet. Hoc autem agunt, cum alterum altero non viderint validiorem. Quare ex alia nulla exercitatione salutem aut interitum prænoscet, præterquam ex exacta virium, tum morbi tum naturæ notitia, ex qua utriusque præfinitum tempus exquirit; ut enim celerrime solvendus morbus est, quam validiores vires fuerint; ita cito mors adventabit, si hæ imbecilliores sint, morbus vero fortior. Naturam vero morbo robustiorem significabunt validæ robustæ; ut corporis facultates, quibus ipsa non carens, vel etiam contra magnum morbum, fortissime pugnat, nec ipso facile superatur. At interdum fit, ut quemadmodum arx firmissima munitissimaque, aut militum, aut victus, aut cæterarum rerum, quibus castra, ut defendi possint, opus habent, defectu, a fortissimo Duce exercitus expugnatur; sic natura nostrorum corporum, vel etiam fortissima, ciborum inopia, aut mala victus ratione, aut medicamentis non recte adhibitis, aut denique longa morbi oppugnatione, sæpe succumbat. Ex quo ipsa aliquando castrorum Ducem imitatur, qui, cum a longa obsidione milites, victum & cætera necessaria sibi defectura, timeat, inopinanter aliquando e castris egressus repente contra obsidentem exercitum pugnam tentat, quem quandoque fortissime pugnando, aut to-

Salutis atque mortis præsagium ex quibus noscitur.

tum vincit, aut ingenti militum copia excisioni mandata, ita debilitat, ut ab ipso nihil amplius, aut sane parum sit timendum. Non dissimili argumento corporis alicujus natura sagacissima, robustissimis munita facultatibus, ex longa quandoque morbi pugna, virium defectum timens, morbo vel caussis, vel symptomatis irritata, sæpius in ipsum morbum ante opportunum tempus ad pugnam invehitur, ipsumque fortissime pugnando aut plane vincit, aut saltem plurimum ejus vires debilitat. Atque hæc miro quodam quasi discursu aut ratione (sic probe ipsam Deus docuit) in ægrotis a natura non raro fiunt. Demum natura æque omnes partes corporis non curat, sed præcipuas præcipue. Cum singularum partium corporis non æquale sit robur, quippe principaliores partes statim ab initio natura majori robore donavit, ut Gal. *in lib. de caussis morborum cap.* 6. docuit. Arcis enim alicujus præfectus ac defensor, non æque omnes, sed principaliores magis arcis partes curat, & defendit, quibus præsertim expugnatis arcem universam superari sit necesse; ita natura corporis custos, ignobiles, admodumque a visceribus remotas, non tanto studio curat, quod si graviter aliquando a morbo vexentur, servata viscerum nobilium sanitate, deinceps pristinæ saluti ea restitui soleant. Curæ igitur primum naturæ sunt viscera, ut a morbi insultibus custodiat, omneque studium ad ipsorum conservationem adhibet, maximeque ad ipsum cor defendendum. Sæpeque, ut isthæc nobilia viscera morbo aliquo vexata, ac oppugnata defendantur, ac serventur, natura permittit, aut ipsa procurat, ut ab his visceribus totus morbi impetus ad aliquam partium ignobilium feratur: tantam semper, Galen. *in Lib.* 2. *cap. de usu partium* auctore, natura providentiam securitatis principalium particularum habuit, ut non raro in longis morbis Medici observare solent, naturam robustam, diu a magno morbo conflictatam, ad aliquam ignobilem partem humores noxios transmittendo membra præcipua exonerare, atque liberare. Quo pacto sæpe multos cum acutos tum longos morbos judicatos vidimus, nempe in cruribus, cuteque, tumoribus, inflammationibus, exanthematis, variolis, mor-

morbillis, ſcabie, aut aliis hujuſmodi obortis. De quibus Hippoc. *in lib.* 2. *In text.* 18. §. 13 *prognoſticorum* dixit: *Abſceſſus autem, qui ad crura fiunt in pulmoniis vehementibus, ac periculoſis, omnes utiles ſunt.* Colligamus itaque duo eſſe, a quibus Medici in ægrotantibus ſalutem & interitum prænoſcent, nimirum naturam atque morbum, ac ex utriuſque virium cognitione, uter ſit victurus, eſſe judicandum. Quam rem Gal. 2. In text. 6. ita expreſſit. *Summa totius præſagitionis in morituris convalituriſque eſt, quoties vis morbi cum ægri facultate conferatur.* Si enim morbus vehementior eſt, æger omnino morietur, ſi debilior quam ægri facultas, haudquaquam morietur, ubi nihil committatur. At cum ſanitas non niſi declinantibus morbis, aut ſaltem in ſtatu contingat, Medici diligenter naturæ & morbi viribus exploratis, an eæ eouſque perdurare poſſint, conjectura aſſequi debebunt. Quod ni aſſequantur, quippe, an natura poſt morbi ſtatum cum morbo pugnando perdurare queat, ni conjiciant, de ſalute & interitu præſagium haud probe prænoſcent. Hinc præter naturæ & morbi cognitionem, futuri quoque ſtatus ſeu vigoris cognitio erit neceſſaria. Etenim æqualibus cum naturæ tum morbi viribus obſervatis, ubi ſtatus morbi cito futurus ſit; naturam morbum abſque dubio ſuperaturam Medicus præſciet: at quo ex oppoſito tarde eodem morbi ſtatu futuro, oppoſitum, atque difficile judicium fiet. Ex quo apparet ſine ſtatus ſeu vigoris morbi futuri notitia, minime poſſe de ſalute & morte recte judicari: Quam rem expreſſit Gal. *in lib.* 3. *cap. de criſibus* ita ſcribens. *Et quidem ſine horum trium exacta dignotione nihil de ſalute inveſtigari contingit, non magis quam hoc ſciri poteſt, hominis robore, oneris magnitudine, & viæ longitudine antea non perſpecta: num ægri vires portanti onus, morbus vero oneri, tempus autem, quod uſque ad ſtatum extenditur, longitudini viæ reſpondeat?* Quo pacto igitur de ægrotante ſciri poteſt, num quid ſufficiat, ſi nulla ſtatus præcognitio habeatur. Ex iis itaque omnibus ratio cogit, nil tam ſtudioſe eſſe diſcendum, quam futuri ſtatus prænotionem. Itaque ex natura, morbo, atque morbi futuri ſtatus dignotione totam in ægrotis prædicendi

Status futuri cognitio neceſſaria ad prædicendum in morbis.

cendi

cendi rationem, seu methodum pendere merito diximus. At iis præmissis nunc ad singulorum notitiam assequendam declinemus, a naturæ viribus dignoscendis incipientes.

Cap. II.

De cognoscendis Naturæ viribus, atque inprimis ex quibus ipsarum cum robur, tum imbecillitas dignoscatur.

Natura, ejusque vires quomodo cognoscuntur.

Cum naturæ vires sint a nobis dignoscendæ, atque non minus, ex quibus ipsarum cognitio habeatur, de Natura, atque de ipsius facultatibus & actionibus prius est agendum. Naturam vero, illam (inquam) adversus morbos pugnantem, quandam esse substantiam seipsum moventem, in iis, quæ ab ea reguntur, corporibus inhabitantem plures existimarunt; at quid illa sit, quave ratione varias in illis actiones edat; omnes fere vel etiam nunc latet. Multis tamen Medicis, * Hippocrati, Galeno, atque aliis, quendam illam esse spiritum, vel calorem innatum, seu congenitum ex primorum elementorum commoderatione profectum, in partibus corporis spirituosis, carnosis, atque solidis viventem, persuasum est. Quam rem (etsi calorem ipsum naturam, vel animum non esse putem, sed ipso magis tanquam instrumento uti) nobis non pauca suadere existimo. Corpora siquidem, ut docet Hippocrates, pluri innato calore referta, perfectius ac robustius suas obeunt functiones, ac imbecillius, quæ illius caloris minus participant. Quod in puerorum & senum corporibus facile observamus, illa namque, quia plurimo innato calore valent, sua idcirco naturæ munera perfectissime præstant, seu exercent: etenim recte cibum appetunt, concoquunt, retinent, atque ipso ad nutritionem utuntur, non minusque genita excrementa inutilia rejiciunt & consumunt. Ex quo maximos gravissimosque morbos pueri aliis aliarum ætatum hominibus facilius ferunt. Senum vero corpora caloris inopia ac

* *Gal. in 9. de Hip. & Plat. decr. cap. 9. Gal. in 4. aph. 37. & in 5. aph. 2?. Gal. in 2. aph. 51. Gal. in 11. method. med. c. 1. In 1. aph. 14.*

ac defectu omnium maxime languidiſſimis functionibus utuntur. Præterea in ſingulis quoque corporis partibus id licet obſervari, quo enim cerebrum, ſtomachus, hepar, cor, atque cætera alia membra, plus nativo illo calore valent, ſive ejuſce caloris plus habent, eo robuſtius naturalia munera obeunt, ac exercent. Quo vero minus, ad obeunda naturæ opera eo imbecillius ſe gerunt. Cerebrum plurimo calore utens recte concoquit, pauca excrementa gignit, ipſaque valenter digerit, reſolvit, vel rejicit, in quo ſenſus omnes ob id puriſſimi exercentur. Frigidius vero debiliter concoquit, excrementa multa coacervat, ipſiſque ea de cauſa aſſidue ſcatet, quo ſenſus non recte ſuas edunt functiones, vel eas debiliter & imperfecte. Quod eodem modo & de aliis noſtri corporis membris demonſtrari poteſt. Ex quibus quidem natura nihil ſane aliud, quam calor temperatus, congenitus, ſive innatus creditur, probe (uti in brutis etiam animalibus apparet, quæ, quod plura ratione agere videantur, non omnino diſcurſu carere quibusdam naturæ doctis perſuaſum eſt) ab Auctore noſtræ creationis perdocta, atque erudita. De qua Gal. *in Capite* 2. *lib*. 2. *de dieb. decretoriis: Phyſicum eſſe convenit, qui hæc judicet, & perſuaſum habere naturam prorſus ſufficere; & ſumma quadam providentia corpori noſtro proſpicere: Item propriis etiam motibus ordinatis, ſi quid aliud, ita & ipſam uti.* Et in lib. de cauſis morborum *cap*. 2. *Rationem enim quandam, atque mentem naturæ tribuemus, ſi ita ſimpliciter ipſam quicquid inutile eſt, deponere affirmemus, ex nobilioribus partibus ad ignobiles.* Ex quo Hippoc. *in lib*. 6. *cap*. 6. & idem ait: *Morborum naturæ medicæ*, atque ibidem Galenus *Com*. 5. *Text*. 1. *Hippocratem non eſſe ex illorum cœtu, qui naturam arte carere arbitrantur, ſed eam eſſe artificem, animalibusque conſulere*, tradidit. Hæc vero triplici differentia diſtinguitur; una ſiquidem *animalis* dicitur, quod functiones ad animam, ſeu ratiocinatricem facultatem attinentes obeat: *naturalis* altera, quæ ad appetitricem, altricem, generatricem: atque tertia *vitalis*, quæ vitæ cuſtodiæ maxime præeſt. Has Gal. *in lib*. IX *cap*. 10. *meth. medendi*, ita expreſſit: *Gubernans animal* (ut in lib. de Hippoc. & Platonis dogmatis eſt monſtratum,)

Natura quomodo diſtinguitur.

B tum,)

tum,) *tres diversi generis facultates toti corpori ex suo quodam veluti fonte, quæque distributæ: eas Plato animas vocat, propriam cujusque substantiam inveniens. Est enim earum quædam ad nutriendum animal necessaria, ac cum stirpibus communis: quæ jecur veluti pro fonte habet: Canales vero ab hac in totum corpus sparsos, ipsas venas: hanc seu appetitricem, seu naturalem, seu altricem voces, nihil interest: veluti si animam aut facultatem. Altera est, quæ non modo, ut stirpibus aut vita præditis, sed etiam ut animalibus anima est insita: Hæc sedem in corde habet, ipso quoque insiti caloris quodam seu fonte. Ab hoc fonte canales arteriæ sunt, vocanturque hæ multis sane nominibus: nam & facultas, sive virtus vitalis, & facultas, sive virtus animosa, & anima vitalis, & anima animosa dicitur. Tertia anima ratiocinatrix in cerebro domicilium habet: ea voluntariis actionibus una cum sensibus præsidet.* Utitur & hæc particulis quibusdam seu canalibus, nempe ipsis nervis, sensum motumque per hos in totum animal transmittens. Tres itaque hæ sunt facultates, quæ corpus a morbo defendunt, *animalis*, quæ cerebri, *vitalis*, quæ cordis, & *naturalis*, quæ hepatis curam habet. Hæ tribus alicujus arcis præfectis, eam defendentibus comparantur, qui, cum per se soli nequeant ejus defensionem tueri, seu recte sustinere, militibus utuntur, quibus ab arce infensos hostes propellant. Sic quælibet prædictarum facultatum pro militibus functionibus quibusdam contra morbos utitur. Donatæ etiam sunt facultates nonnullis instrumentis, quæ ipsis subserviant, cum corporum sanitatem curare student. *Animalis* siquidem facultas, (quam in cerebro sedem habere diximus) nervos; *vitalis* in corde arterias, ac *naturalis* in hepate venas habent: per has sanguis ad omnes corporis partes nutriendas labitur, ac per nervos iisdem partibus sensus & motus, atque demum per arterias vitalis spiritus a corde communicatur. Vivunt itaque corporis partes ope vitalis spiritus, sentiunt, ac moventur animalis a cerebro per nervos in ipsas effusi atque emanantis; Nutriuntur denique a sanguine ipsis per venas a jecore accedente. Quælibet quoque pars vita non destituta a natura nervis arteriis venisque referta, continue ex sanguine, ac gemino nuper dicto

Corpori tres insunt facultates.

dicto ſpiritu, alitur, vivit, ſentit, ac movetur. Hinc ſingulis corporis partibus adſunt ii ſpirituum calores, quibus functiones omnes, ſeu actiones, ſcilicet animales, vitales, naturales vitæ conſervandæ cauſæ, obeuntur: Hoſque calores, a quibus actiones eæ obeuntur, Medici merito vires appellant, quas natura ſingulis partibus, prout opus eſt, diſpenſat. Quo etiam facultas diſpenſatrix a Medicis eſt nuncupata. Facultates vero omnes propriis actionibus perficiuntur. Naturalis quidem tres præcipuas habet, quippe nutritionem, auctionem, atque generationem; quibus multæ aliæ deſtinantur, quæ ſunt attractrix, retentrix, concoctrix ſeu alteratrix, ac expultrix: Sine his corporis partes neque generantur, neque nutriuntur, neque augentur. Non me latet his longe etiam plures, ſervientes huic facultati, actiones ab aliis recenſeri, quas tamen omnes ſub prædictis contineri haud ignoro. Attrahunt enim partes, quo nutriantur, alimentum, vel quo exonerent præcipuum, nobileque membrum, excrementum, ut veſicula bilem, lien ſanguinis fœcem, & urinam veſica. Retinent partes attractum alimentum, quoad ipſum perfecte coxerint, atque excrementum, donec copia diſtendendo, aut qualitate infeſta partes valde moleſtet. Coquunt non minus, quoad in ſubſtantiam partis nutriendam alimentum mutatur. Quod ut fiat, facultas pluribus utitur coctionibus, pro variis præparationibus, priuſquam partes ſimilares ſanguinem recipiant, ſibique ipſis ultima coctione edita aſſimilent. Variæ profecto in variis membris ad illud operis a natura deſtinatis concoctiones fiunt. Cibus inprimis in ſtomacho ſuſceptus coquitur, poſteaque rurſus in venas attractus coquitur, quoad in ſanguinem mutetur; qui dehinc per venas ſingulis partibus conceſſus in ipſarum ſubſtantiam, poſtrema peracta coctione, mutatur. Expellunt etiam, aut quod alterari, ſeu coqui non poteſt, aut quod quantitate vel qualitate moleſta lædit. Hinc omnes partes, quoad poſſunt, noxios humores a ſe propellunt, ipſoſque partes aut naturæ, aut morbi alicujus ratione factæ debiles, recipiunt. Atque hæc de facultate naturali. Vitalis vero facultas, qua corporis partes vivunt, duabus tantum functionibus ſeu actionibus utitur, quip-

Facultas naturalis quæ?

Facultas vitalis quæ?

quippe pulſatione arteriarum, atque reſpiratione. Hac quidem frigidus aer per aſperam arteriam & pulmones ad cor vehitur, ut calor vitalis igneo temperamento donatus (qui abſque ventilatione, quin reſolvatur & marceſcat, ſervari non poteſt) ejus frigore coerceatur, neque diffluat, neque exſtinguatur. Pulmonum vero dilatatione (veluti eorundem compreſſione innati caloris fuligines geniti evacuantur, puriorque vitalis ſpiritus redditur) cordis calor recreatur, fitque purior. Idem in toto corpore pulſatione arteriarum fit, quando ipſarum dilatatione (quam Græci *dyaſtolen* vocant) calor refrigeretur, & compreſſione, *ſyſtole* vocata, quod ex humorum deüſtione in toto animante contractum eſt, veluti fumidum excrementum expellatur. Quod Gal. in multis locis meminit, & *cap.* 33. *de cauſis pulſuum* hiſce verbis : *Quod tuendi cauſa caloris univerſi corporis creati (ſcilicet pulſus) ſunt, quem refrigerent; & ſi quid ſit fuliginis ex ſuccorum aduſtione contractum, id excernunt e veſtigio.* Etiam illo loco dictum eſt, ad gignendum hos referre animalem ſpiritum. Reſpiratio a natura facta eſt caloris innati cordis cauſa, ut refrigeretur, & a fumoſis halitibus expurgetur, & pulſatio arteriarum non minus addita eſt, caloris vitalis in toto corpore effuſi refrigerationis, atque purificationis gratia. Animales denique functiones plures exiſtunt, ſcilicet animalis ſeu voluntaria, quæ nervis atque muſculis eſt deſtinata, quintuplexque exiſtit, una ſenſitiva, quæ in alias quinque ſubdividitur, quippe in videndi, odorandi, audiendi, guſtandi, tangendique actionem. Secunda eſt motiva, qua corporis ſingulæ partes moventur. Tertia imaginandi, Quarta ratiocinandi, & poſtrema memorandi. Hæque ſunt omnes facultatum actiones, quæ inculpatæ, ac robuſtæ in corpore cognitæ naturam robuſtiſſimam præmonſtrant, plurimumque innati caloris ad ipſas facultates ipſam mittere, ac inſtrumenta quibus ea obeuntur; itaque primum ipſorum principium, nempe cerebrum facultatis ſedem nullo vitio teneri. Infirmæ vero debiles vel vitiatæ oppoſitum utique denotant; quando hæ, caloris (quem vires appellant) inopia, vel debilitate, aut vitio inſtrumentorum, aut ex cauſa morbifica ita obeantur.

Facultas animalis quæ?

Ab

Ab actionum itaque robore & debilitate, totius naturæ potentia seu vis quanta sit conjicitur. Sed quod nos hactenus universaliter conjecimus, nunc singillatim attingamus.

CAP. III.

De facultatum actionibus robustis cognoscendis.

Actiones, quæ in corpore perfectissimæ obeuntur, facultatis, a qua emanant, robur ideo significant, quoniam nedum facultatis, sed & illus sedis (quod primum facultatis instrumentum Gal. vocat) atque aliarum partium, vel instrumentorum, primo instrumento inservientium perfectæ sanitatis certa sunt indicia, ut Galen. *in* 1 *lib. cap.* 2. *de sympt. causa* tradidit. Cum itaque in ægrotis, ut ab animalis facultatis actionibus incipiamus, omnes cum interni tum externi sensus, scilicet visus, olfactus, gustus, tactus, nihil a statu naturali mutati observantur, recteque, quod ad imaginationem, memoriam, rationem, atque motricem potentiam pertinet, tunc se habent, (sic robustam recteque valentem facultatem cerebrum inhabitantem significant) ut nihil omnino ipsam offensam exinde præmonstretur habuisse. Quod Hippoc. *in lib.* 2. *aphorism.* 33, nobis indicasse visus est, quum dixerit: *In quovis morbo mente constare & bene se habere ad ea, quæ offeruntur, bonum: contrarium vero malum.* Naturaliter itidem homines respirare, atque arteriarum pulsus, magnos, vehementes, æquales atque ordinatos habere facultatis vitalis seu animosæ fortitudinis nobis est indicio. Hoc Hippoc. in 1. *libr. prognosticorum text.* 25. ita expressit: *Spirationis autem facultatem existimari oportet, perquam magnam vim habere ad salutem in omnibus morbis acutis, qui cum febre sunt, & in quadraginta diebus judicantur.* & Galen. *in commento cap.* 7. naturalem respirationem appellavit spirationis facilitatem, significantem neque thoracem, neque cor, ac pulmonem, neque præcordia doloris quandam habere affectionem, quin etiam neque partes quasdam iis admistas. Et *in lib.* 1. *de præsag. ex pulsibus*,

Facultatum actionum robur, unde cognoscitur?

Animalis facultatis actiones robustæ unde noscuntur?

Vitalis facultatis actiones robustæ unde cognoscuntur?

sibus; de pulsibus, hanc facultatem robustam denotantibus, ita habet? *Vehemens enim pulsus a facultatis semper robore fit, ac quo sit vehementior tanto robur majus esse facultatis.* Non secus etiam de naturalis facultatis functionibus dicendum erit, ægrotos namque probe cibos appetere, atque ex ratione sitire, optimum est, exindeque robur facultatis significatur, non minus & partes ad se alimentum recte attrahere, retinere, concoquere, excrementumque per loca convenientia expellere; idem ostendet *com.* 2. Ex quibus naturalis facultatis actionibus duæ sunt præcipuæ, ad hujus potentiæ robur ac debilitatem denotandam, quippe excrementorum coctio atque excretio. de illa Hippoc. in 1. *text.* 45. *cap.* 9. & idem ait: *Coctiones celeritatem portendunt judicii, securitatemque salubrem.* Et Gal. *in lib. de constit. art. medicæ* dixit: Quibus omnibus hoc commune est, nunquam morbum solvi posse, nisi prius in excrementis coctionis signa conspiciantur. Unde sive aures male habeant, sive oculi, sive fauces, &, ut summatim omnia dicam, coctiones omnes celerem crisin, salutisque securitatem indicant. & in 1. *de crisibus cap.* 8. scribit; coctionis signa nunquam male apparere. Non minus *in libr.* 3. *cap.* 3. affirmavit, cum millies, dum crises fierent, interfuisset, neminem unquam vidisse intereuntem, qui præcedentibus coctionibus crisin habuisset. & *in* 1. *aphorism.* dixit, coctiones naturam morbosis causis prævalere perpetuo præmonstrare. Hanc sequitur excretio, quæ post coctionem apparens semper facultatis robur indicat, certamque salutem prænuntiat. Natura enim perpetuo hoc ordine procedit, ut prius concoquat, mox expellat. Quo omnis excretio post coctionem apparens optima & salutaris judicatur. Hæc vero duobus modis fit, uno modo, singulis corporis partibus propria excrementa in ipsis genita excernentibus; altero, cum multitudine humorum exsuperantium vel qualitate, vel utroque modo eadem partes gravatæ excernunt. Quam excretionem præmonstrant excrementa probe concocta, atque secundum naturam excreta. Quorum absolutissimam tractationem postea quippe in ultimo libro instituemus. Hæc vero ita prodeuntia excrementa, perfectam

Naturalis facultatis functiones robustæ, unde cognoscuntur?

Excretio post coctionem duobus modis fit.

fectam, ut docet Hippocrates, partium, a quibus procedunt, sanitatem indicant, Altera vero excretio, in qua humores quantitate aut qualitate molesti, debito tempore vacuantur, expultricem facultatem robustam, naturamque ipsam morbo prævalere, certo præmonstrant. Cujusmodi sunt criticæ sanguinis eruptiones, urinæ copiosiores, alvi dejectiones, vomitus, sputa, atque sudores. Hæc etenim omnes natura cùm robustam tum causis morbosis prævalentem significant. De proba sanguinis excretione Hipp. in 1. *epid. comm*, 2. *text.* 65. & idem ita habet: *Febribus autem ardentibus*, *quibus rite ac largiter sanguis per nares erupit*, *ea de causa maxime servabantur*. Quod in Cleonactide, Pericle, virgine Abdera, Heropyto, muliere morosa, Larissa virgine, Metone atque in aliis multis ab Hippocrate *aphor.* 73. fuit observatum, de quibus ait: *Sanguis autem plurimis erupit*; *præcipue adolescentulis*, & *adultis. Quorum periit maxima pars*, *quibus sanguis non erupit.* Et Gal. paulo post *com.* 3. *text.* 88. *de Metone* dixit. *Largæ de naribus eruptiones sanguinis liberant fere*. Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quanquam non omnino tuta signa haberet. De urinarum vero probis excretionibus seu purgationibus post coctionem apparentibus, Hippoc. *in* 4. *aphoris.* 74. inquit: *in quibus ad articulos speratur abscessus*, *liberat ab abscessu urina multa*, *alba facta*. Qua scilicet alba, crassa, & copiosa cum multa subsidentia Nicodemum fuisse judicatum *in lib.* 3. *Epidem. com.* 2. *text.* 2. posteritati tradidit, & Charionem multis biliosis. Nonnunquam etiam nigras tunc temporis excretas multis profuisse Gal. *in lib.* 3. *Epid. com.* 3. *text.* 73. his verbis affirmavit, dicens: *Equidem quandam novi*, *quæ talibus urinis magna copia evacuatis*, *auxilium percepit*: & de dejectionibus salutaribus, naturam morbo prævalentem præmonstrantibus, *in lib.* 4. *aphorism.* 28. Hippocr. ita habet: *Et*, *quibus surditas*, *supervenientibus biliosis dejectionibus*, *cessat*: ac in *lib.* 6. *aphor.* 17. *Lippientem ab alvi profluvio corripi*, *bonum*. De Heropytoque judicato *in lib.* 2. *Epid. com.* 2. *Circa diem centesimum alvus fuit turbata*, *multis biliosis*, *durabantque diu multa talia*. Gal. vero clarius de hac excretione

ne *in lib.* 1. *aphor.* 22. ita fcribit : *Quando igitur poft morbi coctionem aliquis humor vitiofus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur, & propter hoc atrabilis, & alius omnis humor hujufcemodi, ubi figna coctionis in morbi proceffu apparuerint, bonam fignificat evacuationem.* De ea itidem, quæ per vomitum fit, Hippoc. *in lib.* 2. *Prognoft. aph.* 15. dixit: *vomitio autem utiliffima eft, quæ pituita ac bile permifta quam maxime eft* : & de excretionibus in fuppuratis ait : *Quicunque ex morbo laterali fiunt empyi, id eft fuppurati, fi quadraginta diebus purgantur, a die qua fit ruptio, liberantur.* & de fudoribus : *Sudores autem optimi funt per omnes acutos morbos, fi per diem eveniunt decretorium, & integre fedant febrem, fi ex toto corpore prodeant, faciantque, ut æger ferat facilius morbum.* Atque hæ omnes funt excretiones expultricem facultatem robuftam præmonftrantes, quæ fic valida contra morbum pugnat, ut interim fola excretione ipfum fuperet. Quod de Metone Gal. *in* 1. *prognoft. text.* 35. animadvertit, de quo ait : *Sane enim a fola videtur fanguinis eruptione, & judicatus, & fervatus; quamvis non omnino tuta figna haberet.* Ex hac prævalida excretrice facultate Hippoc. in iis, qui in fecunda epidemica conftitutione ægrotarunt, maximam utilitatem cognovit. Nam *in libr. Epidem. com.* 2. *tex.* 79. hujufce potentiæ tale commodum iis fuiffe dixit, ut fere omnes, qui forte hac excretoria vi valuerunt, evafiffe animadverterit. Quæ res nobis ex ipfius fermone confpicua magis fit, qui eft hujufmodi : *At vero hoc ftatu quatuor his præcipue fignis fervabantur; quibus enim aut ex naribus probe fanguis erupiffet; aut qui per veficam urinas multas, & multo bonoque præditas fedimento reddidiffent; aut per ventrem, turbida biliofa tempeftive proceffiffent; aut qui in dyfenteriam incidiffent. Multis vero ufu venit, ut non ab uno illorum judicarentur, fed per omnia plurimi excernerent, qui quidem gravius habere videbantur : Veruntamen omnes, quibus hæc acceſſerunt, fuperftites erant.* At de cognofcendis robuftis naturæ actionibus, hæc nobis fufficient. Nunc ad debilium dignotionem declinemus.

CAP. IV.

De naturæ actionibus debilibus cognoscendis, & primo ex animalis facultatis symptomatis.

Validis seu robustis naturæ actionibus, quæ ipsam morbo prævalentem ostendunt, recte perspectis, ad debilium notitiam descendimus. Quæ * tribus modis prælanguescunt, scilicet ubi omnino tolluntur, aut diminuuntur, aut denique vitiantur. Unde in ipsis varius debilitatis gradus nobis innotescit: etenim maximam naturæ debilitatem actiones sublatæ explicant, quippe cum ipsis facultas plane destituitur. Præsertimque si hæ, resoluta aut emortua facultate, aut primo facultatis instrumento læso, tales prodeant, seu deficiant. De his Hippoc. *in lib.* 4. *aphorism.* 49. ait: *Si non videat vel non audiat, jam debili exsistente corpore: quicquid horum evenerit, mors proxima est.* Et in *Epidemiis: partes extremæ frigescebant, atque ad calorem amplius non redibant.* Et ex naturali facultate in Hermocrate exstincta; *perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat.* Minus malum vero portendunt, quod minorem quoque naturæ debilitatem denotent, quæ fiunt aut cum defectu, aut cum vitio, non tamen ex facultatis defectu vel vitio, neque primo ejus instrumento læso (quando & hæ actiones imminutæ aut vitiatæ magnum periculum præmonstrent) sed læsis tantum instrumentis primo servientibus, cujusmodi sunt surditates, cæcitates, paraplegiæ, tremores, atque aliæ actiones diminutæ aut vitiatæ, quarum ii affectus symptomata exsistunt, quæ læsis instrumentis primo quippe cerebro servientibus concitantur. At hanc rem accuratius attingamus & illustremus per singulas tres facultates discurrendo, ab animali exordientes; quæ cum triplicem habeat potentiam, nimirum ratiocinatricem, motricem, ac sensitivam. Nunc de prima agamus. Itaque ut nuper diximus, ægrotos mente constare opti-

Naturæ actiones tribus modis prælanguescunt.

Animalis facultas prælanguida.

C

* Gal. in 1. de sympt. caus. cap.

Ratiocinatricis facultatis debilitas unde noſcitur?

optimum eſt, quippe quod facultatem adverſus morbum animalem viribus maxime valere denotet, ita ſublata ratione ac diſcurſu eandem maxime languidam, atque morbo imparem viribus comprehendimus. Ipſamque facultatem, aut primum inſtrumentum, nempe cerebrum, quod alias ejus ſedem eſſe diximus, aut alia inſtrumenta, primo ſubſervientia, aut denique omnia ſimul læſa, cognoſcimus. De quibus in *Prorrheticorum text.* 8. *Prælanguentium deſipientiæ peſſimæ*, ut & Thraſynonti contigit, &c. *Tremulæ, obſcuræ, blandæque; & contrectabiles deſipientiæ, valde phreniticæ*, ut Didymacho obvenit. Nec non *a ſanguinis*, dixit Hippoc. *in 7. aphoriſm. 9. profluvio deſipientia, aut convulſio, malum.* Hæc ſane ſymptomata ſunt, quæ facultatem reſolutam conſequuntur. Sicuti veras omnes phrenitides (quoniam cerebrum primum facultatis inſtrumentum maxime læſum explicant) Galenus plerunque lethales eſſe, putat: quo in primo *Prognoſt. text.* 36. omne genus phrenitidis eſſe exitioſum affirmavit: & in primo *Prorrheticorum* dixit, *eas, quæ in tremorem finiuntur, quod fiant facultate reſoluta nervis ſupra modum arefactis, exitialiſſimas eſſe.* Idem fere denotare deſipientias, quæ cum ſtudio fiunt, Hippocrat. ſtatuit, quia a flava bile cerebrum lædente oriuntur: omnium maxime lethales eſſe a flava bile, nimio calore ad exuſtam accedente, concitatas, qua amentes furioſi ferarumque modo effrenes, iracundi feroceſque homines redduntur. Continuæ itaque hæ deſipientiæ cum febre continua (quod & cerebrum peſſimo humore lædi, & ea læſione quam brevi facultatem exſtinctam iri præmonſtrent) naturam viribus morbo longe infirmiorem, ſignificant. Quare cum ratio tum imaginatio admodum læſa, cerebri virtutem maxime debilem oſtendit. Memoria quoque eodem modo ſublata aut imminuta, aut vitiata, idem fere in morbis acutis denotat: quam memoriam in ea peſte, quæ Athenas devaſtavit, multos peſte infectos ita perdidiſſe, ut neque conſanguineos, neque amicos cognoſcerent, neque (quod mirabilius eſt) ipſorum nomina recordarentur. Thucid. hiſtoricus narrans, iſtius quoque potentiæ debilitatem attigiſſe, viſus eſt. De hac ipſa Hippoc. *in lib.* 3. *Epidem.* ſcripſit. *Oblivio*

vio sub accessiones, *languor*, *vocisque defectus*, & Gal. *in Commento. Et oblivio manifesta est*, *& monstrata frequenter est*, *de exitialibus esse*, & in *lib.* 1. Prorrheticorum. *Ignorantia cum rigore malum*; *malum quoque oblivio.* Ex quibus actionibus ita læsis licebit facultatis impares cum morbo vires, & maxime prælanguidas cognosci. Ceterum cum hæc recitata symptomata, nonnunquam sint signa judicatoria, quæ ante salutarem crisin conspici solent, ideo accuratius ab iis, quæ facultatem debilem denotant, erunt distinguenda. Idemque faciendum in aliis omnibus cujuslibet facultatis actionibus læsis, naturam debilem significantibus. De quibus Galenus *in primo de Crisibus* ita habet. *Quæ vero veluti horum signa indicativa sunt*, *deliria exsistunt*, *atque vigiliæ*, *& somni graves*, *& dolores*, *& lacrymæ*, *& difficultates spirandi*, *& tenebræ oculis obortæ*, *& quæcunque similia*, *etenim hæc*, *si absque coctionis signis apparuerint*, *sunt pessimarum dispositionum indicia. Hæc in morborum principiis*, *quo tempore natura nondum humores concoxit*, *& superavit*, *apparent.* De his Hippoc. *in secundo Prognosticorum*, In hunc modum scripsit. *Ceterum in principiis febrium sive delirium accesserit*, *sive alicujus membri desideratio periturum hominem*, *sciendum est*, *si non omnino aut ex optimis signis aliquod accedat*, *aut corporis vires adsint.* Signa vero crisin indicantia in statu morbi observari Gal. in *primo de Crisib.* statuit, ac ipsa post signa coctiones perpetuo esse salutaria. At modo ad id, ex quo digressi sumus, redeamus. Cognitaque natura virium ex ratiocinatricis potentiæ actionibus læsis debilitate, nunc symptomata quoque, quæ motricem facultatem prælanguidam ostendunt, attingamus. Partes itaque corporis motu atque sensu destitutæ facultatem animalem resolutam indicant. Quo Hippoc. *lib.* 2. *Aphorism.* 42. dixit. *Solvere morbum*, *quem apoplexiam vocant*, *fortem impossibile*, *debilem vero non facile.* Quemadmodum optimum est corpora facile moveri, ita non recte moveri malum. Hippoc. *in lib.* 3. *Prognosticor. aph.* 46. ait. *Qui dolore vexatur*, *facile convertitur*, *sitque resurgendo levis oportet*, *si corpus omne grave est*, *& item manus ac pedes*, *majori cum periculo est.* Sunt itidem aliquarum tantum partium resolutiones (quas paralyses

Motricis facultatis debilitas unde noscitur?

Græci vocant) prælanguentem naturam præmonſtrantes, eæque præſertim, quæ læſo cerebro excitantur. Cujuſmodi in febribus continuis eſt aphonia, ſcilicet vocis reſolutio, de qua auctor *Prorrheticorum* habet. *Quæ cum exſolutione fiunt & Catochæ, & aphoniæ perniciosæ ſunt.* Fiunt vero hæ non raro etiam ob convulſiones linguæ, vocis nimirum inſtrumentis multo humore imbutis, aut ab igneo calore admodum exſiccatis, quo pejus malum eſt. At quæ læſo cerebro exſoluta facultate fiunt, lethales exſiſtunt, uti in Sileno obſervatum eſt, de quo Hippocrates ait. *Septimo die obmutuit, & in Philini uxore die ſeptimodecimo.* Sed hæ pernicioſæ reſolutiones apparent ſemper cum aliquo ex exitialibus ſignis, quando nonnullæ, ut nuper dictum eſt, aliquando fiant, partium reſolutarum læſis tantum inſtrumentis, ac aliquando criticæ, qualis in muliere trimeſtri fœtu gravida apparuit, *ipſa enim die tertia obmutuit, quæ quinto ſudore fuit judicata.* Quæ vero læſo cerebro fuit, ſemper cum aliis pravis ſignis nobis innoteſcunt, qualis fuit, quæ in Pythione illuxit, de quo Hippoc. ait: *Altero die ſub meridiem extremæ partes frigebant, præter ceteras manus & caput obmutuit, breviſpirans, redit calor.* Hanc aphoniam Galen. *in commento* docuit caloris refrigerationem, & maximam virium imbecillitatem prænotare. Atque ſic ex ſublato motu, ac diminuto, partium corporis facultatem animalem debilem, viribuſque morbo infirmiorem cognoſcemus. Ex vitiatis quoque motricis potentiæ actionibus, quarum ſymptomata ſunt convulſiones, ſingultus, tremores, rigores, & horrores, idem perquirendum eſt, hæc enim ſymptomata itidem naturam, & præſertim animalem, morbo infirmiorem denotant. De convulſionibus Hippoc. *in lib.* 4. *Aphoriſ.* 66. ita habet. *In acutis febribus convulſiones, & circa viſcera dolores fortes, malum; & ubi ſanguis multus fluxerit convulſio aut ſingultus ſuperveniens, malum.* Et poſtea: *A vomitu ſingultus & oculorum rubor, malum; & ab ileo vomitus, ſingultus, deſipientia, vel convulſio, malum.* Tremores eodem modo in acutis morbis, quod hanc facultatem debilem præmonſtrent, male apparent; omnium vero maxime, ſi a vehementi phreni-

tide:

tide appareant, lethales exſiſtunt, teſte auctore *Prorrheticorum in* 1. *lib. tex.* 31. qui ait, *phrenitica in vehementer trementia finiuntur.* Et poſtea. *Mente ob melancholiam aberrantibus tremores ſupervenientes, maligni.* Gal. *in comm. tex.* 2. ait. *Cum igitur talem ob affectionem tremor fiat, vehementer exſiccatos oſtendit nervos, atque ob id hominem lethaliter habere*; & paulo poſt. *Qui ergo ex atra bile, mente aberrantem ſuperveniente tremore, certo moriturum affirmat, non fallitur.* Et de rigore itidem prælanguidam hanc facultatem indicante, *in* 1. *lib. Prorrhet. tex.* 24. *Ignorantia cum rigore, malum; & a rigore refrigeratio non recaleſcens, malum; & poſt oculorum perverſionem in febre laborioſa rigor ſuperveniens, mortem fatetur.* Et Hippocrates *in lib.* 4. *Aphoriſm.* 46. *Si rigor inciderit febre non intermittente ægro jam imbecilli, exitialis.* Et *in* 7. *lib. Aph.* 7. *Ex multa potatione rigor & deſipientia, malum.* Rigor etiam in febre acuta, quam aut nulla evacuatio ſequatur, aut non bona, facultatem maxime debilem oſtendit, veluti mulieri, quæ in foro mendacium decumbebat, eveniſſe Hippoc. vidit, quam ait ante exitium rigorem habuiſſe, cum ſudore frigido, qui eſt peſſimus, ut poſterius oſtendemus. idem notant horrores, de quibus Hippoc. *in lib.* 3. *Epidem. com.* 3. *tex.* 3. ſcripſit: *Horrebant & ſub mortem delirabant, ut Critoni accidit.* Vigiliæ etiam debilem facultatem ea ratione ſignificabunt. Aſſiduæ enim vigiliæ vires maxime reſolvunt, cerebrumque ſiccant. Quo Hippoc. ait, *hominem neque noctu, neque interdiu dormire peſſimum eſſe*: hinc etiam addidit: *vigilias, quæ modum exceſſerint, malas.* Interdum vero vigilant ægroti non ſiccato cerebro, atque exſtincta facultate reddita debili, ſed antequam fiant criſes ſalutares, ut Gal. *in lib.* 3. *cap.* 5. *de Criſib.* meminit, quod & *ad Sect.* 4. *Aph.* 71. ita habet: *Vigilant enim magna ex parte & graviter ſe habent, ac febricitant vehementius ægri, quanto propius ad judicationem accedunt.* Sed, ut alias quoque dictum eſt, hæ vigiliæ, ſignis coctionis prægreſſis, excitantur, illæ facultatem debilem ſignificantes principio morbi, quo tempore omnia cruda exſiſtunt. Aſſiduæ vero & diu durantes peſſimæ exſiſtunt, quippe naturam partim exſolutam,

& partim exſolvi præmonſtrantes. Quales in uxore dromeadai, atque in illo, qui caleſcens cœnavit, Hippoc. *in* 3. *Epi*.3. *tex*. 28. *Aph*. 18, vidit. Hic quidem a die ſexta uſque ad undecimam, in qua obiit, aſſidue vigilavit. *Peſſimam itidem vigiliam in acutis morbis cum convulſione eſſe*, Hippoc. *in lib*. 7. *Aphoriſ*.6. ſtatuit. A ſomno etiam hujus facultatis debilitatem cognoſcere poſſumus. Immoderatus enim ſomnus malus eſt, & exitialis longas vigilias in acutis morbis ſecutus. Loquor vero de ſomno profundo, quem *coma* Græci vocant, & Gal. in ſomnum delationem ſive inclinationem appellat; qua ægri quin dormiant, ſe continere nequeunt, atque etiam profunde ſic dormiunt, ut vix expergiſcantur, ſtatimque in ſomnum deferuntur. Hos ſomnos veternoſos Gal. in 6. *Epidem. com*. 6. *in tex*. 8. vocat, qui perpetuo prælanguidam facultatem denotant, omniumque maxime, ut diximus, qui calidioribus, ſiccioribuſque morbis ſuccedunt, quoniam frigiditas, ex qua fiunt, eſt lethalis. Quod Gal. *in lib*. 3. *Epidem*. hiſce verbis expreſſit, dicens: *Nam inſanabilia ea eſſe demonſtratum eſt frigora, cum calidis & ſiccis morbis contingunt*. Addimus ſomnum eſſe actionem naturæ, qua humores in viſceribus concoquuntur, & digeruntur. Quod inde omnis calor ab extra intus feratur, ut Gal. *in* 6. *Epidem. com*. 5. *tex*. 37. tradidit. *Cum vero ægri dormiant, morbuſque nihil exinde minuitur, maximo eos teneri morbo, quem facultas vincere nequeat, nobis eſt argumento*. De quo Hippoc. *in* 2. *Aphoriſm*. dixit: *Ubi ſomnus delirium ſedat, bonum*, *&c*. Quibus in morbis ſomnus laborem facit, mortale. Si vero non juvet mortale, ſomnus itidem ſimul cum vigilia idem denotabit, quippe facultatem morbo viribus imparem, atque debilem. De his Hippoc. *in* 3. *Epid. com*. 3 *tex*. 16. dixit. *Comatoſi rurſusque inſomnes erunt*. Et paulo poſt, *detinebantur aut comate perpetuo, non ſomnolento, aut vigiles erant cum laboribus*. At ad ea ſymptomata, quæ actiones ſentientis facultatis debiles, quippe, aut ſublatas, aut imminutas, aut vitiatas, quibus hæc ſentiens potentia debilis ſignificatur, oſtendunt, deſcendimus. De quibus, ut a viſu incipiamus, Hippoc. *in lib*. 4. *Aphoriſm*. 49. habet: *Si non videat, vel non audiat*,

Actionum ſentientis facultatis debilium ſigna.

diat, jam debili exſiſtente corpore, quicquid horum evenerit, mors proxima eſt. Symptomata vero omnia, quæ viſoriam potentiam prælanguidam morboque imparem viribus, denotant; Hippocrates addidit *in primo libro Prognoſt.* ſic ſcribens : *Si enim lucem effugiant, aut nolentes illacryment, aut pervertantur, aut alter altero fuerit minor, aut candidum rubidum habeant, aut lividas, aut nigras venulas, aut ſordes appareant circa oculos, aut ſublimes, tumidive oculi, vel cavi admodum fuerint, & obſcuri, quippe ſine ſplendore, vel totius color evariet vultus. Hæc omnia mala eſſe atque exitioſa cenſendum eſt.* Et poſtea: *Conſiderari autem convenit hunc in modum ſuſpectiones etiam oculorum per ſomnum, ſi quid enim candidæ partis ſubapparet commiſſis palpebris, nec alvi fluor aut medicamentum in cauſa eſt, aut nec ita dormire conſuevit, vitioſum indicium, lethaleque admodum eſt.* Idem ſurditas ni fuerit critica, in morbis acutis oſtendet. de qua *in Coacis præſagiis tex.* 2. legitur : *In febre acuta aures obſurdeſcere furioſum eſſe*, & in 1. *Prorrheticorum tex.* 32. *Surditas in acutis & turbulentis, malum.* Idem ex aliis ſenſibus, aut ſublatis, aut imminutis, aut denique vitiatis in morbis acutis crudoque exſiſtente morbo, erit conjiciendum. Quotieſcunque etiam ægroti morbos non ſentiunt, aut delirium, aut emortuam ſentiendi facultatem prænotant. Hippoc. *in* 2. *Aphoriſm.* 6. ait: *Quicunque dolentes parte aliqua corporis omnino dolorem non ſentiunt, iis mens ægrotat.* Addimus, ni id exſtincta ſentiente facultate fiat. Idem partes extremas corporis frigidas ſentiri, cum internæ urantur nobis præſagient. Quod Hippoc. *in lib.* 4. *Aphoriſm.* 48 ita expreſſit : *In febribus non intermittentibus, ſi partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & ſitim habeant, lethale.* Peſſimum eſt extrema refrigerata, non amplius recaleſcere. Quod de Sileno moribundo Hippoc. meminit, dicens : *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant.* Ex iis itaque omnibus actionibus, a ſuo naturali ſtatu valde mutatis, quippe vel ablatis, vel diminutis, vel maxime vitiatis, facultatem animalem debilem, morboque viribus imparem conjicimus. maximeque, ſi vel hæ omnes, vel plures eo modo læſæ, ſua munera non recte obire comprehen-

hendantur. Ad quam rem accuratius dignoſcendam, omnia earum actionum cum ſymptomata, tum inſtrumentorum ipſis famulantium morbi erunt attendendi. Veluti in videndi actione ablata nuper ex Hippocrate complura exempla adduximus: qui cum nobis ex illa ſublata actione prælanguidiſſimam facultatem viſoriam ſignificare voluerit, non ſolum ægros acuto morbo laborantes non videre, aut diminute quidem, at ſimul etiam viſus inſtrumenta varia cum ſymptomata, tum morbos pati docuit *in* 1. *Prognoſt. tex.* 13. Nam non ſolum ægroti, ſi lucem effugiant, aut nolentes illacriment in acutis morbis, malum eſt; at longe pejus erit, oculorum altero alterum ſimul convelli, aut intumeſcere, aut inflammatum albumine rubrum videri, aut cavos admodum, vel ſine ſplendore oculos eſſe, & alia hujuſmodi multa in oculis obſervari. Quæ & cerebrum, & ei, quæ ſerviunt, inſtrumenta maxime læſa oſtendunt, atque ex iis facultatem quoque unam periiſſe, Quæ omnia poſtea nos accuratius tractabimus, cum ſpeciatim de prædictione a cujuslibet facultatis actionibus, & a partibus corporis agemus. At ex aliis aliarum cognoſcendarum facultatum actionibus inſtitutum noſtrum proſequamur.

Cap. V.

De actionibus facultatis vitalis ex ipſius ſymptomatis cognoſcendis.

Ex multis ſymptomatis, quæ potentiam ſeu facultatem vitalem debilem, quippe aut ſublatam, aut imminutam, aut denique vitiatam oſtendunt, duo præcipua ſunt, reſpiratio nimirum, atque pulſus a ſuo naturali ſtatu mutatus, ad quæ nonnulla alia accedunt, uti cordis palpitatio, ſyncope, & refrigeratio. A reſpiratione vero exordientes, dicamus, ipſa nimirum reſpiratione intercepta animal mori, uti in anginoſis, pleuriticis, peripneumonicis, orthopneicis, atque ſuppuratis obſervatur. Quæ itaque in morbis acutis reſpiratio magna eſt, atque rara, præſagit delirium. Cujuſmodi in Sileno viſa eſt, de

Reſpirandi actiones læſæ.

de quo Hippoc. *in* 3. *Epid.* 2. *tex. ult. a primo hic ad finem usque spiritum magnum habuit*, *& rarum*, & de Mœlibœæ etiam adolescente. *Sequentibus diebus spiritus rarus*, *& magnus per intervallum.* Quæ vero rara & parva observatur, exitialis est. De qua Galenus *in* 3. *Epidem. com.* 3. *in tex.* 74. ita habet, *parvum esse quendam pariter & rarum spiritum*, *qui cum refrigeratur*, *& emoritur*, *jam vitalis facultas fit.* De frigido vero, qui fere exstincta facultate editur, ait: *Si frigidum e naribus*, *& ore exspiretur*, *exitiale jam est admodum.* Est etiam parvus & frequens spiritus non minus malus, cum & ipse nativum calorem, ut Galenus docet, exstinctum significet. Qualem in Pythione Hippoc. *brevispirum* appellavit. Pravum itidem est, magnum spiritum seu respirationem in parvam, & raram in frequentem mutari, quæ in Dealcis uxore fuit observata, de qua Hippocrates *in* 3. *Epid.* 3. *tex.* 85. *Decimoquarto*, *spiritus rarus*, *magnus per intervallum*, *rursusque brevispirus.* Omnium maxime exitialis est etiam respiratio, quæ e solis naribus editur, & non ex ore. In qua cum thorax debilius, quam ad respirationem conveniat, moveatur, neque commode dilatetur, etiam pinnæ narium contrahi, & moveri videntur, quod Gal. *in lib. de Loc. Affect.* hisce verbis docuit. *Quippe*, *si videatur laborans inter spirandum totum movere thoracem*, *ut in parte quidem anteriore ad jugulum*, *in utroque latere ad summum humerum*, *in posteriori parte ad scapulas usque motus ipsius ascendat*, *tres ex hujusmodi spiratione affectiones significant. Una est flammea in pulmone atque corde caliditas*, *altera in aliquo spiritualium instrumentorum angustia*, *tertia est facultatis musculos thoracis moventis imbecillitas.* Inæquales itidem respirationes, & interruptæ, quæ convulsionum modo fiunt, perpetuo pessimæ existunt. Respirandi hæ itaque actiones læsæ, vitalis facultatis impotentiæ nobis sunt indicio. Eodem quoque modo arteriarum pulsationes, vel prorsus sublatæ, vel maxime imminutæ, vel vitiatæ, seu ut unico verbo dicam, maxime a suo naturali statu mutatæ, idem præmonstrabunt. Itaque cum vehementes pulsationes omnium maxime robustam facultatem significent, ut Gal. *in lib.* 2. *de Præsag. ex Pulsibus* est auctor,

Arteriarum pulsationum actiones læsæ.

ita languidæ imbecillam, quam rem Gal. ita expressit, dicens. *Vehemens pulsus a facultatis semper robore fit, ac quo sit vehementior, tanto robur majus esse facultatis. Languidus ex facultatis imbecillitate, ac quo sit languidior, eo facultatem quoque imbecilliorem esse demonstrat. Ceterum omnes pulsus*, (ait Gal. *in Synopsi, de Pulsibus cap. 7.) qui a naturali symetria multum recedant, non boni sunt.* At certe languidissimus & tardissimus, & rarissimus, omnium est deterrimus; post hos autem minimus, & mollissimus, & durissimus, postea frequentissimus, at non celerrimus, neque maximus; sed hi sunt modice periculosi, solus aut in extremis optimus est omnium vehementissimus. Infirmam vero denotant facultatem parvi, angusti, humiles, tardi, languidi, intermittentes, minus deficientes, vermiculantes, formicantes, atque omnes, qui ad extremum pervenerunt, exceptis vehementissimis. Quare hi omnes pulsus seu arteriarum pulsationes, debiles ac admodum a naturali statu mutatæ, conspectæ, facultatem vitalem morbo viribus imparem ostendunt, & quæ nullo modo fiunt, eam exstinctam prædicant. Atque his non minus tardissime, quæ obeuntur, ac rarissime, nec nunquam in pulsando sæpius, & multum intermittunt. De quibus Gal. *in 2. cap. 4. de Præsag. ex Pulsibus* ita scribit. *Nam si hactenus procedat, ut unius pulsus, vel alterius videatur tempus quiescere, instar veterni est, aut apoplexiæ cujuspiam, aut resolutionis actionum voluntariarum, qualia enim hæc in aliud principium sunt, quod sedem habet in cerebro, tale quiddam pulsuum est quies adversus principium, quod in corde situm est, & ut recte de illo est dictum, apoplexiam non posse fieri, ut propulsetur, si ingens sit: sin levis sit, non sine magno negotio: ita etiam dicitur hic recte, quies pulsuum si sit diuturna, ut tollatur non fieri posse. Sin brevis sit non citra negotium. Porro diuturna est, quæ excedit duorum pulsuum tempus, brevis, quæ intra duorum pulsuum tempus manet. Quies vero temporum unius pulsus inter omnes intermissiones moderatissima est, multique ex ea senes pariter & pueri evaserunt, juvenum autem ne ex hac quidem ullus.* De raris vero ac tardis pulsibus *in lib. Synops. de Puls. cap. 33.* sic ait; *Quæ igitur est in ipso cordis corpore refrigeratio*

ratio magna, *eatenus etiam pulſus languidos efficit & tardos*, *& parvos*, *quatenus & ipſa dominatur. Quæ vero ab aliqua alia parte proficiſcitur*, *raritatem plusquam alia prædicta genera a naturali ſtatu amovet. Ubi ergo corpus ipſum cordis refrigerationem ſuſcipiat*, *mors inevitabilior eſt*, *ac raritas quidem paſſuum eſt uſque adeo pernicioſa.* A reſpiratione itaque ac pulſibus arteriarum ſic nos vitalis potentiæ debilitatem diſcere quimus, tum vero ab animi deliquiis, quæ ſyncopes Medici appellant, tum a cordis palpitationibus, de quibus Hippocr. *in ſecunda ſect. Aphoriſm.* 41. ita meminit: *Qui frequenter ac fortiter abſque cauſa manifeſta exſolvuntur*, *derepente moriuntur.* Et Galen. *in Commento: Sicuti & ille*, *cui dum exſolveretur*, *cor fortiter palpitabat*, *atque hic derepente mortuus eſt*, *non aliter quam illi*, *qui acutiſſimis cordis affectibus*, *quos ſyncopes vocant*, *arripiuntur.* Sed de ſymptomatibus vitalem naturam prælanguidam, morboque infirmiorem denotantibus hæc ſufficient. Nunc illa, quæ naturalis potentiæ impotentiam ſeu debilitatem declarant, itidem ſpectemus.

CAP. VI.

De debilibus actionibus facultatis naturalis ex ipſius ſymptomatis cognoſcendis.

Dictum eſt alias, unam præcipuam eſſe actionem, qua corporis partes omnes conſervantur, ſcilicet nutritionem, ob hanc enim corpora diu vivunt, & ſine ipſa contabeſcunt. Hujus ope humidi ſubſtantifici, quod in partibus corporis conſumptum, ſeu exhauſtum eſt, ſeu reſolutum, continue reſtauratur, atque regeneratur. Huic autem quatuor actiones famulari ſuperius diximus, unam quippe cibum, ſeu alimentum, ſeu nutrimentum attrahendo, alteram retinendo, tertiam coquendo, ac quartam excrementum expellendo, ſeu excernendo. Hiſque non minus actionibus robuſtis exſiſtentibus, animal probe nutriri atque vivere. Nunc oppoſitum illi prælanguidis exſiſtentibus fieri ſtatuimus; ſcilicet in corporis partibus, innu-

Nutritio quomodo perficitur, & hujus neceſſitas.

Naturalis facultatis de-

bilitatis cognitio ex nutritione viciata. innutritionem fieri, *atrophiam* Græcis dictam, qua corpora ſiccantur & contabeſcunt. Stomachus autem inſtrumentorum naturali huic potentiæ ſervientium præcipuus, ante eas quatuor actiones, alia etiam utitur, ſine qua aliarum uſus haud recte conſiſteret. Hæcque cibi atque potus appetentia dicitur, quæ a penuriæ ſeu carentiæ pabuli ſenſu prodit, atque innoteſcit. Duplexque hæc appetentia, ſive appetitus, unus cibi, quem famem, alter humidi ſeu potus, quem ſitim appellant. His ſi careant corpora, morbis inculpata, diu non vivunt, in morbis longis nihil cibi inappetentia eſt deterius. Quo dixit Hippocrates *in 2. libr. Aph. 7. in morbo diuturno cibi faſtidium, malum.* Et Galenus *in Commento. Faſtidium cibi per ſe ipſum pravum eſt ſignum in morbis diuturnis.* Nam in iis, qui a talibus morbis ſunt evaſuri, contrarius affectus ſolet accidere, vehemens ſcilicet ciborum appetentia. Quod ſpeciatim *de Dyſentericis* Hippocr. *in ſec. 3. Aph. 3.* clarius hiſce verbis expreſſit. *In difficultatibus inteſtinorum cibi faſtidium, malum, & ſi cum febre, pejus.* In morbis vero acutis nihil eſt deterius, quam ægrotos cum ciborum omnium, tum potus appetitu carere, etenim duorum alterum neceſſario ſequetur, aut eos mente motos eſſe, aut naturalem facultatem ſtomachi exſtingui, ut Galen. *in lib. 2. Aphoriſm. 6.* affirmavit. De quibis plura apud Hippoc. exempla habentur, quibus in morbis acutis ciborum, potuſque ſublatum deſiderium, ſeu appetitus, lethalis, dignoſcitur, quod in Hermocrate Euryanactis virgine, Pario, muliereque apud frigidam aquam decumbente, & in aliis, qui obierunt, fuit obſervatum. De Hermocrate Hippoc. *in 3. Epidem. com. 3. text. 3.* ait: *Toto tempore cibos averſabatur, & paulo poſt guſtare quicquam non valebat*; & de virgine Euryanactis in libro tertio *Epid. 3. tex. 3. Quosvis cibos toto hoc tempore faſtidivit, neque appetivit quicquam. non ſitiit*: & de muliere apud frigidam aquam. *Cibum faſtidiebat.* Idem de ſiti dicen-

Ex ſiti. dum erit, nimirum ſublatam in ardentibus febribus aut delirium, aut facultatis naturalis exſtinctionem, denotare; de hac Galen. *in primo Epidem.* ita ſcribit. *Huc acceſſit ad cumulum aliud ſignum exitioſum, quod cum antea æſtuaſſent, amplius non ſitirent,*

rent, *at qui*, *quando*, *qui antea siti flagrarent*, *postea essent a siti liberi*, *horum duorum sit necesse est alterutrum*, *aut morbi solutio*, *aut virtutis exstinctio*, *ita ut præsentia mala amplius non sentiant.* Uti in Hermocrate atque in aliis moribundis visum est, de illo Hippoc. *Com.*. 2 *text*. 75. dixit: *lingua inaruit*, *non sitiebat.* Atque hæc de naturalis facultatis infirmis, seu debilibus actionibus, ex appetitus ratione cognoscendis, nobis sufficiant. Nunc de reliquis quatuor agamus. Itaque partes corporis, si improbe humores, quibis nutriuntur, attrahant, in innutritionem (quem affectum Græci *atrophiam* vocant) necessario incurrent. Idem, & quæ attractum humorem, quoad concoquatur, non retinent, denotant, facultatemque debilem esse præmonstrant. Uti in lienteria seu levitate intestinorum (quod symptoma cum perpetuo malum, tum in acutis morbis, quia sublata retentricem significat, summe exitiosum est,) observamus. Eodem modo concoctricem, seu alteratricem sublatam, diminutam atque vitiatam (quos affectus Græci *apepsiam*, *bradipepsiam* ac *dispepsiam* vocant.) ejusdem naturalis facultatis debilitatem denotare non minus, quam expultrix itidem læsa faciat, est dicendum. Quare ex quatuor iis læsis actionibus hujus facultatis imbecillitas nobis innotescet.

Quas actiones, quippe attractricem, retentricem, concoctricem, atque expultricem, læsas excrementa e corpore exeuntia maxime ostendent, nimirum, quæ ex ventre, stomacho, pectore, vesica, & ex cutis meatibus rejiciuntur, non minusque a sanguinis eruptionibus. Quibus addimus abscessus tumoresve in corpore erumpentes, qui ad excretricis vim dignoscendam, maxime faciunt. Itaque has quatuor actiones naturalis scilicet facultatis sublatas, imminutas, atque vitiatas, primo ex malis alvi dejectionibus cognoscamus, postea, ex malis itidem urinis, sputis, vomitibus, sudoribus, & a sanguinis eruptionibus, ac vel etiam ab abscessibus erumpentibus. De malis vero dejectionibus actiones naturalis potentiæ debiles denotantibus, Hippocr. *in lib.* 3. *Epidem. com.* 33. *text.* 40. ita habet. *Alvus his plerisque turbata erat*, *atque dejectiones crudas excernebant*, *& multas & tenues.* Et in libro quarto Aphorismorum. *Qui-* Ex dejectionibus malis.

buscunque tabe laborantibus capilli a capite defluunt, iis alvi profluvio superveniente, moriuntur. Et in libro septimo, *a puris sputo phtysis, & fluxus.* Quod Gal. *in Comm. Aph. 65.* ita est interpretatus. *Fluxum autem vel de capillorum defluvio, vel de humida dejectione, protulit:* ambo consueverunt evenire, cum tabidi ad extremum mali, perducuntur: alterum ex siccitate, altera ex potentiæ debilitate. Eandem facultatis debilitatem, cruentam alvi dejectionem præmonstrare Galen. *in primo lib. Prorrhet. com. 2.* docuit. Idem & urinæ profluvium, *diabetem* Græcis dictum, significat, præmonstrare enim magnam retentricis & alteratricis facultatis debilitatem, ait Galen. *in 1. libr. cap. 22. de Crisibus.* *Copiosæ item dejectiones in principio morborum, biliosæ, virides, lividæ, nigræ, versicolores, meræ, pravæ sunt.* Cum, Galen. autore *in primo libr. cap. 7. de Crisibus: Decernentia in melius non statim appareant, sed ubi natura humores concoxit.* Hæ retentricem debilem, aut excretricem immaturius, multitudine aut prava qualitate humorum gravatam excernentem, ostendunt. Paucæ quoque in die decretorio apparentes, quæ continuo sistantur, languorem & imbecillitatem expultricis, denotant. De his Hippoc. *in primo Epidem. comm. 22. tex. 41.* ita habet: *Ventres etsi forte humecti essent, statim maligno modo sistebantur.* Aquosas vero candidas, aut admodum croceas, aut spumantes, Hippoc. *in libr. 2. Prognost. text. 12. & 29.* damnavit; non minusque paucas glutinosas, pingues, candidas, subcroceas, læves, quod colliquationis sint indicia. His esse exitialiores nigras, lividas, opimas, & fœtidas. De nigris *in lib. 4. Aphorism. 21.* Hippoc. dixit: *Dejectiones nigræ, qualis est sanguis niger, sponte venientes, sive cum febre, sive sine febre, pessimæ.* Et paulo post: *Aph. 23. Quibuscunque ex morbis acutis, aut diuturnis, vel ex vulneribus, sive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, sive uti sanguis niger desuper exierit, postridie moriuntur.* Atque hæc pauca obiter de malis dejectionibus naturalem facultatem debilem, ejusdemque actiones maxime læsas præmonstrantibus, diximus. Idem nunc ex urinis malis perscrutemur, quatenus actiones naturalis potentiæ debiles ostendunt: De his *in 3. Epidem.*

Ex urinis malis.

pidem. com. 3. *text.* 41. Hippocrates : *Urinæ multæ tenues, nihilque decretorii, quicquam vel boni.* In Prognosticis scribit : *Urinas nigras in mulieribus & viris, & in pueris aquosas, perniciales esse.* Et in lib. 4. Aphorism. 72. *Quibus urinæ albæ & perspicuæ malæ præsertim si in delirantibus appareant.* Has Gal. *in Comment.* dixit, conspici in iis ægrotis, qui exitio proximi sunt. *Tenues aquosæ in biliosis acutisque morbis pessime existunt*, quod omnium maxime cruditatem humorum significent, ut Galen. cum in loco citato, tum in primo *de Crisibus* docuit. Eodem modo crassæ, turbidæ non residentes, quod itidem naturam prælanguidam ostendant. De his Gal. in 4. *Aphorismorum* 70. *cap.* 4. *Quæ non resident, si vires adfuerint, longum fore morbum ostendant, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant.* Et in quarto lib. de Sanitate tuenda: *Si vero vel omnino nulla separatio, vel id, quod subsidit, malum sit, imbecillitas naturæ significatur.* Idem notant, quæ subsidentiam crassam, farinæ crassiori similem habent. Galen. *in* 4. *Aph. Com.* 31. enim dixit, *tales urinas exitiales esse, quod in acutis morbis exitium, & in mitioribus saltem longitudinem prænuntient, natura crudum humorem longo tempore coquente.* Plurimi vero morte præripiuntur, antequam ægritudo diutius protrahatur, & quicunque ex ipsis sunt liberati, iis omnibus in longum producta est ægritudo. Nigræ etiam omnes pravæ sunt, exitialissimæ cum nigro sedimento, cujusmodi minxerunt Physiscus & Silenus moribundi. Pingues itidem ac oleosæ, quod liquentem calorem significent, damnantur. Addimus copiosas crudas, quæ concoctricis potentiæ debilitatem, tum ipsam etiam excretricem læsam indicant. De quibus Hipp. *in* 3. *Epid. comm.* 3. *tex.* 61. ita meminit: *Urinæ multæ erant, neque erant illæ ex potu ingesto, sed illum excedebant, neque enim inerat crassitudo, vel concoctio, vel purgatio proba.* Idem ex malis sputis comprehenditur, scilicet naturalis facultatis actionum imbecillitas in morbis sane partium spirituosarum. Etenim in pleuriticis, ægrotos nihil exspuere, morbum crudissimum denotare, Galen. in primo *de Crisib. in* 1. *Aph. com.* 12. posteritati tradidit: & sputum supprimi cum in his, tum in suppuratis exitium

Ex sputis malis.

præ-

præmonſtrare *in lib. de conſtit. Art. Medicæ* teſtatum reliquit. Amplius ex Hippocratis *lib.* 2. *Prognoſticorum cap.* 18. in ſuppuratis excreationem bilioſam exitialem eſſe ſcimus, ſive ſejunctim bilis & pus, ſive ſimul excernantur. Nigra quoque ſputa, flava, viridia, livida & verſicolora, peſſima exſiſtunt.

Ex ſanguinis eruptione prava.

Ex ſanguinis quoque eruptione potentiæ hujus infirmitas cognoſcitur, ubi ſane parcius, quam ſit opus, erumpat, debilis expultricis non raro eſt nota. Hinc omnes ſtillæ ſanguinis e naribus in febribus acutis ac inflammationibus maxime damnantur, quippe quod nobis expultricis facultatis prælangueſcentis ſint indicio. Quod Hippoc. *in primo Epidem. comm.* 2. *text.* 17. ita annuit. *Nec ſanguis de naribus niſi paucus & admodum paucus erupit*, & poſtea *text.* 63. *Nam Phyliſcus quidem Epamenon & Silenus, quibus parum quarto die & quinto ex naribus ſtillavit, mortem obierunt*, & Gal. in 4. *Com.* 67. *de Vict. rat. in acutis*: Novimus enim, quod ſanguinis e naribus ſtillationes, malum ſemper quippiam eſſe ait, propterea quod natura quidem conſpiciat, quod ſuperfluum eſt, excernere, ſed ob propriam imbecillitatem nequeat. Et in *primo Prorrh.* ait: *Sanguinis ſtillationem naturam collectam in cerebro abundantiam conatam eſſe, ut expelleret, ſed nequiviſſe.* In morbis ſiquidem, quorum proprium videtur, ut per ſanguinis vacuationem ſolvantur, ubi non eruperit, ſi tamen per alias vias ægrota corpora non fuerint vacuata, prælanguidæ naturæ expellentis eſt indicium. Ex quo dixit Hippoc, in *primo Epidem. comm.* 2. *text.* 65. *Sanguis autem plurimis erupit, præcipue adoleſcentulis & adultis, quorum periit maxima pars, quibus ſanguis non erupit.*

Ex ſudoribus pravis

Idem ſignificat in febribus continuis ægrotos ſine ſudore, vel alia bona vacuatione judicari, ut Hermocrati evenit, de quo ſcriptum eſt: *quarto decimo die a febre erat liber, non ſudavit:* & paulo poſt: *Iterum vigeſimo die eſt judicatus a febre liber, non ſudavit.* Aut ſi ſudores erumpant, ſed tamen pauci, vel morbum non ſolventes. De quibus Hippoc. *in quarto Aphoriſ* ait: *Febricitanti ſudor ſuperveniens, febre non deficiente, malum*: vel clarius de prælanguidam expultricem ſignificantibus in *primo Prorrh.* ſic habet: *Sudores quoque, qui cœperunt quidem, ſed proti-*

protinus cessaverunt, pravi sunt. Et Hippoc. *Com.* 1. de iis, qui non solum febrem, neque ægrotos allevant in eodem libro: *Qui in hypochondrio, febre refrigerata, ardores relinquuntur, tum alias, tum cum sudoribus, mali sunt*, & in alio libro: *inquietatio cum sudore est mala in acutis morbis, & flammans quoque cum sudore facies his mala.* Aut mali sunt, qui non ex toto corpore, sed ex aliqua parte tantum erumpunt. Quos Hippoc. in *primo Epidem. com.* 1. *tex.* 24. ita meminit: *Sudabant semper quidem, sed non ex toto corpore.* Et auctor Prorrheticor. *in* 3. *Prorrh. text.* 34 exiguum sudorem cum extremis refrigeratis malignum atque pravum esse voluit: & Hippoc. in *primo Prognosticorum* frigidos, & qui circa caput tantummodo eveniunt, vultum & cervicem; hosque cum acuta febre exitiales esse statuit. Mali itidem sunt, multi non juvantes, de quibus Hippoc. supra *in primo Epidemiorum com.* 2. *text.* 26. *Sudores multi his tantum aberant, ut recrearent, ut etiam contra læderent.* Quare tales omnes sudores naturalem potentiam debilem, morboque viribus imparem esse ab excretricis cognita imbecillitate, præmonstrabunt. Nunc ex vomitibus quoque malis idem cognoscamus. Quorum pauci, multique non juvantes, mali exsistunt, de quibus in *primo Epidem. com.* 2. *text.* 64 Hippocrates ait: *Phreniticis convulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex his quidem subito moriuntur.* Significant enim naturam cœpisse expellere malos humores, & non potuisse, in principio quoque morborum copiosi mali sunt, symptomaticique vocati, omnium pessimi porracei, lividi, nigri, versicolores, graviter olentes, ex Hippoc. in *lib.* 2. *Prognost. text.* 39. ita scribente: *Si vero vomitio fuerit porracea, livida, aut nigra, quicunque ex his fuerit color, malum esse censendum est, & si idem homo omnes vomuerit colores, exitiale admodum est.* Ex abscessibus itidem mali sunt, non juvantes, etsi magni sint & plures, quia naturam omnem humorum copiam non posse deponere nobis sunt indicio. Parvi itidem non subsistentes, neque venientes ad suppurationem, pravi exsistunt, præsertim si statim exorti dissolvantur, atque intus recurrant. De his Hippoc. *in* 1. *Epidem. com.* 2. *text.* 35. dixit: *His succedebant abscessus aut majores, quam*

Ex vomitibus pravis.

Ex abscessibus malis.

ut ferri possent, aut minores, quam ut prodesse quicquam. Sed statim redierunt, & deteriores evaserunt: & in lib. 6. Epidem. com. 2. text. 10. *Abscessus veluti bubones, signum quidem sunt germina habentium tum aliorum tum præcipue viscerum, maligni.* His facultatem imbecillem esse, aut a morbi vi exsolutam, aut nobili viscere ipsius primo instrumento, in quo sedem habet, valde læso, dignoscimus. De his malis abcessibus satis accurate Hippoc. *in* 1. *lib. Epidem. com.* 2. *text.* 38. ita meminit *Papulæ parvæ, quæ non essent excernendis morbis, statimque evanescebant, aut secundum aures tumores nigricantes, qui nihil denuntiarent.* Quibus in articulos præsertim in coxendicem decumbebant, paucis decretorie cessabant, statimque superati ad priorem statum redierunt. Atque hæc obiter de actionibus omnium facultatum, quippe, animalis, vitalis atque naturalis a probo statu in malum mutatis, naturam morbo, contra quem pugnat, viribus imparem nobis præmonstrantibus, dicta sint. Transeundum vero nunc est ad morborum virium dignotionem, ut ipsis etiam cognitis, naturamque ac morbi viribus invicem comparatis, & collatis de morborum exitu, certum prognosticum assequi possimus.

Cap. VII.

De cognoscendis morborum viribus, atque inprimis ex quibus ipsorum cum robur, tum imbecillitas cognoscatur.

Morborum symptomata pathognomonica, & subsequentia.

Cognitis naturæ viribus, morborum quoque nunc sunt cognoscendæ, quæ uti naturæ vim ex actionibus, tum fortibus seu robustis, tum debilibus cognosci, diximus, sic nobis etiam ex symptomatis, quibus morbi ad varias partes corporis oppugnandas, utuntur, innotescent. Horum quædam una cum morbo, quem sequuntur, apparent, quædam postea. Hæc morem seu modum morbi produnt, illa ideam seu speciem, atque magnitudinem. Ideam vero denotant propria morborum symptomata, quæ *Pathognomonica* Græci appellant, quæque simul cum morbo apparent, ipsumque perpetuo concomi-

comitantur, ut in pleuræ inflammatione, pleuritide vocata, dolor in altero laterum vel in utroque punctorius, febris continua, tussis, respiratio difficilis, pulsus inæqualis, durus, serrinus nuncupatus, ideam seu speciem istius inflammationis denotant, & phrenitidem, febris continua, & delirium perpetuum explicant, & sic de aliis omnibus. Quilibet enim morbus propria signa seu symptomata habet, quibus ejus species seu idea detegitur, ac ab aliis distinguitur. Hæc itaque recte perspecta ac cognita non parum nobis erit adjumenti, ad cognoscendum morborum cum robur, tum imbecillitatem. Etenim omnes Medici non ignorant, pleuritidem esse morbum, naturam corporis magnis viribus oppugnantem. Quod & partem cordi, visceri præcipuo, vicinam inflammaverit, cujus febris assidua, dolor lateris, tussis, respiratio difficilis propria ac certa sunt symptomata. Hæc vero vel pauciora, vel parva, ac levia observata, mitem morbum minus natura corporis, cum qua pugnat fortem, declarant. Contrarium indicant plura, magna seu vehementia, quippe magnum, naturaque robustiorem. Uti sunt dolores pungentes, vehementes, assidui, utrumque vel unum latus vexantes, morbum sane magnum ac difficilem detegunt, quod partem tum respirationi servientem, tum cordi nobiliori visceri, proximam maxime lædant. Viscerum vero nobilium affectus esse magnos & graves Hippocrat. *in secundo Prognost. text.* 70. ita scribit: *Dolores, qui cum febre fiunt circa lumbos & inferas sedes, & præcordia attigerint, in foras relinquentes sedes, exitiales admodum sunt.* Et *in libr.* 4. *Aphorismorum. In acutis febribus convulsiones, si circa viscera dolores fortes, malum.* Respiratio itidem in his quoque difficilis, tussis molestissima, sicca seu inanis, aut cum sputis perniciosis, seu malignis, ægerrime eductis, nihil ægrotos juvantibus, pulsusque duri admodumque inæquales, morbum maximum non nisi a robustissima natura superandum, præmonstrant. Crebra enim respiratio, ut Gal. docet *in* 1. *Epidem. cum dolore gravem inflammationem supra septum transversum significat tussis magna sicca s. sine sputis morbum crudissimum, non secus ac urinæ aquosæ in febribus ardentibus conspectæ.* Gal. *itidem in* 1. *de Crisib.* auctore,

Morborum levitas & magnitudo cognoscitur ex morbi ideâ.

Ex symptomatibus paucis, vel multis, parvis vel magnis, levibus vel fortibus.

ctore, *ostendit*, *de qua in libr. etiam de constit. art. Medicæ* dixit. *ex Symptom.* ut nihil omnino exspuere perniciosum est, partim quod significet fluxionem in phlegmone quasi devinctam teneri, partim vero, quia ea universa interius contenta, corrumpetur. De quibus Hipp. in 1. *Epid. com.* 3. *in text.* 18. ait: *multi præterea infestabantur arida tussi*, *nihilque excreabant*. Cum qua etiamsi pauca cruda vel prava excernantur, malum est, magno enim ac difficillimo morbo naturam conflictari, nobis significatur. De his Gal. *in lib. de totius morbi Emtor. cap.* 16. ita meminit: *Magnum etiam morbum ostendunt*, *si etiam sputum pleuritide & peripneumonia laborantibus*, *vel nigrum vel fulvum vehementer*, *vel spumans*, *vel impense fœtidum est*; *eoque magis*, *quod nihil juvat*, *sed quod dolorem non levat.* ut Hippocrat. *in lib.* 2. *Prognost. comm.* 1. *text.* 12. *cap.* 6. *text.* 51. nobis tradidit. Quare ex hisce symptomatibus, pleuritidem perniciosissimam denotantibus, morbus magis veneno refertus ac propterea difficillimus, præmonstratur. Veluti ab iisdem, ut nuper dictum est, mitioribus ac levioribus, morbum natura viribus infirmiorem, ac quem haud difficulter ipsa natura superabit, comprehendimus. In hac enim pleuritide neque febris magna seu vehemens apparet, neque magnus dolor, neque admodum ægri difficulter respirant, neque valida tussi vexantur, facileque & cito concoctum excrementum exspuunt, neque in pulsu multa durities & inæqualitas observatur. Atque hic est modus prædicendi salutem & mortem ex morborum idea, seu specie, qui penes propriorum signorum, quæ *Pathognomonica* appellant, magnitudinem ac vehementiam, ut recte a Galeno in 3. *de Crisibus* proditum est, attenditur, atque nobis ex iis innotescit. Levia & parva, morbum debilem ac levem præmonstrant, magna & vehementia, magnum & curatu difficilem. Idem nedum symptomatum vehementia, & parvitate nobis innotescet, verum etiam numero. Etenim si symptomata Pathognomonica s. propria, præterquam quod magna sint, etiam numero plura exstiterint, utique morbum natura potentiorem declarabunt, & debilem pauciora. Ceterum non quæ symptomata numero plura in morbo apparent, paucioribus sym-

Ex numero symptomatum.

ſymptomatis ad majorem morbi vim denotandam perpetuo erunt præferenda. Quandoquidem phrenitidem, quæ cerebri eſt inflammatio, duobus tantum numero ſymptomatis ſimul conſpectis, febre nimirum aſſidua continuaque, ac perpetuo delirio conſpectam, nuper dicta pleuritide, quinque ſymptomatis nobis præſcripta & indicata, morbum non minorem eſſe, neque debiliorem, neminem Medicorum latet. Sed in eodem morbo, quo numeroſiora illa prodierint, ſimul eo majus malum denotabunt. Veluti ſi una cum pleuritidis ſignis dolor capitis, vigilia, delirium, aut aliud ſymptoma illuxerit, graviorem utique morbum oſtendet. Idem in phreniticis, ſi veternoſus ſomnus appareat. De quibus Hippocrates in *libro tertio Epidem.* ait: *Nec phreniticorum valde inſanivit quicquam, quod uſu venit aliis, ſed alia quadam cataphora ſegni gravati peribant.* In eodem itaque morbo plura conſpecta ſymptomata, morbum reddunt graviorem & potentiorem. Demum a ſymptomatis in morbis poſtea apparentibus, quæ morem morborum, auctore Galeno, oſtendunt, ipſorum cum robur tum imbecillitas cognoſci poterit. Galenus in *primo de Criſibus cap.* 2. ait: *Ex ſupervenientibus ſymptomatis, ſi multa, ſi diuturna & valida atque maligna etiam exſtiterint, morbum magnum natura potentiorem, & ſi pauca brevi temporis ſpatio, & parva & ſimplicia fuerint, debilem ac mitem nobis præmonſtrari.* Itaque in parvis morbis non perniciofis optima ſigna illucent, & prava in non ſalutaribus. In putridis ſiquidem continuis febribus ad ſalutem tendentibus, primo in excrementis ſigna coctionis apparebunt, omniumque maxime in urinis. Hæ itaque mutabuntur in bonum colorem & ſubſtantiam, habebuntque bonam hypoſtaſin. Et ſic cetera alia excrementa concocta prodibunt. De quibus poſterius a nobis accuratius ſcribetur. A conſpectis ſignis coctionis febres ac ſymptomata, aut reſolventur, aut ſaltem diminuentur, ægrique facilius morbum ferent. Somno enim, exempli gratia, deſtitutis, ſomnus redit, veternoſis vigilia, dolores, ſitis, inquietudineſque abeunt, & amentes ad mentem redeunt, & male antea reſpirantes melius reſpirare incipiunt. Ex oppoſitoque, morbis naturæ prævalentibus, ſigna mala poſt-

Ex ſymptomatibus ſubſequentibus, Bonis. Malis.

ea illucent. Nam præterquam quod excrementa cruda appareant, etiam prava obſervantur, uti in phreniticis urinæ albæ lucidæ malignitatem denotant. Ex quo Hippoc. *in quarto Aph.* 72 ait: *Quibus urinæ albæ ac perſpicuæ, malæ, præſertim ſi in delirantibus appareant.* Et in febribus ardentibus nigræ cum nigro ſedimento, quod morem peſſimum ſignificent, ideo morbum natura robuſtiorem ſignificant. Eodem modo ab aliis excrementis pravis conjicitur in morbis malus mos, qui malignos, ac magnos morbos denotat. At qualia ſint & dicantur excrementa prava, poſterius a nobis dicetur. At non ſolum prava excrementa in morbis poſtea apparentia, morbum natura potentiorem oſtendunt, ſed omnia itidem mala & prava ſymptomata. Cujusmodi ſunt, exempli cauſa, deliria, convulſiones, tremores, ciborum abhorrentia, non ſitire in morbo calidiſſimo, ſi præſertim antea non parum ſitierint, lingua ſqualida & nigra, malus decubitus, inquietudines & ſimilia ſymptomata. De quibus poſtea accurate agemus. Ex iis igitur tribus explicatis, quippe morborum idea, magnitudine, atque more morbos prævalidos & debiles cognoſcemus.

Symptomata morbi malum morem indicantia.

Cap. VIII.

De morbis debilibus ex morborum Idea, magnitudine, atque more cognoſcendis.

Nunc ſpeciatim quoque debiles morbos, atque a natura, ut ſuperantur, faciles, ab ipſorum idea, magnitudine ac more intelligamus, ab idea principium facientes. Ideam vero in morbis ſigna indicantia ſunt, ut dictum eſt, quæ ſimul cum morbo apparent, ſymptomata, & morem ſignificantia, quæ poſtea. Itaque ſi pauca ſint, levia, neque valde corporibus moleſta, mitem ſane & debilem morbum explicant, & quem natura haud difficulter ſuperabit. Quos Hippoc. merito morbos ſimpliciſſimos, ſeu, ut Galeno placuit, placidiſſimos ac mitiſſimos vocat, quoties ſecuritatis indicia exſtiterint, parvaque ſymptomata, pauca, leviaque fuerint. Etenim *in lib.* 3. *Progn.*

Morbi debiles, quomodo ex horum idea noſcuntur?

Progn. tex. 3. dixit. *Simplicissimæ enim febres ac signis firmatæ securissimis quarto die aut citius desinunt.* Quæ signa securissima esse post expressit, dicens. *Qui enim convaliturus est, facilius spirat, sine dolore agit, noctu dormit, & alia signa securissima habet.* In pleuriticis levem ac debilem morbum conjicimus, ubi lateris dolor sit levis, non difficulter spiret, tussis sit parva, neque multum molesta, facileque ægroti sputum, quod neque malignum sit, tussi excernunt, pulsus item neque valde duri neque inæquales sint. Sic in anginosis parvam & debilem comprehendimus esse inflammationem, ubi itidem dolor in gutture aut faucibus sit debilis, exilis, facile respirant, & degluttiunt. Quæ sane signa morbum debilem, quem natura non difficulter alteret, denotantia Hippoc. *in* 2. *Prognost.* de suppuratis locutus, ita expressit. *Bona vero hæc sunt facile morbum ferre, bene spirare, dolore vindicatum esse, sputum facile extussire, corpus æqualiter calidum videri ac molle, siti non detineri, urinas, dejectiones, somnos, sudores, singula intelligere bona, uti præscriptum est, succedere. Quare pauca parvaque symptomata cum in principio morborum, tum postea conspecta debilem morbum, viribusque natura imparem, significant.* Addemus vero hæc parva, & levia seu placida ex ratione videri oportere, cum sæpius parva placidaque sensibus apparent, licet magna & parva (quod a morbis, causisque fortissimis prodeant) sint dicenda Complura enim in multis morbis exitialibus symptomata parva ac levia apparent, ut ex ipsis quandoque Medici non leviter eruditi decepti ipsorum maligna natura, putent ægrotos nedum gravi morbo teneri ac conflictari, sed quinimo ipsos ægrotare dubitent. Quæ tamen symptomata a fortissima, & exitiali causa foveri dignoscuntur. Quorum non pauca apud Hippocratem exempla leguntur. De exitialibus hac nimirum ratione phreniticis *in primo Prorrheticorum tex.* 33. hæc habuit; *Tremulæ, obscuræ, blandæ & contrectabiles desipientiæ valde phreniticæ* Etsi enim hæc symptomata parva ac levia sensibus adjudicentur, tamen a maximis fortissimisque causis oriuntur; quippe, ut Galeno placuit, humore bilioso in cerebri substantia inhibito, ac ipso cerebro ad hecticam affectionem deducto. Ex magnitudine,

Simile

Simile exemplum de Hermocrate moribundo *in 3. Epid. 1. tex.* 8. legitur hisce verbis: *Quartodecimo die a febre liber: non sudavit: dormivit, omnino mente constabat, urina eadem:* Et paulo post; de eodem: *Iterum vigesimo die est judicatus a febre liber, non sudavit, perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat.* Sic quoque magna symptomata existimanda duximus, quæ a fortissimis causis foventur, sicuti, ut jam dictum est, parva a parvis proficiscentia. Sæpius enim magna, vehementiave aliqua ipsorum æstimantur seu judicantur, quæ tamen non sunt a Medicis timenda, quod a prærobustissimis naturæ viribus concitentur, præsertim natura corporis pravos humores deponere ac excernere volente. De qua Hippocrates *in 6. Epid. com. 2. tex. 23. Quæcunque tertianam naturam habent, his nox ante accessionem molesta est, a quibus sane accessionibus natura semper aliquam vacuationem moliri est solita.* Hinc auctor Prorrheticorum *in 2. lib. tex. 17.* dixit, *perniciosa sine signis levantia mortem indicare*, & Hippocrat. *in secundo Aph. 27. His, quæ non ex ratione levant, non oportet fidere, neque multum formidare mala, quæ præter rationem eveniunt. Plurima enim stabilia non sunt, neque multum durare & permanere consueverunt.* Quod Galenum sæpe assecutum, ipsius verba *in sexto Epidem. com. 1. in tex. 16.* scripta, declarant, quæ hæc existunt: *Interdum namque in vehementissima febre adjuncta vigilia, fastidio, siti, impatientia, nonnunquam & delirio omnibus ægrotantis domesticis perterritis ac flentibus, quempiam licet rigorem & sudorem morbique solutionem scienter prædicentem Æsculapium esse videri.* Parva igitur ex ratione, leviaque symptomata, tum simul cum morbo conspecta, tum supervenientia, seu postea in morbo apparentia, morbos debiles, quos natura facile superabit, præmonstrabunt. Omnino vero salutares, si multa aut aliqua optima signa illuxerint. Nullus enim ægrotus ad sanitatem pervenit, in quo non prius aliquod ex optimis signis illuxerit. Hæc enim ex Galeno *in tertio de Crisibus*, bonum morem in morbis, uti mala malum denotare, nuper diximus, ex quo Medici morbos boni &
Ex more mali moris appellant. Hos vero comprehendunt, uti dictum est, ex supervenientibus accidentibus seu symptomatis, scilicet, quæ

quæ post principium apparent, vel bonis malis, ut meminit Galen. *in tertio de Crisibus cap.* 4 dicens: Si vero benignus aut malignus sit morbus, ex subsequentibus ipsum accidentibus noscitur. Quæ in ea, quæ morem ostendunt, & quæ crisin futuram, & quæ etiam crisis causæ exsistunt, dividuntur. Ideo morem significantia, ab aliis erunt distinguenda, aliud quidem quam hæc præsagientia. Etenim vigilia, deliria, lacrymæ involuntariæ, convulsiones, atque alia similia, si cum coctionis signis in morbo, crisi judicando, appareant, crisin denuntiant. De his in *primo Epidem. com.* 2. *tex.* 55. Hippocrates. *In ardentibus ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit.* Et paulo post, *tex.* 88. etiam clarius. *Quibus in febribus acutis, atque adeo ardentibus spontaneæ effluunt lacrymæ, his (siquidem reliqua non sint exitialia) e naribus sanguinis eruptio est exspectanda. Qui incommode habent, his non sanguinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Hactenus debiles parvi atque benigni morbi, qui sint ex ipsorum idea, magnitudine, atque more, didicimus. Nunc eosdem cognoscere ab ipsorum causis discamus.

Symptomatum morbum subsequentium distinctio.

Symptomata crisin denotantia.

CAP. IX.

De morbis debilibus ab ipsorum causis cognoscendis.

Ex causis quoque debilium morborum cognitionem indagaturi, ab externis principium faciamus. Itaque varii in primis aëris status, variæ cum annorum constitutiones tum tempora, atque etiam morborum grassantium ideæ, seu naturæ sunt prænoscendæ. Aër quidem nihil aut parum, quod ad ejus qualitatem & substantiam attinet, mutatus, nequaquam magnos sævosque morbos excitat. E contrario mutatus solet maximos in corporibus morbos concitare; Quippe illo maxime a naturali & consueto temperamento recedente, morbos gravissimos fieri observamus. Minus vero morbosus est, minusque graves morbos, ad frigidum quam ad calidum mutatus

Morborum debilium cognitio ab ipsorum causis.

Ab Aëre.

Ab Annorum variis constitutionibus.

tatus sive alteratus, hominibus invehit. Nam, ut scribit Hippoc. *in tertio lib. Aph.* 17. *Quotidianæ constitutiones Aquiloniæ corpora densant, & robusta, & bene mobilia, coloratiora, & melius audientia faciunt. Et calidæ Austrinæ corpora dissolvunt, humectant, auditum obtundunt, & vertigines faciunt. Oculis atque corporibus difficilem motum præstant.* Ex passivis etiam aëris qualitatibus vocatis, siccitatem aëris præ humiditate, salubriores morbos facere, colligimus ex Hippoc. *cap.* 17. ita dicente: *Ex anni constitutionibus (quod in totum dixerim,) siccitates imbribus sunt salubriores, & minus mortiferæ.* Atque ex anni

Ab anni temporibus.

quoque temporibus ver morbos saluberrimos, minime exitiosos parere, Hippoc. tradidit. Quandoque observantur salutares grassationes, quales Hippocrat. meminit *in* 1. *Epid. com.* 2. *tex.* 9. ita dicens: *Ante ver ex priore cœlo, quod huic subcontrarium fuerat, Aquiloniumque paucos ardentes febres corripuerunt, eosque admodum stabiles, paucisque sanguis erupit, nec ex his peribant. Tubercula vero multis secundum alterutram aurem, plurimis secundum utramque exstiterunt, febri carebant, erant recti. Nonnullis parum accendebantur, sed exstincta omnibus sunt citra incommodum, neminique suppurarunt cuiquam, uti solent, quæ aliis ex occasionibus extuberant. Erat eorum hæc natura laxa, erant, magna, diffusa, citra phlegmonem, atque citra dolorem obscure omnibus evanescebant.* Venetiis, ac in aliis locis multis Italiæ, anno 1580. complures febres (quem *morbum Arietis* vulgus appellabat) grassatæ sunt. Quibus tamen paucissimi interierunt, & in Lyguria, quo tempore Genuæ apud Andream Auream Principem amplissimum, medicinam faciebam, febres synochæ, ardentes, tertianæ cum paucorum more epidemicæ fuere grassatæ. Æstate quoque propriam servante naturam maxima ex parte, tertianæ, quæ sunt salutares, vagantur. Febres enim quocunque modo intermiserint, omnino vacare periculo tradidit Hippoc. in *Aphorismis.* Ex proba etiam victus ratione, pauci, minimeque exitiales fiunt morbi. Qui enim optimam servant vivendi rationem, quæ præcipue qualitate proba ciborum, idoneaque quantitate absolvitur, raro ægrotant, & morbis minime exitialibus capiuntur. Idem contingit illis, qui somno,

Grassationes salutares.

Victus ratio quid ad morbos.

ſomno vigilia, exercitio conſueto utuntur, quique hilarem vitam ſine moleſtiis ducunt, ſolitaſque naturæ excretiones nimirum quod ad alvi feces, urinas, ſputa, menſes, hæmorrhoidas, attinet, habent, non minus corpora humida, ſuccique plena, ſi veneri temperate operam dent.

Pueri etiam, quod ad ætates ſpectat, minus quam alii aliarum ætatum homines, morbis gravioribus laborant, quod ipſorum corpora præ multo calore innato & præ cutis raritate plurimum evacuentur, & reſolvantur. Ex internis vero cauſis eodem modo debiles morbos perſcutabimur, incipientes a naturarum, & habituum corporum diſpoſitionibus, de quibus Hippocrat. ita meminit in 2. *lib. Aph.* 34. *In morbis minus periclitatur, quorum naturæ, aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus ſecundum nihil iſtorum congruit.* Proinde calida corpora periclitantur minus a morbis calidis, quamvis tamen facilius corripiantur contra frigida. Quo æſtate febres minus ſunt timendæ, quam hyeme. Eodem modo ſenum, quam juvenum erunt periculoſiores. In quo ſenſu Hippoc. dixit, in morbis minus periclitari, quorum naturæ aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus ſecundum nihil iſtorum congruit. Ex variarum itidem, tum partium temperamento, tum diſpoſitione ad morbos, morborum quoque debilium ratio nobis innoteſcit. Partes etenim corporis, nihil a ſua natura in temperamento mutatæ, non facile magnis morbis tentari ſolent. Hæ namque partes recte valentes, plura gigni excrementa, & prava fieri non permittunt, eaque genita conſumunt, aut excernunt, aut ad partem aliquam ignobilem tranſmittunt, quo ne a magnis morbis corripiantur, defendunt. Eædem partes nihil aut parum, ad morbos, quibus tentantur, habentes aptitudinis, fortes ſunt, ægreque morbis gravioribus tentantur. Etenim quibus, exempli gratia ad phtyſin, aptitudo non eſt, quanquam ſæpe ii capitis diſtillationibus vexentur, tardiſſime tamen ac magna difficultate phtyſici evadunt, facillime vero ac citiſſime, habentes aptitudinem ſeu diſpoſitionem, uti Hippocr. in multis, qui tabe interiere, obſervavit. De his *in primo Epidem. com.*

Ætates quid ad morbos.

Morbi debiles ex internis cauſis cognoſcendi.

A tempore.

Ex temperamento.

 1. *tex.*

1. *tex.* 18. dixit. *Maxime moriebantur, quibus ad phtysin natura vergebat.* Quod *in* 3. *Epidem. comm.* 2. *tex.* 3. de Euryanactis virgine, quæ tabida obiit, ita expressit. *Erat autem nativum quoddam tabidum.* Qua ratione etiam *in lib.* 6. *Aphoris.* 33. dixit. *Qui acidum eructant, non valde morbo laterali corripiuntur.*

Ab humoribus ex superantibus. Ab humoribus etiam exsuperantibus debiles ac salutares morbi conjici possunt. Quorum omnium sanguis (quod qualitate sit ceteris aliis humoribus benignior, atque naturæ amicior) morbos minus periculosos parit. Ex quo Hippoc. *in* 6. *Aph.* 53. dixit: *Desipientiæ, quæ cum risu fiunt, securiores.* Et in pleuriticis sanguinis excreationem morbum monstrare securiorem observamus. Est tamen sanguis quovis modo excreatus, malus,

A sanguine. non ex sua natura, sed quod plerumque in pulmonibus aut thorace malum irreparabile denotet. Quod Hippocr. expressit *in Aphorismis,* cum dixerit. *Sanguis qualiscunque sit per superius malum, & a sanguinis sputo puris sputum, & a puris sputo phtysis.* Nos itaque loquimur hic de sanguine, tanquam causa materiali, ex qua morbi fiunt, ad differentiam aliorum humorum, & propterea dicimus, ab ipso, tanquam ab humore, qualitate benigniori, non fieri morbos magnos ac periculosos. Etsi ipsius plenitudine, & copia exitialissimi non raro fiant,

A Pituita. uti sunt anginæ suffocantes, pleuritides & alii. Pituita vero sanguine minus bona exsistit, utraque tamen bile naturæ est humor accommodatior, quod hæc facile in sanguinem vertatur, majorem quippe coctionem adepta, proinde immoderatius nisi fuerit copia aucta, utraque bile morbos benigniores facit

A bile varia. Flava bilis, major, ac omnium periculosissimos, crocea, porracea, æruginosa atque nigra. Hic enim horum omnium est naturæ inimicissimus, difficillimus, & tardissimus, ut a natura coquatur, & superetur. Simplices etiam humores quam

Ab humoribus simplicibus. misti benigniores morbos concitant, & graviores plures simulmisti, quam simplices. Quo Hippoc. *in* 2. *Progn: tex.* 4. dixit, *si vero idem homo omnes vomit colores, exitiale admodum est:* Atque Gal. *in lib. de humoribus, & in* 1. *Epidem. com.* 3. Ubi æque redundant biliosi & pituitosi, fieri morbos acutissimos &

Ab humorum quantitate. gravissimos, docuit. Humorum quoque quantitas moderata

&

& pauca non pariet magnos morbos, quod natura facilius paucum, quam multum alteret, & ſuperet. Ex humorum item commotione per corpus idem dignoſci ſolet, quandoquidem humoribus ab intro foras motis, ſalutaris morbus animadvertitur. Quod Hippocr. *in* 3. *Prognoſt. tex.* 30. ita expreſſit. *Securiſſimum vero eſt, ſi œdema, aut rubor quam maxime foras vertantur.* Idem, ſi ad ignobiles partes e viſceribus tranſmittantur. Quod itidem *de abſceſſibus in* 2. *lib. tex.* 67. ita docet. *Abſceſſus autem, qui ad crura fiunt in pulmoniis vehementibus, ac periculoſis, omnes utiles ſunt.* Ab humoribus quoque ignobiles partes vexari idem comprehenditur, nam morbo licet aliqua ipſarum partium pereat, non ob id animal perpetuo moritur, ſiquidem multi, quibus crura vel manus fuere mutilata, ſuperſtites vixerunt. Idem & de lingua, naſo, oculis, auribus, genitalibus atque aliis partibus eſt dicendum. Ex quo febres intermittentes, quod fiant humoribus putreſcentibus in parvis capillaribus venis a magnis remotiſſimis, debiles ſunt, ac plerumque ſalutares, atque quo morbi plus intermittunt, eo benigniores exſiſtunt, cujuſmodi eſt quartana febris, quam ob id Hippoc. *in 6. Epidem.* ſecuriſſimam omnium fecit. Addimus quoque iis, morbos ab aliis morbis concitatos ſæpius in magis ſalutares mutari, veluti ſunt exempli gratia, quæ ex continuis febribus intermittentes evadunt, & a peſtilentibus malignisque, quæ benigniores fiunt; morbum quoque ſimplicem fieri ex multiplici convulſione, paralyſi, tremore; febrem continuam aut intermittentem ſupervenire ab Apoplexia, paralyſin ſeu paraplegiam. Ab angina lethali colli, pectoriſque tumor apparens, atque ita de aliis multis. Ab iis itaque omnibus morbi debiles, naturaque viribus infirmiores nobis innoteſcent. Nunc ad eos, qui natura viribus ſunt potentiores, deſcendimus.

Ex humorum commotione.

Ab humoribus ignobiles partes occupantibus.

A morborum mutatione.

Cap. X.

De morbis natura potentioribus ex idea, magnitudine, atque more cognoscendis.

Morbi natura potentiores ex horum idea cognoscendi.

Ex propriis cujusque morbi symptomatis, magnis vehementibusve, morbos gravissimos ac summe periculosos comprehendimus. Cujusmodi in pleuriticis diximus esse magnum lateris dolorem, febrem acutam, tussim molestam, siccam scilicet sine sputis, aut magna cum difficultate ægrotos exspuere, quod etiam pravum sit respirationem admodum difficilem habere. His omnibus nobis magna inflammatio & pernicialis indicatur, veluti ex febre continua, acuta, & delirio perpetuo, ac vehementi, phrenitis gravissima. Ceterum, quoniam diximus, non tantum illa symptomata magna sive vehementia intelligi, quæ talia sensibus apparent, sed, quæ a fortissimis morbis, atque causis promanant. Qua ratione in continuis febribus, calor exterius mitis & obscurus, cum tamen ægroti interius urantur, magnum est symptoma, febris quippe malignæ ac pernicialis certum indicium. Has febres exterius mites seu obscuras intus turbantes Græci *typhodes* appellant; quippe quæ naturam multitudine humorum gravatam, ac fere suffocatam, incendium foras transmittere, nequeuntem, significent. Hasque vulgus Medicorum appellat, foris mites, intus conturbantes; suntque eæ omnes admodum perniciosæ. Delirium itidem vehemens, aut obscurum sine ratione, in his febribus, magnæ malignitatis est indicium. De illo Auctor Coacorum *in lib. Præsag. tex.* 11. ait: *Quæ feroces desipientiæ in brevi desinunt, ferinam convulsionem prænuntiant*, & de hoc, quippe de obscuro delirio, Auctor Prorrheticorum: *Blandæ, tremulæ, obscuræ desipientiæ valde phreniticæ.* Virium enim languorem significant. Quare accidentia simul cum morbo

Ex magnitudine.

conspecta, aut quod vehementia sint, aut parva sine tamen ratione morbum maximis viribus adversus naturam fulcitum præmonstrant. De quibus in 1. *Epid.* Hippoc. scribit: *at cum febres*

febres ardentes inciperent, *annunciabant*, *quibus exitium impenderet*. Siquidem ftatim ab initio febris acuta eos corripiebat, a qua parum fuperrigebant, infomnes erant, fitibundi, faftidiofi. Dolor vehemens in pleuriticis, morbi fortiffimi eft indicium. Parvus vero, cum prius vehemens fuerit, abfque ratione allevatus, vel etiam omnino fublatus, aut delirium, aut exftingui facultatem fentientem, aut materiam morbificam alio converfam. Morbum eodem modo natura potentiorem comprehendimus, fi præter fymptomata propria idem denotantia, alia quoque gravia fimul illuxerint. Veluti in phrenitide, fi præter acutam continuamque febrem atque delirium perpetuum, quæ hujus morbi figna propria, *Pathognomonica* Græcis dicta, exfiftunt, dolor capitis acutiffimus, perpetuæ vigiliæ, aut convulfio, aut tremor, aut partium extremarum frigiditas, aut aliud ex iis unum appareat, morbum magnis viribus præditum, naturæ prævalentem comprehendimus. Ex fupervenientibus demum malis fymptomatis, quæ morem fignificare dictum eft, morbos perniciales eadem ratione comprehendimus. Quæ prava figna Hippoc. *in* 1. *Epid. comm.* 2. *tex.* 75. ita ex complexus. *Paululum in fronte & claviculis exfudabant, fed nemo per totum corpus. Multum delirabant, timores, mœftitiæ, extremitates fubfrigidæ; ut fummi pedes magifque manus. Acceffiones diebus paribus, plurimi 4. die maxime laborabant, fudores diutiffime fubfrigidi. Extremitates non ad calorem redibant, fed lividæ erant, & fubfrigidæ. Nec fitiebant. Ad hæc erant urinæ his nigræ, tenues, paucæ, & alvi fiftebantur. Nec erupit e naribus fanguis, ne his quidem, quibus hæc accidunt, fed parum ftillarunt. Neque recidiva ulli horum advenit: Ceterum ad fextum diem cum fudore moriebantur.* Hactenus multa fymptomata prava in multis, qui morbis exitiofis laborabant, ab Hippocrate obfervata, vidimus, quæ fi morbi fupervenerint, aut poftea in morbis appareant, pravum malignumque morbum, naturæ prævalentem denotabant. Sed, ut lector hic fingula legere poffit, ad hoc, ut ipfa morbis fupervenientia, feu poftea apparentia recognofcat, & fciat morbum denotare abfque dubio lethalem, utile fore duximus, omnia hic a nobis

Ex more.

Morbum lethalem indicantia signa.

bis adnumerari oportere. Hæc itaque ſunt, Vigiliæ aſſiduæ, profundus ſomnus, veternoſus, delirium, oblivio, dolor acutus, ægrotos dolores non ſentire, ſurditas, aurium tinnitus, vertigo, oculis caliginem obverſari, lacrymæ involuntariæ, oculos lucem effugere, convelli, aut alterum altero majorem videri, aut ſi candidum rubeum appareat, aut lividas aut nigras venulas habeat, aut ſordem circa oculos, aut ipſos ſublimes tumidos, ut, vel cavos admodum videri, aut ſqualentes & obſcuros, vel totius vultus color evariet, tremores, convulſiones, reſolutiones, palpitationes præſertim cordis, anxietates, inquietudines, ſingultus, viſcerum dolores fortes, extrema frigida difficulter recaleſcentia, livida, lingua ſqualida exuſta, nigra, livida, craſſa, cœnoſa, ſine ſiti, aut ægrotos ſiti ardere inexſtinguibili, cibos abhorrere, eos ſtomacho non continere, ſed vomitu rejicere. Pulſus arteriarum prælanguidi, duri, inordinati, inæquales, intermittentes, deficientes. Reſpiratio magna & rara, parva, denſa, intermittens inordinata, ſublimis, frigida, fœtida, & quæ pinnis narium quoque & pectore editur. Malæ excretiones, non allevantes, in die decretorio. Sudores multi non allevantes, pauci, aſſidui, non ex toto corpore ſed ex capite, fronte, claviculis, frigidi. Stillationes ſanguinis e naribus nigræ, craſſæ in die decretorio, largæ itidem ſanguinis vacuationes non juvantes: Vomitus bilioſi, flavi, virides, nigri, fœtidi, virulenti, æruginoſi nihil juvantes: Hypochondrium cum dolore tenſum, atque cum ipſo ictericus color in corpore, ante diem ſeptimum. Si conſpiciantur exanthemata, parva, pauca, numero & magnitudine non augeſcentia, livida, nigra, intus recurrentia, atque ſine ratione evaneſcentia, copioſa, magna non ſublevantia. Tumores quoque poſt aures, Græci *parotidas* appellant, in inguine, aliiſque partibus, parvi, non augeſcentes, vel magni non venientes ad ſuppurationem, omniumque maxime cito, nulla prægreſſa vacuatione, intus recurrentes atque evaneſcentes. Urinæ item aquoſæ, turbidæ non clareſcentes, craſſæ, nigræ cum ſuſpenſis nigris, albæ lucidæ in phreniticis, cum ſuſpenſo elato, lividæ, ictericæ, non juvantes, pingues oleo

ſæ,

ſæ, cum ſedimento farinæ craſſiori ſimili. Dejectiones immodicæ, liquidæ, fœtentes, quas *colliquativas* Medici appellant, pingues, cruentæ, nigræ, lividæ, bilioſæ, ſinceræ, multæ non minuentes febrim, ſputa ſincera, bilioſa in tabidis & ſuppuratis, cruenta ex pulmonibus, livida, nigra æruginoſa, admodum viſcida & magna difficultate educta, dolorem non ſedantia, atque penitus ſuppreſſa in viſcerum internis inflammationibus, ad reſpiratoria inſtrumenta pertinentium. Hæc itaque, atque hujuſcemodi generis alia, poſt morbum conſpecta, (ni propter criſin futuram fiant, quod nobis ſigna perfectæ coctionis & alia ſigna ſalutaria indicabunt) morbum natura potentiorem, ſummeque pernicioſum, nobis præmonſtrabunt.

CAP. XI.

De morbis natura potentioribus ab ipſorum cauſis cognoſcendis.

Nunc eoſdem morbos natura potentiores ab ipſorum cauſis indagemus, atque ab externis exordiamur. Quarum primo occurret conſideranda, quæ ex vario aëris ambientis ſtatu, a variis cum annorum conſtitutionibus, tum temporibus morbos magnos nobis indicare poteſt. Itaque aër a ſuo conſueto temperamento ad calidum maxime mutatus, quique diu talis prævaluerit, maximos morbos animalibus invehit. Etenim immodica ipſius caliditas, plurimum nativi caloris in corporibus reſolvens, corpora cum in magnos morbos, (magno quidem a ſuo ſtatu naturali facto receſſu) delabi, tum valde languida, & debilia, reddi, eſt cauſa: a qua ſane immoderata caliditate quandoque peſtilentiam gravem concitatam fuiſſe, Galen. *in primo de differ. feb.* hiſce verbis tradidit, dixit enim: *Contingit autem quandoque præcedere ambientis aëris caliditatem immodicam, quemadmodum in ea peſtilentia, quæ Athenienſes invaſit, ut Thucidides inquit: Sed in tuguriis ſuffocantibus æſtatis tempore habitantium corpora corruptione laborabant*, & in 3. *Epidemicorum com.* 3. *tex.* 71. *Æſtatem Eteſiis ventis carentem* (qui ſunt ſeptentrionales frigidi) *admodum morboſam*

Morbi magni ac pernicioſi cognoſcendi ex cauſis externis.

Ex aëre.

esse statuit. Ex quo Hippoc. *in Epidemiis com.* 3. *text.* 71. pestilentem constitutionem describens, ait: *Æstas serena erat & calida, magni erant æstus.* Ex calore itaque aëris immodico corpora patiuntur insignes corruptiones, & resolutiones, cerebrumque ipsum insignes noxas a calore patitur. Caput enim incalefactum a toto corpore humorum redundantiam trahit, præsertimque biliosos, qui tali tempore cum multi tum tenuissimi ac acutissimi abundant. Facillimeque ex universo corpore ad caput rapiuntur, quibus cerebrum in morbos symptomataque perniciosa incurrit. Qualia *Hippoc. in* 3. *Epidem. cap.* 4. meminit. Ubi ergo caliditati aëris etiam humiditas conjungitur, nihil corporibus morbosius, pessimumque aëris temperamentum esse atque pestiferum. Gal. *in lib.* 1. *cap.* IV. *de temperamentis* ita expressit: *Omnium aëris ambientis temperamentorum pessimum id esse, quod humidum est & calidum.* Quod & paulo post ita confirmavit, dicens: *Verum hic minus, utpote uno tantum e quatuor temporibus mutato malum fuit, quod si duo triave sint mutata; aut etiam totus annus calidus humidusque fuerit, necesse est, magna pestilentia succedat.* Cujusmodi *in tertio Epidem.* id est, *grassantium publice morborum*, narrat. Quid mirum. Cum humiditas in aëre corpora redundare quamplurimis humiditatibus faciat, quæ facile, insigniterque a calore computrescunt. Siccitas vero humiditate minus est mala, quæ etsi acutissimos pariat, tamen humiditate ortis sunt salubriores, & minus mortiferi, teste Hippocrate *in lib. Aphorism.* 15. Ex præimmoderata etiam aëris frigiditate, sic nonnullæ partes corporis læduntur, ut exstincto exinde calore emoriantur. Quæ mala in variis annorum observationibus, quas medici constitutiones appellant, sæpius apparent. Hæque constitutiones aut a multis anni temporibus, aut ab omnibus ad unum idemque conspirantibus temperamentum procedunt. Hippocrat. *in libris Epidem.* quatuor annorum constitutiones descripsit, quarum prima fuit austrina humida, secunda & tertia borealis, atque quarta calida, & humida, quæ perniciosos ac pestilentes morbos mortalibus intulerunt. Quippe *austrina* prima phthises, parotides, carbunculos, ardentes febres, pestilentes: & *duæ boreles*,

Ex annorum constitutionibus variis.

les ophthalmias, dyſenterias, teneſmos, lienterias, diarrhæas bilioſas, febres ardentes, ſemitertianas, erraticas, malignas, phrenitides, & alias: & quarta *auſtrina calida*, & humida ſine ventis, pluvioſa, ſacros ignes cito undique depaſcentes, oris ulcera, *aphthas* Græcis dicta, atque pudendorum, febres ardentes, phrenitides, lippitudines, tabes multas, internas inflammationes, tubercula in pudendis, carbunculos, abſceſſus ad ſuppurationem, quæ erat potius corruptio, non venientes, ex qua caro, oſſa, nervique integri decidebant multis, item ex maligna fluxione totum brachium, ut narrat Hippocrates, vel totus cubitus, vel femur, vel tibiæ, vel pedes omni carne nudabantur. *Ex inconſtantibus etiam anni temporibus inconſtantes morbos, ac difficiles judicatu fieri*, Hippocrat. *in ſect.* 3. *Aph.* 8. docuit. Ex propriis item temporum anni temperamentis idem comprehendi nobis in *ſect.* 3. *Aph.* 9. indicavit, ita dicens. *In Autumno morbi acutiſſimi atque exitiales magna ex parte: ver vero ſaluberrimum, & minime exitiale.* Et *Aph.* 10. *Autumnus tabidis malus.* Ab iis quoque anni temporibus, non ſervantibus proprium temperamentum, morbi magni ac perniciales fieri obſervantur. Anno MDLXXXVI. *Baſſani*, & prope ipſum in Villa Novarum nuncupata, pleuritides peſtilentes, contagioſæ, epidemicæ graſſatæ ſunt, quæ quarta vel ad plus ſeptima interimebant. Hoc itidem anno, quo hæc ſcripta revideo Venetiis, & in aliis multis Italiæ locis, complures ab epidemicis febribus, ſemitertianis, ardentibus, peſtilentibus cum morbillis malignis moriuntur. Hocque genus morbi non in pauperum corpora ex proxima annona exſiccata, ſed divitum, quæ multis cibis ſe impleverunt, ſævit. A mala quoque victus ratione diu ſervata morbi magni, ac pernicioſi, excitantur. In graviſſimos morbos ii incurrunt, qui crapulis atque ebrietatibus indulgent, quando ex multo cum cibo tum potu calore corporum fere ſuffocato inſignes putredines fiant. Quo Gal. in libro *de cauſ. morb.* affirmavit, *Immodicum cibum & potum corpora refrigerare, frigidoſque & fortiſſimos morbos facere* Ex potatione *Silenum*, *Charionem*, *Nicodemum*, *adoleſcentem Mœlibæum in peſtilentes incidiſſe febres*, *Hippocr.* A mala victus ratione.

in Epid. meminit. Cibos vero pravi ſucci, ac potus pernicioſos morbos facere Medicorum meminem latet. Gal. in *lib. de ſuccorum bonit.* & *vitio. Peſtem ſæpius annonam ſecutam fuiſſe* ſcriptum reliquit. Copia itaque ciborum immodica vel etiam boni ſucci, & longe plus pravi, concitari magnos ac pernicioſos morbos, omnes perſpectum habent. Cetérum corpora nedum ipſorum ciborum copia in pernicioſos morbos delabuntur, ſed quin etiam inopia Gal. *in libro* 8. *meth. med. cap.* 7. ſcribit. *Complures in ſyncopas faſtidioſiſſimas atque hecticas febres ex jejunio incidiſſe*, & *in libr.* 5. *de loc. affectis Grammaticum quendam præ inedia ſæpius convulſum vidiſſe*, dixit. Ex immoderato vini potu homines in ſumme pernicioſos morbos delabi. Hippoc. *in ſect.* 5. *Aph.* 5. ita expreſſit. *Si ebrius quiſpiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi febre corripiatur, aut ubi ad horam pervenerit, qua ſolvuntur crapulæ, vocem recuperet.* Uſum item aquarum paluſtrium jecur atque lienem durum ac ſcirrhoſum reddere, exindeque hydropes, febreſque malignas, veluti corruptarum ſeu fœtidarum morbos peſtilentes facere experientia docet, & ratio nobis ſuadet, hæc enim humores noſtri corporis ad ſuſcipiendam excellentem putredinem faciunt opportunos, illæ ſua craſſitie obſtruendo, viſcera debilitant, quæ variis propterea excrementis qualitate pravis abundant, a quibus prædicti affectus concitantur. Alexandriæ in Ægypto habitatores quotannis, autumno aquis ad cibum corruptis utentes, in peſtilentes febres exitialiſſimas incidunt, quibus epidemice complures interimuntur; de qua re nos in libris noſtris *de Medic. Ægypt.* editis accuratius ſcripſimus. Ex ſomno item diuturno, atque immoderato, homines redduntur vertiginoſi, veternoſi, oblivioſi, epileptici, paralytici ac vel etiam apolectici. Qui omnes ſunt affectus perniciales. Non raro etiam phthyſici, auctis ſcilicet ex capite ad pulmones deſtillationibus. Non minus & ab immodicis vigiliis, phrenitides fiunt, amentiæ, convulſiones atque alii praviſſimi affectus. De quibus nos ſatis in opere de pravidendis morbis ſcripſimus. Ab immoderatis etiam exercitationibus corpora plethorica non raro in inſanabiles affectus incurrunt. Non pauci ex iis rupto vaſa aliquo

Ex ſomno.

Ex vigiliis immodicis.

quo ex pulmonibus aut thorace ſanguis profunditur, quo ad phthyſin via fit. Alii in febres, atque in viſcerum internorum inflammationes incidunt, ex nimo motu accenſis & putrefactis humoribus, atque motis ad viſcera. Non minus paſſiones vehementes animi poſſunt ad concitandos magnos morbos. *Ex ira multos in acutiſſimas febres deveniſſe*, Gal. *in lib. de ſanit. tuenda*, meminit. *Ab ipſa tamen ſubito neminem mori in lib. 2. ſympt. cauſ.* teſtatum reliquit. Quod ab ingenti gaudio, atque timore quibuſdam contigiſſe, plures obſervarunt. Timor metuſque magnus ſæpe quoſdam interemit. Ex hoc complures febres acutæ & lethales invadunt, quibus omnes fere moriuntur. Ab uſu veneris cum immoderato, tum ab abſtinentia, hominibus graviſſimos ſæpe morbos contingere *in lib. 6. de loc affectis* docuit. *Perpetuum tremorem quoſdam incurriſſe ex immodica venere in lib. 3. Epid. com. 1. in tex. 2.* poſteritati tradidit. Idem interceptis naturalibus conſuetiſque vacuationibus fit. Ex fecibus retentis & exſiccatis ſæpe in ileon incidunt. A ſuppreſſis cum menſtruis tum hæmorrhoidibus morbi graviſſimi ſolent concitari, iiſdemque immoderatis fluentibus. Quod Hippoc. *in ſect. 5. Aph. 57.* meminit, dicens *ſi menſtrua plura fiant, accidunt morbi, & ſi non fiant, ex utero mori contingunt.* Et Gal. *in Commen. Quocunque autem horum fuerit, neceſſe eſt proceſſu temporis & ipſum uterum pati aut ſimilem inflammationi diſpoſitionem, aut eryſipelati aut duro tumori, aut cancro, quibus denuo totum compatitur corpus.* De hæmorrhoidibus. Hippoc. *in libr. 6. Aphor. 12. A diuturnis ſanato hæmorrhoidibus, ſi una non ſervatur, periculum eſt, aquam intercutem, vel tabem advenire.* & Gal. *in 4. de præſag. ex pulſibus. ex iis immodice tum fluentibus, tum retentis, aquam intercutem fieri* docuit. *Et in libr. de venæ ſectione cap. 9. adverſ. Eraſis. ab hæmorrhoidibus ſuppreſſis nonnullos melancholicos amentes factos*, obſervaſſe ſcripſit, *alios pleuriticos & alios hydropicos.* Urina ſuppreſſa brevi hominem perdit, quem longo tempore conſumit, diu immoderatiuſque fluens, uti in *Diabete*. At de cognoſcendis morbis natura potentioribus a cauſis externis hæc nobis ſufficiant. Nunc eoſdem ab inter-

Ab animi paſſionibus vehementibus.

Ab internis cauſis.

internis caufis perfcrutemur. Ab ætatibufque exordiamur, quæ & ipfæ ad morbos natura potentiores cognofcendos non parum faciunt, Pueri frequenter ab auftrina conftitutione pluviofa in variolas atque morbillos malignos incidunt. Quo malo MDLXXXXIII. Venetiis Epidemice graffante complures interierunt. *In Juvenibus*, ait Hippocrat. *in fect.* 3. *Aph.* 29. *fanguinis exfpuitiones*, *tabes*, *febres acutas fieri*: tabes vero ab anno decimo octavo ufque ad trigefimum quintum folent concitari. Poft juventutem hoc fieri quoque dixit: *quippe afthmata*, *morbos laterales*, *pulmonias*, *phrenitides*, *lethargos*, *alvi profluvia*, *choleras*, *dyfenterias*. Senectus maximos quoque morbos affert. Quos meminit Hippocrates *in* 3. *Aph.* 31. in hunc modum. *Senibus fpirandi difficultates*, *urinæ ftillicidia*, *vertigines*, *apoplexiæ*, *hydropes*, *tuffes*: & alia, quæ omnia in hac ætate omnino funt lethalia. Nam ut dicit Hippoc. *in libr.* 2. *Aph.* 39. *Senes juvenibus magna ex parte ægrotant minus*, *qui vero morbi ipfis accidunt longi*, *maxima ex parte comitantur ad mortem*. Et poftea *Aph.* 40. *Raucedines & gravedines in valde fenibus concoctionem non admittunt* Et Gal. *in Comment.* ait: *Neque enim hi foli morbi fenes comitantur ad mortem*, *fed nephritis*, *id eft* paffio renum, *podagra*, *morbus articularis coxendicis cum dolore*, *& quæ laxiori inteftino ac fpleni frigidæ infunt difpofitiones*, *& præterea crebri anhelitus*, (quos Græci *afthmata* vocant) *tuffes*, *dorfi curvationes*, *recurvationes & obliquationes*, demum *quæcunque alia morborum genera ex frigidis humoribus ortum habent*, *quæ in quibufdam juvenibus*, *nedum in fenibus*, *difficulter coquantur*. Et *in fexto libro Aph.* 57. *Apoplectici autem fiunt maxime a quadragefimo anno ufque ad fexagefimum*. Ex habitu quoque corporum non naturali graves morbi comprehenduntur. Obæfos ac pinguiores, quod hæc corpora minus habeant caloris innati, magnis tentari morbis, quibus etiam ob calorem prælanguidum feu debilem plerique moriuntur. De his Hippoc. *in lib.* 2. *Aphorif.* 44. ita habet: *Qui natura admodum craffi funt*, *citius intereunt*; *quam qui graciles*. Corpora itidem calidioris & humidioris temperamenti, febribus, fynochis malignis, atque internis vifcerum inflammationibus funt obno-

Ab ætate.

Ex habitu corporum non naturali.

obnoxia, veluti calida & ficca in ardentes febres acutiffimafque inflammationes incurrere folent. In hifce corporibus morbi omnes frigidi, admodum graves exfiftunt; veluti in corporibus frigidis, calidi, hocque fit ex magno ab ipforum temperamento receffu; & hoc eft, quod Hippoc. *in* 2. *Aph.* 34. dixit: *In morbis minus periclitari quorum, naturæ aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus fecundum nihil iftorum congruit.* Ceterum etfi hoc verum fit, ex eo quod magni receffus; qui perpetuo funt difficiles, ut à natura ad folitum ftatum reftituantur, in iis corporibus facti denotentur; tamen verum quoque non minus erit, eos, qui ad graves aliquos morbos inclinationem habuerint, fi ipfis capiantur, peffime fe habere, difficulterque iis morbis refiftere. De his Hippoc. in 1. *Epidemiorum com.* 1. *text.* 18. ait: *Et maxime moriebantur, quibus natura vergebat ad phthyfin.* Calidioris etiam temperamenti homines deftillationibus calidis acribus a capite in pulmones, funt obnoxii. Quod Hippoc. *in* 1. *Epid. com.* 2. *text.* 19. quoque dixit: *Qui calidiore erant temperamento, illos inprimis laboraffe ex deftillationibus capitis.* Atque hinc etiam fit, quod qui calido ficcoque capite funt facile in phrenitim incident. Humorum etiam copia feu multitudo graves morbos parit, qui in corporibus debilibus exitiales effe folent, omniumque maxime, fi ea multitudo fuerit humorum crudorum & crafforum. Ex his itaque morbi acuti concitati, ni fuerint vires robuftiffimæ, erunt plane lethales. Natura enim robufta longo tempore eos concoquet & fuperabit. Ex quo de frigidis fudoribus in continuis febribus apparentibus, (quod fignificent, tefte Galeno, crudorum humorum multitudinem, quæ non nifi longo tempore poteft a robufta natura vinci) Hippoc. *in fect.* 4. *Aphorif.* 37. fcribens, ita habet. *Sudores frigidi cum acuta febre mortem, cum mitiori longitudinem morbi fignificant.* A vehementia enim morbi vires, etfi etiam validæ fint, collabuntur. Idem præfagit calidorum non minus humorum copia. Neque etiam fanguinis copia eft falutaris (quanquam ceteris humoribus fit benignior) quando ex ea maxime inflammationes fiant, veluti funt anginæ, pleuritides, atque aliæ, ut Gal. in

Ex humorum copia.

A morbi vehementia.

in lib. *de venæ Sect. cap.* 1. adverſ. Eraſiſt. meminit. Idemque & ex bilis multitudine erit æſtimandum. Pernicioſi item ſunt morbi, qui fiunt, ubi in corporibus æque exſuperant craſſi, viſcidi, crudi, & tenues calidi, ut docuit in primo *lib. Epidem.*

Ex humorum defectu.

Humorum etiam inopia ſeu defectu morbi magni ac difficiles fiunt, uti ſunt, tabes, ſingultus, convulſiones, & alii hujuſmodi, de quibus Hippocr. *in quinto libro Aphoriſmor.* 3. *Ubi ſanguis plurimus fluxerit, ſingultus aut convulſio ſuperveniens, malum.* Et *Aph.* 4. *A ſuperflua purgatione eodem modo ſingultum atque convulſionem ſupervenientem, malum ſignificare tradidit*

Ex humoribus particularibus.

Ex particularibus quoque humoribus morbi magni, & graves comprehenduntur. Ex quo dixit Hipp. *in ſect.* 6. *Aph.* 53. *Deſipientias, quæ cum riſu fiunt, eſſe ſecuriores: & quæ cum ſtudio, pericoloſiores.* Quod illæ ex ſanguine, hæ a bile exuſta oriantur, a quo humore phrenitides ac pleuritides concitatæ, lethales creduntur. Hæ ſputa æruginoſa, & nigra habent, illæ virulentos ſeu æruginoſos vomitus. Quæ omnia eſſe lethalia ſigna Hippocrat. & Galenus in multis locis docuerunt. Sanguis item a pulmonibus, eroſo aut fracto vaſe aliquo, ſi extuſſiatur, lethalis morbi erit præſagium, atque hoc eſt quod dixit Hippocrat. *in* 4. *libr. Aph.* 25. *Sanguis quidem ſupra, qualiſcunque fuerit, malum.* Galen. itidem *in* 4. *de loc. affect. cap.* 8. ſcribit: *Omnes, qui a ſanguinis ſputo per tuſſim purulenta reddiderunt, tabidos ſeu phthyſicos obiiſſe.* Plurimam quoque bilem ſine febre ex pulmonibus tuſſi rejectam, exitialis affectus nobis eſſe indicio, ſcriptum reliquit. Tres ibi narrat fuiſſe, qui cum plurimum flavæ bilis exſpuere tuſſi cœperint, quin tabidi morirentur, nullo modo effugere potuerunt.

Ex atrabile.

Omnium humorum atrabilis (quod maxime naturæ humanæ ſit inimica, difficillimaque, & tardiſſima, ut concoquatur, & ſuperetur) morbos exitiales parit. Hujus ſucci copia, ſi ad benignum vel reduci debeat, vel conſumi, vel excerni, prævalida facultate eſt opus. Qua debili exſiſtente, caſus eſt pernicialis; quod nobis Hippocrat. *in ſect.* 4. *Aph.* 23. expreſſit, dicens. *Quibuſcunque, ex morbis acutis aut diuturnis, vel ex vulneribus, ſive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, ſive uti ſanguis niger, exierit, poſtridie moriuntur.*

Ex pituitoſis cru-

Pituitoſos quoque crudos

dos humores difficillimos concitare morbos quotidie praxin facientes obſervant. Cujuſmodi ſunt tenebricoſæ vertigines, epilepſiæ, paralyſes, apoplexiæ, convulſiones, & alii hujuſmodi. Malignam etiam humorum putredinem pernicioſos morbos facere, Galen. *in libro quarto Aphoriſ.* 47. ſcriptum reliquit: etenim humores excellenter putrefacti qualitatem pravam acquirunt, quæ noſtris corporibus eſſet venenum. Quod Gal. in peſte infectis, & in quibuſdam etiam mulieribus ex corrupto ſemine morbis, ac ſymptomatis pernicioſis vexatis, ſe vidiſſe & cognoviſſe in libro ſexto *de loc. affect.* ſcribit: De his Hippocrat. *in primo Epidemior*[a] *com.* 2. *tex* 54. dixit: *Phreniticis convulſiones, & virulenta vomunt, & ex his quidem ſubito moriuntur nonnulli.* Et *in lib. tert.*[b] *Phreniticus primo die vomuit virulenta, & multa & tenuia.* Et Galen. in Comment. *Nam ſi phreniticus primo die vomuit virulenta, quod febribus adurentibus fere eſt conſequens.* Itaque ut veneno epoto lethali quidam poſtridie vel tertio die moriuntur, qualitate ejus, non copia mortem afferente. His addimus, humores habentes aptitudinem ad vehementer putreſcendum, ex Galeno *in* 3. *Epidem. exitiales morbos, peſtemque concitare.* Qualibus corpora in quarta conſtitutione peſtilenti, quam in libro tertio *Epidem.* Hippoc. deſcripſit, ſcatuiſſe Galen. meminit. Humores itidem aut ſuapte natura, aut ob inſignem putredinem tenuiſſimi, atque ad motum præcipites redditi, ſæpius nobile aliquod viſcus occupantes morbos lethales faciunt. Quo Hippoc. continuo, ne ſcilicet præcipites ad aliquod viſcus ferantur, purgandos in Aphoriſmis præcepit. In libro quoque *de natura humana*[c] dixit, parte aliqua principe noſtri corporis laborante totum corpus ægrotare, morboſque fieri graviſſimos. Et Gal. *in lib. de conſtit. art. Medicæ, cap.* 18. ſcribit: *Pravos humores in morbis acutis, ſi in principem partem ferantur, extremum periculum ægrotis facere.* Ex quo optimum eſt in morbis humores a viſceribus ad exteriora converti, peſſimum ab exterioribus & ignobilibus ad viſcera. Qua ratione Hippoc. *in ſect.* 6. *Aph.* 25. dixit: *Eryſipelas ab*

Ex maligna humorum putredine.

A parte aliqua principe corporis laborante.

a 1. Libr. Epidem. Sect. 2. p. 948. *b* P. 1100. Ægr. 4tus.
c P. 229. lin. 15. & ſeq.

ab exterioribus verti ad interiora, non est bonum. Hinc constat morbos, cerebrum, stomachum, jecur, cor, pulmones, diaphragma, atque alias internas partes præcipuas confligantes esse gravissimos atque difficillimos. A mutatione etiam morborum, idem comprehendimus; quippe in pejores quæ fit, in ipsis magnitudinem & periculum argumentatur, uti cum febres intermittentes in continuas mutantur, atque hæ in malignas ac pestilentes. Simplices etiam fieri compositas, phlegmonemque adjungi, malum est. Ardentibus item febribus hecticas succedere marasmodes, phreniticis veternum, convulsiones; paralysi, & epylepsiæ apoplexiam; tonsillarum inflammationi anginam; pleuritidi peripneumoniam, empyema, phthisin; hepatis, & lienis tumoribus hydropem, & alia hujusmodi in pejus facta mutatio: atque hæc sunt, quæ morbos magnos naturaque potentiores nobis præmonstrabunt, atque hic nostræ methodi, qua cum naturam viribus morbo potentiorem, & debiliorem, tum morbum natura ipsa potentiorem, & debiliorem cognoscimus, finis esto.

A mutatione morborum.

Cap. XII.

De futuri morborum status seu vigoris cognitione ad prædicendi rationem.

Diximus necessariam esse futuri status præcognitionem ad naturæ & morbi victoriam nobis innotescendam. De qua Gal. *in lib. 3. de Crisibus cap. 5.* ita habet: *Et quidem sine horum trium exacta dignotione, nihil de salute investigari contingit, non magis quam hoc, nuncquid aliquis portando oneri sufficiat, sciri potest, hominis robore, oneris magnitudine & viæ longitudine antea non perspecta.* Nam ægri vires portanti onus, morbus vero oneri, tempus autem, quod usque ad statum extenditur, longitudini viæ respondet. Quo pacto igitur de ægrotante sciri potest, num quid sufficiat, si nulla status præcognitio habeatur? Ex omnibus itaque ratio cogit, nil tam studiose esse discendum, quam futuri status præcognitionem, Quandoquidem natura morboque æque viribus constantibus, ubi cito statum seu vigorem morbi futurum conjecerimus, naturæ victoriam,

Status futuri cognitionis necessitas.

&

& salutem ægrotis prædicemus. Contra, morbo longius, ad statum ut veniat, retardaturo, morbi victoriam, atque exitium plerumque futurum nobis præmonstrabitur. Itaque de hoc morbi tempore, quod necessario ad prognostici notitiam concurrit, nunc agemus, nonnullis de morborum temporibus in memoriam primum revocatis, & num ægrotantes sanaturi omnia, aut quædam tantum morbi tempora transeant, neque minus morituri, quo morbi tempore intereant. Morborum autem tempora nihil aliud esse Medici dicunt, quam mutationes, quæ in toto morbi tempore, quippe a principio ad finem usque observantur. Hasque ætates etiam morborum appellant, quæ, perinde ac ætates animalium vitam, ita etiam totius morbi tempus in tempora seu in partes dividunt. Quæ quatuor existunt, prout tot mutationes in toto morbi tempore a principio scilicet ad finem usque spectantur, quippe principium, augmentum, status atque declinatio. Quæ omnia quatuor tempora quilibet salutaris morbus habet, ut Gal. *in* 3. *de Crisibus*, *& in libro de totius morbi temporibus* docuit. *Morbi exitiales sæpe prius ægros perdunt*, *sive interimunt*, *quam nedum omnia at duo tantum prima tempora absolvunt*, *quando eorum*, *qui moriuntur*, *quidam in principio*, *quidam in augmento*, *quidam in ipso statu seu vigore decedant*. Quandoque enim morbi usque adeo sunt vehementes ac perniciosi, ut statim in principio vel tardius in augmento homines interimant, de quibus Hippoc. *in* 1. *Epidem. com.* 3. *tex.* 10 [a] ait: *statim enim continua est*, *quibus incipiens florescit & viget*. Et *in* 1. *Aphorism.* 7. *Ubi quidem peracutus est morbus*, *statim extremos habet labores*. Hac eadem ratione natura aliquando usque adeo est debilis, ut nedum totum morbum concoquere queat, sed quinimo vix incepta concoctione morbo succumbat. Habent itaque salutares morbi quatuor tempora, & lethales unum aut duo aut tria, quando ægroti, ut postea accuratius ostendemus, aut in principio, aut in augmento, aut in statu moriuntur. Hæc vero tempora, ex Galeno *in lib. de totius morbi temporibus cap.* 3. a nullo alio deprehenduntur, ac cognoscuntur, quam a cruditatis & coctionis signis in excrementis conspectis ac observatis. Non defuere

Morborum temporum differentiæ.

a P. 963. lin. 5.

Morborum tempora unde perquirenda.

fere tamen Medici alioquin doctissimi, qui præter hæc tempora a coctione seu transmutatione materiæ cognita, alia ab essentia morbi, aliaque a symptomatibus deprompta faciant. Etenim inflammationis cutis partem occupantis principium faciunt, quod humor ad partem inflammatam confluit, & decumbit, eoque partim fluxo, partim fluente, augmentum seu ascensum, totoque humore affluxo quoad coquatur, statum seu vigorem, atque demum ipso concocto, cum etiam resolvitur, declinationem. Ex quo symptomatum, & materiæ transmutandæ tempora a temporibus morbi maxime differre atque distingui affirmant. Veluti in pectoris, pulmonumque inflammationibus tempora morbi, & symptomatum simul procedere, minimeque cum iis temporibus, quæ a coctione, & cruditate excrementorum attenduntur, observamus. Vigere enim sæpius illa dicunt, nulla in humoribus coctione apparente. Quod tempus principium ex materiæ transmutatione esse statuunt. Quod morbus tunc erit in vigore seu statu, & natura seu materia ipsa, ut concoquatur, in principio, hoc confirmant ex Gal. *in* 1. *de vict. rat. in acutis*, scribente; Hippocrat. dicentem: ([a] *Si dolor fuerit assiduus, qui fomentis minime cedat, & sputum etiam non procedat, sed lentescat citra coctionem, & ptisana offeratur, interficitur ægrotus*,) statum intelligere voluisse inflammationis, in quo non debeamus ægrotos nutrire, vigentisque inflammationis, signa esse dolorem assiduum, qui fomentis minime cedit, atque ubi ægri quicquam non exspuunt, cum tamen hoc tempore ad materiæ coctionem comparatum principium sit. Amplius ubi morbus & symptomata vigent, coctionis principium esse dicunt, atque ipsis declinare incipientibus augmentum esse. Quod vel ipsis fuit persuasum, primum ex Galeno, qui *in libro* 3. *de vict. rat. in acut. com.* 62. dixit; *Morbi vigorem interdum cum ipsa coctione exsistere*: ex quo plerumque morbi vigorem absque coctione observari colligunt: Et postea *com.* 59. cum scripserit. *Nam sæpius affectio ipsa, qua laborant, mitior quidem exsistit, sed symptomata augentur*. Et in *secundo lib. aphorismorum: Dispositio siquidem, ex qua hæc generantur, quam & morbum nominamus, non omnino dum morbus consistit, est fortior*. Quod etiam confirmant

[a] Libr. de Vict. rat. in acut. p. 386. lin. 3. & seq.

ii dicentes in vigore coctionis morbum aliquantulum declinasse, cum humores concocti ac superati minus naturæ molesti, quam antea sint. Non semper igitur a coctione sola tempora morborum perquirenda discimus, at a symptomatibus & a morbi etiam, ut aliis visum est, essentia. Quam rem Gal. meminisse visus est *in* 1. *lib. de Crisib. cap.* 29. cum de cognoscendis morborum temporibus ex accessionibus symptomatisque locutus, dixerit: *Ipsorum augmentum judicari non modo ex accessionibus solitum tempus anticipantibus longioribus & gravioribus, verum etiam a propriis morborum symptomatis, quæ ideam morborum notant, atque a supervenientibus non minus, multis assiduis, validis ac malignis.* Hæc vero ita habet: *Ex supervenientibus vero symptomatibus; si multa, si diuturna & valida, atque maligna extiterint.* Quæ symptomata multa, diuturna, valida, atque maligna sæpius in morbis exitialibus observantur citra ullam humorum coctionem. A quibus tempora morbi differre a temporibus naturæ concoquentis (quam Medici tempora materiæ vocant) cuique liquido constabit. Itaque dividimus tempora morborum, quibus utemur ad prognosin, in ea, quæ ad morborum symptomata, & in ea, quæ ad naturam concoquentem, seu ad coctionem & cruditatem, (quæ ob id tempora naturæ concoquentis appellavimus) referentur. Morbi salutares omnia cum morbi tum naturæ tempora fere pertranseunt. Quod in exitiosis non fit. Horum namque nullus est, qui statum percurrat, & ad declinationem perveniat. Horum alii (ut dictum est) in principio, alii in augmento, ac alii in vigore seu statu moriuntur. Differunt vero augmenti statusque tempora in sanandis, & moribundis observata. Illorum enim *augmentum*, ut docet Galen. in *primo lib. de Crisibus cap.* 8. *Incipiente humorum coctione fit, & status seu vigor perfecta apparente, lethalium vero morborum augmentum & status signis cruditatis ac lethalibus innotescit.* Quod Galen. *in lib. de totius morbi temporibus cap.* 6. ita expressit, dicens: *Siquidem initium similiter in morbi generatione constituitur, ascensus non in coquendo, sicut in iis, qui superstites futuri sunt, sed in cruditate, lethalibusque signis consistit.* Itaque sæpe contingit multa ob id tempora

Morborum tempo rum divisio.

ra diversa in ægrotis eodem tempore obſervemus, quorum alia principium, alia ſummum vigorem, atque alia declinationem demonſtrant. Uti pleuritici, qui nihil exſpuentes, ſeu quicquam cum exſpuere nondum cœperint, moriuntur, quod ad morbum & ſymptomata ipſum conſequentia pertinet, in augmento aut vigore exſiſtunt, atque ad naturam nihil concoquentem, ſive ad materiam, quæ omnino eſt cruda, in principio. Verum Medici diſtinguere debebunt, quod non illa tempora a ſolius ſimplicis morbi vel multorum ſimul complicatorum ratione fiant. Quod Galen. *in eod. lib. cap.* 3. ita meminit. *Nam uno eodemque tempore duobus tribuſve morbis homo infeſtari poteſt, quorum alius jam declinat, alius principii tempus adhuc vel augmenti primordia occupat.* Itaque morbi principium ex ſymptomatum ratione, tempus eſt, in quo ægroti parum ab iis conflictantur, & ex natura concoquente, in quo nulla in humoribus apparet concoctio, & dum acceſſiones, ſymptomataque anticipant, augentur, & diutius ægrotos affligunt, augmentum ſignificatur. Idemque, quod ad naturæ tempora ſpectat, augmentum dicetur, cum humores concoqui manifeſte cœperint. Sicuti illis perfecte concoctis morbum in vigore eſſe dicimus, atque etiam in quo acceſſiones ſymptomataque conſiſtunt. Quibus quidem aliquo modo declinantibus, atque humoribus, & concoctis, & aliqua ex parte reſolutis, morbum declinare ſcimus. Sed quæ de vigore ſeu ſtatu morbi, diximus, forte dubia videbuntur, cum Hippoc. & Galenus, qui de hoc ipſo tempore locuti ſibi ipſis omnino conſtare non videantur. Etenim modo dicunt, vigorem ſeu ſtatum eſſe partem totius morbi vehementiſſimam. Et *in* 1. *Aphoriſm. Sect.* 3. Gal. dixit: *Vigorem nihil aliud eſſe, quam morbi, quantum ad caſus attinet, maximum.* Et *in* 2. *lib. de criſibus. cap.* 8. ut nuperrime diximus: *Circa ſtatum omnia eſſe fortiora.* Et *in lib. de tot. morb. temporib. cap.* 3. docet: *Statum ſive vigorem inflammationis eſſe, & dici, quando pars inflammata maximis doloribus cruciatur, febriſque vehementius ſolito affligit.* Ex oppoſito alii negant vigorem eſſe moleſtum ac turbantem, at potius tunc temporis ægrotos melius quieſcere, neque febrem, neque ſymptomata, neque acceſſio-

Morbi principium quodnam.

Augmentum.

Status.

Declinatio.

cessiones auctas videri, sed hæc omnia æqualia esse & consistere; quo ægroti minus, quam cum augmento turbantur & conflictantur. Neque immerito, cum Hippoc. *in Sect.* 2. *Aphor.* 47. dixerit: *Dum pus fit, dolores ac febres accidunt magis, quam jam confecto.* Nemo tamen negat in vigore ipsum pus factum esse; veluti in febribus humores plane concoctos in statu apparere, observamus. Quod forte etiam Galen. *in* 2. *Aph. com.* 29. intellexit, cum hæc scripserit. *Dispositio siquidem, ex qua morbi generantur, quam & morbum nominamus, non omnino dum morbus consistit, est fortior: verum in his, qui salvari debent, multo melior quam in morbi principio.* Et in 3. *lib. cap.* 5. *Sicuti ipsas dispositiones, in quibus hæc fiunt, ubi morbi consistunt, necesse est, esse meliores in his, qui debent sanitati restitui.* Nemo etiam non fatetur, crisin bonam fieri in statu, veluti Gal. *in lib.* 3. *de Crisib.* affirmavit. Antequam vero ipsa fiat, necesse est vehementes turbationes, & agitationes fieri, non minusque gravia symptomata, critica vocata, crisin illam prænuntiantia; uti sunt vigiliæ, dolor, deliria, inquietudines, & alia. Tunc enim natura, dum concoquit humores atque eos ad excretionem parat, concitat in corpore magnam turbationem. Quod Galen. cum *in* 3. *de Crisib. cap.* 5. tum *in* 2. *Aphorism. com.* 19. docet. Quare morbi status non sic in ægrotis fortior molestiorque videtur. Quid igitur his auditis erit resolvendum? An non ipsum statum esse fortiorem, vel potius debiliorem ac quietiorem. Utrumque, si accuratius status tempus observabimus, verum erit. Etenim morborum tempus quodlibet habet suam latitudinem, ex qua quodlibet ipsorum tria tempora percurrit, utpute principium, medium, & finem; status itaque principium est molestissimum, quia in eo tota pugna atque turbatio fit, cum natura maxime concoquat vel expellat, atque hoc est, quod dixerat Hippocr. *in Sect.* 2. *Aphorism.* 47. *Cum pus fit, dolores & febres augentur magis quam illo confecto.* Quod fit in principio status, atque in fine est confectum. Quo fit, ut ægroti summos labores ac turbationes patiantur in primo status tempore, quoniam natura valide totam materiam humorum agitat, atque alterat. Qua sane concocta seu alterata, quod

Morborum cujuslibet temporis divisio.

quod circa finem factum est, melius ægroti se habent. Quo tempore morbus omnino coctus seu superatus a natura est. Unde ipsam minus turbari & offendi, non est mirum. Dicimus itaque in ægrotis, qui incolumes futuri sunt, totum status seu vigoris tempus cum perfecta humorum coctione non esse, sed ipsius tantummodo partem ultimam seu finem, quam ex symptomatum ratione declinationem aliquo modo nominari liceret. In morituris vero status seu vigor nulla omnino coctione observatur, ob idque pessimum est in morbis vigorem absque ulla coctione observari, quod sane significat morbum esse fortissimum, qui usque ad ultimum cum natura venerit, summas ipsius vires oppugnando, atque naturam ita debilem, ut quicquam contra morbum toto illo tempore facere non potuerit, nihilque humorum concoxerit, & superarit. Quæ si hactenus facere non potuit, multo minus post faciet, ipso morbo viribus supra ipsam plurimum aucto, ipsaque debiliori reddita. Sed tempus est, ut ad prædictionem ex status observatione, descendamus.

Cap. XIII.

De salutis ac exitii prognostico ex morborum futuri status cognitione.

Morborum status cognitio ad horum prognosticum plurimum facit.

Eum morborum statum, seu vigorem, qui humorum coctione perfecta indicatur, ad morborum prognosticum, plurimum facere, non ignoramus, circaque ejus rationem propterea accuratius versari nunc sit propositum. De altero tam non ex naturæ, sed morbi potius ratione, ut nuper ostendimus, qui symptomatum auctorum consistentia atque vigore cognoscitur, non minus agendum duximus, licet multis ipsum statum seu vigorem appellari non libeat, at potius augmentum, quod nisi ægroti a vehementiori morbo, quem debilis ipsorum natura ferre non potest, tunc temporis interimerentur, morbus procul dubio ac symptomata multo plus augerentur. Salutis vero ac exitii præsagium nobis primo ab illius

illius ſtatus celeritate, tarditateque innoteſcit, atque etiam quod vel ſolus vel ſimul cum naturæ ſeu coctionis ſtatu in ægrotis obſervatur. Cito autem morborum ſtatus ſeu vigores apparentes, neque valde vehementes, optimi in omnibus ægrotis cenſentur. Siquidem natura melius morbi inſultibus reſiſtet, ſi brevi tempore ſit dimicatura. Non latet etiam nos omnia morborum tempora, ut Gal. docuit, inter ſe proportione temporis convenire; etenim breve principium breve tum augmentum, tum ſtatus, tum declinatio ſequitur, quodlibetque ipſorum æqualis temporis proportione movetur, a brevi propterea obſervato principio brevi tempore augmentum atque ſtatum, uti dictum eſt, expectare debebimus. Contra tarde ad ſtatum morbum venturum ſperabimus, prioribus duobus temporibus, principio ſcilicet ac augmento, tarde ad ipſum ſtatum properantibus. Hippoc. *in Sect.* 1. *Aph.* 7. *Ubi morbus peracutus eſt, ſtatim extremos habet labores.* Facilius igitur natura morbi vehementiam cito advenientem, & cito deſinentem, feret. Attamen ſæpe uſque adeo morbi ſunt graves, aut a maligna humorum qualitate, aut ab ipſorum multitudine, aut a principe parte corporis læſa, aut ab iis omnibus ſimul, ut ſtatim in principio ægrotos interimant; uti cum ex venenoſo humore, corde inſigniter læſo, ſyncope oborta ſtatim moriuntur, & cerebro læſo phrenitici: veluti phrenitico, de quo Hippoc. *in* 3. *Epidem. com.* 3. [a] meminit, contigit, qui quarta die obiit. Idem in anginoſis, pulmoniis non raro obſervatur, quod ii copia humorum paucis diebus ſuffocati pereant. Quare quovismodo principibus membris, aut partibus ipſis immediate ſervientibus, graviter læſis, ut gula, pulmonibus, inteſtinis, renibus, veſica; aut ab aliqua inflammatione, aut humore craſſo & lento obſtructis, continuo homines pereunt, etſi etiam brevi tempore ſic morbus ad ſtatum feſtinet. In morbis vero partem vel non principem, vel ipſam leviter offendentibus, vires non niſi longo tempore reſolvuntur, in hiſque quanto citius ad ſtatum ægroti veniunt, eo citius liberantur. Qui ſi longo tempore ac tardiſſime ad vigorem ſeu ſtatum

Morborum temporum inter ſe convenientia.

Morbi graves unde ſæpe oriuntur.

I

[a] Ægr. 4. pag. 1100.

Salus vel exitium in morbis quomodo ex statu tum naturæ tum morbi prænoscitur.

tum veniant, ni ægroti prærobustissima natura valeant, moriuntur. Ex status igitur tardius futuri præcognitione, salutis spes dubia redditur: in prælanguidioribusque corporibus bonum non est, pessimumque, si morbus valde vehemens fuerit. Quod Hippoc. forte intellexit, cum dixit [a]: *Sudores frigidi in morbis acutis ac vehementibus, mortem: atque in mitioribus, longitudinem prænunciant.* quando, ut *Gal.* meminit *in Commento*, natura corporum ægrotantium a vehementi morbo longiori tempore conflictata, priusquam ipsum, qui non nisi longiori tempore superatur, concoquat, exstinguitur. Celeritati quoque ac tarditati status morborum, si conjunxerimus statum naturæ, judicium magis certum, assequemur. Namque hoc semper erit verissimum ac fidelissimum, si æque tum morbus, tum natura, quod ad sua tempora spectat, simul moveantur, cito quidem, si ex aliis temporibus antegressis statum, seu vigorem morbi & naturæ, seu coctionis seu materiæ, quo modo alii hunc statum vocant, simul futurum conjiciemus, morbum sanatum iri, atque omnino salutarem prædicemus. Eodem itidem modo, ubi etiam una tarde morbi atque naturæ vigor sperabitur, salutem futuram pollicemur. Siquidem æque totum offensæ, quod corpori ægroto morbus intulit, natura eo tempore corrigere atque emendare poterit. Et merito sane, etenim cum duo sint, quæ invicem pugnant, morbus quippe ac natura, si æque ambo robusta fuerint, æque simul a principio ad finem usque se habebunt, morbus quidem oppugnando, & natura defendendo, totumque illud, quod a morbo in corpore concitatur, natura æquali robore prædita eo tempore corriget. Nihil itaque in ægrotis melius creditur, quam tempora omnia tum morbi, tum naturæ a principio ad finem una æque procedere. Ubi vero morbus celeriori motu quam natura ipsa moveatur, malum significat; non obscurum enim est imbecillitatis naturæ indicium, atque quo magis naturæ tempora a morbi temporibus distant, eo pejus ad prædictionem esse creditur, & quo minus, eo minus malum. Quando enim morbus summum exercet vigorem, & na-

[a] In 4. Aphor. 37. et in Prognost. p. 38. lin. 21.

natura adhuc etiam eſt in principio, utpote quod nondum morbum alterare, & concoquere cœperit, quid ſpei ad ſalutem erit? Ni natura ſit prærobuſta & morbus mitis, certum exitium præmonſtrabitur. Sed his de ſtatu morbi præmiſſis, nunc ad naturæ ſtatum redeamus, qui ſi cito ſit futurus, facultate valida exſiſtente, brevi ſalutem certo oſtendet. Nam morbos habere celerem ſtatum, nihil quidem aliud, quam brevitatem, & ſecuritatem, teſte Hippocrate, ſignificat. Itaque in iis humorum concoctio cito incipit, & cito abſolvitur, & quo citius incipit, eo citius perficitur. Optimumque eſt in omnibus morbis Medicos ſigna coctionis obſervare, hæc enim nunquam, ut Galeno placuit, male apparent, at perpetuo ſalutem ſignificant, atque eo citius futuram, quo citius ſigna illa coctionis nobis illuxerint. De his Hippocrat. *in* 1. *Epidemior* [a] ait *Coctiones celeritatem portendunt judicii, ſecuritatemque ſalubrem.* Et Galen. *in lib. tertio de Criſibus cap.* 8. *Neminem vidiſſe intereuntem, qui præcedentibus coctionis ſignis criſin habuiſſet*, meminit. Quo citius itaque hæc apparuerint, eo ſecuriorem morbum præmonſtrabunt. Contra, quo tardius ſcilicet illa illuxerint, eo ſtatum tardiorem, ac morbum difficiliorem, oſtendunt; in morbo ſiquidem graviori, ipſo crudo exſiſtente, tardiſſime ex longo antegreſſo principio ad ſtatum veniente, periculum eſt, ne, priuſquam morbus concoquatur, natura exſtinguatur. Quare colligamus ex iis ſtatum morbi ad prædictionem æſtimari brevi tempore fore minus malum, quam qui longiori tempore futurus eſt, ni morbus ſit admodum vehemens ac ſymptomatis naturam proſternens. Majus malum quoque eſt, ſi ſine ſtatu naturæ appareat, & quanto magis tempora naturæ a temporibus morbi diſtabunt, eo periculoſiorem morbum præmonſtrabunt. Bonum itaque erit, ipſum morbi ſtatum cito futurum prænoſci, & eo melius, una cum ipſo ſtatum naturæ: Optimumque in morbis ad prognoſin eſſe judicabitur, ſi perpetuo ambo hi ſtatus quippe morbi & naturæ ſimul procedent, ac una moveri obſervabuntur. Atque hæc de ægrotantium prædicenda ſalute ac morte, a naturæ mor-

Naturæ ſtatus cognitio quid ad præſagium in morbis.

a Sect. 2. p. 948.

morbique viribus, atque a futuri ſtatus præcognitione, a nobis dicta ſint. Quibus addamus, ea, quibus alii Medici Empirico quaſi modo morbos ſalutares atque exitiales dignoſcunt.

Cap. XIV.

Ex quibus morbos ſalutares ac exitiales nonnulli cognoſcant.

Morbi Salutares atque exitiales quomodo cognoſcuntur Empirico quaſi modo.

Etſi præter noſtrum inſtitutum videatur, non velle omnia, quæ alii Medici ad cognoſcendos morbos parvos ſalutares, ac magnos exitiales Empirico quaſi quodam modo cognoverunt, proſequi; cum nobis ſatis ad illud aſſequendum ea ſufficere poſſint, quæ nos dogmatice ex Hippocrate, & Galeno hactenus ſumus proſecuti: veruntamen ne aliquid omittamus, quod poſſit hanc noſtram prædicendi Methodum illuſtrare ac ampliare, ea quoque omnia, quibus ſcio quoſdam morborum vires adverſus naturam dimetiri & cognoſcere, atque morbos exinde ſalutares & pernicioſos animadvertere, accuratius quoque cognoſcenda & illuſtranda duximus.

Morbus fortis & pernicioſus unde conjicitur.

Dicunt itaque hujuſce prædicendi modi auctores, illum morbum fortem, ac pernicioſum conjici poſſe, a virtute ſive natura profligata, a maximo dolore, calore immodico, inquietudine, morbi difficili tolerantia, mentis alienatione, ſiti immodica, vigiliis aſſiduis, magnis inflammationibus membrorum nobilium vitæ neceſſariorum, ex medicamentis non juvantibus, copia humorum, turgentia atque ex aliis ſignis cauſiſque pravis. Et a contrariis debiles facileque naturæ cedentes æſtimantur. In his quidem virtutem ſeu facultatem ajunt prævalidam cognoſci, ipſoſque vel omnino doloribus vacare, vel ſaltem leviſſimis, vel non aſſiduis conflictari, neque ſi febricitent, vehementem calorem ſentire, quietosque eſſe, ac facile morbum perferre, mente recte conſtare, immodica ſiti non ardere, neque plane eos vigilare, neque ſomno veternoſo teneri: atque ſi aliqua vexentur inflammatione, ea non ſit magna, neque membrum nobile occupet, ſed aut a viſceribus remotas, aut ignobiles, neque principibus immediate ſervientes,

Morbi debiles unde æſtimantur.

tes,

tes. Qui morbi neque ingenti humorum multitudine neque turgentia, ut illi dicunt, foveantur. Atque demum, ſi ex medicamentorum uſu quicquam fuiſſe juvatos obſervemus. Hæcque ſigna ſalutaria ſtatuunt, a quibus ſalutares morbos ipſi prænoſcunt. An vero ex horum tantummodo accurata obſervatione in ægrotantibus ſalutem ac exitium præſcire recte quis queat? In morbis acutis iſtud poſſe conſequi non dubitamus: ſiquidem omnem morbum acutum, ſeu febris ſit, ſeu inflammatio, vel aliud tale genus morbi, cum virtute, ut ii dicunt, proſtrata ſeu exſoluta exitialem eſſe, quis ignorat? Etenim, ut nuper dictum eſt, virtus prælanguida, naturam cum morbo pugnantem, non modo in pugna defecturam, ſed jam defeciſſe ac occubuiſſe, ſignificat.

Morbi exitioſi dignoſcendi à virtute debili.

At per virtutem omnes facultates intelligunt, quippe vitalem, quam Medici præcipue obſervant, animalem, atque naturalem. De quibus alias abunde a nobis dictum eſt. Itaque ea, ſi omnes profligatæ obſerventur a morbo, natura devicta præmonſtratur. Reliqua vero ſigna, quæ obſervant, ſcilicet calorem, doloremque immodicum, inquietudinem, difficilem tolerantiam, ægrotos non dormire, morbum principem partem tenere, a multitudineque humorum aut turgentia eſſe concitatum, vehementem quin etiam eſſe inflammationem, aut febrem, nihilque adhibita medicamenta juverint, omnino eſſe exitioſa ſigna, putant. Quæ ſi una cum malis vacuationibus ſpontaneis obſerventur, morbum plane lethalem eſſe affirmant, omniumque certiſſime, uti nuper dictum eſt, viribus prælanguentibus, quando ab iis morbis non niſi robuſtiſſimi evadere ſoleant. At ne hæc nos ſigna ad judicandum fallant, ſingula a nobis quoque ſunt illuſtranda, ac diſtincte magis cognoſcenda. Namque per virtutem proſtratam, ſeu defectam, vitalem facultatem præſertim cum iis maxime debilem prælangueſcentemque intelligimus. Pernicioſi enim ac maligni morbi continuo ſolent vires proſternere. Sed præter vitalem animalis non minus atque naturalis ſedulo erunt attendendæ. Quæ quanto debiliores evaſerint, tanto morbum pernicioſiorem ſignificant. Dolor, calor, inquietudo, & reliqua ſymptomata, ſi poſtea

Morbi fortes vel debiles cognoscendi. A doloribus.

in morbo appareant, malum morem denotabunt, & quo plura vehementioraque fuerint, eo majorem atque maligniorem quoque morbum præmonstrant. Sed nunc de his singulis nos accuratius. Dolores vehementes, assidue morbi fortissimi sunt symptomata, omniumque maxime viscera nobilia obsidentes, seu vexantes. Ex quo merito Hippoc. *in sect.* 4. *Aph.* 66. dixit: *Viscerum fortes dolores, malum significare.* Dolor etiam est ex iis, quæ maxime vires resolvunt. Quare magni dolores in omnibus morbis, tum ut signum, tum ut causam malum prænuntiant, iis exceptis, qui critice aliquando in aliqua partium ignobilium, & remotarum a visceribus excitantur.

A calore.

Dolentes namque pedes, vigentibus morbis, quo tempore non raro dolores ægrotos invadunt, vel etiam ab ignaris mulierculis laudari solent, morbum in pedes nimirum decumbere putantibus. *Qui etiam dolores non sentiunt* (ut Hippocrates *in sect.* 2. *Aph.* 6. docet) *pessimo morbo vexantur*, ii enim, *aut delirant, vel in ipsis facultas exstinguitur.* De calore itidem vehementi magni morbi explicantur, sed quandoque a prævalida natura fit, ideo accurate distinguendum erit, an ex morbo, an ex natura, ut dictum est, forti fiat, & an in toto vel in parte aliqua corporis sit, rursumque an internam vel externam occupet partem, atque an in extremis quidem partibus, aut in visceribus sentiatur. De his Hippoc. [a] *in Prognost.* *tex.* 4. ita habet: *Si vero caput, manus, ac pedes frigida sint, ubi & venter & latera calida sunt, malum est.* Et *in sect.* 4. *Aphor.* 48. *In febribus non intermittentibus, si partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & sitim habeant, lethale.* Internarum partium insignem caliditatem a magna inflammatione viscus aliquod, vel aliquam ex internis partibus occupante, concitari Gal. docet. Quæ vero vel etiam est vehementissima caliditas, occupans externas partes, atque a visceribus remotas, magni sane vehementisque morbi est indicium; non tamen exitialis. Quinimo in febribus continuis, si in parte exteriore ac longinqua a visceribus, veluti sunt crura, brachia, & pedes, vehemens caliditas concitetur, optimum erit signum. In toto vero corpore vehemens,

[a] p. 39. lin. 30.

mens, assidua, diuque durans caliditas corpus colliquat. Sæpe vero Medici decipiuntur a putridarum febrium miti ac leni calore in cute observato. Etenim cum natura opprimitur ac fere humorum multitudine suffocatur, quo calor nativus alioquin ardens sese exinde intus contineat, nec foras moveatur, partes corporis exteriores parum calent. Has febres aliqui fumantes magis, quam suffocantes appellant, quod in ipsis non flamma, seu ardor calorve, foras per cutis meatus moveatur, sed fumida potius neque ita urens exhalatio, seu fumus, uti in igne lignorum viridium vel temere congestorum copia obruto & suffocato pro flamma fumum excitari observamus, aut ubi ita natura deficit, ut nisi ex putrefactis succis calor accensus non multus sit; neque ad cutim copiose perveniat. De quo scribit Galen. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 10. Hermocratis casum commentans [a]: *Neque enim septimo decimo accidit nativi caloris ratione, sed sola putredine succensis febriliter humoribus, aut venenosæ putredinis causa, aut ob insignem visceris inflammationem intus cum sanguine nativo calore recurrente, sive retracto, aut a morbi vehementia, vel malignitate, in externis partibus corporis & remotis resoluta externæ partes parum calent.* Quod in moribundis observatur. *Inquieti vero & anxii sunt ægroti, qui loco stare nequeunt, quique decubitum, ut ait Galen. in* 1. *de humorib. tex.* 17. *ferre possunt, sed formas mutant. jactantur assidue, inæqualiter moventur, agitantur atque æstuant.* Quod illis contingit, vel stomachi vitio, cum præsertim os ventris, ut docet Gal. *in* 2. *Prorrh.* 24 a pravis mordetur humoribus, vel quibus in ore ventriculi propria quædam molesti humoris qualitas continetur, qui humor neque multus sit, neque in ventriculi spatio innatet, sed in ejus tunicis sit immersus, atque etiam a longa inedia, ventre ichoribus (Galeno auctore *in* 7. *Aphor.* 56.) repleto: vel a cibo intempestivo gravante, vel a corpore virtutem gravante, aut a febre stabili & æstuosa & maligna, vel ab acrioribus virulentisque humoribus æstu turgentibus, ferventibusque circa præcordia, vel ab insigni alicujus visceris inflammatione, vel erysipelate, aut deni-

Ab inquietudine.

[a] Quem vide in 3. Epidem. Sect. 1. Ægr. 2.

denique ab infirmitate virium. Quare quandoque ægroti inquieti evadunt, quo tempore humor aliquis calidus vel acris ad excretionem movetur, quod in iis obſervamus, quos criſis aliqua judicare debet. De quibus Gal. *in* 2. *Prorrheticorum* 44. hæc habet: *Nam ſi judicatorius rigor ex inquietatione fiat, morbum ſolvit ſupervenientibus ſudoribus, vel vomitibus commodis, vel alvo ſubducta.* Itaque hæ inquietudines, quæ ſtomacho ex aliquo humore læſo fiunt, morbum minime perniciosum denotant: peſſimæque ſunt, ab æſtuoſa febre ſtabili & peſtilenti, ab inſigni viſceris inflammatione, & ab humoribus virulentis æſtu turgentibus ac circa præcordia ferveſcentibus obortæ, atque omnium maxime, quæ propter languorem virium excitantur; hæ ſumme pernicioſos morbos præmonſtrant. De his auctor Coacarum *in* 1. *libro text.* 2. ait: *Quæ cum refrigeratione anxietates incidunt, peſſimæ.* Addamus diu etiam perſeverantes, nulla poſtea illuceſcente evacuatione. Idem forte de morbi difficili tolerantia videtur dicendum; nam morbum non facile tolerari, inquietudinem ſignificat [a], quam vel a vehementi diuque perſeverante febre vel maligna, vel a virulentis ſuccis, vel inſigni inflammatione interna vel denique virium infirmitate fieri jam diximus. Ægris igitur morbum non facile ferentibus, hoc unum ſpeciatim nobis indicari videtur, quippe naturam morbo imparem viribus eſſe. Quod Hippocrat. *in Prognoſticis text.* 56.[b] de ſuppuratis ad exitium tendentibus expreſſit, cum dixerit *hos non facile morbum ferre, & facile eos, qui ſani futuri ſunt.* Somno etiam ægrotos bono carere per multos dies, nobis fortiſſimi morbi & pernicioſi erit indicium, omniumque maxime perpetuæ vigiliæ, quod hæ vires reſolvant, cruditatem in humoribus augeant, in deſipientiam, & phrenitidem non raro ægrotos deducant, atque non minus in exitiales tremores ac convulſiones. Somnus perpetuo magni momenti erit ad ſalutem prænoſcendam, ſi bonus na-

tura-

A Morbi tolerantia.

A ſomno.

a Unde in loco ex Coacis paulo ante citato *δυσφορίαι* legitur, quod vocabulum ab Authore noſtro tanquam *Anxietates* expoſitum, ſtricte tamen *difficilem tolerantiam* ſignificat.

b p. 41. lin. 47. ad finem usque.

turalisque sit. Nam paucissimi aut nulli sunt, qui morbo vexentur pernicioso, & probe, id est naturaliter seu secundum consuetudinem, dormiant. At dormientibus etiam non omnino fidere debebimus, cum ex iis non pauci sint, qui etsi sint moribundi, recte dormire videantur. Sed hic, quod una cum virium languore prodeat, a bono distinguetur, atque etiam, quod nedum non juvat, sed quinimo etiam lædit. Quod fit tanta affectione cerebrum occupante, quam neque somnus digerere, & consumere queat. Hinc Hippoc. *in 2. lib. Aphoris.* 1. dixit: *Quibus in morbis somnus laborem facit, mortale. Si vero juvat, non mortale.* Alii vero gravioribus somnis & longioribus utuntur, qui non inter somnos, sed soporiferos potius affectus sunt adnumerandi. At de his in sequentibus libris accurate scribemus. Magnas inflammationes appellamus, cum ex ipsarum vehementia, tum si fiant in membris principibus; eæ omnes multum sunt merito timendæ; veluti parvæ, atque in ignobili membro, parum aut nihil. Quid læsæ partis varietas ad prognosticum faciat, alias dictum est. Cui hoc unum addimus, partem affectam vel principem, vel non principem tanti momenti esse Galenum docuisse, ut in acutis morbis humores malignos in principem partem recurrentes, exitium; & in non principem ac ignobilem, salutem ægrotis inferant. Gravissimos itidem morbos esse ab humorum multitudine concitatos, omnes medici statuunt, praecipueque si multitudo humorum sit eorum, qui naturae maxime adversantur, quos ipsa propterea difficillime ac tardissime concoquit, corrigit, aut a partibus affectis expellit, quales sunt bilis æruginosa, usta, atra vocata, summe putridi ac virulenti humores. Non tamen ob id, qui ab humoribus quantitate paucioribus excitantur, omnes periculo vacant. Sæpe enim valde exitiales observamus morbos a pauco, sed tamen virulento humore. Cujusmodi fuit phrenitis, qua ille, de quo Hippoc. scripsit *in tertio libro Epidem.* [a] quatuor diebus interiit. Hoc Galenus *in libro sexto de locis affectis.*, exemplo cum ictus scorpionis seu veneni, perquam quan-

A parte affecta.

Ab humorum multitudine.

Quantitate.

[a] Sect.3. Ægr.4. p.1100.

quantitate exigui, tum feminis corrupti, quibus fæviffimi morbi & fymptomata concitari folent, verum effe demonftravit. Ex turgentibus etiam humoribus non minus graves, & periculofi morbi concitantur. Quando hi, praeterquam quod turgentes periculum invehunt, ne in partem corporis principem irruentes, morbum graviffimum faciant, id etiam habent, ut ipforum mala qualitate morbis vim pernicialem addant. Medicamenta etiam, quicquam utilitatis feu juvamenti non afferentia, morbum ufque adeo perniciofum, quem natura neque arte adjuta fuperare queat, præmonftrant. De quibus Hippoc. *in 3. Epidem. com. 3. tex 65.* [a] *Et oblata ægre admittebant, nam purgationes multos offendebant.* Facta quidem tempore debito in acuto morbo fanguinis vacuatione, aut per venæ fectionem, aut per malleolorum fcarificationem, aut alio modo, aut medicamentis vel lenientibus, vel purgantibus vomitoriis, aut dejectoriis, purgatione, fi ægroti nihil juventur, judicium redditur difficile. Pravorum fiquidem humorum crudorum, naturæ minime cedentium, multitudinem fignificant, unaque naturam morbo longe debiliorem redditam effe, quæ, priufquam morbum concoquere queat, fuccumbit. Hujufmodi vacuationis Hippoc. meminit in *lib. 4. Aphorifm. 56.* dicens: *Febricitanti fudor fuperveniens, febre non deficiente, malum.* Et *in 1. Prorrheticorum tex. 7. Qui in hypochondrio febri refrigerata ardores relinquuntur, tum alias tum in fudoribus, mali funt* Et *in lib. 2.* [b] *text. 27. Inquietatio cum fudore, eft mala,* &c. [c] *Flammans quoque cum fudore facies in his mala.* De fputis *in lib. 2. Prognofticorum text. 51.* [d] *Omnes autem excretiones malæ funt, quæ non fedant dolorem.* Quæ itaque juvare deberent, cujufmodi funt medicamenta omnia, & non juvant, aut exitii aut faltem difficilis judicii funt indicia. Quod Gal. *in lib. 3. Prorrh. tex. 35.* expreffit, hunc in modum fcribens: *Sanguinis eruptio non judicans, vel mortalis, vel judicatu difficilis, ita fudor vel copia, tum urinarum, tum dejectionum, tum vomituum, vel quæ per hæ-*

Turgescentia.

Ex medicamentorum utilitate.

[a] p. 1086. lin. 15. [b] Lib. 1. 39. tum & in Coac. præfag. text. 53. [c] Prorrhet. lib. 1. text. 67. [d] Libr. Prognoft. p. 41. lin. 33.

hæmorrhoidas, *vel uterum excernuntur*, *& parotides & ceteri abscessus.* Et paulo post: *Quæ namque ex judicatoriis nihil juvant*, *sunt judicatu difficilia: Quæ non etiam in contrarium repunt*, *sunt lethalia.* Alibi dixit lethalia esse, quæ cum signis lethalibus, & judicatu difficilia, quæ non cum signis lethalibus, apparent. Itaque hoc eodem modo remedia ægrotis nihil juvamenti afferentia, difficilis erunt judicii, & quæ nedum juvabunt, sed quinimo etiam ægrotos lædent, seu ab ipsis ægrotis in deterius mutantur, atque abeunt, exitium præmonstrabunt, quod Hippocrat. *in Sect.* 2. *Aph.* 2. de somno expressit, cum dixerit: *Quibus in morbis somnus laborem facit*, *mortale*: *si vero juvet*, *non mortale.* Quo ex medicis præsidiis, quæ juvant ægrotos, salutarem sane morbum significant. Idem ex omnibus naturæ excretionibus juvantibus, (quas crises Medici vocant) judicari solet, quæ enim juvant, salutare itidem; & quæ non juvant, difficile judicium reddunt; atque quæ lædunt in acutis morbis exitium prænuntiant: omniumque certissimum, ubi aliqua signa prava illuxerint, cujusmodi sunt, in ardentissimis febribus tremores, convulsiones, refrigerationes extremorum cum ardentissima siti, deliria, atque alia multa, quæ alias accurate recensuimus, atque posterius de singulis accuratius agemus. Atque hæc de ægrotantium morte ac salute a naturæ morbique viribus, atque a futuri status cognitione præsagienda dicta sint, & quod hactenus de iis universaliter scriptum est, nunc in sequentibus libris speciatim, de singulis symptomatis, quibus natura, tum robusta, tum debilis, adversus morbum dignoscitur, agendum erit, atque his nostra prædicendi methodus absolvetur.

FINIS LIBRI PRIMI.

PROSPERI ALPINI

MAROSTICENSIS,

DE

PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

De quibus in toto opere sit agendum.

UM in primo libro de Ægrotantium salute, ac exitio Prognosticum a naturæ morbique cognitione pendere dixerimus, atque etiam ex quibus vires utriusque tum prævalidæ, tum debiles innotescerent, plane fuerit demonstratum. Superest modo, ut de earundem virium fortitudine, atque debilitate speciatim agamus. Ex his siquidem totum prædicendi artificium nobis innotescit, in ipsorumque accurata observatione consistit. De hoc vero agentes, ab iis, quæ naturam morbo vel imparem viribus, vel firmiorem denotant, exordiemur. Itaque de his (quæ facultatum actiones firmas, vitiatas, diminutas, ac omnino exstinctas significare alias dictum est) sermonem primo faciemus, & postea de illis agemus, quæ tum morbos fortes, exitiosos, tum debiles, salutares denotant, a quibus ad particularium morborum, illorum inquam, quæ hominibus exitium inferre possunt varios eventus judicandos, descendemus. In his vero singulis tradendis, ut ordine non careamus, (quando nos ad dignoscendum prognosticum, singularum facultatum actionibus, uti instrumen-

Prædicendi artificium in quibus consistit.

mentis ſeu mediis, utamur) in primis circa eas actiones, vel ſanas, vel vitiatas, vel diminutas, vel plane ſublatas, quæ ab animali facultate, & ſecundo a vitali, atque demum, a naturali proficiſcuntur, verſabimur. Sed rem aggrediamur, ab internis ſenſibus principium facientes, quorum cognitio, quantum ad ipſorum morborum exitus prædicendos Medicis conducat, ab iis, quæ poſterius ſcribemus, liquido cuique noſtrum conſtabit.

CAP. II.

Quid mente conſtare in morbis ſignificet.

Ad indagandum morborum prognoſticum exordiemur, ut nuper propoſuimus ab actionibus animalis facultatis, quæ imaginatione, ratione, ac memoria perficitur; atque ab iis primo, quæ mentis ſeu virtutis ratiocinatricis, robur & debilitatem, ſignificant. Hæ ſi fortes, firmæ, ac perfectæ, vires iſtius facultatis prævalidas; ſi vitiatæ, diminutæ, ac omnino ſublatæ, prælanguidas denotant. Itaque multum intereſt, in omnibus morbis actiones, quæ vim hanc animalem fortem ſeu firmam ſignificant, atque prælanguidam, ſedulo cognoſcere. Hæ namque in cerebri malis, exitium, illæ ſalutem futuram prænuntiant. Quæ nos haud fallent, ſi cum ipſis facultatum aliarum actiones æque reſponderint; fit enim aliquando, cum recte tum vitales, tum naturales vires valuerint, ut mens in ægrotis turbetur, quæ non raro ſalutaris criſis fit indicium. Ea quanquam Hippoc. *in Sect. 2. Aphoriſm.* 33. dixerit; *In quovis morbo mente conſtare; & bene ſe habere ad illa, quæ offeruntur, bonum*: Nihilominus in multis morbis mentis conſtantia licet ex bonis ſignis ſit, nullo modo ſalutem prædicit, quandoquidem multi ex pleuriticis, peripneumonicis, anginoſis, hepatis, lieniſque, ac aliarum partium inflammationibus atque ex febricitantibus ſine ulla mentis vacillatione moriantur. In ſepti vero tranſverſi, renum, uteri, cerebri, ſpinalis medullæ, nervorum, partium-

Animalis facultatis actiones quænam harumque robur & debilitas quid ad præſagium in morbis.

Mentis conſtantia in quibus morbis ſalutem non prædicit.

Mente constare in quibus morbis optimum.

que nervosarum juxta cerebrum positarum, aut quibus cerebrum maxime consentit, inflammationibus ægrotos sanos mente esse, non obscurum recuperandæ salutis indicium existimatur. Nullus etenim, aliqua supradictarum partium ex præcipuis, vel multis simul inflammatis, prudens ac sapiens moritur. Ex quo in talibus morbis ægrotos mente constare optimum est, præsertimque si id cum aliis signis bonis appareat: scitu vero dignum censet ad hoc, ut distinguantur mente recte valentes ab iis, qui modo aliquo vacillant, ut eos, qui mente constant intelligamus, sæpe enim fit, ut medici hac in re plurimum decipiantur, atque errent, putantes quosdam viros prudentes & sapientes esse, qui vere delirant, & aliquos vacillantes, qui recte sapiunt. Mente vero hi constare dicuntur, in quibus omnes voluntariæ actiones plane firmæ, seu illæsæ spectantur, ac in ipsis obeundis partium solitum decorum ad unguem servatur, nec non ubi interni sensus recte atque secundum consuetudinem valent, suaque munera obeunt. Vel mente denique constare eos dicimus, ut Galeno quoque placuit, qui loquuntur, aguntque singula rationi consentanea. Sed de his nunc satis, in sequenti enim capite istud nos accuratius scribemus.

Mente constare quinam dicuntur.

Cap III.

Quid sit mente non constare, qualibusque signis, cum præsens de mentis inconstantia, tum futura prænoscatur, & de deliriorum differentiis atque causis.

Quemadmodum ægrotos in omnibus morbis mente constare, seu quod ad rectricis facultatis actiones pertinet, recte ac secundum consuetudinem se habere, bonum esse affirmavimus; sic illos quovis modo delirare, seu vacillare, seu non recte secundum consuetudinem sapere, malum fore ad salutis prognosticum signum, dicimus. Quo signo in acutis morbis sæpe exitium prædicimus. Ceterum ad illustrandam prædicendi rationem, primo quid per mentis inconstantiam, & se-

ſecundo qualibus ſignis præſens inconſtantia nobis innoteſcat, & futura prænoſcatur, explicandum; atque tertio de amentiarum ſeu deliriorum differentiis atque cauſis, non minus accurate agendum, duximus. Quod itaque ad primum attinet, mente non conſtantes ſeu deliros Galen appellat, qui loquuntur, aguntque nihil rationi conſentaneum, qui tamen, non recte omnes deliros, ſeu mente aberrantes expreſſiſſe viſus eſt: quando nedum eos, qui nihil agunt vel loquuntur rationi conſentaneum, at omnes, qui quippiam tantum agunt, aut loquuntur praeter conſuetudinem, etſi in multis ſapientes, videantur, amentes, ſeu mente aberrantes, ſeu dilirantes vocari oportere patet: dux etiam primus Hippocrates, ex altera tantum rectricis facultatis actione læſa, delirium ſæpe cognoſcit, ut *in libro ſecundo Aphoriſm.* [a] ex dolore quem non ſentiunt ægri, dixit enim. *Quicunque dolentes parte aliqua corporis, omnino dolorem non ſentiunt, iis mens ægrotat.* Et in *Prognoſt.* 1. *text.* 55. [b] ex ſolo decubitu. *In ventrem autem cubare, qui in ſanitate non eſt ſolitus ita dormire, quo tempore ſanus fuit, malum eſt, delirium enim, aut dolor circa ventris ſedes ſignificatur.* Galenuſque etiam in 1. *Prorrch.* 6. a ſola ſputatione delirium dignoſci tradidit. Et *in primo Prognoſt.* [c] ex manuum indecora geſticulatione, cum ægri feſtucas colligunt, fruſtraque venantur muſcas: ac non minus ex ſermone, & reſponſione ægri; Auctor enim 1. *Prorrhet.* 44. [d] ait: *Ferocem reſponſionem in homine modeſto, atque in feroci modeſtam, delirium ſignificare, & garrulitatem in taciturno, ac ſilentium in garrulo.* Hæc & quam plura alia exſtant exempla, quibus homines ex una tantum læſa actione deliri reputantur. Quare dicamus nos illos mente aberrantes fore profecto dicendos, in quibus alia ex voluntariis actionibus præter rationem vel exſuperans, vel deficiens obſervatur, & in ipſa ſolidum decorum non ſervatur, veluti ſi manus indecore moveatur, feſtucas fruſtra colligendo, aut muſcas venando, vel aliquod præter conſuetudinem, atque ſine cauſa; ut etiam qui præter conſuetudinem, parum, vel multum, vel inde-

Mente non conſtantes quinam dicuntur.

Signa quibus delirantes cognoſcuntur.

[a] Text. 6. [b] Pag. 37. lin. 48. [c] Pag. 38. lin. 1. [d] Et in Coac. 51.

indecore obſcæna turpiaque loquuntur, verbaque incompoſita, & non conſtantia; & qui tardius, quam neceſſitas expoſtulat, reſpirant; aut pudenda coram aſtantibus denudant; vel eos deliros dicimus, in quibus ſenſuum defectus in animo obſervatur, in animo inquam non advertente ſenſibilium ſpecies, quæ iis objiciuntur, vel fruſtra eas, quæ non ipſis ſenſibus objiciuntur, ſentiant. Ex quibus ii profecto delirant, qui ſolitis ſenſibus, ſine cauſa defecerunt, vel iis præter conſuetudinem utuntur, aut cum ægri aliqua ex voluntariis actionibus careant, vel abutantur. Quæ notæ, ac delirantium conditiones in Coacis præſagiis 2. *coac. præſag. ſec.* 1. *text.* 10.[a] perbelle hiſce verbis exprimi videntur. *Facere quid præter conſuetudinem, velut inſtituere, velleque ea, quæ prius non conſueverat, aut contrarium iis, quæ fuerunt conſueta, malum, & proximum dementiæ.* Quævis igitur mutatio, in moribus, in geſtu corporis, in voce, ſermone, in ſenſuum judicio, hominem delirum, atque alium a ſeipſo factum denotant. Sed nunc ad particularia magis inconſtantis mentis ſigna accedamus, (quod eſt caput ſecundum a nobis propoſitum) illa in memoriam revocantes, quæ variis locis tum Hippoc. 1. *Prorr.*[b] *text.* 6. cum Gal. memoriæ prodiderunt Quæ hæc erunt. *Ferocem reſponſionem in homine compoſito & modeſto, atque in feroci & incompoſito modeſtiam, delirium ſignificare.* Ex 2. *lib. Prorrhet*[c] ut nuperrime meminimus, & aſpectum audacem, atque ferocem eſſe phreniticum. Idem quoque ſignificari ab ægrotis dolorem non ſentientibus, atque lingua exuſtis nihil ſitientibus, vel exiguum potum expoſcentibus. Nec non pulſu hypochondriorum cum frequenti oculorum obtuitu. Quod & oculos ſublimes, atque inſtabiles denotare Gal. *in* 1. *Prognoſt*[d] tradidit. Eodem quoque modo ex decubitu in ventrem præter conſuetudinem Hippoc. *in eodem lib.* 1. *Prognoſt. tex.* 23. 24.[e] delirium notari dixit. Et Gal. *in Comment.* idem teſtari ſupini cu-

Mentis inconſtantis particularia ſigna.

[a] Coac. 47. [b] 44. [c] Lib. 1. Prorrh. 49. & Coac. 213. [d] Hipp. Prognoſt. p. 38. Lin. 37. & Coac. 227. & 228. [e] Prognoſt. p. 37. lin 48.

cubantis crura admodum reducta, distractaque & insolitum dentium stridorem, quod ibidem [a] Hippoc. docet, nec non in summo morbi vigore ægrotos velle residere, atque nuper commemoratas manuum gesticulationes, quippe ad os manus ferri, aut frustra ægrotos muscas venari, festucasque colligere, aut de veste pilos evellere, aut de pariete stipulas carpere, uti in Dealcis uxore, quæ in Leio decumbebat, Hippocrat. [b] observavit. Delirantis etiam non obscurum signum erit, modestos ægrotos, omniumque maxime mulieres, assidentibus devorato pudore pudenda sine causa nudare. Quod & respirationem magnam ex intervallis editam significare tum Hippoc. in Prognostic. [c] tum Gal. *in* 2. *de respirat. cap.* 5. tum *in* 3. *Epidem.* [d] *text.* 3. 19. docuerunt. Idem notat palpitatio hypochondriorum, non minusque ægrotos non agnoscere familiares, ex Coacis præsagiis [e] delirium testatur. Atque *in* 1. *Coac. præsag. sec.* 1. linguas [f] vocesque [g] obtremiscentes, frequentem [h] spuitionem, urinasque [i] mingi in non recordantibus, mictas [l] prærubras esse cum sublimi. Vocem item [m] clangosam, linguas [n] densas, vomitus [o] æruginosos cum surditate, tinnitus [p] aurium in acutis febribus, dolores [q] circa umbilicum palpitantes, atque [r] laterum raros & [s] coxæ occultatos, cum urinis suspensionem elatam habentibus, ipsasque [t] urinas aquosas, albas, cum suspenso, elato, rotundo, & capitis dolore in turbulentis, vigilibusque mentis aberrationem indicare, quemquam in Hippoc. & Galen. scriptis versatum, non latet. Auctor *Prorrh.* [u] addit; *Ex vomitu fastidioso, vox clangosa, oculique concretum pulvisculosum habentes, insaniam ostendunt, ut Hermozygi uxori,*

a Lin. 52. *b* Epidem.l. III. Sect. 3. Ægr. 15. p. 1114. Confer & lib. Prognostic. p. 38. lin. 1. & lib. 1. Prorrhet. text. 34. & Coac. 76. *c* P. 38. lin. 8. *d* Sect. 3. Ægr. 15. & 16. p. 1114. & seq. *e* tex. 282. 298. 300. 308. &c. *f* Coac. 233. & 1. Prorrh. 19. & 20. *g* Coac. 99. & 1. Prorrhet. 19. *h* Coac. 244. & 1. Prorrhet. 6. *i* Coac. 596. & 1. Prorrhet. 29. *l* Coac. 198. & 1. Prorrhet. 32. *m* Coac. 99. & 1. Prorrhet. 19. *n* Coac. 234. &c. Prorrhet. 3. *o* Coac. 169. & 1. Prorrhet. 10. *p* Coac. 131. & 1. Prorrhet. 18. *q* Coac. 300. & 1. Prorrhet. 36. *r* 1. Prorrhet. 22. *s* 1. Prorrh. 37. *t* Coac. 582. & 1. Prorrhet. 4. *u* 1. Prorrhet. 17

ri, quæ vehemenii insania acute correpta, muta obiit. Et in sequenti textu; *Si in ardente febre aurium sonitus cum caligine fuerit, proveneritque in naribus gravitas, mente ex melancholia aberrant.* Gal. etiam *in 5. de loc. affec.* scribit: phreniticis delirium non subito, sed paulatim fieri, neque affatim quiescere, ipsumque præcedere solent interim vigiliæ, interim somni turbulenti, cum manifestis imaginibus, a quibus clamant nonnulli, & exsiliunt; aliquando oblivio irrationalis accedit, ita ut aliqui, cum vas ad mingendum tenuerint, mingere non recordantur, aliqui cum tumultu inscelito ac temeritate, ut nuper dictum est, respondeant, cum antea fuerint mansueti, ac mites; parvo item potu utuntur. respirationemque habent magnam atque raram, atque dolet iis nonnunquam occiput, pulsus parvi sunt & duri. Cum vero propius ad phrenitim accedunt, oculi apparent vehementer squallidi, lachryma in altero oculorum acris, lippitudo, venæque oculorum sanguinis plenæ cernuntnr. Item sanguinis stillicidium e naribus fit, quo tempore nihil prudenter respondent, floccos evellunt, festucas carpunt, febris aridior, æqualior, sine magnis mutationibus uniformis, lingua salebrosa, & aliquando surdastri, aliquando mœsti, & vix quicquam respondentes, dolorificumque non sentientes. Atque hæc signa ad dignoscendos mente non constantes seu deliros, nobis sufficiant. Ex quibus multa deliraturos ægros, seu mente casuros decernent, uti vigilia, quæ sæpe delirium antecedit: ut *in 2. Prognost.* [a] Hippoc. meminit: Utrumque enim quippe tum illam, tum delirium excalfacto aut exsiccato cerebro, excitari Gal. *in lib. 4. de præsag. ex pulsibus* prodidit. Somni etiamnum turbati, atque tumultuosi, conspicuique, a quibus ægri clamant, exsiliunt, futuri delirii sunt præsagia: de quibus in Coacis præsagiis [b] *sec. 2. text. 8. Turbulentæ, ferocesque excitationes e somno delirium adferunt.* Aurium quoque tinnitum, & sonitum insaniam sæpe præcedere Auctor Prorrheticorum [c] meminit, non minus, & surditatem, [d] si præsertim cum urinis ap-pa-

Deliria futura ex quibus signis præsentiuntur & portenduntur.

[a] Prognost. p. 39. lin. 52 [b] text 83. [c] Lib. 1. 18. [d] Ibid. 32

pareat habentibus ſupenſionem elatam ac ſublimem. Oblivinem quoque ſæpe ante phrenitim manifeſtari, Galenus *in quinto, de loc. affectis*, ut nuper etiam meminimus, prodidit. Dolor item capitis vehemens, & aſſiduus in acutis febribus delirium portendit, præſertimque in auribus qui obſervatur, ex Hippocrate *in* 3. *Prognoſticorum.* [a] Nec non ſi dolor cum præcordiis revulſis appareat, de quo *in Coacis præſagiis* [b] *ſect.* 1. *tex.* 6. *Capitis dolor in acuto morbo, præcordia revulſa, ſiquidem ſanguis non effluet, in phrenitim procedit.* Non minus & vigilia cum aurium ſonitu vel tinnitu, vel ſurditate, ni hæmorrhagiam indicaverint: Et *in* [c] *ſecundo Prorrheticorum*, hæc quoque una obſervata delirium prænuntiare, ita legitur: *Quibus alvus liquida, laſſitudo, capitis dolor, ſitis, vigilia, obſcuritas & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur, ſpes eſt.* Dolorem capitis aſſiduum ad prænuntiandam deſipientiam maxime facere, teſtatur Auctor *libri ſeptimi Epidemiorum tex.* 100. [d] Item dolor hypochondrii non raro fit delirii nuncius. Quod in muliere [e] trimeſtri foetu gravida fuit obſervatum, idemque ſignificat palpitatio, nec non qui circa umbilicum continuant in morbo acuto dolores, *ex tertio Epidemiorum* [f]. Idem dolores in ignobili parte exorti, qui occultantur fere continuo, *ex primo Prorrheticorum* ſparſim: in eodem libro [g] ſcribitur: *Rari in his laterum dolores delirium oſtendunt:* & *in* [h] ſecundo libro. *Si quippiam in urina ſublime petierit, occultato coxæ dolore, delirium portendit, & quæ circa aurium ſonitus talia exſiſtunt*, quod Hippoc: [i] Lariſſæ calvo vidit accidiſſe, cui occultato femoris dextri dolore ſtatim delirium accidit. [l] Lateris quoque dolor in pleuriticis, ſi abſque ratione evanuerit, portendit delirium. Non raro, & ſputa rotunda, ex Prorrheticis [m] frequensque ſputatio ſine cauſa idem notant, & Hippocrates *in* 5. *Aphoriſ.* 40. ait: *Quibuscunque mulieribus ad mammas ſanguis colligitur, furorem ſignificat.*

a Prognoſt. p. 44. lin. 45. *b* text. 119 *c* 1. Prorrhet. 38. *d* forte text. 120 & 121. *e* Epidem. lib. 1. Ægr. 13. p. 990. *f* Ægr. 3. p. 1067. conf. 1. Prorrhet. 36. *g* Text. 22. *h* 1. Prorrhet. 37. *i* Epidem. lib. III. Ægr. 5. p. 1101. *l* 1. Prorrhet. 97. *m* Lib. 1. 6. & Epidem. Lib. 6. Sect. 3. text. 27. & Sect. 6. 21. pag. 1176. & 1190.

ficat. Et *in quarto libro Aphorism.* 72. Galenus urinas albas, lucidas, idem portendere tradidit, quod & turbidæ in acutis morbis minantur, maximeque in turbulentis, & vigilibus, habentes, ut alias dictum eſt, ſuſpenſionem elatam, *ex ſecundo libro Prorrheticorum* [a] *tex.* 28. 31. Pulſus item in alis atque in Hypochondriis, magnaque & rara reſpiratio *ex primo Prognoſticorum.* [b] Et *in Prorrheticis* [c] hæc de his quoque habentur: *In acutis morbis doloroſa in faucibus gracilia, puſilla, ſtrangulantia, atque cum æger hiaverit, non facile os tum cogere tum claudere mentis alienationem portendunt.* Vomitus [d] etiam æruginoſi, ſeu virulenti cum capitis doloribus aſſiduis, vigiliis, ſurditateque, certa delirii futuri, tum ſingula ipſorum per ſe ſola, tum multo magis omnia, & ipſorum etiam quædam ſimul in febre acuta conſpecta, ſunt indicia. Atque ex his futura deliria præſentiri, ac portendi, dictum cum ſit, nunc deliria in ſuas ſpecies atque differentias diſtincta ſpectemus, non minuſque ipſorum cauſas. Quibus quidem neglectis impoſſibile profecto videtur, nos delirantium Prognoſin recte aſſequi poſſe. Nomine autem non conſtantis mentis (ut hæc aggrediamur) nos mentis aberrationem, vacillationem, hallucinationem, amentiam, inſaniam, deſipientiam, delirium, atque phrenitidem comprehendimus, non conſtanteſque mente ægrotos hiſce nominibus intelligimus. Quæ affectio ſymptoma maxime eſt ratiocinatricis imaginatricisque potentiæ. Hæc enim potentia, ut docet Gal. *in lib. de different. ſymptom. cap.* 3. vel eſt deficiens, ejusque motus eſt imbecillus, uti in Coma, & Lethargo; vel eſt reſoluta, ut in catalepſi, *caron* vocato; vel denique eſt vitiata, ubi ejus motus pravus erransque exſiſtit, uti in delirio & phrenitide. Eodem modo de ratiocinatrice, nam vel ipſa quoque eſt deficiens ſeu diminuta, ſeu aliqua in parte reſoluta, quæ *moroſis* & fatuitas dicitur; vel omnino reſoluta ſublataque, quæ amentia vocatur: vel denique vitiata, ubi ejus motus depravatus erransque exſiſtit, quod ſymptoma delirium quo-

Mentis inconſtantia quænam affectio & unde.

[a] Libr. 1. 4. & Coac. 582. [b] Pag. 38. lin. 8. & 34. [c] Lib. 1. 11. & Coac. 275. [d] 1. Prorrhet. 10. & Coac. 169.

quoque appellatur. Accedit etiam haud raro, cum his duabus læſis potentiis, memoria iiſdem vitii differentiis læſa. Aliquando in mente aberrantibus ſola imaginatio læditur, aliis illæſis, ut Galen. *lib. de ſymp. diff. cap.* 3. in Theophilo obſervavit. Et aliquando ratio ſola, illæſâ tum imaginatione, tum memoria, quod phrenitico contigiſſe in libro nuper allegato Galen. memoriæ prodidit. Plerumque vero utraque tum imaginatio tum ratio vitiata ſimul deprehenduntur, ut in iis, qui cum delirant, imaginantur ea, vel quæ non ſunt, vel ea profecto, quæ ſunt, non imaginantur, obſervatur; loquunturque ac agunt nihil rationi ac imaginationi conſentaneum. Dividuntur vero omnes mente non conſtantes in eam, quam proprie amentiam, inſaniam, ecſtaſin, deſipientiam, mentis aberrationem, vacillationem, alienationem vocamus, & in eam, quam Græci *paraphreneſin* & noſtri delirium dicunt, atque tandem in phrenitidem. Quam Gal. cum Hippocrate ab aliis deſipientiis, quod cum febre fiat, diſtinxit: De qua *in ſecunda de ſympt. cauſis cap.* 7. Nominantur autem ex his, quæ quidem cum febre ſunt, phrenitides, quæ ſine febre ſunt, inſaniæ, Græce *maniæ*. Quæ a deliriis perpetuitate delirationis diſtinguuntur, nam etſi deliria ſeu paraphreneſes cum febre fiant, non tamen ſunt perpetua, veluti de phrenitide dicitur. Gal. quidem multis locis affirmavit Hippocratem vocare eos phreniticos, qui perpetuo delirant, uti paraphreneſes vocat deliria, quæ tantum vel in acutiſſimarum febrium ſummo vigore apparent, ipſiſque declinantibus declinare obſervantur; quare continuitate delirii, atque ipſo etiam delirio ſenſim ac ſenſim prodeunte, phrenitici a deliriis deſtinguuntur, iis exceptis, qui ſepto tranſverſo inflammato mente moventur, hujuſmodi ſiquidem deliria non facile a phrenitide diſtinguuntur, quod & ipſa cum febre fiant perpetueque exſiſtant, ex qua difficultate antiqui putarunt ſepto tranſverſo inflammato homines phreniticos evadere, atque ob eam ſuſpicionem *phrenas* illi appellarunt, tanquam φρονȣ̃ντ, id eſt, ſapienti parti conferat quippiam. Diſtinguit vero ab his phreniticos Gal. quia phrenitici magnam edunt reſpirationem, atque ex longis intervallis, cum quæ in delirio

Deliriorum diviſio & differentia.

Phrenitides quomodo a delirio differant.

Paraphrenitides quid.

Quomodo a Phrenitide di-

stinguuntur

ex septo transverso observatur, inæqualis sit ita, ut modo exigua appareat, atque frequens, modo magna & angusta, quæ respiratio in phrenitide non fit, nisi pars aliqua respirationi servientium simul, vel inflammatione laboret, vel aliquo dolore vexetur, quam Galen. *in 2. lib. de respir.* accuratius docuit. Præterea in delirio ex septo transverso statim hypochondria tenduntur, quod in phrenitide posterius fit, eaque statim a principio revelli, proprium est illiusce delirii. Demum ex omnibus accidentibus, quæ phrenitidem sequuntur, uti sunt, oculi rubentes ac inflammati, faciesque tota calore æstuans, & reliqua alias a nobis accuratius exposita, vel nulla, vel pauca, & levia in his apparent. Accedit quod delirium istud veluti repente fit, & in phreniticis delirium paulatim incipit. Phrenitidis etiam aliæ multæ differentiæ observantur, una siquidem est, quæ μανιοδης dicitur, in qua ægri calcitrant, pedibus feriunt, mordicus impetunt, excandescunt, eos, qui ingrediuntur, hostes habentes; quod ubi feroces esse incipiunt, ingentiaque mala perpetrant, vehemens dicitur, hancque Græci Θηριώδην appellant, & nostri ferinam ac melancholicam. De qua Auctor Prorrheticorum 1.[a] *Prorr. 25. Quæ pauco tempore feroces fiunt desipientiæ, ferinum est.* Altera obscura, mitis, in qua ægri obscure blandeque delirant, uti vix tales dignoscantur: Hi *in Coacis præsagiis* [b]*7. sect. 2. tex.* 13. moti mente cum silentio vocantur, de quibus *in Prorrheticis:* [c]*Tremulæ, obscuræ, contrectabiles desipientiæ, valde phreniticæ.* Græci has (ut alias dictum est) ἀσαφοδὲς vocant, & nostri obscuras, quæ ne dum ab idiotis, verum etiam a doctis Medicis non raro ignorantur. Tales enim ut Gal *in* 1. *Prorrh.* 33. sentit, nedum tumultuose non exclamant, non exsiliunt, sed quieti quinimo jacent, neque prorsus loquuntur, neque figuram decubitus permutant, sæpiusque, qui ita affecti sunt, familiaribus opinionem præbent, quod mox sint, si quod fiat silentium, dormituri. Clausis itaque fenestris conquiescunt custodes, tempus in his interdum longum conte-

Phrenitidis variæ differentiæ.

Asaphodes quid.

te-

a Text. 26. & 123. *b* Text. 65. ubi mentis emotiones cum taciturnitate in eo, qui voce defectus non est, perniciosa dicuntur. Vid. & 1 Prorrhet. 54. *c* Lib. 1. 34.

terunt, dormire ægrum, quod neque loquatur, neque moveatur, arbitrati, ægro ipſo non dormiente, & manus quiete movente, non ſecus quam, qui per levem contrectationem aliquid vel tangere, vel invenire volunt. Horumque alii clauſis palpebris hæc agunt, & interrogati de aliquo, neque prorſus oculos aperiunt, alii, poſtquam aperuerunt, aut paulo poſt claudunt, aut immoti obſervant affectionem, Gal. hecticam appellatam. Sed videtur hæc deſipientia ſignis profecto cum ea, quæ ex Comate & Lethargo fit, convenire. Quamobrem mutatio, diſtinctioque quælibet ipſarum erit dignoſcenda. Etenim quæ cum Comate, vel Lethargo, (quem Græcorum aliqui ut Gal. ait. *Typhomaniam* vocarunt) fit in principio morbi, perſeveratque diu: aſaphodis, ſeu obſcura, ſeu ut Gal. placuit, hectica dicta, nunquam in morbi principio, ſed morbi progreſſu, poſt vehementem aliquam inſaniam. Etſi veternoſa comatoſaque etiam a frigido humore, atque etiam a multo ſanguine, poſt morbi principium ſæpe concitetur; quæ aliquando vel bonam vel malam criſin antecedit & apparet, in qua languidos pulſus, duros, anguſtos atque parvos obſervamus, quales in illa deſipientia non obſervantur. Sed jam de ipſarum cauſis agamus. Deliria omnia a calidis mordentibusque ſuccis concitari Gal. *in lib. 2. de ſympt. cauſ.* tradidit, præcipueque a flava bile, atque ſæpe ex calidiori cerebri intemperie. Omnia vero deliriorum genera, vel inſaniæ, vel phrenitides, vel paraphrenitides a cerebri læſione oriuntur. Speciatimque deliria, quæ duplicia exſiſtunt, ea inquam, quæ tantum in ſummo febrium acutarum vigore excitantur, quæque a calidis mordentibusque vaporibus ſurſum in caput ſublatis, ortum habent. Alia vero deliria, quæ ſine febre manias, ſeu inſanias, Medici appellant, quas cum febre phrenitides Gal. vocat, cum tamen veræ non ſint, niſi phlegmonem in cerebro, aut ejus membranis, ſanguis bilioſus ex Gal. *in 2. lib de ſympt. cauſis cap. 7.* efficiat. Hæc vero raro fit, uti frequentius phrenitica illa deſipientia, quæ a calidis humoribus in cerebro, vel ejus involucris delatis ſine phlegmone concitatur. Quales Hippoc. *in 1. Epidem.* [a] *comm. 2. tex.* 73. obſervavit. Hæcque fiunt tum a ſan-

Typhomania quid & quo morbi tempore fit.

Deliriorum omnium cauſæ.

[a] An Sect. 2. pag. 954?

ſanguine, tum a bile, cerebri locum, in quo princeps animæ pars reſidet, prehendente, ut Gal. 2. *de ſympt. cauſ. c. ult.* meminit: vel a flava tantum bile, quæ etiam febris exurentis incendio exuſta, atque in nigram verſa, vehementem illam deſipientiam, Græcis *Maniodin*, *Tiriodin*, ac noſtris (ut alias dictum eſt) ferocem, furioſam, ferinam, melancholicamque, appellatam efficit, quæ fit ab exuſta bile cerebro, membranisque immodice reſiccatis, cum qua ægri ſæpe in tremorem incurrunt, atque convelluntur. In hæc ſane ſymptomata non niſi vehementiſſimas ac exitioſiſſimas phrenitides illabi Gal. tradidit. Eæ vero deſipientiæ cum febre, phreniticæ quoque vocatæ, fiunt nedum ab humoribus calidis, verum etiam ut Gal. *in* 3. *Epid.* docuit, a frigidis, nempe pituitoſis in cerebro putreſcentibus, qui putredine calorem acrimoniamque, quibus in cerebro ejusque membranis læſis delirium concitatur, acquirunt. At hæc deliria, ab iis, quæ calidi humores concitant, ſomno, atque etiam ſopore diſtinguuntur, quatenus qui ex frigido humore delirant etiam ſimul dormiant, vel veternoſum affectum ſimul habeant; & a calidis humoribus deſipientes vigiliis quoque ſimul infeſtentur. Fit etiam non raro, ut tum calidi, tum frigidi ſimul, humores permiſti miſtam deſipientiam ex delirio & lethargo, ut Gal. *in* 1. *Prorrhet.* meminit, pariant. Hique ambo contrarii affectus a principio ad finem uſque cum continuent, ægri tum vigilant, tum ad ſomnum inclinationem habent; interimque magis phrenitici obſervantur, p out bilis pituitæ prævalet, & interim plus lethargici, ſeu Comatoſi, prout pituitoſus humor bilioſo ſit copioſior. Hæque ſunt omnes phreniticarum deſipientiarum cauſæ, a quibus quoque vera phrenitis, quæ eſt ab illis ſuccis in cerebro ejusque membranis orta inflammatio, ortum habet, quæ a pallida bile mitior eſt, a flavaque vehementior, & omnium maxima ab eodem humore incendio febrilis caloris peraſſato Ea vero deſipientia obſcura, aſaphodis Græcis dicta, quæ cum ſilentio fit, pro cauſis prælanguentem facultatem animalem, atque hecticam quandam, ut Gal. *in Prorrheticis* docet, temperiem habet. Cum enim vel inflammatio, vel flava bilis ce-

cerebrum occupat, initio quidem nondum per totum cerebri corpus permiſcetur, ſed in eo fervens ſpiritus alterat & agitat, unde clamant ægroti, exſiliuntque; poſtquam vero imbibita eſt, atque hecticam cerebrum quandam intemperiem acquiſivit, ægroti ſilent, quietique manent, ut vix etiam deliri a Medicis dignoſcantur: hanc ſuperius diximus multis a veternoſa diſtingui, ſed præcipue prælanquidis pulſibus parvis duriſque. Quæ vero cum ſopore prodit, vel a ſanguine fit, ſanguineque ac bile permiſtis cerebrum invadentibus, vel a pituita bileque ſimul miſtis, aut ab humore crudo pituitoſo, putrefacto, caloremque & acrimoniam exinde adepto, vel demum a caloris nativi exſtinctione.

CAP. IV.

De ſalute a deliriis prædicenda.

Deliria quænam minus mala.

Ex deliriis ea minus mala exſiſtunt, quæ non perpetuo ægrotos tenent, ſed parvo tempore, atque cum ſignis bonis, vel non lethalibus, prodeuntia. Quibus vires quoque debent æque reſpondere, quippe, ut ſint validæ, quando deliria quoque prævalidas vires expoſtulent, quæ cum prælanguidis natura ægerrime vincit. Nullum vero ex deliriis, ut docuit Gal 6. *Aph.* 53. ſecurum reputatur. *Minus vero periculoſa, quæ cum riſu fiunt: ſicut temeraria omnium ſunt periculoſiſſima. In medio autem ambarum deſipientiarum ſunt, quæ cum ſtudio fiunt.* Nullum tamen delirium, etſi unum ex maximis malis exſiſtat, per ſe ſolum certum exitii indicium eſſe poterit, veluti neque mentis quoque conſtantiam ſolam in ægrotis ſalutem indicare alias meminimus. Simul vero cum bonis ſignis delirium concitatum minus eſt timendum, praecipueque ſi, præterquam quod non eſt perpetuum, neque vehemens, feroxque exſiſtat, ſed quinimo magis leve, & parvum, utpote quando ægroti in paucis mente aberrant; magnum ſiquidem delirium Gal. *in lib. de diff. ſymp. cap.* 4. etiam vocat, ubi variæ deliriorum ſpecies in ægroto ſimul obſervantur. Parva ita-

M

itaque levia in paucioribusque actionibus deliria obſervata minime omnium ſunt timenda, maximeque ſi tantum per acceſſiones fiant. Verum neque ſatis ad mitem benignamque deliriorum naturam denotandum, ut delirium non ſit perpetuum, ſed etiam eſt opus, ut omni ferocitate careat, quando auctor *Prorrh.* 1. *text.* 26. dicat: *Quæ parvo tempore feroces fiunt deſipientiæ, ferinum.* De quibus Gal. dixit. *Cum videris quempiam cum ferocitate deſipientem, etſi paulo poſt ſedetur, cognoſce mentem ejus non febris ratione læſam eſſe, ſed phreniticam ſubali affectionem, quæ poſt adaucta ferina tibi videtur.* Itaque delirium intermittens, non vehemens, ſed leve, ſcil. mite, parvumque, quod præſertim fiat per acceſſiones, nunquam erit exitiale. Sed cavendum, ne parvum miteque falſo creditum nos quandoque fallat, etenim multi exitio proximi ſic delirare non raro dignoſcuntur, quibus *in Prorrhet.* 1. [a] *text.* IV. *n°.* 13. *Tremulæ, obſcuræ, & contrectabiles deſipientiæ, valde phreniticæ.* Quod facile ex prælanguidis viribus, ac aliis exitioſis ſimul obſervatis ſignis, perpetuitateque ab iis diſtinguitur. In eo namque vires prævalidæ, non perpetuumque eſt, atque ſine exitioſis ſignis obſervatur, quale in *Milidia* vidit Hippoc. [b] In hoc pulſus ſunt languidi, delirium perpetuum, cum ſignis exitioſis: quæ ſane omnia, inquam, ſigna, tum cum delirio orta, tum quæ poſt ipſum illuxerunt, maximopere ſunt obſervanda. Hæc enim non raro ſalutarem criſin antecedunt. Quæ Galeno *in* 1. *lib. ad Glau. c.* 15. docente, fiunt ſanguine, vel bilioſo humore, ad caput critice recurrente. Apparent vero iſthæc deliria, criſin portendentia, aliquando cum capitis dolore, gravitate, ſurditate, convulſione, atque aliis hujuſmodi multis. De his Gal. *in* 1. *Epidem.* [c] cum in Dealcis horto decumbentis hiſtoriam commentatur, ſcribit: *Nam quæ deliraverit in nona, & dextro oculo ſtrabo fuerit, res ſunt, quæ ſolent in judiciis evenire.* Et in Abdera virgine [d] delirium cum ſurditate judicium, quod tum pedum doloribus, tum ſanguinis e naribus eruptione, eſt ſecutum, præceſſit. Atque mul-

Delirium mite & benignum quomodo ab parvo falſo credito & exitiali dignoſcitur.

Deliria criſin portendentia.

[a] Text. 34. [b] Lib. 1. Epidem. p. 991. Ægr. 14. [c] Vide Hippocr. Epidem. l. 3. p. 1066. Ægr. 3. [d] Epidem. l. 3. p. 1103. Ægr. 7.

multo clarius id in muliere morosa visum est, de qua Hippoc. *in* 3. *Epidemiorum*: [a] *Tertio convulsiones conquieverunt, coma, & in somnum inclinatio, rursusque vigiliæ excitaverunt eam, continere se non potuit, multum deliravit, febris acuta, sub hanc noctem sudor multus toto corpore & calidus prærupit, libera febre dormivit, plana mente constitit.* Item delirium, sexta die in virgine Larissæ [b] observatum, largam sanguinis eruptionem indicabat, quod etiam in Heropyto Abderæ [c] visum est. Cum dolore itaque, gravitate capitis, vigilia, comate, surditate, convulsione, oculorum caligatione, splendore, lachrymis involuntariis, aurium tinnitu, ignorantia, oblivione, tremore, anxietate, inquietudine, clamore, surrectione, spirandi difficultate, urinæ suppressione, rigore vehementi, æstu multo, sitique intolerabili, repente obortis, delirium sæpe judicium futurum prædicit, vel profluvium sanguinis, de quo in 5. *coac. præsag.* [d] *sect.* 1. *tex.* 36. scribitur: *In quibus morbis ab anxietate delirium derepente fit, profluvium sanguinis significat*; vel urinæ, de qua Hippoc. *in* 6. *Epid.* [e] *Urina multam subsidentiam habens, solvit deliria, qualis fuit Deuxippi*: vel per sudorem, de quo Gal. *in* 3. *de crisibus* ait: *Judicat autem phrenitidem sudor bonus, & præcipue si ex capite multus & calidus fluxerit, sudante simul reliquo corpore.* Et paulo post: *contingit autem aliquando, quod etiam per sanguinem e naribus erumpentem phrenitis judicatur.* In Coacis vero prædictionibus [f] per sudorem atque somnum solvi delirium docetur. Et *in* 7. *Aph.* 5. Hippoc. scribit: *A furore difficultas intestinorum, vel aqua inter cutem, bonum.* Delirium itaque, quod bona aliqua vacuatio subsecutura sit, salutem prænunciat, ac quoddam signum decretorium existit. Veluti pessimum erit, post quod mala sequetur evacuatio; quale est e naribus sanguinis stillicidium, sudores capitis frigidi, & aliæ hujusmodi vacuationes, de quibus posterius nos accurate agemus. Ideo distinguendum, num eæ bonæ malæve sint vacuationes, quod sane ex multis signis innotescit, quippe ab exeun-

Vacuationes bonæ & malæ quomodo cognoscuntur.

[a] P. 1108. Ægr. 11. [b] Lib. 3. Epidem. p. 1110. Ægr. 12. [c] Ibid. p. 1106. Ægr. 9. [d] Tex. 184. [e] P. 1191. Section. 6. Text. 22. [f] Text. 483.

euntium quantitate, qualitate, loco, per quem fit, tempore morborum, diebus in quibus apparent, atque morbi allevatione. Bonæ siquidem sunt, si in ea copia, quæ multitudini humorum peccantium respondet, observantur, atque ubi, qualia desiderantur, evacuantur, perque loca convenientia, & congruo tempore, quippe in statu, atque in aliquo dierum decretoriorum, fiant, a quibusque morborum, symptomatumque vel sequitur allevatio, vel iisdem plane ægri liberantur. Sed ad tria præcipue in omni prædictione, (quæ magni perpetuo momenti exsistunt) animum adhibere oportet, quippe, ad arteriarum pulsationes, respirationem, ac ciborum appetentiam, quæ omnia profecto si inculpata, & firma, etiamsi cum exitioso aliquo signo sint, maxime ad prædicendam salutem valent. Quod Galen. *in tertio Epidemiorum com.* 3. [a] *tex* 89 de Heropyti agens historia, meminit. *Cum delirio namque pulsus vehementes cum inculpata tum respiratione, tum appetentia, non incerta erunt indicia, quod ipsis natura prævalida ostendatur, quæ morbum sine dubio recte feret.* Ex his itaque, quæ simul cum deliriis per modum judicii apparent, quomodo salus interim præsentiatur, hactenus vidimus. Nunc ab iis, quæ postea illucent, quæque ipsorum deliriorum veluti morem significant, etiam perquiramus. Bonæ igitur post deliria factæ vacuationes, de quibus nuper satis a nobis dictum est, quales sunt largæ eruptiones sanguinis e naribus, de quibus egit Gal. *in* 3. *lib. de Crisib. cap.* 8. Menstruæ item purgationes cum delirio, & post ipsum conspectæ, quales observavit Hippoc. in virgine Larissa [b] & in morosa muliere [c] (Galeno docente) simul cum copioso sudore apparuerunt, ex quibus, ut Hippoc. meminit, febre libera dormivit, ac plane mente constitit. Hæmorrhoides quoque delirium secutæ, salutem prænuntiant, quas in 6. *Aph.* 21. Hippocr. meminit, hisce verbis: *Ex melancholia insanientibus si varices, aut hæmorrhoides, supervenerint, insaniæ fit solutio.* Idem notant dolores vehementes, assiduique in coxis,

Vacuationes deliriorum morem significantes.

a P. 1106. Ægr. 9. *b* Lib. 3. Epidem. p. 1110. Ægr. 12. *c* Ibid. 1108. Ægr. 11.

xis, cruribus, pedibus atque manibus, qui sentiuntur, quique humoribus ad partes ignobiles, principibus relictis, decurrentibus concitantur, estque judicium, quod natura per humorum transfluxionem molitur. De quibus Hippoc. de Herophonte scribens, ait: [a] *Octavo febricitabat, lien residebat, omnia intelligebat, doluit & inguen primum, secundum lienem, deinde in utramque tibiam demigrarunt.* Qui sane dolores etiam in uxore Epicratis [b] non minimam partem judicationis habuerunt. Et in eo, qui in Dealcis horto decumbebat [c] die decimoquarto plane deliro, quintodecimo genu atque tibiæ doluerunt, ac decimoseptimo postea toto corpore sudavit, ad mentemque rediit: & die vigesimo pedum dolores in virgine Abderæ [d] delirium surditatemque deleverunt. Somnus in ægrotis delirantibus perpetuo magni erit momenti, maximeque si ipse delirium sequatur, ipsumque vel resolvat, vel saltem minuat, de quo *in secundo Aph. 2. Ubi somnus delirium sedat, bonum.* Idque merito fit, quandoquidem cum delirio semper vigilia adsit, ab una eademque caussa uterque fiat, si itaque a delirio somnus fit, signum est, caussam delirii superatam esse: ac accuratius somnus a delatione in somnum, seu coma, seu cataphora, seu lethargo est distinguendus; nam quemadmodum somnus bonum signum censetur, ita quodlibet prædictorum soporiferorum affectuum, malum, excepto veternoso affectu, qui sanguine in cerebrum judicii futuri caussa irruente concitatur. Dormire itaque ægrotos a delirio semper bonum, præcipue que si quiete dormiant, ut in Herophonte [e], uxore Epicratis [f], in Metone, [g] in quo a somno delirium resolutum esse, Hippoc. observavit. Ex quo delirium a somno sedari semper bonum, uti contrarium malum, nam somnus laborem faciens, ut in Aphorismis [h] habetur, mortalis. Si insomnia quoque delirantibus conspicua apparent, bonum ad judicandam salutem signum esse in Coac. præsagiis [i] legitur, præsertimque in phre-

 ni-

a Lib. 1. Epidem. p. 974. Ægr. 3. *b* Ibid. p. 979. Ægr. 5. *c* Lib. 3. Epidem. p. 1066. Ægr. 3. *d* Ibid. p. 1103. Ægr. 7. *e* Vide sub lit. a *f* Vide sub lit. b. *g* Lib. 1. Epidem. p. 983. Ægr. 7. *h* Sect. 2. Aph. 1. *i* Text. 90.

niticis, quod tamen, (quanquam in Phrorheticis * ſcriptum ſit, inſomnia conſpicua phrenitidem oſtendere) veriſſimum eſt, neque error a nobis committetur, ſi ita diſtinxerimus, inſomnia conſpicua, non turbulenta, ſed quieta, bonum in Coacis ſignificare, quod non niſi ſedata in cerebro inflammatione, calore febrili, & motu humorum a vaporibus, ipſa conſpicua claraque obſerventur, ex quo bonum ſemper creditur ſignum. Turbulenta vero conſpicua, in quibus ægroti expaveſcunt, exſiliunt, præter id quod ex ſiccitate fiant, etiam inflammationem, febrilem calorem, & ſpirituum motum, atque agitationem denotant, ex quo in mente motis ab his phrenitis portenditur. Sed num perpetuo deliriis ſedatis, vel plane reſolutis, bonum ſit? illis quidem omnibus, quæ vel a ſomno, vel a quapiam humorum transfluxione, ad crura, pedes, aliaſque ignobilium partium, vel critica evacuatione ſedantur, vel reſolvuntur, nobis, ad futuram ſalutem eamque prædicendam fidendum erit. At nunc ad deliria, quæ exitium portendunt, tranſeamus.

Cap. V.

De morte a deliriis prædicenda.

Deliria, quibus exitium ægrotis minatur, unde dignoſcuntur.

Deliria, quæ exitium ægrotis minantur, ex ipſorum differentiis, tempore, in quo apparent, virtute prælanguida, atque aliis ſignis exitioſis, vel una cum deliriis, vel poſtea apparentibus, dignoſcemus. Phrenitica omnia deliria lethalia plerumque exſiſtunt, etſi omnes phrenitici non moriantur. Phrenitides vero omnes deſipientias eſſe diximus, quas Græci μανιώδεες, Θηριώδεες, atque ἀσαφώδεες, & noſtri feroces, tumultuoſas, furioſas, ferinas, melancholicas, atque obſcuras, ſeu blandas appellant. Hæ aſaphodes ſeu obſcuræ dictæ, vel in morbi principio, vel poſt feroces deſipientias, obſervantur, & illæ, cum fiant, ut ſuperius dictum eſt, vel a ſanguine, vel a bile, vel a bile pituitaque permiſtis, vel a pituita putri reddita, ceteris minus exitioſæ creduntur, veluti omnium ſunt exitioſiſſimæ,

* Lib. 1. 5.

ænb

quæ virium aut languore, aut hectica cerebri temperie concitantur. Ex quo auctor *Prorrhet.* 1. *text.* 34. has valde phreniticas desipientias vocavit, etsi dixerit blandas, obscuras, contrectabilesque videri. Harum proprium videtur, ut cum silentio fiant. De quibus in 2. *coac. præsag* [a] *sec.* 1. *text.* 30. *In febribus insaniæ vehementes silente ægro, sed non etiam privato voce, lethale.* Cum his vero triplex silentium observatur, unum quod a depravata mente fit, in quo æger loqui potest, & non loquitur, vel saltem parum; secundum cum veternoso affectu, vel exstinctione caloris nativi; & demum cum aphonia, id est vocis, seu sermonis privatione, facultate animali oppressa, vel emoriente, aut vocalibus instrumentis convulsis, aut interceptione vocis materiæ: desipientia cum silentio, voce integra, levi motitatione manuum, pulsu languido, oculis ut dormientibus modo clausis, modo leviter apertis, a languore facultatis concitatur. De quibus nedum in Prorrheticis, ut nuper meminimus, sed etiam in 3.*coac.præsag.* [b] *sec.*2. *text.*13. legitur: *Tremulæ, palpantes, desipientiæ, phreniticæ.* Et [c] *moti mente cum silentio non quiescentes, contentis oculis, vehementer spiritum foras evocantes, perniciosæ.* Ac Gal. de his *in Prorrheticis* dixit. *Atque ob id affectio humorum, ut febrium hecticarum, prava est, quas quidem, cum incipiunt constitui, vix solvi posse, exquisite vero constitutas, absolutasque, solvi non amplius posse, demonstravimus.* Præsertim ubi in ipsis affectus veternosi calidissimum sævissimumque sequantur morbum, in veternumque, refrigerato post inflammationem cerebro, ægros delabi, sane est lethalissimum. nam ut *in* 3. *Prorrhet.* docetur, insanabilia ea frigora censentur, quæ calidis morbis contingunt. In vehementi vero seu ferino delirio, tum propter humoris malignitatem, tum propter immoderatam siccitatem non solum silent, at etiam ἄφωνοι, id est, muti evadunt, ut Hermozygi uxori, quæ vehementer furens, & muta obiit, contigisse auctor Phrorrhet [d] tradidit. Quod etiam Hippoc. phrenitico [e] & uxori Dealcis, quæ in Læio decumbebat [f], contigisse,

Silentium in phreniticis desipientiis triplex.

[a] Text. 65. [b] Text. 76. [c] Coac. præs. 486. [d] Lib. 1. 17. [e] Lib. 3. Epidem. p. 1100. Ægr. 4. [f] Lib. 3. Epidem. p. 1114. Ægr. 15.

se, meminit, & Gal. *in 2. Prorrhet. Si in febre aphoniæ, quæ convulsivo modo fiunt, desinant in eam, quæ cum silentio fit, ecstasim, perniciosum.* Quædam vero symptomata creduntur propria vehementissimarum desipientiarum, scilicet tremores, convulsiones, sanguinis e naribus stillicidia, urinæ aquosæ lucidæ, manuum gesticulationes, & alia hujusmodi. Tremores ac convulsiones non omnes phreniticas desipientias, sed tantum vehementissimas, utpote ferinas, sequuntur, uti Gal *in* 1. *Prorrhet. tex.* 9. meminit, exitiosasque emotiones sequi solent. Phrenitici vero prius tremuli ac postea convulsi moriuntur. De tremore scribit *auctor Prorrh.* [a] *Phreniticæ vehementer affectiones tremulæ desinunt.* Tremorque, ut Gal. ait, solum vehementissimas phrenitiades sequitur, nempe nervorum infirmitates, propter affectionis siccitatem, phreniticis diutissime insunt. Exsoluta autem virtute, tum vigiliis, tum motionibus multis, simul vero, & nervis supra modum arefactis, tremores fiunt, indicant enim vehementer ab assata bile cerebro irrigato siccatos nervos, atque ob id lethaliter se habere. De quibus in 1. *Prorrhet. text.* 14. *Mente ob melancholiam aberrantibus tremores supervenientes maligni.* Et paulo post *text.* 16. *Phrenitici modico utentes potu, strepitum tentantes, tremorem incurrunt.* Atque etiam *text.* 19. cum dicit: *Vacillationes mentis cum voce clangosa, linguæque convulsiones cum tremore, & voces obtremiscentes, mentis indicant alienationem, duritiesque his perniciosa*, & Gal. *in text.* 20. linguas obtremiscentes in his ob facultatis debilitatem apparere, mentemque ex phrenitide vacillantem significare, tradidit. Ex quo tremulas vocavit phrenitides in Prorrheticis, quæ exstincta fere facultate oriuntur, quæque cum silentio observantur. Vi enim phrenitidis ingravescentis tria supervenire solent, silentium in ecstasi, tremor in vehementissimâ phrenitide, & convulsio imminente morte. At tremores lethales superveniunt febribus ardentibus, vel vehementibus ab assata bile insaniis, quas ferinas & melancholicas appellari nuper docuimus, quo fit, ut tremores, qui vel

Desipientiarum vehementissimarum propria quidem symptomata, Tremores.

Tremores lethales.

[a] Lib. 1. 9.

vel ante deliria, vel cum ipsis simul apparent, quandoque (etsi ipsorum nulli, exceptis decretoriis, boni exsistant) exitium non prædicent, at quinimo sæpe, perinde ac convulsiones, supervenientibus febribus solvantur. Quare tremores lethales tantum observantur, qui deliriis, sive desipientiis, superveniunt. Non paucique in morborum principiis trementes observantur, qui tamen non moriuntur. Ut Pythioni contigisse Hipp. *in* 3. *Epid.* 1.[a] scripsit: Neque omnibus etiam deliriis, at solum vehementibus, supervenientes exitium portendent. Perbelleque hoc in 3. *coac. præsag.*[b] *sec.* 2. sic scribitur: *In vehementi phrenitide tremores mortiferi.* Meritoque Galenum *in* 1. *Prorrheticorum* dixisse dicimus, non omnes phreniticos in tremorem finiri, cum solas phrenitides vehementissimas tremor consequatur. Non tamen uti convulsiones phreniticorum proprii exsistunt, cum multis ipsorum non superveniant, sed tantum vehementissimis, ac ferocissimis, in quibus tum vigiliis, tum motionibus multis, vires exsolvuntur, nervique supra modum siccantur, atque arescunt. Quo fit, ut hi raro observentur, quando raro etiam phrenitides eæ feroces fiant. Omnes vero phrenitici ante exitium convelluntur. Convulsionesque omnes desipientiis supervenientes, atque arefactis nervosis partibus concitatæ, lethales existunt. Vereque phreniticos omnes exitiosos desinere in convulsionem, affirmamus, uti in tremorem easdem finiri (quod in 1. *Prorrhetic. text.* 9. affirmatur) Galen. 1. *Epid. com.* 2. *text.* 52. ut falsum reprehendit. Quod in multis phreniticis Hippoc 3. *Epid. text.* 3. observavit, præsertimque in uxore Philini[c], atque in phrenitico[d], de quo ait. *Secundo die mane sine voce, febris acuta, sudavit, non intermisit, palpitationes per totum corpus, nocte convulsiones. Tertio exacerbata sunt omnia. Quarto obiit.* & de muliere Cyzici[e] *Decimoquarto convulsiones multæ, extremitates frigidæ, nihil amplius mentis compos, urinæ defecerunt, obiit.* Gal. quoque *in lib.* 13. *method. med. cap.* 8. de iisdem dixit. *Succedit maxime exitiali phre-*

Cuinam Phrenitidi superveniant.

Convulsiones Phreniticorum.

[a] P. 1059. Ægr. 1. [b] Text. 93. [c] Lib. 1. Epidem. p. 976. Ægr. 4 [d] Lib. 3. Epidem. p. 1100. Ægr. 4. [e] Ibid. p. 1114. Ægr. 14.

phrenitidi, nec sanatum quempiam ita connvulsorum, aut ipse vidi, aut alium narrantem audivi. Et *in libr. quinto Epidem*[a] Hippoc. tributo legitur Cononidem famulam phreniticam, quæ obiit die quadragesimo, decem dies ante exitum aphonam, & convulsam fuisse. Est & quæpiam palpitatio convulsionis cognata, quam aliqui convulsivum tremorem, alii convulsionem non veram, alii subsaltationem dicunt, in qua partes quidem ad manum subsultant, seu subsiliunt, non secus quam fiat in vellicatis a mordicante aut humore, aut vapore, nervis sese a mordicatione retrahentibus, seu auferentibus. Sic palpitant in arido pisces. Hæque palpitationes, etiam subsequentes vehementes desipientias, lethales exsistunt, non secus quam tremores atque convulsiones sunt. Sed tamen distinguendum erit, quoniam tum convulsiones, tum hæ palpitationes, si a mordentibus aut succis, aut halitibus fiant, perpetuo non essent lethales; quare in iis alia signa simul, vel postea, conspecta consulenda erunt, ut consultius ab ipsis præsagiamus. Addimus quoque virulentas vomitiones, in quibus bilis assata, æruginosa, vel nigra evomitur, ut Hippoc. meminit *in primo Epidem*[b] *com.* 1. *text.* 52. cum dixit: *Phreniticis convulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex iis quidam subito moriuntur*, ut in Philista[c] phrenitico fuit observatum. Exitiali quoque disipientiæ accidunt manuum gesticulationes, quas Hippocrat. in 2. *Progn.*[d] 23. sic docuit. *De gesticulatione manuum hæc cognoscere oportet, qui in febri acuta, aut phrenitide, aut pulmonia, aut capitis dolore, manus ob os fert, aut frustra venatur muscas, aut colligit festucas, aut de veste evellit pilos, aut de pariete stipulas carpit, id omne malum, exitialeque est.* quod symptoma in uxore Dealcis[e] in Læio decumbente conspectum est. Stillicidium quoque e naribus exitiosis phreniticis supervenit. Nam Galen. *in* 3. *Prorrhet. tex* 49 nedum, ut dicebat eorum librorum auctor, stillicidium e naribus cum surditate, aut ignavia, signum est malum; sed cum omnibus aliis desipientiis, plane lethale judicandum; in pri-

Palpitationes.

Vomitiones virulentæ.

Manuum gesticulationes.

Stillicidium e naribus.

a P. 1160. text. 84. *b* P. 948. sub fin. *c* Lib. 3. Epidem. p. 1076. Ægr. 4. *d* P. 38. lin. 1. & seq. *e* Lib. 3. Epidem. p. 1114. Ægr. 15.

Urina aquoſa alba lucida, fæces albæ.

primo Prorrhet. text. 8. merito putat. Aquoſa item urina, alba, lucidaque item, & fæces albæ, ſunt in iis pernicioſiſſima ſigna: de his Hippoc. *in libr.* 4. *Aphoriſmor.* 72. *Quibus urinæ lucidæ ſunt, & albæ, malæ: maxime vero in phreniticis.* Quo in loco Gal. dixit. *Nullum ſiquidem vidi, in quo talis apparuiſſet urina, ſalvatum.* Et in primo Prorrheticorum *text.* 29. *Urinæ excretio in non admonitis pernicioſa.* Et in primo Prorrheticorum *text.* 13. *Alba dejectio, malum.* Proprium quoque videtur peſſimarum phrenitidum, etſi lingua ſit torrefacta, ægrotos vel nihil ſitire, vel ſaltem eos uti pauciſſimo potu, quo *in* 1. *Prorrhet. text.* 16. ita expreſſo utitur. *Phreniticos exiguo uti potu, malum; ſed nihil ſitire, pernicioſum.*

Sitis læſa.

Sed inter deliria lethalia comprehenduntur etiam, quæ circa actiones vitæ neceſſarias obſervantur, quod Auctor 3. *Coac. præſag.* [a] *ſec. text.* 23. ſic tradidit. *Deliria circa neceſſaria, peſſima; quæ ex his exacerbantur, lethalia ſunt.* Tales vero ſunt ex deliris, qui cibum abhorrent, potumque, cum tamen linguam habent incendio caloris exſuctam, ac prætorrefactam.

Permutationes crebræ.

Lethalia quoque deliria exſiſtunt, in quibus ægroti crebras inſigneſque habent permutationes, *in* 1 2. *Prorrh. text.* 12. *In phreniticis in principio clementer habere, ſed cerebro permutari, malum eſt.* Duplex vero eſt permutatio, una ex bono ad malum ſtatum, atque altera ex uno malo ſymptomate in aliud malum; de hoc in 3. *coac. præſag.* [b] *ſec.* 2. *Ubi varii caſus ſubinde incidunt phreniticis, pravum, & convulſionem denunciant.* Quod ſane aut turgere humores denotat, aut cerebrum multiplici vexari affectu, uti quando aliqui diu mœſti, ſilentes, ac quieti jaceant, & poſt continuo garruli, ridentes, inquietique evadant, quod Hippoc. in uxore Dealcis, quæ in Leio decumbebat, obſervavit, de qua *in* 3. *Epidem. com.* 3. [c] *text.* 86. dixit: *Ab initio cooperiebatur, & perpetuo tacita ſemper, villos ſtraguli captabat, vellebatque, & ſcalpebat, plorabat, moxque ridebat, non dormiebat:* ac in fine hiſtoriæ: *Perpetuo cooperiebatur, aut verba multa, aut perpetuo tacita.* Deſipientiæ etiam omnes præ debilitate contingentes ſic, Galeno au-

a Text. 98. b Text. 101. c P. 1114. Ægr. 15.

auctore, exitiosæ visæ sunt, ut nullum ex his sanari posse *in primo Prorrhetic.* testatum reliquerit. Phreniticæ namque desipientiæ omnes virtutem robustam expostulant, quæ, si languida sit, morbum ferre non poterit. Quod in 3. *coac. præsag.*[a] *sect.* 2. *text.* 25. sic innuit. *Qui jam fractis viribus delirant, pessime habent.* In principio etiam morbi, quæ apparent, pessima deliria creduntur, vereque phrenitidis suspecta. Quæ enim ex his sine signis coctionis apparent, (quod ad principium attinere dicitur,) Galeno in 1. *lib. de Crisibus* docente, pessimarum dispositionum sunt indicia. Sed prosequamur judicium prognostici a signis, vel una cum deliriis concitatis, vel ipsa subsequentibus. Mala enim signa simul cum ipsis deliriis apparentia, mortem minari videntur; & lethalia, certum proximumque exitium. Somnus, ut præcipua mala symptomata narrem, plane sublatus, & qui delirium concitat, aut auget, vel nihil allevat, signum cum delirio forte timendum ex Hippoc. Galenoque colligitur, veluti hianti ore deliri homines si dormiant, perniciosum est. Hipp. *in* 1. *Progn.*[b] 2. *Aph.* 1. 2. Sopor item, seu ad somnum summa inclinatio, atque delatio veternosa, post vigilias assiduas, ex cerebri refrigeratione, atque ex virium languore, lethale est; de quo loquitur Hippoc. *in* 3. *Epidem.*[c] *text.* 20. cum ait: *Nullus autem phreniticorum vehementer insanivit, ut in aliis, sed alia quidam veternosa in somnum] delatione capite gravati moriebantur.* Interdum vero, ut posterius docebimus, tales affectus judicatorie apparent, crisin aliquam significantes, qui signis propriis decretoriorum signorum cognoscuntur. Delirium etiam cum notabili oblivione, ignavia, stupiditateque, apparens exitii est indicium, de quo Gal. *in* 2. *Proorh. text.* 30. Quod enim non cognoscant familiares, neque factorum recordentur, ex cerebri refrigeratione enasci id constat: cerebri vero refrigerationem sequi calidam affectionem, ex qua ægroti delirant, semper esse perniciosum, superius meminimus. Si vero cum his rigeant ægri, vel frigescant, inevitabile fatum significatur ex Gal. *in* 2. *lib. Prorhet.*

Signa mala simul cum ipsis deliriis apparentia.

a Text. 100. b P. 37. lin. 46. c P. 1085. G. H.

Prorrhet. Idem denotat ſtupiditas, etenim, ut docet Gal. 1. *Progn. text.* 13. phrenitici etiam ſunt, quicunque, comatoſi cum ſint, non ſapiunt, ſed deliria loquuntur, atque a præſentibus expergefacti ſtupefactis ſimiles videntur. Summe etiam exitioſum eſt, ſi deſipientes non videant, ipſis profecto haud longe aberit exitium: oculi etiam lucem effugientes, involuntarieque lacrymantes, aut perverſi, aut altero major alter fuerit, aut candidum rubeum habuerit, aut pleni ſint ſanguine, uti *in*[a] *primo Prognoſt. text.* 14. *&* 33. Hippocrat. docet. Facies quoque flammans, vel qua boni videatur caloris cum mœſtitia tamen, *ex ſecunda prorrhet.*[b] idem ſignificat. Capitis viſcerumque dolorores vehementes atque aſſiduos, exitium prænuntiare *ex* 4. *libro Aphoriſm.* 66. colligitur. Non minus quoque verendam eſſe totius corporis, vel manuum pedumque, gravitatem, item frigiditatem, atque lividitatem, Hippoc. *in* 2 *Prognoſt.*[c] *text.* 7. 8. *&* 9. meminit. Nec non aphoniam, ægroſque taciturnos, vocem clangoſam, linguam exuſtam & præaridam ſine ſiti, ſtridorem dentium inſolitum, convulſionem, palpitationem, ſingultum, horrorem, rigorem, tremorem, frigiditatem extremorum, crebraſque in his partibus permutationes, exitium ſignificare exinde conſtat. Idemque facit inquietudo, anxietas, ſpiritus difficultas, cibos omnes abhorrere, nullumque potum ſuſtinere, vomitus virulenti, ſudores frigidi, cervicis, colli, ſcapularum, atque aſſidui in toto corpore, quas deſudationes Medici appellant. Item ſtillicidium ſanguinis, urinæ aquoſæ, albæ, lucidæ, fæceſque albæ, ut nuper diximus, alvuſque turbata multis crudis pituoſis, vel etiam bilioſis dejectionibus, nihil delirium levantibus. Item abceſſus intro recurrentes, non minuſquam exanthemata, aliæque cutis puſtulæ, atque efflorescentiæ præter rationem evaneſcentes. Dolores etiam in ignobili parte oborti, ſtatim deſinentes. Cum his igitur vel multis vel paucis una apparens delirium, lethale eſt, maximeque phreniticum. Non minuſque, etiam ſi iſtorum aliqua vel multa ipſum conſequantur delirium, exitium ſignificant- *Signa mala deliria ſubſequentia.*

[a] P. 37. lin. 15. & ſeq. [b] Lib. 1. 49. 67. [c] P. 39. lin. 30. & ſeq.

catur, omniumque maxime, ut nos alias meminimus, si deliria in tremores, convulsiones, singultus, vel aphonias desierint, cum urinis, ut dictum est, albis, claris, lucidisque, quales quinta die *Silenus* [a] minxerat; omnium vero maxime pulsus prælanguidi, respiratio mala, ciborumque appetentia exstincta, ita ut quoscunque abhorreant cibos, nullam sitim sentiant, etiamsi lingua præarida & multo calore adusta sit, post ipsum delirium observata, exitium denotant. Hæc siquidem tria postremo posita (pulsus scilicet prælanguidi, cibos potusque abhorrere, ac mala respiratio) magni momenti sunt in quocunque morbo ad mortem prænotandam; maximeque, si cum ex prænarratis signis, simul quæpiam illuxerint, & quo plura, & principaliora erunt, eo certius citiusque exitium fiet. At ex iis omnibus, tria tantum nuperrime dicta signa, inter multa ambigua ex bonis judicata, ad exitium prædicendum maxime valent. Quemadmodum his opposita, pulsus quippe vehementes, bona respiratio, probaque tum cibi tum potus appetentia, inter perniciosa multa signa maxime ad sanitatem prædicendam valere, Galen. in Heropyti historia satis demonstravit. Atque hæc sunt, cum quibus, si deliria apparuerint, vel ipsa quoque sequantur deliria, exitium præcognoscemus. De quibus hic brevis quidem sermo est habitus, cum de iisdem ipsis accuratius uberiusque suis locis sit a nobis agendum.

Cap. VI.

Quid fatuitas & oblivio in morbis significet.

Fatuitas & oblivio quid unde.

FAtuitatem & oblivionem principis facultatis, in cerebro sedem habentis, rationis scilicet atque memoriæ, symptomata esse, ab una eademque caussa proficisci, Galen. *in* 1. *de symptom. caussis Cap.* 7. memoriæ prodidit. Quæ symptomata plerumque simul apparent, & aliquando sola fatuitas vel oblivio, pro-

[a] Lib. 1. Epidem. p. 969. Ægr. 2.

prout una cerebri pars aut altera læditur, in quibus ſpeciatim hæ duæ reſident potentiæ, atque excercentur. Stultitiam vocat Gal. 3. *de locis affect. c.* 18. ubi ſimul fatuitas & oblivio apparet, quæ nota eſt magni in cerebro temperamenti receſſus, in homine præſertim ingenii perſpicacioris, atque firmæ memoriæ, quando hæc cerebrum refrigeratum denotant, cum ab ipſius frigida intemperie fiant. ut *in Prorr.* hiſce verbis exprimit: *Quod enim non cognoſcant familiares, neque factorum recordentur, ex cerebri refrigeratione id naſci conſtat.* Cerebri ſiquidem facta refrigeratio, uti Gal. 3. *loc. affect.* 5. docet, animales actiones torpidas efficit, atque tum ad memorandum, tum ad ratiocinandum ineptas. Ex quo cum rerum ſpecies ægre ad imaginationem, & rationem ferantur, mirum non eſt, ægrotos factorum non recordari, atque exinde, ſpiritibus animalibus frigore torpidis effectis, fatuos ſtultoſque evadere. Accedit non raro ad horum generationem, ut *in libro* 2. *de ſympt. cauſſis cap.* 7. nuperrime citato Gal. meminit, humor frigidus pituitoſus. Quod etiam affirmare videtur *in libro artis medicinalis*, cum dixerit, optimam memoriam firmam cerebri ſubſtantiam, & oblivionem fluidam indicare. Fiunt quoque fatui atque obliviosi cerebro una refrigerato & exſiccato; aliquibus enim ob laborem in ſtudiis & ob aſſiduas vigilias, non minus quam nonnullis ob labores, etiam agricolis, cum læſa ratione oblivionem acceſſiſſe, Gal. *in* 3. *de loc. aff. Cap.* 5, tradidit. Verum ſiccato cerebro ex laboribus cum oblivione delirium, non tamen fatuitas, concitatur, hæc enim ab humiditate magis quam a ſiccitate, hacque homines potius ingenii perſpicacioris fiunt, ut in melancholicis obſervamus, & auctor *Prorrh.*[a] in phreniticis (quod in ipſis cerebrum ſiccius fiat) inſomnia conſpicua obſervari, tradidit. Fatuitas igitur atque oblivio in homine quoque non ægrotante eſt timenda, tanquam futuri morbi graviſſimi prænuncia; præſertimque ſi ambo hæc ſymptomata ſimul prodeant. In morbis vero acutis ſapientes alioquin viros ſtultos videri, vel illorum, quos recte valentes plurimum ama-

Stultitia quid etudo.

Fatuitas & oblivio unde.

In morbis quid ſignificant.

[a] Lib. 1. 5.

amabant, non recordari, summe est perniciosum, si modo id non ex delirio, sed deperdita tum ratione, tum memoria, seu exstincta facultate fit. Quod sane tum ex prælanguidis viribus, tum & signis aliis exitiosis comprehenditur. De quibus in 1. *prorr.* 64. *Ignorantia cum rigore mala, mala quoque & oblivio.* Et Galen. *in* comment. *nam cum rigore ignorantia & oblivio victum calorem nativum ab ea, quæ symptomatica est, refrigeratione indicant.* Et de oblivione Hipp. *in Epidemiis*[a], *oblivio sub accessiones, languor, vocisque defectus:* quæ sane ex exitialibus signis esse etiam Gal. in comment. 3. *prorr.* text. 37. statuit. In acutis vero morbis, quæ post æstuantem calorem refrigerato cerebro fit, semper est perniciosa, victumque, ut nuper dictum est, calorem nativum significat. Non minus quam ea, quæ a principio morbi usque ad finem perseverat, cum malis signis exitium denotat, maximeque in phreniticis, de qua mentionem Apollonii faciens, Hipp. *in* 3. *epid.*[b] 84. ait: *Extremæ partes undique subfrigidæ, aliquantum delirabat, omnium obliviscebatur, quæ locutus esset.* Verum ex delirio videntur nonnunquam ægroti obliviosi, quod sane minus periculi habet, modo delirium, cum quo una oblivio apparet, non sit lethale: quod quomodo dignoscatur, superius docuimus. Hi quidem cum minime sint obliviosi, tamen ex delirio videntur factorum non recordari, quod etiam in nonnullis aliarum facultatum actionibus observatur; veluti cum aliqui putant se videre muscas obversari oculis, festucas adesse multas, vel alia, quæ colligere manibus student, vel respirare cum desipientes obliviscantur & bibere, quamquam multum sitiant: nec non etiam mingere, vel alia operari hujusmodi. Sæpe etiam repente vel fatui vel obliviosi fiunt, sanguine in caput decretorie decurrente, quæ symptomata crisin tunc temporis futuram indicant: quod judicii nobis ex aliis decretoriis signis innotescit, vel demum oblivio fit aliquando collecto in cerebro pituitoso humore, veluti in comatosis & lethargicis. Sunt alii, a gravissimo morbo sanati, quibus oblivio supervenit, quod multis,

a Lib. 3. p. 1085. E. *b* P. 1111. Ægr. 13.

tis, qui a peste superstites remanserunt, accidisse, Thucydides historicus mortalium memoriæ commendavit.

CAP. VII.

De prædictione ab externis sensibus.

QVomodo ab internis sensibus animalis facultatis cum infirmitas, tum robur, dignosci queat, atque ab ipsis quomodo sit præsagiendum de ægrotantium salute ac morte, hactenus satis compertum est. Nunc vero idem ab externorum quinque sensuum ratione prosequimur. Horum enim (qui sunt visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus) cognitio, atque accurata observatio, apprime nobis ad morborum exitus prænoscendos conducet; quandoquidem in acuto morbo hi recte valentes magni momenti ad prædicendam salutem esse soleant: neque immerito; cum ab ipsis, recte ac secundum consuetudinem editis, proba cerebri atque partium aliarum sanitas indicetur, & nobis firma vis animalis exinde innotescat. Cerebro quidem atque animali facultate læsa, sensus vel omnes, vel plures, vel aliquis saltem immunis a vitio esse non potest; necesse enim est, ut æger tunc vel non recte ac secundum consuetudinem videat, vel non audiat, vel cum vitio odoret, gustet, aut tactum læsum habeat. Non est tamen necessarium, ut, sensibus omnibus recte valentibus, semper salus sit futura, quando in multis acutis morbis a cerebro illæso, etsi alia viscera patiantur, actiones nedum externorum sensuum, at quinimo etiam internorum, recte obeantur. Sed hæ omnes in perniciosis morbis, ad exitium inclinantibus, perpetuo, morbi tempore, firmæ ac illæsæ non observantur. Viscere enim aliquo præcipuo perniciose ægrotante, cerebro quoque læsio necessario communicatur, & in ipsis ante mortem sensuum aliqua vitia apparent. Plane enim singulis sensibus recte valentibus, homo quidem mori posse non videtur. His tamen actiones diminutas vel deperditas, vel cum aliquo vitio edentibus, cerebro ipso læso, aut facultate vitiata (exceptis actionibus sen-

Animalis facultatis robur & infirmitas quomodo ab externis sensibus dignoscatur.

ſuum, ex futuræ alicujus criſis turbatione vitiatis, quæ cum ſigna decretoria ſint, criſin ſalutarem prænunciant, bonæque ob id exſiſtunt, de quibus poſterius ſpeciatim agemus) peſſimum eſt; veluti non ita timendum erit, cum id ratione inſtrumentorum ſenſuum, neque cerebro læſo, neque facultate vitiata contingat, ut quando, craſſo humore occluſis opticorum nervorum meatibus, ægroti non vident, & meatibus auditoriis non audiunt. Ubi vero ſenſus non recte ex cerebro, ſeu facultatis vitio ſecundum conſuetudinem obeuntur, in morbis acutis exitium prænunciant, & procul dubio ſi actiones plane ſublatæ videantur, vel cum virium languore ſi apparuerint; tunc enim de ſalute plane erit deſperandum. Sed de his nunc ſigillatim etiam agamus, ut ab ipſis ſenſibus particularibus accuratius prædictionem perſcutari poſſimus.

Cap. VIII.

Quid in morbis ægrotos non videre, tenebricoſam viſionem, viſus obſcuritatem habere, ſplendoreſque oculis apparere, atque oculos lucem ferre non poſſe ſignificet.

Viſus læſus, quid in morbis ſignificet, & unde.

Viſus læditur a critica cauſa.

AEgrotos non recte, ac ſecundum conſuetudinem videre, ſemper eſt malum, etſi aliquando exinde nihil certi ſciri queat, cum ægroti viſu aliquando propter inſtrumentorum vitium deficiant, ſeu vitioſe videant, viſoriis ſcilicet nervis aut obſtructis, aut in oculis orta ſuffuſione, viſu vel impedito, vel vitiato: quin viſus aliquando tollitur iiſdem inſtrumentis a cauſa critica læſis, vel quando criſi ægroti perturbati vel non vident, vel tenebricoſam habent viſionem, aut caligo, ſeu obſcuritas, ſeu obtenebratio, aut ſplendor inſolitus oculis obverſatur, quo interim expaveſcunt, vel lucem ferre non poſſunt. De his in 1. *Coa. præſag.* [a] *ſect.* 2. *text.* 8. *Quibus ſurditas cum capitis gravitate, & hypochondrii tenſione, & ſplendore oculi, profluvium ſanguinis ſignificatur.* Et Galen. *in* 3. *de Criſibus ſect.* 1. *text.* 18.

oru-

a Text. 195.

erupturi e naribus ſanguinis, motum fulgoris oculis apparentem cum viſus obſcuritate, ſignum conſtituit; cum his vero ſæpe, ut Gal. voluit, involuntarie lachrymantur, præcordia tenduntur ſine dolore, difficulterque reſpirant. De quibus *in* 3. *Prognoſt.* [a] *text.* 35. *quibus per talem febrem dolet caput, & pro tenebris ob oculos effuſis hebetudines ſubeunt oculorum, ac ſplendor obvertitur, & pro ventriculi dolore circa ilia, aut læva parte, aut dextra aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione, ſanguinem de naribus in his fluere pro vomitione exſpectandum eſt; magis tamen in adoleſcentibus ſanguinis fluorem exſpectare oportet.* At paulo poſt [b] oculos rubros addidit, cum ait: *Cervicis dolores impenſi, oculi rubri, ſanguinis eruptiones oſtendunt.* Ex quibus ſignis Galen., ut *in lib. de præſag. ad Poſthumum cap.* 13. teſtatur, erupturum ſanguinem in juvene coram multis Medicis prædixit. *De quo, dum Medicis hæc admiranda videntur, æger e lecto ſe ſuſtulit, tanquam proſiliturus, interrogatusque, cur exſilire voluiſſet, cum nihil adeſſet, ob quod id facere debuiſſet, rubri coloris ſerpentem per laquearia repentem a ſe viſum expaviſſe reſpondit.* Addidit Gal. ruborem in dextra naſi parte uſque ad malam conſpexiſſe. Oculus enim rubeus per ſe cum capitis dolore ſanguinis e naribus eruptionem, ut *in Coacis prædict.* [c] *ſec.* 1. *tex.* 17. ſcribitur, prænuntiat. Vertigines vero obortæ cum iis, quæ objiciuntur oculis tenebricoſis, & cum agitatione labri inferioris, & multa ſaliva, oriſque ventriculi morſu, atque capitis dolore vomitum futurum (Galeno docente) indicant. Quæ *in* 3 *Prog.* [d] 30. Hippoc. ita habet. *In febre non exitioſa tenebricoſum aliquod ob oculos obverſari, vomitum bilioſum indicat.* De quibus Gal. *in* 3. *de Criſib. Et tenebroſa quædam oculis obverſantur, & hallucinantur, & vertiginem patiuntur, & caput dolet, vaporante re aliqua ex humore bilioſo, & præterea facta ex nervis compaſſione.* Sed hæc viſus ſymptomata cum coctionis ſignis, atque cum virium robore, ſi ad ſalutem criſis inclinaverit, apparent.

Ubi ſanguis e naribus erupturus.

Ubi vomitus futurus.

Si-

a P. 46. lin. 16. & ſeq. b Lib. 1. Prorrhet. 137. c Text. 166. d P. 45. lin. 54.

Visus læsus quando summe perniciosum observatur.

Sine quibus vel non fit crisis, vel si fit, est perniciosa. Summe vero perniciosum observatur, post crisin aliquam ægrotum non videre, vel tenebricosam habere visionem, aut caliginem seu obscuritatem, seu obtenebrationem oculis obversari, aut offundi splendores aliquos, aut illos lucem ferre non posse, præsertimque ubi mala evacuatio subsequatur, uti est sanguinis e naribus stillicidium, sudor frontis, temporum, colli, frigidus, assiduus etiam ex toto corpore, vomitus virulenti, atque aliæ hujusmodi vacuationes, non minus quam si post aures, vel in aliis corporis partibus ignobilioribus humores aut exanthemata statim intro recurrant, vel crurum dolores incepti, continuo desierint. Quod si vires etiam prælanguidæ, & præsertim vitales, quæ maxime pulsibus prælanguidis comprehenduntur, fuerint, non longe aberit exitium: de his in Coacis præsagiis[a], *Tumores juxta aures in morbis longis, parvi, si inde fluor sanguinis e naribus, & tenebræ oculis offusæ moveantur, lethale.* Non vident ægroti ante exitium, exstincta animali facultate, quod cæterarum facultatum actiones fere deperditæ denotant; omnium maxime pulsus prælanguidi, mala respiratio, atque appetentia tum ciborum tum potus deperdita, quomodo si ægri non videant, cito morituri sunt. Hippoc. *in* 4. *libro Aphorism.* 49. tradidit, quod etiam *in* 2. *coac. præsag.*[b] *sect.* 1. *text.* 35. sic scriptum est. *Jam labescentibus viribus, siquidem æger non videat, aut non audiat, vel a labro, oculo, nare, distorqueatur, lethale.* Sed jam ad auditum descendamus.

Cap. IX.

De surditate in morbis acutis.

Surditas quid notat in morbis acutis.

Ex auditus actionibus mutatis surditas, atque in auribus sonus seu tinnitus observatus ad prodendum ægrotantium prognosticum magni momenti esse solent; maximeque surditas, quæ etsi per seipsam nunquam bona censeatur, quando ea-

a Text. 105. b Text. 72.

caput læsum, ut Gal. *in primo Prorrh.* docuit, perpetuo denotat; vel quod pejus est, exstinctam nonnunquam sensitivam facultatem. Fit vero surditas (Galen. *in* 1. *Prorrh.* 32. scribente) & ob humorem quendam in auditoriis meatibus impactum infarctumque, nihil quod malignum sit habens, & interdum ob exstinctam facultatem, quam in acutis turbulentisque morbis contingere cernimus. Verum tametsi occlusis meatibus auditoriis surditatem obortam dicat Gal. nihil habere malignitatis, nihilominus in acutis morbis semper mala, illa excepta, quæ ex critica perturbatione excitatur: nam hæc non secus, quam deliria, convulsiones, comata, vigiliæ, anxietas, dolores, & alia hujusmodi symptomata, per se perpetuo mala, aliquando facta in corpore critica perturbatione, optimam aliquam evacuationem præmonstrant; soletque aliquando crisis esse indicium. De qua *in* 3. *Prorh.*[a] *text.* 55. *Hypochondrii tensio cum capitis gravitate, & surditate, quæ consequenter fatigant, sanguinis denunciant profusionem.* Sed certius surditas fit indicatoria, si assidua cum aliis signis judicatoriis fuerit, qualis in *virgine Abderæ*[b] fuit observata, quæ ab octavo die usque ad decimumseptimum, in quo multum sanguinis e naribus fluxit, protracta est, neque plane etiam soluta adhuc perseverans, priorem crisin imperfectam denotabat, aliamque pro morbo resolvendo futuram prænunciabat, quæ reiterata sanguinis eruptione, sudore, atque ad pedes noxio humore decumbente, postea die vigesimo est subsecuta. Quibus vacuationibus neque etiam penitus illius febris caussis sublatis, die vigesimo-quarto rediit surditas cum aliis symptomatis, quæ crisis absolutissimæ die vigesimoseptimo futuræ fuit prænuncia. Sed non erit inutile historiam istius ægrotæ hic subjungere, quam Hippoc. *epid.* 3. *text.* 78.[c] ita scripsit. *Octavo surditas, febris acuta, in somnis fastidiosa, horrebatque, mentis erat compos, urinæ similes, nono nihil est mutatum, nec proximis diebus, mansit item surditas. quartodecimo mens perturbata fuit, febris remissior, septi-*
mo-

Unde

Critica.

a Lib. 1. Text. 147. b Lib. 3. Epidem. p. 1103. Ægr. 7. c Vide locum modo citatum.

modecimo multum fluxit ex naribus, ſurditas eſt nonnihil imminuta. Sequentibus diebus eam faſtidium ſurditasque tenebant, eratque delira, vigeſimo ei pedes dolebant, ſurditas & delirium eam deſeruerunt, aliquantum e naribus erupit, ſudavit, febre fuit liberata. Quarto & vigeſimo repetiit ſurditas, pedes aſſidue dolebant, mente excidit. Vigeſimoſeptimo multum ſudavit, febre caruit, ſurditas eam reliquit. Aliquando poſt aures abſceſſus futuros aures obſurdeſcere ſignificat, maximeque ubi morbus ex craſſo frigidoque humore foveatur, ex quo recte quidem Auctor 3. *Prorhet.* [a] 67. dixit. *Surdis manſuetæ parotides fiunt, tum alias, tum ſi faſtidioſi quippiam ſupervenerit, & comatoſis magis.* [b] *In capitis dolore coma & ſurditas abſceſſum aliquem poſt aures eructant.* Sed diſtinguere debemus ſurditatem hanc criticam bonam a ſymptomatica & mala, per ſigna concoctionis & cruditatis. Cum hac quidem nullum apparet coctionis ſignum: cum illa coctio in excrementis obſervatur, quod Gal. *in virginis Abderæ hiſtoria* meminit. optima eſt omnis ſurditas, quæ decretorie reſolvitur, optima evacuatione ſubſecuta, de qua Hippoc. *in* 4. *Aph.* 60. meminit. *Quibus per febres aures obſurduerint, iis ſanguis e naribus profluens, aut perturbata alvus, ſolvit morbum. vel alvi bilioſa dejectione evacuatur*, ut *in eodem libr. Aph.* 28. hiſce quoque verbis docuerat. *Quibus dejectiones ſunt bilioſæ, ſuperveniente ſurditate ceſſant; & contra, quibus ſurditas adeſt, bilioſorum dejectione finitur:* aut etiam ſi humor ad ignobiles quaſdam partes demandetur atque propellatur, in quibus decubuiſſe dolores oborti ſignificant, quique propterea boni ſunt, decretoriique appellantur: cum his certo tolli ſurditatem obortam ſemper bonum erit; uti in virgine [c] *Abderæ* fuit obſervatum. Atque hæc de illis ſurditatibus, quæ ſalutem prædicant, dicta ſint. Mala vero, ut jam dixi, per ſe ſemper eſt ſurditas, quando, ut Gal. docet, cerebrum læſum denotat. lethalis vero, quæ fit exſtincta facultate, de qua Hippoc. [d] meminit, cum inquit. *In febre continua, ſi non videat vel non*

Abſceſſus futuros poſt aures aliquando ſignificat

Surditas critica quomodo a ſymptomatica diſtinguitur.

Surditas mala.

[a] Lib. 1. Text. 159. [b] Ibid. Text. 168. [c] Loco præced. pag. citato. [d] Aphoriſm. ſect. 4. 49.

non audiat, jam debili existente corpore, mors proxima est. Hæc quidem cognoscitur primo ab aliarum facultatum languore, atque etiam quod necessario una cum surditate hujusmodi aliquod lethale signum illuxerit, quam ægrotis in acutis turbulentisque morbis sæpe contingere, auctor *Prorrheticorum in* 1. *Text.* 33. memoriæ tradidit. Est illa quoque surditas lethalis, quæ a criticis malis vacuationibus apparet, & merito sane, cum tales vacuationes sint ex signis judicatoriis non judicantibus lethalibus; namque ex vacuationibus, quæ juvare deberent, nedum non juvant, sed etiam lædunt, lethales exsistunt, ut Gal. *in Prorrhet.* 3. *text.* 35. docuit. Cum itaque ægroti ab evacuationibus nedum non juventur, sed etiam lædantur, ita ut exinde vel cæci, vel surdi, vel vigiles, vel deliri tunc evadant, sine dubio lethaliter se habent. De his *in* 3. *Prorrhetic.* [a] *text.* 43. *Quæ ex naribus cum surditate & ignavitate parva est destillatio, difficile quippiam habet.* Sed Galen. in commento, stillationem illam cum surditate nedum difficilem, sed exitiosam ita habere statuit, ut propterea surditas sit lethalis cum evacuatione aliqua: itaque vel post evacuationem apparens surditas in acuta febre, plerumque est lethalis, modo non ex humorum copia fiat, qualis fuit in Horophonte[b], qui tamen, ut quoque Galenus annotavit, ex aliis signis in principio moriturus conjiciebatur, qui etiam præter artis spem superstes evasit. Eodem quoque modo, ut dictum est, si evacuatio subsequatur, qualem in Philista Hippoc. *in epid.* 3.[c] observavit, de quo ita scribit: *Primo die biliosa, pauca vomuit, flava illa primo, sed deinde virulenta, pluraque alvo stercora excrevit, noctem habuit molestam. Altero die surditas, acuta febris, dextrum hypochondrium est contentum, ac intro inclinabat, urinæ tenues, pellucidæ, & cetera; qui quinto obiit phreniticus.* Si vero surditas, præterquam quod sequantur vacuationes, etiam una cum illa alia signa perniciosa illuxerint, multo plus exitii judicium confirmabitur. De qua *in* 1. *coa. præsag.* [d] *sect.* 2. *text.* 10. legitur. *Valde*

Lethalis quænam.

a Lib. 1. text. 141. b Lib. 1. Epidem. p. 974. Ægr. 3. c P. 1070. Ægr. 4. d Text. 197.

de surdi, *prehendendo tremuli*, *lingua resoluti*, *torpidi*, *malum.* Quæ postea [a] clarius fere repetuntur sic: *capite dolentes*, *surdastri*, *intremiscentes manibus*, *dolentes a cervice*, *mejentes nigra condensata*, *vomentes nigra*, *lethaliter habent*. Quæ surditas cum lethalibus signis in *Philista* [b] moribundo, ut nuper dictum est, illuxit. Omnium vero maxime exitialis est, quæ fit cum prælanguidis viribus, de qua 5. *coa. præsag.* [c] *sect.* 1. *text.* 27. sic scriptum est. *Jam labascentibus viribus*, *siquidem æger non videat*, *aut non audiat*, *lethalis.* Sunt demum quædam surditates, quæ delirii seu phrenitica signa exsistunt, de quibus auctor *Prorrheticorum in* 1. *Prorr.* 10. habet. *Qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent*, *vigilantque cum surditate*, *cito vehementer insaniunt.* Sed hæ surditates, cum exitiosæ phrenitidis, ut nos superius docuimus, sint præsagia, propterea sunt exitiales. De his etiam *text.* 32. *Surditas*, *urinæque absque residentia prærubræ*, *& sublime petentia*, *mentis aberrationem portendunt.* Galen. quoque in eodem lib. in acutis turbulentisque morbis surditatem inter signa phrenitica reposuit, & auctor Coac. præsagiorum [d] *in* 1. *prorr.* 18. ait: *in iisdem acutis febribus aures obsurdescere*, *esse furiosum.* Hæc itaque surditas delirii prænuncia eodem quidem modo judicatur, quo alias deliria fore judicanda prodidimus. Sed ad sonitum aurium in iisdem morbis observatum sermonem convertamus.

Omnium maxime exitialis quænam.

CAP X.

De tinnitu aurium in morbis acutis.

Aurium sonitus in acutis morbis sæpe apparet, atque aliquando ægroti falso de aurium sonitu conqueruntur, utpote eo modo delirantes ipsorum læsa imaginatione scilicet, quod imaginentur sonos audire, etsi vere non audiant, hinc ipsorum aliqui tibicinas abigi contendunt. Sed de his nunc non agimus, cum satis in capite de prædictione ex delirio a nobis di-

[a] Coac. præs. 176. [b] Loco præced. pag. allegato. [c] Text. 72. [d] Text. 196.

dictum sit. Hos vero aurium veros sonitus, pro varia editi soni forma seu figura, Medici quandoque appellant *bumbos*, a sono quem apes edunt; aliquando *tinnitus*, ab illiusce soni cursu interrupto, aliquando *trismos*, id est, sibilos, qui fiunt ex tenui flatu exiliter in aures delabente, sibilorumque modo prodeunt; atque demum *ichos* seu strepitus, prout cum strepitu edi videntur. Galen. *in primo Prorrheticorum* docet, ex flatuoso spiritu propter cerebri inflammationem, ex humiditate, quæ in capite redundat, aut ex assidua acuta febre in biliosa materia, quæ per venas fertur, concitato, atque se in auditorios meatus insinuante, tales in febribus tinnitus habere ortus putavit: a quibus caussis etsi fiant, non tamen semper, quando etiam ab humoribus tenuioribus in caput elatis & etiam ad auditorios meatus motis, ita ut hic tinnitus symptoma sit cerebri male affecti tenuiori humore, vel sanguine vel bile, agitato ac commoto, exitum non habente, ex quo mirum non est, si sanguinis e naribus eruptiones non raro aurium hi sonitus, vel tinnitus, vel sibili præcedant, qui a sanguine exitum non reperiente agitato, ac ad auditorios meatus commoto fit, non autem ex flatu: quid enim sonitus hi, si ex flatu fiant, ad profluvium sanguinis e naribus erumpendum? Hoc quoque Galenus videtur innuere, cum *in secundo Prorrheticorum* dixerit; *humorem ad caput ascendentem facere tum desipientiam, tum aurium sonitus.* Hujusmodi autem sonitus in auribus in acute febricitantibus duo præcipue notare solet, delirium quippe sæpe phreniticum, ubi præsertim ab humore in caput ascendente fiant, qui sane cum signis cruditatis, neque in die decretorio apparentes, cum viribus prælanguidioribus, lethalem phrenitidem denuntiant. Atque hoc modo fortasse tales tinnitus auctor Coacorum præsag. intellexit, cum *in* 1. *Coac. præsag.* [a] *Sect.* 2. *text.* 6. dixerit: *Bombus in acutis & sonitus aurium lethalis.* Hujusmodi vero judicium fit de tinnitu permanente, atque non de continuo silente, seu cessante, quod genus sonituum in auribus in febribus hac ratione non fore timendum, Galen. *in tertio*,

Aurium veri sonitus quomodo a medicis quandoque vocentur.

Quod quid notant in morbis acutis.

[a] Text. 193.

Quinam sunt timendi. *tio, de Composit. Medic. Cap.* I. secundum loca prodidit. Assidui itaque sunt timendi, utpote qui vel delirium denotant, vel sanguinis e naribus futuram eruptionem. Delirium quidem denotant in morbi principio, atque etiam morbo prægresso plane crudis exsistentibus humoribus, phreniticum, si cum signis phrenitidis, quæ superius prodidimus, atque gravitate aliqua in capite observata, præsertim in naribus, hoc enim humore repletum caput ii indicant, ex quo fit phrenitis, quæ plerumque, ut alias docuimus, est lethalis. De his auctor Prorrheticorum [a]: *Si in ardente febre aurium sonitus cum caligine fuerit, proveneritque in naribus gravitas, mente ex melancholia aberrant.*

Sanguinis eruptionem quando significant. In morbi tamen vigore, sæpe sonitus aurium sanguinis eruptionem significant, qui tunc temporis fit, sanguine in caput ascendente, qui, ni excernatur a natura per nares, remanat in caput, inflammationemque ac delirium phreniticum parit. Vaporibus vero in caput ascendentibus tinnitus obortus simplex delirium tantum denotat, idipsumque *paraphrenesin* Græcis appellatum; quæ affectio non est continua, sed in accessionum declinationibus cessans.

Decretorii quomodo cognoscuntur. Decretorii vero aurium sonitus propriis signis cognoscuntur, quippe quod fiant in die aliquo decretorio, humoribusque, vel plane, vel magna ex parte concoctis, una cum viribus constantibus. Aliquando aurium sonitus indicant cum delirium tum sanguinem e naribus fluxurum, ut in I. *Coac. præsag.* [b] *Sect.* 2. *text.* 7. *Sonitus aurium cum hebetudine visus, & gravitate narium, mentem movet, & sanguinem e naribus brevi stillaturum esse significat.* Sed recte quoque postea auctor eorum librorum [c] scripsit, *In ardentibus superveniens sonus aurium, cum hallucinatione oculorum, & narium gravitate ex melancholia mente aberrant, nisi sanguis effluxerit.* Quod sane videtur esse verum, quando sanguine in caput ascendente, nisi foras excernatur, delirium cum inflammatione concitatur.

Ab imaginatione læsa. Demum sunt, qui desipientes læsa imaginatione, tum sonitus in auribus, tum alios sonos se audire contendunt, hinc ali-

a Lib. I. Text. 18. b Text. 194. c Coac. præs. 131.

aliquos tibicinas abigi, ut Galenus obſervavit, jubere. Hi vero in numero delirantium reponuntur, ab ipſisque perinde, ac a deliriis judicium de futura ſalute fiet. In morbis vero longis, vel in iis qui adhuc non ægrotant, ſonitus aurium plerumque gravem morbum minatur, magisque ſi cum capitis dolore, gravitate, aut vertigine, aut vocis tarditate, vel manuum torpore appareant, vel ab ipſis hæc fuerint ſubſecuta. Cum quibus auctor Coac. præſag.[a] 5. *Coac. præſag. Sect.* 1. *text.* 12. ſæpe apoplexiam, epilepſiam, vel oblivionem portendere tradidit, neque immerito, cum frigidorum craſſorumque in capite humorum multitudinem denotent; ex qua ſingula prædicta mala fieri poſſe, nemo in arte medendi exercitatus ignorat.

In morbis longis quid notant.

Cap. XI.

Quid fœtores in morbis, quidque cibos potusque graveolentes, inſipidos, vel mali ſaporis ægrotis videri ſignificet.

In morbis duobus modis fœtores obſervamus, in ægrotis ſcilicet, quod ſpectat ad aſſidentes, quorum odoratus offenditur, atque in oblatis cum cibis, tum potibus, tum pharmacis, quæ ægrotantium odoratus vitium detegunt. Aſſidentes vero ſentiunt odores ab ægrotantium corporibus, vel in excrementis, vel in reſpiratione, vel in ore, vel in naribus, vel in aliis partibus. In excrementis fœtores ſemper mali, ex Galen. *in tertio Epidemiorum*, qui fœtida ſemper exitioſa eſſe affirmavit. & Hippocrates in *Prognoſticis*[b] vomitiones omnes fœtidas maxime damnat: idque, quod, ut Galen. docet, graveolentia omnia putredinis ſint indicium, quam ſane cum nigro atque livido humoris colore exitium prædicere Hippocrat. *in ſecundo Prognoſticorum*[c] tradidit; quoniam, ut meminit Galen. exſtinctionem caloris nativi indicat. At ſcitu dignum exiſtimo, prænoſcendos eſſe tum graveolentiæ gradus, tum humorum ſeu excretorum varietatem, quæ varium prædictionis judicium red-

Fœtores in morbis quid.

[a] Text. 161. [b] P. 41. lin. 10. [c] Ibid.

reddent. Nam etsi dicat Hippoc. in excretis per vomitum omnes putres graveolentesque odores esse malos; attamen non omnes lethales exsistunt, sed qui impense graveolent, cujusmodi sunt alvi fluxus colliquativi vocati, quos in pestilentibus febribus observamus. In morbi vero vigore, cum signis coctionis interim summe putres & graveolentes humores critice excernuntur. Respirationes autem graveolentes maxime exitiales observantur. Sed de his hæc obiter dicta sufficiant, verum suis locis de his accuratius, ubi præsertim de graveolentia excrementorum sermonem instituemus. Ægrotis vero omnes tum cibos tum potus, tum medicamenta oblata putrida atque graveolentia videri, malum, quod summe putridos humores intus in corporibus redundare denotet, quandoquidem odoratus non secus quam gustus vaporibus a variis humoribus putridis ad linguam & nares, seu cerebrum exhalantibus, vitiatur, intusque quod est vel odoris vel saporis, ut Philosophi dicunt, prohibet extraneum, quod offertur odoris atque saporis, quin recipiatur & dignoscatur. Ex qua re, tum naribus, tum lingua, vapore a summe putridis humoribus exhalante infectis, omnia, quæ tum odorantur, tum gustantur, putrida videntur. Ægrotos quoque prorsus, ut etiam dictum est, destitui gustu, etsi malum sit, non tamen nisi exstincta animali facultate id fiat, mortem præsagire poterit; quare hæc ex aliis signis, aut bonis aut malis, judicii capient certitudinem.

Cibos, potus, medicamenta, graveolentia videri, quid in morbis significat.

Eodem modo etiam, cum ægroti omnia sibi oblata, amara, vel salsa, vel acria, esse putant; hæc enim non nisi redundantium humorum qualitates notant, nihil ad præsagium ipsorum observatione faciente. Sed jam ab actionum sensus tactus symptomatis Prognosticum persequamur.

Cap. XII.

Quid stupor, seu torpor, & sensus tactus deperditus significent?

Torpor unde.

In acutis morbis sæpius partes corporis torpescunt, seu stupidæ redduntur; qui affectus duplex est, scilicet vel animi vel

vel corporis, atque hic, vel aliquarum partium, vel totius corporis; eſtque ſenſus obſcurus, ſeu diminutus partis ſentientis, qui *ſtupor* appellatur. Etenim quæ partibus ſenſum adimunt, ſtupefacientia propterea vocamus, veluti motum diminutum *torporem* aliqui dicunt, etſi non pauci velint, confundentes utrumque, tam ſtuporem, quam torporem, ſenſum motumque diminutum denotare, ut iis accidit, qui altero crurum compreſſo ſedentes illud ipſum paulo poſt ægerrime movent, & fere ſenſu deſtitutum ſentiunt. Fiunt vero, vel ut Gal. 2. *Prorrh.* 36. docuit, cerebro humefacto, vel refrigerato, vel ex humiditate atque frigiditate ipſo laeſo, (quæ cerebri frigiditas duplex eſt, ſcilicet aut intemperies frigida ſimplex, vel cum materiâ frigida, aut exſtinctio caloris nativi.) vel quocunque modo intercepto ſpiritu, ne ad partem affluat, ut ſi nervi obſtruantur, ſi tamen verum ſit, eos pervios eſſe, vel ſi incraſſentur; aut comprimantur, veluti renibus inflammatis crura ſtupeſcunt compreſſis ab inflammatione nervis. Itaque ſi in principio pars aliqua obſtupeſcat, periculum eſt, ne vel paralyſis vel apoplexia oriatur, quod in 7. *Coac. præſ.*[a] *ſec.* 2. *text.* 1. ſic legitur. *Torpores & ſenſus privationes, præter conſuetudinem ortæ, futuras apoplexias denuntiant.* Quod ſane in acutis morbis maxime erit exitioſum, ni febris magna ſuccedat, quæ humidum tum abſumat, tum frigidum cerebrum calefaciat. Unde Hippocrates *in* 5. *Aphor.* 5. dixit: *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi febre corripiatur.*

Stuporis & torporis differentia. Horum cauſæ.

Verum ut certe præſagias ex ſtupore in aliqua parte conſpecto, alia ſigna conſulito, cum a ſolo ſtupore nihil certi ad præſagium ſciri queat. Prægreſſo vero morbo, ſi a læſo nervorum principio ſtupor fiat, ſemper erit timendum, nam vel exſtinctum calorem nativum, vel noxium humorem ad cerebrum decubuiſſe, erit indicium. Ex quo in *libr.* 1. *Sect.* 1. *text.* 14. *Coac. præſag.* merito dictum eſt: *Torpores a multis rigoribus maligni*, quod hi fiant exſtinctione caloris nativi. A calidiſſimo morbo partes refrigerari, ſumme eſſe exitioſum Gal. *in* 3. *Epi-*

Stupor quid in morbis ſignificet.

[a] Text. 476.

pidemiorum docuit. Non minus perniciosum forte est, noxios humores ad cerebrum nobile viscus decumbere, ut Galen. *in lib. constit. art. Med. cap.* 18. scriptum reliquit. Cognoscitur vero a cerebro læso hoc malum fieri, quod præcipue capitis partes torpeant & stupidæ videantur. De quibus Gal. *in* 7. *Aph.* 14. scribit. *stupor vero est*, *cum neque loquuntur*, *neque agunt quicquam*, *sed apertis oculis immoti manent*, *iis*, *qui metu & timore perculsi & attoniti sunt*, *similes*. Quem stuporem a vulnere aliquando fieri, atque malum quoque esse Hippoc.[a] docuit. Mentis non minus stupor fit ab iisdem jam dictis caussis cerebro læso, Galeno *in libro quinto Aphorismorum* docente. Ignaviaque est mentis stupor. Si partes vero infernæ, quibus nervi ex spinali medulla procedunt, stupore afficiantur, minus est malum, a quo nequaquam exitium, nisi una illuxerint alia lethalia signa, timendum erit. Tamen interdum cerebro, sanguine ad ipsum per modum judicii ascendente, læso, partes aliquæ superiorum stupent, sanguinis eruptionem denotantes, & inferiorum aliquæ etiam, eodem modo natura critice noxios humores ad ipsos deponente, stupidæ effectæ, humoris metastasin, id est, transmissionem criticam præmonstrant. Distinguentur vero decretoriæ ab aliis, quæ exitiosæ sunt, signis coctionis, virium robore, facili ægrorum tolerantia, atque morbi, symptomatumque allevatione.

Stupor quando critice fit.

Cap. XIII.

De prædictione ex corporis caliditate.

Quoniam ad sensum tactus spectant caliditas, frigiditas, siccitas, humiditas, mollities, asperitas atque colores, quæ omnia cum non minus quam alia nobis ad prædictionem faciant, optimum erit, de hisce quoque nos agere, quod quidem nunc faciemus, a corporis ægrotantis caliditate exordientes, ab ea enim tum salus, tum exitium, aliis non neglectis

[a] Aphorism. Sect. 7. 14.

ctis signis, præsentiri potest. Caliditas vero, quam nos ad Prognosticum observamus, aut mitis tepidave, aut vehemens & acuta exsistit, atque ipsa rursum vel æqualiter in toto corpore, vel in quapiam tantum parte observatur. Mitis ac placida, perpetuo bona, si præsertim cum æquali totius corporis, (ut in Prognosticis [a] Hippocrat. docuit) mollitie, aut quæ bene valentis calori sit similis. Alios siquidem recte valentes carnes subfrigidas, alios temperate calidas, atque alios intense calidas habere, observatur. Ex quo cum ægrotantes, si calorem similem recte valentium habuerint calori, bonum est. Hincque vehemens acutaque interdum caliditas, & aliquando moderata & subfrigida in ægrotis laudari solet, ea inquam, quæ caliditati corporis antea benevalentis proxima videtur. Non secus quam urinæ, atque alia excrementa, si sanorum excrementis similia prodeant, bona exsistunt. Bonum igitur est ægrotantium corpora, quod ad calorem spectat, vel nihil vel parum alterata, aut mutata esse. Ex calore febrili, de quo fusius posterius loquemur, optimus est, temperatus, suavis, æqualis in omnibus corporis partibus, cum quodam humido, qui maxime nativo calori sit similis, quique ut Gal. *in 2. de natur. hum.* meminit, non modo temperate calidus, sed etiam humidus exsistit, ad differentiam ignei acutique, qui a nativo maxime est differens. Ille itaque temperatus calor, optimus perpetuo erit, nisi nos morbi malignitas fallat. Nam sunt ex malignis morbis plures, calorem blandum naturali apprime similem habentes, intus nimirum concluso calore, neque foras libere diffuso; quamobrem bono illi calori corporis una totius æqualem mollitiem conjungi oportebit, de quibus Hippocrates [b] 2. *Progn.* 5. ait. *Optimum vero est, si corpus omne æque calidum, molleque est*, æqualis enim totius corporis mollities distinguit bonum calorem ab aliis, qui boni non sunt. Potest enim caliditas in aliquo ægrotante temperata æqualisque videri, cum tamen a morbo malignissimo proficiscatur. Hanc vero denotabit corporis inæqualis mollities, quippe quod dura hypo-

Caliditas, quæ ad Prognosticum observatur, qualis est.

Calor in ægrotis quinam bonus.

[a] P.39. lin.32. [b] Ibid.

pochondria plerumque obſerventur, minimeque etiam caliditas ea æqualiter in univerſo corpore eſt diffuſa: uti cum extremæ partes minus calidæ ſint, quam ventres, qui his ſunt calidiores Itaque caliditas temperata æqualiter in toto corpore, cum æquali quoque mollitie, ſemper bonum ſignum erit, ſiquidem fieri non poteſt, quod corpus tali caliditate ac mollitie obſervatum exitioſe ægrotet, id enim viſcera phlegmone, obſtructionibus, intenſaque putredine carere, nobis certum erit indicium. Molle etiam æqualiter corpus obſervatum, diſtinguet a bona caliditate hecticam, qua forte quod mitis placidaque ſentiatur, aliqui decepti ſæpe hecticos non dignoſcant. Hecticorum caliditati non mollities, ſed ſqualiditas potius ſolet conjungi. Hectica vero febris non iis ſolum cognoſcitur, at etiam ipſiusmet caloris inæqualitate; quando ab aſſumpto cibo Hecticæ febres, ut in 2. *Progn. text.* 60. Galen. meminit, exacerbentur. Optimus igitur erit calor temperatus, æqualiter per totum corpus diſſuſus, cum æquali quoque mollitie. At nedum hic, ſed quin etiam intenſus vehemensque calor per omnes corporis partes diffuſus in ardentibus febribus, quum proprium ardentium malignarum ſit (Galeno *in* 3. *Prorrhet. text.* 61. docente) ut eæ ſummas partes non calefaciant; vel non malignarum, ut totum corpus usque ad ſummas partes æqualiter exurant: ſignificant enim hæ, ut Gal. ſcripſit *in* 7. *Aphorism.* viſcera vehementi carere inflammatione. Partes etiam quasdam corporis plurimum in acutis morbis incaleſcere, ſæpe optimum eſt ad prænoſcendam ſalutem, maximeque cutaneas, ad quas ſæpe natura tum caloris æſtum, tum humores noxios deponit. Extremas corporis partes valde calidas, in talibus morbis ſentiri optimum non minus eſt, veluti oppoſitum ſi obſervatur in his, magnum malum: hinc peſſima eſt extremorum frigiditas in morbis acutis; itaque harum partium caliditas bona, ut ſignum exſiſtit; quod denotet interna viſcera neque magno phlegmone, neque inflammatione, neque intenſa aliqua humorum putredine offendi, neque naturam multitudine crudorum humorum gravari, atque etiam ſignificet calorem febrilem viſcera reliquiſſe, partesque longinquas invaſiſſe, vel

Hecticorum caliditas quænam.

Calor in ægrotis quinam optimus.

vel noxios humores ad easdem detrusos fuisse; ad pedes enim caliditas deducta morbum declinasse in multis indicat: ex quo Hippoc.[a] dixit, in declinatione febris, calore ad pedes descendente, ægrotis cibum esse offerendum. Extremarum partium caliditas quoque, cum rubore atque inflammatione, in acutis morbis, bonum. De qua Hippoc. *in* 3. *Progn.*[b] *text.* 18. *Maxime vero juvantur, si cervix ac pectus traxerit ruborem, nec sacer ignis intro recurrat.* Et paulo post *text.* 22.[c] *Securissimum vero est, si rubor quam maxime foras vertatur.* Sed jam, his præmissis, quomodo corporis caliditas exsistit, cum quo totum corpus liquatur, marcescit, atque contabescit: qualis est hecticorum, quæ nisi, antequam solida corpora colliquaverit, corrigatur ac emendetur, plane ad exitium illos ducet. Hæc vero æqualis uniformisque exsistit, acuta, non multum tactui sensuique manifesta, ex quo multi propterea has febres in principio non cognoscunt. Diximus vero superius Galenum hujusce caloris tale signum docuisse, quod in 2 *prog.* 60. ita habet. *Per febres hecticas partes ipsæ corporis solidiores ignitæ evadunt, ob id igitur assidue febris in seipsa manet, calorem obtinens perinde ut calx, debilem contingentibus.* Itaque quoties esitant ac bibunt, simile quiddam accidit, quod in calce evenit aqua perfusa, quo fit, ut contingentes exterius ægrum multo calidiorem persentiant. Hæc vero totius corporis uniformis caliditas, quæ cum assidua febre est tepida, vel subfrigida apparens, suspecta erit, quod indicet totum incendium intra viscera contineri. Galen. ex Hippocrat. *in secundo de ratione victus in acutis, & in primo libro Prognosticorum*[d] dixit: *Corpus in acutis febribus non admodum pro ratione febris calere, membraque frigida vel tepida nudare, perinde ac si incendio conflagrarent, malignitatis esse signum.* Hujusmodi tepida caliditas, etsi nunquam bona, tamen per se sola nihil certi præsagit, veluti etiam vehemens facit caliditas, quæ etsi per se mala semper sit, non tamen certi quicquam ad exitium prædicendum habet, ac quinimo non raro post

Caliditas quænam mala in ægrotis.

[a] Lib. de rat. vict. in morb. acut. p. 386. lin. 52. & seq. & p. 398. lin. 28. & seq. [b] P. 45. lin. 14. [c] Ibid. lin. 20. [d] P. 37. lin. 43.

post rigorem corpus valde incalescere, crisis proximæ nobis est indicium, proinde ex aliis signis certitudinem capiet. Vehemens vero corporis totius, vel thoracis tantum, vel ventris caliditas, perniciosa, si diu durat; resolvit enim vires, siccat, colliquatque, a qua quidem, si corpora convellantur, exitium prædicit, quando exinde ortæ convulsiones, quod fiant siccatis nervis, omnes sint lethales, ex quo Hippocrat. *in septimo Aphor.* 13. dixit: *Ab æstibus fortibus convulsio, aut tetanus, malum.* Vehemens quoque caliditas tum in facie, tum in hypochondriis, tum in thorace, pessima exsistit: hæc enim visceris alicujus, illa autem cerebri phlegmonem indicat, quanquam non semper flammans facies phlegmonis signum exsistat, & quinimo sanguinis criticæ eruptionis indicium, cui signo signa alia deteriora respondere debebunt: si vero hæc signo aliquo apparuerit pernicioso, perniciem ostendet. De qua in 2. *Pror.* [a] 14. legitur. *Faciei color bonus, & mœstitia multa, malum.* Etenim, ut ait Galenus, cum florida quidem facies apparuerit, ægerque valde tristis fuerit, quædam in cerebro valde calida affectio esse videtur, quæ sanguinem exurit. Cum sudore vero facies valde flammans, malignitatem Galen. indicare prodidit; & merito exitium præmonstrabit, cum ea cerebri magnum phlegmonem denotet, qui inter lethales morbos recensetur, sicque sudor, qui nihil juvat, unum ex signis exitialibus est. De hac auctor Prorrheticorum *in 2. Prorr.* [b] 33. *Æstuosi rigores quadantenus perniciosi, flammans quoque cum sudore facies in his mala.* In ventre vero atque thorace æstus, seu intensa caliditas semper mala, nam ibi adesse testatur morbum sæpe magnum, ac lethalem, ut quando ex visceris magno malignoque phlegmone procedit; quod si est, extremæ partes vel tepescunt, vel frigescunt; de quibus *in primo Prorrhetic. text.* 7. *Qui in hypochondrio refrigerata febre ardores relinquuntur, tum alias, tum in sudoribus, mali sunt.* Et Hipp. *in* 4. *aph.* 48. *In febribus non intermittentibus, si partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & sitim habeant, lethale.* Circa ventriculum vero cum cordis

Quænam perniciosa.

a Lib. 1. 49. b Lib. 1. 67.

dis morsu æstuosos calores perniciosos esse, Hippocr. *quarto libro Aph.65.* tradidit. Item æstus laterum cum dolore, atque rigore, damnat auctor Prorrh. *in 2. Prorr.*[a] 32. *Lateris siquidem æstus* (ait Galen) *cum dolore signum est phlegmonis, quæ partem eam infestat, si vero & rigor ipsis supervenerit, suppuraturum exspecta phlegmonem.* Viscerum autem phlegmonum suppuratorum rari sunt, qui sanentur: nulli, viribus jam prælanguidioribus factis. Corpora etiam cum ex aliqua prægressa evacuatione, si nedum calore febrili liberentur, at magis recalescant, malum esse tradidit auctor Prorrhet.2. *Prorr.*[b] 32. quum dixit. *Si ex perfrictione sudantes recalescant, malum. Ex his quoque æstus dolorosus, & rigor superveniens, malum.* Gal. enim in comm. ait: *Si in morbo quis, postquam sudaverit; frigidior quidem protinus, quam naturæ conveniat, fiat, rursusque febricitet, non sine periculo afficitur.* Sicut auctor Prorrheticorum paulo post.[c] *Si in sudoribus vigiles recalescant, malum.* Quod in 2. *coac. præsag.*[d] *sec.* 1. *text.* 4. hisce verbis expressum est. *Exsudantes, vigiles, recalescentes, malum.* Sed de his nunc satis; addamus refrigerata corpora vix recalescere, summe in morbis acutis esse perniciosum; exstincto enim nativo calore vel resoluto, vel suffocato, id fit: non minus etiam lethale videtur, si in extimis summisque partibus observetur, quippe eas refrigeratas vix recalescere. Hinc *in primo Epidemiorum*[e] Hippocrates ait: *Frigebant his multum extremitates, vix his calor revocari poterat.* Corpora quoque cito incalescere & frigefieri, malum itidem est signum. Significat enim, ut Galen. docet, morbum summe malignum, quod si non lethalem, morbum saltem longum fore præsagit: in acuto vero morbo, qui cito vires resolvit, exitium portendit. Sed jam tempus est, ut ad prædictionem ex corporum frigiditate veniamus.

CAP.

a Lib. 1. 66. b Lib. 1. 66. c Ibid. 68. d Text. 41.
e P. 940. lin. 5.

Cap. XIV.

Ex frigiditate corporum quid præſagiendum.

Frigiditas corporis quænam optima.

Frigiditas corporis, quæ potius ſit moderata caliditas, poſt aliquam bonam evacuationem, pulſu reddito meliori ac vehementiori, apparens, optima eſt. Sublatam enim febrem eſſe critice denotat. Item refrigerata ſeu ſedata febris caliditate, cum urinis coctionem denotantibus, vel ſputis, vel alvi dejectionibus, (ubi morbus vel venoſum genus, vel partes ſpirituoſas, vel ventrem occuparit) pulſu ut jam dictum eſt meliori reddito, optimum eſt, tuto enim ſanitatem rediiſſe ſignificat. Frigiditas vero nonnunquam critica obſervatur, optimam criſin præcedens, de qua poſtea. Sed raro tamen contingit, ut quicquam boni corporis frigiditate præſagiamus. Hæc vel in toto corpore, vel in externis partibus obſervatur; plerumque continuis febribus eſt exitialis: attamen in quibusdam corporibus robuſtiſſimis non exitium, ſed longitudinem præmonſtrat. In prælanguidis vero perpetuo lethalis; ſi ſcilicet morbus præſertim magnus vehemensve fuerit: quæ vero fit exſtincta facultate, exitium proximum præſagit. Sed ab hac cauſſa fieri, ſigna alia exitioſa præmonſtrabunt. Aqua inter cutem laborantes non pauci obſervantur, præſertim aſcite & leucophlegmatia, qui corpus fere totum frigidum habent, & non minus in ſuppuratis, moribundis. Illi enim fere totum corpus algidum habent, quod iis contingit, plurimo innati caloris reſoluto, vel uti illis ex frigido humore evenit. Verum in extremis partibus ea frigiditas nihil certi perpetuo prodit ad Prognoſticum. In quibusdam enim ægrotis non acute ægrotantibus hujusmodi frigiditas non eſt admodum verenda. In morbis enim, ait Galen. qui ſunt ſine febre, & hyeme, & in ætate ſenili partes extremas corporis, veluti nares, aures, pedes, manus frigeſieri, nihil abſurdum; quippe, ut ait Galen. 2. *Prognoſt. text.* 4. quæ carne vacant ex natura, longeque ſunt a viſceribus poſitæ: non tamen in acutis, mediocre eſt malum; per illas enim calor nativus, præ debilitate nequaquam permeat ad extremas corporis partes; in morbis,

Raro bona.

Quando lethalis.

In quibusdam ægrotis non verenda.

bis vero acutis, propter inflammationis magnitudinem in visceribus fatigantis, parum sanguinis in omne permeat corpus. In his itaque morbis corpus algidum esse, & nedum ipsius extrema, sed totum inquam pessimum est, nisi ab accessione id fiat: ea enim vel exstinctum, vel multitudine humorum fere suffocatum calorem naturalem nobis indicat, cum qua frigiditate multa alia simul lethalia aderunt signa. Frigidi quidem multi ex moribundis apparent, cum desudationibus, viriumque languore. Hi quidem vehementer tum frigidi, tum duri apparent, si ab exstinctione caloris, ex quo auctor Prorrheticorum [a] dixit. *Refrigeratio cum duritie, malum.* Idem accuratius ab extremis corporis partibus frigescentibus rursum nunc perscrutemur.

CAP. XV.

De prædictione ex frigiditate extremarum partium corporis.

Extremæ coporis partes, quas Hippoc. *in* 2. *Prognost.* [b] *text.* 4. vocat *caput, manus & pedes.* & Gal. distinctius 7. *aph.* 1. *nares, aures, pedes ac manus*, in acutis morbis frigescere solent, ex nativi caloris vel contractione, vel resolutione, vel oppressione, seu suffocatione, aut demum exstinctione. Contrahitur intus ad viscera calor, extremasque corporis partes relinquens, mediasque quippe thorarem & ventrem calefaciens, vel ob inflammationis ac erysipelatis magnitudinem in visceribus fatigantis, ut Gal. meminit, caliditateque sanguinem per modum curcurbitulæ ad affectam partem attrahentis, vel propter fortem dolorem in corde, in ventriculo, in colo, in tenuibus intestinis, in utero, in renibus, aut demum in accessione, ubi natura in internis partibus copiam humorum foras extrudendam aggreditur, ex quo aliquando salutem, & aliquando exitium præscimus, prout prævalidam naturam, & prælanguidam tunc esse contingit. Resolvitur vero a maximo calore, vel ab ingenti dolore, aut ex immodica evacuatione, vel a venefico succo aliquo cor atque os

Extremarum corporis partium frigiditas unde.

a Lib. 1. 77. b P. 39. lin. 30.

os ventriculi lædente, vel ab immoderata lætitia continuo oborta. Opprimitur etiam nativus calor, vel suffocatur in visceribus, ex quo cæteræ aliæ partes ab ipsis remotæ, solito calore carentes, refrigerantur, aut copia plurimi alimenti, seu ciborum ore ventriculi gravato, seu vehementer a mordentibus humoribus (Galeno *in secundo text.* 45. *de ratione victus in acutis* docente) commorso, vel a multitudine vitiosorum seu crudorum humorum in visceribus contentorum, calorem fere suffocantium, vel exinde insigniter oppresso; non secus atque fit, si supra ignem viridium lignorum magnam copiam conjeceris, qua is nedum non augetur, sed suffocatur atque diminuitur: eadem etiam copia humorum in visceribus concluditur calor, quo minus ad extimas partes permeare queat, quippe venis, arteriisque exinde obstructis, per quas calor a visceribus ad illas partes diffundebatur, febresque hoc modo obortas *lypirias*, alii *asaphodes*, id est, obscuras, & latentes, atque alii foris mites, intus conturbantes, appellant, quippe cum a multitudine putridorum humorum, vel a multis frigidis, crudisque, & crassis, humoribus calorem suffocantibus, vel in visceribus ab oborta phlegmone, vel ex venefica putredine fiant, omnes cum partium extremarum frigiditate, vel saltem subfrigidis, vel non calidis iisdem partibus, apparent. Exstinguitur quoque, ut jam diximus, nedum per strangulationem, suffocationemve nativus calor, sed non minus ab intensa tum frigiditate, tum venefica qualitate nobis occulta, qua vita nostra corrumpitur, quod devoratis venenis cum frigiditate, tum ex proprietate totius substantiæ interimente observatur. Demum calore naturali in solidis partibus qui sedem, ut Galen. meminit, habet, a majori vel flammea caliditate humidorum, quo ipse calor conservatur ac vivit, absumente, resoluto ac dissipato, ut in hecticis, vel a visceris alicujus ingenti dolore calorem naturalem visceris corrumpente ac resolvente, de quo merito scripsit Hippoc. 7. *Aph.* 60 *In forti dolore ventris, partium extremarum frigiditas, malum.* Vel denique a quapiam immodica corporis, aut arte procurata, aut sponte facta vacuatione, ut in Syncope fit, homines refrigeratis extremis moriuntur, atque demum ex apertis

tis

tis arteriis resoluto calore. Sed jam his auditis, ad frigiditatis partium corporis extremarum prognosin descendamus. Quæ si frigescant, natura crisin cum bonis signis aggrediente, salutare erit. Verum in accessione periodica, & in morbis longis quicquam certi ad prognosin frigiditas partium extremarum non habet, neque in senibus; per hyememque extrema frigescere non est exitiale. *In acutis vero non mediocre est malum, sed valde perniciosum symptoma, utpote, quod magnis superveniat viscerum inflammationibus.* ut Gal. 7. *Aph.* 1. tradidit. Excipitur tamen frigiditas extremorum a cibo intempestive assumto, vel ab accessione aliqua ortum habens, in qua nedum extrema, ut Galenus *in secundo. Prognost.* docuit, sed cutis quoque circum costas & ventrem posita frigida redditur. Extremorum vero frigiditas aliquando in principio una cum morbo incipit, quod symptoma in vagantibus hoc anno febribus malignis multis vidimus, quæ vel ab intensissima putredine, perinde ac a veneno viscere aliquo læso, atque exinde naturali calore vel admodum resoluto, vel intus ea de caussa retracto, vel a multitudine valde putridorum humorum fere suffocato, aut denique ex crudis pituitosisque humoribus succensa febre, veluti in amphimerinis observatur. Quare extremorum frigiditas perpetuo in febribus continuis est mala, quæ ni exitium, saltem morbi malignitatem denotet, plerumque vero exitium. Malignitatem tantum præsagit in principio una cum febre apparens, quæque non admodum vehemens sit. Symptoma propterea esse malignarum febrium pathognomonicum, Medici affirmant, cum qua sæpe ægroti non multum sitiunt, neque linguam habent admodum siccatam, & ipsa interim æqualis temperata per totum morbi tempus, interim inæqualis, modo parva, modo aliquantulum aucta observatur. Quæ vero non in principio apparet, sed postea in die critico cum signis decretoriis, crisin prænuntiat, aut febris continuæ mutationem in intermittentem. Cum malis vero signis, perpetuo mala, pessimaque in die decretorio est frigiditas intensa, diu durans. Itaque extrema refrigerata, vix recalescere, lethale est. De quibus Hipp. *in* 1. *lib. Epidemiorum*[a] *com.* 2. *tex.* 28. *Frigebant his multum extremitates, ac vix*

Extremarum partium corporis frigiditatis Prognosis.

a P. 940. lin. 5.

ca-

calor his revocari poterat; atque *in* 3. *lib.* [a] *com.* 3. *tex.* 38. *Extrema pedum ac manuum his frigidiora erant*, *& multo maxime circa accessiones*, *quibus calor pedetentim*, *nec probe redibat*. Et de tabidis ad exitium inclinantibus [b]. *Multum vero frigus erat*, *& vix eis calor revocari poterat*. Et *in* 2. *Prorrhetic.* [c] *tex.* 66. *Ex rigore refrigerationes*, *quæ non recalescunt*, *malæ* Quod in *Philisco* Hippoc. *Epid.* 1. *tex.* 18. [d] obſervavit, de quo ait. *Extremitates undequaque frigebant*, *nec jam ad calorem istæ amplius redibant*. Quod, & *Sileno* [e] & aliis eveniſſe ante exitium Hippoc. in *Epidemiis* memoriæ prodidit. Frigiditas vero in proxime moribundis non ſecus quam in marmoreo lapide obſervatur, atque non raro cum duritie & livore. Durities ſiquidem cum vehementi frigore in corporibus ex lethalibus ſignis habetur, ut *in* 2. *Prorr.* [f] docetur, de qua Gal. *in comm.* 2. *text.* 5. *Refrigeratio autem ſi ita violenta fuerit*, *ut tota omnino refrigerentur corpora*, *indureſcantque*, *exſtinctionis ſignum exſiſtit*. Non minus cum ea frigiditate extrema livida ſpectari, exitioſum eſt; etenim hoc ſymptoma omnium eſſe exitioſiſſimum, alias demonſtrabimus, atque in foribus mortem denotare. Significat autem in his lividus color exſtinctionem caloris nativi, ut Gal. docuit, qui *in* 3. *Epidem. text*; 8. extremarum partium frigiditatem, una cum lividitate, in febribus acutis, mortis apertum eſſe ſignum affirmavit. De quibus Hippocr. *in* 2. *Prognoſt.* [g] *tex.* 9. *Si corpus adeo grave*, *& ut ungues ac digiti lividi ſint*, *exſpectanda continuo mors*. Et poſtea, *Si digiti ac pedes omnino nigreſcant*, *minus peſtiferi ſunt*, *quam ſi liveant*. Idque non immerito, nam lividitas in his partibus ſemper ab exſtinctione caloris nativi fit, nigredo non ſemper, quandoque enim a nigro humore ad illas partes decumbente. Quare cum extremarum partium refrigeratione lividitas quoque ſi acceſſerit, ſignum erit maxime lethale, pauloque poſt exitium futurum, præmonſtrabit. Quod Hippoc. in *Philiſco* [h], *Sileno* [i], *muliere anginoſa apud Ariſtionem decumbente* [k], *Eraſino* [l], *Filia Eu-*

Extremorum frigiditas una cum malis ſymptomatibus exitioſa.

[a] P. 1085. E. [b] Ibid. p. 1089. E. [c] Lib. 1. 65. [d] P. 966. Ægr. 1. [e] Lib. 1. Epidem. p. 969. Ægr. 2. [f] Lib. 1. 77. [g] P. 39. lin. 36. & ſeq. [h] Lib. 1. Epidem. p. 966. Ægr. 1. [i] Ibid. p. 969. Ægr. 2. [k] Lib. 3. Epidem. p. 1075. Ægr. 7. [l] Lib. 1. Epidem. p. 984. Ægr. 8.

Euryanactis [a], *Adolescentulo*, in foro mendacium [b], moribundis observavit. Sitis quoque intensa cum calore vehementi in thorace, vel in ventre, extremis quidem partibus algentibus, maxime perniciosa judicatur, quod in visceribus vehementiam inflammationis, ut ait Galenus, significet, qui *in* 7. *Aphorism.* hujusmodi symptomata accidere magnis viscerum inflammationibus scribit. Quam rem Hippoc. prodidit in 2. *progn.* [c] 4. dicens. *Si caput ac pedes frigidi sunt, ventre costisque calentibus, malum.* Et Galenus in commento ait, *nedum malum hoc esse, sed lethale.* Quod Cornelius Celsus ad unguem sic expressit. *Cui febre æque non quiescente exterior pars friget, interior sic calet, ut etiam sitim faciat, lethale.* Ex perniciosis quoque signis cum refrigeratione extremorum quam plura alia exsistunt, partim a nobis alias dicta, & partim inferius suis locis dicenda, cujusmodi sunt, capitis aut viscerum dolor vehemens & assiduus, vigilia, coma, delirium ferinum vel obscurum, amentia, oblivio, surditas, cæcitas, convulsio, tremor, aphonia, singultus, inquietudo, anxietas, respiratio difficilis atque frigida, ex ore præsertim, atque e naribus, urinæ turbidæ non clarescentes, nigræ, cum nigro suspenso, albæ, aquosæ, lucidæ, interceptæque, stillæ sanguinis e naribus, vomitus virulenti, dejectiones malæ ac copiosæ, nihil conferentes, & hujusmodi alia. Hæc singula cum extremorum frigiditate conspecta exitium nobis portendent, & quo plura simul, eo certius ac citius. De his in *Sileno* Hippocrates 1. *Epidem.* 3. [d] *Sexto caput parum exsudavit, extremitates algebant, livescebant, multum sese jactavit, alvus nihil excrevit, urinæ restiterunt, febris acuta:* Et de *Pythione* in Thaso mortuo [e] decem diebus: *altero die sub meridiem extremæ partes frigebant, præter ceteras manus & caput, obmutuit, voce defectus est, diu brevi spirans, rediit calor, sitiit; nocte quievit, circa caput modicum sudavit.* Ex omnibus vero his signis diximus perpetuitatem refrigerationis, magnitudinem seu vehementiam, duritiem, lividitatem signa esse longe omnium maxime perniciosissima, ex-

a Lib. 3. Epidem. p. 1073. Ægr. 6. b Ibid. p. 1076. Ægr. 8. c P. 39. lin. 30. d Pag. 969. Ægr. 2. e Lib. 3. Epidem. p. 1098. Ægr. 3.

exſtinctionemque caloris nativi denotare. A ſymptomatis etiam, quæ præceſſerunt, exitii prognoſticum indagatur, ut quando a rigore frigeſcunt eæ partes, minime recaleſcentes, de quibus, ut dictum eſt, *in ſecundo Prorrhetic.* [a] *Ex rigore refrigerationes, quæ non recaleſcunt, malæ.* Ex malis vacuationibus extrema admodum algere, eſt pernitioſum: præſertimque ſi eæ quoque fuerint lethales, quales ſunt ſtillæ ſanguinis e naribus, ſudores frigidi, in capite deſudationes, urinæ aquoſæ, lividæ, ictericæ, turbidæ non reſidentes, lividæ, nigræ cum nigro ſuſpenſo, & plane ſuppreſſæ, dejectiones pingues, liquidæ, valde fœtidæ, aſſiduæ, vel in immodica copia exeuntes, ſputa nigra, livida, viſcida, maxima difficultate educta, atque plane intercepta. Similiter ab omnibus malis ſymptomatis, quæ nuper, dum mala ſymptomata recenſuimus, prodidimus, refrigeratio in extremis eſt perniciofa. Quod ſane nedum ab his ſignis malis, quæ præceſſerunt, at ſimul etiam cum refrigeratione concitatis, non minus & ab his, quæ extrema refrigerata ſequuntur, cognoſcitur. At extremorum refrigerationem multa ſymptomata exitium cum ipſa ſignificantia ſubſequi ſolent. Et quod ad refrigerationem: primum eſt, ut ſi frigiditas ea, primum moderata, mox admodum vehemens atque intenſa reddatur, quod, ut ex Gal. meminimus, ſignum prælanguidæ facultatis exſiſtit: ſecundum quod illa frigiditas nunquam amplius aut parum recaleſcat, De quo in *Philiſco* moribundo Hippocrat. in 1. *Epid.* [b] 3. *tex.* 18. *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem amplius redibant.* Et in Sileno [c]. *Septimo obmutuit, extremæ partes non amplius redierunt ad calorem.* Demum pars vehementer refrigerata liveſcit, atque aliquando indureſcit; quod ſi fiat, diuque permaneat, in foribus, ut dictum quoque eſt, ſcito eſſe exitium. Idem prædicant ſubſecuta, & coma, amentia, oblivio, ſurditas, cæcitas, convulſio, tremor, aphonia, ſudores frigidi, præſertim in iiſdem extremis partibus refrigeratis, qui ſane ſolius ſyncopes ac mortis proprii videntur, vacuationes non bonæ, ægros non ſublevantes, vel interceptæ, reſpiratio dif-

Extremorum frigiditas cum malis ſubſequentibus ſymptomatibus exitioſa.

[a] Lib. 1. 65. [b] P. 966. Ægr. 1. [c] P. 969. Ægr. 2.

difficilis, atque alia hujusmodi, quorum multa in *Sileno* moribundo Hippoc. post extremorum refrigerationem observavit, quæ hisce verbis expressit. *Sexto caput parum exsudavit, extremitates algebant, livescebant, multum sese jactavit, alvus nihil excrevit, urinæ restiterunt, febris acuta. Septimo die obmutuit, extremæ partes non amplius redierunt ad calorem, nihil minxit. Octavo frigidus toto corpore sudor, papulæ cum sudore rubentes, rotundæ, parvæ, varis similes permanebant, nec abscessum efficiebant, alvus parvo irritamento stercora tenuia, veluti incocta, multa, cum labore reddidit; urinas reddebat cum dolore mordaces; extremæ parum recalescebant; somni tenues, comatosi; obmutescebat; urinæ tenues, perlucidæ; obiit undecimo.* Quare si extremorum refrigerationem pernitiosa hujusmodi symptomata, vel præcedant, vel simul illuceant, vel subsequantur, sine dubio exitium prædicendum erit.

Cap. XVI.

De caloris ad frigus, & frigoris ad calorem in corporibus acute ægrotantibus mutatione.

SÆpe in acutis morbis fit, ut interim totum corpus a calido ad frigidum, & a frigido ad calidum mutetur, atque hoc aliquando sensim, & aliquando repente. Repente mutari ad frigidum corpora, nisi accessione id fiat, semper malum: aut enim, ut nuper dictum est, calorem nativum resolutum, aut multitudine crudorum humorum suffocatum, vel impeditum, quo minus, vasis obstructis, foras expandatur, vel denique maligni humoris viscus nobile lacessentis, vel vehementis inflammationis ratione intus totum collectum esse significat. Resolutum conjicimus, si prius resolutionis aliqua causa præcesserit, uti febris vehemens, assidua, vigiliæ item assiduæ, dolores ingentes, immodicæque vacuationes cum sanguinis, tum humorum. Suffocari plenitudo indicabit, crudorum humorum multitudine, venas arteriasque obstruente. Foras non expandi, notæ omnes hanc humorum multitudinem significantes. Intus

Corporum ad frigidum mutatio quando mala.

vero acri vel maligno humore os ventriculi, cor, vel aliquod aliud membrum nobile affligente, retrahi, dolores juxta affictæ partis regionem, fastidia, angores, nauseæ, vomitus virulenti, biliosi, animi defectiones, anxietates, vigiliæ, pulsus summe inæquales, prælanguidique, contracti, ac hujusmodi alia præmonstrant, uti in iis, quibus a vermibus, vel acri succo, os ventriculi mordetur, observari potest. Ubi retractionis caloris causa est inflammatio quæpiam interna, ex calore partium internarum, atque a propriis signis cognoscemus, quod Cornel. Celsus ex Hippoc. ut superius diximus, expressit, cum dixerit. *Extremarum refrigerationem internis partibus sic caloris incendio æstuantibus, ut ægroti sitiant, esse lethalem.* Hæc namque refrigeratio inflammationem internam, & eam quidem maximam pro causa habet. Quocunque vero modo, ut diximus, corpus refrigeretur, nunquam bonum, sed sæpius summe exitiosum erit existimandum, omniumque maxime, si diutius frigus persistat intensiusque, & tandem cum duritie, vel lividitate, uti dictum est, prodeat. Nam tunc in foribus esse exitium denotabit. Continuo etiam seu repente partes calidas refrigerari, semper malum, illa excepta extremorum refrigeratione, quæ, natura critice humores ad excretionem invadente, prodit; sæpe enim ante crisin futuram, maligno humore ad viscus nobile irruente, atque defluxo, refrigerantur extrema, qui exinde a natura aliunde ad ignobiliorem partem compellatur, fere nunquam ea tollitur in extremis refrigeratio aut tarde, & parum quidem partes eæ refrigeratæ recalescunt. Contra refrigerata corpora æque sensim ad calidum mutari, optimum est: nam neque intus lacessere malignum, vel acrem, humorem nobile viscus, neque aliquam adesse inflammationem, & nihil intus fieri impedimento calori, quin ad quamcunque partem corporis æque defluat. Inæqualiter vero corporis partes calefieri, nunquam bonum, & sæpe pessimum symptoma creditur. Repente etiam sæpius extimas corporis partes, crebriusque modo ad calidum, modo ad frigidum, & contra modo ad frigidum, modo ad calidum permutari, in malignis morbis pessimum esse, Hippoc. statuit, veluti etiam minus malum existimatur, in aliis sympto-

Corpora refrigerata æque sensim ad calidum mutari.

ma-

matis etiam consimiles fieri mutationes. De his auctor *Prorrhet.*[a] ita habet. *Summæ corporis partes si celeriter in utramque conditionem permutentur, malum.* Sitis quoque hujusmodi mala est. Et Gal. in *commento* ait. In morbis autem summe malignis, permutatio harum hora una ad contraria efficitur, interdum quidem ut hyeme frigescant, interdum vero tanquam æstate calescant. Id autem contingit cum propriam caliditatem non habuerint, atque a febrili calefiant, quæ a corporis medio incipiens, flammæque similis corpus totum depascens, extrema concalefacit, quæ & cum transpiraverit, statim ea refrigescunt, exstincta scilicet naturali caliditate. Hujusmodi vero corporis celeres caloris frigorisque mutationes, item coloris, ac cujuslibet alterius symptomatis, sæpe multiplices affectus in corpore collectos præmonstrant, quos devincere natura quum non nisi longo tempore queat, ideo morbi longitudinem ostendunt, quod *in* 4. *lib. Aphor.* 40. ab Hippocr. hunc in modum scriptum est. *Et ubi in toto corpore mutationes, ut scilicet corpus refrigeretur, vel rursus calefiat, longitudinem morbi significat.* In morbo vero acutissimo ac vehementi naturæ cito a vehementia morbi exstinctæ tempus subtrahitur, ita ut prius ipsa morbo exstinguatur, quam morbum vincere possit. Et hinc est quod in morbo summe maligno hujusmodi mutationes Gal. *in Prorrhet.* dixit esse lethales, easque exstinctione naturalis caliditatis fieri. Aliorum etiam symptomatum mutationes observari, ut sitire & non sentire, & contra; ex quietudine in inquietudinem & contra; ex vigilantia in somnum, & contra; sapientes ægrotos in deliros, & e deliris sapientes fieri. Mutari etiam symptomata, ita ut modo capitis adsit dolor, modo ventris, modo crurum, modo dolor desinat, & delirium accedat, & hoc cessante, aliud symptoma appareat. Horum symptomatum permutationis causa generalis est μετάπτωσις, id est humorum transfluxus; vicissim namque facta migratio modo in hanc corporis partem, modo in illam, quasi humoris turgentiam hanc, μετάπτωσιν dicas, quæ per se sola nullum aliud, quam turgens humor, faciat prognosticum de-

Caloris frigorisque celeres mutationes.

Symptomatum mutationes quid notant.

Harum causa generalis.

[a] Libi 1. 43.

denotat. Verenda vero ſemper quælibet humoris turgentia, quod principis alicujus partis læſionem minatur, ex quo Hippoc. atque cum eo Galen. & omnes alii Medici, turgentes humores, ne irruant in partem principem, continuo vel etiam in principio morborum, quo tempore omnia cruda exſiſtunt, medicamentis purgari oportere, in *aphoriſmis* [a] præceperunt. Cum ſignis vero coctionis illa permutatio caloris, frigoris, coloris, & aliorum etiam ſymptomatum, criticam humorum perturbationem oſtendit, atque in hunc ſenſum forte *in Coacis præſagiis* [b] illud erit intelligendum, quod ſic ſcriptum eſt. *Color, qui ſæpe cum calore variat, utilis.* In malignis morbis hæ mutationes ſolent eſſe utiles, ſi in melius fiant, quod Hippocrat. *in Epidemiis* [c] ita dixit, *In morbis, qui παδιμβουδι* [d], *id eſt, doloſi ſunt, mutationes juvare.*

Cap. XVII.

De prædictione ex humiditate corporis, & ſiccitate.

Humiditas quid præſagit in morbis.

Ex humiditate totius corporis, atque partis, ſæpius in acutis morbis eventus præſcimus. In purulentis phthiſicisque, ſæpe ante exitium multa humiditatis copia aliquando totum corpus, & aliquando crura, ventremque repleri obſervamus, ex quo aquam inter cutem, quod ex magno oriatur caloris languore, in acutis, vel ex acutis morbis, lethalem eſſe, Hipp. docuit. *Aqua enim inter cutem*, (ait *in Prognoſticis* [e] *tex.* 1. *comm.* 2.) *omnis, ſi ex acuto morbo exſiſtit, mala eſt, non enim ſedat febrem, ſed dolorem admodum infert, ac mortem.* Eodem modo ſiccitas, ariditas, duritieſque totius vel alicujus partis corporis ſæpe infelicem morbi præſagit eventum. Siccitatem ſiquidem totius, & gracilitatem ab ardente febre longa ſecutam, corporis hecticum habitum, ac ab eo poſtea exitium præſagire, nemo eſt in medicina verſatus, qui ignoret. Ex fronte, lingua & aliis par-

Siccitas quid in morbis notat.

a Hippocr. Aphor. Sect. 1. 22. *b* Text. 125. *c* Lib. v. Sect. 6. Text. 16. *d* Foeſius ſcribit ἐν τοῖσι παλιμβόλοισιν, & vertit, *in inconſtantibus*, aut *refractariis*. *e* P. 39. lin. 16.

partibus admodum ſiccatis, non raro nobis exitium præmonſtratur, ut Hippoc. in *Mœlibeæ*[a] *adoleſcente* moribundo obſervavit, in quo ante mortem cutis frontis præarida, ac tenſa viſa eſt. Sed de his accuratius nos poſterius ſuis locis, præſertimque ubi de prædictione ex partium corporis obſervatione ſermonem inſtituemus.

Cap. XVIII.

De prædictione ex doloribus, qui in acutis morbis obſervantur.

Dolorem, quod voluptati opponatur, triſtem moleſtumque eſſe ſenſum, Galen. *in* 1. *de Elementis* docuit. Hic vero multiplex obſervatur, alius enim cum pulſu, alius cum ponderis incumbentis ſenſu, alius cum tenſione, alius cum eroſione, inciſione, punctione, perforatione (quæ differentiæ ſub acuti doloris nomine comprehenduntur.) alius denique cum torpore affligit. Primum Medici appellant pulſativum, qui ut Gal. *in* 2. *lib. de loc. affect. cap.* 3. ſcribit, ſequitur inflammatorios affectus notatu dignos, idque ſemper in ipſis arteriis, atque in partibus ipſas continentibus, quas & ob anguſtiam premunt, & cum attolluntur, modo pars affecta ſentire nata ſit, veluti percutiunt. Nonnunquamque in abſceſſibus ad ſuppurationem venientibus dolores cum pulſu obſervantur. Secundum gravem vocant, quod veluti cujuſdam ponderis loco incumbentis ſenſum invehat, atque carnoſæ ſubſtantiæ, renum, hepatiſque, inflammationem. (Galen. *in* 6. *Aphoriſ. Aph.* 5. docente.) Talemque dolorem renum eſſe proprium Hippoc.[b] in *com.* 1. *text.* 1. nobis prodidit, & Gal. *in* 2. *de loc. affect. c.* 4. hos dolores in renibus, in hepate, in ſplene, in cute, in adenis & in pulmonibus fieri meminit, eæ ſiquidem partes (ut ipſe docuit) vexantur eo dolore a diſtenſione, quoniam membrana viſcera illa circumvolvens gravata, & diſtenta dolet. Tenſivum vero dolorem dicunt, (quem diſtendentem *Archigenes* vocat) ubi partes, quæ

Dolor multiplex obſervatur in morbis.

Pulſativus quis.

Gravis.

Tenſivus.

[a] Lib. 3. Epidem. Ægr. 16. p. 1117. [b] Epidem. Lib. V. ſect. 1. Text. 5.

quæ vel ſunt nervoſæ, vel muſculoſæ, vel membranoſæ diſtenduntur, convellunturve. Quod ipſis, vel ex humore, vel ex flatulendo ſpiritu, vel phlegmone accidit. Quartus, qui acutus vocatur, comprehendit illum, qui fit excſione, punctione, perforationeque: quæ nimis aut acria, aut ſalſa, abſtergunt, abraduntque, ex quo acutus oritur dolor, qualem patiuntur dyſenterici atque alii, quibus exeduntur aliquæ partes. Punctorii proprii membranarum exiſtunt, ab acuta bile vexatarum, quales in pleuriticis obſervamus, pleura quippe vocata membrana in his a bile inflammata. His ſimiles videntur, quum vitreo humore, partes incidente ſeu perforante, inteſtina concitantur. Cum torpore demum prodientes, ſeu torporem inducentes, vel ab ipſorum vehementia reſoluto partis calore, aut phlegmone arterias nervoſque maxime comprimente, ex quo calor ad partes proſilire nequit aut paucus, uti in renum dolore, ex inflammatione orto, crura ſæpius ſtupeſcunt. Sunt præterea dolores aliis fixi, alii mobiles, atque vagantes, quales non raro turgentibus humoribus obſervamus, alii perpetui, alii intermittentes, alii vehementes, atque alii parvi exſiſtunt: rurſumque nonnulli in principio morbi, atque alii poſtea apparent, aliquando in die decretorio, & aliquando non: quorum etiam aliqui occupant externas partes, aliqui internas, aliquique nobiles, atque demum ignobiles aliqui. Has omnes dolorum differentias ad Prognoſticum ægrotorum plurimum facere, Gal. *in lib. 6. Aph.* 5. meminit. Dolores vero omnes fieri ex qualibet re parti noxam inferente, non opus eſt, ut demonſtretur. Galen. qui accuratius omnes dolorum cauſas cognovit, pluribus in locis ab altera duarum eos concitari tradidit, quippe aut a ſubita partis alteratione, ſeu a temperamento continuo parti illato, aut ab unitatis diſſolutione. Alii unam tantum cauſam faciunt, ſcilicet unitatis ſolutionem, quando neque caliditas, neque frigiditas dolorem concitat, ni ſolvat continuum, atque omnes immodicas qualitates ii ex Galeno continuum ſolvere affirmant. Ipſe ſæpius fatetur ac docet qualitates has ſolvere continuum, præſertimque *in* 4. *de ſimpl. meden. facult. cap.* 2. *in* 3. *de fract. in tex.* 34. & *in libro de inæquali intemp. cap.* 6. Ex quo mirum non

Acutus.

Punctorius.

Cum torpore.

Dolores varii.

Unde.

dicentem. Quare dolorum causa erit continuitatis partium solutio, aut ab immodico temperamento confertim parti illato, aut ab incisione, aut ab exesione, aut a fractione, aut denique a tensione, facta. Partes vero internæ dolent interim propter febris vehementiam, nervosas partes siccando convellendoque, aut propter inflammationem, aut erysipelas, aut fortem obstructionem, aut abscessum in visceribus, aut propter flatulentum spiritum. Cum vero ab istis causis dolores fiant, merito, nedum cum aliis morbis, at soli quoque mali sunt; omnes siquidem vires resolvunt, cruditates fovent, humorumque coctiones impediunt; pessimi, in visceribus partibusque nobilibus concitati; longeque omnium perniciosissimi exsistunt, vehementer viscera vexantes, perpetuo longoque tempore durantes, a quibus viscerum nativus calor destruitur, seu resolvitur, quo ademto visceri quis de aliquo bene sperare potest? minus mali censentur, parvi, mobiles, brevi tempore durantes, quique neque a viscerum quopiam læso prodeunt, sed ab ignobili potius parte quapiam. Quandoque vero in acutis morbis dolores, etsi suapte natura semper mali, bonum prædicunt, non parumque ad salutis prædictionem conferunt, veluti qui, in aliquo dierum judicatoriorum cum signis coctionis, aliquam ignobilem partem, uti crura, pedes ac alia hujusmodi, pervadunt. At de bonis ac malis doloribus, quatenus in acutis morbis bene ac male de ægrotis sperandum, significant, nunc accuratius agamus.

Omnes mali sua natura

Aliquando boni.

CAP. XIX.

De doloribus salutem prædicentibus.

Dolores aut in principio morborum, vel postea apparent; qui in principio, plerumque pathognomonicorum signorum rationem habent, viscusque phlegmone obsessum notant, uti quando dolor cum febre, tumore vel tensione partem quampiam exerceat, inflammatoriique hi vocantur dolores. Optimum erit, si neque admodum vehementes, neque assidui dolores

Dolores quinam optimi.

sint,

sint, brevique tempore, vel tollantur, vel saltem remittantur, atque simul cum ipsis aliud exitiosum signum non illuxerit. Qui vero horum[s] fidelius, seu cum ratione, tolluntur, seu finiuntur, aut remittuntur, optimi sunt: cum ratione vero sublatos dicimus, ubi ipsi ex optima, aut natura, aut ab arte facta evacuatione, remiserint, aut plane finierint, ut cum vel ab emisso per venam sectam sanguine, vel sponte erumpente e naribus, vel a sudore, vel ab alvi dejectione, vel a sputis dolor remittitur, atque etiam si febris eos subsecuta suo calore ipsos resolverit: de quibus Hippoc. *in* 6. *Aph.* 40. *Quibus dolor circa hypochondria fit absque inflammatione, his febris superveniens morbum solvit.* Et postea 7. *Aph.* 52. *Quicunque hepar circumdolent, his febris superveniens solvit dolorem.* De iis vero, qui ex aliqua vacuatione tolluntur *in* 3. *Prorrheticorum* [a] *text.* 60. sic ait: *Quibus capitis dolores, cervicis labor, atque totius corporis cum tremore infirmitas, hæmorrhagica solvunt. Ceterum & tempore ita solvuntur:* & in 2. Prognost. [b] text. 25. *Dolorem, qui in iliis affligat, ac turberculum si recens fuerit, nec cum inflammatione, solvit murmur incidens circa ilia, sed potissimum ubi cum stercore, & urina excernatur*; & in 2. Coac. præsag. [c] sec. 1. *text.* 32. *Quibus in febribus dolores lateris fiunt, iis, alvo multa aquosa bile permista dejiciente, remissio est.* Postea *in* 5. Coac. præs. [d] sec. 1. text. 23. *Capitis dolorem solvit pus per nares effluens, sputa crassa, & sine odore, solvit quoque ulcerum eruptio aliquando & somnus, & alvi profluvium.* Ac in Aphor. Sect. 6. 10. *Quibus capitis dolor gravis cum calore inest, e naribus interim humidum, ex auribus, atque ex faucibus, cum utilitate effluere*, veluti *Echecrati* contigit. De quo *in* 7. *lib. Epidem. text.* 65. sic scribit: *Echecrati cæco capitis dolor gravis, præcipue in posteriori parte, & cervicis, ubi connexio, & in verticem procedebat, progrediente autem tempore, & ad aurem sinistram, & dimidium capitis dolebat. Mucosa semper prodibat, leniter combusta, & calor comitabatur tenuis, & cibum capere non poterat, interdiu facilius, noctu vero dolebat, postquam autem pus per aurem erupit, cessaverunt omnia, erup-*

a Lib. 1. 152. *b* P. 40. lin. 26. *c* Text. 66. *d* Text. 172.

erupit vero per hyemem. Hinc Hippoc. *in* 2. *Prognoſt.*[a] *text.* 51. damnavit excreationes omnes, morbum non tollentes, aut non minuentes, præſertimque illas, quæ dolorem non ſedant, veluti ſedantes dolorem laudat. Quare dolores, qui cum ratione, ſcilicet ex quibuſdam optimis vacuationibus, abeunt, optimam ſalutis ſpem nobis pollicentur. Qui vero non tolluntur, ſeu diu perſiſtunt, ſæpius abſceſſus prænuntiant; qui autem boni exſiſtunt, poſterius, cum de ipſis præſertim agemus, dicemus; hoc unum in præſentia dicam, quippe illos bonos fore a nobis putandos, qui in ignobilibus partibus fiunt, dummodo etiam alia ſigna id non negaverint. Eorum vero dolorum, qui morbo progreſſo oſtenduntur, illos optimos eſſe dico, quos judicatorios ſeu decretorios Medici appellant, utpote quod partim ut ſignum, & partim ut cauſſa, criſin optimam denuntiant, ut ſignum, veluti dolores, ſanguinis eruptionem, vomitum, vel aliquam aliam vacuationem indicantes. De quibus Gal. in 1. *Epid. comm.* 2. *text.* 55. *In ardentibus autem, ceteriſque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, & hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus ſanguis erumpit. At vero quibus totius capitis gravitas, tum autem cordis dolores, & faſtidia ſunt, bilioſa poſt ac pituitoſa vomunt.* Et Hippoc. in 3. Prognoſt.[b] text. 13. *Si vero ſine talibus* (ſcilicet malis) *indiciis fatigans dolor vigeſimum tranſeat diem, & febris detineat, expectari oportet ſanguinis eruptionem e naribus, aut ſuppurationem, ſi dolor alioqui circa tempora ac frontem affligat.* Et *in* 3. Prorrhet.[c] text 45. *Cervicis dolores, impenſe rubri oculi, ſanguinis eruptionem oſtendunt.* Et [d] text. 50. *Quibus ex rigore febres laborioſæ fuerint, muliebria his decurrunt, cervix autem in his dolens ſanguinis indicat eruptionem.* Ac etiam poſt [e] text. 55. *Hypochondrii tenſio cum capitis gravitate, & ſurditate, & quæ conſequenter fatigant, ſanguinis pronuntiant profuſionem.* Et in 4. Coa. præſ.[f] ſec. 1. text. 30. *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor, venarum-*

Quinam abſceſſus prænuntiant.

a P. 41. lin. 34. *b* P. 44. lin. 36. *c* Lib. 1. 137. *d* Ibid. 140. *e* Ibid. 147. *f* Text. 142.

rumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis. Hique sunt dolores, qui optimam crisin denotantes maxime faciunt ad salutis Prognosticum. Longe omnium vero optimi exsistunt, qui (hos enim decretorios Medici, ut causa, vocant) ignobiles partes, atque a visceribus remotas, pervadunt, atque diu exercent; idque maxime (quod de aliis quoque intelligi volumus) apparentibus signis coctionis, qui in decretorio die cœperint. Ab his quidem doloribus certam salutem præsagimus, si modo, ut dictum est, coctionis signa una illuxerint, nullumque ex lethalibus signis illuxerit. Naturam enim præcipua membra exonerasse, atque noxios humores procul a se protrusisse, nobis sane non obscurum erit indicium. Quo enim longius a principe membro natura propellit noxios humores, eo citius salus speranda, maximum naturæ quod robur denotet, exinde sæpius tumores ipsi accersunt, qui, ut inferius docebimus, optimi exsistunt. De his Hippoc. *in* 1. *progn.* [a] *text.* 67. *Abscessus autem, qui ad crura fiunt in pulmoniis vehementibus ac periculosis, omnes utiles sunt.* De quibus Galen. *in com.* ait, eos optimos esse, si maxime deorsum & quam longissime ab ægrotatione absistant. Et in 3. *Coac. præs.* [b] *sect.* 2. *text.* 4. *in longis febribus vel tubercula, vel in articulis labores fiunt, & si fiant, non inutiles.* Ex quo pedum, crurum, genuum, coxendicum, inguinum dolores diu durantes, optimi erunt, atque non minus etiam in brachiis, manibus, atque post aures, critice observati. Sæpe fit in febribus acutis, ut natura, parte humorum, quos ad aliquam supradictarum ignobilium partium expulit, exonerata, fortior supra residuum facta, aliquam vacuationem aggrediatur, ex qua postea atque doloribus ipsis, trahentibus continue ad ignobilem partem, perfecte a febre judicat. Plerumque vero fit, ut hi, qui doloribus judicantur, in recidivam recidant, quod neutiquam materia illa ad crura, vel ad aliam quampiam ignobilem protrusa, totam causam morbificam adimat; si vero illis copiosæ copulentur vacuationes, judicium totum perficietur: oportet vero partes illas, si debeant ad febrem juvare, vehementer

[a] Pag. 43. lin. 18. [b] Coac. Præs. 118. & Aphor. 44. sect. 4.

ter atque diu dolere; siquidem tales dolores plurimum humoris noxii attrahentes, magnam quidem causæ partem revellendo adimunt, ut in *Heropyto* observatum est, de quo *in* 3. *Epid. tex.* 80. Hippoc. *Circa diem sexagesimum e naribus quidem substiterunt eruptiones, sed dextra coxendix admodum dolebat, febresque increverunt, haud multo post partes inferiores omnes dolebant, fiebat autem, ut vel febres majores essent, majorque surditas, vel hæ quidem remitterentur allevarenturque, verum partes inferiores ad coxendices sitæ vehementius dolerent. Jam vero circa diem octuagesimum cuncta remissa sunt, nihil tamen destitit, etenim urinæ boni coloris, & copiosiores subsidentias habentes, exstiterunt, deliriaque imminuta sunt.* Et *uxori Epicratis*[b] crura decima die laboriose doluerunt, quem dolorem altera die optima vacuatio, per sudorem secuta, febrem allevavit. Hoc unum in iis doloribus notandum, quod nuper quoque diximus, dolores raro recte judicare morbos per se ipsos, nisi ipsis aliæ humorum vacuationes opem ferant, atque hinc eos, qui doloribus judicantur, recidivare, quia dolores totam noxiam materiam nequeunt a visceribus avellere, sed tantum partem, ex quo reiterari pugnam a natura, si totum morbum expugnare debeat, necesse est. Hinc multæ recidivæ, uti in *uxore Epicratis*[c], *Cleonectide*[d], *Abdera Virgine*[e], Hippoc.3. *Epidem. text.*79. accurate observavit, de qua præsertim dixit. *Vigesimo ei pedes dolebant, surditas & delirium eam deseruerunt, aliquantum e naribus erupit, sudavit, febre fuit liberata. Quarto & vigesimo repetiit, rediit surditas, pedes assidue dolebant, mente excidit. Vigesimo septimo multum sudavit, febre caruit, surditas eam reliquit. Restabat pedum dolor, ceterum fuit exacte judicata.* Hypochondrium etiam sinistrum, atque lien in acuto morbo dolere atque intumescere, non inutile esse, Galen. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 19. meminit. In ventre vero inferiori; acrioribus humoribus intestinis commorsis, dolores concitati, sæpe judicium per alvum futurum significant: post aures etiam oborti dolores diu perseverantes cum virium robore criticum

a Pag. 1106. Ægr. 9. *b* Epidem. lib. 1. pag. 979. Ægr. 5. *c* Loco ante allegato. *d* Lib. 1. Epidem. p. 982. Ægr. 6. *e* Pag. 1103. Ægr. 7.

cum tumorem futurum (quem *parotidem* vocant) denotant. Optimi vero non minus ii erunt dolores, qui supernas sedes derelinquentes, inferius descendunt, ad inferasve delabuntur. Morbum enim quocunque modo longe a principibus partibus recedere, optimum est. De quo Hipp. *in* 2. *Epidem. sect.* 5. *text.* 10.[a] *Si caput doleat, in pectus descendit, deinde in hypochondrium, deinde in coxam, omnia autem non possunt dolere.* Et *in* 3. *Prorrh.* [b] *text.* 23. *Dolores, si ad infernas dilabuntur partes, facile ab his feruntur.* Ut in *Herophonte* fuit observatum, de quo Hipp. *in* 1. *Epid.*[c] *Octavo febricitavit, lien residebat, omnia intelligebat, doluit ei inguen primum, secundum lienem, deinde in utramque tibiam dolores. Noctem facilem habuit, urinæ erant melioris coloris, & residebant in iis pauca. Die nono sudavit, judicatus est, intermisit. Die quinto rediit, simulque splen intumuit, febris acuta, surditas iterum, post recidivam die tertio, residebat lien, imminuebatur surditas, crura dolebant, recte sudavit, judicatus est die decimoseptimo.* Atque hæc de bonis doloribus, de quibus, ut boni sint dicendi, hæc observari debent; primo eos in aliquo decretoriorum dierum incipere cum signis coctionis, ipsosque vel sequi, vel antecedere optimam evacuationem, vel per sanguinem, vel per vomitum, vel per ventrem, vel per urinam, vel per sudorem, vel per sputum: demum si boni sint, ab ipsis vel statim vel paulo post ægrotos melius se habere, vel ex toto sanari, est necessarium. Adde quod hi omnes, non parvi, at quidem magni ac laboriosi exsistunt, neque paululo momento temporis cessant, ac tolluntur, sed quinimo diu vigere debent. Sed jam ad illos, ex quibus præscitur exitium, descendamus.

Cap. XX.

De doloribus exitium prædicentibus.

Dolores quinam mali.

Mali omnes sunt dolores nobilem partem corporis exercentes, tum qui una cum morbo prodeunt, quique pathogno-

a Pag. 1040. lin. 16. b 1. Prorrhet. 144. c Pag. 974. Ægr. 3.

gnomonica ſigna exſiſtunt, tum qui poſtea apparent; ii enim cum aliis ſignis pathognomonicis, ſeu propriis, prognoſticum indicant, veluti in phrenitide capitis dolor vehemens atque aſſiduus, cum aliis phrenitidis ſignis propriis exitioſis, lethalis eſt; ſed de his aliis accuratius, quando de ſingularum inflammationum prognoſtico ſermonem habebimus. Sunt vero ex his aliqui ex partis præſtantia, qui plerumque exitium inferre ſoleant, utpote qui cor invadunt, os ventriculi, fauces ſtrangulantes, caput, aures, pectus, ac veſicam. Semper enim in hiſce membris dolores ſunt pernicioſi, maximeque cum febre aſſidua atque aliis ſævis ſymptomatibus, ex quibus phlegmone illarum partium ſignificatur, qui plerumque lethalis exſiſtit. De quo Hippocr. in 4. *Aph.* 64. dixit: *In febribus circa ventriculum fortis æſtus, & oris ventriculi dolor, malum.* Et *Aph.* 65. *in acutis febribus convulſiones, & circa viſcera dolores fortes, malum.* Ac de faucibus *in* 1. *Pror.*[a] *text* 54. *Fauces dolentes abſque tumore cum implaciditate, ſtrangulantesque ſupra modum, pernicioſæ.* Et 3. *prog.*[b] *text.* 11. Hipp. ait hujuſmodi dolorem cum orthopnæa, ſine apparente in faucibus vel collo tumore, ſumme exitioſum: ex tali ſiquidem dolore gutturis internam atque magnam inflammationem, ut alias quoque dicemus, ſignificari, Galen, *in comment.* docuit, quæ ſine dubio lethalis eſt. Capitis item aſſidui, vehementesque cum febre continua ac magna dolores admodum ſunt timendi, hi ſiquidem vires reſolvunt, vigiliasque & deliria inducunt, atque demum convulſiones lethales. De quibus Hip. *in Prognoſt.*[c] *text.* 36. *Capitis dolor vehemens, & continuus cum febre, ſi quod ex indiciis exſtiterit exitioſis, lethalis admodum eſt:* quales Hipp. *in Philiſta*[d], *Polyphante*[e] atque *Eualcidæ*[f] *famula*, phreniticis obſervavit. De aurium vero dolore in eod. *lib.*[g] *text.* 36. *Aurium dolor acutus cum febre continua, ac vehementi, difficilis eſt, periculum enim delirii abolitioniſque imminet.* Et de ventre *in Coacis prædictionibus*[h]. *A dolore ventris laborioſo febris ardens, lethale.* Et de pectore *in* 1. *Prorrhet*[i]. *Dolor pectoris firmatus,*

In partibus nobilibus.

Capitis aſſidui vehementes.

[a] Text. 86. [b] Pag. 45. lin. 4. [c] Pag. 44. lin. 34. [d] Epid. lib. 3. p. 1070. Ægr. 4. [e] Epid. lib. 7. Text. 120. p. 1238. [f] Ibidem text. 121. [g] Prognoſt. pag. 44. lin. 45. [h] Text. 130. [i] Text. 70.

tus, *& ægre aufferibilis cum torpore*, *malus*, *super febricitantes hi si acute ardent*, *moriuntur*. Et de vesica *in 2. prognost* [a]. *Si vesica dura est*, *& dolore vexatur*, *difficilis omnium & exitialis est: exitiosissima vero est*, *quæcunque cum febre continua affligit*, *qui enim ex ipsa vesica fatigat dolor*, *interimere hominem sufficit.* Quare dolores partium nobilium, si magni sint, in principio morborum acutorum admodum sunt periculosi, & cum malis signis lethales. Qui vero non in principio acutorum, viscerum ac partium nobilium dolores, sed posterius, morbo prægresso, manifestantur, si magni, assiduique sint, perniciosissimi judicari debent; nam hi magnam phlegmonem præter febrem de novo nobile viscus accessisse ostendunt, quæ non nisi a robustissima natura vinci poterit: ex quo merito hos dolores sævissima sequi solent symptomata, quippe extremorum frigiditas non nisi fortem dolorem sequi solet, ut Hippocrat. *in Aph.* 26. *Sect.* 7. expressit. *In dolore forti ventris*, *partium extremarum frigiditas*, *malum*. Deliria sequuntur dolores capitis, phrenitides lethales, vomitus virulenti, convulsiones, abscessus & suppurationes. De iis *in* 1. *Prorh. text.* 10. *Qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent*, *vigilantque cum surditate*, *cito hi vehementer insaniunt*. In his etiam vomitus virulenti sunt lethalissimi, ut ait Hipp. in 1. *Epid.* 2. *text.* [b] 54. *Sed & virulenta vomunt*, *& ex his quidam subito moriuntur*. Quod & in 1. *Coa. præs.* [c] *sec.* 1. *text.* 76. legitur. Convulsiones quoque vel exsiccatis partibus nervosis, vel attracto multo ad dolentem partem humore, non raro visuntur, de quibus [d] in

Dolores partium nobilium morbo prægresso quinam perniciosissimi.

a Pag. 43. lin. 42. Coac. præs. 471. *b* Pag. 948. sub finem. *c* Text. 169. & 176. *d* Hiatum hic deprehendet lector attentus, qui hac ratione repleri posse videtur: *De quibus in* lib. 1. Prorrhet. Text. 115. *ait*. In febribus tenuiter exsudantes, cum capitis dolore & alvo intercepta, ad convulsiones proni sunt. *Quod & in* Coac. præs. text. 154. & 177. *iisdem pene verbis repetitur*. *Et* text. 171. In acutis capitis doloribus, & torporibus cum gravitate, convulsiones fieri in proclivi est. *Adde &* text. 174. *Et* lib. 1. Prorrhet. text. 104. Faucium gracilium dolores suffocantes convulsivum quid habent, præcipue si ex capite oriantur. Et text. 106. Lumborum dolor, & capitis, & oris ventriculi, cum forti exscreatione, convulsivum quid habet. *Quibus ex locis Hippocratis & plurimis aliis patet affatim*, *dolores partium vehementes aliquando excipi à convulsionibus*. *Abscessus autem dolorum quoque sequelæ sunt*, *de quibus in Lib.* 1. Prorrhet. text. 168. *ait*. In capitis dolore Coma & surditas &c. *lege porro in initio sequentis pag.* post * asterifcum.

in 3 Prorrhet. ait; *In capitis dolore Coma & surditas* * *abscessum aliquem post aurem eructant.* Suppurationem vero indicant continui dolores, ut Hipp. meminit *in 7. Aphor. 22 A ventris dolore diuturno, suppuratio.* Et in *prognosticis* [a], dolores, qui circa thoracis ac pulmonis sedes diu consistunt, quique neque sputorum purgationibus, neque ventris dejectionibus, neque venæ sectionibus, neque medicamentis ac victus ratione desinunt, suppurationem significare, dummodo nullum ex exitiosis signis adfuerit, nobis Galen. prodidit; ut in *Egisipolis puero* tabido ab Hipp. *in 7. Epid.* [b] *text.* 48. fuit observatum. Quare hoc modo dolores viscerum, seu partium nobilium, judicandos fore putamus, quibus si aliquod lethale signum simul accesserit, vel eos dolores sequatur, exitium præmonstrabitur, atque non minus, si vel alii fuerint dolores, nobiles partes affligentes, vel alia gravia diversi generis simul illuxerint symptomata; hæc enim (quum plures simul affectus graves ostendant) simul cum gravi dolore, vel multis doloribus si illuceant, perniciem prædicunt: vix unum quidem simplicem morbum magnum natura expugnat, quid cum multis? certe succumbet, nisi robustissima fuerit. De his in 2. *Prorr.* [c] inquit: *Quibus alvus liquida, lassitudo, capitis dolor, sitis, vigilia, obscuritas & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur spes est.* Et in 2. *Prorrh.* [d] *text.* 40. *Quibus manus tremulæ, capitis, cervicisque dolores, subsurdique fiunt, & nigra densataque mejunt, his ventura exspectare nigra, perniciosum.* Et de pluribus simul nobiles partes eodem tempore occupantibus doloribus in *lib.* [e] 2. *Stomachi dolor cum hypochondrio contento, dolorque capitis, malignum.* Sed jam ad dolores partium ignobilium accedamus, quos superius diximus sæpe bonos esse, modo fiant cum humorum quapiam concoctione, diuque partes illas affligant, neque brevi tollantur, atque ab ipsis febris, ac alia gravia symptomata vel plane tollantur, vel, quod plerumque fit, mitiora reddantur, atque ab ipsis ægroti melius se habeant. Tales vero in diebus decretoriis incipere diximus, nul-

Dolores partium ignobilium quinam boni.

a Pag. 41. lin. 35. & seq. *b* Pag. 1225. text. 60. *c* Lib. 1. text. 38. *d* Ibid. text. 95. *e* Ibid. text. 72.

nullaque ab ipsis symptomata gravia fieri, neque augeri. Mali vero in ignobilibus partibus in principio morbi, quo tempore omnia cruda exsistunt, incipientes, a quibus nedum symptomata gravia membrorum nobilium tolluntur, vel mitiora evadunt, at quinimo magis nova sævissimaque tales dolores sequuntur, obortaque sæviora redduntur. Pessimi vero ii sunt, quos in longinqua ignobilique parte obortos, uti in pedibus, cruribus, genubus, coxendicibus, inguinibus, atque in aliis hujusmodi partibus, febris continua sequitur, graviaque non minus ac sæva symptomata, a quibus ægroti in deterius labuntur. De quibus *in Coacis præsagiis* [a]. *Convulsio in febre, manuum pedumque dolor, maligna sunt: malignus quoque doloris impetus e femore. Sed nec genuum dolor bonus, ac etiam surarum dolor malignus est, & mentem emovet, tum alias, tum si urinæ sublimamentum elevent.* Quales fuere prorsus in *Critione*, & *Larissa Calvo*, qui eo morbo interiere. De *Critone* enim Hippocrat. *in* 1. *lib. Epid.* [b] *com* 3. *text.* 26. ait, *Critioni in Thaso recto ambulanti pes dolere ex pollice cœpit: decubuit eodem die horrescens, fastidiosus, parum calens, nocte desipuit, altero die tumor toto pede, & ad talum subrubens cum contentione, pustulæ nigræ, febris acuta, valde insaniens, etc. postridieque quam ægrotare cœperat, periit.* Et de Larissa Calvo [c]. *Dextrum femur doluit repente, nihil ex iis, quæ offerebantur, juvabat. Primo die febris acuta ardens paulatim, neque comitabantur dolores, febris non increvit, implacidior erat, non dormiebat, extremæ partes frigidæ, multa urina neque ea bona reddebatur. Tertio femur desiit dolere, mentis alienatio, & turbatio, multumque sese jactavit, quarto ad meridiem periit.* In ambobus his ægrotis dolores pedis, atque coxendicis pessimi exstiterunt, tum quia primo in principio (quo tempore Galen. *in* 1 *de crisibus cap.* 8. omnes dolores apparentes pessimos vocat) apparuerunt, a quibus febris acuta, delirium, anxietas, vigilia, & alia gravia symptomata prodiere, quæ multitudinem humorum præmonstrabant, quæ varias lædebat partes, varia symptoma-

Dolores quinam pessimi.

ma-

a Text. 30. *b* Pag. 985. Ægr. 9. *c* Epidem. lib. 3. pag. 1101. Ægr. 5.

mata ac morbos faciebat: idemque in eo [a], qui calefcens coenavit, cui poft fævum tum morbum, tum fymptomata, decimo die crura doluerunt, a quo omnia exacerbata funt, & paulo poft obiit. In *muliere* vero *apud frigidam aquam* [b] die 27. coxendix diu doluit, a qua febris acceffit, & in deterius mulier abiit. Sunt vero non minus mali ignobilium partium dolores, tum qui cito evanefcunt atque occultantur; tum qui primo a longinqua parte incipientes poftea ad vifcera afcendunt, indicio funt humorum ad nobilia membra delabentium. De his Auctor *Prorrhet. in* 3. *prorr.* [c] 78. *dolores absque judicatione foluti*, *inutiles*: quibus Galenus in comment. addidit, *occultati*, de quibus ipfe fic ait. *Repente vero occultari dolorificas affectiones absque hoc, quod in alia quadam, quæ manifefta fit, abfceffus fiat, tranfmigrationem contriftantium fuccorum ad vifcera ipfa factam, oftendit.* Hi quoque, qui cum inceperint, ftatim evanuerunt, fed aut qui, cum magni fuerint, diminuuntur, peffimi exfiftunt; nobisque funt vel naturæ prælanguidæ, quæ totam noxiam materiam a fe propellere nequeat, vel multitudinis humorum, quam pars dolens nequeat in feipfam capere, indicia, ut de *Critone* Gal. prodidit. De iis *in* 1. *Prorrhetic. text.* 36. *Suræ dolores absque ratione derepente occultati*, *defipientiam in ipfis parere.* Et *in* 2. *lib.* [d] *Si quippiam in urina fublime petierit*, *occultato coxæ dolore*, *delirium portendit.* Atque *in* [e] *tertio: Lateris dolor ex fputis biliofis*, *fi absque ratione evanuerit*, *in furorem aguntur.* Quod neque, ut *Galenus* monuit, femper, neque fæpius fit, poffunt tamen nedum deliria, fed alia fæviora quoque fymptomata prænunciare, ex humore quippe furfum in cerebrum afcendente. Quare peffimi exfiftunt dolores in partibus ignobilibus facti, cito vel repente occultati. Quibus non minus, ut dictum eft, timendi funt, qui in remota a vifceribus, feu longinqua parte, concitati ad fupernas partes afcendunt. Quos expreffit Hippoc. *in* 3. *lib. Progn. f text.*

a Epidem. lib. 1. pag. 988. Ægr. 12. *b* Epidem. lib. 3. pag. 1096. Ægr. 2. *c* Lib. 1. text. 170. Ubi Autor nofter, Galenum fecutus, παρ' οὓς omifit, quod tamen Foefius, juxta exemplarium fidem, adjungendum putavit. vide omnino hujus adnotat: in hunc Aphorism. *d* Lib. 1. Prorrhet. text. 37. *e* Ibid. text. 97. *f* Pag. 43. lin. 32. & feq.

text. 70. dicens: *Dolores, qui cum febre fiunt circa lumbos, & inferas sedes, si præcordia attigerint, inferas relinquentes sedes, exitiales admodum sunt. Itaque consideranda alia signa. Nam si quod & horum pravum exstiterit, desperandum de ægro est. Si vero, ascendente in præcordia morbo, alia signa parva non exstiterint, talem fore purulentum admodum exspectabis.* Ex quo semper humoris ad supernas partes ab ignobilibus e longinquis recursio, mala: uti in 2. *Prorrh.* [a] *text.* 51. ait, *ex lumborum recursione, oculi perversio, mala.* Et postea *text* [b]. 58. *Ex lumborum dolore ad os ventriculi recursiones febriles cum horrore, aquosa, tenuia, & multa evomentes, mente aberrantes, voce privati, nigra vomentes, moriuntur.* Et in 3. libr [c]. *Quibus lumborum tenues & dluturni dolores ad hyphochondria euntes, & ciborum aversio cum febre, dolor his valens contentusque ad caput perveniens, cito cum quadam convulsione perimit.* Et in 2. *coac. præs.* [d] *com* 1. *sec.* 5. *text.* 30. *Qui dolores acuti paulisper in claviculas, & in superiores partes transeunt, lethales.* Quamobrem dolores partes longinquas excercentes, tam qui occultantur, quam qui ad superas sedes recurrunt, pessimi exsistunt, ac cum signo pravo lethales. Demum dolores etiam quamcunque partem occupantes, ac affligentes, qui ab ægrotis non sentiuntur, perniciosi exsistunt, quod vel delirium, vel sentientis facultatis exstinctionem denotant. De his Hippoc. *in* 2. *Aphorism.* 6. *Quicunque, dolentes parte aliqua corporis, dolorem non sentiunt, his mens ægrotat.*

CAP. XXI.
De prædictione ex lassitudinibus.

Ex lassitudinibus homines sæpius in morbos acutos incidere, neminem in Medicina versatum latet, quod *Sileno* [e] contigisse Hippocrat. meminit. De spontaneis itaque lassitudinibus, quas non simpliciter lassitudines vocari Gal. voluit, sed spontaneas, interius causas habentibus, tantum agendum est. Harum

a Lib. 1. 69. b Ibid. text. 83, c Prorrhet. lib. 1. 100. d Text. 70. e Epidem. lib. 1. p. 969. Ægr. 2.

rum autem lassitudinum triplex est differentia, una, quæ ulceris, altera, quæ tensionis, tertia ex ambabus composita, quæ inflammationis sensum præ se fert; prima ex Cacochymia, altera ex plenitudine, tertia ex utrisque una coeuntibus habet originem. Hæ vero plerumque universum corpus, quippe omne genus musculosum, & cutem ipsam, occupant, aliquando dorsum ipsum, quod multis acute ægrotantibus accidisse quisque nostrum sæpius in praxi vidit, aliquando caput, aliquando, ut docet Galen. *in libro de curandi rat. per sang. missionem.* jecur, aliquando lienem, quandoque ventrem, interdum costas, septum transversum, vel os ventriculi, vel aliud ex internis membris occupat. Aliquando etiam eæ lassitudines in brachiis, aliquando in coxendicibus, cruribus, vel pedibus observantur, quædam etiam ipsarum in principiis ortæ diu durant, & aliquæ in augmento vel statu, atque demum aliæ morbo declinante sentiuntur. Bonæ vero ad prædicendam salutem æstimantur, quæ in brachiis cruribusque apparent, cum signis coctionis; forte enim decumbentis ac propulsi humoris a præcipuis membris ad longinquas ignobilesque partes, perinde ac dolores etiam, indicant, quæ nedum in hisce partibus, si una cum signis coctionis, at quinimo etiam in universo corpore, præsertimque in dorso, observentur, bonæ sunt judicandæ; sæpe enim metastasin, seu transmutationem humorum ab internis membris ad externa, quippe ad musculos & ad cutem factam, sequuntur: ignaræ etiam mulierculæ id scire putant, cum audierint ægrotos lamentari de corporis gravitate tensiva ac phlegmonosa, morbo jam aliqua ex parte declinante, (quod lassitudinis genus frequentius tunc temporis sentitur) eos solantur, dicentes optimum signum esse, atque ex iis nobis significari morbum foras exire: sæpius enim ægroti, qui prius a vehementia morbi vexati, cutaneas illas partes lassatas non sentiebant, lassitudine fracti observantur vel ideo, ut jam dictum est, quod vere morbus internas sedes deserat, ad externas exeat. Una quidem omnium est conspiratio partium, atque confluxus, sæpeque noxii humores quocunque modo a natura concocti, e magnis vasis ad parva delabentes, sese in musculos tandem atque vel

Lassitudinum differentiæ.

Lassitudines quænam bonæ.

etiam in cutem recipiunt, lassitudinem efficientes. Hæc enim aliquando abscessus præcedunt, de quibus Galen. *in lib.* 4. *Aph.* 31. scripsit: *Quoquomodo in febribus facta sit lassitudo, ad articulos, & maxime circa maxillas fiunt abscessus: hoc vero ideo usu venit, quia a calore febrili sublata in caput est humorum copia, quam inde postea ruentem maxillarum adenes suscipiunt, quomodo fit, quum in alas, & inguina a superioribus partibus aliquid pervenerit.* Optimæ quoque exsistunt, quæ aliqua vacuatione vel arte procurata, vel sponte præstita, evanescunt; optimam quidem vacuationem ac criticam denotant, qua ægroti juvantur; de qua in *Coacis prædictionibus.*[a] *Qui comate pressi, & lassitudine fracti, obsurducrunt, erumpente alvo rubra dejiciunt circa crisin, idque juvat.* Quæ vero vel in toto corpore vel in dorso, vel in aliqua alia parte, humoribus nihil concoctis, omnes malæ sunt judicandæ, omniumque maxime cum malis signis prodeuntes, atque si una multa alia sævaque fuerint symptomata. Non minus etiam eæ erunt suspectæ, quas nulla vel arte vel a natura facta vacuatio levat, de quibus forte Auctor Prorrheticorum *in* 2. *Prorrh.*[b] *text.* 3. *Quibus alvus liquida, lassitudo, capitis dolor, sitis, vigiliæ, obscuritas, & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur, spes est.* Et in 1. *coa. præsag. sect.* 1. *text.* 35. *Delassati caliginosi, pervigiles, in somnum inclinati, desudantes, recalescentes, malum:* Et 2. *Coac. præs.*[c] *sect.* 1. *text* 7. *lassitudine fracti cum horrore, cum exsudaverint judicii modo, & recaluerint celeriter, malum, cum alias, tum si eo tempore sanguis e naribus stillaverit.* Ubi vero multa simul adsint symptomata, cum his pessimum est; multitudine enim humorum naturam undique gravatam, ac oneratam significant. De quibus *in* 3. *coac. præs.*[d] *sect.* 1. *text.* 34. *Lassati, singultuosi, stupore occupati, malum.* Et postea[e] *Ab oculorum perversione cum lassitudine, & febre, rigor lethalis: coma quoque in iis accidere, malum.* Cum multis itaque symptomatibus lassitudines malæ, lethalesque, si morbo plane crudo sentiantur, & cum aliquo signo pernicioso. Sed de his satis, atque de

Quænam malæ.

a Text. 182. *b* Lib. 1. 38. *c* Text. 36. *d* Text. 45. *e* Text. 221.

de prædictione a vigilia, somno, comate, ac aliis soporosis affectibus, nunc agamus.

CAP. XXII.

De vigilia, quidque ipsa morbis præsagiat.

Tametsi vigilia, & somnus ad primum ac communem sensum, ut Galen. meminit, pertineant, de cujus symptomatibus superius partim egimus, atque nunc agere putamus; nobis vero placuit, absoluto de sensibus particularibus prorsus sermone, de vigilia & somno, soporiferisque affectibus, quatenus ad Prognostici cognitionem faciant, hic agere, priusquam a motricis facultatis symptomatis Prognosticum indagaremus. Vigiliam autem ac somnum hic primo naturalem statum non excedentes consideramus, quando hi nihilo tum alterati, tum mutati, quippiam etiam nobis ad morborum prædictionem afferant. Uterque enim bonus est, optimumque ad præsagiendum erit, si ægroti vigilent, tum dormiant, ut antea, cum recte valerent, consueverant. Impossibile siquidem videtur, hominem ex morbo aliquo mori, vigilia somnoque inculpatis utentem, seu his non aliquo modo mutatis, de his Hippocrat. *in Prognosticis* [a] 2. *prorr. text.* 11. *De somnis autem quemadmodum & ex natura in consuetudine nobis est, interdiu quidem vigilare, noctu vero dormire convenit. Si vero hoc fuerit transmutatum, pejus est.* Et in Aphorismis [b] *Ubi somnus delirium sedat, bonum.* Sed jam ad vigiliam, de qua sejunctim nunc agendum duximus. Ipsa quidem est, ut Gal. docet, animæ extensio a principio ad omnes partes corporis, quam contingit aliquando multam, aliquando paucam esse, quod diutius ac multum quandoque a suo principio extendatur, ac quandoque brevius atque parcius. Quare vigilia exinde fit multa ac pauca: hanc sub sermone de somno, posterius absolvendo, comprehendimus. De illa vero nunc agimus, quæ est multa innaturalisque animæ ex-

a Pag. 39. lin. 47. b Sect. 2. Aph. 2.

extensio, ac effusio a suo principio ad singulas partes corporis, quam cerebro exsiccato fieri, a calidis mordentibusque succis, vel halitibus, Galen. multis in locis tradidit. ut *in* 3. *de loc. affect. in* 4. *de rat. vict. in acut. text.* 4. Propriumque esse vigiliæ, ait *in* 1. *Prognost. cap.* 8. Et *in* 4. *de præsag. expulsibus cap.* 5. *in* 1. *pro.* 5. ac *in* 3 *de loc. affectis*, atque alibi, ut a siccitate fiat, veluti somni ab humiditate; uti proprium est caloris, desipientiam deliriumve movere, ita siccitatem vigiliam facere, ex quo eos, qui cerebrum nedum calefactum at simul siccatum habent, cum vigilia etiam delirare, Gal. in 4. *de præsag. ex pulsibus cap.* 8. nobis prodidit, atque senes ex siccitate vigiles fieri *in* 3. *lib. Aph.* 31.

Vigiliæ quæ salutem præsagiunt.

Sed ex his nunc vigiliarum prognosticum intelligamus, ac inprimis illarum quidem, quæ salutem præsagiant. Sunt enim aliquæ, etsi omnes malæ sint, optimum significantes, utpote quæ antecedunt bonas crises, quas præcedunt in ægrotis nedum vigiliæ ipsæ, at inquietudines, anxietates, deliria, convulsiones, dolores, ac alia, ut docuit Gal. *in lib.* 3. *de Crisib.* Tales vero vigiliæ apparent in augmento vel in vigore morbi, quo tempore præsertim ægrotos magna ex parte vigilare, graviter se habere, & vehementius febricitare, quo proprius ad judicationem accedunt, Gal. *in* 4. *Aphor.* 70. docuit. At quinimo Gal. quoque *in* 3. *lib. de Crisib.* statuit in morbis acutis vigiliam cum signis coctionis crisin significare. De his *in* 3. *Prorrhet* [a]. *text.* 40. 43. 44. *Qui compositi perturbantur, pervigilant, naribus stillant, sexto die levantur:* et, *capitis affecti gravitate: &, sincipite dolentes, pervigilesque sanguinem profundunt*, et *qui pervigilaverint, repente cum inquietatione quadam sanguinem profundunt, tum alias, tum si quippiam antea fluxerit*, atque etiam [b] *text.* 57. cum dicit. *Qui in horrore simul judicatorie sudant, postridie vero ubi inhorruerint, præter rationem vigilant, hos sanguinis eruptionem incursuros, puto.* Et in Coacis prædictionibus [c]. *Quæ statim turbulentum ægrum vigilemque reddunt, & alvi excrementa nigra & compacta, sanguinis eruptionem e naribus quibusdam adferunt.* Hæc igitur ex vigiliis salutis spem ægrotis promittunt, non

a Lib. 1. text. 132, 135, 136. b L. 1. Prorrh. 149. c Text. 110.

non alia ratione, quam faciunt dolores, convulsiones, deliria, anxietates, crisin prædicentes. Hisque exceptis omnes, quocumque modo fiant, ac prodeant, malæ, siquidem vigilia siccat universum corpus, atque, ut Gal. *in 7. meth med. cap.* 6. docuit, iis est infestissima, qui ex siccitate laborant, quos ipsa, si diu duret, ad convulsionem consumtionemque deducit. Ex quo mirum non est, si in ardentibus febribus assiduæ vigiliæ convulsiones lethales accersant, quod immodice alia corpora inflamment, ut in quibusdam febres concitare soleant, maximeque, ut Gal. *in* 1. *de sanit. tuenda* animadverit, in infantibus. Refrigerant etiam interna viscera, ipsorum calorem resolvendo, quod expressit Hippoc. *in Epidemiis* [a] dicens. *Evidenter vigilans calidior exterius, interius autem frigidior.* Ibique corpora etiam digerere, ac resolvere vigilias, docuit, ex quo vires illis diu perseverantibus valde dejici, ac exsolvi, Galen. *in lib.* 12. *met. med. cap.* 8. prodidit. Addamus quoque, vigilias cruditates humorum, ex Galen. *in* 1. *de vic. rat. in acutis*, fovere, atque augere. Quamobrem hisce de causis vigiliæ in acutis morbis omnes malæ judicari debent, omniumque perniciosissimæ perpetuæ, quæ cum omnia prædicta mala ægrotis inferant, quis exitium ab ipsis non prænoscet? Hæ sane familiarius convulsionem accersunt, atque delirium, quæ bifariam ab his fiunt, uno modo exsiccato, ac inflammato cerebro, atque altero humore calido oppleto; quatenus vigilia quævis, ut nuper docuimus, cerebri aut vacuitatem seu exsiccationem, aut humorum calidorum repletionem, seu phlegmonem adesse denotat: ex hac quidem causa cum vigilia deliria & convulsiones concitantur, non omnino lethales; quando interdum vacuato, ac resoluto, aut ad aliam partem propulso calido humore, resolvantur, de quo *in 3. Coa. præsag.* [b] *sect.* 1. *text.* 36. *Pueris acuta febris, alvi suppressio cum vigilia, adhæc exaltatio, & caloris mutatio, multus rubor, convulsionem significat.* Timendæ tamen cum his maxime sunt, etsi perpetuo non sint lethales, ex quo probe Hippoc. de his *in 7. Aphor.* 18. dixit. *In vi-*

Vigiliæ fere omnes malæ, & quare.

[a] Lib. VI. sect. 4. text. 12. [b] Text. 109.

vigilia convulsio, & desipientia, malum. Ex illa vero, cum vigilia, aut post ipsam, convulsiones, aut deliria plane lethalia exsistunt. Non secus atque convulsiones ardentibus febribus supervenientes, de quibus posterius dicemus, irreparabile exitium prædicant. Qualia in *phrenitico* tribus diebus mortuo Hippocrat. observasse, *in tertio Epidem.*[a] *com.* 3. *text.* 75. meminit. Hæ vero cum aliis signis, quippe cum vomitibus æruginosis, capitisque dolore, delirium ferinum, ac lethale præsagiunt. De quibus auctor Prorrhet. *in* 1. *Prorr.* 10. dixit: *Qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent, vigilantque cum surditate, cito hi vehementer insaniunt*, ut *phrenitico* nuperrime dicto accidit. Assiduæ itaque vigilæ ac perpetuæ plane in acuto morbo lethales exsistunt, quales in *phrenitico*[b], in *uxore Dromeadæ*[c], quæ a prima die ad quartum usque insomnis. Insomnes multos ardentibus febribus ægrotos obiisse, Hippocrat. *in primo Epidemiorum com.* 2, [d] *text.* 29. prodidit. Ex quo merito *in* 2. *Progn.*[e] *text.* 12. dixit. *Pessimum vero est, si neque interdiu, neque noctu dormiat:* Dolor enim ac labor, vel desipientia, ab eo indicio significatur. Cum vigilia vero si aliquod ex exitiosis signis etiam illuxerit, plane exitiosum erit. Considerandæ vero sedulo sunt vacuationes, simul cum vigilia non desinente observatæ, quæ omnes malæ sunt, quod vel symptomaticam naturæ excretionem, inutilemque, vel pravam præmonstrent, certum exitium denotabunt. Malæ sunt, si sudor capitis frigidus, atque copiosus, assiduus. De quo *in* 2. *Coa. præsag.*[f] *sect.* 1. *text.* 4. *Exsudantes, vigiles, recalescentes, malum.* Excretionesque aliæ nihilo sublevantes cum signis cruditatis, pessimæ, stillæ narium, vomitus virulenti, exsistunt. Sequuntur vigilias aliquando vacuationes, quæ cum nihil juvant, pessimæ judicantur, sæpiusque ægros offendunt, morbum adaugent, quod in omnibus tum vacuationibus, tum symptomatis, ægros juvare debentibns, perniciosum esse, Galen. *in Prorrheticis*, atque alibi docuit, ex eo, quod in morbis acutis ex-

Quæ-nam lethales.

a Pag. 1100. Ægr. 4. *b* Vide sub. lit. a. *c* Epid. lib. 1. Ægr. 11. Pag. 987. *d* Pag. 954. *e* Pag. 39. lin. 52. *f* Text. 41.

excretiones, & alia quæ juvare solent, ni juvant, mala dicuntur; atque si, præterquam quod non juvant, etiam lædant, omnino lethalia dici debent. Sæpe vero, quemadmodum assiduas vigilias in illis morbis diximus sequi convulsiones pernicosas, phrenitides ferinas, ac tremores, ita aliquando comata lethalia subsequuntur: si etenim, ut superius meminimus, a vigilia somnus longus, qui tamen ægros meliusculos faciat, sequatur, optimum; qui vero nihil nedum juverit, sed quinimo ægrum oblæserit, lethalis erit; de illoque *in* 2. *Aphor.* 2. Hippocrat. dixit: *Somnus delirium sedans, bonum.* Et de hoc. [a] *In quo morbo somnus laborem facit, mortale. Si vero somnus juvat, non mortale:* Comata vero, assiduas vigilias secuta, plerumque exitiosa exsistunt; quia resoluto, ac refrigerato nativo calore fiunt. Quod summe exitiosum esse Gal. *in* 4. *lib. Aphor.* 67. scriptum reliquit: insanabilia enim esse frigora, quæ calidis siccisque succedunt affectibus, ibi docuit. Accidunt vero vigiliis aliquando comata, aut resoluta bile & sicca evaporatione, quæ vigiliarum causa fuerat, remanente pituitoso humore, qui cerebrum humectat ac diluit. Hæc cum signis coctionis, viribus valde consistentibus, haud perniciosa apparent. De his (cum de vigiliis abunde scripserimus) nunc accuratiorem sermonem instituemus.

CAP. XXIII.

Quid somni in morbis præsagiant.

Somnos veternosos appellamus omnes, a quibus ægri aut non expergiscuntur, aut non minima difficultate, habentes ad somnum maximam propensionem, quod quidem observamus in Comate seu Cataphora, Caro, Catoche seu Catalepsi, atque in veterno seu Lethargo. Ut vero ex his somnis, ac vel etiam ex naturalibus, scite Prognosticum indagemus, quædam ad horum soporiferorum, ut ita vocemus, affectuum notitiam in primis sunt a nobis cognoscenda; & primo diviso somno in natu- *Somni veternosi quinam dicuntur.*

[a] Aphor. 1. Sext. 2.

Somnus naturalis quid.

turalem atque non naturalem: de naturali loquimur, qui nihil aliud est, Galeno auctore *in primo Prognost. comm.* 12. quam animæ delatio secundum naturam a finibus ad principium, vel est quies vacatioque ab animalis actionibus. In hoc enim calor nativus labore fessus, ac per vigilias exsiccatus, copioso humido indigens, in viscera & ventrem convertitur, ibique exsistente humido recreatus foras erumpit, atque vigilias inducit. Hinc Hippocrat. *in 6. epidem. comm.* 4. *text.* 12. ait: *Evidenter vigilans calidior exterius, interius autem frigidior, dormiens e contrario:* quod in ejusdem libri *comm. quinto* [a] scripserit: *sanguinem in somno ad interiora magis refugere*, ex quo Galen. *in comm. text.* 30. scribit. *vigilanti exteriora magis calent, interiora magis frigent, & contra*; ex eo quod, ut paulo post, Hippocratis sententiam confirmans, scripsit, in somnis sanguinem & cum eo naturale calidum interius abdi, & in vigiliis ad extima profundi. Fit vero calore nativo intus retracto, ut exterioribus refrigeratis omnes sensuum actiones atque opera sileant: ex frigiditate hac obstructis meatibus nervorum, per quos calor & facultas exterius profunditur, animalia cessant, ut ait Galen. ab omnibus animæ actionibus; atque hic est somnus naturalis, qui fit, ut dictum est, calore per vigilias exsiccato in viscera ac ventrem recurrente, ut recreëtur: hinc ab assumtis cibis somnus solet familiarius fieri, atque etiam, quæ particularis somni quoque erit causa, quod tunc temporis plures vapores humidi & crassi, petentes caput, cerebri meatus obstruunt, a quibus obstructis calor intus clausus, quousque vapores ii non fuerint extenuati ab ipso & excussi foras, ad vigiliam conciliandam profundi nequit. Quare colligamus somnum fieri, aut ubi calor per vigilias exsiccatus, humido indigens, ad viscera, ut recreetur, convertitur, aut a vaporibus ciborum cerebri meatus obstruentibus: sed hic somnus ad innaturalium somnorum naturam accedere aliquibus pervidetur; atque ille plane est naturalis, & eo magis, ubi vapores ii copiosiores sunt, quales in ebriis observantur, qui cerebro vini epoti vaporibus oppleto pro-

a. Text. 28.

profunde diuque dormiunt. Quod Hippoc. *in* 5. *Aphor*. 5. ita meminit, *si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi eum febris arripiat, aut ad eam perveniens horam, qua crapulæ solvuntur, vocem proferat*. Namque hi, nisi a calore vinum ejusque vapores digerantur & discutiantur, suffocantur; hinc merito ait, *hos superveniente febre juvari*, quod calor febrilis, longe naturali efficacior, digerat vapores vini: atque hic unus est ex somnis non naturalibus, quos Medici ex causarum diversitate variis nominibus appellant, licet hos omnes *veternosos* vocent. Hic vero affectus foras progredi non potest, sed intus detinetur, aut ob multam humiditatem cerebrum occupantem, aut ob solum frigus, aut ob utrumque, aut ob virium languorem. Somnus is *veternosus* proprie dicitur, qui in *Lethargo* concitatur, veluti qui *Caros*, in affectu *Caro* Græcis, & Arabibus *Subeth* dicto, & qui in *Catoche* seu *Catalepsi*, aut, ut vulgo Medicis placet, congelatione, atque non minus qui *Coma Cataphora* dicitur. Hi omnes sunt somni præter naturam, quorum quoque non minus cognitio est illustranda. Cum hæc ad præsagiendum ex somnis magni momenti sit. Primo hoc supponemus, quippe omnes, qui innaturaliter dormiunt, *comatosos* & *veternosos* vocari. Vocat enim *comatosos* Galenus *in tertio Epidem. com.* 1. *text*. 7. qui habent in somnum delationem ac propensionem. Vocat vero in somnum propensionem, cum ægri vigilare nequeunt, non apertos habentes oculos, sed conniventes. *In secundo vero Aphoris*. 3. Hippocrat. *Coma* vocat somnum longum, qui habet difficilem expergefactionem, qua quidem difficili expergefactione a somno longo naturali distinguitur, uti Galen. prius in hoc eodem *libro* 2. *Aph*. 1. ita docuerat: *Sed falsos esse quamplures, quod veternosos incipientes affectus longum sibi persuaserint somnum esse. Verum ii a nobis edocti, veternum* (κῶμα *Græcis appellatum*) *prius dici non posse, quam in expergefaciendo difficultatem habeant conjunctam, nobis somnum recte longum appellari concedunt, qui tempore quidem naturalem superet moderationem, sed nondum ad expergefaciendum difficultatem habeat*. Quare lethargicos ac veternosos somnos appellamus, qui habent difficultatem ad exper-

Somnus veternosus quinam proprie dictus.

Coma quid.

gefaciendum, quippe ubi ægri in somnum ita inclinant, ut oculos apertos non habeant, sed conniventes, palpebras claudere cupientes, simul dormire sperantes. Distinguuntur vero somni veternosi species ex eo, quod quidam somni nullum aliud quam ad somnum propensionem præ se ferunt, cujusmodi vere *coma*, *cataphora* & marcorem dicimus; alii vero nedum habent in somnum delationem, sed marcorem & inexpugnabilem pene dormiendi necessitatem, qualis in *lethargo* observatur; & alii una congelationem seu deprehensionem omnium corporis partium ostendunt, cujusmodi sunt in congelatis, qui affectus Græcis *Catoche* & *Catalepsis* dicitur; alii denique una cum somno vel difficili, aut fere inexpugnabili dormiendi necessitate, una motu omni ac sensu destituuntur, mensque non minus vitiatur, quales *Caros* Græcis, & *Subeth* Arabibus affectus, ostendit. Differunt etiam hi veternosi somni, quia ipsorum alii simplices ac tales exquisite sunt, & alii vigiliis misti. Proinde coma distinguitur in *coma* simpliciter, & in *vigil* appellatum, quod Græcis *Coma* ἀγρυπνον, hoc est absque somno dicitur, veluti alterum *Coma hypnoticum*, hoc est, somniculosum. Veluti *Typhomaniam* affectionem appellamus ex lethargo ac phrenitide mistam, in qua dormiunt, vigilant, delirantque. De qua Hippocrat. *in Epidemiis*[a]: *Nec phreniticorum ullus valde insanivit, sed alia quadam Cataphora segni graviter interibant.* Sed jam causas veternosi somni differentiarum his præmissis prodamus. Comatis seu Cataphoræ Galen. *in tertio Epidem. com.* 1. *text.* 7. quatuor esse causas statuit, quippe primam ubi multum humecta pars sit, quæ est sensus fons; in qua vel etiam Aristot. fieri somnum recte demonstravit, ut nonnullis ebriis usu venit. Secundam ait esse solum frigus, ut fit ex narcoticorum usu. Sed frigus aut principio obsedit, aut postea ab immodico calore flammeo naturali fere consumto, quod mortiferum esse, postea intelligemus. Tertiam esse tum frigus, tum humiditatem simul, quinimo his duabus concurrentibus causis fit somnus comatosus. Quartam esse virium infir-

Somni veternosi species quomodo distinguuntur.

Somni veternosi differentiarum causæ.

a Lib. 3. sect. 3. pag. 1085.

firmitatem, quod genus comatis fit in moribundis, ut ibid. Galen. habet, propter infirmitatem virium, apertas palpebras servare non valentibus, ac ita affecti hoc habent, ut postquam oculi conniverint, aut nihil prorsus aut parum dormiant, sed vigilent, nec attollere tamen palpebras queant. In *lib.* 2. *aph.* 3 ac *in* 3. *de locis affect. cap.* 3. & *in* 4. *de præsag. expulsib. cap.* 8. & in multis aliis locis docet Galen. siccitatis propria signa esse vigilias, & humiditatis profundum somnum, & frigiditatis fatuitatem itidem cum somno profundo, ut ex usu narcoticorum apparet, cum humiditatis tum refrigerationis cerebri lethargicum somnum, veluti frigiditatis & siccitatis Catalepsin, id est, deprehensionem seu congelationem, ex quo affectu non sunt comatosi, sed sublatis oculis intuentur inconniventer. Atque tot sunt ex Galeno causæ soporiferorum affectuum exquisitorum. Ubi vero misti sunt affectus ita, ut comatosi vigilent, ac vel etiam delirent, mistas quoque habere causas necesse est. Diximus Coma observari somniculosum, & vigil; illius audistis causas; hoc vero fit, Galen. auctore *in* 1. *Aph.* & *in eodem libro quarto de præsag. ex pulsibus*, *cap.* 8. ubi cerebrum cum humiditas tum caliditas occupaverit: eodem quoque modo ubi humores calidi & pituitosi fuerint in cerebro, ex quibus mistis humoribus fit mista illa affectio ex phrenitide ac lethargo, quam Græci *Typhomaniam* appellant; in qua quidem ægroti perpetuo dormiunt & vigilant, de quibus Hippocrates *in* 3. *Epid. comm.* 3.ᵃ *text.* 16. *Nec phreniticorum ullus valde insanivit, sed alia quadam cataphora segni graviter interibant, & comatosi diu, rursusque insomnes erant.* Galenus *in commentariis* ait, fieri coma vigil, ubi etiam humores frigidi in cerebro putrescunt, ab humiditate enim comatosi, & ab acrimonia ex putredine concitata vigiles atque deliri evadunt. Atque tot hi affectus habent causas, quibus præmissis reliquum est, ut ad somnorum prognosticum descendamus, a naturali facto principio. Nam quemadmodum innaturalis omnis malus, ita naturalis omnibus bonus; hic enim humores concoquit, ut Galenus docuit *in quarto libro Aphorismor.* Hippoc. *in* 6. *epidem. com.* 4. *text.* 12. a calido interiora petente: per somnum enim aucto interius calore, ut ait Gal.

Somni unde cognoscuntur boni & utiles.

ᵃ Pag. 1085.

Gal. *in 3. de cauſ. pul. cap. 9.* In Vent. in venis arteriiſque ac in toto animali meliores fiunt concoctiones, ob quam cauſam in principio internarum inflammationum ſunt fugiendi, quod materiam ad profundum & ad viſcera trahant, eodem Gal. docente, *in eodem 4. Aph. 67.* in quibus affectibus Galenus dicit, ſomnos eſſe plane perpetuo fugiendos propter allatam cauſſam, niſi coctionis ratione plus afferant utilitatis: utiles ſunt in morbi declinatione, quo tempore ſi lædant, ſunt perniciosi, ex Gal. in 2. *Aphor.* 2. Cognoſcuntur vero boni ac utiles ex eo, quod vel inflammationem, vel febrem, vel dolorem, vel delirium ſedant, quod faciunt, ubi materiam noxiam concoquunt, & digerunt. de quibus Hippoc. *in 2. Aphor.* 1. ait: *In quo morbo ſomnus laborem facit, mortale, ſi vero ſomnus juvat, non mortale,* ſed utilis eſt & bonus; in phlegmonum, dolorum & febrium declinatione, ſi juvat, eſt ſalutaris: ac ut uno verbo dicam, perpetuo ille ſomnus dicetur bonus, qui juvabit, ex eo, quod ſignificat calorem humores concoquere ac digerere; quo ſenſu dixit Hippoc. in eodem libro *Aphoriſmor* [a]. *Ubi ſomnus delirium ſedat, bonum.* & Gal. *in comm.* ſomnum commendat, ubi inflammationem, vel febrem, vel dolorem, vel delirium ſedat. Cognoſcitur vero bonus vel ex eo, quod, uti in *5. Coac. præſag.* [b] 1. habetur, ſit profundus neque turbulentus, hi enim habent firmum judicium. Optimus eſt ſomnus, qui plures vigilias ſequitur, ubi ægroti ſuavius dormiunt, etiamſi diu perſeveraverit. Gal. ſiquidem in 1. *prorrh.* narrat quoſdam, qui cum tribus quatuorve diebus vigilaſſent, per diem noctemque dormiiſſe magno juvamento: omnium maxime pueris auxilio eſſe ſolent, atque in ipſis laudantur. Atque hæc de ſomni naturalis judicio; nunc de iis, qui præter naturam ſunt, dicamus. De quibus *in Coacis præſagiis* [c] legitur: *Sopor ubique malus.* Nam etſi in ebriis, ut aliqui dicunt, ſomnus neque plane commendetur, neque damnetur, tamen plures ipſorum cum diem ſopore profundo duxiſſent, itidemque & noctem, nunquam amplius revixerunt. Proinde divine quidem Hipp. de his ita habet *in Aphoriſm* [d]. *Si ebrius quiſpiam dere-*

Somni unde cognoſcuntur boni & utiles.

a Aphor. 2. *b* Text. 151. *c* Text. 178. *d* Sect. 5. Aph. 5.

derepente obmutescat, convulsus moritur, nisi febre corripiatur, aut qua hora crapula solvitur, vocem recuperet. Sed utrum ex comatosis somnis quicquam boni possit significari? Certe quidem, aliquando non raro crises, quæ sanguinis e naribus aut parotidum eruptione fiunt, præcedant, sanguine quippe in caput sublato: sed hujusmodi judicium coctionis signa in excrementis, & alia critica signa confirmabunt. De quibus *in 3. Prorrhet.*[a] legitur. *In capitis dolore coma & surditas abscessum aliquem post aures eructant:* & postea: [b] *Hypochondrii contentio cum comate fastidioso & capitis dolore parotidas effluere faciunt* Sed ad malos somnos, qui omnes tales censentur, ubi modum naturæ excesserint, & Hippocrat. *in 2. Aphor.* 3. ita scribente: *Somnus atque vigilia utraque, si naturæ modum excesserint, malum.* Sed maxime dormiendi spectanda erit consuetudo, cum sit altera natura. Mali præterea omnes haberi debebunt, qui nihil juvant, & omnium maxime qui lædunt. Hippo. de his *in 2. Aphor.* 1. ait: *In quo morbo somnus laborem facit, mortale:* & Gal. *in comm.* ait: *quemadmodum somnus in accessionum declinatione est utilis, si juvet ægrotum, ita si ipsum lædat, esse lethalem.* Docet vero ibi Gal. somnos lædentes esse in febribus, a quibus vel febres, vel symptomata non diminuuntur, sed augentur, vel exacerbantur, aut nova fiunt; uti cum dolores concitantur, vel deliria, vel ubi ante somnum ægroti deliria loquuntur, expergefacti etiam perseverant in delirio, aut si ex somno coma evadit, quippe ubi post somnum difficulter, vel non, excitantur. Hujusmodi omnia fieri propter humorum malignitatem, qui cum calore naturali non concoquuntur, ad viscera recurrunt, eaque aggravant, ut Galenus ibidem nobis prodidit. Comata vero in principiis morborum, utpote quod soleant fieri a multa humiditate, cerebrum diluente, non nisi gravis ac periculosi morbi erunt indicia, cum tantam humorum multitudinem significent, atque ea cerebrum lædi cœpisse, quæ clarius judicabuntur ab iis, quæ postea illucent. Nam si lethale signum illuxerit, perniciosum est, sicuti in *uxore Olympiadæ*, ut ex 7. *Epid. text.* 49.[c] constat, fuit observatum. Hæc enim quinta die facta comatosa excitantes non sensit, voxque, quæ ei defecerat, non solvebatur, nec quic-

Somni comatosi aliquando boni.

Somni quinam in febribus lædunt.

Comata exitiosa.

[a] Lib. 1. text. 168. [b] Ibid. text. 169. [c] Pag. 1221.

quicquam allevabatur, ſpiritusque aderat ſublimis, qui per nares trahebatur, a quibus, coma fuiſſe perniciofum, præoſtendebatur. Coma itidem, quod non in principio, ſed in vigore poſt calidiſſimum ſæviſſimumque morbum apparet, eſt exitiale non minus quam ex virium languore concitatum, quale in *Hermocrate* fuit obſervatum, de quo Gal. *in* 3. *Epid.*[a] ita habet: *Reliquum ergo eſt, per refrigerationem inſignem cerebri, aut facultatis imbecillitatem Hermocrati Coma induxiſſe die undecimo. Utrum autem ſit horum, extreme eſt pernicioſum. Nam inſanabilia ea eſſe demonſtratum eſt frigora, cum calidis morbis ac ſiccis ſuccedant. Sed quod virium imbecillitas facit, exitium proximum notat.* Diximus aut cognoſci hoc genus comatis ex Gal. *in* 3. *Epid. Com.* 1. *text.* 7. ex eo, quod ita affecti, poſtquam oculi conniverint, aut nihil prorſus aut parum dormiunt, ſed vigilant, nec attollere tamen palpebras poſſunt. Demum exitioſum non minus eſſe coma illud conſtat, in quo, ut Galen. *in* 3. *Progn. text.* 11. Comatoſi ſublatis oculis intuentur inconniventer. Cujuſmodi in congelatis ſeu dephrehenſis obſervatur, de quo ibi Gal. ait: *Conſiderari autem convenit hunc in modum ſuſpectiones etiam oculorum per ſomnum: Si quid enim candidæ partis ſubapparet commiſſis palpebris, nec alvi fluor aut medicamentum in cauſa eſt, nec ita dormire conſuevit, vitioſum indicium, lethaleque admodum eſt. Quod facultatis moventis palpebras exſtinctionem ſignificet.* Quod in uxore *Theodori*, ut ex 7. *Epidem text.* 27.[b] apparet, fuit obſervatum. De qua Hipp. ait: *Similiter oculi demiſſi ad infernam palpebram magis inclinantes rigide ac ſtupide intuentes, albæ ocularum partes pallidæ & mortales.* Hoc modo ſpectant congelati, qui affectus Græcis *Catochi* & *Catalepſis* dicitur, ſeu *Catocho* vexati, ut Gal. in *Prorhet.* de quibus Auctor ille in 3. *lib.*[c] ſcribit: *cum virium exſolutione cum catochas tum aphonias eſſe pernicioſas.* Ceterum ex comate licebit judicium facere non tantum ex ipſius cauſarum varietate, ſed etiam ab iis, quæ præceſſerunt, & una cum comate illucent, atque ab iis non minus, quæ poſtea apparent. Veluti a prægreſſis ſig-

a Vide hiſtoriam in Hippocr. lib. 3. Epid. Ægr. 2. pag. 1062. b P. 1216.
c Prorrhet. text. 96

ſignis, ubi a longa vigilia, exempli gratia, ex calidiſſima ſiccisſimaque cauſa oborta, coma poſtea fiat; hoc enim eſſe lethale ſignum, alias a nobis dictum eſt, quando nuper fuerit demonſtratum, lethalia eſſe frigora, quæ ſuccedant calidis ſiccisque morbis. Hinc Medici omnes colligunt veternum a phrenitide eſſe exitioſſimum morbum. Quare & coma vigilias ſecutum, niſi criticum ſit, perniciem oſtendit. Eodem modo ex ſignis, quæ ſimul cum ipſo comate, bonis & malis, bonum malumque fiet judicium. Nam cum ſimul alia gravia ſymptomata illuxerint, graves affectus, ſimul & judicium erit difficile, ut quando comatoſi ſunt, ſimul etiam vigilant, qui affectus ſolet denotare haud parvam malignitatem; ubi etiam comatoſi vigiles quoque & deliria loquuntur, quod judicium notaſſe Hipp. *in* 3. *Epid.*[a] dicemus. Cum vero cum comate etiam gravia ſymptomata illuxerunt, grave redditur judicium. Nam auctor *Prorrhet. in* 2. *Prorr.*[b] *text.* 57. ait: *Coma cum oculorum perverſione, malum:* & in *lib.* 1. *comment.* 5. *text.* 32. & 33. *Coacorum præſagior.*[c] *Qui comate oppreſſi, ab initio exſudarunt leviter, urinis coctis ardentes citra judicium refrigeſcentes, brevibus intervallis ardore redeunte, torpidi, oppreſſi comate, convulſione ſubinde capti, pernicioſe habent.* Neque mirum, cum concurſum notet multorum lethalium ſignorum: & in ſequenti ait[d]. *Somni ſimiles iis, qui comate laborant, & perfrigerationes lethales.* Sed hoc erit in febri ardente intelligendum, in qua ægri intus uruntur, exterius algent, in quibus coma ſemper pernicioſum erit. Ab iis vero, quæ poſtea ſequuntur, probe quoque ſciri poteſt, quid ipſum coma mali portendat. Aliquando enim criticum eſſe oſtenditur, cum ipſum bona aliqua evacuatio ſequatur, aut aliqua excretio. Proprium vero comatum eſſe videtur, ut critice parotides futuras ſoleant portendere, de quibus in *lib.* 5. *com.* 1. *text.* 25. *Coacorum præſag*[e]. *Comate preſſi, faſtidioſi, ab Hypochondrio dolentes, pauca vomentes, in aures abſceſſus habent. Prius autem tumores circa faciem cum comate.* Aliquando vero purgationem per alvum; de qua etiam *in eodem libro*[f] legitur: *Qui Comate*

Comata quid critice ſolent portendere.

a Sect. 3. pag. 1085. & ſparſim in hiſtoriis Ægrorum illo in libro expoſitis *b* Lib. 1. text. 89. *c* Text. 180. *d* Text. 181. *e* Text. 183. *f* Text. 182.

te pressi, labore & lassitudine fracti, obsurduerunt, erumpente alvo, rubra dejiciunt circa crisin, idque juvat. Auctor *Prorrhet.*[a] *lib. 6. Coa. præs. com. 1. text. 33. & lib. 1. text. 1.* dicit, *stillas sanguinis in comatosis esse lethales*: idemque significant ceteræ aliæ omnes malæ evacuationes, & omnia mala symptomata: si enim talia post coma illuxerint, judicium erit periculosum, veluti si in comatosis succedant convulsiones, deliria, aphoniæ, anxietates, dolores viscerum fortes, atque alia, quæ nedum non bona, sed quinimo apprime perniciosa exsistunt. Atque his claudatur sermo de Prognostico a somnis judicando susceptus.

a Lib. 1. Prorrhet. tex. 1. & Coac. præsag. text. 179.

FINIS SECUNDI LIBRI.

PROSPERI ALPINI

LIBER TERTIUS.

Cap. I.

Quantum ad prædictionem cognitio motricis facultatis Medicis conducat?

Probe cognita firmitate, imbecillitatem facultatis ratiocinatricis, atque ab ea quoque modo, quo prædicendum sit in ægrotis, perspecto, restat, ut tantundem quoque in motrice laboremus. Cujus quidem facultatis cognitio ceteris ad prognosin non minus est utilis. Hanc vero recte valere, & robore non carere, denotant partes corporis, ubi recte ac secundum naturam moventur; & impotentiam seu imbecillitatem actiones diminutæ, aut vitiatæ, aut prorsus sublatæ declarant. Est vero motricis actio læsa, qua imbecillitas facultatis dignoscitur, triplex: quippe aut imminuta, aut sublata, aut denique vitio quopiam affecta. Diminuta hæc facultatis actio in senibus maxime observatur, qui sane caloris innati defectu ægre partes corporis movent, sæpiusque in his partes ob eam causam tremunt.

Motricis facultatis cognitio quantum ad prædictionem.

munt. In resolutis & congelatis prorsus tollitur; vitiaturque in convulsis & epilepticis. Partibus itaque corporis secundum naturam admodum se habentibus, facultatem recte valere, roboreque non carere, scimus, quod in morbis perpetuo bonum sit, licet ex hoc solum non debeamus judicium de morborum eventu facere: sed tempus expostulat, his præmissis, ut sigillatim præsagium ex singulis hujusce motricis facultatis symptomatis persequamur, a decubitu ægrotantium exordientes, cum ex ipso motricis facultatis robur atque infirmitas maxime nobis innotescat.

CAP. XX.

De prædictione ex decubitu, & primo de optimo, qui salutem præsagit futuram.

Decubitus quid in ægrotis notat.

Decubitum in ægrotis motricis facultatis potentiam ac infirmitatem, seu debilitatem omnium maxime ostendere, neminem Medicorum latet; & merito sane ex ipso decubitu possumus, quanta ea sit facultas, conjicere. Motus enim, qui in decubitu fit, a duobus quidem pendet; a facultate quidem membra movente, atque ab ipso quidem corpore, ejusque membris per se motis. Hoc in cadaveribus spectatur, & moribundis, qui ex gravitate deorsum moventur; illud in recte valentibus, & in ægrotis ad sanitatem inclinantibus. Recte sane Diocles dicebat animalium corpora ἐκ τῦ φέροντος καὶ τῦ φερομένυ, id est ex ferente, & ex eo quod fertur, constare. Nam anima quidem seu virtus ipsa est, quæ fert; corpus vero id, quod fertur; hoc naturaliter deorsum movetur a gravitate, illa sursum deorsum, ante, retro, in latus movet ad arbitrium, aut quasi suspensa in aere membra continet, dum musculos contrahit, tendit, sistit, ne proprio & elementari motu deorsum delabantur. Ubi itaque corpora vix moventur, convertuntur, eriguntur, sed præ gravitate facilius deorsum delabuntur, nobis significant facultatem animalem majori ex parte esse exstinctam ac resolutam. Hac enim integra exsistente, nihiloque diminuta, corpora facile quomodo libet ab ægrotis moventur, convertuntur, erigun-

tur, brachia, manus, caput in aëre sustinentur, atque hoc est vivere, seu vita, quæ eatenus est, quatenus anima ipsa corpori firmiter copulata manet, qua disjuncta a corpore mors succedit, seu interitus. Ubi itaque plurimum ipsa anima in corpore valet, optimos decubitus spectamus, eaque prælanguente, pessimos. Sed age de bonis modo agamus, & quomodo in acutis morbis ab ipsis liceat præsagii rationem habere. In 7. *coac.præs.* [a] *sec.* 2. *text.* 27 scriptum est, optimum esse decubitum, veluti quis sanus solitus fuit decumbere. Neque mirum, cum ii, qui gravi morbo laborant, non possint eo modo decumbere, ut antea per sanitatem solebant. Fracti viribus supino decubitu oblectantur, distentis cruribus, ac brachiis jacent, inquieti ac anxii in uno decubitu consistere nequeunt, nullamque formam decubitus servant. Delirantes seipsos foras e lectulo projiciunt, pedes ac etiam pudenda nudant, aliquando prosiliunt. Moribundi præ facultatis impotentia ad pedes deorsum delabuntur. Quare decubitus, qualis fuit per sanitatis tempus, seu qui sanorum sit similis, merito optimus erit, & significat ægrotos non vexari maligno, aut periculoso morbo. Quem Hipp. quoque *in primo Prognost.* [b] *text.* 16. laudavit, cum ita dixerit: *At ita cubare ut sani solent, saluberrimum est.* [c] *Optimum vero est, ubi corpus, quod laborat, facile convertatur, assurgendoque alacre sit*, decumbat, stet, membra sustineat. Hæc enim actio prompta ac expedita nervorum robur, spirituum copiam, & facultatis animalis integritatem denuntiat. Atque hoc est, quod Autor *præsag. Coac.* [d] *lib.* 7. *sec.* 1. *text.* 20. ita habet: *Converti autem facile ægrum oportet, alacremque esse, dum se attollit, exsurgitque.* Hipp. vero *in primo Progn.* [e] *text.* 16. de optimo locutus, ita habet. *Cubantem offendi ægrum a Medico oportet in latus dextrum aut sinistrum, ac manus, cervicem & crura paululum reducta habentem & omne corpus molliter positum: ita enim plerique bene valentium cubant. At ita cubare, ut sani solent, saluberrimum est.* Ex quibus colligitur tria ad optimum decubitum expeti, primum ut ægroti in alterutrum latus cubent, quod sane, ut quan-

Decubitus quinam boni.

a Text. 497. *b* Pag. 37. lin. 33. & seq. *c* Prognost. pap. 39. lin. 33. *d* Text. 493. *e* Vide sub litera *b*.

Gal. docet *in commento*, talis decubitus indicat robur facultatis per musculos firmantis corpus; veluti debilitatem ostendit, ubi in latus æger cubare nequit. Secundum, ut manus, cervicem, & crura paulum reducta habeat; hoc enim consuetum plerisque benevalentium est. Tertium, ut corpus molliter positum jaceat. Galen. vero *in primo libro de Humoribus text.* 24. ait, *ut totum corpus non siccum, sed humidum sit.* Non ut putant aliqui, quod corpus omne æque calidum molleque esse debeat, sed ut recte Galenus docuit *in primo Prognosticorum* loco citato, quod secundum declaret, quippe corpus ægri debere manus, cervicem, cruraque paulum reducta, minimeque immoderatius aut reducta aut extenta habere; & quod intensa sicca omnia videantur, propterea laudavit corpus molliter positum, id est, ut non siccum, sed humidum.

Quod Galenus *in Comment.* ita expressit. *Igitur immodici habitus, extentis admodum nervis, officiunt, quomodo libro de motu muscul. jam definitum est.* Qui vero inter habitus immodicos incidit, nequaquam intentus est; quo circa talem vocavit mollem, quia corpora molliora intendi non solent. Quam rem clarius quoque declaravit *in lib.* 1. *de Humoribus com.* 24. Quocirca oportet, ut ipse consulit, brachia, & crura parum reducta esse, ut totum corpus jaceat extra figuras extremas; extremas autem figuras intelligo, in quibus longa extensio aut flexus, sive artuum, sive spinæ sint, quæ nervis supra modum extentis fiunt. Atque hi sunt optimi decubitus, qui cum aliis bonis signis salutem prænuntiant. Nunc ad significantes contrarium declinemus.

Cap. III.

De malo decubitu in acutis morbis, exitium denotante.

Malum omnem esse decubitum, qui recte valentium non est similis, ex præmissis cognoscitur. Quemadmodum etiam dictum est, optimum esse, si quis ægrotus alacriter assurgat, aut in lectulo convertatur, quod vigere facultatem animalem, motricem appellatam, indicat; ita si cum labore, & gravitate Decubitus quinam malus.

vitate moveatur, prælanguidam oftendit. Ex quo *in Coacis præfagiis* [a] *7. lib. fect. 2. text. 21.* legitur. *At gravitas totius corporis & manuum ac pedum mala eft*; præfertimque non oppreffis mufculis plenitudine, nec fubita aliqua vacuatione aut occafione manifefta prægreffa. Cum gravitate vero hac, (quæ motricem læfam denotat) fi digiti (addidit auctor *Coac. præfagiorum* [b] *in text. 22.*) *lividi fint, & ungues, mors eft in propinquo*, quod gravitas corporis animalem defeciffe facultatem, & lividitas digitorum, & unguium, caloris confpicuam, qui a corde manat, exftinctionem fignificet. Damnatur quoque decubitus propterea fupinus ab Hippocrate, qui extremas figuras oftendit, quod *in primo Prognofticorum text.* [c] *17.* ita expreffit. *Supinum vero cubare manibus & cruribus extentis, minus bonum eft*: fed *in Coacis* [d] rectius fcriptum eft, *bonum non eft*. Et Galen. *in comment.* dixit, talem habitum jacentibus omnino bonum non effe, idque vel etiam ita effe, ex *Hippocrate* demonftrat, cum ipfe dixerit ibidem, fi vero proclivior fuerit, & fubinde ad pedes delabatur, majori cum periculo eft; tanquam enim prædictus habitus cum periculo fit. Hunc vero decubitum, Galeno vifum eft, neque ad fanitatem, neque ad mortem prædicendam, vim infignem habere.

Decubitus fupinus quinam malus.

Ceterum non defunt, qui cum putent fupinum decubitum effe bonum, & primo, quod ingenti labore fatigati eo decubitu maxime recreentur; quoniam omnes mufculi (Thoracis exceptis) quiefcunt, atque etiam, quod, fupino corpore, in partem imam ac graviffimam, ceu navis carinam, homines procumbant; non minus etiam, quod refolutæ vires animales non alio decubitu magis tueri poffint, ac etiam ad excludendos calculos e renibus, e vefica, hic jacentis habitus conducat. At fi hac ratione bonus decubitus vocetur, quis dubitabit etiam malum effe? Cum mufculi Thoracis, afcendentis inter infpirandum, fupino homine magis laborent, quam ipfo erecto, aut alio modo decumbente. Hic etiam decubitus, fi diu fervetur, multos morbos vel etiam graviffimos parit, ut epilepfiam, incubum, cep-

Quaenam mala producit, fi diu fervatur.

[a] Text 493. [b] Textu eodem. [c] Prg. 37. lin. 39. [d] Text. 497.

paralysin, atque apoplexiam. In supino enim decubitu humores, vaporesque ad postremum cerebri ventriculum omnium dignissimum, destillationesque facilius ad thoracem, atque ad renes deducuntur. At hoc modo nos non consideramus, quatenus nimirum causa vel boni vel mali ad corpus esse possit, sed ut signum sit ad prognosin faciens. Qua ratione perpetuo dicimus significare facultatis debilitatem; omnes enim, qui supine jacent, nisi sane ita consueverint jacere, debiles sunt. Hic vero decubitus, quippe supinus, aliquando est arbitrarius, & fit præ mollitie quadam & languore animi, vel præ mœrore: ita aliquando decumbunt ægroti, aut præ accessionis vehementia, aut denique ex insigni vacuatione. In his quicquam certi supinus decubitus ad præsagium non habet. Ubi vero ab iis non fit, sed supine jacent, manibus cruribusque extensis, malum est; malumque itidem est, teste Hippocrat. in *text. 21. primo prognosticorum*[a], si crura cubantis supini admodum reducta distractave fiant: delirium enim significare Galenus docuit. *Si* vero, ait Hippocrat[b]. *proclivior est, ac deorsum delabitur subinde ad pedes, majori cum periculo est.* Nos vero dicamus, hunc esse exitialem decubitum. Pessimum vero erit, ubi etiam corpus supine decumbit, quasi projectum cadaver, ita ut omnia membra postrata sint, caputque in pulvinar erectum reflectatur, aut sublato mento, quicquid est anterioris colli, emineat, aut mentum claviculis contiguum sit. Proximæ enim mortis est argumentum. Soluta enim animæ potestate grave corpus in dorsum jacet, projectis cruribus & manibus ad pedes devolvitur, vel exstante mento & gutture caput in posteriorem partem recidit, vel quasi annuens claviculis incumbit. Quo sane decubitu in foribus exitium esse significatur. De quo Galenus *in primo libro de Humoribus text.* 24. ita habet. *Scito igitur nunc dejectionem appellari, cum quis modo hominis viventis decumbere non potest, sed tanquam mortuum inanimumque corpus deorsum fertur.* Cum enim quis jacens ad pedes sublabitur, ut Hippocrat. sensit, signum est virium ad extremam imbecillitatem perductarum; non posse aut stare, vel sedere, vel exsurgere,

Decubitus quinam pessimus.

 est

a Pap. 37. lin. 39. & 47. b Ibid. lin. 41.

est certe minus grave; sed dejectum esse modo inanimi corporis, cum robur universum est ex omni parte exsolutum, & perditum, ἐρρίφθαι vel Erriphte, scilicet dejectum, idem *in sexto Epidemiorum* [a] *com.* 1. *text.* 33. *cap.* 4. docuit. Quem decubitum ad pedes, Galen. demonstrat *in libro tertio de motu musculorum*, exemplo cadaverum, esse exitialissimum; quod si corpus hominis mortuum sic inclinaveris, non enim ne minimo quidem tempore manebit, sed supinum aut pronum statim fiet, quocunque gravitate verget.

Decubitus ad pedes pessimus.

His addamus eos non minus perniciose se habere, qui hiante ore dormiunt, teste Hippocrate *in primo Prognosticorum* [b] *text.* 20. qui dixit: *Si vero hianti dormiat ore, exitiosum est.* Quod præsagium diverso modo expressit Auctor *Coacorum præsagiorum* [c] 7. *lib. sec.* 7. *text.* 30. cum dixerit: *lethale autem est, & hiante ore dormire semper & crura supini jacentis valde incurvata esse ac complicata.* Oris hiatus fit vel propter facultatis maxillam inferiorem moventis imbecillitatem, vel propter ingens cordis incendium, aut ex utraque hac causa, vel propter particularem resolutionem musculorum, qui maxillam inferiorem cum superiori committunt. Galen. *in* 7. *lib. text.* 29. vero ait: multo majorem noxam significare oris hiatum citra somnum: & *in secundo, de motu Muscul. capit. quarto*, scribit: supinum jacere & hiare, stertoris, aut exsolutionis, aut ebrietatis, aut ignaviæ signa esse. Ceterum non minus perniciosum est, alios in delirio, alios extra manifestum delirium, quod ex oratione intelligetur, provolvere se ad margines lecti, ac primum pedes excludere, deinde quasi desurgere, corpus erigere, ac nisi cohibeantur, vel excidere vel surgere. Ex quo obscuro delirio, ex hoc signo edito, Hollerius *in Coacis præsagiis* testatur, se, qui convaluerit, vidisse neminem. Addimus nos ex Hippocrate *in eodem primo Prognosticorum* [d] *text.* 25, erectum ægrotum velle sedere, in acutis, malum esse, pessimum autem in peripeumonicis & pleuriticis. Hoc vero Hippocrates hisce verbis expressit: *Si vero velit residere æger in ipso morbi vigore, in omni morbo acu-*

Oris hiatus inter dormiendum, pessimus.

Decubitus mali.

[a] Sect. 1. text. 19. ubi voce ἐρρῖφθαι utitur ad oculorum projectionem denotandam. [b] Pag. 37. lin. 46. [c] Text. 497. [d] Pag. 37. lin. 51.

acuto, malum; pessimum vero in pulmonia est. Qui pulmonia infestantur, (ait Galenus *in comment.*) ii dicunt sentire magnam in thorace angustiam, dum supini cubant, residentes vero fieri spirantiores; decumbit enim ad spinam, per supinum jacendi habitum, pars in pectore thoracis, a qua pulmo arctatur, nec idoneum accipit aërem inspirando: per alios vero morbos, quoties vigent (id enim maxime considerandum est, tanquam non sit temere additum.) exitiosissimum esse, velle ægrum residere in ipso consistendi vigore. Amant enim tantisper, maxime perpessi, immoti cubare, & si quis eos excitat, conflictantur. Itaque arbitrare propter vehementem spirandi difficultatem, aut inquietationem, aut delirium, residere ægrum aggredi per consistendi vigorem ægrotationis. Huic similis videtur decubitus, quem Hippoc. *in eodem libro*[a] *text.* 9. ita tradidit: *Si vero nudos habeat pedes nec admodum calidos, ac manus, collum & crura dispergat inæqualiter, malum est; significat enim inquietationem.* In iis vero, qui animo molles sunt & delicato, quicquam certi non habent, cum hi vel etiam ex levissima febre ita decumbant: at in aliis scito fieri vel vitio oris ventriculi, vel propter virium imbecillitatem. Hoc idem *in Coacis præsagiis*[b] *lib.* 7. *sec.* 2. *text.* 72. ita legitur: *At pedes nudos habere & manus, si quis non vehementer calidus sit, & crura disjecta, malum est; anxietatem enim significat.* Sed de hac anxietate in sequenti capite nos accuratius. Demum in ventrem quoque ægros cubare, nequaquam solitos ita dormire, malum esse, scripsit Hippoc.[c] deliriumque aut dolorem circa ventris sedes significare: atque hæc de prædictione ex decubitu malo dicta sint. Nunc de anxietate & inquietudine, quæ decubitus est species, accurate agemus.

Cap. IV.

Quid inquietatio & anxietas, seu jactatio in acutis morbis significet?

Cum inquietatio sit jactatio quædam, quæ ad motricem facultatem videtur pertinere, quatenus est motus depravatus

[a] Pag. 37. lin. 43. [b] Text. 497. [c] Prognost. pag. 37. lin. 48. & Coac. præsag. text. 497.

tus seu vitiatus, idcirco de hoc quoque symptomate ad præsagium nos accurate agemus, etsi de hoc etiam in capite præcedenti quædam attigimus, non inutilia tamen ad prædicendi nostram methodum hæc quoque erunt. Ceterum inprimis quid per inquietationem Medici intelligant, quidque ipsa existat, atque a quibus fiat caussis, nos cognoscemus. Quatuor vero nomina synonima, cum *in Prognosticis* tum *in Prorheticis*, in aliisque omnibus libris Hippoc., ad præsagii rationem facientibus, leguntur; quippe anxietas, inquietatio, implaciditas atque jactatio. Idemque hæc singula significant; tametsi anxietudinem ad respirationem læsam, quippe ad frequentem ac inordinatam, attinere quidam voluerint, tamen ad decubitus figuram vitiatam vere pertinere, ex Galeno facile deprehendimus, cum ipse *in libro de Humoribus text.* 17. ita scripserit: *Anxietatem autem vocavit, quanquam plerique tædium sui nominant, ajunt enim eos ægrotos anxios esse, qui decubitum ferre non possunt, sed formas mutant, quia præsens eis semper molesta est.* Et *in secundo libro Aphorismorum*,[b] eodem modo & ægros illos anxios esse, qui accubitum non ferentes, jacendi figuram evarient, quia semper præsens aggravat eos. Nihil aliud vero his nominibus intelligimus, quam decubitum vitiatum, quippe cum morbi malignitate, aut vehementia in varias figuras decubitus æger transformatur, nec ullo consistit loco, sed varie se jactat, movet, rapit, modo sese attollens, modo se deturbans, modo in latus alterum, modo in ventrem, modo in dorsum sese provolvens, nec ullum locum, nec ullam figuram decubitus nanciscens. Anxii vero seu inquieti fiunt ægroti, vel stomacho male affecto; aut a copia ciborum oppresso, cum nausea; aut magno alicujus interni visceris phlegmone, vel virium imbecillitate, quæ non sustinet morbum; aut occulta malignitate, cor, uti in pestilente febre, obsidente; aut materia in venis, quæ sunt circa præcordia turgentes, huc & illuc agitata; aut denique critica vehementique perturbatione, seu humore ad excretionem turgente. Stomachi vero vitio redduntur anxii, aut ipso ab intempestivo cibo gravato, Hippoc. atque Galen. *in lib.* 2. *de Victus ratione in acut.*[a] docentibus; veluti quan-

Inquietationis synonima.

Anxietas quid.

Anxii unde fiunt ægri.

Ex stomachi vitiis.

[a] Variis locis.

quando ægri post longam inediam, morborum non transacto vigore, copiosius nutriuntur, aut ubi in ore ventriculi, ut Galen. *in 2. Aphorism.* & *in 1. lib. de Humoribus*, propria quædam molesti humoris qualitas continetur, qui humor neque multus sit, neque in ventriculi spatio innatet, sed in ipsius sit tunicis immersus; aut demum, quod forte idem est, quando, ut ex Gal. *in 2. Prorrh. text.* 42. habetur, os ventris a pravis mordetur humoribus. Cognoscitur vero, quod anxii ex stomacho affecto, ut Gal. ibidem affirmavit, sint nauseabundi. Morbi etiam vi anxii redduntur homines, ardentibus æstuosisque febribus vexati, præcipueque in vigore, quo tempore ex maximo caloris æstu anxii fiunt, atque etiam (quod non levis malignitatis est signum) tales efficiuntur a maligna humoris biliosi corruptione, in magnis venis turgente, atque æstuante. Quæ anxietas præsertim apparet, ubi viscerum aliquod magna phlegmone, aut erysipelate vexatur: hi non admodum in extimis ac extremis partibus calent, cum interius tamen urantur. Ex virium quoque infirmitate, ut *in 2. illo Prorrhet. comm.* 17. Gal. docet, cum virtus a corpore gravatur; veluti ubi immodicæ vacuationes præcesserint, aut quod virtus morbi malignitate exstinguatur. Demum humoribus ad excretionem titillantibus seu commotis anxii & inquieti fiunt ægroti. Ex quo merito Hippoc. *in 2. lib. Aphor.* 13. dixit: *Quibuscunque judicatio fit, iis nox gravis ante accessionem.* Ubi enim natura vult humores excernere, fit in toto corpore commotio, ac perturbatio, a qua anxietas & inquietatio. Addamus suppuratos quoque sæpius inquietari, aut oppressis viribus & natura fatiscente, aut sublato usu respirationis, aut ex æstuante thorace, aut acrimonia puris, sensilibus partibus commorsis, aut destillatione acri ex capite ad os ventris descendente. Atque ab his causis hujusmodi symptoma proficiscitur. Quibus auditis ad præsagium descendimus. Dicimus itaque omnem inquietationem, cum Auctore [a] *Prorrheticorum*, perpetuo malam esse, (critica excepta) quæ crisin optimam antecedit. Verum ex inquietudinibus quædam hujusmodi sunt, quæ quicquam certi ad præsagium non habeant. Cujusmodi sunt, quæ vitio stomachi fiunt; hæ quidem

Inquietatio ex Morbi vi.

Ex virium infirmitate.

Ex critica perturbatione.

Ex suppuratione.

Inquietationis prognosis

[a] Text. 39. 76. lib. 1. & aliis locis.

etsi malæ sint, tamen nunquam per se solæ quicquam certi significant de morte ac vita ægrotantium præsagienda; has vero, quippe stomacho affecto excitatas, ab aliis distingui nausea vel vomitu, Gal. *in* 2. *Prorrh. com.* 42. tradidit, propterea quod ea causa inquieti nauseabundi sint, & vomant. Ex quo Auctor *Coacorum præsagiorum* [a] merito dixit: anxietatem cum fastidio & nausea ventriculum læsum significare. In febribus vero intermittentibus, & in aliis morbis multis, cum nausea & fastidio inquietationes haud sunt malignæ, cum sæpe obortu vomitu inquietatio tollatur. Quod Hippoc. in *Theotimi uxore* vidit, de qua ipse *in lib.* 7. *Epidemiorum* [b] *text.* 85. *Uxor Theotimi in semitertiana anxietates & vomitus & horror simul, cum febris inciperet, & sitis. Procedente vero, cum febris inciperet, & calor ingens, cum melicratum potasset & vomuisset, horror & anxietas sedata sunt.* Quare anxietas & inquietatio cum nausea & fastidio non est admodum timenda, omniumque minime, quæ ex vomitu, natura arteque procurato, sedatur. Veluti, quæ a vomitu augetur, malignitatis non expers esse solet. Eodem modo etiam in febrium ardentium vigore, calore æstuante, inquieti ægroti timeri non debebunt, & quando illud ejusmodi febrium symptoma proprium sit. Bonæ etiam non raro apparent, ante crisin futuram optimamque; nam ut alias est demonstratum, antequam crisis principium appareat, ægri anxii, inquieti, turbulenti fiunt, & merito quidem, cum universum corpus commoveatur, ac turbetur, natura humoris morbifici excretionem tentante. At hæ inquietationes criticæ criticis etiam signis ab aliis distinguuntur, maximeque cognoscentur, ubi rigor anxiis supervenerit, ac ab ipsoque copiosiorem sudorem ægroti sudent, aut plurimum vomant, aut alvus multa dejiciat, aut sanguis critice fluat copiosius. De quibus *in* 1. *Coac. præs. com.* 1. *text.* 19. legitur: *inhorrescentes, anxii, lassitudine pressi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt:* & in lib. [c] quarto *com.* 1. *text.* 40. *Qui a per vigiliis anxietate repente capiuntur, sanguinem profundunt e naribus.* Anxii quoque non raro ægri fiunt, natura ad

Inquietationes quæ, nam haud malignæ.

Bonæ quæ criticæ.

[a] Textum hunc nuspiam in Coacis reperire licuit. [b] Pag. 1234. text. 102. [c] Coac. præs. text. 111.

ad cutim putridos malignosque humores movente, ut in exanthematum apparitione, quibus erumpentibus cessat in ipsis anxietas. Et hæ sunt inquietationes in morbis non timendæ. Contra vero, veluti dictum est, non malas esse cum ardentibus febribus inquietationes, omniumque maxime in vigore, quo tempore omnes, febris, calore nimis æstuante, anxii redduntur: malignæ ex his dicuntur, in febre, quæ exterius non admodum sit calida, cum tamen intus uri ægrotos observemus. Hoc enim malignarum febrium proprium videtur, cum hæ exterius placidæ ac mites appareant, interius maxime turbantes: quod fit, uti dictum est, aut propter visceris alicujus insignem inflammationem, aut erysipelas, aut ob summe putridos humores in venis circa præcordia æstuantes, aut propter virium infirmitatem, aut etiam propter insignem crudorum humorum copiam, qua obrui natura videtur. Hi enim anxii sese jactant in febre, quæ exterius est parum calida, quod non levis malignitatis nobis est indicium. Omnium vero pessimæ exsistunt inquietationes, ut *in primo Coacorum præsagiorum comm.* 1. *text.* 2. legitur, *Quæ cum refrigeratione anxietudines incidunt*, partium præsertim extremarum, scilicet, pedum, manuum ac aurium. De quibus Hippoc. *in* 1. *lib. Progn.*[a] *text.* 10. ait: *Si vero nudos habeat pedes, nec admodum calidos, ac manus, collum, & crura dispergat inæqualiter, malum est. Significat enim inquietudinem.* Quæ vero extremis partibus corporis refrigeratis non recalescentibus fiunt, maxime exitiales habentur, quæ in foribus exitium esse commoneant. Quales *in Sileno*[b], & *in muliere decumbente in foro mendacium*[c] Hippoc. vidit. Non minus etiam exitiales habentur, quæ cum sudore malo, die decretorio, apparent. Mali sudores sunt ex Hippocrate, ut posterius docebimus, frigidi omnes in febre continua superiorum corporis partium, quippe capitis, colli, clavicularum. De quibus *in* 1. *Prorrhet. text.* 27. scriptum est: *Quæ cum refrigeratione, non sine febre, superioribus sudanti partibus, fiunt implaciditates, inquietationesque, phreniticæ exsistunt, & perniciosæ, ut Aristagoræ:* & Hippocr. *in* *pri-*

Quænam malignæ.

Quænam pessimæ.

Cum extremis partibus corporis perfrigeratis.

Dum malis sudoribus.

a Pag. 37. lin. 43. *b* Lib. 1. Epidem. Ægr. 2. Pag. 969. *c* Epidem. lib. 3. Ægr. 12. Pag. 1080.

primo Epidem. comm. 3.[a] *text.* 13. de *Silno* moribundo: *Sexto caput parum exsudavit, extremitates algebant, livescebant, multum sese jactavit:* & de *muliere* in *mendacium foro* decumbente[b] ait: *Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum, frigus partium extremarum, nec redibat illis calor.* Quare inquietudines in refrigeratis cum malis sudoribus sunt exitiales. Quod idem est, ac si dixerimus; cum malis signis malas & cum perniciosis esse perniciosas & lethales. Sudores vero capitis frigidos, extremorumque refrigerationes, esse ex signis perniciosis, docuit Hippocr.[c] Inquietationes quoque in diebus criticis apparentes certius habent judicium, pessimæque exsistunt, quæ criticis diebus, nulla optima subsecuta evacuatione, aut sanguinis, per nares, aut per alvum, aut per vomitum, aut per urinam, aut omnium maxime sudoris, de quibus *in* 2. *Prorrh.*[d] *text.* 27. scriptum est: *Quæ in judicatoriis diebus cum projectione & inquietatione, & absque sudore perfrictiones fiunt, malæ exsistunt.* De his vero, quæ cum malis dejectionibus, Hippoc.[e] *in* 3. *de Vict. in acut. text.* 14. ita habet: *Dejectiones autem hujusmodi habent quidem & alias magnas offensas, neque hypochondriorum exstinguent ardorem, sed excitant inquietationem & jactationem membrorum faciunt:* & Gal. *in comm.* ait, hæc esse flammantis in hypochondriis ipsis affectionis symptomata: & de his quæ cum vomitibus apparent, Auctor *Prorrh.*[f] *text.* 28. dixit. *Vomitiones sinceræ atque implacidæ, malæ.* Quæ non ab immodicis evacuationibus, jam exinde natura prælanguente ac viribus fere collapsis, prorsus perniciales exsistunt. Hæque in moribundis multis apparent. De his Hipp. *in lib.* 7. *Epid.*[g] *text.* 11. in historia *Chartadis* ait: *Anxietates autem circa cor & sudor exiguus per totum fere corpus, & febricula, frigescere videbatur, & primum quidem mente constabat, procedente autem die & anxietas major & inquietudo, & spiritus paulo densior, & confidentius & benignius, quam pro tempore, alloquebatur, & excipiebat, & quædam*

Inquietationes quando pessima in dictus criticis.

Cum vomitibus malæ.

Eum virium languore.

a Ægr. 2. pag. 969. *b* Lib. 3. Epid. Ægr. 12. p. 1080. *c* Quoad primum vide Coac. præsag. 572. & 573. Lib. Prognost. p. 38. lin 21. & lib. de Crisib. p. 54. lin. 8. Quoad alterum vero vide lib. Prognost. pag. 39. lin. 30. *d* Lib. 1. text. 61. *e* Pag. 393. lin. 9. *f* Lib. 1. text. 62. *g* Pag. 1212. text. 12.

dam animi deliquia videbantur supervenire, offerentibus autem quibusdam succos, & ex farina aquam, non solvebantur, sed spiritus ad vesperam valde erat multus, & jactatio multa, & in dextra ac sinistra convertens sese nullo tempore quiescere poterat. In morbis quoque acutis, si cessante dolore aliquo, partem aliquam ignobilium tenente, anxii homines fiant, malum significatur. Quod de *Larissa calvo* Hipp. *in* 3. *lib. Epidem. com.* 3 [a] *text.* 76. ita habet: *Tertio femur desiit dolere, mentis alienatio & turbatio, multumque sese jactavit. Quarto ad meridiem periit.* E vulnere quoque ac percussione homines anxios reddi, malum esse Hippocrates, ut ex 5. *lib. Epid.* [b] *text.* 55. constat, in *illo* observavit, cui caput lapide percussum fuit, & *in illo* [c], cui hepar jaculo fuit percussum. In phreniticis quoque exitialibus inquietationes non raro spectari, Auctor *Prorrh. in* 1. *lib. text.* 12. ita habet: *In phreniticis in principio simpliciter & clementer habere, sed cerebro permutari, malum.* Ex his ergo colligamus omnes inquietationes, seu anxietates, malas esse, iis exceptis, quæ optimas crises antecedere solent; & quæ ex stomacho affecto fiunt, cum signis non perniciosis, aut ante, aut simul conspectis, aut subsecutis. Quales fuere observatæ in *Sileno* [d], *muliere in foro mendacium decumbente* [e], *Larissa calvo* [f], atque in *Chartade* [g].

Accessatione doloris in parte ignobili.

Ex vulnere.

In Phreniticis.

CAP V.

De prædictione ex tremoribus.

De Prognostico a tremoribus acturi, primo quid hæc sit affectio, & a quibus causis prodeat, cognoscendum est. Gal. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 2. tremorem speciem affectionis facit motionis, non secundum naturam, sed secundum arbitrium diminutæ, quod symptoma est ejusdem facultatis, moventis partes corporis læsas, in quo partes contrario motu moventur, quando facultas conatur partem movere, quæ, præ imbecillitate

Tremor quid.

a Ægr. 5. pag. 1101. b Pag. 1155. text. 59. c Ibid. pag. 1156. text. 61. d Lib. 1. Epidem. p. 969. Ægr. 2. e Epid. lib. 3. p. 1080. Ægr. 12. f Ibid. p. 1101. Ægr. 5. g Epid. lib. 7. text. 1212.

te aut pondere gravata, motionem facit ex motu contrario mistam. Cujusmodi affectio differt a motu convulsivo, quem plures in acutis febribus pro tremore accipiunt; ex quo Hipp. in multis ægrotis tremorem pro motu convulsivo accepisse, quibusdam fuit suasum; qualis fuit, qui *in virgine illa pulcra Nerei*, ut 5. *Epid.* [a] *text.* 47. colligitur, apparuit: quomodo forte ex Medicis antiquis Sabinus atque Metrodorus dixere, tremorem esse parvam convulsionem; quasi affectionem mistam ex tremore & convulsione intelligere voluerint, quem tremorem motum convulsivum, atque convulsionem ex materia non proportionata, vulgus Medicorum etiam appellat. Alii etiam putant Hipp. aliquando tremorem pro rigore accepisse; veluti cum in 4. *Epid.* [b] dicat *de adolescente peregrino* sexta die judicato: *Septima rediit & dimisit cum tremore*: id est, ut ii volunt, cum rigore; quod tamen verum esse non videtur, quando vere ibi Hipp. tremorem, minimeque rigorem, intellexisse, nobis vel ex eo persuadetur, quod in eo crisis, sexta die facta, perfecta non fuerit, sed partim excretione & partim transmissione materiæ morbificæ pituitosæ, quæ musculos nervosque gravans tremorem faciebat. Sed de his satis, atque ad tremoris generationem nunc declinemus, de qua Gal. *in lib. de tremore, rigore palp. & convulf.* agens, scribit tremorem fieri a virium infirmitate, seu ab motricis facultatis imbecillitate, quæ aliquando per se propria ratione est imbecilla, ut in senibus, qui jam viribus defecerunt, & aliquando propter alias causas, quatenus contingit, ex ipsis ut motiva hæc facultas dissolvatur. Proinde *Gal.* dixit hujus facultatis imbecillitatem fieri aut alimenti inopia, ut in cholera, valido alvi profluvio, largo sanguinis fluxu, atque in magno jejunio, a quibus alimentum absumitur, & exinde facultas evadit imbecilla; aut vitali robore soluto, ut fit in stomachicis, cardiacis, animo defectis, frigore violento; aut denique plenitudine pondere gravante musculos, nervosque. Idem vero *in* 3. *Epid. comm.* 1. *text.* 2. nobis prodidisse visus est, cum tremoris causam fecerit musculorum virtutis imbecillitatem, eamque aut propria ratione fieri, aut ob copiam

Tremoris unde causæ.

Virium infirmitas.

[a] Pag. 1154. text. 50. [b] Pag. 1125. text. 13.

piam humorum gravantem, aut ob famem, lassitudinem, vigilias, curas, immoderatam venerem dixerit, quæ omnia calorem nativum, seu vires, resolvunt. Verum consultius erit, ipsum Gal. clarius adhuc tremoris causas, & generationem, in hoc loco tradentem audire, qui ita habet: *Fit igitur tremor non solum ex laborantibus tum musculis tum nervis; verum quoque & valentibus, ubi supra vires quis grave aliquid aggreditur, vel manibus portans cernitur. Itaque adolescentes quidam validissimi, dum prægrave quippiam gestant, cruribus obtremiscere, & præsertim ubi scalas ascendere tentaverunt, quod illis & ex gravissimo pondere, senibus vero atque aliter imbecillis ex minore accidit, nempe & hoc imbecillis grave:* & paulo post ita causas omnes tremoris complectitur, dicens: *Jure igitur optimo*, in comm. de trem. convulf. & rig., *tremorem ex virium infirmitate perpetuo fieri demonstravimus.* At quoniam interdum quidem virtus ipsa per se imbecilla est, interdum ob animi affectum, atque etiam, quod nullo modo sua propria ratione affecta, ex gravi pondere hoc patiatur: tres itaque causarum differentiæ tremoris exsistunt, instrumentorum scilicet arbitrio deputatorum intemperies, passiones animi, & grave onus. Intemperies vero cum calida, tum frigida, tum humida, tum sicca poterit musculos ita reddere imbecillos, ut exinde partes obtremiscant; caliditas quidem resolvens, seu dissipans partis nativum robur; aut frigiditas violenta, exstinguens calorem nativum; aut humiditas, musculos imbibendo gravans; aut siccitas demum, humidum absumens, quo calor servatur, & alitur; hinc plures lethalium phrenitidum in tremores, nervorum principio, nervisque ipsis immoderatius siccatis, desinere observatur: Animi vero passio, veluti timor, tristitia, immoderatum gaudium, & alii affectus animi, qui vires dissolvunt: aut denique grave onus, quo musculi gravati nequeunt secundum voluntatem recte moveri. Sed his præmissis ad prognosin descendamus. Itaque dicimus quosdam tremores in principiis morborum apparere, & quosdam postea; nunc de iis, qui observantur in principiis. Hi enim, ut docuit Gal. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 2. nunquam in morbi principio citra validum morbum,

Tremoris causarum differentiæ.

Tremores in morborum principiis quid præsagiunt.

vel famen, vel laſſitudines, vel vigilias, vel immoderatam venerem, aut ob humorum copiam gravantem. Quare cum eæ tremoris cauſæ non præceſſerint, humorum multitudinem tantum ſignificant, nihilque certi ad Prognoſticum per ſe ſoli; tametſi morbos graves ſignificent, ex eo, quod omnis humorum multitudo difficilem reddat morbum. De hujuſmodi tremore Hipp. ait *in Epid.* [a] *Pythion, qui prope telluris ſacrum habitabat, cœpit primo die tremor a manibus, febris acuta, delirus:* qualis etiam tremor fuit obſervatus in *Chærione* tertia die, ut Hipp. *in* 3. *Epid.* [b] *text.* 2. Ceterum etſi in morborum principiis tremores copiam humorum, muſculos aut nervos gravantem, niſi aut propter vigiliam, aut nimium jejunium, aut laſſitudines, aut vigilias, aut immoderatam venerem, aut animi curam evenerint, ſignificent; tamem ægroti periculo non vacabunt, ſi gravi ac maligno morbo, vel etiam longo, vexentur, quando nedum hi, ſed vel etiam omnis morbus ſit timendus in homine, quacunque de cauſa debilitato. Dixi illos, ob copiam humorum, per ſe ſolos quicquam certi de ſalute ac morte ægrotantium minime præmonſtrare, verum ſi una alia ſymptomata gravia illuxerint, reddetur judicium difficile: cujuſmodi in *uxore Emmyrrhis* ab Hippoc. fuere obſervata, de quibus *in* 4. *lib. Epid.* [c] *text.* 125. *uxor Emmyrrhis modo non morboſa videbatur ſine febre, fatua eſſe, deinde in tremorem venit totius corporis & liquationem, & faſtidium & ſitim, & frigida erat.* Quod præſagium quoque illuxit *in ſene illo*, de quo Hippoc. *in eod. libro Epid* [d]. ſcripſit, poſt recidivam tremulum fuiſſe in initiis, in labiis & voce, quo tempore cutis corporis eſt obſervata circumtenſior, frigida extrema fuerunt, quique merito obiit, tametſi hujuſmodi tremorem is forte a vermibus, ut aliis quoque viſum eſt, paſſus fuerit. Atque hoc præſagiunt tremores in morborum principiis. Quandoque vero ſine alio morbo apparent, ſeu morbis ſtatim incipientibus, ubi neque ebrietas, neque aliqua externarum nuper dictarum cauſarum præceſſerit, apoplexiæ ſignum eſſe ſolent. Quod præſagium indicavit Hipp. *in eod.* 4. *Epid.* [e] *text.* 102.
hiſ-

a Lib. 3. Ægr. 1. pag. 1059. b Ibid. Ægr. 5. pag. 1072. c Pag. 1138. text. 39. d Pag. 1139. text. 41. e Pag. 1136. text. 36.

hisce profecto verbis, dicens. *Incipientibus veluti subtremuli, & digiti & labia cum loquerentur, itidemque aliæ partes: & proterve lingua citiori ac volutiore præditi. Rubor in facie præcipue his erat. Hi vinum bibebant, aut vomitu commodo usi intumescebant.* Idque tremores in morborum principiis præsagiunt. Ex iis vero, qui postea apparent, quidam criticam humorum transmutationem, natura a visceribus ad musculos propellente humorum molestorum partem; qui optimi sunt, modo una cum coctionis signis apparuerint. Cujusmodi fuit tremor in *adolescente peregrino*, sexta die judicato, ut 4. *lib. Epid.* [a] *text.* 24. apud Hippoc habetur, quem febris septima die cum tremore dimisit, quippe noxiis humoribus a principibus partibus ad musculos critice transmissis. Sæpe vero fit, ut, instante crisi per vomitum, tremor labium inferius teneat, quem tremorem Gal. inter signa futurorum in morbis vomituum *in lib.* 3. *de Crisibus cap. ult.* recensuit. Atque hi sunt tremores in morbis post principium observati, minime timendi Sunt vero alii omnes in febribus ardentibus, & in cerebri inflammatione exsiccatis nervis, aut quovis modo læso principio nervorum, quippe cerebro, obortis, lethales; a siccatis quidem nervis in phreniticis tremores sunt mortales; proprii enim videntur tremores exitiosarum phrenitidum. Ex quo merito Auctor *Prorrhet* [b] dixit. *Phreniticæ affectiones vehementer, tremulæ desinunt*, aut lethales sequuntur phrenitides. Gal. enim *in com.* ait: *Tremorem sequi vehementissimas phrenitides; nervorum enim infirmitates propter affectionis siccitatem phreniticis diutissime insunt, exsolutaque virtute tum vigiliis, tum motionibus multis, simulque nervis supra modum arefactis, tremores fiant.* Quare in phrenitide tremores perpetuo lethales exsistunt; multoque magis, si una cum convulsis partibus apparent, quæ omnia sequi solent vehementes phrenitides. In principio vero phrenitidis lethales non sunt: tremores enim linguæ, & voces obtremiscentes deliriorum tantummodo futurorum esse signa, Auctor *Prorrh. lib.* 1. *text.* 19. docuit. In obscuris & blandis phreniticis, exsoluta virtute animali, solent etiam tremores observari, qui

Tremores quid in morbis significent.

Quinam valde timendi.

[a] Pag. 1125. text. 13. [b] Lib. 1. text. 9

qui quidem omnes sunt exitiosi. De quibus *in* 1 *Prorrh. text.* 34. scribitur : *Tremulæ*, *obscuræ*, *blandæque & contrectabiles desipientiæ valde phreniticæ,ut* Didymarcho *in Co evenit.* Hæ enim exsoluta virtute fiunt, ut nos superius, ubi de phreniticis egimus, ostendimus. Ex gravi quoque cerebri læsione, eadem ratione reddita infirma vi motrice, fiunt tremores lethalissimi, quales fuerunt in *virgine illa pulcra Nerei*, ab Hippocrate observati *in* 5. *Epid.* [a] *text.* 47.

Cap. VI.

De palpitationibus, quidque in morbis præsagiant.

Palpitatio quid.

Palpitationem proprie dictam Galen. ac alii Græci Medici intelligunt, quendam motum depravatum, ut Galen. docuit *in* 2. *lib. de symp. caussis*, *cap.* 2. non autem arteriarum pulsus, quomodo quosdam Antiquorum palpitationem intellexisse, Galen. *in* 3. *Prorrh. text.* 52. nobis memoriæ prodidit, ipsamque esse particulæ alicujus præter naturam dilatationem, ac distensionem, ibidem tradidit: veluti *in lib. de trem. convuls. & palp. cap.* 5. scripsit, palpitationem esse distentionem quandam atque subsidentiam, quæ aut in toto corpore fit, qualis in phrenitico ab Hipp. [b] fuit observata, aut in una parte, aut in multis simul; in una parte veluti ventris, hypochondrii, cordis & aliarum partium generantur seu concitantur palpitationes, ut nobis Gal. est Auctor *in nuper citato lib.* & in omnibus corporis partibus, quæ dilatari possunt, maximeque in cute, sive loco, qui inter cutem, & carnem subjacet; atque in musculis facilius hic affectus etiam concitatur, quod meatus satis magnos habeant, in quos commode flatus crassos, palpitationum causas, recipiunt. Hos affectus vero concitari ex vapore crasso, cui non sit transitus, Gal. in loco nuperrime citato ita docet. *Palpitationum causam esse pronuncio spiritum crassum, & vaporosum, cui non sit transitus, hunc autem colligi oportere dico in cavi-*

Palpitationum causæ.

a Pag. 1154. text. 50. *b* Lib. 3. Epid. Ægr. 4. pag. 1100.

vitate quadam non admodum exigua, si pars distentionem sensibilem habitura sit: Quod *in primo Prorrh. text.* 29. confirmavit, dicens palpitationem a flatuoso spiritu proficisci. Quos sane flatus a crassioribus crudisque humoribus fieri, non minusque hos flatus atque humores propter frigiditatem congeri, ibidem prodidit. Ex biliosorum vero ac summe putridorum humorum morsu, nec non a vaporibus venenosis, os ventriculi, & omnium maxime cor infestantibus, cor & ventriculum non raro palpitare, *in lib. de trem. palp. convulf.* nuper citato, Gal. docuit, quem affectum *Cardialgiam* & *Cardiacam passionem* quidam faciunt, cumque palpitatione confundunt, cum tamen vera non sit. Sed his præmissis ad Prognosticum descendamus, & primo hoc sciamus, quippe an in morbis acutis quædam observetur palpitatio, ex qua salus ægrotis indicetur. Certe res maxime videtur dubia; quando leves quarundam partium palpitationes per se quicquam certi non prædicent: ceterum solent aliquando critice concitari eo modo, quo vertigines, dolores, anxietates & hujusmodi alia critica, antequam fiat in corpore perturbatio, concitari solent. Proinde quandoque palpitationes critice apparere solent, quæ facile ex futuræ crisis signis ab aliis interstinguuntur. De quibus *in* 1. *Prorrh. text.* 36. legitur. *Circum umbilicum dolores palpitantes, quod mentis permutationem ostendat, quippiam habent: circa judicationem vero his spiritus universus cum vehementi contensione penetrat.* Et postea *in* 3. *Prorr.*[a] *text.* 52. *Ventris quoque palpitationes cum hypochondrii tensione sublonga & tumente sanguinis indicant eruptionem, inhorrescunt autem hi.* Ex quibus colligamus, dari quasdam palpitationes criticas salutares. His itaque exceptis, omnes palpitationes in morbis sunt malæ, ac non solum in morbis acutis, sed vel etiam absque alio morbo hujusmodi affectus sunt timendi; præsertimque, quæ in corde ac ventriculo observantur, & omnium maxime in cordis passione, ex venenosis cum humoribus tum vaporibus oborta, quæ in syncopen desinunt, de quibus forte Hipp. *in* 2. *Aphor.* 41. *Qui frequenter ac fortiter abs-*

Palpitationes critice apparentes.

Palpitationes omnes in morbis malæ.

que

a Lib. 1. text. 144.

que causa manifesta exsolvuntur, derepente moriuntur. Et Galen. ait: *Sicut & ille, cui, dum exsolveretur, cor fortiter palpitabat*. Atque, ut uno verbo dicam, omnes palpitationes fortes, cor invadentes sæpius, cum alia sine causa manifesta exsolutione, ad mortem breviter homines deducunt, ut Auctor est Gal. *in lib. 5. de loc. affect. cap. 2.* neque hi, qui hoc symptomate vexantur, multos annos vivere possunt. Sed age, dicemus in morbis quidem acutis omnes palpitationes (criticis exceptis) esse malas, omniumque maxime perpetuas, totumque corpus aut nobile viscus infestantes, aut plures partes simul; idque, quod nobis refrigerationem caloris naturalis indicent, quando propter refrigerationem, ut Gal. affirmavit. *in* 1. *Prorrh. text.* 29. omnem vero refrigerationem calidis siccisque morbis maxime esse timendam, alias a nobis est demonstratum. Ex qua causa comatosos lethargicosque affectus phreniticis supervenientes lethales esse, superiori libro a nobis fuit demonstratum. Cujusmodi Hipp. ut ex *Epidemiis* constat, in multis moribundis observavit. De *Sileno* [a] autem, qui obiit, scripsit. *A primo hic ad finem usque spiritum magnum habuit, & rarum, hypochondrii perpetuam palpitationem*. Quæ vero in toto corpore fiunt, sunt pessimæ, quod maximam caloris nativi diminutionem testentur, de quibus *in* 1. *Prorrh.* [b] scribitur: *Palpitationes per totum an voce destituti moriantur*: & Gal. *in comment.* ait: *Cum igitur corpus totum palpitaverit, fieri potest, ut qui ita affectus sit, propter frigiditatem voce destitutus pereat, non amplius moventibus gutturis musculis, aut iis, qui in eos proruunt, nervis, suo fungi munere queuntibus*. De qua palpitatione forte Hipp. 1. *Epid. comm.* 3. [c] *text* 21. cum *de Philini uxore* loqueretur, dixit. *Circa diem decimum quartum, palpitationes, totum corpus dolebat*, (quasi dixerit per totum corpus palpitantes dolores) *multum loquebatur, aliquantisper mente constitit, brevi rursus desipuit, circa diem decimum septimum obmutescebat, vigesimo obiit*: & de *phrenitico* adhuc clarius [d] *text.* 25. *Postridie mane vocem amisit, febris acuta, sudavit, non inter-*

Quænam pessimæ.

[a] Epidem. lib. 1. pag. 969. Ægr. 2. [b] Text. 30. [c] Pag. 976. Ægr. 4.
[d] Lib. 3. Epidem. pag. 1100. Ægr. 4.

termisit, *palpitationes per totum corpus*, *nocte convulsiones. Tertiò cuncta exacerbata sunt*, *defunctus est*. Quare pessimæ & lethales omnes in morbis acutis sunt palpitationes, quæ diu, & maxime totum corpus vexant; ex iis vero, quæ partes quasdam tantum occupant, exitiosæ non minus sunt, quæ in cordis regione eo modo observantur: cum in eo calidissimo morbo refrigerationem factam esse signant, quæ perpetuo, in acutis morbis, quasi caloris exstinctionem testatur, qualis forte fuit, quam in *Adolescente Mælibeæ* Hip. vidit, de quo [a] ait: *Cordis palpitatio ad finem usque perpetua*, *minxit oleosum*. Ex quibus colligamus, palpitationes omnes (criticis exceptis) in acutis morbis malas esse, perniciosásque esse maxime, quæ diu totum corpus vexant, aut nobile viscus. Has vero perpetuo malas esse confirmabunt signa alia mala, & cruditatis, & exitii. Quibus malis signis judicari poterant lethales, quæ in *Sileno*, in *uxore Philini*, in *phrenitico*, atque in *Mælibeæ adolescente* ab Hipp. fuere observatæ, cum omnes una cum aliis signis erniciosis, ac morbo plane crudo, illuxerint.

CAP. XII.

De convulsionibus, quidque in morbis præsagiant.

Sed age de convulsionum etiam præsagio agamus, eæ namque cum solæ, tum una cum aliis morbis, etsi perpetuo malum, raro salutem, sæpius exitium Medicis indicant. Quales esse videntur, quæ in febribus, resiccatis nervis, concitantur. Quæ vero repentinæ ac in principio morbi fiunt, quicquam certi ad prognosticum non habent; non paucæ etiam in febribus apparent, & ex se ipsis, præter multitudinem humorum, nihil certi ad salutem (criticis exceptis) præmonstrantes. Sed de omnibus nunc accuratius, postquam quid convulsiones sint, ipsarum differentias atque causas noverimus, agendum erit. Convulsio, *spasmos* Græcis dicta, est, ut Galen. auctor est *in libr.*

a Lib. 3. Epid. pag. 1117. Ægr. 16.

Convulsio quid. *libr. 2. de symptom. caus. cap. 2.* ubi nervi & musculi præter voluntatem tenduntur, in eumque veniunt affectum, quem in motibus secundum arbitrium factis assumserunt. In libro etiam *definit. medic.* scribit, convulsionem esse affectum, qui nervis ac musculis accidit, cum modo corpus totum, modo pars, voluntatis injussu, trahitur, ex quo merito *tentio & distentio*, hoc genus a multis appellatum est: sed quidam convulsionem seu spasmum a distentione distinguunt, ex Hippoc. *in* 4. *Aphorism.* 57. ita scribente. *Si cui convulsione, aut distentione nervorum, detento febris successerit, morbum solvit.* Sed hoc Gal. *in comm.* probe explicavit, quippe cum ex tribus convulsionum differentiis, Græce *tetanos* dicta, proprie magis distentio, & non convulsio, vel ex eo dicatur, quod in ipsa non appareant partes convulsæ; quoniam æqualiter ante & retro tenduntur, atque ideo præcipuum illi nomen est datum distentio. Duplex vero est convulsio, una permanens perpetua ac sine motu conspicuo, cujus triplex est differentia, una quidam *distentio* Latinis, *Tetanos* Græcis, Celso *rigor* appellata, quippe ubi cervix una cum reliquo corpore immobilis manet, & in neutram partem inflectitur, sed juxta utramque recta intenditur, cui proprie magis nomen est datum ab Hippocrat. distentio, quasi a convulsione differat, quod in ipsa, ut ex Gal. dictum est, partes convulsæ non appareant. Altera *Emprosthotonos* dicitur, quæ fit, cum caput, cervix, reliquumque corpus in pectus contrahitur, quæ ob id dicitur etiam *tentio ad anteriora.* Tertia *Opisthotonos*, ideo dicta a Græcis, & a nostris *tentio ad posteriora*, quando caput in scapulas flectatur. Has vero Gal. *in libr. medicarum definitionum* his verbis complexus est. *Nam & ii, quos in itinere usque ad mortem frigus oppressit, talibus rigoribus corripiuntur, quales Græci* Emprosthotonos, Opisthotonos *ac* Tetanos *appellant, quoniam modo in anteriorem, modo in posteriorem, modo in nullam flectitur partem, sed rectum atque immobile corpus intenditur.* Altera vero cum crebro motu & interrupto. Has vero medici appellant *motus convulsivos*, ac vel etiam convulsiones ex materia non proportionata, cum a morsu, & vellicatione nervosarum partium, aut violenta contentione ac la-

Convulsionum differentiæ.

Permanens quid.

Motus convulsivi quid.

labore, qualis est *Epilepsia* Græcis dicta, atque illa, quæ per consensum ab ore ventriculi demorso, aut cerebro primo læso venit. Hanc postremam convulsionis speciem minime exquisite, & per se convulsionem dicimus, sed potius motum convulsivum, cujus quædam universalis, ubi cerebrum primario affectu læsum est, & quædam particularis, prout particularis nervus aut musculus vellicatur: non secus quam etiam permanens, & sine motu; ubi totum corpus læso cerebro occupat, universalis dicatur, atque illa particularis, quæ est partis cujuspiam convulsæ. Qua ratione quidam *spasmum cynicum* appellant, oris torturam, aut melius, ubi oris partes convelluntur. De partibus vero, quæ convelli & distendi possunt, ac de loco in convulsis affecto, Galen. *in 3. de loc. affect. cap. 6.* ait, omnes corporis partes convelli posse, quæ aptæ sunt moveri: etenim partes in corpore, quæ moventur, ope nervorum ac musculorum moventur. Quibus convulsis motio vitiatur, veluti dentium invita concussio, *Trysmos* Græcis dicta, musculorum mandibularum est convulsio, ut Galen. *in 2. de loc. affect. cap. 2.* docuit. Ex convulsis vero partibus, an spinalis medulla, an cerebrum, an nervi, & quales læsi sint, *in lib. 3. de loc. affectis* ita docuit. *Convulso enim universo corpore, omnes quidem autumant affici talem quampiam partem, quæ, ut in arbore caudex ramorum, sic ipsa sit omnium nervorum communis velut caudex, non paucorum in una parte, quemadmodum ramus, veluti, quando vel crus, vel altera manus forte fortuna convellitur, totius membri convulsio, nervorum, qui ad ipsum perveniunt, originem affectam fuisse, declarat, rami cujuspiam in arbore exemplo.* Quando autem universum corpus afficitur, communem originem omnium infra faciem nervorum, quæ arboris caudici proportione respondet, affectum esse putandum est, qui sunt primi spinalis medullæ: verum etiam cerebrum ipsum putamus; etenim labra quoque sæpenumero convulsa videmus, item oculos, frontis cutem, totas mandibulas, similiter & linguæ radicem. At, quia omnes jam dictas partes a musculis ex cerebro nervos suscipientibus moveri, ex anatome didicimus, cerebrum, ipsis sic laborantibus, credimus esse affectum: ubi vero,

Convulsio quasnam partes afficit.

Z 2 (duplex) ip-

ipsis illæsis, ceteras partes convelli viderimus, dorsalis medullæ initium affectum esse fatemur. Sed cognitis læsis partibus ex convulsis partibus, nunc causas, a quibus partes convelluntur, proponamus; atque primo convulsiones perpetuæ, & permanentes sine manifesto motu, de quibus Hipp. *in lib. 6. Aphor.* 39. ita scripsit. *Convulsio fit vel ex repletione vel inanitione.* Idem Gal. *in 2. &. 3. de loc. affect. in 4. & 6. Aphorism. in lib. de trem. palp. convuls.* ac ferme innumeris aliis locis idem confirmavit, sed præsertim *in 2. lib. de sympt. caussis* ita dicens. *At convulsio in eandem dispositionem nervos musculosque ducit, in quam, cum pro naturæ lege se habebant, ab animali virtute ducebantur. Sive igitur ad principium tensis, sive flatus influxu impletis musculis voluntarii motus erant, hæc eadem in convulsione accident, tum spiritu flatuoso in musculis gigni potente, tum multis, qui tensionem creent, (e quorum numero phlegmone est) affectibus.* Quorum caput (sicut Hippoc. dixit) duplex est; impletio, vacuatioque: in phlegmonarum generis vitiis impletio; in ardentissimis, siccissimisque febribus vacuatio. Porro, quod, impletis, vacuatisque plus justo nervosis corporibus, omnia tendantur, docent, quæ in instrumentis musicis intentæ sunt chordæ, quippe, quæ sive in humidam, humectamve, sive in siccam & squalentem domum repositæ, disrumpantur, ideoque eas artifices, priusquam reponant, relaxant. Quam convulsionum generationem Gal. *in 3. de loc. affect. cap.* 6. hisce verbis illustravit, dicens: *Etenim si videris nervosa corpora, vel chordas ob ambientis aëris immodicam intemperiem, adeo vehementer, ut rumpantur, intentas, haud difficulter intelliges idem in animantium quoque nervis posse contingere.* Sed quomodo affecto aëre tenduntur chordæ, ut rumpantur? Si vel nimis aridus vel admodum humidus fiat: nempe humor madefacit ipsas, ut in tumorem præter naturam attollantur, qui mox eas tendit; ac velut sol, tergora arefaciens, contrahit, ita siccitas chordas, & trahit, & tendit; sic lora quoque, quum ad ignem siccantur, contrahi tendique videntur. Gal. his duabus convulsionum causis, tertiam addidit in *lib. 3. Aphor.* 25. quippe nervosarum partium infirmitatem, qua ratione facile puerulos convulsionibus tentari, tum propter crudum,

Convulsionis causæ.

dum, quo exsuperant, alimentum, tum quod nervosas partes nondum validas habeant, nobis prodidit. Replentur vero nervosæ partes humore sæpius crudo, a quo convelluntur, ut ex Gal. *in 2. de symp. causs. cap. 2.* habetur, velut in pueris fit, qui cum exsuperent crudo alimento, & habeant nervosas partes non usque adeo validas, facile distentionibus tentantur, ut Hippoc. *in lib. 3. Aphorism. 25.* docuit, hincque *in 2. Epidem. comm. 5.* [a] *text. 8.* scripsit: *Si pueris spasmus fiat, ignem fac; qua ratione ipsarum convulsiones, vel etiam in febribus factæ, non sunt perpetuo periculosæ*: ad quam causam reducuntur convulsiones tum ex humido aëre, qua ratione, ut Gal. nobis est auctor, *in 1. Epid com. 2.* [b] *text. 24.* in humida & frigida aeris constitutione Hippoc. scribit, multos & maxime pueros convulsionibus laborasse; tum ex immodico vino factæ. Aliquando etiam sanguine, ac biliosis excrementis, nervosæ partes imbutæ tenduntur ac convelluntur, aliquando flatu, atque non raro phlegmone aliquo aut primigenio, aut consensu proximarum partium. Quales sunt hypochondriorum tentiones propter aut septi transversi, aut pleuræ membranæ, aut hepatis, ingentes inflammationes. Ad quod genus pertinere videntur convulsiones ex vulnere factæ cum phlegmone. Siccantur vero partes, seu, ut Hippocrat. verbis utar, inaniuntur, evacuanturve tum propter caloris incendium, tum propter immoderatum frigus. De his Hippoc. *in 5. Aphoris. 17.* ait: *Frigidum autem convulsiones, distentiones.* Et paulo post [c]: *ulceribus frigidum mordax, cutim obdurat, dolorem insuppurabilem facit, denigrat, rigores febriles facit, item convulsiones & distentiones*: & Gal. *in comment.* ait: *immodicum scilicet frigus has facit convulsiones, & distentiones, & nervorum refrigerationem; sicuti enim non oportet ipsorum substantiam ab immodico calore dissolvi, sic neque ultra modum convenientem refrigerari, & in unum cogi ac cohiberi.* Frigus enim in excessu invadens nervos ac musculos, tendines, ligamenta,

Convulsiones Repletione.

Siccatione & inanitione.

A frigore.

[a] Pag. 1040. inter C. & D. Videtur enim juxta mentem Foësii, non *pueris* sed *puerperis* legendum esse: quum nuspiam in Epidemicis hæc ita dicta de *pueris* reperire licuerit. [b] Pag. 944. sub finem. [c] Aphor. 20.

menta, primo in cute parit inæqualitatem; repulso introrsum humido ac calore, deinde siccat exprimendo, quod tenue est, cogit, densat, indurat, cogendo sinus interiores & poros, prohibet difflationem, & effluvium, atque alimenti receptionem, sic rigidæ manent partes, duræ & distentæ: de quibus in *Coac. præsagiis* [a]: *Rigor convulsionem in posteriora inferens, interficit:* & Gal. *in libr. definitionum medicarum* ait: *Nam & ii, quos in itinere usque ad mortem frigus oppressit, talibus rigoribus corripiuntur, quales Græci* emprosthotonos, opisthotonos, *ac* tetanos *appellant.* Idem & multo efficacius immodicus calor, seu caloris incendium agit; omnem enim musculorum nervosarumque aliarum partium humidam substantiam resolvendo, eæ caloris incendio maxime resiccantur, arescunt, ac propterea distenduntur, ac convelluntur. Quomodo ardentes febres, veluti ignis, nervos siccantes, eos distendunt, ac convellunt, atque ut Gal. *in* 4. *Aphor.* 66. docet, *perniciosas afferunt convulsiones.* Eodem item modo phrenitides exitiosæ, substantiam nervorum immodico calore dissolventes, in convulsiones desinere solent. Atque magni æstus, eadem prorsus ratione, idem, Gal. *in* 7. *Aphorism.* 13. docente, siccando faciunt, non minus & assiduæ vigiliæ, atque omnes insignes seu immodicæ cum vacuationes tum purgationes, ut ex Gal. *in lib. quinto Aph:* 3: *&* 4 *sexto, atque in septimo Aph.* 9. colligitur. Ipse vero has omnes siccarum, ut ita loquar, convulsionum causas *in* 3. *de loc. affect. cap.* 5. hisce verbis est complexus, dicens. *Quippe quum convulsio fit vel a labore, vel vigiliis, vel fame, vel solicitudine, vel arida æstuantique febri, qualem in phreniticis videre est, causam ejus ariditatem vacuationemque recte putaveris.* Quare tot causas habent convulsiones, perpetuæ ac permanentes, quippe aut nervosarum partium repletionem, aut siccationem, evacuationem seu inanitionem. Quæ vero cum manifesto motu fiunt, quales sunt epilepticæ, ac quas motus convulsivos vocant, alias causas habent. Aut enim ab humore crasso ac viscido ventriculos cerebri obstruente, quo modo universalem convulsionem, quam Græci *Epilepsiam*, alii morbum comitialem vocant, oriri, Gal. *in lib.* 3. *de loc. affectis cap.* 7. ita scripsit. *Atque morbus*

A calore.

Ab evacuationibus.

[a] Text. 23.

bus quoque comitialis convulsio est omnium corporis partium non perpetua, ut in Emprosthotono *atque* Tetano *videre est, sed quæ ex temporum accidit intervallis, atque hæc convulsio cerebro primario, & per se læso fit, veluti per consensum ipso quoque læso corpora sæpius pati convulsiones observamus cum universales tum particulares.* Galen. enim ore ventriculi læso nedum convulsiones fieri, cerebro nervorum in principio læsione communicata, sed vel etiam gravissimos alios affectus demonstravit *in lib. 5. de locis affect. cap. 6.* Grammaticum enim, narrat, juvenem, qui quoties vel nimis vehementer doceret, aut cogitaret, aut inediam sustineret, aut irasceretur, comitiali morbo corripiebatur, quippe ex bilioso acrique succo os ventriculi mordente. In *lib. vero 5. Aphor.* 1. Gal. narrat, quendam Adolescentem ab humore æruginoso, os ventriculi mordente, sæpius universali convulsione fuisse tentatum, eamque ipsum non reliquisse, quoad per vomitum æruginem excerneret, & in *libr. de venæ sect.* adversus Erasist. Diodorum Grammaticum, cum diu jejunus mansisset, convulsionibus ob eam causam fuisse tentatum. Ex contentione quoque ac labore, qui fit cum ventriculus aliquod infestum expellere conetur, convulsio fit, non secusque fit vera epilepsia, dum expultrix in cerebro conatur a ventriculis expellere succum crassum ac viscidum, ipsos obstruentem, ac viam spiritibus animalibus prohibentem. Qua ratione recte quidem dixit Hipp. ab Elleboro albo, ex ejus infestissima qualitate os ventriculi mordente, fieri convulsionem, quam nos Patavii, ubi Medicinæ operam daremus, vidimus in quodam juvene, cui album veratrum, seu elleborus, a fatuo quodam pharmacopœo, nigri loco exhibitus est, in aliis multis, quorum ore ventriculi aut a biliosis aut ab æruginosis humoribus, aut ab aliquo venenorum erodentium læso. Quare per consensum etiam ex ore ventriculi læso læditur cerebrum, & homines convelluntur, ac nedum ubi hujusmodi membrum læditur, sed maxime etiam uterus læsus convulsionem concitat, cerebro ab ipso communicata læsione, ex quo merito plures ex hystericis mulieribus convulsionibus non raro tentari solent. Galen. scribit *in 6. libr. de loc. affect. cap. 5.* Viduam quandam mulierem ex semine re-

Ex contentione & labore.

Ex partium consensu.

tento, utero læso convulsione fuisse tentatam, excretoque semine crasso, fœtido, fuisse liberatam. Hinc Auctor Prorrheticorum *in* 3. *Prorrh.* 27. ait, *convulsiones in hystericis mulieribus esse faciles*, quales Dorcadi contigisse meminit. At & ab hoc membro, quippe ab utero, atque ab aliis partibus venefica ne maxime infesta aura ad cerebrum adscendente aliam epilepsiæ speciem Gal. in duobus pueris (ut ex 3. *libr. de loc. affect. cap.* 7. colligitur) observavit, atque ab his causis concitari convulsiones non permanentes, sed cum motu quæ fiunt, nobis esto persuasum, omnium vero cum convulsionum tum motuum convulsivorum causas omnes Gal. *in lib.* 12. *Methodi med. cap. ult.* has esse perstrinxit, quippe has fieri aut a siccitate, a repletione, a magna phlegmone, a mordente humore, atque ab ingenti frigore. Sed satis accurate cognitis causis convulsionum, modo signa, a quibus possunt futuræ præcognosci, de quibus *in lib.* 5. *Coac. præs. text.* 5. hæc leguntur. *Leviter feroces insaniæ ferinæ sunt, & convulsionem significant:* Et paulo post *text.* 13. *Qui capite dolent firmiter, delirantes, alvo suppressa, feroci aspectu, rubore in facie efflorescente, in posteriorem partem convelluntur.* Has sequi cerebri exitiosas inflammationes rationi quadrat, cum illa signa phreniticorum lethalium sint, propriumque, ut a Galeno *in primo Prorrheticor.* habetur, ipsos, antequam moriantur, convelli, convulsosque mori. Auctor vero Prorrhet. *in* 1. *libr. text.* 22. ait: *In phreniticis frequentes permutationes convulsionem indicant.* In *eodem vero* 5. *libr. Coac. præsag. text.* 9. scribitur. *In acutis doloribus capitis, iisdemque torpidis cum gravitate, convulsiones fieri solent:* Et paulo post *text.* 22. *Capite dolentes leviter & exsudantes, intercepta alvo, in convulsionem incidunt.* Atque hæc de notis convulsionum futurarum; quarum dolores tantum capitis vehementes, & vehementia seu ferina deliria certe possunt prædicere convulsiones; reliquæ vero notæ incertius ac infidelius, sed Hipp. *in* 3. *Prognost. text.* 34. de puerorum futuris prævidendis convulsionibus ita scripsit. *Pueris autem convulsiones accidunt, si febris acuta fuerit, nec alvus dejiciat, ac si vigilent, paveant, lugeant, colorem mutent, & viridem, aut lividum, aut rabidum trahant.* Hæc igitur nuperrime

Convulsionis futuræ signa.

me editis pueris promptiſſime accidunt ad ſeptimum uſque annum. Adultiores vero pueri, virique non item in febribus prehenduntur convulſionibus, niſi aliquod judicium exſtitit validiſſimum ac deterrimum, qualia per phrenitidem accidunt. Sed de his ſatis, nunc ad prognoſticum ex convulſionibus ſumendum declinemus, & primum de iis, quæ citra febrem affligunt, pauca attingamus. Convulſionum itaque eæ, quæ fiunt repletis humore crudo nervoſis partibus, minus periculi afferunt ægrotis, quam quæ ſiccatis arefactisque nervis muſculisque concitantur: cognoſcuntur vero a repletione factæ, eo quod repente fiant. Ceterum ex tribus convulſionum differentiis, *tetanus* vocata, affectus eſt acutiſſimus; ſæpiusque cito interficiens, quippe tribus aut quatuor diebus, cum convulſis muſculis tum mandibularum, tum gulæ, non poſſint deglutire, neque nutriri cibis, neque medicamentis devorandis juvari; ſed ubi morbus in dies protrahitur, de ſalute bene ſperandum eſt. Quod Hippoc. *in* 5. *lib. Aphor.* 6. ita expreſſit. *Quicunque a diſtentione corripiuntur, in quatuor diebus pereunt, ſi vero has effugerint, ſani fiunt.* Hippoc. omnes ſolent quam maxime a febribus, ſi ſupervenerint, juvari, quod abſumat calor febrilis humores nervoſas partes replentes, de quibus Galen. *in* 2. *Aphor.* 26. ita ſcripſit. *Quum ergo ſecunda valetudine quempiam derepente convelli accidat, talem a plenitudine proficiſci convulſionem neceſſe eſt, ita enim infarciuntur viſcidis & frigidis humoribus, quibus etiam aluntur, ut ſpaſmum patiantur, cui ſuperveniens febris, frigidos illos calefacere, & lentos attenuare humores, & diſcutere ſolet.* Hocque eſt. quod Hippoc. *in* 4. *Aphor.* 57. dixit: *Qui a convulſione aut diſtentione nervorum tenetur, febre ſuperveniente, liberantur.* Ex quo merito ipſe quoque *in* 2. *lib. Aphor.* 26. dixerat. *Febrem convulſioni ſupervenire melius eſt, quam febri convulſionem.* Hinc recte ab ipſo *in* 2. *Epid. com.* 5. *text.* 8. ſancitum eſt, quod ſi pueris ſpaſmus fiat, ignem exerceamus ſeu inuramus, quod crudos craſſosque humores calefaciat, extenuet, & diſcutiat. Quo itaque convulſis ſuccedens febris vehementior erit, & vehementiore rigore eo efficacius eos ſanabit, qualis eſſe ſolet quartana, quæ cum frigus intenſum habere ſolet, tum calorem

Convulſiones quid præſagiant.

Convulſiones, quæ citra febrem affligunt.

Convulſiones in quibus de ſalute ſperandum.

lorem efficacissimum merito ipsa liberat a magno morbo, si Hippocrati atque experientiæ credimus, & merito sane, cum ipsa calorem habeat ceteris aliis febribus efficaciorem, quod ipse in terrena crassiori ac densiori materia fundetur, atque hoc est, quod nobis Hipp. innuit *in lib. 5. Aphor.* 70. hisce verbis *A quartana capti non admodum a convulsionibus capiuntur, si vero prius capiuntur & quartana supervenerit, liberantur.* Hocque nedum ob calorem, qui efficacissime repletionem nervosarum partium discutit, sed quinetiam ob frigus cum intensum, tum diu quatiens corpora, quid a nervosis partibus humoris eo motu digeritur, quare convulsis superveniens febris, bonum, quatenus repletionem discutiendo tollat. Quod de convulsis ab ebrietate Hippoc. ita confirmavit, *in Sect. 5. Aphor. 25.* dicens; *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur.* Atque hæ sunt convulsiones, in quibus de salute sperandum erit, ac multo plus, si in pueris fiant, qui quo facilius adultis, cum ob crudum alimentum, quo abundant, tum quia partes nervosas infirmas, (ut Gal. *in 3. lib. Aph.* 5. est auctor) habent, convelluntur, eo minoris periculi malum decernunt, at multo facilius hos superveniens febris juvabit. Ex quo neque convulsiones in febribus hos capientes ita sunt detestandæ, in adultis vero solent esse perniciosæ, quatenus fiunt plerumque resiccatis atque arefactis a febrili calore nervosis partibus, quo nihil perniciosius, ut Gal. visum est, qui de ipsis *in lib.* 12. *Meth. med. cap.* 8. ita scripsit. *Scire namque licet ejusmodi affectum, si modo curabitur, humectationem poscere. Ceterum curatu perdifficilem esse, vel potius, qui curari omnino non possit, si febris occasione est contractus, succedit maxime exitiali phrenitidi. Nec sanatum quempiam ita convulsorum aut ipse vidi, aut alium narrantem audivi.* In pueris vero febricitantibus non sunt ita malæ detestandæ, ut paulo post clarius ex Hippoc. *in 2. Epid. com. 2.* demonstrabimus. Ceterum in aliis omnibus ætatibus a siccitate factæ convulsiones sunt perniciosæ. Hinc timendæ esse videantur convulsiones, quæ in febribus fiunt, ex quo merito Hippoc. dixit, melius esse, si convulsionibus febres succedant, quam convulsiones febribus, quæ a purgatione, vacuatione

Convulsiones quænam timendæ.

tione

tione insigni, quod omnes hæ siccent, pessimæ sunt; de quibus Auctor Prorrh. *in lib.* 3. ita scribit: *Quibus ex naribus copiosa violenta, & multa fluunt, ad convulsiones trahi interdum deducuntur:* & in 5. *Aphor.* Hipp. *Ubi sanguis multus fluxerit, singultus aut convulsio, malum:* & paulo post quippe *in Aphoris.* 56. ait: *Ex fluxu muliebri si convulsio & animi defectus advenerit, malum,* quod repetit *in lib.* 7. *Aph.* 9. cum dixerit. *A sanguinis profluvio convulsio, malum:* quam rem clarius egit *in lib.* 6. *Aphoris.* Galen. cum dixerit, convulsionem ab evacuatione esse acutissimam & perniciosissimam, eadem ratione *in lib.* 7. *Aphoris.* 13. Hippoc. scripsit, *ab æstibus fortibus convulsionem, aut distentionem, malum:* & paulo post *Aph.* 18. *in vigilia convulsio, malum.* quod cum fortes æstus, vel febres ardentes vel inustiones tum vigiliæ immoderatæ substantiam humidam dissolvant, evacuentque. Eodem itidem modo immoderatæ purgationes siccando convulsiones perniciosas pariunt, quod Hipp. *in* 5. *lib. Aph.* 4. affirmavit, cum scripserit. *Ex immodica purgatione convulsio aut singultus, malum:* Et in sect. 7. Aph. 25. *Ex medicamenti potione convulsio, lethale:* Et in sect. 7. aph. 5. *Convulsio ab elleboro, lethale.* Atque hæc de Prognostico convulsionum perpetuarum. Nunc pauca de iis, quæ aut contentione, aut morsu fiunt, dum natura conatur ventriculis cerebri excutere humorem viscidum & crassum, attingamus, cum hæc cumulatius sint posterius a nobis tractanda; *Epicopticos* vocamus illos. Gal. *in lib.* 5. *Aph.* scribit, Epilepsiam neque acutissimum, neque periculosissimum esse affectum: & merito quidem, cum quod chronicus morbus sit, tum quod plures ab ipso evadunt; uti pueri, quos Hippoc. *in Sect.* 2. *Aphoris.* 45. sanari ita scripsit: *Quicunque juvenes morbo comitiali laborent, mutatione maxime ætatis & temporum & locorum & victuum quoque liberantur.* Expressit vero, sanari possunt & non possunt *in quinto lib. Aphor.* 7. dicens: *Quicunque morbi comitiales fiunt ante pubertatem, mutationem accipiunt, Quibus vero accidunt viginti quinque annos natis, hi plerumque moriuntur.* Gal. scribit *in lib. de puero epileptico,* se plures pueros sanavisse, atque *in lib. de purg. med. facult.* plures vel etiam ex iis, qui non sanantur, in vere purgatos, atque sanguinis missione

Convulsiones a contentione aut morsu.

ſione præcaviſſe: ceteræ vero aliæ convulſiones, quæ aut per conſenſum ab aliquo acri humore aut veneno, aut vapore venenoſo, & maligno concitantur, curantur. Cujuſmodi fuit, quam patiebatur Grammaticus ob amaram bilem, & Adoleſcens, ab ærugine os ventriculi mordente, qui, excreta per vomitum ærugine, liberatus fuit. Itemque & alia a malignis vaporibus; ſed hæc ſufficient nobis ad judicandos eventus convulſionum ſine febre concitatarum: nunc de iis, quæ in febribus acutis fiunt, agamus.

CAP. VIII.

Quid convulſiones in febribus acutis ſignificent.

Convulſiones omnes, qui in principiis morborum acutorum fiunt, multitudinem humorum ſignificant, qua partes nervoſæ repletæ contenduntur ſeu convelluntur. Hæ quicquam certi in morbis non judicant, graviſſimum tamen morbum teſtantur, neque prorſus periculo vacantem; quando omnes morbi a multitudine crudorum humorum graves ſint, nec periculo careant. Qualis fuere, quæ Hippoc. ut *ex libro Epid.* conſtat, in multis, qui ſanitati fuere reſtituti, fuere conſpectæ. Quippe in muliere, trimeſtri fœtu gravida, in littore decumbente; in *Pythione*, qui prope telluris ædem habitabat, in eo qui in horto *Dealcis* ægrotabat; in *Charione*, qui apud Demetum, atque in moroſa muliere, quam prima die quaſi repente convulſio invaſit. Hæ enim omnes (iis exceptis quæ in eo, qui in horto *Dealcis* ægrotabat) conſpectæ ſunt, quæ Criſin futuram indicabant, multitudinem humorum ſignabant, nec quicquam certi ad ſalutis exitiique præſagium. Ceterum in *Pythione* ac *Charione*, quod una cum urinis aliquam coctionem præ ſe ferentibus apparuerint, non ita erant timendæ. Criticæ fuere in illo, quæ in horto *Dealcis* conſpectæ ſunt: quod Galen. *in 2. Epid. text.* 39. hiſce verbis expreſſit dicens: *Nam & quod deliraverit in nona, & dextro oculo ſtrabo fuerit, res ſunt quæ ſolent in judiciis evenire.* Quæ etiam in febribus ex ore ven-

Convulſiones quid in morbis ſignificant.

Quænam minus timendæ.

ventriculi per consensum cerebro læso fiunt, non sunt timendæ, quum vomitione facta tolluntur. Qualis ab Hippoc. in filio Herophiti fuit observata, de quo *in lib. 5. Epid. text. 27.* ita scripsit: *Herophiti filius ægrotavit undecim dies; febris autem tenebat ipsum, & non descendebant cibi, & primum quidem deliravit, nocte vero cessavit, sequenti autem die sine voce jaciebat, stertens, distortos habens oculos, febricitans: Penna vero immissa vomuit bilem atram & clistere immisso stercus multum subiit.* Eodem quoque modo in utero sanatu sunt faciliores: quare *in lib. 3. Prorrheticorum* ita legitur; *Convulsiones in hystericis mulieribus faciles sunt, ut etiam Dorcadi contigit:* In febribus etiam, quæ pueros invadunt, quod non magni recessus, a sano ipsorum statu propter multum crudum alimentum quo abundant, & nervosi generis infirmitatem, nobis indicio sint, non admodum sunt periculosæ. Quod Gal. *in 1. Epid. comm. 2. text. 24.* expressit, dicens. *Pueri autem propter nervosi generis infirmitatem convulsionibus sunt opportunissimi.* Quo facilius etiam parvis de occasionibus hoc genus iis mali accidit, minusque est periculosum, ex quo mirum non est, si vel etiam, cum in febribus pueri convelluntur, non sit usque adeo, uti in aliis ætatibus, timendum. Quod Hippoc. in pueris observasse *in 2. lib. Epid. comm. 2. text. 24.* hisce verbis prodidit: *Multos convulsiones & maxime pueros ab initio tentabant, & febricitabant febribusque convulsiones succedebant.* Erant hæc plerisque diuturniora & innocua, præter eos quibus etiam alia cuncta pernicialia essent, quod *in 4. Coac. præs. sect. 2. text. 31.* ita fuit confirmatum: *Convulsio in febre, lethalis, minime vero pueris:* quibus etiam convulsionibus succedit febris, aut si est, fiat vehementior, bonum est, quoad convulsionem, modo ex nervosarum partium repletione profecta sit. Hinc *in Coac. præsag. lib. 4. sect. 2. text. 10.* legitur, convulsionibus remedio esse acutam febrem supervenientem, quæ prius non fuit, aut quidem prius exstitit, jam invalescentem magis. Nec non juvare urinam multum vitream, & genituræ similem, atque etiam alvi fluxum. Convulsiones quoque in febrium principiis factæ, si febres augeantur, ægroti rigere minus solent: cujusmodi fuit, quæ in uxore

uxore *Eraclitis* visa est, de qua *in 7. Epid. text.* 108. ita scripsit: *Philistidi Eraclidis uxori incepit febris acuta, rubor faciei sine ulla causa manifesta, paulo post eadem die riguit, non recalescebat, convulsio facta est in digitis manuum, & pedum, paulo vero post hæc invaluit, 2. superriguit, paulo plus incaluit, & rubor minor, & convulsiones supervenerunt moderatiores.* Demum addamus quasdam convulsiones in febribus, aliquando febres ipsas diminuere & sanare, quæ criticæ dici debebunt, quæ fiunt per materiæ transmissionem a venis ad nervos musculosque, quæ si febrem inprimis diebus solvant criticæ, & bonæ erunt, quod *in 5. libr. Coac. præsag.* ita scriptum est. *Convulsio in febre mota, febrem solvit eadem die, aut altera, vel certo tertia, quod si tempus transgrediatur, quo ab initio tenebat, nec acquiescat, malum.* Hoc vero fit, ut etiam dictum est transmissa materia morbifica a venis ad partes nervosas, quæ transmissio materiæ potest quidem febrem minuere, vel etiam prorsus tollere, humoribus a venis excretis, non amplius in ipsis putrescentibus. Sed hæc de iis convulsionibus, quæ etsi non bonæ (cum perpetuo per se omnes malæ sint) tamen aliquando salutem indicare, contingit: quibus perspectis ad malas perniciosasque convulsiones descendamus. De quibus in febribus observatis Hipp. *in 2. lib. Prognost. text.* 10. scribit: *Si autem testes, & pudenda revelluntur, dolor vehemens, vel mors.* Perpetuo in adultis in febribus acutis convulsiones sunt malæ, omniumque maxime in ardentibus, ut Gal. *in 4. lib. Aph. 66.* testatum reliquit, quod hæ ardentes febres veluti ignis nervos siccent ac perniciosas convulsiones faciant. Dictum est omnes convulsiones a siccatis partibus nervosis profectas, esse sanatu nedum difficiles, sed impossibiles, itaque in febribus acutis eæ omnes erunt perniciosæ, quippe, quæ ab igneo calore febris humido consumto, siccatis nervis fiunt. De his Gal. *in 4. lib. Aphor. 35.* ait: *Si vero ex febribus adurentibus totum corpus exsiccetur, & nervis deinde ex siccitate convulsio accidat, maximum est malum, & pene insanabile, quoniam longum quidem tempus exigitur ad siccitatem nervorum removendam, vehementia autem morbi tempus non concedit naturæ, sed cito vires dissolvens exitium affert.*

Convulsiones criticæ.

Convulsiones quænam perniciosæ.

A siccitate.

affert. Ex quo Hipp. merito *in Sect*. 4. *Aphor*. 66. dixit: *in acutis febribus convulsiones, & circa viscera dolores fortes, malum.* Quæ si cum virium debilitate fiant, in foribus exitium prædicant. Quod Hipp. perbelle *in Aphor*. 49. expressit. ita scribens, *In febre non intermittente, si labrum vel palpebra, vel supercilium, vel oculus, vel nasus pervertatur, vel non videat, vel non audiat, jam debili exsistente corpore, quicquid horum evenerit, mors proxima est.* Quod observavit Hippoc. in uxore Dromedai, quæ post convulsiones a capite inceptas subito obiit. Quæ etiam in mente captis fiunt, maxime suspectæ erunt, sed omnium perniciosissimæ, quæ in phreniticis fiunt, proximum enim exitium significant. Nec istorum convulsorum quempiam sanatum vidit Gal. neque alium narrantem audivisse, *in lib*. 12. *meth. med. cap. ult.* mortalium memoriæ commendavit. Hipp. in illa epidemica constitutione, quam *in* 1. *Epid. comm*. 2. *text*. 53. descripsit, plures phreniticorum meminit, qui convulsi subito moriebantur. De quibus ait: *Phreniticis convulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Quod accuratius observavit in phrenitico, de quo apud ipsum *lib*. 3. *Epid*. scribitur: *Postridie mane vocem amisit, febris acuta, sudavit, non intermisit, palpitationes per totum corpus, nocte convulsiones, tertio die cuncta exacerbata sunt: defunctus est.* Proprium esse exitialium phrenitidum, ut in convulsiones desinant, alias a nobis ex Hipp. atque Gal. demonstratum est. Veræ enim phrenitides id habent, quod paulo ante mortem convulsiones faciant, quippe ab inflammatione cerebri siccatis nervis; in ipsis vero, ubi hæ apparent, in foribus exitium denotant, quod Hipp. in Cononis Sexua phrenitica, ut apud ipsum *in* 5. *Epid. text*. 81. legitur, observavit, quæ quidem cum diebus quadraginta mortua esset, per aliquot dies ante voce destituta, & convulsa est. Tremores in convulsiones desinentes, seu ex tremoribus convulsiones, lethalissimas esse, Gal. *in* 3. *Prorrh*. 9. affirmavit. A doloribus quoque & assiduis vigiliis, perniciosæ sunt, nec non in febribus acutis, quæ observantur convulsiones, ut Hipp. *in Sect*. 7. *Aph*. 18. nos docuit. Ab immoderatis vacuationibus & purgationibus eodem modo

Cum virium debilitate.

In mente captis.

In veris Phrenitidibus.

A tremoribus.

A doloribus.

Ab immoderatis va-

cuationibus. malas esse convulsiones in aphorismis nobis significavit, veluti cum ait *in Sect. 5. Aph. 4. Ex superflua purgatione convulsio aut singultus superveniens, malum.* Et postea *Aph. 56. Ex fluxu muliebri si convulsio & animi defectus advenerit, malum.* Ita ut omnes cum evacuationes tum purgationes immoderatæ, a quibus ægroti convelluntur, siccent universum corpus, atque convulsiones siccatis nervis efficere alias dictum est. Hinc Gal. *in 7. Aph. 70. comm.* dixit. *Ab evacuatione convulsionem acutissimam & perniciosissimam esse.* Ab ilei inflammatione convulsiones esse perniciosas Hipp. quoque *in lib. 7. Aphoris.* 10. tradidit. *in vulneratis etiam convulsiones plerumque lethales esse consueverunt*, etsi non necessario in omnibus ex vulnere convulsis mors succedat, ut Gal *in 5. Aphor.* 68. etsi Hipp. *in Aphor.* 2. dixerit *e vulnere convulsionem lethalem.* Plerumque vero lethales sunt, quod vel etiam ipse Hippoc. ut apud ipsum *in Epid.* libris legitur, in multis observavit, quippe in Scamandro a sectione, in eo, qui ex jaculo sauciatus convulsus est, in illa Nerei virgine pulcra ex percussione, in Gubernatore navis ex fracto digito, atque in alio ex luxato digito, qui omnes convulsi obierunt. De Scamandro vero *in 5. libr. Epid. text.* 15. ita habet. *Scamandrus in Larissa & in coxa marcorem habuit, & os diu luxatum. Hic sectus est sectione magna, etiam ad os ipsum, & deinde ustus est, & tunc die duodecima post sectionem spasmus cœpit, & obtinuit multum: contrahebatur autem crus hoc usque ad costas, transiliebat autem & in alteram partem convulsio, contrahebatur autem crus, & extendebatur: & alia membra movebat, & maxillæ adducebantur. Hic mortuus est, convulsus octava post invasionem convulsionis.* Et de illo, qui a jaculo percussus est, postea *text.* 44. *Qui jaculo acuto percussus est posterius, paulo infra cervicem vulnus accepit, aspectu quidem non dignum mentione, non enim in alto fiebat, non autem multo tempore post extracto telo, posteriora tractus, ut opisthotonici, & maxillæ ligatæ sunt, atque si quid humidum in os acciperet, & id conaretur bibere, rursum relidebatur ad nares, & reliqua statim pejora fiebant, & die 2. mortuus est.* Sed audiamus casum virginis illius Nerei pulcræ, a percussione convulsæ, de qua *text.* 47. ita habet:

Ab ilei inflammatione.

Ex vulnere.

Virgo

Virgo illa pulcra Nerei, quæ quidem erat viginti annorum, a muliercula amica ludente, lata manu percussa est secundum sinciput, & tunc quidem vertigine tenebricosa correpta est, & responsione tenuit & doluit caput, & rubra circa faciem erat. Cum autem septima jam esset dies per aurem dextram pus exiit fœtidum, subrubrum plus cyatho & videbatur melius habere, & sublevata est. Rursus intendebatur febris, & deferebatur in somnum, & loqui non poterat & dextra faciei pars trahebatur, & respirationem habebat difficilem, & convulsionem, & tremebat lingua, oculus stupidus: nona mortua est. Et postea *text.* 70. adjunxit casum satis spectandum, cum ait. *Magnæ navis gubernatori ancora digitum indicem, & os infernum confregit dextræ manus, inflammatio successit, & sphacelus, & febris, subpurgatus est moderate, calores mites & dolores. Digiti quoddam decidit, post septem dies exibat sanies moderata: post hæc dixit se non posse omnia lingua enunciare. Prædictum est fore opisthotonicum, conferebant in hoc buccæ consertæ deinde in cervicem. Tertia die totus convellebatur in posteriora cum sudore. Sexta die a prædictione mortuus.* Eodem modo de Harpali filio ex magni digiti convulsione 3. die mortuo, ita scripsit. *Filius Harpali, qui ex Telephane liberta luxationem infra magni digiti accepit: inflammatus est, & cum dolore: & ubi repositus est, profectus est in agrum, rediens lumbus doluit, lavit: maxillæ ad noctem conserebantur, & opisthotonus aderat. Spumosa saliva vix per dentes extra exibat. Tertia die mortuus est.* Eodem modo & Tychon, in obsidione circa Datum percussum in pectus a catapulta, 3. die convulsum subito obiisse in eod. *lib.* 5. *text.* 92. nobis prodidit. Ex horum itaque historia apparet plerumque convulsiones ex vulneribus esse lethales. A medicamentis quoque cum prævalide purgantibus tum venenosis, convulsiones permanentes sunt lethales, unde Hipp. dixit *in* 5. *lib. Aphorism.* 1. *Ab elleboro convulsionem esse lethalem.* Et *in lib.* 7. *Aphorism.* 25. *Convulsionem ex medicamentorum potione eodem modo esse lethalem*, in quam, sane lethalem convulsionem, puellam quandam a medicamento fœtum corruptorio incidisse Hipp. *in* 5. *Epid. text.* 50. vidit, de qua ita scribit. *Ei, quæ vigesimum ætatis annum agebat, & pharmacum corruptorium biberat,*

A Medicamentis.

rat, accidit labor, vomitus biliosorum, multorum pallidorum & porraceorum. Cum bibisset, convulsio tenebat, linguam mandebat, cum ad quartam veniret & ipsa lingua erat magna, nigrà, oculorum autem alba pars rubra: insomnis. quarta die, ad noctem mortua est. Hipp. scribit, in eod. *lib.* 5. *Epid. text.* 82. juvenem ex devorato serpente quoque convulsum periisse. Cujus historiam ita expressit. *Adolescens quidam, cum multum meracum bibisset, supinus dormivit in umbraculo quodam. Huic serpens Arges in os ingressus est, atque cum sensit, non valens loqui, stridit dentibus & serpentem devoravit, & dolore magno tenebatur, & manus offerebat, ut qui strangularetur: & jactabat seipsum, & convulsus mortuus est. In libro vero* 7. *text.* 19. Anginosam mulierem die 7. convulsam interiisse. Atque hæ sunt lethales convulsiones in acutis morbis observatæ, quæ, ut jam diximus, in acutis ardentibusque febribus sunt perniciosissimæ, omniumque maxime, quæ phreniticis succedunt, multum quoque a vulneribus convulsiones esse timendas, prædictorum ex Hipp. narratæ historiæ satis vos docent. Sed dicetis illas, quæ, cum fiant in principiis acutorum morborum, ex repletis nervosis partibus ipsas concitari necesse est, atque alias, quæ quovis modo ab eadem causa in iisdem acutis morbis concitantur, qua ratione vel salubres vel lethales esse, cognoscemus. Ex signis aliis tum, quæ præcesserunt, tum una quæ illuxerunt, aut postea sequentur. Omniumque maxime coctionis & cruditatis signa erunt attendenda, apparentibus enim convulsionibus, morbo plane crudo exsistente, semper nobis malum minantur, eodem modo perniciosæ nunquam solæ, sed aliis cum signis perniciem indicantibus apparere soleant. Qua ratione convulsiones, quas in uxore Philini primo, & postea in uxore Dromedai, in Philista, in phrenitico, muliere Cyzichi, atque in muliere apud frigidam aquam decumbente Hipp. vidit, lethales omnes fuerunt. In muliere enim Philini, ut ex 1. *Epid. Comm.* 3. *text.* 21. habetur, multæ convulsiones dolorificæ, cum magno delirio die 8. apparuerunt, quæ & diebus nono & undecimo eædem manentes, cum urinis crassis, albis, turbidis, multo tempore non residentibus, mortales absque dubio fuerunt

Convulsiones salutares unde a lethalibus dignoscuntur.

runt jndicandæ. Non minus, & quae in uxore Dromedai. De qua Hippoc. *in Epid.* 2. *text.* 1. *Sexto die mane ſuperriguit, cito percaluit, toto corpore ſudavit, extrema frigida, deliravit, ſpiritus magnus, & rarus, paulo poſt convulſiones, a capite cœperunt, Urinis oleoſis apparentibus paucis, & cum ſtillis ſanguinis, quæ præceſſerunt. Mortua eſt.* Quæ omnia ſimul certum exitium indicabant. Idem judicium ex hypochondrii tenſione in Philiſta, 5. *obiit. ſupra die, cum ex ſepti tranſverſi magna inflammatione facta eſſet convulſa, ſimul cum peſſimis ſignis.* In phrenitico etiam (præterquam ut nuper a nobis ex Galeno eſt demonſtratum, quod omnes convulſiones in phreniticis exitiales) etiam id convulſiones ipſius habuerunt, ut lethalia ſigna ſimul cum convulſionibus tunc illuxerint, quando virulenta vomuerit, febris eſſet horrida, ſudor copioſus prima die, aſſiduus toto corpore, multum delirium, ſecunda die aphonia, febris acuta, ſudavit, non intermiſit, quo tempore exitialiſſimæ factæ ſunt convulſiones, quæ in febribus exitium certe prædicabant. Eodem itidem modo, & quæ in muliere *Cyzichi* die decimoquarto, cum extremorum frigiditate, delirio, crudoque plane exſiſtente morbo: atque hæc ſunt, quæ de prædictione a convulſionibus fuerant dicenda, ſub quorum genere cum & ſingultus comprehendantur, de ipſis agendum non videretur, tamen cum ſingulares ſtomachi ſint ſingultus convulſiones, de illis quoque ſigillatim agendum merito duximus, atque eo magis, quod Hippocrates de ipſis diſtincte quidem a convulſionibus ſcripſerit.

CAP. IX.

Quid ſingultus in morbis prædicant?

A ſingultu quoque eventus morborum venemur, tametſi idem ſit ipſius judicium, atque convulſionis, ſiquidem & ipſe quædam convulſio ſtomachi eſt, ut Gal. docuit *in* 5. *Aphoriſm.* 3. *in lib vero* 4. *de vict. rat. in morb. acutis.* ſingultus appellat motus convulſorios: de qua clare ſatis *in Comment. ſexti Aph.* ita habet. *Singultus vero concedatur convulſionem ſto-* Singultus quid.

 machi-

machi nominari, quando aliud fuerit sermonis propositum, ut singultus substantiam cognoscemus, melius fortassis fuerit non nonvulsionem ipsum nominare, sed quendam motum ejusdem quidem generis, cujus vomitus, intentum autem & illo vehementiorem. Nam stomachus appetens eorum aliquid, quæ in ipso continentur, expellere, ad duos movetur casus, vehementiorem quidem in singultibus, mediocriorem illo in vomitibus, siquidem in vomitibus appetit ea tantum, quæ in ventriculi spatio latiori continentur, expellere, in singultibus autem ea, quæ sunt in ipso ventriculi ore penitiora. Ex quibus apparet singultum esse motum expultricis stomachi, aliquod noxium expellentis. Veramque stomachi convulsionem singultum dicimus, sed eum, quæ cum motu fit, qualis in epilepticis læso cerebro observatur: aut melius dicamus, singultus, ut Gal. *in Sect.* 4. *de vict. rat. in acut, text.* 69. nobis tradidit, esse quosdam motus convulsivos. Concitantur vero ex Hippocr. *in* 6. *Aphoris.* 39. vel ex repletione, vel inanitione, scilicet partium nervosarum, particulatimque oris ventriculi. Replent vero cibi multi, potus, humores, phlegmones, flatus. Siccant calor igneus, immoderatæ omnes vacuationes, purgationes, vigiliæ, jejunia, atque alia hujusmodi. Ceterum singultum fieri ab iis causis, uti veræ convulsiones concitantur, præcedit Hipp. de vera stomachi convulsione locutus, quæ ab altera harum causarum fit. Quod vero sæpius fiant singultus propter mordicationem oris ventriculi, qui motus sunt similes convulsionibus, quos convulsivos motus, multi merito appellent, minimeque convulsiones, proinde mirum non est, si ab aliis causis fiant, ab illis quippe omnibus, qui vel copia gravantes stomachum, vel molesta quapiam qualitate ipsum lædentes. Nam cum ventriculus copia humorum, vel ciborum pravorum, opprimitur, aut acrimonia mordetur, aut distenditur flatu, aut calore aut frigore aliave qualitate irritatur, aut resiccatur, vel revellitur eo motu convulsioni haud absimili, noxam nititur expellere. Quæ Gal. videtur *in lib.* 8. *de comp. med. cap.* 8. attigisse, cum ait. *Similiter, & singultus stomacho interdum ob frigiditatem, aut repletionem accedit, interdum ob mordacitatem humorum acrium, & medicamentaria qualitate prædicto-*

Singultus causa.

dictorum: & paulo post. *Singultum autem sine his fieri video, acribus humoribus aut serosis & medicamentis stomachum mordentibus, quos ubi vomitu rejecerint, statim singultu liberantur.* Quia & multi devorato pharmaco ex tribus piperis generibus constante, si statim vinum superbibant, omnino singultiunt, ex quorum numero etiam ego sum. Amplius autem & cibo in mordacem qualitatem corrupto aliqui singultiunt, & quod a vomitu statim liberantur, omnibus notum est. Quidam etiam ex rigore oris ventris singultiunt. Verum pueros maxime singultire contingit, tum ob corruptionem alimenti in ventre, tum ob partis frigiditatem, atque ab iis causis singultus fiunt. Verum in febribus singultiunt homines quandoque propter perniciosam aut stomachi, aut cerebri, aut intestini tenuis aut hepatis, inflammationem, aut presso ore ventris, a cava hepatis parte in tumorem elata, aut propter hepatis fervoris communicationem, aut acri humore e parte inflammata in os ventriculi defluente, & ipsum mordente, itemque acris exhalatio irritans stomachum, sed hæc satis sint de causis, quibus singultiunt. Hinc illis cognitis ad prognosticum declinemus, dicamusque ex singultibus eos tantum non esse timendos, qui citra febrem ac alium morbum, ex vino aut cibis fiunt, aut etiam ab humoribus acrioribus, vel frigidis, vel calidis, vel corruptis. At in febribus quemadmodum & convulsiones perpetuo timendi sunt, omniumque maxime febres supervenientes. Quædam febres dicuntur etiam singultuosæ, ex eo quod in ipsis homines fere perpetuo singultiant, augeanturque aucta febre & remittantur eadem remissa, quas febres Græci *lygodes* appellant. Quarum quidem Hippocr. meminit *in Sect.* 4. *lib. de rat. vict. in acut. text.* 69. Et Gal. *in Comment.* dixit, febrem singultuosam appellari, in quo singultus permanet, ac per totum morbum simul cum febre exacerbatur, ut plurimum vero eæ non parum suspectæ haberi debent, quod fiant inflammato aut stomacho, aut tenui intestino aut hepate. *Cornel. Celsus* scribit, frequentem singultum jecur inflammatum significare; non tamen simpliciter hepate inflammato singultiunt ægri, sed quando hepar

Singultus quid præsagit.

ad

ad maximam attollitur inflammationem, ex Gal. *in 5. lib. Aph.* 3. licet Hippoc. ibidem dixerit simpliciter. *Hepati inflammationem patienti singultus advenit.* Quare in hepatis inflammatione singultus exitialis esse solet. Non minusque fit cerebro ac ventriculo inflammato, omniumque maxime, si a vomitu fiat, de quo Hipp. *in 7. lib. Aphor.* 3. scribit. *A vomitu singultus, & oculorum rubor, malum.* Gal. de ipso ita sentit: Qualis passio est convulsio musculis, talis est singultus stomacho, qui humoribus infestantur, convenit nonnunquam totum ventriculum, nonnunquam os ejus & gulam. Quas per vomitiones abjiciens statim a singultu liberatur, qui si neque per istas cessaverit, duorum alterum ostendit, vel cerebrum nervorum principium, vel ventriculum pati non mediocrem inflammationem, quare a vomitu plerumque perniciem ostendit concitatus singultus, omniumque maxime in ilei affectu, ex quo Hippoc. *in Sect. 7. Aph.* 10. dixit: *Ab ileo vomitus, singultus, convulsio, malum.* Et Galen. *in Comment.* dixit: *non semper in iis vomitum adesse, sed quando exitiales sunt, & si vehementius distorquecantur, stercus eis ascendit, atque singultiunt.* Quare in acutis febribus a vomitu & præsertim malo singultus ascendens, mortalis erit judicandus; qualis fuit observatus ab Hippoc. *in 3. Epidem. com. 2. text. 9.* in muliere ægrotante in mendacium foro, de qua ait: *Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida, singultus multus, sitis laboriosa: quæ postridie obiit.* In quacunque vero febre acuta singultus frequentior & molestior, futuri exitii nobis erit indicium, omniumqne maxime, si a vomitu malo, dico vomitum malum ex humoribus aut fœtidis, nigris virulentis aut sinceris, qui evacuantur. Ex quo merito in Sect. 4. *Coac. præs. sec. 3. text 15.* in vomitionibus sinceris damnatur singultus. Ab immoderata etiam cum evacuatione tum purgatione singultus solet esset exitialis, quod resiccatis nervosis partibus stomachus convellatur. De quibus Hippoc. *in Sect. 5. Aph. 3. Ubi sanguis multus fluxerit, singultus aut convulsio, malum:* Et in sequenti Aphorism. *Ex superflua purgatione convulsio aut singultus superveniens, malum.* Omniumque exitialissimi sunt singultus, qui immodice purgatis corporibus, ac

Singultus exitialissimi.

ac vel etiam ſuapte natura debilibus. De quibus Hippoc. forte *in lib. 7. Aphor. 41.* dixit: *Si ſenioribus ſupramodum purgatis ſingultus ſupervenerit, non bonum.* Similiter ſolent ſingultus in ictericis ex tumore aut inflammatione hepatis concitari. De quibus in *Coacis præſagiis lib. 7. ſect. 2. comm. 1. text. 17.* hæc habentur: *Qui fœdati morbo regio non adeo acriter ſentiunt, ſiquidem ſingultiunt, alvi iis exturbantur, fortaſſe ſupprimuntur atque ii valde flaveſcunt. Non ſingultiunt hi, quovis modo affecto hepate, ſed ita pleno aut inflammato, ut vel præ copia exundantis bilis totus ventriculus aut ſtomachus gravetur, aut mordeatur, vel præ magnitudine inflammationis ac fervore opprimatur, quod tum demum evenire ſolet, cum affectus maximus eſt.* Verum, ut lethalium ſeu exitialium ſingultuum judicium confirmetur, ſigna alia pernicioſa, cum quæ præceſſerunt, tum quæ una illuxerunt, tum quæ poſtea, quando ſingultus exitiales nunquam ſoli erunt, ſed alia ejuſdem pernicioſæ naturæ aut ante aut ſimul conſpecta habebunt ſigna. Quæ auctor Prorrheticorum *in 1. libr.* expreſſit, dicens: *Aphoniæ cum ſingultu, peſſimæ.* Et in Coacis præſagiis: *Laſſati, ſingultientes, ſtupore detenti, mali.* Peſſima ſigna erunt, ſudores frigidi, extrema frigida non recaleſcentia in febre ardentiſſima, non ſitire, cibum abhorrere, ſudare copioſius, & febrem non intermittere: ſtilla ſanguinis e naribus, & alia hujuſmodi multa, quæ quiſque videre poterit, in hiſtoria illius mulieris, quæ in mendacium foro decumbebat, de qua, ut dictum eſt, Hipp. *in libr. 3. Epidem.*

Singultus exitioſi unde noſcuntur.

CAP. X.

De rigoribus, atque quid in morbis ſignificent.

De rigoribus quoque in præſentia quatenus ad prognoſticum judicandum maxime faciunt, acturi, in primis ipſorum cognitionem, juxta noſtrum ordinem præmittemus, neque inutiliter, cum non poſſit, eis non probe cognitis, de morbis judicium certum ex rigoribus haberi. Rigor itaque eſt naturalis caloris ſubita ac violenta, ſive, ut ait Gal. *in lib. de*

Rigor quid.

tum. palp. convulſ. & rigore. Dolorifica perfrictio cum quadam inæquali totius corporis concuſſione, agitationeque ab expultrice facultate partium ſenſibilium, conante foras expellere humores noxios, oborta. Diſtinguitur a tremore, quod tremor ſit unius tantum membri vibratio, rigor totius corporis. Ab horrore, quia hic ſit totius cutis & rigor totius corporis. Ceterum dicemus hoc paulo poſt accuratius. Rigor quandoque fit citra ullam febrem, plerumque cum febre una: abſque febre rigorem concitari docuit Gal. *in lib. nuper citato cap* 7. & *in Sect.* 2. *de cauſ. ſymptomatum cap.* 5. atque *in libr. de inæquali intemperie cap.* 8. qui contra antiquos fieri abſque febre rigores demonſtravit. Viditque ipſe Alexandriæ juvenem citra febrem ex dactilorum immaturorum eſu, quippe ex humore craſſo venas obſtruente, riguiſſe. Antiquis vero cognitum haud fuit, citra febrem corpora rigere. Non tamen Hippocrati, cum *in primo libro Epidemior. Comm.* 3. *text.* 22. de uxore Epicratis hoc aperte ſcripſerit, dicens: *Epicratis uxor, quæ ægrotabat apud Archegetem inſtante jam partu, rigore correpta eſt, non incaluit, ut ferebant, poſtridie eadem erant.* Datur itaque rigor citra febrem, qui a Galen. *in Sect.* 6. *Comm.* 3. *text.* 9. rigor non potens calefieri & a Græcis *anechtermeton* nuncupatur, veluti ille, qui poteſt calefieri, quippe quem febris ſubſequitur, validus concutiensque ac morbidus dicitur. Sed quomodo cum a frigore, tum ab horrore rigor diſtinguatur. Galen. *in libr. nuper citato de trem. palp. convulſ. & rig. cap.* 6. his verbis expreſſit, dicens: *In ægrotantibus ſane non idem videtur cum eo, quod eſt horrere, aut frigere.* Dicimus igitur ſubinde acceſſionis inſultum, huic ſane cum rigore, alteri cum horrore, alii cum frigiditate ſola oboriri, & in omnium Medicorum commentariis idem uſus verborum exſiſtit. Ita cum quis cum nulla concuſſione corporis & agitatione perfrigeſcit, non hic riget, verum ſi affectus rigor appellari debeat, inæqualem & præter voluntatem motum ei accidere oportet, quod ſin hoc accidat, ſive cutem quidem inæqualiter commoveat, perfrictionem nominant: ſin autem hanc quidem perturbet, quatiatque per quoſdam inſultus, corpus autem totum non commoveat, horrorem nominant,

A tremore & horrore quomodo diſtinguitur.

Perfrictio, & horror quid.

minant, ut hic cutis ſolius affectus talis exſiſtat, qualis totius corporis rigor. Cauſæ rigorum ſunt primo immoderata cum caliditas tum frigiditas. A calore immodico & frigore conſertim corpus alterari horrore & rigore, ii, qui balneum nimis aut calidum aut frigidum ingrediuntur, probe ſciunt, & a Galen. *in lib. ſecundo de cauſ. ſympt. cap. 5.* demonſtratum eſt. Ex quo merito ab Hippocrate ſcriptum eſt: *Ulceribus frigidum quidem mordax cutem obdurat, dolorem inſuperabilem facit, & rigores febriles.* Quidam etiam ex vehementi timore horrent. Veluti alii tremunt ab ulceribus & abſceſſibus ſuppurantibus, nec non rigere corpora aliquando ab inuſtione & & ſectione, Gal. *in Sect. 6. Epid. Comm. 3. text. 19.* nobis prodidit: cum dicit. *Sed ab his cauſis rigent, tanquam ab aliquo acri ſenſibilem carnem lædente.* Ex quo merito præcipuas rigorum cauſas, bilioſos, acres humores *Galenus* ſtatuit. Hi enim admodum ſenſibiles partes mordicantes, ſunt in cauſa, ut calor naturalis ad ipſos quidem ejiciendos, magno impetu exſurgens, motum illum inæqualem concuſſivumque in toto corpore efficit, quod Gal. *in Sect. 2. ſympt. cauſ. cap. 5.* docuit. Hujuſmodi rigores clare apparent in febribus bilioſis, omniumque maxime in iis, quæ intermittunt. In quibus idem, quando humores bilioſi tenues admodum mordaces extra venas expulſi ab omnibus ſenſibilibus particulis continuatim expellantur, quippe ab hac in aliam partem, atque ab illa in aliam, quouſque humores, vel ad cutim ferantur, per ejusque poros, ſcil. per ſudorem vacuantur, aut ad ſtomachum pervenerint, ex quo vomitu rejiciuntur, aut ad alvum, per quem foras demittuntur. Hinc rigores bilioſæ vacuationes ſequi ſolent. Quod a Gal. *in lib. 6. Epid. Comm. 2. in text. 6.* hiſce verbis ſcriptum eſt: *In ſermonibus de rigore oſtenſum eſt amaram bilem, quæ cum impetu per ſenſibilia corpora ad excretionem fertur, conſequi rigorem.* Rigor vero hujus eſt generatio. Acres enim ac infeſti humores a venarum expultricibus pelluntur extra ad partes, a quibus non minus ii expelluntur, cum has ipſorum acrimonia infeſtet, & excitet expultricem, viciſſim in alias, hæque in alias, quouſque aut, ut nuper dictum eſt, ad cutim, aut ad ſtoma-

Rigorum cauſæ.

A bilioſis & acribus humoribus.

ſtomachum, aut ad ventrem venerint, & dum conantur partes læſæ humorem expellere, calor naturalis ad eas, ut opem ferat, evocatur. Ex quo extremæ partes algent eo deſtitutæ. Finitaque humorum expulſione, quod eſt ubi ad cutim, aut ad alium locum extimum, per quem excerni poſſint, deventum ſit, rurſum calor foras effertur. Quo tempore extrema denuo incaleſcunt, & multoque magis ſi calor naturalis robuſtus fuerit. Quo prælanguido exſiſtente tarde eo parum incaleſcunt. In hac itaque humorum expulſione fit illa corporis totius inæqualis concuſſio ac vibratio, quæ rigor eſt. Dumque fit hæc, extrema calore intus recurſo frigeſcunt. Hinc dum rigent corpora, una etiam frigent. Quare rigores ab acribus humoribus concitantur. Quandoque vero fiunt ab humore craſſo venis obſtruente. Cujuſmodi fuit ille, quem Gal. Alexandriæ in juvene obſervavit, de cujus ſane rigoris generatione, *in nuper citato lib. cap. 6.* Galen. ita habet: *Nunc autem naturalis caloris vi impedita rigor occurrit, cupit enim tanquam nec ſubſtantia nec robore oblæſus tum expandi, tum in omnes partes corporis diſtribui. Prohibitus autem & vi in altum repulſus ad proprium principium refugit: Cum autem ibidem manere nequeat (nam ſubſtantiæ ſemper mobili loco conſiſtere mors eſt.) ſeſe ligans ac veluti in unum congregans, æqualiter ſane non intro libero motu protenditur. Sed vehementi latione utens, & veluti a carcere exſiliens nonnunquam inſurgit motu adverſus ea, quæ tranſitum ipſius occupant; illa ſane impetuoſa cohibetur, totum autem corpus cum incidit, perturbat. Nam præter alia etiam vaporoſus nunc redditus, dum illiditur in ea, quæ obſiſtunt, intro rurſus reſilit, ſeu ictu repercuſſus ac iterum ad principium revertitur. Inde rurſus erumpens incidit violentius, iterumque reſilit etiam in hoc illapſu, idque frequenter per ſucceſſionem fit, quamdiu noxa perſeverat.* Incipiunt vero rigores a dorſo & lumbis, quod Hipp. *in Sect. 5. Aph. 62.* ita habet: *Rigores incipiunt mulieribus quidem ex lumbis magis, & per dorſum ad caput, ſed & viris parte corporis poſteriore magis quam anteriore. Velut ex cubitis ac femoribus. Sed & cutis viris rara. Hoc quidem pilus indicat.* Sed hæc ſatis pro rigorum illuſtranda notitia, nunc ad ipſo-

Ab humore craſſo.

Rigorum prædictio.

ipforum prædictionem, quam fane primum a bonis rigoribus venemur. Boni itaque rigores funt eorum, qui in febribus obfervantur, periodici, febriumque propria qui funt fymptomata. Periodici, qui aut quotidie aut alternis diebus aut ternis, omnes falubres, febres intermittentes antecedunt, quæ omnes periculo vacare Hipp. *in lib.* 4. *Aph.* 43. tradidit, eoque magis, quo major eft intermiffio, & quo minus eft moleftiarum tempus. De his enim in *Aph.* 63. ait: *Quibus quotidie rigores fiunt, quotidie febres folvuntur.* Cum enim, ut Gal. docet in Commento, per omnem corporis habitum mota rigores accidant, atque ideo fingulis acceffionibus expurgetur, atque evacuetur, non absque ratione ad infebricitationem pervenit talium febrium intermiffio. Hoc igitur eft, quod nunc dictum eft ab eo, quotidie rigores fiunt, quotidie etiam febres ceffant, fic videlicet fi & per tertium diem vel etiam per quartum. Quod fcilicet fieri videtur & in tertianis, & in quartanis circuitibus, in quibus febres folvuntur, & rurfus redeunt, quarum proprium eft, ut cum rigore redeant. Omnium vero optimi funt rigores judicatorii optimi. Cujufmodi funt, qui febribus fuperveniunt continuis in aliquo dierum judicatoriorum, cum fignis concoctionis, a quibus aut fudores optimi copiofi, aut vomitiones, aut alvi dejectiones aut fanguinis e naribus eruptiones fuccedunt, atque ex ipfis febres aut prorfus tolluntur aut maxime minuuntur. De quibus Hippoc: *in quarto lib. Aph.* 58. ait: *A febre ardente habito, rigore fuperveniente, fit folutio.* Duo vero optimi rigoris videntur effe propria, primum, ut corpora a rigore maxime incalefcant, idque fieri triplicem ob caufam, ut Gal. *in libr. de trem palp. rigore cap. ult.* docuit, primo quia calor naturalis ab ambiente repreffus in altum colligitur, ut particulis conantibus noxios humores expellere, opem ferat, atque deinde, ut *in Sect.* 3. *lib. de temp.* docuit, humore intus exfiftente enutritus & auctus, totus vehementer foras expanditur. Secundo quod calor ob violentam illam ad partes corporis permanfionem, motionemque non parum accendatur, veluti lapides ferrumque ex mutuo contritu atque affiduo motu valde incalefcunt. Demum calor dum ex alto re-

Rigores boni quinam.

Rigoris optimi quænam propria.

dit, ferventis aliquid humoris secum ducit, quo incalescit corpus. Quo vero corporis nativus calor fuerit robustior, eo corpus a rigore calidius fiet, & quo minus fortis eo minus est calidum. Hinc corpora probe calefieri a rigoribus, bonum est, qui naturam firmam ac viribus potentem significet, veluti e contrario, ut paulo post videbimus, quum nihil aut parum incalescunt, ex rigoribus pessime eos se habere naturamque prælanguidam testatur. Quare a rigore corpora maxime calefieri, quocunque fiat modo, optimum erit. Quod in omnibus, a quibus cum optimæ vacuationes, tum purgationes fiunt, obſervatur. Alterum est optimorum rigorum proprium, quippe quod optima aut evacuatio aut purgatio succedat. Addamus quoque, quæ aut febrem prorsus tollat, aut saltem diminuat. Quales sane in multis ægrotis Hippoc. observavit, quippe in uxore Epicratis, quæ apud Archegetem decumbebat, in Charione, in Larissæ Virgine, in sorore apud Timeneum decumbente, Philistide, De Epicratis uxore *in primo Epidem. Comm.* 8. *text.* 22. ait: *Die decimo quarto superriguit, febris acuta. Quintodecimo vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, libera febre, sub noctem non febris acuta, urina crassa cum candido sedimento.* Et de Charione *in lib.* 3. *Epidem Comm.* 2. *text.* 2. *septimo superriguit, febris acuta, per totum corpus sudavit, judicatus est, & eodem modo postea in recidiva, septimo decimo superriguit, febris acuta, sudavit, febre est decretorie liberatus:* & de Virgine Larissæ *Epid.* 3. *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum, sine febre est judicata. In libr. vero quarto Epidemior. text.* 83. meminit sororem, quæ erat apud Timeneum cum rigore judicatam: & *in Sect.* 7. *quoque libr. text.* 66. Philistidem Eraclidis uxorem eodem modo cum rigore judicatam. Aliquando in sanguinis profluvio rigor est bonus. De quo *in Sect.* 3. *Prorrhet. text.* 168. legitur: *Quibus in principio largum sanguinis profluvium, rigor fluxionem sistet.* Neque immerito aliquando ex *immodica vacuatione* calore toto una cum sanguine intus recurrente. Nihilominus in morbis hujusmodi rigores longitudinem prænuntiant, nam ut Gal. ait *in Comm. Ubi morbum*

non

non sedaverit sanguinis eruptio, *exceperitque eam rigor*, *utrumque longum redditur ex eo*, *quod corpus difficulter calefiat:* Aliquando etiam decretorie per tremores judicium declarant, ut *in Coacis præsagiis* 1. *libr. Comm.* 1. *text.* 27. habetur, atque hi boni censentur rigores in morbis. Mali vero e contrario sunt, a quibus primo corpora minime incalescunt aut parum, quod naturam prælanguidam significent, de quibus in 1. *Prorrh.* scriptum est. *A rigore refrigeratio non recalescens*, *malum.* Idemque *in secundo libro* habetur, quod, ut Gal. scribit in Commen. caloris extinctionem significat, quod in muliere in foro mendacium decumbente Hippocr. observavit. Sunt etiam perniciosi, quos aut nulla sequitur vacuatio bona, aut mala, meritoque dicuntur Critici, sed mali, qui non judicant. De iis Gal. *in Sect.* 2. *Prorrhet.* scribit: *Nam qui universaliter de rigore intellexerunt*, *perpetuo eos meminisse oportet*, *quod si vel tertio vel quarto die fuerit*, *talium febrium peculiare est symptoma. In morbis vero postea apparens*, *si judicationem non intulerint*, *deterrimum exsistit.* Deterrimi sunt, qui cum mala aliqua excretione apparent, quod sint ex judicatoriis non judicantibus, qui aut mortalia, ut Gal. affirmavit, aut judicii difficilis esse solent. De quibus in Sect. 1. *Pror.* 31. *Si ex perfrictione sudantes non recalescant*, *malum*; *ex his quoque laterum æstus*, *cum dolor & rigor superveniens*, *malum.* Sudores vero malos esse cum frigidos omnes, tum maxime partium superiorum, tum copiosos minime febrem tollentes. De his Hippoc. *in primo Epid. Com.* 3. *Text.* 28. de uxore Dromedai scribens, ait: *Tertio die circa meridiem superriguit. Febris acuta. Urinæ eædem: hypochondrii dolor: fastidiosa ac nauseabunda*, *nox molesta*, *non dormivit. Sudavit per totum subfrigida.* Et Mulier quæ in foro mendacium decumbebat, itidem sæpius ante mortem riguit, & cum sudore frigido. Copiosus quoque etsi non frigidus, crudo exsistente morbo, neque febrem neque symptomata tollens, lethalis est; præcipueque si aut die sexto aut octavo conspiciatur. Cujusmodi observatus fuit ab Hippocr. in eo, qui incalescens cœnavit. De quo *in primo Epidem. Comm.* 3. *Tex.* 79. Hippocr. *Octavo riguit*, *febris acuta*, *sudavit multum*, *febre care-*

Rigores mali.

Deterrimi.

re

re visus est, non multum dormivit, a somno frixit. Qui die undecimo obiit: Et in Coac. præsagiis legitur: *Qui subinde exsudant & rigent, lethale est.* Quare rigores omnes mali sunt, quos aut nulla vacuatio, aut mala subsequitur. Qui ad febrem vero spectant, deterrimi sunt, febrem non tollentes, aut non minuentes. Quod apud Hipp. legitur *in Sect.* 4. *Aphorism.* 56. hisce verbis. *Febricitanti rigor superveniens, febre non deficiente, malum.* Omnium vero maxime ex aliqua copiosa vacuatione si id fiat, ut Galen. *in quarto libr. Aphor.* 46. meminit, ita dicens: *Nam si aliqua evacuatio rigorem subsequatur, quæ nullam febris facit intermissionem, propter utrumque dissolvi hominem verisimile est, & quia vis imbecilla ferre non potest rigoris agitationem, & quia ab evacuatione dissolvitur.* Quod si vires prælanguidæ fuerint ex morbo, hujusmodi rigorem lethalem esse, Hipp. *in eo lib.* 4. *Aphoris.* ita scripsit: *Si rigor incidat febre non deficiente, ægro jam debili, lethale est.* Omnes enim rigores quicunque fuerint prælanguentibus viribus, sunt perniciales, quoniam exstinctionem nativi caloris nobis indicant. Cujusmodi intellexit auctor Prorrhet *in* 1. *Prorr. text.* 57. cum dixit: *Refrigeratio cum rigore non recalescens, malum.* Et *in Sect.* 2. *lib. post oculorum perversionem in febre laboriosa rigor superveniens mortem fatetur.* Forte & de his Hippoc. cum *in lib.* 7. *Aph.* 7. ait: *Ex multa potatione rigor & desipientia, malum.* Rigent enim, auctore Galeno, ubi calor multitudine exstinguitur. Cognoscuntur etiam rigores deterrimi, qui sunt ex aliis malis signis vel ante ipsos, aut una cum ipsis apparentibus, aut quæ postea apparent. Cum malis enim in febribus continuis perpetuo timendi sunt. De quibus Hipp. *in Sect.* 1. *Epi.* scribit. *At, cum febres ardentes inciperent, annunciabant, qui exitium impenderent. siquidem statim ab initio febris acuta eos corripiebat, a qua superrigebant, insomnes erant, graviter angebantur, sitibundi, fastidiosi.* In phreniticis, in quibus albæ urinæ aut fœces apparent rigores sunt perniciosi, ut *in Sect.* 1. *Pror. text.* 13. scriptum est. Scribitur etiam *in Sect.* 2. *lib. text.* 29: *cum rigore non agnoscere familiares, seu ignorantiam, malum esse: itemque & oblivionem.* Gal. *in Comm.* ex insigni refri-

Cum viribus prælanguentibus lethales.

Rigores deterrimi unde cognoscuntur.

refrigeratione & victum esse calorem judicandum: & postea scribatur [a]: *Æstuosi rigores quadantenus perniciosi, flammans quoque cum sudore facies in his, mala.* Et postea *tex.* [b] 56. etiam de hujusmodi rigoribus scribit: *In oculorum perversione cum febre & lassitudine rigor perniciosus. Comatosi in his male habent.* Et *in primo Coacorum præsagiorum* [c]: *Rigores, quibus multa in somnum inclinatio inventa est, utcunque lethales, quod si cum iis facies flammæ in modum exardescit cum sudore, malignum est.* Et postea [d] *malignos esse rigores* scribit, *torporem inferentes.* Quod exstinctionem caloris denotent. Et postea [e]: *E rigore cum capitis dolore exsolutiones, lethales sunt.* Quod significent cerebrum insigni phlegmone teneri. Quare ex aliis symptomatibus malis augetur malorum rigorum judicium. Quemadmodum quoque intellexit auctor *Coacorum præsagiorum* [f], cum ait: *Quibus rigor in noctem incidit, tumque afflictantur magis & sine somno agunt, multum exæstuant.* Aut quod *in 3. lib. Pror.* [g] *tex.* 27. sic clarius legitur: *Supervenientes rigores & nocte magis quodammodo exacerbantes cum vigiliis & venarum agitationibus in somnis, atque urinæ præter arbitrium excernentes, in comatosas aliquando finiunt convulsiones.* Sed dicamus nos lethales esse hujusmodi rigores cum eis malis signis conspectis. Quare in acuta febre rigores cum signis malis, judicium exitii augent. Sunt etiam pravi ex *Coacis præsagiis* [h], rigores continui, aut frequentes: qui aut interni visceris suppurationem indicant, aut frustra tentatam Crisin, aut denique nativum calorem exstingui. Cujusmodi fuere in muliere in foro mendacium decumbente, cujus historia illustre satis nobis erit exemplum ad illustranda ea, quæ de exitialibns rigoribus hactenus diximus. Cum hæc sæpe in eo morbo riguerit, atque semper cum signis perniciosis. Quam quidem Hippoc. *in libro tertio Epidemiorum* [i] *text.* 9. hisce verbis est complexus: *Mulierem, quæ decumbebat in mendacium foro, primum enixam cum dolore masculum, corripuit febris. Initio statim siti-*

Rigores exitiales.

[a] Lib. 1. Prorrhet. 67. [b] ibid. 89. [c] Text. 7. [d] Text 14. [e] Text. 22. [f] Text. 20. [g] Lib. 1. Prorrhet. 101. [h] Text. 9. 10. [i] p. 1080. Ægr. 12.

sitibunda cor illi dolebat, fastidiosa, lingua arida, venter turbatus tenuibus paucisque, non dormivit. Altero die aliquantulum riguit, febris acuta, modicus secundum caput & frigidus sudor. Tertio cum dolore dejecit alvus cruda, multa, tenuia. Quarto subriguit, omnia irrita sunt in somnis. Quintum diem laboriose transegit. Sexto eadem erant, alvus reddidit humida, copiosa. Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum: frigus partium extremarum, nec redibat illis calor. Iterumque nocte superriguit, extremitates calorem non recipiebant, non dormivit, nonnihil deliravit, statimque ad mentem rediit. Octavo circa meridiem rediit calor, sitibunda, comatosa, fastidiosa: Vomuit biliosa, pauca, subflava. Nocte graviter se habuit, nihil quievit, multum affatim minxit inscia. Nono omnia fuerunt remissa. Sub vesperam comatosa, aliquantulum superriguit, vomuit amara, biliosa. Decimo rigor, febris exacerbata est, nihil dormivit: Mane multam, in qua nihil subsideret, reddidit urinam, extremæ partes receperunt calorem. Undecimo virulenta biliosa vomuit, non multo post riguit, rursusque extremæ partes frigescebant. Sub vesperam rigor, sudor frigidus, multum vomuit, nox gravis fuit. Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida: singultus multus, sitis laboriosa. Tertiodecimo nigra virulenta vomuit, rigor: Circa meridiem muta. Quartodecimo die sanguis de naribus. Defuncta est. Huic perpetuo venter erat lubricus, horrebat. Sed tempus est, ut quædam etiam de prædictione ab horroribus subjiciamus.

CAP. XI.

De horroribus, & ipsorum prædictione.

Horror quid.

Horrorem affectum esse pravorum humorum per cutim discurrentium Gal. *in* 1. *lib. de humoribus text.* 17. docuit. *Hic vero affectus motus inæqualis, sive concussio totius cutis est, veluti rigor totius corporis. Ab horroreque ex hoc distinguitur, atque etiam quia horror est motus parvus, vehemensque, ac magnus rigor.* Ex quo merito horrorem parvum rigorem plures se-

fecere: Gal. *in lib.* 2. *de diff. feb.* dixit medium esse inter rigorem & frigefactionem Fiunt horrores ab omnibus causis rigorum, quippe observamus in balneis horrores cum a calido tum a frigido, ab humoribusque commordentibus ad cutim motis. Ex Gal. *in* 7. *Aphor.* Omnes enim mali succi plenos, cum vehementer calefiunt, horrore vexari Gal. *in* 6. *Epidem. comment.* 3. *text.* 67. tradidit. Calefiunt enim cum in febribus ex febrili quidem calore, tum in phlegmone: Hinc ex interna phlegmone vel etiam hos concitari *in lib.* 2. *Prorrheticor.* [a] *text.* 42. scribit, præsertim ii, qui celeriter transmutantur, uti ægri etiam implacidi sint: sed nedum a febribus, sed quovis modo humores commotos horrores concitare, Gal. *in Sect.* 2. *de caus. sympt. cap.* 5. ita scripsit: *Ac mihi quidem sic videtur. Eundemque hominem sicuti quiescentem quidem solam inæqualitatem sentire, ita motum horrore & exercitatum rigore concutiente urgeri.* Et paulo post: *Jam aliquos, qui cruditate laborarunt, scimus, cum quievissent, nullo affectos dolore: Cum balneum fuissent ingressi, aut in sole stetissent, excrementa, quæ prius quieverunt, calefaciendo, attenuando, ac in spiritum vertendo, ad motum excitant, quemadmodum ex animi affectibus ira.* Ubi vero excrementa, ut pituitosa aut biliosa acria sint, cujusmodi ex præexcellenti putredine fieri solent, ad cutim mota atque discurrentia horrorum ægrotis sunt in causa. Sed his præmissis ad Prognosticum. Horrores primo statuamus nunquam bonos, continuis febribus succedentes, iis exceptis, a quibus continuæ febres intermittere cœperunt, boni enim hi sunt, veluti si etiam in ardentibus febribus, qua hora fiebat exacerbatio, frigus, horror aut rigor appareant, indicio enim sunt, naturam prævalidam esse, pravosque humores expellere a venis foras. Optimi quoque sunt judicatorii boni, qui concocto quadantenus morbo apparent, ubi bona quæpiam vacuatio aut purgatio successerit. Quod in Larissæ virgine Hipp. vidit, de qua *in lib.* 3. *Epid.* [b] *comm.* 3. *text* 83. ita scripsit: *Sexto die ex naribus multum fluxit, inhorruit & mox sudavit in toto corpore multum, & ca-*

Unde.

Horrorum prognosticum.

Horrores boni.

Optimi.

a Lib. I. 75. b p. III0. Ægr. 12.

& calidum, *sine febre est judicata.* Apparentibus itaque coctionis signis, simulque & aliis judicatoriis signis, si horreant ægri, bonum; Criticas enim vacuationes atque purgationes præcedere solent: De quibus *in Sect.* 1. *Coac. præs. com. tex.* 19. *Inhorrescentes, anxii, lassitudine pressi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt.* Non particulatim, ut nos putamus, sanguinis eruptionem denotant, sed generatim criticam perturbationem, veluti & auctor Prorrheticorum [a] ait: *Qui ab horrore simul critice sudarunt, postridie vero ubi inhorruerunt, præter rationem vigilent, eos sanguinis eruptionem incursuros, puto.* Quod quicquam certi non habere Gal. *in Com.* affirmavit. Quare boni tantum horrores sunt, a quibus continuæ febres intermitter incipiunt, atque judicatorii boni. Mali vero sunt primo, qui purulentos ac tabidos explicant, judicatorii mali, atque ubi in principio pestiferorum morborum fiunt. Qui cum propter maximam humorum pravitatem, atque ob naturæ infirmitatem fiunt, tentantem movere humores, at nequeuntem. Quod clarius explicare videntur, ubi ab horroribus parum incaluerint. De quibus Hipp. *in* 3. *lib. Epid. com.* 3. [b] *text.* 69. scribit: plures eorum, qui febribus pestilentibus laborarunt, horruisse: ait enim: *Horrebant, & sub mortem delirabant.* Quod in Critone, qui tertio die ex tumore pestilenti interiit, observatum est, de quo Hipp. *in* 1. *epid.* 3. [c] *text.* 26. ait: *Decubuit eodem die horrescens, fastidiosus, parum calens:* Eodem quoque modo scripsit *in lib.* 7. *Epid.* [d] *text.* 39. Aristocratem, qui die tertio ex carbunculo pestilenti est defunctus, principio horruisse. Ex judicatoriis malis, qui ex Gal. aut difficilis sunt judicii aut lethales. Cujusmodi est ut *in Sect.* 7. *Aphor.* 4. Hipp. ait: *a sudore horror, non bonum:* Et auctor Prorrh. [e] *in* 2. *lib. text.* 30. *Ex lumborum dolore ad os ventriculi recursiones febriles cum horrore, aquosa tenuia & multa removentes, mente aberrantes, voce privatæ, nigra vomentes, moriuntur.* Et *in Sect.* 1. *Coac. præs. com.* 1. *text.* 8. *Qui frequentibus e dorso levibusque horroribus desudant, difficili morbo laborant.* Ex quibus colligitur horrores, qui vomitus

Mali.

[a] Lib. 1. 149. [b] p. 1089. G. [c] p. 984. Ægr. 9. [d] p. 1222. Text. 52.
[e] Lib. 1. 83.

tus malos & exitiosos sequuntur, esse judicatorios malos, qui ut dictum est a Gal. *in 7. Aph.* 4. aut sunt difficilis judicii, scilicet ubi non adsunt signa lethalia; aut lethales, ubi unum aliquod lethale illuxerit signum, ut in ea adducta oratione apparet, in qua delirium, vocis defectio, & nigra excrementa vomitu excreta. In *Coacis vero præsagiis* [a], difficiles esse illos horrores, qui sæpius fiunt, id est, crebros seu frequentes, quique etiam celeriter permutantur. Quod *in Pror.* [b] *lib.* 2. *text.* 42. ita expressum est: *Ex dorso frequentes horrores, celeriter in aliam transeuntes conditionem, implacidique urinæ interceptionem cum dolore indicant.* Quod recte magis *in Coaco* nuper citato præsagio declaratur, cum legatur ibi: *difficiles sunt; etenim urinæ suppressionem & laboriosum morbum significant, atque iis tenuis sudor obortus, pessimus.* Sed de lethalibus hisce horroribus Hippoc. *in 3. lib. Epidem. comm.* 3. [c] *text.* 65. ita scribit: *Omnes hæ cum multa turbatione erant conjunctæ. Ventres enim plerisque turbati, horrores, sudores non decretorii, cum urinis multis supra potum, nullam concoctionem & crassitudinem habentibus.* Quales Hippocrat. [d] vidit in muliere apud frigidam aquam in Thaso decumbente; atque tales sunt horrores decretorii mali, qui cum signis lethalibus perpetuo exitium portendunt. Demum sunt horrores quoque mali, qui nedum febre non tolluntur, sed cum pessimis apparent vacuationibus, de quibus *in* 1. *Coac. præs. comm.* 1. *text.* 36. scribitur: *Lassitudine fracti cum horrore, cum exsudaverint judicii modo & recaluerint celeriter, malum, tum alias tum si eo tempore sanguis e naribus stillaverit, tabisque indicia:* Quos in maxima & gravissima illa tabe, quæ plurimos peremit, crebros apparuisse. Hippoc. *in 3. Epid. comm.* 3. [e] *text.* 66. scripsit, de quibus ait: *Horrebant & sub mortem delirabant.* Sed non satis sunt crebri horrores ad suppurationem & tabem exinde denotandam, sed alia quoque signa desiderantur, nimirum anhelitus difficultas, febris assidua, quæ noctu augetur, cum

Lethales.

Quando suppurationem & tabem denotant.

a Loco modo allegato. b Lib. 1. 75. c p. 1089. B. d Lib. 3. Epidem. p. 1096. Ægr. 2. e p. 1089. C, D.

cum sudoribus & tussiendi cupiditate, dolore, atque aliis signis, quibus Hipp. *in* 2. *lib. Prognost.* [a] *text.* 60. purulentos cognosci docuit. Sed tamen in febre continua aut cum phlegmone interno, vel materia in pulmonibus putrescente, perpetuo indicabunt suppurationem seu purulentiam horrores multi, frequentes, inordinati cum dolore & respiratione difficili. Quod *in Coacis præsagiis* [b] scriptum videtur, cum legatur: *Frequens horror & difficultas spiritus in doloribus, tabis indicia sunt*, quatenus indicant pus, & ab eo tabem futuram. In sputis enim sanguinis malignis, aut ubi humores in pulmonibus, aut inflammatio in suppurationem vertitur, horrores inordinati, & tusses fiunt. Qui membranis pulmonum aut thoracis a putri humore acri reddito commotis fiunt.

Cap. XII.

De prædictione a torporibus ac paraplegiis.

Torpor quid. Per torporem affectum quidem alias intelligendum diximus facultatis animalis cum sensus motusque difficultate, & aliquando quendam obtusum sensum & motum partis alicujus. Unde. Hujus causa est, ut docuit Gal. *in* 1. *de caus. symptom. cap.* 5. obstructio, seu incrassatio, seu obscuratio nervorum, quibus causis spiritus impeditur, perinde enim nervi a frigidis crassisque humoribus solent obscurari, ut luto aqua & nubibus aër obscuratur; aut qualitas frigida aut exterior aut interior. In febribus vero has quoque habet causas, a quibus torpescere partes solent, quippe phlegmonem, scirrhum, luxatas intro vertebras, quibus nervi compressi obstruuntur, seu angustiores ad meatus redduntur. Illius vero, quippe animalis facultatis affectus cum motus & sensus difficultate, causæ exsistunt cerebri refrigeratio tum positiva, ut ajunt, tum per exstinctionem caloris nativi. In morbis quid portendit? Sed torporum causis perspectis, quid in morbis portendant, videamus, quando in sanis apoplexiam prænuncient: de quibus *in Coacis præsagiis* [c] ita scriptum est: *Tor-*

[a] p. 42. lin. 25. & seq. [b] Text. 17. [c] Text. 476.

Torpores & sensus privationes præter consuetudinem ortæ futuras apoplexias denunciant. Et paulo post [a], ait: *Apoplecticis perfrictiones & torpores, pravum indicare.* Ceterum in febribus continuis perpetuo torporem malum, omniumque maxime mentis, quem ignaviam appellant. Hi enim in acuta quidem febre plane sunt perniciales, cum ex cerebri refrigeratione, aut caloris nativi exstinctione proveniant, utrumque enim perniciale est. A rigoribus torpores malignos dici voluit auctor *Coa. præsag. lib. 1. text.* 14. cum dixerit: *Rigores multi torporem inducentes, maligni.* Item *in* [b] *lib. 3. text.* 16. torpores animi seu ignaviam in phreniticis esse exitialem prodidit; neque immerito, cum aut refrigerato cerebro in phrenitide, quod perniciosissimum esse signum alias ostendimus, aut exstinctione caloris nativi fiat. Eodem modo in *lib.* 1. [c] damnat torporem cum surditate, a qua prodeant stillæ sanguinis e naribus. Quod nos nedum difficile quippiam, sed prorsus exitiosum affirmamus. Nec minus in aliqua phlegmone interna, ignavia mentis perniciosa esse videtur, quæ tantum a flammeo calore, discusso nativo calore, fiat. De qua forte etiam *in lib. 3. Coac. præsag.* [d] ait: *Dolor in pectus firmatus cum torpore, malus in febre.* Ex inflammatione etiam interna, neque resoluta, neque suppurata, neque per exspuitionem solum, perniciosum est, torpentes ægros videre. De qua forte *in lib. 7. Coac. præsag.* [e] *Sect. 2. text.* 13. ita scriptum est: *Ex angina citra judicium hypochondrii dolor, cum impotentia & torpore, insidiose occidit, etiamsi valde modeste habere videantur.* Quare mentis ignavia seu animæ torpor in acutis morbis perpetuo lethalis erit. Alicujus vero partis corporis sensum, & motum obtusum reddi, qui affectus torpor est partis cujuspiam corporis, nunquam bonum, nisi critice aliquando appareat, morboque concocto. Non enim impossibile est, critice humorem a venis ad nervos transmissum, torporem iis partibus inducere, quæ hisce nervis, utuntur, veluti & tremorem aliquando videri criticum superius fuit demonstratum. Sed hoc raro contingit, et ex signis criticis facile cognoscitur. Eodem modo paralysin, seu paraplexiam, seu particularem apoplexiam

Mentis torpor quando omnium maxime malus.

Torpor alicujus partis corporis nunquam bonus.

a Text. 478. b Coac. præf. 91. c Text. 208. & 334. d 315. e 374.

xiam judicabimus; quas in morbis quandoque utiliter concitari, humore a venis protruso, aut ad ſpinalem medullam, aut ad partium particularium nervos, quibus obſtructis paralyſis fit; ſed ubi cerebri vitio fit in acutis morbis, id plane eſt perniciosum, propterea in vulneribus nuper illatis, ubi partes aliquæ reſolvuntur, haud procul abeſſe exitium prædicant. Minus periculoſum poſt apoplexiam aliquas partes motu privari, quas proprie Hipp. paraplexias vocare ſolet. Fit vero aliquando, ut materia paraplexias faciens, prout ab una ruit ad aliam partem, eas reſolvat paraplectico modo, & has mutet in convulſiones. Quas mutationes auctor Prorrheticorum *lib.* 3. *Pror.* [a] *text.* 26. vidiſſe his verbis, meminit: *Quæ ex lumbis ad collum, caputque redundant, reſolvuntque paraplectico modo, convulſiva & mentis vacillationem patientia, an & talia convulſione ſolvantur? Ex his varie ægrotant per ea profecti.* Hocque ex vario humorum motu fieri affirmandum eſt. Quod & Gal. fatetur ſe vidiſſe hiſce verbis; *Nempe & ſemel ego ita affectum quendam, permutationemque varie ſeſe mutuo excipientium ſymptomatum habentem vidi. Fiebant autem & illi hæc prægreſſis lumborum, colliquè, & capitis doloribus, manus tota ab his ægre tum ſentiebatur, tum movebatur, ſicuti & in dictione dictum eſt paraplectico modo, quum non eſſet exacta peraplegia, mox ſuperveniens convulſio ſenſiliorem eam, atque ad motiones expeditiorem fecit, placata autem convulſione ſenſim rurſum deterior reddebatur. Deinde rurſus tum lumborum, tum colli, tum capitis dolore correptus, univerſam ſubitamque habebat paraplegiæ in manu adauctionem, atque rurſus poſtea non parum convellebatur.* Quæ etſi veriſſima ſint, tamen quicquam certi non docent, neque enim convulſio paralyſi ſuperveniens affectum ſolvit, neque contra. Quocunque modo ægroti ex acutis febribus paraplectici evadunt, perpetuo malum. Omnium vero maxime apoplexia, & in ægrotis & in ſanis timenda erit, de qua Hipp. *in* 6. *Aphoriſ.* 51. ait: *Quicunque ſani dolore capitis repente capiuntur, & ſtatim muti fiunt, & ſtertunt, in ſeptem diebus pereunt, niſi febris eos apprehenderit.* Sed de his affectibus, cum poſterius ſeorſum acturi fuſius ſimus, ſermonem hunc claudemus, & quoniam linguæ reſolu-

Paraplexia quid.

[a] Lib. 1. Prorrhet. 118.

tio

tio seu defectio solet esse magni momenti ad venandum prognosticum in acutis morbis, propterea de hoc symptomate sigillatim quoque agendum duximus.

Cap. XIII.

De prædictione ex aphonia, id est, vocis interceptione, nec non ex aliis vocis differentiis.

Cum ex omnibus partibus corporis resolutis ac torpescentibus, linguæ resolutio, quam teste Gal. *in* 1. *Pror. text.* 23. Græci aphoniam appellant, non parvi sit momenti ad assequendam in morbis prædictionem, ideo de ipsa in præsentia agendum quoque duximus. Cœterum, quia aphonia vocis privationem seu interceptionem denotat, veluti vox tremula, clangosa, acuta, querula seu plorabunda ejus vitium, idcirco, clarioris hujus symptomatis notitiæ causa, de voce pauca præmittemus, Hæc enim aut prorsus tollitur, aut minuitur, aut vitiatur. Vitiatam vocem dicimus raucam, clangosam, acutam, stridulam, interruptam, quam plorabundam vocant, querulam, lugubrem, tremulam, quæ omnes sunt vitiatæ vocis differentiæ, veluti obscura, balba seu balbutiens, tarda, imminutæ sunt symptomata. Prorsus vero ubi ægri loqui non possunt, silentium, sed proprie magis linguæ privationem, interceptionemque dicimus. Silentii vero nomine nedum sublatam vocem, atque ægros voce defectos, seu mutos, intelligimus, sed eos quoque, qui cum nullo vocis vitio teneantur, loqui tamen non volunt. Proinde silentium ac taciturnitas, quod cum affectum melancholicum declaret, merito in *prorrheticis* [a] insaniæ signum in multiloquis habetur, mutos vero ac voce defectos dicimus, qui loqui non possunt. Rauca vox & balbutiens, acuta, tarda, tremula, nulli est non cognita. Non usque adeo nobis notum est, quæ clangosa, stridula, interrupta, seu effracta, plorabunda, querula, lugubrisque dicatur. Clan-

Linguæ resolutio.

Vocis vitiatæ quales differentiæ.

a Lib. I. 54.

Clangosa enim stridula, querula, plorabunda, ejusdem generis cum acuta esse videntur, quando teste Gal. *in lib. 2. Prorrh. text.* 12. cum siccatione vocificorum organorum, meatu angustiore effecto, in acutum maxime vox efferatur: nam acuta in morbis fit, maxime organis siccatis, aut siccatione asperæ arteriæ communicata, quæ, cum magis acuta fit, clangosa dicitur, & adhuc magis, querula, plorabunda, stridula. Arteria enim humiditate irrigata rauca vox editur, siccitate exarescens, primum quidem clara, deinde acuta redditur, quia in angustum coguntur vocalia instrumenta, hinc si magis adhuc intendatur siccitas, κλαγγώδης clangosa, ac stridula exauditur, qualis est gruum, aut qualis a gravi tono inchoata in acutam desinit. Alii intercisam, inæqualem & obscuram appellant, eique similem faciunt, quam temulenti edunt. Postremo aucta adhuc siccitate evadit lugubris, aut flebilis, aut querula, ac plorabunda, aut suspiriosa, cujusmodi flentibus pueris editur, quæ voces fiunt, ut nobis auctor est Gal. *in lib. 6. Aphor.* 49. eo modo quo luctuosæ, intercisæ, atque offensantes fiunt respirationes, quas Hipp. [a] luctuosa suspiria vocat; quippe aut potentia ipsa fatigata, aut duritie instrumentorum, quæ causa est præcipua, aut ambabus causis concurrentibus, aut propter aliquam musculorum voci servientium similem convulsioni dispositionem. Effractas quoque ejusmodi esse voces dicunt, ubi videntur voces in faucibus confractæ eliso quodammodo spiritu. Quomodo & in follibus, qui musica organa spiritu implent, si imbecillior is est, qui folles movet sonus, interrumpitur. Ceterum jam satis circa hasce vocis differentias. Nunc priusquam ad aphoniam descendamus, brevi oratione prognosticum perstringamus. Omnes enim eæ voces vitiatæ in continuis acutisque febribus malæ sunt, omniumque maxime in phreniticis & in febribus ardentibus. In quibus summum vitæ discrimen minantur, cum maximam siccationem vocalium instrumentorum sequantur, & aliquando prælanguidam potentiam, aut dispositionem convulsioni similem, quæ cum a siccitate fiat, pernicialis erit. Proinde auctor Pror. [b] *in lib. 2. text.* 22. ait: *Vox acuta, clango-*

Voces vitiatæ quid in malis præsagiunt.

[a] Aphor. Sect. VI. 54. [b] Libr. I. 47.

go-

gosa, mala est. Galenusque *in Comm.* tanto pejorem esse clangosam & plorabundam, quanto majorem indicant siccitatis affectionem. Antea de acuta [a] *in text.* 10. dixerat: *Quibus vox acuta est, his hypochondria introtracta sunt.* Galenusque ait, *plerisque, qui in morbis vocem mittunt acutam, ad infernam sedem trahi hypochondria, septi transversi aut propter inflammationem, aut cum propter igneam caliditatem arescit, aut cum a pleura membrana inflammata, aut siccatione indurata trahitur.* Ex quibus colligito in morbis cum voce acuta, ubi intro hypochondria tracta sunt, esse perniciosum, quod si cum lethali aliquo alio signo fuerit, periculi judicium quoque una augeri necesse est. Utpote legitur *in libr.* 1. *Prorrhet. text.* 17. *Ex vomitu gravi, fastidiosoque, vox clangosa, oculique concretum pulvisculosum habentes, insaniam ostendunt, ut Hermozygæ uxori, quæ vehementer furens muta obiit.* Neque mirum, ut posterius declarabitur, ab acuta clangosaque voce, postea morbo in pejus abeunte, mutos fieri, quippe aut a siccitate induratis, convulsisve vocalibus musculis. Meritoque hinc Auctor *Coac. præsag.* [b] scripsit: *Acuta vox & lugubris, & oculorum obscuratio, convulsiones accersunt.* Quod indicent hæ voces maximam siccationem, a qua convelluntur partes nervosæ. Clangosam vero vocem, cum linguæ convulsione, vehementi insania, cum tremore, & duritie, prorsus esse pernicialem *in libr.* 3. *Coac. præsagiorum* [c] memoriæ proditum est. De tremula vero voce *in lib.* 2. *Coac. præs: sect.* 2. *text.* 31. [d] scribit: *Cum voce tremula alvi præter rationem solutio in iis longiore tempore corpus male habentibus, lethale.* Sed jam satis de prædictione ex voce vitiata ac imminuta. Nunc de iis scribamus, qui prorsus voce deficiunt; Græci *aphoniam*, & nostri vocis privationem, seu interceptionem appellant. Gal. *in primo Prorrhet. text.* 23. *& in* 24. scribit: vocis privationes fieri, & propter voci asservientium instrumentorum læsionem, & propter principium nervorum affectum. Principium nervorum cerebrum est, atque principium spinalis medullæ. Quo affecto mutescere ægrotos cognoscimus, vel ex eo, quod cum voce aliæ

Aphoniæ causæ.

a Libr. 1. 45. b Text. 257. c Text. 99. & Lib. 1. Prorrhet. 19. d Coac. præs. 258.

aliæ ſimul functiones læđantur, quippe ſenſus, motusque; idque fit cerebro oppreſſo, ut in apoplexia & in comitiali morbo; aut quia venæ craſſo ſanguine intercipiuntur, ac organa valde reſiccata ſunt, aut ipſo cerebro reſoluto. Voci partes ſervientes, quarum læſione vox læditur, atque intercipitur, eſt larynx, ejus muſculi, atque thoracis, nec non pulmones, nervi recurrentes. Quibus convulſorio modo læſis, vox intercipitur aut læditur, manentibus aliis functionibus integris. Addunt alii vitalis ſpiritus reſolutionem, ut in iis, qui nimio gaudio afficiuntur, qui reſoluto calore loqui non poſſunt, aut ſuffocatione, ut in hyſtericis affectibus, aut contractione, ut in metu, ex quo multi tremuli & aphoni evadunt, aut demum ipſius refrigeratione, aut exſtinctione, eodem itidem modo & animalibus ſpiritibus ita affectis. Quibus quidem ita præmiſſis reliquum eſt, ut quid particulatim aphonia in morbis portendat, explicemus. An vero aphonia quicquam boni aliquando ſignificet? non per ſe, cum omnis aphonia mala ſit, ſed aliquando quidem ſalutem prænuntiat. Critica quæ eſt, a qua optima vacuatio fit, qualem meminit Hippoc. *in lib. 7. Epidemiorum text. 26.* in Teoclis cognata, in qua ſudor non multo poſt judicatorius erupit. Auctor vero Coac. præſag. in *lib. 1. Coac. præſ. text. 27.* ſcribit, quandoque tremores ſolvere aphonias ex rigore concitatas. Quæ etiam brevi tolluntur, non ita malæ cenſeri debent, neque eæ, quas ſequantur urinæ copioſæ. De quibus, *in quarto libro Coac. præſag. ſec. 2. text 35* [a] ſcriptum eſt: *In convulſionibus aphonia diutius durans, malum: quæ durat brevius, vel linguæ reſolutionem vel brachii, & partium dexterarum ſignificat. Solvitur autem derepente prodeuntibus urinis multis affatim.* In iis etiam, qui ſuffocantur, aphonia, a qua poſtea recte loquantur, non lethalis eſſe ſolet. De qua Hippocrat. *in quinto Aphoriſm. 5.* ait: *Si ebrius quiſpiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi eum febris corripiat, aut ad eam horam veniens, qua ſolent ſolvi crapulæ, loquatur.* Quæ etiam in principiis fiunt morborum, tametſi nunquam bonæ, tamen aliquando ſolam multitudinem humorum teſtantur. Cujusmodi

Aphonia quid in morbis pordendit.

Aphoniæ quænam non ita malæ.

[a] Coac. præſ. 359.

di in muliere, quæ trimestri fœtu gravida in littore habitabat, conspecta est [a]. Nonnunquam solent aphoni reddi ægroti ventriculo ab aliquo humore læso, quo aut sponte, aut arte vomitu rejecto, liberantur, de qua Hippoc. *in libr. 5. Epidem text. 39.* [b] scribit: *Hermophili filius ægrotavit undecim dies, febris autem tenebat ipsum, & non descendebant cibi, & primum quidem deliravit, nocte vero cessavit, sequenti die sine voce, jacebat stertens, distortos habens oculos, febricitans. Penna vero immissa vomuit bilem atram, & clystere immisso, stercus multum subiit.* Quomodo etiam plures a vermibus aphonias observavi sine periculo. Non perpetuo etiam ex vulneribus aphoniæ sunt perniciales, eæque præsertim, quæ parum durant, & a quibus vox probe restituitur ægrotis, qualem vidit Hippocrat. (ut *in lib. quinto Epidemiorum text.* 51. [c] legitur,) in puella, quæ a rupe ceciderat, voce statim privata. Indicat tamen læsum cerebrum cum vomitu & sanguinis fluxu. Non tamen ita affectis perpetuo aphoniæ malæ exsistunt, ut auctor *Coacorum præsagiorum* docet [d] *in lib. primo sec.* 2. *text.* 27. 28. & 29. Pessimæ vero sunt, quæ sunt ex judicatoriis non judicantibus, pernicialissimæ, quæ cum lethalibus signis apparent, juxta illam universalem Epidemiorum Lib. 2. [e] propositionem, *quod judicatoriorum non judicantium quædam lethalia, & quædam difficilis judicii.* Quare aphoniæ judicatoriæ non judicantes pessimæ sunt. De quibus *in septimo Coac. præsagiorum text.* 51. [f] *Quibus vox in febre intercepta sine judicatione, cum tremore moriuntur.* [g] *Subinde rigentibus mutitates lethales sunt, iis vero moderatus capitis dolor est*: & in sequenti textu. *Mutitates in febre acuta cum exsolutione non sudanti quidem lethales, minus autem exsudanti, diuturnitatem significant*: & in secundo Prorrheticorum tex. 58 [h]. *Ex lumborum dolore ad cor recursiones febriles cum horrore, aquosa tenuia, multa revomentes, mente aberrantes, voce privatæ, nigra vomentes, moriuntur*: hæc est aphonia ex non judicatoriis letha-

Quænam pessimæ.

a Lib. 1. Epidem. p. 990. Ægr. 13. *b* p. 1152. Text. 40. *c* p. 1155. Text. 55. *d* Coac. præs. 77. *e* p. 999. lin. 1. *f* Coac. præs. 247. *g* Ibid. 255. *h* Lib. 1. Prorrhet. 83.

thalibus, quod vomitiones nigræ & deliria exitium portendentia, simul illuxerint, & postea [a] *text.* 59. *In febribus ad hypochondrium dolores sine voce, sudore si* [b] *solvantur, maligni, his ad coxas dolores cum ardente febre, & si alvus eruperit, perniciosum:* & postea. [c]. *Quibus voces cum febre deficiunt, post judicationem, hi trementes & comatosi pereunt:* & Gal. *in Comm.* clarius ait: *Quibus apparente solum febre aphonia fit, & post judicationem, hi trementes & comatosi pereunt.* Febribus scilicet, non sine signis, sed cum mala judicatione, visis: & *in libro* 3. *Prorrheticorum* ex Galeno: [d] *Si ex capitis dolore aphonia fiat, febriente ægro cum sudore absque arbitrio superflua excernantur, & si repetitio quædam symptomatum pari modo fiat, in longius excidunt ejusmodi morbi tempus.* Cum signis perniciosis prorsus lethales. Qualia sunt sudores capitis in febri vehementi, sudores frigidi, extrema livida, cum intus urunt, vehementia deliria, comata, catochi, convulsiones, tremores, difficilis spiritus, frigidus, sublimis & alia hujusmodi multa. De quibus Hippoc. *in Philisci historia* [e] ait: *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant, minxit nigra, aliquantum dormivit. Sub diem obmutuit, frigida sudavit. Extremæ partes livescebant.* Cum vehementi delirio, aut in delirium vehemens desinentes, aut a vehementi delirio, aphoniæ sunt lethales. De quibus *in* 2. *lib. Prorrheticorum* [f], ex Galeno legitur: *Si in febre aphoniæ, quæ convulsivo modo fiunt, desinunt in eam, quæ cum silentio fit, ecstasin, perniciosum.* Auctor vero *Coacorum præsag* [g]. *in* 2. *Coac. præs. sec.* 2. *text.* 27. insanias vehementes, cum vocis interceptione, lethales esse scribit. Cujusmodi fuere, quæ in phrenitico Hippoc. [h] observavit, atque in Hippia sorore phrenitica ante mortem, ut *in Epidemiis* [i] legitur. Quem affectum, scilicet aphoniam cum vehementi delirio conjunctam, & ab exsoluta facultate animali provenire e mortuis aut languentibus instrumentis, quæ vocem edunt, affirmamus, veluti in phrenitide, tremore, palpitatione spectatur. De quibus auctor *Prorrhe-*

a Lib. 1. Prorr. 90. *b* Addunt alii *non*, ut sit, *si Sudore non Solvantur*. *c* Text. 91. *d* Textum Hippocratis reperies libr. 1. Prorrhet. 94. *e* Lib. 1. Epidem. p. 966. Ægr. 1. *f* Verba Hippocratis lege lib. 1. Prorrhet. 54. *g* Text. 254. *h* Epidem. lib. 3. p. 1100. Ægr. 4. *i* Libr. 7. p. 1225. Num. 62.

rrheticor. in primo lib. text. 24. ait: *Quæ cum exſolutione fiunt aphoniæ, peſſimæ.* Sed hic videtur de vitalis facultatis reſolutione loqui. Sunt non minus lethales, quæ una cum ſpiritu ſublimi phænomeno quoque, id eſt, apparente, de quo Galen. in *primo Prorrheticor* [a]. dixit: Videntur autem omnes, qui talem inſpirant inſpirationem, ſcapulas movere totas, ita, ut per veſtimenta motio conſpicue appareat, tanquam valide ipſi ſuperioribus thoracis partibus operentur. De quo etiam Auctor *Coac. præſag* [b]. *in lib. 2. ſec. 2. text.* 25. ſcripſit: *In vocis interceptione ſpiritus veluti iis, qui ſuffocantur, commotis ſurſum ſcapulis redditus, malus.* Qui ita reſpirant, ſublimes thoracis partes ad omoplotas uſque movere videntur. Nam cum inſpirando diaphragma ſatis eſſe non poteſt, thoracis muſculi ſuperiores, qui e collo in thoracem protenduntur, unà adjuvant. Etiam cum brevi ſpiritu vocis interceptio eſt lethalis, cujusmodi fuit, quæ altera die in Pythione viſa eſt [c]. Ex convulſionibus etiam, quæ reſiccatis nervis fiunt, aphoniæ lethales ſunt. In quo ſeuſu Auctor Prorrhetic. *lib. primo text.* 23. habet: *aphonias cum ſingultu eſſe peſſimas.* Quæ etiam ex humorum multitudine fiunt convulſiones, ſi aphoni fiant anginoſi, lethaliſſimum eſt. Cujusmodi fuiſſe anginoſam, de qua Hippocrat. *in quinto Epidem. text.* 101. [d] ſcriptum reliquit. *Quarta die convulſa, ſine voce, ſtertor, dentium contritio, maxillarum rubor, mortua eſt quinta die.* Ceterum aphoniæ, quæ una convulſis partibus ex copia humorum fiunt, perpetuo lethales non ſunt, veluti & tremores, convulſiones, & alia hujusmodi ſymptomata, a copia humorum in morborum principiis facta: Cujusmodi fuere obſervata ab Hippoc. [e] in muliere arimeſtri fœtu gravida, in littore decumbente, quæ tamen cum ſignis aliis exitioſis præter artis, ut Galen. viſum eſt, exſpectationem evaſit. Sed perpetuo in exitioſis morbis virium robur attendere oportet, bonam reſpirationem & recte ægrotum ſe habere ad omnia, quæ ei offeruntur. Nam his apparentibus, ut Galen. teſtatur in Heropyti hiſtoriæ commento, vel etiam in moribundis, porſus non eſt deſperandum, indicant enim robuſtiſſimam naturam. Quæ

Aphoniæ minus pernicioſæ, quomodo a lethalibus dignoſcuntur.

a Huc pertinet lib. 1. Prorrhet. text. 25. *b* Text. 252. *c* Epidem: lib. 3. p. 1098. Ægr. 3. *d* Text. 104. p. 1162. *e* Lib. 1. Epidem. p. 990. Ægr. 13.

Quæ vero fiunt resoluta facultate animali, ac vitali vel maxime languente, exitium in foribus prænuntiant, cujusmodi fuere, quæ in Philini uxore [a], in phrenitico [b], in muliere apud frigidam aquam decumbente [c], in phrenitica muliere [d] ante mortem observatæ sunt. Cum catoche quoque sunt perniciosæ, ut docet Auctor *Prorrh.* [e] *in lib.* 3. *text.* 4. Cum comate non minus frequentes; quæ in unico morbo fiunt, ut *in* 2. *lib. Coac. præsag. sec.* 2. *text.* 33. [f] scriptum est. Ex capitis quoque dolore pernicosæ, nam phlegmonem in cerebro factum testantur, de quibus *in* 2. *Prorr. text.* 20. [g] scriptum est: *Quibus ex dolore aphoniæ, moriuntur:* & *in* 2. *Coac. præsag* [h] ait: *Qui ex dolore muti fiunt ægri, moriuntur.* Iis etiam aphoniæ, quibus caput percussum est (quod cerebri insignem læsionem denotant) exitium prænuntiant. Cognoscuntur vero cerebri insigni offensa aphoniæ, ex aliis functionibus sublatis. Quod Hippoc. *in quinto Epidem.* [l] ita expressit. *Cui caput lapide percussum est a macedone cecidit, tertia sine voce erat, anxietas, febris tenuis, nihil audiebat, neque sapiebat, non sine tremore.* Chirurgi ad cognoscendum cerebrum vulneratum, vocis interceptionem, sanguinem ex ore aut ex auribus, vomitum, observant. Ut vero ex his colligam, aphonia lethalis, perpetuo cum malis exitiosisque signis, observabitur, aut ipsam aphoniam præcedent, aut subsequentur, veluti in Sileno [m], uxore Philini [n], phrenitico [o], muliere apud frigidam aquam [p], anginosa [q], atque Pythione ab Hippocrate, fuit observatum. Sed Pythionis historiam prodamus, qui sæpe in morbo aphonus evasit. De quo ita *in* 3. *Epidem.* [r] *text.* 55. scripsit: *lingua inaruit, sitibundus erat, biliosus, non dormivit: Urinæ subnigræ, suspensio sublimis, non subsidebat. Altero die sub meridiem extremæ partes frigebant, præcipue circa manus & caput, obmutuit, voce defectus est, diu brevispirus, rediit calor, sitiit. Nocte quievit, circa caput modicum sudavit.*

a Lib. 1. Epidem. p. 976. Ægr. 4. *b* Lib. 3. Epidem. p. 1100. Ægr. 4. *c* Lib. 3. Epidem. p. 1096. Ægr. 2. *d* Ibid. p. 1114. Ægr. 15. *e* Lib. 1. 96 *f* An Coac. præs. 259.? Confer & lib. 1. Prorrhet. 91. *g* Lib. 1. Prorrhet. 55. *h* Coac. præs. 249. *i* p. 1155. text. 59. *l* Lib. 1. Epidem. p. 969. Ægr. 2. *m* Ibid. p. 976. Ægr. 4. *n* Lib. 3. Epidem. p. 1100. Ægr. 4. *o* Ibid. p. 1096. Ægr. 2. *p* Ibid. p. 1075. Ægr. 7. *q* p 1098. Ægr. 3. *r* Sect. 3. Ægr. p. 1059.

vit. Die tertio interdum quievit. Vesperi sub solis occasum aliquantum frixit, turbatio. Nox laboriosa fuit; nihil dormivit, ab alvo pauca compacta stercora descenderunt. Quarto mane quievit, ad meridiem omnia irritata sunt, frigus, mutus, sine voce, in deterius, & sic porro. *Octavo frixit, voxque eum defecit, spiritus exilis & imminutus, & decimo mane sine voce, multum frigus, febris acuta, multus sudor. Obiit.* Sed age finem huic libro imponamus.

FINIS TERTII LIBRI.

PROSPERI ALPINI DE PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER QVARTVS.

CAP. I.

Quantum vitalis facultatis cognitio ad venandum in ægrotis Prognosticum conducat?

Vitalis facultatis cognitionis utilitas.

Neminem Medicorum latere arbitror, cognitionem facultatis vitalis maxime facere ad illustrandam in morbis prædictionem. Addimus nihil hac ipsa cognitione esse oportunius, ad denotandum naturæ totius robur, atque infirmitatem. Hanc facultatem sedem habere in Corde, Medici omnes fatentur, veluti in in Cerebro animalem & in Hepate naturalem fundari diximus: non minusque etiam hujusce facultatis (quam vires vulgus Medicorum appellat) robur seu firmitatem, ad futuram salutis spem in ægrotis prædicendam, magni profecto esse momenti. Ex quo merito Gal. *in libro de Pulsibus cap.* 34. dicebat: *Si facultas vitalis potest morbi ferre vigorem, necesse est, servari hominem, atque ipsa nequeunte, mori.* Cognoscitur vero facultatis hujus firmitas, seu robur, a robustis, nulloque modo læsis, actionibus, veluti ab infirmis languor, seu infirmitas, nobis quoque innotescit. Vitales vero actiones & operationes sunt arteriarum pulsationes, quas vulgus pulsus simpliciter vocat, atque respirationes. Ex ipsisque facile vitæ status, qualis sit futurus, intelligitur, præsertimque a pulsibus. Vita enim nihil aliud est, quam actio

Robur unde noscitur.

actio quædam ipsius animalis in partibus, quæ vivunt; actio vero omnis prodit a propria ejus facultate, idcirco vitæ actio a propria venit facultate, quæ vitalis appellatur. Facultas autem omnis veluti actione indiget, ut innotescat, ita & actio instrumento: actionis vero vitalis primum instrumentum est spiritus vitalis, qui cum a corde ad omnes corporis particulas confluat, ut cum illis communicetur, aliis quoque opus habuit instrumentis, scilicet arteriis, per quas ipse ad quasvis corporis partes ducitur. At quoniam vitalis hic spiritus calidam maxime effervescentemque naturam habuit, ideo, ut conservaretur, aliqua ipse opus habebat refrigeratione, alioquin seipsum ocyus consumpsisset, vitaque privasset animal. Siquidem corpus aliquod actu calidum sine aliqua eventilatione, & refrigeratione diu manere incorruptum non potest. Itaque & vitalis spiritus a natura, ut diu conservaretur, pluries ventilandus, ac refrigerandus erat. Hinc natura (quæ nunquam in necessariis defecit) alia instrumenta animali concessit, quippe asperam arteriam, & pulmones, qui cum dilatarentur, intus aerem frigidiorem exciperent, cordique per arterias communicarent, quo cordis caliditas, atque igneus spiritus refrigeretur, compescatur; & cum comprimerentur, ipsum quoque calorem eventarent: expellunt enim compressione vapores, seu fumos fuliginosos a corde, purioremque reddunt vitalem spiritum. Erant igitur necessaria omnia hæc instrumenta facultati vitali. Quæ quidem a quolibet vel etiam illorum vitiato læditur, & infirma redditur. Quod sane a pulsuum accurata observatione nobis maxime innotescit, non minusque & a respirationibus. Nulla vero operatio spectatur, quæ robur & infirmitatem hujus facultatis vitalis præclare magis manifestat, quam pulsus & ipsa respiratio. De quibus in hoc libro, ut una cum ex aliis superius illustratis, prognosticum in ægrotis venari possimus, accurate a nobis est agendum.

Actionis vitalis instrumenta.

Cap. II.

Quid sit pulsus, atque quot generibus pulsus omnes comprehendantur?

Vt ex pulsibus prognosticum in ægrotis venari possimus, hæc primo nos novisse oportet; scilicet quid pulsus dicatur, atque pulsuum differentias, & causas. Pulsus vero nihil quidem aliud est, quam sensibilis cordis & arteriarum motus, quo hæ attolluntur & submittuntur. Dividitur pulsus primum in motum dilatationis, quem *Diastolen* nuncupant, atque in motum contractionis, quem etiam *Systolen* Græci dicunt. Ab hisque duobus motibus cordis, arteriarumque, nativus calor generatur, ac conservatur. Diastolis enim motu aer frigidus ad cor attrahitur, qui vitale robur, unde spiritus quoque vitalis generatur, excitat, ac recreat. Systolis vero motu fumidum excrementum, quod ex humorum deustione generatur, expellitur. Quamobrem ex dilatatione cordis & arteriarum perpetuò quantum caloris cor habeat, facile deprehenditur, atque non minus, quibus excrementis fuliginosis exuberet, ex motu contractionis nobis innotescit. Comprehenduntur vero omnes pulsus ex Galeni doctrina, *in primo de Pulsuum differentiis*, decem generibus Quorum primum ex motus quantitate accipitur, tresque habet differentias, utpote quoniam ipsorum alius est magnus, parvus, atque demum alius mediocris, quippe neque magnus omnino, neque parvus, sed medio modo se habens. Dividitur vero quilibet ipsorum rursus in latum, longum, profundum, angustum, brevem, humilem. Magnus dicitur longitudine, latitudine, ac profunditate, vel omnibus iis una junctis. Veluti parvus dicitur, angustia, brevitate, humilitate, vel omnibus iis una copulatis. Mediocris vero dicitur, qui neque parvus, neque magnus, quod ad latitudinem, longitudinem, profunditatem, angustiam, brevitatem atque humilitatem attinet, exsistit, sed qui medio se habet modo. Secundum genus in motionis tempore, vel ut Gal.

Pulsus quid.

Pulsuum differentiæ habentur.

Ex motus quantitate.

In motionis tempore.

Gal. ait in motus qualitate consistit, cujus tres sunt differentiæ, quod alii ipsorum sint celeres, alii tardi, & alii medio se habeant modo. Celeres quidem fiunt pulsus, quando arteria modico tempore movetur, atque e contrario, cum longiori movetur tempore, tardi evadunt, mediocris vero, cum medio modo se habet arteria ad temporis motum. Tertium ex ictus qualitate, vel melius a virtutis potentia accipitur, cujus etiam tres observantur differentiæ, utpote vehementia, languiditas, seu infirmitas, seu humilitas, & quæ ad has medio modo se habet; scilicet pulsus vehemens, languidus, seu remissus, seu humilis, atque mediocris: vehemens autem est, qui tangentis manum valide percutit, & pulsat, & ex opposito languidus, humilisve, sive remissus, qui perdebiliter tactum ferit: mediocris, qui mediam servat ad utrumque proportionem. Quartum vero genus ex tunicæ arteriæ qualitate spectatur, quippe aut prima aut secunda; prima quando ex temperamento arteriarum alii calidi, scilicet a calida arteria, alii frigidi ex frigida, alii humidi ab humida, alii sicci ex sicca, sentiantur. Ex qualitate secunda, alii duri ob arteriam induratam, alii molles ex arteria molli, aliique medii inter utrumque ex arteriæ duritie, & mollitie temperata: duri pulsus dicuntur, qui tactui valide resistunt, & e contrario plurimum cedentes, molles. Ii a vehementibus distinguuntur, quod duri valide tactu pressi humillimi reddantur, & vehementes perpetuo digitis pressa arteria valide percutiant, & pulsent. Quintum pulsuum genus a tempore quietis accipitur; tresque itidem habet differentias; quippe una crebritatis seu frequentiæ, altera raritatis, & tertia mediæ conditionis: pulsus creber dicitur, qui breve habet tempus quietis, contra rarus, qui longum. Sextum genus spectatur penes arteriarum, quæ digitis tanguntur, plenitudinem atque vacuitatem. Ex qua pulsus alii pleni, alii vacui appellantur, ex eo quod ii plenam & isti vacuam arteriam denotent. Septimum genus a rythmi ratione accipitur, qui quidem spectatur comparato ictus tempore cum tempore quietis, quæ proportio, ut Gal. *in Sect.* 1. *de differ. pulf.* docuit, temporis est ictus ad tempus quietis. Alii rythmum in pulsibus ordi-

Ex ictus qualitate.

Ex tunicæ arteriæ qualitate.

A tempore quietis.

Ex plenitudine, & vacuitate arteriarum.

A rythmi ratione.

nem

nem dixerunt, alii convenientiam duorum esse temporum inter sese, ictus & intervalli. Hujus generis duæ spectantur differentiæ, quippe quæ *Eurythmus* dicitur, & *Arythmus*. Idem ac si dixerimus consonum & dissonum, seu ordinem servantem, atque ordine turbatum. Eurythmus pulsus appellatur, qui secundum vel ætatem, vel tempus anni, vel regionem, temporis proportionem servat; veluti, qui temporis proportioni non respondet, Arythmus dicitur, cujus tres spectantur differentiæ, prout tribus sane modis in ipso rythmum vitiari contingit. Primus scilicet, qui mediocrem Eurythmi digressionem habet, pararythmusque ob id appellatur, & qui multum arythmo recessit, heterorythmus vocatur, veluti Echyrithmum vocat Gal. qui plane omnem rythmum seu consonantiam corrumpit. Octavum genus pulsuum spectatur penes ipsorum æqualitatem & inæqualitatem, hujusque duplex est differentia, scilicet æqualitas & inæqualitas. Æqualis pulsus dicitur, ubi multorum vel unius tantum pulsus differentiæ ad se invicem pares ac æquales exsistunt, & contra inæqualis. Pulsuum vero inæqualitas duplex observatur, quippe, una in uno tantum pulsu, atque altera, quæ in multis pulsuum generibus spectatur. Rursus inæqualitas in uno pulsu, aut in una parte arteriæ, aut in multis fit. His propositis, de iis modo agamus pulsibus, qui in uno pulsu & in una tantum arteriæ parte sentiuntur: qui duobus modis considerantur, uno modo penes arteriæ motæ situm spectantur, uti quando arteria sursum, deorsum, antrorsum, retrorsum, sinistrorsum, ac dextrorsum deducta. Atque altero, in motu, cum aliter inceperit, & aliter finierit moveri, juxta unum digitum citatior, & desinens tardior, aut e contra incipiens tardior, & desinens citatior. Hocque fit tribus modis, quippe aut cum motus continuus apparet, vel cum intercidit, vel cum recurrit, atque veluti bis ferit: si itaque manens continuus, & non interpolatus, a celeritate ad tarditatem transierit, aut a tarditate ad celeritatem fit pulsus a nostris *impar citatus* dictus. Quemadmodum si quiete intercisus, systole ac dyastole citatior seu velocior appareat, capras salientes imitatur, quæ cito ad aliquam arborem saliunt,

Ex pulsuum æqualitate.

Pulsuum inæqualitas duplex.

Prima.

faliunt, inibique morantes, mox cito deorfum præcipitantur, ex qua merito fimilitudine pulfus *caprizans* a prifcis Medicis fuit appellatus. Eft & alius hujufce generis pulfus *dicrotus*, atque bis feriens dictus, quod digitos arteriam comprimentes aliquando bis feriat, & pulfet: qui aliquando a robufta facultate fit, arteria tamen vitiata, utpote immodice indurata. Nunc de ea pulfuum inæqualitate agamus, quæ etfi in unico pulfu fiat, tamen in multis arteriæ partibus etiam fpectatur. Hæc vero bifariam fit, uno modo, quum motus manet continuus, & arteria juxta aliquos digitos moveatur celerius, & juxta aliquos tardius. Secundo quum motus intercidit ita, ut aliqui digiti motum fentiant, & aliqui non. Juxta autem diaftolis quantitatem in pluribus quidem arteriæ partibus inæqualitas eft manifefta. Ex quo genere plane funt myuri, five decurtati, in una dyaftole, atque illi quoque, qui innuentes, five circumnuentes, appellantur, veluti ejusdem generis quoque funt pulfus hi, quippe undofus, vermiculans, formicans, hecticus, convulfivus, vibratus, five turbulentus & ferratus. Sunt vero myuri five decurtati hi, qui magnitudine in una diaftole diminuuntur, & decurtantur, ut, fi primum manu magnum latitudine quis tetigerit, paulo poft anguftiorem illum evafiffe, viderit, ac perinde myurum illum vocavit, quod caudæ modo imminuatur. Circumnuentes vero fignificant dyaftolis brevitatem cum extremorum utrorumque veluti mutatione. Undofus pulfus, a quibusdam fluctuofus appellatus, fit, quando non fimul univerfa arteria dilatatur, attolliturve, fed per fe ejus prima, deinde fecunda, mox tertia, ab hac quarta, motu continuo manente, in modum undarum fefe elevantium, fic quidem, ut altera unda femper priorem excipiat. Undofus vero, fi totus in parvitatem definat, ac minuatur, vermis greffui fit fimilis, ex quo vermicularis & vermiculans vocatur. Formicans quoque dictus fit, cum motibus multis amiffis in unum prorfus exiguum defierit, eftque omnium pulfuum languidiffimus, & creberrimus. Hecticus etiam habita ad febrem hecticam fimilitudine eft appellatus, quoniam veluti hectica febris nullam magnam habet mutationem, ita & hic

Pulfuum inæqualium altera fpecies.

hic pulsus hecticus dicitur, quod perpetuo sibi similis constet, sed duret. Convulsivus, qui convulsionis modo retractus videtur, aut ubi arteria retracta sit. Vibratus motui jaculorum maxime comparatur, atque digiti ab arteriis quasi jaculorum modo feriuntur. Serratus quoque dicitur, quando alia pars arteriæ magis & alia minus præ duritie dilatatur, qualis in pleuriticis observatur. Sed his pulsibus cognitis, tempus est, ut ad illos inæquales declinemus, quorum inæqualitas non in uno genere pulsuum fit, sed in multis, quæ æqualitas a nostris collectiva, & a Græcis ἐνικματικὰ dicitur. Hoc vero genere comprehenduntur pulsus, deficientes, intercidentes, decurtati, Græcis *myuri* dicti. Hi tamen differunt a myuris, quos nuper explicavimus, quod hi in uno tantum pulsuum genere fiant, atque isti in multis. Deficientes autem pulsus fiunt, ubi non solum in uno aut etiam in multis magnis unus minor apparet, sed aliquando totus motus ab arteria aufertur. Hos Galen. proprie magis *in* 1. *lib. de differ. pulf.* intermittentes appellato. Tollitur vero motus arteriæ quandoque totus ita, ut per duas & plures pulsationes arteria maneat immobilis. His contrarii seu oppositi sunt intercidentes, quippe cum exspectata quiete in medio tanquam superflua quæpiam intercidat percussio. Myurus autem, sive mutilus, sive decurtatus pulsus vocetur, ille quidem est, ubi primo secundus pulsus paulo minor fit, & tertius secundo, & tertio quartus, & ita usque ad plures pulsus magnitudine ac vehementia fit minutio. Horum alii ad arteriæ immobilitatem perveniunt, ipsique myuri deficientes appellantur. Alii post arteriæ immobilitatem denuo pulsare incipiunt, qui ob eam caussam deficientes recurrentes nuncupantur; & alii non ad absolutam immobilitatem veniunt, sed ubi valde imbecilli & obscuri, languidissimique evasere, postea rursum paululum augeri incipiunt, hique myuri recurrentes vocantur. Demum ad postremum pulsuum genus accedamus, cujus quidem generis sunt, ordinati & inordinati. Ordinatus dicitur, qui ordinem pulsando aliquem servat, etiamsi fuerit inæqualis. Neque obstat, esse inæqualem pulsum, & ordinem posse servare: contra inordinatus

Ex pulsibus inæqualibus in multis.

Ex pulsibus ordinatio & inordinatio.

natus est cujusvis ordinis expers, tametsi etiam ex æqualium sit numero. Et hæc sunt, quæ breviter hic de pulsibus perstringenda duximus, ex Galen. *libr.* 1. *de differen. pulf.* deprompta. Qui de ipsis plura desiderant, legant libros *Galeni*, quos *de differ. pulf.* scripsit, accuratius: sed his pulsuum differentiis præmissis, atque sedulo perspectis, ipsorum modo causas consideremus, ut nihil ad pulsuum notitiam desideretur.

CAP. III.

De causis pulsuum, & quales robustam facultatem, & quales imbecillam indicent?

Præcipuæ causæ pulsuum tres numero, ex Galen. *in* 1. *de caus. pulsuum*, exsistunt; quippe pulsandi necessitas una, secunda facultas ipsa vitalis, & tertia instrumentum facultati serviens. Pulsuum causæ præcipuæ. Necessitas pulsandi, sive usus animalis caloris insiti tuendi gratia est factus, ut scilicet ab eo refrigeretur, &, si quid halituum fuliginosorum ex humorum ustione contractum sit, excernat; ad gignendum enim vitalem spiritum, ut calor cordis perfrigeretur, animalis caliditas, quæ ignea est, desiderat, quod diastole sive dilatatione facile fit, perinde ac systole sive contractione fuliginosum excrementum expellitur. Ex caloris autem spirituosi seu vitalis varia quantitate, varia quoque in pulsibus fit dilatatio, veluti cum maxime igneus est spiritus, frequenter, maximeque ac celeriter dilatantur, pulsusque fiunt celeres, veluti calore a frigiditate commoderato atque imminuto oppositus pulsus efficitur, quippe rarus, tardus, parvus. Simili etiam modo facultas pulsationem efficiens, si multa sit, & robusta, magnum pulsum ac vehementem efficit, & exilis, imbecillave languidum & parvum. Instrumentum quoque vitiatum pulsus evariat, etenim dura arteria durum, mollis mollem, plena plenum, & vacua vacuum pulsum reddit. Possunt vero hæ causæ pulsuum cum a multis causis extrinsecis, tum intrinsecis impediri, atque exinde & pulsus mutari. Extrinsecas intelligimus causas, quas vul-

gus Medicorum res non naturales & Gal. *in lib. artis medicinalis* conservatrices appellat, a quibus omnibus causæ pulsuum, & pulsus ipsi possunt mutari: & intrinsecus vero sunt ætates corporum, temperamenta, humores qualitate, aut quantitate, aut putredine, viscera gravantes, lædentesque, & omnes morbi ac symptomata, quæ pulsus permutant. Sed age singularium pulsuum causas nunc spectemus; quas qui accuratius scire desiderant, legant libros Galeni *de pulsuum causis cap.* 2. Nos circa has pauca quidem scribemus, eaque solum, quorum cognitio ad prognosin ex pulsibus indagandam nobis visa est opportuna. Sed rem ipsam aggrediamur, a pulsu magno incipientes. Magnus itaque pulsus fit ex vitalis facultatis magno robore seu firmitate, ex multo calore in corde exsuperante, sive ex usu multo, accedente quoque arteria facile dilatabili, seu quæ facile dilatari, & comprimi possit. Veluti parvum contrariis a causis fieri, Gal. *in* 1. *lib. de præsag.* ex *pulsib.* prodidit, quippe ubi aut facultas infirmior aut imbecillior evaserit, aut propter arterias induratas, vel denique propter paucum usum, id est, paucum calorem in corde exsuperantem. Mediocris cum medio ad hæc omnia se habet modo, atque ita de aliis omnibus, qui mediocres appellantur, utpote quorum natura, & causæ mediæ sunt inter extremas. Pulsus longus fit ob corporis seu arteriæ gracilitatem, & virtutis firmitatem, atque ob caliditatem etiam colliquantem, ut Galen. *in* 2. *lib. de præsag. ex pulsibus* docuit. Ab oppositis vero causis, scilicet a crassitie arteriarum, facultatis imbecillitate, ac a refrigeratione pulsus brevis efficitur. Angustus prodit nobis ex angustia circumpositarum regionum arteriæ, facultatis imbecillitate, atque ab instrumenti duritie, atque cutis rugositate & crassitie; veluti latus ab oppositis fit, sed potissimum propter exsuperantem humiditatem, & secundum naturam, vel ab externis causis. Altus ob auctam facultatem, & ob arteriarum mollitiem. Humilis a diminuta & infirma facultate, & ab instrumenti duritie. Celeres, & propter facultatis robur, & propter usum multum, id est, plurimum calorem. Tardi e contrario propter facultatis infirmitatem, diminutum calorem, præsertimque

Pulsuum singularium causæ.

que

que ob frigiditatem. Dicebat enim Galen. *in eodem nuper citato lib. cap.* 2. Celeriorem pulsum calidum ostendere temperamentum, veluti tardiorem frigidius. Frequentes vero fiunt ob multum usum, id est, multam caliditatem, & rari ob paucum usum. Vehemens pulsus a facultatis robore semper fit, cujus & languidi causas Gal. *in eodem 2. lib. de præsag. ex pulsibus cap.* 7. hisce præsertim verbis expressit, dicens: *Vehemens pulsus a facultatis semper robore fit, ac quo sit vehementior, tanto robur majus esse facultatis; languidus ex facultatis imbecillitate, ac quo sit languidior, hoc facultatem quoque imbecilliorem esse demonstrat.* Durus vero, uti Gal. nobis auctor est *in libello de pulsibus*, fit ob arteriæ corpus ab immoderato frigore congelatum, vel ab excedente siccitate, vel ab alicujus visceris scirrho, vel a magna phlegmone, vel denique a convulsiva aliqua passione, in nervosa aliqua parte facta. Mollis ab humectato instrumento, quippe arteria: quæ humectatio sæpius fit arteria ab extrinseca aliqua causa humectata, veluti ab usu dulcium balneorum, ab otio & somno multo, & ab humida victus ratione: veluti & ab intrinsecis causis, omnes cum morbi tum symptomata, ab humiditate concitata, arterias humectare possunt, qualia sunt comata, lethargi, hydropes aquosæ, ac alii humidi affectus. Pulsus plenus proficiscitur, aut ab humorum copia, aut a vini potatione, aut denique a maxima ciborum repletione. Veluti a fame, inedia, evacuationeque pulsus inanis seu vacuus fit. Rithmum habentes in motu, & in quiete æqualem probamque corporis adesse temperiem testantur, veluti qui diastolen systole habent celeriorem, calorem ostendunt corpori prævalere. Sed ad inæqualium generationem declinemus. Fiunt omnes inæquales pulsus, ut Gal. docuit *in 2. de præsag. ex pulsibus cap.* 4. ab obstructionibus, aut ex compressione instrumentorum, aut humorum abundantia ad facultatem quidem collata, aut demum ex cordis inæquali intemperie. De causis vero intermittentium, quos etiam alii deficientes vocant, Gal. ibid. hisce verbis scripsit: *humorum copia creat impedimenta, quominus motum debito tempore auspicetur, vel per crassitudinem, vel per copiam humorum, quæ obruat, aut*

 oscilla

oscilla cordi vicinarum arteriarum, qua attrahit materiam, rursusque emittit, aut ex oscillis quadantenus universam vasorum capedinem, sæpe etiam foris illis, quasi vinculum sit, copia ejusmodi effunditur, nonnunquam instar oneris gravat, interdum etiam spacia, in quibus distenduntur, occupat. Intercidentes quoque pulsus ab iisdem causis proficiscuntur, minori tamen cum noxa fiunt, quam intermittentes. Recurrentes ex facultate quadam imbecilla, sed renuente ac resistente tamen, oriuntur. Myurorum causas Gal. *in nuper citato libello de puls. ad tyrones cap. 5.* ita complexus est: *Constat autem omnes tales pulsus fieri ob imbecillitatem facultatis, quæ interdum quidem ipsa sola ex propria ratione infirma sit, interdum vero & ob aliquam multitudinem, vel compressionem, vel obstructionem arteriarum cordi vicinarum, ita, ut mixta efficiatur affectio:* Et intercurrentium causas *in 2. de præs. ex pulsib.* prodidit, dicens, *nam intercurrens ex crebritate fit inæquali, quod functionem cor obiit minus plenam, ac postularet usus. Jam id ipsum fit, ubi a copia humorum oneratum cor sit, aut instrumenta obstructa, aut in arctum coacta. Caprizans pulsus ex inæqualibus interdum cordis intemperiebus efficitur: & Dicrotus, sive bis feriens ex instrumenti duritie, atque a virtute valida nascitur, & nonnunquam etiam ob inæqualem cordis temperiem: Undosi pulsus & ipsi fiunt arteria quidem humectata, & facultate aliquando forti, seu robusta.* Ex qua solent non raro ejusmodi pulsus undosi sudorem fluxurum prænunciare. Aliquando etiam a prælanguida facultate fiunt, qui facile in vermiculantes transeunt, utpote quando facultas magis ac magis est diminuta; ob id Gal. *in libello de pulsib. cap. 22.* ait, vermiculantes fieri pulsus prælanguente facultate, quæ si in pejus labatur, nulloque modo restauretur, & vivificetur, facillime in formicantes mutari, qui omnium sunt exitiosissimi, quod ad extremum facultatem venisse denotent. Convulsivi excitantur principio nervorum inflammationem aliquam sustinente, & turbulenti, quum usus pulsandi magnam sublationem requirit, & vitale robur sua functione uti non potest. Vibrosi ex facultate, robore, atque caloris copia ortum ducunt. Et serrati a nervosarum partium aliqua oborta inflammatione, hinc pleuriticorum

pro-

proprium esse pulsum, non paucis visum est, quoniam pleura dicta membrana costas subcingens inflammatur. Atque hæc de pulsuum causis sufficiant. Quibus præmissis facile agnoscemus, quales pulsus facultatem robustam, & quales præimbecillam significent. Firmam & robustam facultatem, quæ in corde quidem sedem habet, judicant hi pulsus, quippe magnus, longus, latus, celer, vehemens, dicrotus, vibrosus, undosus, atque major, altior, longior, vehementior. Ex extremis vero solum vehementissimus robore valere facultatem demonstrat. Horum pulsuum primo vehemens, vehementior, vehementissimusque, & secundo loco magnus, tertio altus, quarto vibrosus, quinto undosus, atque omnium postremo bis feriens, robur in facultate denotant. Vehemens enim pulsus, Gal. *in* 1. *de præs. ex pulsib. cap* 7. docente, a facultatis robore semper fit, ac quo sit vehementior, tanto robur majus esse facultatis: & paulo post ait: at robustissima cum vehementissimum, tum etiam majorem, excitat pulsum, simulque, si nihil variet usus, rariorem. *In libello de pulsibus* scribit Galen. vibrosum pulsum, quoniam robur facultatis significat, calorisque copiam, idcirco optimam aliquando Crisin prænuntiare. Horum vero pulsuum majores, & auctiores majorem quoque virium firmitatem denotant, & ad extremum deducti, excepto vehementissimo, qui omnium maxime robur perpetuo testatur, infirmam facultatem significant. Pulsus prælanguidam facultatem denotantes hi profecto exsistunt, scilicet, parvi, angusti, humiles, languidive, intercurrentes, myuri omnes, vermiculantes, formicantes, atque ad extremum qui pervenerunt, vehementissimo excepto. Istorum quoque vim imbecillam declarantes, alii diminutam, alii humorum multitudine, aut vitio, gravatam ac oneratam esse decernunt, & alii cum per se infirmitatem, tum ab humoribus, ut dictum est, auctam, denotant, uti Gal. demonstravit *in libello de pulsib. nuper citato cap.* 34. Ex se ipsa imbecillam facultatem ostendunt pulsus, nullam habentes inæqualitatem, veluti ab inæqualibus gravatam coarctatamque aut ab humoribus, aut ab aliquo morbo, facile dignoscitur. Horum vero

Pulsus quinam facultatem vitalem robustam, significant.

Quinam prælanguidam.

omnium inæqualium vermiculantes, formicantes, intermittentes, & myuri deficientes; & ex æqualibus, languidi, parvi, submissi, maxime sunt exitiosi, virtutemque maxime languere decernunt, omniumque maxime languidissimi, minimi, tardissimi, humillimi. Quare ii omnes prælanguidam facultatem ostendunt, alii ipsorum magnam, alii majorem, atque alii maximam, cujusmodi sunt formicantes, & languidissimi.

Cap. IV.

De pulsibus salutem & exitium indicantibus.

Pulsus optimi quinam.

Pulsus optimi, qui salutem in ægrotis pollicentur, hi profecto exsistunt, quippe parum aut nihilo a statu bene valentium mutati, atque æquales, ordinati, magni, vehementes, & languidi, parvi, inæquales, ac inordinati, si minus languidi, majores, æqualiores, atque ordinatiores evadant, quod ipsi virtutem languentem augeri atque instaurari significent, veluti exitiales habentur, magni, vehementes, æquales, ordinati, qui minuuntur, & languidi evadunt, inæquales atque inordinati. De quibus Galen. *in lib.* 3. *de crisibus cap.* 9. ita scripsit: *Sed manifestissime ex pulsibus cognoscuntur, neque enim parvo interstitio differunt, qui mortis ratione citius, quam sperabatur, ad quandam falsam declinationem perveniunt, ab iis, qui vere declinant.* In utrisque enim febrilis calor dissolvitur. Fit vero hoc ex causis maxime contrariis, siquidem naturæ robori maxime contraria est imbecillitas. Vehementior igitur fit continue magis pulsus & æqualior atque ordinatior in bona declinatione, expellit enim natura fortis omnem subito febrilem calorem. Debilior vero atque inordinatior & inæqualis est pulsus in mortalibus declinationibus. Languidi itaque inæquales, inordinati, qui continuo subito fortiores, æqualiores, atque ordinatiores evadunt, si modo in melius ipsorum mutatio constans sit, salutem non obscure promittunt. Sed illorum sermonem prosequamur, qui non ex accidenti salutem prædicere videntur, sed per se, cujusmodi sunt primo adnumerandi

magnus,

magnus atque vehemens pulsus, qui facultatis roboris nobis indicio sunt, omniumque maxime, si probam in ipsorum differentiis servaverint æqualitatem. Ad hoc quoque genus attinere videntur hi omnes, quippe altus, longus, latus, celer, major, longior, altior, latior, celerior, vehementior, non tamen ad extremitatem in sua specie aucti, vehementissimo excepto, qui omnium certissime salutem præsagit futuram. Salutares quoque judicantur, vibrosus, undosus, & dicrotus. de Undoso Galen. *in libel. de pulf. ad tyr. cap.* 35. ita scribit: *Hic enim pulsus undosus*, inquam, *sudorem ut plurimum nuntiat, ac tanto magis, quanto mollior quidem fuerit, non tamen tenoris vacuus, si vero ipsi intercurrat altus, firmissimum habebis sudoris signum, semper enim hic aliquam excretionem significat: cum undoso quidem vel absolute magno, non tamen duro, criticum sudorum, cum vibroso autem, vel absolute duro, menstruorum potius, vel eruptionis sanguinis e naribus, vel per hæmorrhoidas, vel alvo exturbata.* Ceterum cum dictum a nobis sit, pulsus omnes, sanorum pulsibus similes, bonum prænuntiare, distinguendum erit, in quo morbo fiant, siquidem in quibusdam usque adeo malignissimis febribus perquam sanis similes apparent, atque quando exitio quoque proximi exsistunt. Sed de iis posterius accurate. Nunc de illis, qui exitium præsagiunt, sermonem habeamus. Sed id memoriæ prius mandandum, ut nunquam ex solis pulsibus malis judicium feramus; sed aliis signis una conspectis, ac simul collatis. Nam pulsus parvi, humiles, tardi, atque alii facultatem impotentem significantes, si una alia mala signa illuxerint, exitiosi judicabuntur. Cauti quoque esse debebimus, ne ii ex aliqua extrinsecarum caussarum tales prodierint, ne judicium fallax reddatur. Hinc rogatos velim Medicos medicinam factitantes, ne pulsus ægrotorum tangant, ni prius causas procatarcticas seu prægressas intellexerint, atque cognoverint, quales ex iis pulsus fieri debeant, atque ut si corpus ægrotum, omni prorsus alteratione animi vacuum. Hinc prudentes Medici perdocti, antequam pulsus in ægrotis tangant, non parum temporis conterunt, ut prius jucundas historias, vel aliqua jucunda, referant, ad sedandum alteratum

Pulsus exitum præsagientes.

in

in ægrotis animum. Quique postea pulsus tangunt, neque subito ex eo pulsu judicant, sed ad minimum, ubi quindecim aut plures pulsationes observarint, cum plerisque ægrotorum principio pulsus a Medico contactus, vel a timore, vel aliqua alia alteratione appareat alteratus, proinde non nisi plurimis observatis pulsibus de salute aut de morte erit judicandum. Sed ad propositum redeamus. Pulsus itaque nuper scripti, si una cum signis malis observantur, exitium certum portendent. Ad extremitatem quoque omnes deducti, excepto vehementissimo, qui perpetuo salutarior, lethales sunt. Minimi vero languidissimi, tardissimique omnium exitiosissimi habentur. De quibus Gal. *in libello de pulsib. cap.* 22. ita scribens, ea, quæ a nobis sunt dicta confirmavit. *Sed omnes pulsus, qui a naturali symetria multum recedunt, non boni sunt, at certo languidissimus & tardissimus & rarissimus omnium est deterrimus; pulsus autem minimus, & mollissimus, & durissimus, postea frequentissimus, at non celerrimus, neque maximus, sed hi sunt modice periculosi, solus autem in extremis optimus est omnium vehementissimus.* Sunt vero alii ex inæqualibus valde exitiosi, scilicet formicantes, vermiculantes, intermittentes, intercurrentes, rari & myuri. Formicantes enim omnium sunt exitiosissimi, quoniam, ut Gal. nobis *in eodem citato lib. cap.* 4. est auctor, ad extremum naturam venisse denotant. Atque si ipsi postea augeantur, in foribus exitium significant. Pulsuum vero intermittentium alii prorsus lethales, atque alii ad exitiosos proxime accedunt, horum etiam alii in uno tantum pulsu intermittunt, ac alii in multis, & alii intervallo unius pulsationis, atque demum alii multarum. Qui in uno tantum pulsu intermittunt, maxime timeri debent, præsertimque si subsequens ipsorum motus anteriori sit minor, quemadmodum qui motum subsequentem habent majorem anteriori, minori cum periculo observantur, eoque etiam minus periculi portendunt, si quies intervallum unius pulsationis non superaverit. Namque Gal. *in* 2. *de præsag. ex pulsib.* multos cum iis pulsibus evasisse mortalium memoriæ prodidit. Ex hisque pulsibus maxime senes atque pueri evadunt, nam in juvenibus plane

sunt

sunt exitiosi, ut Gal. ibidem tradidit, dicens. *Quies vero tempore unius pulsus inter omnes intermissiones moderatissima est, multique ex ea senes pariter & pueri evaserunt. Juvenum autem ne ex hac quidem ullus. Qui vero duorum aut plurium pulsuum tempus arteriam quiescentem habuerunt, certum semper exitium indicarunt.* Ex pulsu vero unius pulsationis intervallum intermittente plures evaserunt, puerique & senes facilius. *Cayri* in *Ægypto* dominicum a rege pharmacopolam quinquagenarium vidi, qui ex mala victus ratione cum copiam vitiosorum humorum coacervasset, sine febre in tantam corporis debilitatem incidit, ut vix moveri, ac vel etiam loqui posset. In ipso pulsus intermittens per plures dies fuit observatus, qui eo usque perseveravit, quoad probe medicamentis purgatus atque vacuatus sanguine vires recuperavit, quo tempore cessavit intermissio. Quare senes atque pueri ex hoc pulsu non ita pessime se habent, ut juvenes, in quibus plane exitiosos esse hos pulsus intermittentes voluit *Gal.* Tamen, etsi plerumque hoc verum experiatur, *Bassani* juvenem annos natam supra viginti, pleuriticam ab hinc multos annos apud Hermetem Furcaturam Jurisconsultum clarissimum vidi, in qua usque ad diem quintam pulsus ita intermittebat, ut prima die singulis septem aut decem pulsibus intermitteret spatio unius pulsationis, & secunda singulis sex aut quatuor, & tertia singulis tribus, & quarta (qua die morituram quisque merito judicasset) cum delira prorsus esset, nihil exspueret, difficillima respiratio, inquietissima, & cum pulsus singulis pulsatis duabus pulsationibus ita intermiserit, ut immobilis multo intervallo arteria maneret, pulsusque subsequentes languidi exilesque essent. Nihilominus præter omnium spem simul cum urina multa materia crassa pituitosa excreta, nulla alia observata vacuatione, aut judicio a natura facto. Sed hujusmodi casus raro fiunt, suntque in arte medendi veluti monstra. Sunt vero plerisque juvenum ejusmodi pulsus intermittentes exitiales, quod in juvenibus maximum recessum a statu salubri declarent, idque propterea, quod juvenes ob validum virium robur non nisi a fortissima causa in talem affectum incidunt, indicio enim nobis

sunt, naturam magna humorum multitudine aggravari, quos curatione sanari maxime est difficile, cum fortissima causa morbifica ægerrime tolli possit, veluti levis causa facili negotio tollitur, a qua senes ob invalidum facultatis robur facilius juvenibus in morbum labuntur, qui etiam ob id facilius (quod facilius levis quam fortis causa adimatur) sanantur. Ex intermittentibus etiam, qui subsequentes motus sive pulsus anteriori habent debiliores, apprime sunt perniciales, tametsi arteria in ipsis minus, quam sit unius pulsus intervallum, conquiescat. Ex ipsis facultatem magis ac magis debilitari nobis indicatur. Hisque pulsibus myuri maxime comparantur, quod ipsi semper magis ac magis diminuantur, ex quo & ipsi creduntur perniciales, ipsorumque maxime myuri deficientes, sive intermittentes, quippe qui eo usque decrescunt, quoad immobilis arteria remaneat, veluti qui ad imperfectam venerunt immobilitatem, quippe myuri deficientes appellati, & qui ab arteria reddita immobili denuo pulsare incipiunt, minus sunt timendi, modo signa alia meliora una illuceant. Quidam etiam observantur, qui ex natura hos pulsus vel etiam recte valentes habeant, ex quo caute Medici ad judicandum agere debent, ne decipiantur: exitiosissimi quoque sunt, languidissimi, minimi, tardissimi, atque rarissimi, de quibus Galen. *in lib.* 2. *de præsag. ex pulsibus*, ita scripsit. *Est autem eorum pulsuum ingens frigiditas causa generandorum, quæ occupet vel corpus cordis, vel spiritum, vel sanguinem, quem continet ejus sinus, vel partem aliquam vicinam. Atque si corpus ipsum cordis teneat ingens frigiditas, ita languidissimos reddit pulsus, & tardissimos, & minimos, ut maxime hæc viget. Quæ vero proficiscetur ex parte alia, raritatem longius, quam cetera, quæ diximus, genera a natura avertit.* Itaque quidam in illis sunt, cum pulsus habeant non longe minores justo, at tardiores languidioresque, tamen e vestigio pereunt. Mors autem tum minus potest declinari, cum teneat frigiditas corpus ipsum cordis. Repentina porro & in altera differentia fit. At moriuntur priores illi inter dormiendum potius, ut jam non amplius expergiscantur, alteri hi cum illo modo, tum etiam inter loquendum nonnulli eorum, ut imperitis com-

commode videantur habere, subito, ut qui animo deficiuntur, exspirant. Quorum quibusdam simul prorupit sudor, aliquibus non prorupit. Quamobrem ex iis apparet, raros pulsus, multoque magis rariores, simulque minores, languidioresque, exitiales utique esse. Sed age dicamus, cur pulsus sæpius in moribundis sanis similes appareant. Ex quibus Medici plane decipiantur, necesse est.

CAP. V.

Cur pulsus in quibusdam febribus exitiosis appareant aliquando recte valentium similes?

Sæpius fit, ut in ægrotis, malignis morbis laborantibus, pulsus ita sanorum similes observentur, ut non raro vel etiam doctissimi Medici decipiantur; non minusque urinæ, cum boni coloris, tum substantiæ, tum etiam in quibus laudabilia contenta resideant, in exitiosis morbis apparent: quæ artis medicæ ignaris mira, seu monstra in natura, videntur, cum tamen hæc docti Medici, quibus rerum causæ non sunt ignotæ, non admirentur. Nunc de pulsibus agemus, & quomodo, etsi bene valentium similes ac optimi appareant, futurum exitium significent, dicemus. De urinis vero, cum hic de his loquendi non sit locus, postea suis locis agemus. Sed modo rem ipsam de pulsibus dicamus. Hujusmodi pulsuum observatio non in omnibus morbis fieri solet, sed in malignissimis tantum, & præsertim in febribus pestilentibus, neque in omnibus: Gal. *in lib.* 3. *de præs. ex pulsib. cap.* 3. ait, hujusmodi pulsus in pestiferis febribus observari, quas hecticas pestilentes Medici vocant, quod æquales, exterius obscuræ, sine ulla alteratione, calore quidem exili appareant, ex quo ægrotantes se febre vexari neque putent. Distinguuntur etiam pestiferæ febres in ephemeras, putridas, atque hecticas. Ephemeras vocant, quæ ephemerarum modo invadunt, atque cordis spiritibus corruptis generantur; putridæ quoque putrefactis humoribus cordis fiunt, ab ephemeris maxime distinguuntur ex eo, quod putri-

Pulsus in exitiosis morbis unde aliquando recte valentium similes.

Febrium pestiferarum distinctio.

putridæ putredinis fignis non careant, nam in ipfis, urinæ crudæ, tenues, turbidæ, fubjugales, cum contentis aliquando craffis malis apparent: in ipfis quoque aliquando exanthemata apparent, aliquando tumores. In ephemeris vero, quæ fpatio unius diei interimunt, aut faltem tribus ad plus, nullum putredinis in humoribus fignum apparet. Gal. itaque vult in hecticis cum pulfus tum urinas bonas videri, propterea quod aut arteriæ fint corde frigidiores, aut quod temperamentorum in corde fit pugnantia, de illa ita fcribit: *Quocirca contingit aliquando, ut arteria, quæ frigida eft, fed a corde calefit, nec parvum pulfum, qui frigidus eft, edat, nec magnum, qui calidus, fed inter utrumque medium, qui moderatus eft, & naturalis. Et celeritate etiam moderata pulfus erit horum affectuum, itemque & vehementia moderata.* Pugnantia vero temperamenta in corde hos facere poffe non eft mirum, fiquidem, ut ait Galen. aliquando cordis corpus æquo fit frigidius, & humores, feu fubftantia contenta in ventriculis calidior, quod forte fit in peftiferis febribus, ubi ingens putredo cordis corpus affecit, ex quo calore fere exftincto redditur corpus cordis frigidius, cum humores tamen contenti inflammati fint, aut aliquando contra, quippe ubi humores æquo fint frigidiores, & cordis corpus calidius, quovis horum modorum contingit fieri pulfus moderatos & fere naturales, de quibus Gal. ita fcripfit. *Qui fane affectus, vel optimos Medicos fallunt, quod nunc quoque in maxima peftilentia accidit. Quidam inde ab initio ad finem ufque, alii per totum morbum, probum pulfum habebant, qui perparum deflexiffet de natura, qui quidem præter ceteros perierunt.* Animadvertimusque eos primis ftatim diebus & peftilentia laborare, & peffime affectos effe ex acredine caloris, atque ipfa caloris fpecie, denique quod pulfus, parum præter naturam immutati, iis in eo ftatu perpetuo maneant; nam in fpeciem præcipue hecticarum, quas vocant, febrium incidunt hujusmodi pulfus. Si qui effent inter ægrotos, qui fe negarent febricitare, his febris, occupato ipfo cordis corpore, plane erat confirmata, & ut ita dicam, in habitu. Demum tertiam caufam pulfuum moderatorum in pefti-

pestiferis quibusdam & exitiosis morbis, ita expressit. *Quod vero in sermone prætervimus, ubi aer, quem spirando attrahimus, infectus putredine sit, ac putredo corpus cordis attigerit, illi pulsus fiunt.* Nec jam quicquam habet admirationis, si eos pulsus, quos memoravimus, tali affecti peste habeant, ob pestilentem respirationem; nec si omnino morituri sint: atque propter hasce causas in febribus, vel etiam lethiferi pulsus recte valentium similes observari solent.

CAP. VI.

De prædictione ex respiratione, quidque primo ipsa sit, atque quot ipsius differentiæ observentur?

Variarum in ægrotis respirationum observationem ad prædictionem nedum utilem esse, sed quinimo multum necessariam, neminem latere, certe scio; sed ex ipsa firmiorem quoque quam ex pulsibus haberi in morbis prædictionem, non paucis visum est, ac vel etiam esse certiorem, quod pulsus facile a qualibet etiam causa extrinseca mutantur, hinc Medici, si alterationes extrinsecus pulsibus illatas incaute perspectas habuerint, sæpe decipiantur. Hinc Hipp. nulla, vel saltem pauca, de pulsibus scripsisse, non paucis est persuasum. De respiratione vero, quod ab ipsa certiorem ad prognosin notitiam Medici assequi possint, satis accurate multa nobis tradidisse, & varias non minus in multis ægrotis (ut apud ipsum in Epidemiis legitur) spirationum differentias ad prognosis judicium adnotasse. Quare de hac quoque ad prædicendi rationem accurate nobis in præsentia est agendum. Sed antequam de prædictione a respirationibus agamus, primo quid ipsa sit respiratio, quæque ipsius sint differentiæ, atque causæ, cognoscamus. Quid vero sit non æque omnes sentiunt. Asclepiades respirationem esse animæ generationem affirmavit. Praxagoræ vero animæ dici corroborationem placuit. Sed Philistion, & Diocles caloris innati esse ventilationem, & refrigerationem voluerunt. Ex Hippocrat. rectius caloris nutritionem atque refrigerationem.

Respiratio quid.

 nem,

nem. Porro hi, cujus tantum gratia respiratio fiat, enarrant. Nos vero dicemus respirationem nihil quidem aliud esse, quam pulmonum pectorisque sensibilem motum, quo pulmones dilatantur, ac comprimuntur. Ex quo duplex apparet, primo inspiratio quippe & exspiratio. Atque his duabus respirationibus duplex quies, sive ut Galeno placuit, duæ cessationes æque respondent, una scilicet, quæ est ante dilatationem, at post ipsam altera, quæ ante quoque compressionem est. Dilatatione enim frigidus aer inspiratur, quo sane innati caloris (si Galeno *de libro causis respirat.* credimus) symmetria conservatur, animalisque spiritus substantia nutritur. Galenus scripsit *in primo libro de respirat. differ. cap* 3. respirationem calori, qui circa cor est, esse utilem, ac pulsus calori, qui per totum animal est dispersus; hic quidem a pulsibus refrigeratur, veluti cordis calor a respiratione. Exspiratione vero fumosum halituosumve excrementum a corde expellitur. Ceterum, ut recte fiat respiratio, cerebrum recte valere est necesse, utpote, quod septum transversum, thoracem, ac omnes musculos respirationi servientes facultate moveat, itemque cor, pulmonesque. Quibus quidem membris seu partibus læsis, respirationem vitiari, est necesse. Ex quibus medicinæ scriptores triplicem respirationis causam faciunt, unam quidem animalem facultatem, moventem musculos, septum transversum, pectus, pulmones, & quæ in cerebro sedem habet; alteramque instrumenta respirationi servientia, prænarrata; atque tertium usum, qui est innati caloris refrigeratio, spiritus naturalis nutritio, atque genitarum fuliginum expurgatio. Sed his præmissis ad respirationis notitiam pertinentibus, respirationis quoque differentias in medium afferamus. Primo itaque per respirationem tum inspirationem, qua frigidum aerem attrahimus, tum exspirationem, qua fuligines excernimus, intelligimus. Cujus quidem respirationis duæ inprimis apparent differentiæ, quippe quædam motum respicientes, & quædam quietem: ad motum attinentes penes magnitudinem, parvitatem, velocitatem, tarditatem, spectantur, quatuorque numero existunt, quippe magna, parva, velox & tarda: ad quietem vero,

Respirationis differentiæ.

vero quæ referuntur, ſunt frequentia reſpirandi, atque raritas. Ex quibus colligamus reſpirationis differentias eſſe, magnitudinem, parvitatem, celeritatem, tarditatem, frequentiam, & raritatem, quas Galen. *in* 1. *de different. reſpirat.* complexus eſt. Sunt vero hæ omnes aut in tempore motus, uti eſt velox & tarda reſpiratio, aut in quantitate diſtentionis, veluti magna, & parva, aut in quantitate contractionis, veluti eſt etiam magna, & parva, aut denique in quiete reſpirationis, quæ eſt frequentia atque raritas, atque hæ ſimplices ſunt reſpirationis differentiæ: quibus varie complicatis octo compoſitæ differentiæ depromuntur, quippe magna velox, magna tarda: parva velox, parva tarda: frequens magna, frequens parva: rara magna, & rara parva. Magnam illam dicimus reſpirationem, in qua magnam copiam aeris attrahimus, atque magnam fuliginum copiam exſpiramus, ſive expellimus, atque e contrario parvam, in qua exiguum aeris inſpiratur, & parum fuliginum genitarum exſpiratur, ſeu expellitur. Celer vero eſt, in qua parvo quidem tempore pulmones moventur, & tarda, quæ longo tempore fit. Frequens etiam ſeu denſa appellatur, cui breve eſt tempus quietis, contra cui longum eſt, rara. Addamus alias reſpirationis differentias, quarum una penes æqualitatem atque inæqualitatem accipitur, & altera penes ordinem, prout reſpirationum aliæ ſervant ordinem, & aliæ non, atque tertia penes caliditatem & frigiditatem, quod quædam calida ſit, & quædam frigida. Æquales reſpirationes illas dicimus, in quibus multarum quidem reſpirationum vel unius tantum pares differentiæ, mutuoque æquales exſiſtunt. Inæqualesque, ubi inæquales reſpirationes obſervamus. Ordinatæ quoque hæ ſunt, quæ aliquem ordinem ſervant, atque contra, inordinatæ. Et calidæ item dicuntur reſpirationes, ut poſterius accurate intelligemus, in quibus halituoſus calidusque ſpiritus expellitur; & frigidæ, ubi frigidus. Sunt demum aliæ quoque rythmæ, & arythmæ, id eſt, quæ rythmum ſervant, & quæ non. Eæ proportionatam habent reſpirationem tempori, annis, locis, regioni, ætati atque temperiei, & ex oppoſito arythmæ. Ex quibus

In tempore motus.

In æqualitate & inæqualitate.

In reſpirationibus ordinatio, & inordinatio.

In Rythmi ratione.

quibus omnes vidimus reſpirationis differentias, quas Hipp. cum *in libr. 2.* [a] tum *in 6. Epidemior.* [b] *comm. 3. text.* 11. ita perſtrinxit, dicens. *Denſi ſpiritus, parvi, magni, rari, exit extra magnus, intro parvus, hic quidem tardans, ille feſtinans, duplex intro revocatio velut ſuper inſpirantibus, calidus, frigidus.*

Cap. VII.

De cauſis reſpirationis.

Reſpirationis cauſæ communes.

Nunc cauſas reſpirationis attingamus, quæ duplicis ſunt differentiæ, quippe quædam communes, & quædam particularium reſpirationum, quæ particulares exſiſtunt; de communibus primo agamus, quæ ex Galeno in libro *de cauſis reſpiration*: ſunt facultas voluntaria motiva, quæ organa movet reſpiratoria, inſtrumenta voluntati ac reſpirationi ſervientia, atque demum uſus ſeu utilitas, in cujus gratiam reſpiratio fit. Ab his quidem cauſis omnis fit reſpiratio, ac optima ipſis nihilo a naturali ſtatu mutatis, & vitiata vel omnibus, vel aliquibus ex ipſis a naturali ſtatu mutatis. Ex voluntariæ quidem motivæ facultatis obſervatione, naturæ cum robur tum imbecillitas nobis innoteſcit, non minusque ab inſtrumentorum reſpirationis, & utilitatis, ſeu uſus notitia. Sed quomodo fiat reſpiratio, quibusque inſtrumentis ad ipſam agendam facultas utatur, ac ad reſpirationis utilitatem, Galen. *in* 1. *lib. de differ. reſpiration. cap.* 4. ita docuit: *facultas quædam animalis movet thoracem, cum hoc ſimul pulmo movetur, ad hujus vero motus ubi diſtenditur, ſequitur inſpiratio, ubi contrahitur, exſpiratio.* Demonſtratum etiam ibidem eſt, maximam & principaliſſimam reſpirationis utilitatem eſſe inſitæ caliditatis conſervationem, jam vero & animalis ſpiritus nutritionem. His itaque ſic habentibus, ſiquidem facultas, & utilitas, & unumquodque organum recte ac proſpere habuerint, juxta naturæ legem animal reſpirat. Si vero quid ex eis vitiatum fuerit, juxta illud etiam reſpirationem impediri neceſſe eſt: & hæc de cauſis reſpirationis in communi. Quibus præmiſſis ad ſingularium reſpirationum

Singularium reſpirationum cauſæ.

a p. 1025. b Sect. 3. Text. 8. p. 1169. ubi quædam addita ſunt.

tionum causas attingendas declinemus, sine quibus ex respiratione quicquam certi ad prædictionem habere non possumus. Exordiamur vero a simplicissimis respirationum differentiis, & primo a magna parvaque respiratione. Magna vero respiratio, ut Galen. *in eodem libro* docuit, ab urgente fit utilitate, & parva ab utilitate exsoluta, aut ab aliquo dolore partis, moventis thoracem. Ceterum cavendum est, ne decipiamur, nimirum ut magnam illam esse respirationem credamus, in qua plurimum pectus dilatatur, sed in qua plurimus spiritus attrahitur; nam quibus vel tumor, vel angustia sine flammeo calore, spiritalibus membris insidet, in his thoracis quidem dilatatio maxima est, id vero, quod inspiratur, parum est. Aliquando etiam maxime usu urgente, sed facultate exstincta fere fit maxime thoracis dilatatio, in qua aliquando moventur scapulæ, nares, quam spirationem sublimem, & phœnomenam, id est apparentem, Medici appellant. Quare prudenter se gerere debent Medici, per magnam quidem respirationem ut non magnam thoracis dilatationem intelligant, sed in qua plurimus spiritus attrahitur, & contra parvam, in qua parum spiritus suspiratur, tametsi thorax maxime dilatetur ac distendatur. Velox vero respiratio fit & ipsa ab urgente utilitate, seu a magno calore, ac facultate ei servire potente, id est, robusta, atque nullo organorum reluctante. Tarda a contrariis fit causis, utpote a diminuta utilitate, ac virtutis imbecillitate. Frequentem vero respirationem, aut dolorem, aut inflammationem supra septum transversum, Gal. cum *in* 1. *Epidem. comm.* 3. *text.* 18. tum *in tertio libro com.* 3. *text.* 74. tum alibi testatum reliquit, quod ab Hippocrat. accepit, qui *in primo libro prognostic* [a]. de frequenti respiratione ita habet: *Spiritus autem, qui creber est, signat dolorem aut inflammationem in regionibus, quæ supra præcordia sunt:* quæ fit a dolore frequens seu densa, ex dolore in parte affecta nobis innotescit: ab inflammatione simplici, phlogosi Græcis dicta, perinde si dixerimus a flammeo calore, cognoscitur ex eo, quod spiritus, præterquam quod densus est, etiam calidus appareat. Addamus nos densum seu frequentem reddi spiritum propter vel ali-

Respiratio magna unde.

Velox unde.

Tarda unde.

Frequens unde.

[a] P. 38. lin. 7.

quam phlegmonem, aut humorem, aut tumorem, naturam gravantem, & angustiam inducentem, quæ quidem respiratio solet una cum stertore observari. Quæ vero longo intervallo fit, rara dicta, aut cordis refrigerationem, aut delirium significat; atque hæ sunt primarum simplicium respirationum differentiarum causæ, quibus tamen quicquam certi ad prognosticum Medicis non ostendi, Galen. *in primo de different. respirat. cap.* 22. nobis prodidit, quo loco docet, judicium fieri tantum oportere a compositis, ut possimus certum de salute ac morte ægrotantium ferre judicium. De compositarum vero respirationum causis ibi ita scripsit. *Itaque ad solas illas compositas respirandi difficultates animum intendere nos oportet, in quibus simplices quidem communes sunt plurium affectionum, & ob id nihil certi indicant, conjugatæ vero aliis quibusdam ad certum ac minime fallax discrimen veniant. Magnitudo enim respirationis ipsa per se respirandi difficultas quædam est simplex, verum nullius certæ cognitionis est signum, siquidem & urgente utilitate, & læsa mente fieri solet. At vero si cum densitate consistat, ingentem vitalitatem, si cum raritate, delirium indicat. Similiter autem & parvitas, ipsa quidem per se ipsum, aut dolore afflictam aliquam particulam, aut utilitatem exsolutam ostendit. Itaque neque ipsa aliquid certi indicat. Quando vero componitur, cum densitate quidem dolorem, cum raritate vero, facultatis exsolutionem portendit. Quin etiam si ipsam densitatem per se solam aut raritatem in manus sumas, ipsarum neutram per se inveneris quicquam certi significantem, nisi hoc discrimen accedat, ut videlicet cum altera quapiam respirandi difficultatis specie copuletur. Densa enim simulque magna utilitatis augmentum indicat. Densa vero simulque parva organi alicujus, quod cum respirationibus commovetur, dolorem: ipsa etiam rara, quæ ad deliria & perfrigerationes consequitur, si quidem cum magnitudine fuerit copulata, prius ex prædictis, si vero cum parvitate, posterius indicat, & ob id sane omnium compositarum respirandi difficultatum hujusmodi conjugationes utilissimæ sunt, utpote & manifeste & constanter unamquamque affectionem indicantes. Densitas quidem cum parvitate,*

Rara unde.

Respirationum compositarum causæ.

tate, dolorem, cum magnitudine vero, utilitatis augmentum. Raritas autem cum magnitudine, delirium; cum parvitate, facultatis exſolutionem[a] *notat.*: Hactenus Gal. de ſimplicium compoſitarumque reſpirationum cauſis. Nunc ad æquales, ordinatas, & inæquales, & inordinatas deſcendamus, ipſarumque cauſas ſpectemus. Æquales enim, & ordinatæ reſpirationes fiunt a facultate vitali recte valente, nulloque inſtrumentorum ſervientium reſpirationi vitiato, aut quovismodo læſo. Veluti inæquales inordinatæque contrariis a cauſis efficiuntur. Non ſecus quam & pulſus inæquales inordinatosque fieri diximus. Quarum quidam reſpirationum eadem eſt generatio, ut Gal. *in eod. lib. de differ. reſpir. cap.* 17. hiſce verbis tradidit. *Viſum eſt autem aliquando, raro tamen, non alteram tantum, ſed ambas totius reſpirationis partes in uno & eodem homine ita habere, & maxime hoc fieri, cum humorum copia in aſperis arteriis coacervata hominem ſuffocet ex pleuritide pernicioſa, aut peripneumonia non expurgata, aut ſuppuratione iſtic conſiſtente, ita ut in hac parte reſpiratio cum pulſibus conveniat. Monſtratum eſt, & in illis propter obturationes organorum, compreſſionesque, & omnino coarctationes inæqualitatem fieri.* Hoc idem etiam clarius ſcripſit *cap.* 19. ita dicens. *Quare omnium inæqualitatum, tum quæ ſecundum unam actionem, tum quæ circa plures ex ordine conſiſtunt, aut aſperarum arteriarum coarctatio, aut thoracis muſculorum aberrans motus, aut facultatis ipſam efficientis debilitas, cauſa fiet.* Ab iiſdem ipſis cauſis & inordinatæ reſpirationes, ſed ab aliis etiam quippe convulſis muſculis, moventibus thoracem; cujusmodi eſſe videntur luctuoſæ ſuppurationes appellatæ, Gal. *in* 6. *Aph.* 54. docente. Rythmum etiam reſpirationes quæ ſervant probam, continuitatem naturalis caloris ſignificant, veluti rythmum non ſervantes fiunt a caloris corrupta ſeu vitiata ſymmetria: Calidæ omnes reſpirationes a calore maxime aucto oriuntur, veluti a ſpiritu frigido exſpirato illum admodum defeciſſe, exilemque effectum eſſe declarant quippe frigidæ reſpirationes. De his Hipp. *in Prognoſt* [a]. *text.* 24. *Qui vero frigidus de naſo, & ore exſpiratur, admodum exitialis jam eſt*, quod emortuam facultatem, ſeu calorem exſtinctum, denotat.

a p. 38. lin. 10.

Sed caute est agendum, ne per respirationem frigidam intelligamus parvam & raram, cum & ipsa insiti caloris refrigerationem significet, sed exspirationem frigidam: atque ita de calida, ubi ex ore & nare calidum exspiratur, & non, quæ magna & frequens est, tametsi calida & ipsa, quod magnum calorem denotet, dici possit, non tamen actu calida est, de qua Hipp. & Gal. intelligunt. Sed jam satis circa respirationum caussas versati sumus, nunc de prædictione ab ipsis petenda scribamus.

Cap. VIII.

Quid bene, & male, spirare in morbis significet?

Bene spirare in morbis. quid significet.

Bene ac recte secundum naturam ægrotis spirare ad salutem prædicendam perpetuo magni momenti esse, neminem latere, arbitror. Hipp. *in* 1. *Prognost* [a]. *text*. 25. ita de hoc scripsit: *Spirationis autem facilitatem existimari oportet perquam magnam vim habere ad salutem in omnibus morbis acutis, qui in quadraginta diebus judicantur.* Neque immerito quidem, cum, Galen. ita *in comment.* docente, *bona respiratio thoracem, cor, pulmones, septum transversum, pleuram membranam, & denique omnes partes servientes respirationi recte valere demonstret: neque enim fieri potest, aliquo ipsorum membrorum respirationi servientium læso, ut ægroti naturaliter respirent.* Ex quo merito quoque Gal. bonam respirationem *in lib.* 1. *de Crisib.* inter bona signa recensuit. Ceterum, ut a respiratione bona quicquam certi judicemus, duo alia quoque signa attendere debebimus, quippe pulsus prævalidos, atque ægrotos recte se habere ad omnia, quæ illis offeruntur. Hæc enim tria signa, simul observata, quippe ægrotos recte ac secundum naturam respirare, bene se habere ad ea, quæ illis offeruntur, atque demum ubi pulsus satis robusti apparent, magni momenti esse ad salutem prædicendam, Gal. *in* 3. *lib. Epidem.* memoriæ prodidit. Hisque hæc signa, vel etiam in moribundis, salutis spem indicasse, non raro vidimus. Quare recte spirare in omnibus acutis morbis

[a] p. 38. lin. 11.

bis, bonum eſt, atque contra, malum; quod neceſſario ſignificetur, aliquod organum reſpirationi deſtinatum non recte valere: non tamen exitium hoc ſolum ſignum exprimere poteſt, ſed una cum aliis exitialibus, omniumque certiſſimum exitium præſagit, ſi una ægrotus cibum abhorreat, non ſitiat, tametſi lingua prærida maximeque exuſta ſit, cum peſſimis excrementis, pulſusque prælangueſcant, ſatis tuto ex his mors præſagiri poterit. Quare reſpiratio mala, ſemper mala eſt, tametſi non ſemper in acutis morbis lethalis; peſſima vero, ubi cum peſſimo aliquo ſigno apparet, & multo plus ſi cum multis. De quibus Hippoc. *in* 4. *lib. Aphoriſ* [a]. ait: *In febre non intermittente, ſi ſpiritus difficultas acciderit, & deſipientia, lethale eſt.* Ceterum dicet Lector, quales malæ reſpirationes exſiſtunt? Cui has eſſe reſpondebimus, quippe magnam raram, parvam frequentem, quam in moribundis Hipp. conſuevit dicere breviſpiram, ſpiritum exilem, ſpiritum imminutum: peſſimæ quoque ſunt, quæ cum ſtrepitu thoracis ſpectantur, veluti quomodo hi reſpirant, qui ex ſubmerſione ſpirant, hæque obſcuræ, ſtertoroſæ, interruptæque dicuntur, de quibus Hipp. *in eod. lib. Aphor.* 68. ſcribit: *In febribus ſpiritus offendens, malum; convulſionem enim ſignificat.* Per quem ſpiritum offendentem, Gal. auctore in ejus Aph. comm. intelligit ſpiritum, qui medio ſui interruptus ſubſtiterit; luctuoſæ itidem reſpirationes peſſimæ haberi debent, quod Hipp. *in* 6. *lib. Aphor.* 54. nos docuit. Omnium peſſimæ, quæque in moribundis obſervantur, ſunt frigidæ, quippe cum ex naribus ac ore frigidum exſpiratur: demum ſublimes, obſcuræ, urgentes, quem ſpiritum *in lib.* 2. *coac. præſag* [b]. *ſect.* 7. *text.* 39. ita expreſſit, dicens: *Peſſimus autem morti propinquus, extendens, urgens, & obſcurus:* quibus verbis intelligit, primo ſpiritum ſublimem & phœnomenon, ſeu apparentem appellatum, in quo pectus maxime diſtenditur, atque aliquando ſcapulæ, & pinnæ narium naſi moventur, quod vero inſpiratur, ita parum eſt, ut vix ſenſu percipiatur, denſiſſimum tamen eſt propter urgentiſſimam caliditatem: atque hæ ſunt malæ reſpirationes, de quarum quidem Prognoſtico ſigillatim a nobis erit agendum, ut accuratius

Male ſpirare in morbis quid ſignificet.

Reſpirationes quænam malæ.

a Aph. 50. *b* Text. 260.

tius ab ipſis ſingulis prædictionem aſſequi quisque ſtudioſus poſſit.

Cap. IX.

Quid reſpiratio magna velox, magna tarda, parva velox, parva tarda, & magna frequens, magna rara, in morbis ſignificet?

Reſpiratio magna velox quid in morbis ſignificat.

Magna & velox reſpiratio, quanquam in corporibus, ut Gal. ſcribit *in lib.* 1. *de difficult. reſp. cap.* 20. plurimum fuliginoſorum excrementorum adeſſe declarat, facultatem tamen integram eſſe, viribusque potentem, nullumque organum ex reſpiratoriis vitiatum denotat, ſiquidem magna ſimulque velox fit, ſi utilitas urget, & organa ſint prompta, & facultas integram ſanitatem ſervet, ſimiliter autem, & magnam ſimulque tardam in delirantibus fieri, nuper oſtendimus, ſic & parvam ac velocem, quibus eſt congregatum fumoſum excrementum, & dolet ſimul aliqua particula, quæ circa reſpirationem movetur, aut quæpiam inflammatio; ut Hippocrat. 1. *Prognoſtic* [a]. *text.* 24. & Galen. *in* 3. *Epidem. comm.* 3. *text.* 74. de Pythione [b], qui ſuper Herculis fanum, docent, parvam ſimulque tardam iis fieri, quibus nullum fumoſum excrementum eſt coacervatum, cum dolore, ut dictum eſt, alicujus organi ex reſpiratoriis, aut inflammatione: hæ duæ differentiæ reſpirationis cum malis ſignis plus duabus prioribus ſunt timendæ, quod facultatem prælanguidam, aut exſolutam, aut denique partem quampiam thoracem moventem dolere, denotent. Magna & velox reſpiratio plurimum fuliginum, & incendii, ſed cum facultate integra, & forti ſignificat. Quæ vero ſimul & tarda melior eſt, cum ipſa ad recte valentem plus accedat, integramque & fortem facultatem, ſine calore multo & absque fumoſis excrementis. Hæ omnes cum aliis ſignis erunt a Medicis ſpectandæ, & ex ipſis ſimulque cum aliis, quæ illuxerint, judicium deliberari. Sed ad magnas ſimul frequentes reſpirationes, & ad magnas ſimul & raras declinemus, cum ab ipſis præſagiendi ratio magis illuceat. Magna reſpi-

Magna & tarda.

Parva & velox.

Parva & tarda.

Magna & frequens.

a p. 38. lin. 7. b Lib. 3. Epidem. p. 1098. Ægr. 3.

respiratio, & simul frequens ea est, in qua plurimus spiritus trahitur, & calidus, & fervens ex ore & naribus efflatur. Quæque fit aut, uti docet Hippoc. *in* 1. *Prognostic* [a]. *text.* 24. quod aliqua pars ex respiratoriis seu thoracis inflammationem aut dolorem patitur. Cujusmodi sunt cor, septum transversum, pulmones, aut pleura membrana, aut musculi etiam thoracis: nam hæ partes dolentes, ac inflammatæ, quod non, ut opus est, dilatentur, spiritum frequentem seu densum fieri necesse est. Signant vero ex magnitudine cum facultatis robore hæc fieri. In quo non levis salutis sit spes. Quæ vero cum magnitudine etiam raro fit, nobis in acutis morbis delirium subesse declarat. De quibus quidem Hippocrat. *in primo Prognosticorum* [b] *text.* 24. ita scripsit. *Qui vero spiratur magnus multoque interposito tempore, delirium indicat.* Sed quomodo magnum spiritum intelligemus? an ubi magna thoracis fit dilatatio? nequaquam magna thoracis dilatatione magnam fieri respirationem observamus, nam, ut unquam dictum est, quibus vel tumor, vel angustia sine flammeo calore spiritalibus membris insidet, in his thoracis quædam dilatatio maxima est, id vero quod inspiratur parum est. Ex quo magnam dicimus respirationem magni inspirati aeris, atque inspiratarum fuliginum multarum, ratione. Quod vel ipse Hipp. expressisse visus est, cum dixerit, qui vero spiratur magnus, quæ de spiritu, qui effertur, magnitudinem intelligendam denotant, minimeque de thoracis dilatatione. Addamus in differentiis respirationum sublimem ac phænomenam vocatam respirationem, in qua maxime thorax dilatatur, parvam atque exilem esse, ex Gal constare. Quare dicatis spiritum magnum & rarum delirii nobis esse signum? Gal. *in lib.* 2. *de difficul. respir.* uberiori sermone demonstravit hoc verum esse, quippe hujuscemodi respirationem delirium significare. Verum non exinde necessarium, ut omnes, qui delirant, eo modo respirent, fore dicamus; quando hæc fieri simul possint, quippe delirantes ut simul angustiam thoracis, vel dolorem sentiant, vel virium languorem. Quæ omnia in ipsis quidem deliris parvum atque rarum spiritum efficiunt. Omnes vero, in quibus magnus & rarus fit spiritus, deli-

Magna & rara.

[a] Vide loc. modo allegat. [b] p. 38. lin. 8.

delirare non erit dubitandum. Cujusmodi in Philisco, Sileno, uxore Dromeadai, atque in aliis ab Hippocr. fuit observatum. At quid ad prognosticum hac respiratione? magni semper ad id erit momenti, idque præsagiet, quod delirium perpetuo malum est, non tamen semper exitiale, sed solummodo ubi una alia signa prava & lethalia illuxerint, quæ cum respiratione in Philisco, Sileno, uxore Dromeadai, adolescente Mœlibeæ phrenitico, illuxerunt. De Philisco Hipp. *in* 1. *Epid.* 3. [a] *text.* 18. ita habet; *Spiritus huic erat perpetuo quasi revocatus, rarus & magnus. Lien in tumorem rotundum elatus erat: sudores perpetuo frigidi, accessiones diebus paribus.* In hoc sudores frigidi, ut suis locis demonstrabimus, fuerunt ex signis exitialibus. Et de Sileno [b] *text.* 19. *A primo hic ad finem usque spiritum magnum habuit & rarum, & hypochondrii perpetuam palpitationem*, quæ in processu fuere lethalia, quippe primo inter initia urinæ nigræ cum nigro sedimento, delirium, dejectiones pingues, sudor capitis sexto die, extrema frigida lividaque, atque alia, quæ cum illa respiratione magna ac rara, miserum Silenum nedum delirum esse, sed certe moribundum, proculdubio denotabant: & de uxore Dromeadai [c]: *Sexto mane riguit, cito percaluit toto corpore, sudavit, extrema membra frigida, deliravit, spiritus magnus & rarus. Paulo post convulsiones a capite cœperunt, subito obiit.* De adolescente vero Moelibææ [d] *in lib.* 3. *Epid. comm.* 3. *text. ult. spiritus rarus & magnus per intervallum. Hypochondrii contentio submollis ex utrisque oblonga, perpetua cordis palpitatio, reddidit urinam oleosam.* Sed age de aliis respirationum differentiis agamus, præsertimque de parvis.

Cap. X.

Quid respiratio parva frequens, parva rara, significet?

Respiratio parva & frequens in morbis quid significat.

Parvum spiritum Gal. *in* 3. *Epidem. comm.* 3. *text.* 74. appellat exilem, atque imminutum, atque etiam obscurum, vix enim respirare ægrotos videmus. Hujusmodi respiratio per-

a Epidem. Lib. 1. Ægr. 1. p. 966. *b* Ibidem. Ægr. 2. p. 969. *c* Ibidem. Ægr. 11. p. 987. *d* Epidem. Lib. 3. Ægr. 16. p. 1117.

perpetuo mala eſt, ut quod propter caloris nativi, ſeu naturæ exſolutionem fiat: quæ ſi etiam frequens ſit, ut Galen. docet, eodem in loco dolorem ſignat, vel inflammationem ſupra ſeptum transverſum. Sed auctor Coacorum præſag. [a] *in lib. 2. Sect. 2. text.* 34. ait: ſpiritum frequentem inflammationem & dolorem in locis principibus ſignificare. Hujusmodi reſpiratio in acuto morbo maxime eſt timenda, & plus ea etiam, ſi poſt magnam quidem reſpirationem fiat. Nobis ſane denotat, aut naturam reſolutam eſſe, ut dictum eſt, aut principem aliquam partem maxime lædi aut dolore aut inflammatione, aut utrisque ſimul vexari: judicium vero ex ſola hac reſpiratione certum non erit, niſi fuerit aliis ſignis confirmatum. Plures enim fuere ita in acuto morbo reſpirantes, qui incolumes evaſere. Sed ubi alia ſigna illuxerint prava, proculdubio ex ipſa exitium erit timendum; omniumque maxime, ſi e frequenti parva evaſerit, qualis poſtremo in tabidis ſolet obſervari: frequens itaque & parva cum pravis ſignis, lethalis eſt. Qualis ab Hipp. [b] in ſorore *Temenei* fuit obſervatus: in qua die decima ſexta ſpiritus gracilis factus eſt & denſus, & mortua eſt. Sed age de parva & rara agamus. Quæ omnium fortaſſe eſt peſſima, quod naturam viribus exſolutam morbo ſuccumbere nobis declaret. Ex quo hunc ſpiritum Medici frigidum merito appellant, quia ſummum frigus & naturæ exſtinctionem oſtendit, quod Galen. *in* 3. *Epidemiorum comm.* 3. *text.* 74. ita meminit: Parvum eſſe quendam pariter & rarum ſpiritum, qui cum refrigeratur, emoritur jam vitalis facultas, & hoc ſymptoma eſſe quoddam admodum lethale, hiſce verbis expreſſit: [c] *Si frigidum e naribus exſpiretur, exitiale jam eſt admodum.* Cujusmodi fuit obſervatum in *Pythione* [d] moribundo, atque in aliis, ab Hippocrate. Sed his perſpectis reſpirationum judiciis, breviter eas omnes perſtringamus reſpirationes, quæ in moribundis ſolent obſervari.

Reſpiratio parva & rara.

a Text. 260. *b* Epidem. lib. 4. pag. 1131. text. 28. *c* Hippocr. Prognoſt. p. 38. lin. 10. *d* Lib. 3. Epidem. Ægr. 3. p. 1098.

Cap. XI.

De respirationibus exitialibus, quæ in moribundis fiunt.

Respirationes exitiales. De respiratione rara & magna, magna & frequenti, parva, frequenti & rara, quomodo aliquando exitium portendant, satis dictum est: nunc reliquum, ut exitiales adnumeremus, cujusmodi est, frigida, sublimis seu Phænomena appellata, stertorosa, quæ cum strepitu fit, & aliquando luctuosa & interrupta. De frigida omnium exitialissima, quæ non, nisi in proxime moribundis attenditur, Hippocr. *in lib. 6. Epidemiorum, comm. 4. text. 27.*[a] ita habet: *Signa mortifera per cutem, nares, calidus vapor; si prius nares frigidum spiritum reddunt:* quæ melius Galen. hisce verbis expressit. *Maxime signa mortifera, per cutem calidus vapor exiens post frigidum spiritum, prius exspiratione egressum. Sed calido vapore exspirato per nares & per cutim, non in omnibus mors erit prædicenda.* De quo quidem Galen. ibidem ita scripsit; *Illis enim solis id evenire comperies, quorum mortem calidissima febris antecessit, quæ corpus ipsum totum torruit, atque ideo postremo ipsum refrigeravit.* Vitali ergo tenore, moriente jam corde, evanescente, in aliis quidem sudores syncopen inferentes proveniunt, multis scilicet humoribus pleno corpore; illis autem, qui ex prætervida febre antea exaruerunt, pro sudoribus calidus vapor tangenti tibi difflari videbitur; hinc in *Coacis præsagiis*[b] merito scribitur: *lethalis autem est & febrilis & fuliginosus, verum minus quam frigidus:* ex quo Medici tria mortifera solent hæc vocare, quippe febrem urentem: frigidam exspirationem cum raritate: atque tertio vaporem in cute calidum, aliquando sudorem seu madorem, qui in febribus mortem prænuntiat. Obscuram quoque respirationem, ut quando vix respirare ægroti dignoscuntur, perinde atque frigidam esse exitialem, de qua quidem, ubi de parva & rara egimus, satis dictum est. Ceterum per obscuram respirationem intelligimus eam,

Respiratio frigida.

Obscura.

[a] p. 1181. [b] Text. 166.

cam, quæ fit, ubi vix aliquis ſpiritus ex ore & naribus exſpiratur. Nam fieri poteſt, ut obſcuriſſima ſit, & tamen manifeſtiſſima omnibus appareat, ubi ſcapulæ, thorax, nariumque pinnæ ad ſpirationem moveantur, quam reſpirationem ſublimem & phænomenam, id eſt, apparentem, Medici merito appellant, tametſi pauciſſimus ſpiritus exſpiretur, & hac ratione ſit obſcuriſſima. De qua *in 2. Coa. præſag.* [a] ſect. 2. text. 39. ſcriptum eſt: *Peſſima autem & morti propinqua, extendens, urgens, & obſcura.* Sed jam de ſtertoroſo, & qui cum ſtrepitu fit: intelligimus autem per ſtertoroſum ſpiritum, quando inter reſpirandum ſentitur in gutture quædam veluti ebullitio, aut ſtrepitus, nimirum, ſtertor, hoc eſt, cujuſmodi fit in ſtertentibus. Hic ſtrepitus, ſeu ſonus, ſeu ebullitio latinis, Hipp. vero ῥάγχος atque ῥέγξις, & alias κέρχνος dicitur. In acutis morbis perpetuo ante exitium per diem, & parum plus, hic fervor gutturis in multis auditur. Indicat enim plane facultatem extinctam, ut neque valeat a faucibus excrementa expellere; in aliis vero, pectoris morbis laborantibus, uti in pleuriticis, peripneumonicis, fit ſtertor ille propter anguſtiam, aut ſputi retentionem, cum & ſpiratio eſt parva, & non raro orthopnoica, id eſt, maxime difficilis. Proprium eſt fere omnium morientium, ut ante exitium eum fervorem, ſeu ſtertorem, patiantur; ſed omnium maxime, pleuriticorum, & peripneumonicorum, ſuppurationumque. Quibus omnibus fervor ſeu ſtertor ille, antequam moriantur, fit: eſt itaque unum ex lethalibus ſignis. Sed accurate tamen diſtinguendum, quo tempore incipiat, aut in morbi principio, aut poſtea ingraveſcente morbo; nam ſi exitioſum eſt, nunquam apparet priuſque alia illuxerint ſigna exitialia. Cujusmodi viſum fuit in *Antiphonis filio* pleuritico [b], atque in *Menone* pleuritico. De Menone enim pleuritico Hippoc. *in lib. 7. Epid.* text. 47 [c]. habet: *Die decimaſexta, ſpiritus jam ſtertoroſus, ſudor circa frontem & cervicem, raro ad pectus, extrema & frons moderate perſeverabant frigida, ſaltatio vero venarum circa tempora detinebat, Somni comatoſi & nocte & die poſtremis temporibus.*

Stertoroſa.

 Qua-

a Text. 260. *b* Epidem. Lib. vij. Text. 28. p. 1217. *c* p. 1220.

Quare ſtertoroſus ſpiritus in morbis acutis plerunque eſt perniciaIis, omniumque certiſſimum, ubi ſigna lethalia ſimul, aut antea, illuxerint, cujuſmodi ab Hippoc. in *Menone* pleuritico fuit obſervatum; in quo præter alia ſigna, ſudor circa frontem & cervicem apparuit, quem Hippoc. *in Prognoſt* [a]. lethalem in acutis morbis eſſe affirmavit, & extremorum perſeverans frigiditas, quo nihil pernicioſius. In principio vero pleuritidis & peripneumoniæ, & febris (ut vocant) catharralis, quæ catharrum ſequitur, vel una cum ipſo fit, aliquando ob excrementorum multitudinem, ſeu (ut dicunt) ob catharri defluentis ad fauces atque ad pectus copiam, non lethaliter ſtertunt; non ſecus quam aſthmatici & orthopnoici multi, qui poſtea humore aut excreto, aut reſoluto, liberantur. Ceterum in his ſtertorem non lethalem a lethali diſtinguemus, quod hic nedum incipiat, ſed indies magis morbo quippe augeſcente augeatur, & magis ſentiatur. Hic enim prorſus lethalis eſt, neque aliquo lethalium ſignorum carebit. Ille vero, cum in principio ſtertere incipiunt, & paulo poſt augeſcente morbo, aut humore multo per tuſſim excreto, aut ab igneo calore febris conſumto, ſtertor amplius non accenditur, & fit ex multitudine humorum, neque admodum timendus ſtertor ille eſt, præſertim ubi ex ratione deſierit. Verum ille, qui in principio, licet ex multitudine catarrhi factus, non ceſſat, ſed indies magis augetur, pernicialis utique eſt, quod naturam multitudine humorum gravatam, & oppreſſam ita eſſe, ut nequeat excernere excrementa, & quaſi exinde ſuffocari, nobis certo ſignificet. Cujuſmodi in *uxore Polemarchi* Hipp., ut *ex lib.* 5. *Epid* [b]. colligitur, vidit, de qua ait: *Circa quintam genu dolor, tumor ſiniſtri, & circa cor videbatur aliquid eſſe collectum, & reſpirabat, ut qui ex ſubmerſione reſpirant, & ex pectore ſubſtrepebat. Quæ obiit die ſeptima. Antiphonis* itidem *filium* ſuppuratum Hipp. *in* 7. *Epid text.* 28. [c] ſcripſit, cum ſtertore obiiſſe. Cui addamus, quod Hippoc. *in* 1. *Prorrhet.* 25. ſcripſit. *Spirituſque in aphonia veluti his, qui ſtrangulantur, promtus, pernicioſus.* Atque hæc de ſtertoroſa reſpiratione, quam *regmon* & *cerchmon* quoque aliqui ap-

a p. 38. lin. 21. b Text. 62. pag. 1156. c pag. 1217.

appellant. Nunc de ſublimi, atque phænomena, ſeu apparente appellata, quæ non niſi in moribundis quoque apparet. Vocant hunc ſpiritum alii ſublimem, alii phænomenon, ſcilicet apparentem, alii promtum, aliique perperam magnam reſpirationem dicunt, quod thoracem maxime dilatari & moveri obſervemus. De qua Gal. *in* 1. *Prorrhet.* ita habet: *Strangulantur jure optimo, quoniam aeris copia non fit*; eſtque ipſi conſuetudo, ut talem ſpiritum Phænomenum, id eſt, apparentem, dicat. Videntur autem omnes talem inſpirationem habentes ſcapulas movere totas, ita, ut per veſtimenta motio conſpicue appareat, tanquam valide ipſi ſuperioribus thoracis partibus operentur; μετεώρον itaque, apparentem, at ſublimem ſpiritum vocavit, quoniam, qui ita reſpirant, altiores ſublimioreſque thoracis partes movere videantur, addidit hujus reſpirationis cauſſas, ita dicens: *Poteſt ſane reſpiratio hujuſmodi fieri & propter reſpirationi delegatorum inſtrumentorum anguſtiam, & ob affectum nervorum principium. Quod ſi læſum fuerit, magnam efficere reſpirationem, recte Hippocratem exiſtimare, oſtendimus; rectius dixiſſet, non magnam reſpirationem, ſed magnam thoracis dilatationem, ex quo decepti quidam hanc falſo magnam reſpirationem appellant, etſi in hac parum exſpiretur.* Addamus nedum hanc Galenum, & Hippocratem dicere ſublimem reſpirationem, ſed vel etiam, quando, & pinnæ, ſeu alæ narium muſculique circa ſcapulas manifeſte moventur, quæ reſpiratio fit in acutis morbis propter virium abſolutam infirmitatem, aut proſtrationem. De qua reſpiratione Galen. *in lib.* 3. *Epidem. text.* 24. ait dicens: *Equidem illas eum reſpirare puto ſignificare ſummis naribus, qui reſpirando narium pinnas movent, ſiquidem multos nos ægros ſic vidimus ſpirare, ut eas in exſpirando contraherent, inſpirando vero dilatarent.* Quod quidem incidit iis, qui ab angina ſuffocantur, vel a peripneumonia vel ſuppuratione, præterea iis, qui infirma ſunt facultate, idque fiebat, quod ex arteriæ inflammatione præcluſum eſſet viæ ſpatium, nec jam ſpiritus attractio poſſet in pulmonem fieri, & propterea compelluntur, ut, qui ita ſuſpirant, continue omnique thorace peragant reſpira-

Sublimis atque phænomena.

tionem, contenduntque etiam qui suffocantur exsurgere, & toto thorace extremum aerem magna vi attrahere; ex quo forte etiam Hipp. spiritum sublimem vocavit, quod sublime ægri velint se erigere, atque hæc sublimis respiratio anginosis, pneumonicis, suppuratis; atque has habet caussas. In aliis vero morbis acutis, in quibus ægri non suffocantur propter angustiam instrumentorum, respirationi distinatorum, summis naribus respirare aliam causam habet, quam Gal. *in 1. de diffic. respir. cap.* 23. sic habet: *Quod si quis ipsius respiratoriæ facultatis ægrotantis, atque in communi, omnis facultatis animalis, propria signa habere velit, & maxime perfrigeratum is alarum nasi motum habebit, & omnium musculorum circa scapulas actionem & coacervatam thoracis collapsionem.* Quando enim hæc debilius, quam convenit, movetur, circa inspirationem quidem spiritus ductum juvant alæ nasi, externum aerem etiam ipsum simul attrahentes eodem modo, quo per os aliquid attrahere volentes, labia contrahimus; rursus vero circa exspirationes coacervata fit thoracis collapsio, non paulatim demissio. Quare ex iis statuamus respirationem sublimem, quomodocunque fit, perpetuo lethalem esse, aut quod summam instrumentorum respiratoriorum angustiam, ex qua natura suffocetur, aut virium seu naturæ absolutissimam infirmitatem ac exstinctionem denotet. Ex quo non nisi in moribundis apparent. Verum exitialia alia signa, antea aut simul aut postea apparentia maxime confirmantur, cum ea respiratio nunquam sine aliquo signorum exitialium appareat. Hanc intelligens, etiam auctor. 2. *Coac. præs. sect.* 2. [a] *text.* 39. dixit: *Pessima autem & morti propinqua, extendens, urgens, obscura.* Diximus tamen, etsi solum hoc signum mortem certam significet, perpetuo ipsum alia exitialia concomitari. Uti in *uxore Olympiadis* Hipp. vidit, de qua *in lib. 7. Epid. text.* [b] 36. ita habet: *Oculi tristes, spiritus sublimis per nares trahebatur, color pravus, sudor circa pedes & crura, cum jam circa mortem esset.* Non minus & in *Aristocrate* moribundo hæc visa sunt, de quo Hipp. 7. *Epid.* [c] 39. paulo post sic scripsit: *Ad noctem spi-*

a Text. 260. *b* Text. 49. pag. 1221. *c* Text. 52. pag. 1222.

ſpiritus ſublimis eſt factus, ſudor exiguus circa frontem, infernæ partes frigidæ, anxius. Addamus reſpirationem luctuoſam, ſed parvam & raram, quæ ex exitialibus quoque eſt reſpirationibus, ut ex Hippoc. *in 6. Aph.* 54. ita legitur: *In acutis paſſionibus, quæ cum febre ſunt, luctuoſa ſuſpiria, malum:* eodem modo & interrupta, exitialis eſt, quæ forte eadem eſt cum luctuoſa Quod & Gal. nuper propoſiti aphoriſmi commentario affirmare videatur, cum dicat: *Infantes ſæpe videntur, quo plorant, tempore inſpirantes, inſpiratione interrupta, ſtante interim thorace, deinde rurſus id quod deeſt, adjiciente:* accidit hoc nonnunquam, ut ait Gal., potentia fatigata, nonnunquam ex duritie inſtrumentorum, nonnunquam vero ambabus cauſis ſimul convenientibus, ſed & aliquando propter aliquam muſculorum pectoris ſimilem convulſioni diſpoſitionem. Quæ vero in febre acuta fit, luctuoſa & interrupta reſpiratio, alias cauſas habet, ut Galen. placuit, quippe aut duritiem inſtrumentorum, vel virium imbecillitatem, vel convulſioni ſimilem diſpoſitionem; quicquid vero horum in cauſa ſit, pravum eſt, ſi in morbo acuto contingat; maxime perniciosum, ſi cum virium languore ægri ita ſpirant. Sed hujuſmodi reſpiratio etiam una exilis eſt, & duritiem quoque aut diſpoſitionem convulſioni ſimilem habet in acutis ardentibuſque febribus, & perpetuum prava dicitur. Non minus quam convulſiones, ſiccatis partibus nervoſis ab ea cauſa, exitioſas merito eſſe antea monſtraverimus. De qua ſpiratione Hippoc. *in lib. 4. Aph.* 68. dixit: *In febribus ſpiritus offendens, malum. Convulſionem enim ſignificat:* quæ a ſiccitatibus in calidiſſimis morbis concitatæ, curabiles non ſunt. Ex quo etiam lethales eſſe in morbis acutis ſuperius nobis fuit demonſtratum. Ut vero ex ipſis recte de futuro morborum exitu prædicere queamus, alia ſigna cum antea, tum ſimul poſteaque conſpecta, erunt conſulenda, quorum nulla ſi prava erunt, ad perniciem judicium pendebit. Atque hæc ſunt, quæ ex vitalis facultatis actionibus, ad morborum prognoſin deprompta conducunt. Nunc idem ex naturalis facultatis actionibus eodem modo perſcrutabimur.

Luctuoſa.

CAP.

Cap. XII.

Quæ a naturalis facultatis cognitione ad intelligendam præsagii rationem sit utilitas?

Ad naturalis facultatis robur, impotentiamque cognoscendam nunc etiam declinemus, cum ipsa ceteris aliis ad prædicendi rationem non minus sit utilis. Aliæ quidem facultates, animalis quippe ac vitalis, a naturali videntur procedere; cum ipsa materiam cordi cerebroque subministret, a qua vitales in corde, animales in cerebro, vocati spiritus generantur. Præterea excrementorum in ægrotis corporibus, plurimum ad præsagii rationem facientium, causa ad naturalem facultatem maxime attinet: itaque de hac ipsa quidem facultate, nostro quippe ordine servato, accuratius in præsentia est agendum. Quod ut probe fiat, videndum primo est istius facultatis robur ac impotentia, ex quibus nobis innotescat. Scimus vero ipsius vim a variis facultatum operibus, quæ propriis actionibus obeuntur, cognosci. Tres sunt actiones præcipuæ facultatis naturalis, ut Galeno visum est *in libro naturalium facult.* quippe *generativa*, *augmentativa*, & denique *nutritiva*. De hac magni interest, ut ad prædictionem assequendam agamus; de aliis vero duabus nequaquam, cum ad institutum nostrum parum, aut nihil faciant. Ad nutritionem itaque corporum, partiumque ipsarum agendam omnium quatuor naturalium actionum, quippe *attractricis*, *retentricis*, *concoctricis* seu *alteratricis*, atque demum *expultricis*, opera requiritur, seu istarum omnium operatione nutritio omnis in corpore perficitur. Proinde ex ipsarum operatione apparet, seu cognoscitur, quanta in ipsis sit vis, aut impotentia, aut exstinctio, vel denique vitium. Ex quo naturalem facultatem, aut viribus potentem, aut vitiatam, aut aliquo pacto deficientem, aut denique prorsus collapsam & exstinctam, cognoscimus. Quæ cognitio, quantum ad prædictionem salutis & exitii in morbis, Medicis conducat, ex iis, quæ superioribus libris

Naturalis facultatis robur & impotentia unde innotescit.

bris dicta sunt, liquido cuique nostrum constabit. Sed age, rem ipsam aggrediamur, ab appetentia ciborum & potus in ægrotis principium facientes.

CAP. XIII.

De appetentiæ symptomatis ad prædicendi rationem.

NATURA, ut docuit Gal. *in primo lib. de symptom. caus. Cap.* 7. animalibus alimenti penuriæ sensum est imperti-ta, ut ipso ad cibum potumque proritata in tempore expleantur: vocaturque ejusmodi implendi desiderium, *appetentia*, quæ a penuriæ sensu ortum habet, cum scilicet venæ ab ipso ventriculo veluti emulgentes sugentesque aliquid trahunt, non seiens autem eum suctum ventriculus, sed veluti offensæ medelam cibum comparat, quippe venæ hoc pacto ad objectos cibos convertuntur, atque ex his nutrimentum trahunt. Fitque post cibi consumtionem, ut venæ simul ad cibos se convertant, & ventriculus ex iis, quantum prius in venis collectum est, in seipsum trahat. Duplex vero dicitur appetentia, quippe cibi una, quæ *fames* appellatur, altera potus, *sitis* & ipsa vocata. Cibi vero appetentia alimenti, & sitis humoris fit inopia. Dividitur quoque appetentia utraque in eam, quæ est naturalis, ac in non naturalem. Illa perpetuo ex alimenti penuriæ sensu excitatur, innaturalis vero est, quæ præter naturæ fit desiderium. Cujus quidem sympto-mata, auctore *Galeno in lib. de different. symptom. Cap.* 4. vel in actionibus non obitis, vel male obitis consistunt; in non obitis aut cum prorsus non appetunt, aut parum & pauca quidem. In male obitis sunt immoderatæ appetentiæ, & ubi quicquam vitiosum appetunt. Ex quibus fit, ut quidam nedum nullos cibos appetant, sed quinimo, ut quosvis cibos ita abhorreant, & odio habeant, ut mori malint, quam cibum aliquem assumere, quod Gal. *in lib.* 3. *Epidem. Com.* 3. *in text.* 58. multis contigisse, tradidit. Aliquando non ex toto appetitu privantur, quod detegit aliquis cibus, quem ipsi non abhorrent.

Appetentia duplex.

Appetentiæ innaturalis Symptomata.

Nihil vero appetentiæ adesse, vel ex eo scimus, cum ægri prorsus omni careant appetitu, quicquamque nequeunt imaginari, quo appetitus excitetur. de quibus Hippoc. *in eodem lib. Epidemior.* [a] de virgine *Euryanactis* filia moribunda scripsit. *Quosvis cibos toto hoc tempore fastidivit, neque appetivit quicquam. Non sitiit, & nihil effatu dignum bibebat.* In similem vero inappetentiam veniunt ægroti, aut, ut *Galen.* docuit *in* 3. *Epidem. com.* 1. *text.* 11. quando os ventriculi ab aliqua humorum aliena qualitate afficitur, aut propter insignem plethoram, seu plenitudinem, ex qua nulla in ventriculo fit consumtio, neque sensus suctus ullius in ipso sentitur, aut denique, quod in acutis morbis plerumque evenit, propter ipsius facultatis exstinctionem, cujus erat in secunda valetudine munus, indigentiam alimenti sentire. Ceterum nos interstinguere debebimus veram exstinctionem facultatis, quæ sæpe in delirantibus quibusdam observatur, qui quosvis cibos etsi abhorrere videantur, tamen id ex delirio, non ex facultate diminuta fit. Quemadmodum ii, qui etsi intensissimum calorem sentiant, quo maxime sitiunt, tamen potum non postulant. Quam rem Galen. *in eodem tertio Epidem. Com.* 1. *text.* 11. ita expressit, dicens: *Nam, quoniam sitiunt, nec potum appetunt quidem in morbis, vel propter delirium non sentiunt, quæ patiuntur, aut propter exstinctionem naturalis in ventriculo facultatis, si id citra delirium habeant, facultatem relinquetur eorum naturalem exstingui.* Vitiatur vero appetentia cibi & potus cum in quantitate tum in qualitate. In quantitate vitium appetentiæ inesse cognoscitur, cum ægroti plus quam ipsis conveniat appetunt, quippe qui copiosius, quam ferat ventriculi facultas, cupiunt, atque devorant, idque aut ex humore frigido, aut ex frigiditate ventriculi fieri, Galen. *in lib. 6. Epidem.* nobis tradidit, qua ratione frigus appetentiam augere dixit. Ex quo frigidiorum ventriculorum proprium esse, Galen. *in libr. artis medicin.* docuit, ut plus appetant, quam concoquere possint; idem & de potu, cum immoderatius potui indulgent præ multo febrili incendio, aut ex humore salso, aut bilioso, os ventriculi occupante. In qualitate etiam ciborum & potuum vitia-

Appetentia cibi & potus, quomodo vitiatus.

[a] Lib. 3. Sect. 2. Ægr. 6. pag. 1074.

tam

tam habere appetentiam dicuntur, qui alienam cum in cibo, tum in potu, qualitatem desiderant, & appetunt, ut quædam uterum gerentes mulieres propterea sunt, quæ carbones, aliæ terram, aliæ calcem, & aliæ lunæ flores avidissime appetant & esitent; quidam vinum ardentius, quod in multis pleuriticis observari solet: ex quo vini desiderio plures, vel etiam mulierculæ, ægroti pleuritici esse suspicantur; alii libentius aquam, quidam omnia calida, alii actu frigida, exposcunt. De harum vero vitiatarum appetentiarum causis Gal. *in primo libr. de sympt. cauf.* perbelle ita scripsit: *Vitiosæ appetentiæ, quæ in quantitate modum excedunt, vocanturque a quibusdam caninæ, tum exsistunt, vel cum acidus quispiam vitiosus succus ventriculum mordet; vel totum corpus immodico digestu inops alimenti redditur vitiosum; namque succus, qui frigidus est, similem suctui morsum infert, appetentiam vero proritat naturalis affectus similitudine, alimenti at non potus desiderium excitat propter frigus, at vitioso succo, qui salsus & biliosus sit, ventrem mordente, potio magis quam cibus appetitur.* Hinc merito Hipp. quoque *in 6. Epidem. Com. 4. text.* [a] 20. dixit: *Aqua edax*, quasi caninæ appetentiæ frigiditatem pro una caussarum indicarit. Et *in libr. 2. Aphor. Aph.* 21. dixit, *Famen thorexis solvit*, hoc, Galeno docente, vini potio, quasi illius appetentiæ medelam esse expresserit. Sitis quoque augetur, aut ex calore immoderato, cujusmodi fit in ardentibus febribus, aut ex siccitate, quæ præcipua sitis est causa, ex quo ubi corpora plurimum exsiccantur, plurimum sitiunt, qualem Galen. *in primo de symptom. cauf.* quibusdam epota aqua marina contigisse vidit. Sed age ad optimæ appetentiæ in morbis jam prognosticum veniamus.

CAP. XIV.

Quid cibi & potus optima appetentia in morbis significet?

PRIUS consideremus, quid optima appetentia in morbis ostendat, & mox de non obita & vitiata agemus. Maxime

[a] Text. 18. p. 1180.

me utile nobis erit supponi, ægrotos rectius agere, cum actiones omnes utriusque facultatis recte, perinde ac in optima valetudine esse solent, obeant. Scimus enim, urinas, dejectionesque optimas esse, si fuerint similes iis, quæ antea per sanitatem excernebantur. Eodem quoque modo bona erit in ægrotis illa cum cibi tum potus appetentia, quæ ad bene valentium appetentiam accedit, eique maxime est similis. Ægrotos vero bene se habere ad ea, quæ ipsis offeruntur, perpetuo bonum, recte enim facultatem naturalem exinde valere, non minusque & ventriculum. Itaque ægrotos integram habere appetentiam, bonum est, omniumque maxime in morbis diuturnis, ut docuit Gal. *in lib. 7. Aphorism.* a quibus qui sunt evasuri, vehementem appetentiam solent habere. Ceterum distincte cognoscenda erit optima appetentia, cum sæpius in ipsa judicanda plures decipiantur, vitiatam ac exitialem bonam putantes. Bona autem est, quæ naturalis est, quæque fit a causa naturali, quippe a penuriæ sensu: quandoque ægroti videntur bene appetere, ipsorumque creditur appetentia optima, propterea quod cibum avide appetant, & assumant, quæ tamen in multis moribundis sæpius observatur, aut propter vitiosum humorem, quod minus malum est, ad os ventriculi defluxum, quippe frigidum & acidum, aut, quod summe est perniciosum, ubi natura a morbo maxime est resoluta a nimia substantiæ corporis digestione. Hinc plures, priusquam moriantur, cibum avide postulant, ac assumunt. Potus vero appetitus, etsi bonus censetur, qui benevalenti est similis, & moderatus seu temperatus, nihilominus in quibusdam optima erit censenda sitis, nimirum in æstuosis ardentibusque morbis, in quibus non sitire, ut posterius dicemus, perpetuo malum, & quandoque mortale, ubi scilicet linguam ægroti habuerint præaridam, squalidam, & nigram, in his melius est, ut multum sitiant, sicut etiam optimum est, ut febris exterius appareat, inprimis cum urinæ coloratiores spectentur. Veluti in iisdem morbis excrementa discoloratiora spectari, & ægros non sitire, summe est exitiosum, quod aut ex delirio fit, aut quia naturalis facultas exstinguitur. Non sitire vero

Appetentia cibi & potus quænam bona.

ro

ro in iis perpetuo malum, sed hujus signi perniciem alia exitialia signa tunc conspecta declarabunt. Intensissimam tamen sitim nunquam utilem fore ægrotis, addimus, quæ viscera interna ardentissimo incendio uri declarat; aut maximam siccitatem; aut ex utraque simul, de qua Gal. *in primo, de caus. sympt.* ait: *Inexplebili vero novimus cruciari siti, ex qua etiam tum eum, qui viperam comederat,* (erat autem fortasse dipsas) *tum messores, qui vetus vinum usque ad ebrietatem, non minus eum, qui pertinaciter sustinere sitim sibi imperaverat. Ad hæc alii in navigio, cum deficeret eis aqua dulcis, quorum qui ausi sunt marinam bibere, cum immodice supra ceteros sitirent, & alvi fluxum haberent, nec id sine morsu vehementi & celerius quam alii perierunt.* Sed age agamus de abolita cum cibi tum potus appetentia.

CAP. XV.

Quid in morbis ciborum appetentia prorsus sublata significet?

CIBORUM sublatam appetentiam perpetuo malam, omniumque pessimam esse, quæ prorsus periit, ratum est. Hæc in iis, qui recte valent, gravissimum morbum minatur, quod aut ab insigni plethora, aut cacochymia fiat, quippe natura multitudine excrementorum aggravata. In iis qui ægrotant, lethalis primo in morbis longis, quod significet naturam a morbo consumtam iri, priusquam morbum superare queat: de qua inappetentia Gal. *in libro 6. Aphorismorum Aph. 6.* ait: *Fastidium cibi per seipsum pravum est signum in morbis diuturnis, nam in iis, qui a talibus morbis sunt evasuri, contrarius affectus solet accidere, vehemens scilicet ciborum appetentia.* Idem fere Hippocrates scripsit *in sexto Aphorismorum, Aph. 3.* dicens: *In difficultatibus intestinorum cibi fastidium, malum, & cum febre pejus;* in longis difficultatibus intestinorum cum hic casus, ait Galen. evenerit, mortificationem quandam ipsi jam advenisse ventriculo compatiendi ratione significat, ex qua omnino interiit appetentia, opus ad vitam necessarium. In morbis quoque acutis cibi fastidium, perpetuo malum, omniumque maxime cum prorsus appetentia fuerit exstincta. De qua Hip-

Appetentia ciborum sublata perpetuo mala in morbis.

 pocr.

pocr. de *Euryanactis filia in tertio Epidemiorum* [a], ait: *Quosvis cibos toto hoc tempore fastidivit, neque appetivit quicquam.* Hujusmodi fieri inappetentiam, docuit Gal. *in* 3. *Epidemior. Com.* 3. *text.* 11. aut ore ventriculi, ab aliqua humorum qualitate affecto, aut ab ipsius facultatis exstinctione, cujus erant in secunda valetudine munera indigentiam sentire, & quæ sunt se curatura appetere. De hac Hippocr. *in* 1. *Epidem. comment. primo, text.* 30. [b] de tabidis in Epidemica constitutione mortuis, ait: *cibos quosvis perpetuo fastidiebant, non sitiebant.*

Inappetentiæ exitialis signa. Hanc inappetentiam notant alia signa lethalia, & quod perpetua sit, quando & si quidam quosvis cibos fastidiant, tamen non semper: addamus inappetentiam summe exitialem, ubi ægroti maxime oderint quosvis cibos. Narrat Gal. *in* 3. *Epid. Com.* 3. *in text.* 58. se quosdam vidisse in quadam pestilenti constitutione, qui mori maluerunt, quam cibum aliquem assumere. Quidam tamen, ut Galen. ait, fortiores quippe, qui vim sibi ipsis afferentes cibum oblatum assumserunt, superstites fuerunt. Sed præterquam quod ciborum fastidium & odium in acutis morbis perpetuo sit per se solum satis efficax signum ad exitium prædicendum, tamen simul alia signa perniciosa, aut una, ante, aut postea conspecta aderunt. De quibus *in Coacis præsagiis* [c] legitur. *Quibus vero fastidia cibi accedunt, & sudores cum bono faciei colore, & liquida alvo, aut dolore cordis, hi peripneumonicorum aut pulmonariorum more intereunt, posteaquam longius ægrotaverint.* Et *in* 3. *Epid.* [d] *Com.* 3. *text.* 5. de Hermocrate moribundo ait: *Vigesimo perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat aliquantisper, comatosus periit vigesimo septimo.* Idem fere visum est, & in *Euryanactis filia* virgine [e], quæ quicquam gustare non sustinebat, de qua ait: *Quos vis cibos toto hoc tempore fastidivit, neque appetivit quicquam: neque sitiit, etsi acri & calida destillatione vexaretur.* quibus Gal. auctore *in lib.* 1. *de symptom. causis*, siticulosos fieri ægrotos, observatur. Idem in Pario [f] observasse scripsit, atque

a Sect. 2. Ægr. 6. pag. 1074. b pag. 940 lin. ultim. c Text. 67. d Sect. 1. Ægr. 3. p. 1063. e Vide locum supra allegat. f Lib. 3. Epid. Ægr. 1. Sect. 3. p. 1093.

que non minus in muliere, quæ apud frigidam aquam decumbebat [a]. De qua: *Tertio a partu die, febre correpta est acuta, horrida, multo tamen ante partum febriculosa decubuerat, cibumque fastidierat. Quarto cibum fastidiebat:* Et paulo post: *Cœterum ad cibos averso animo se habuit:* Et demum ait: *Hæc perpetuo cibum fastidierat, animo linquebat*, quæ & ipsa obiit. Ex quibus ægrotantium exemplis confirmamus, quæ diximus, quippe ægrotos quosvis cibos in acutis fastidire & abhorrere, exitiale esse signum, cujus quidem perniciosam naturam confirmare solent prava alia signa, quæ aut ante, aut una cum illa inappetentia, aut quæ postea illuxerant; cujusmodi sunt, alvus fluida, sudores mali, vomitus virulenti, æruginosi, nigri, urinæ nigræ, turbidæ non clarescentes, claræ, albæ, perspicuæ, deliria, vigiliæ, lethargicæ passiones atque alia hujusmodi omnia, quæ nunquam bona sed plerunque lethalia exsistunt, atque ita ex inappetentia ciborum in morbis prognosticum judicabimus. Nunc quid potus quoque sublatum & exstinctum desiderium ægrotis portendat, consideremus, præmisso inprimis sermone de intensa siti.

CAP. XVI.

Quid sitis intensa in acutis morbis significet?

Cum dixerimus superius, ægrotos in acutis ardentibusque febribus sitire, ratione fieri, qui morbis quippe calidioribus atque siccis conflictentur. Quando multo pejus, uti paulo post dicemus, fit, hos ægrotos siti carere, non secusque esse, quam urinis discoloratioribus, ardente febre homines vexari. Quare bonum est, (quod omnia præstat ex ratione fieri) ut calidis morbis affecti sitiant. Immoderatius vero eosdem sitire nunquam bonum, quod interna viscera incendio intensissimo flagrare denotat, sed plerumque malum est & periculosum, quod morbi vim prævalidam expugnatuque difficillimam nobis denotet, cui facile natura languidior facta succumbat. Ex quo tuto proferre istud possumus, quippe immo-

Sitis immoderata quid in morbis acutis notat.

[a] Lib. 3. Epid. Sect. 3. Ægr. 2. p. 1096.

moderatam sitim, quod maximum morbum significat, perpetuo esse timendam in acutis morbis: sed pessimam & exitialem illam, quæ aut sequitur signa pessima, aut una cum ipsa appareant, vel denique postea. Certum enim exitium proculdubio portendet. Ex sola vero siti nedum in acutis, sed vel etiam in aliis, licebit judicium præsagii desumere, cum ipsa non nisi morbi maximi sit nota. De qua Hipp. *in* 1. *libr. Epid. Com.* 2. [a] *text.* 75. ita scripsit: *At cum febres inciperent, annunciabant, quibus exitium impenderet. Siquidem statim ab initio febris acuta invadebat, a qua parum superrigebant, insomnes erant, graviter angebantur, sitibundi, fastidiosi.* Qualis fuit observata in *Philisco* [b], de quo Hippocr. ait: *Tertio mane ad meridiem usque febre visus est liber, sub crepusculum autem acuta febris invasit una cum sudore, sitibundus, lingua inaruit, nigras urinas reddidit,* quæ sitis cum nigris urinis atque aliis morbum exitialem, quippe, quem natura minime posset vincere, denotabat. Similem quoque sitim Hippoc. in *Pythione*, qui supra Herculis fanum decumbebat, observavit, de quo 3. *Epidem. com.* 3. *text.* 18. [c] ait: *Magnus cœpit rigor, febris acuta, lingua inaruit, sitibundus erat, & biliosus, non dormivit, urinæ nigræ, suspensio sublimis non subsidebat,* quam sitim usque ad diem quintam habuit, additis aliis signis perniciosis, quippe frigore partium extremarum, aphonia, seu mutitate. Quare sitim intensam, una cum aliis pravis signis, pessimam esse dicimus. Cujusmodi forte fuit, quam *uxor Ermoptolemi* passa fuit, de qua Hipp. *in lib.* 7. *Epid. com.* 3. *text.* 74. [d] habet: *Tremores autem in manibus fiebant, & caput concutiebat, & oculorum intuitus pravi, & sitis fortis, & cum potasset, rursum petebat, & rapiebat, ac largiter bibebat, avellere autem non poterant, lingua sicca & manus ambas in os ferens manducabat, cum esset tremula.* Non dissimilis fuit, quæ in *Aristocrate*, [e] qui ex pestifero carbone quatuor diebus obiit siticulosus. Quare colligamus sitim in acutis morbis immoderatam nunquam bonam, sæpe malam, & cum signis aliis malis pessimam & exitialem.

CAP.

a p. 954 lin. 8. *b* Lib. 1. Epidem. Ægr. 1. p. 966. *c* Ægr. 3. p. 1098. *d* pag 1212. Text. 13. *e* Eodem. lib. p. 1222. Text. 52.

CAP. XVII.

Quid sitis sublata, seu non sitire in morbis, significet?

QUID sitis in morbis significet, dictum est. Nunc contrario modo se habentes ægrotos, quippe non sitientes, vel absque siti esse, quid in morbis prænuntiet, cognoscendum est. Perpetuo in morbis ægrotos moderate sitire, bonum erit, atque ex ratione sitire & multum & parum, prout natura morbi aut calidioris aut minus calidi postulat. Nunquam tamen, ut dictum est, in morbis intensa siti assiduaque ægros vexari, bonum erit; veluti pessimum est ac summe exitiale, eosdem, si calido & sicco morbo conflictentur, prorsus potus desiderii esse expertes, sitique omnino carere, & præsertim, qui antea sitiebant, si absque ratione sitis illa tollatur. De qua Auctor Prorrheticorum [a] *in* 2. *lib. text.* 22. hoc expressit, dicens: *Sitis, quæ non ex ratione in acutis morbis solvitur, mala est.* Gal. *in comm.* hujus rei rationem docens ita scripsit. *Cum igitur neque per vomitum, neque per sudorem, neque per dejectionem, neque etiam per abscessum judicatorium solvi sitim contingat, non quod affectio sedata fuerit, sed quod sensus elanguerit, id si fiat, signum bonum non est, quod & si, & lingua sicca manente, urinisque crudis exsistentibus, sitis tollatur, certius adhuc malitiam affectionis dignoveris, atque adhuc si Medicus nihil tum refrigerantium, tum humectantium exterius adhibuerit; quandoquidem talia in acutis morbis magis sitim non tollere, sed mitigare nata sint: prorsus autem in acutis morbis malum, si sitis perfecte tollatur.* Ex quibus Galeni verbis, liquido satis cuique constabit, in morbis acutis pessimum esse, si sitis non ex ratione, quod est, ubi nulla optima præcesserit vacuatio aut purgatio, crudoque morbo exsistente, tollitur: omnium vero maxime exitiosum erit non sitire, si exitialia symptomata una apparuerint. De qua quidem exstincta siti, Gal. *in primo lib. Epidem. Com.* 2. *text.* 75. hæc addidit. *Huc accessit ad cumulum aliud signum exitiosum, quod cum antea æstuassent, amplius non sitirent, atqui quando, qui antea siti flagrarent, postea essent a siti liberi, horum duorum sit necesse est alterutrum, aut morbi solutio, aut vir-*

Sitis sublata absque ratione in morbis acutis mala.

[a] Lib. 1. 57.

virtutis exstinctio, ita ut præsentia mala amplius non sentiant. At non contingit a morbis his vindicari, siquidem exitialia erant symptomata. Non sitiunt vero ægroti in morbis acutis, aut propter humorem frigidum & humidum, ad ventriculum ex capite distillantem, ex quo merito Hipp. [a] dicebat, qui tussiunt, non esse admodum siticulosos, quod in his pituita ex capite ad ventriculum distillans sitim tollat; quæ carentia sitis in nonnullis pleuriticis & peripneumonicis observatur, in quibus ab hoc signo quicquam certi ad prognosticum habere nequimus. Sed hos ab ea causa non sitientes ab aliis distinguet lingua non sicca & arida, sed humecta, & mollis ex pituita humectante ipsam. Secundo non sitiunt in morbis calidissimis, vel etiam æstuantes ægroti, aut propterea quod delirantes, quæ patiantur, ut Gal. *in* 3. *Epid. com.* 3. *text.* 44. docet, non intelligant, aut quod facultas stomachi appetitrix exstinguatur, aut propter utramque causam. De phreniticis auctor *prorrhet. in lib.* 1. [b] ait: *Phrenitici modico utentes potu, strepitum tentantes, tremorem incurrunt.* Et Gal. de his *in comm. Prorsus item* βραχυπόται *sunt phrenitici, id est, bibendi desiderium his exiguum est, quanquam affectionem habeant calidam & siccam, ita ut & linguam præ multa siccitate asperam habeant.* Sed docuit nos Hippoc. mentem his ægrotare *in eo Aphorismo* [c], qui ita habet: *Quicunque parte aliqua corporis dolent, atque ut plurimum dolorem non sentiunt, his mens ægrotat.* Ex quo merito de phreniticis *in* 3. *Epid.* [d] dixit: *Sane hi nihil sitiebant.* Cujusmodi fuisse ait *MelibϾ* adolescentem phreniticum *in eod. lib.* [e] prodidit. In his vero non sitire, grave est, & si cum signis pravis, exitiale; tamen ab hoc tantum signo quicquam certi non haberi potest, nisi alia, ut dixi, adjunxerimus symptomata prava. Nam plures sunt, qui, etsi delirent, potum non petant, tamen sanantur. Hique sunt quorum neque delirium ita magnum est, neque alia exitialia affuerint symptomata, atque multo facilius, si lingua neque arida sit. In quibus vero nedum præarida, sed maxime ni-

Sitis unde tollitur in morbis acutis.

a Aphor. Sect. IV. 5. b Text. 16. c Sect. 2. Aphor. 6. d Sect. 3. pag. 1085. lini. 22. e pag. 1117. Ægr. 16.

nigra & squalida, summe exitiosum erit non sitire, maximum enim morbum adesse denotat, quo ægri laborant, naturamque ferme superatam. Quibus verò absque delirio in morbo calidissimo, linguaque præarida & adusta exsistente, adest hæc carentia sitis, proculdubio exitium portenditur, quum exinde facultatem exstingui, ac esse exstinctam, nobis demonstretur; omniumque maxime, cum prius sitierint, absque ratione siti carere incipiunt, exstingui enim facultatem certo significatur. Neque abs re hoc dicimus, quando naturam exstingui a morbo fieri non possit, ut plura alia exitialia non etiam spectentur. Uti *Erasino* contigit, de quo Hipp. *in* 1. *lib. Epid. comm.* 3. [a] text. 25. hæc habet. *Habebat hic febrem cum perpetuo sudore, hypochondria sublimia contenta cum dolore, urinæ nigræ, suspensiones continebant rotundas, non subsidebant: lingua præarida, non valde erat sitibundus:* & de Hermocr. *in* 3. *Epid. com.* 1. [b] *text.* 5. *Lingua initio adusta fuit, statim obsurduit, somnum non habuit, sitibundus non admodnm:* Et paulo post: *Vigesimo perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat aliquantisper comatosus.* Idemque & in *Euryanactis filia virgine* [c] observavit. Ex quibus colligamus, perpetuo non sitire ægrotos in acutis morbis, malum esse, modo sine ratione sitis in ipsis tollatur. Ex ratione vero sitis sublata, minime mala, sed optima est, qualis fuit visa in eo, qui in *Dealcis* horto decumbebat, sanato, qui cum pluries in eo morbo fuerit sitibundus & delirans, postea ex ratione sublato morbo amplius non sitiit, de quo Hipp. *in* 3. *Epid. com.* 1. [d] *text.* 14. ita habet: *Vigesimo dormivit, plane mente constabat, sudavit, liber erat a febre, non sitiebat.* Hic plures crises habuit, quæ antequam fierent, sitiebat, lingua inarescebat, delirabat, & postea allevabatur, sitisque diminuebatur, & hoc est sitim ex ratione minui, & tolli. Cum signis verò aliis pravis, pessimum & mortiferum est non sitire. Quæ nobis sufficiant de prædictione ex non sitire in morbis acutis.

Sitis quando ex ratione tolli dicitur.

[a] p. 984. Ægr. 8. [b] p. 1062. Ægr. 2. [c] Eod. libr. p. 1073. Ægr. 6. [d] p. 1067. Ægr. 3.

FINIS QUARTI LIBRI.

PROSPERI ALPINI

MAROSTICENSIS,

Philosophi & Medici in Gymnasio Patavino Medicamentorum simplicium Professoris ordinarii,

DE

PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER QVINTVS.

Cap. I.

De partibus corporis, quarum observatio facit ad prædicendi rationem.

De partibus corporis, quarum observatio facit ad prædicendi rationem, cum ex appetentia docuerimus, quomodo de morborum exitu sit præsagiendum, nunc ex nutritione idem faciendum: quam maxime enim istud nobis indicabit cum totius corporis, tum singularum partium accurata inspectio ac observatio. Habitum etenim, temperamentum, atque colorem eæ partes ex nutritiva facultate, aut recte, aut male dispositum habent. Ex quo, ut dictum est, cum totius, tum partium singularum varii habitus, temperamenta, colores, figuræ, atque alia, quæ ad prædictionem a Medicis observantur, ad naturalem quidem facultatem pertinebunt, quatenus ex ipsa aut sana, aut male affecta prodeant, aut quatenus hujus facultatis, sed potissimum nutritivæ, robur ac debilitatem nobis ipsa denotare possuut. Quare ab inspectione externarum

Partium corporis observatio quid ad præsagium in morbis facit.

rum

rum corporis partium ſalutis, exitiique futuri judicium nunc quoque indagabimus. At priuſquam hoc agamus, cognoſcendæ ſunt partes eæ, quarum inſpectio ad prædictionem maxime facit. Primum univerſi corporis inſpectio, an ſcilicet ipſum naturalem cum habitum tum colorem, tum calorem habeat; an gracilius, aut craſſius, aut felle ſuffuſum: poſt corpus, faciem ſpectabimus, mox ſigillatim oculos, maxillas, naſum, os, labia, dentes, fauces, linguam, pectus, dorſum, hypochondria, jecur, lienem, teſtes, adenes, extrema, atque partes, in quibus tumores ac abſceſſus fiunt. Caput enim univerſum in ardentibus febribus, in phthiſicis ſuppuratis, graciliimum ſpectatur; in iis vero, quibus calor naturalis in hepate maxime reſolvitur, corpora intumeſcere obſervamus, ut in cachecticis atque hydropicis. Facies vero, oculi, tempora, maxillæ, naſus, os, lingua, dentes, aures, in acutis morbis plurimum lucis addunt, ad vitam aut exitium prævidendum, veluti fauces, cervix, collum, pectus, in anginoſis, pleuriticis, peripneumonicisque utiliſſime ſpectari ſolent. Hypochondria itidem, ac denique extrema, maxime poſſunt futuri præſagii rationem illuſtrare. Sed age, hæc jam aggrediamur.

Et quarum nam.

CAP. II.

Quid corpus bene valenti ſimile, & diſſimile in morbis prænunciet?

CORPUS ægrotum ſimile naturali ſeu recte valenti habitu, colore, caloreque, optimum eſt, atque eo laudabilius, quo ſimilius, quod in morbis neceſſe ſit corpora pati, aut quidem extenuari, gracileſcere, contabeſcereque a morbo conſumente & corrumpente partes corporis carnoſas, aut, ut ſcripſit Gal. calore nativo debilitato, qui non extendi ad extremas corporis partes queat, ſed in viſceribus ſolis exiguus obſervetur. Ex quo tantum ſanguinis aut ſpiritus non affluat, quantum antea affluebat. Hinc ceſſare ſeu minui nutritionem. Quamobrem in omnibus morbis, ſed præſertim in acutis, bonum eſt, cor-

Corporis ægroti habitus quinam optimus.

pora habitu, colore, caloreque recte valentibus spectari similia. Verum ex hoc tantum signo prognostici judicium non erit attendendum, sed si una alia omnia conspecta cum symptomata, tum signa, idem confirmarint. Optimum tamen est, non parumque ad spem sanitatis concipiendam faciens, ut dictum est, corpora habitu, colore, atque calore recte valentibus esse prorsus similia. Quemadmodum dissimilia spectari, etsi non magnum malum sit, quod omnes, qui ægrotant, necessario habitu, colore, caloreque mutentur, tamen nunquam bonum. Pessimumque in principio acutorum morborum est, corpus extenuatum ac maxime contabescens videri, vultusque præsertim seu facies, quod facilius ipsa aliis partibus mutetur. Ceterum, ut ordinatim in prædictione hac ex habitu corporis, colore, atque calore cognoscenda procedamus, primo videndum erit quid squalidus, siccus, excarnis, ac tabidus in morbis præsagiat. Mox ex mutato ipsius cum colore, tum calore, idem perscrutabimur.

Quinam pessimus.

Cap. III.

Quid in morbis corporis emaciatio, seu extenuatio, & quid ejusdem partes tumefieri, significet?

In morbis quandoque corpora extenuari, gracilescere, atque in tumorem attolli observamus, quæ habitus cognitio ad prædictionem magni momenti, atque usus est. Proinde primo quid corporum habitus gracilis, squalidus, tabescensque significet in morbis, dicemus, & mox de opposito quippe tumescente: corpora vero gracilescere & contabescere, ob innutritionem, quam Græci *atrophiam* vocant, cuique liquido constat, ex quo hunc affectum Græci *atrophiam*, etiam nostri innutritionem, merito appellarunt; in qua, teste Gal. *in libro quarto*, *cap.* 13. *de sanit. tuenda*, corpora ex alimento fructum non sentiunt. Quod fit alteratricis virtutis imbecillitate, attrahente vi infirma, aut excretice immoderatius mota. De hac Hippocr. *in secundo Aphorismorum*, *Aph.* 8. ait: *Si quis a morbo ci-*

Corporis emaciatio quid in morbis significat.

cibum assumens non corroboretur, pluri alimento corpus uti significat: quod si non assumenti cibum hoc accidat, scire oportet, quod indigeat evacuatione. Et postea [a] cum dixit: *Ejus qui ex ægritudine bene cibatur nihil proficere corpus, malum:* atque hæc est *atrophia*, seu innutritio, quæ potius in corporibus spectatur, quæ aut non febricitant, aut febre leni, sed diutina teneantur. Quamobrem in morbis longis & diutinis, etsi proprium sit corpora emaciata, atque excarnea videri, tamen si morbo declinante, nihil, etsi cibum assumant, reficiantur, malum est, quod plerumque humorum plenitudinem, atque exinde recidivam, prædicit. Sed in hecticis, phthisicis, peripneumonicis, corpora nunquam carne repleri & restitui, pessimum est: a sputo sanguinis, ubi orta febre leni, sed assidua, corpora contabescunt, nunquamque habitum carnosum recipiunt, exitiale est. Hocque est, quod in suspectis ad phthisin omnes Medici suspectum quam maxime habent, quippe febre contiuua laborare, ipsorumque gracilitatem ac extenuationem non emendari, atque mutari. Qui etiam febribus ardentibus diu vexati maxime emaciantur, ad marasmodes febres accedentes, insanabiles redduntur. Quare tabescentiam in corporibus, seu gracilitatem, seu extenuationem in pleuriticis, peripneumonicis non recte purgatis per sputa tussi ejecta, nunquam emendari, lethale est, phthisicosque evasisse nobis sunt indicio. Sed age, agamus de extenuatione in acutis morbis, & per initia in corporibus observata. Quæ sane ad prædictionem magni momenti esse solet. De qua Hippocrat. *in 2. lib. Aphorismorum*, 28. ita habet: *Febricitantium non omnino leviter permanere corpus, & nihil minui, vel etiam plusquam ratio postulat contabescere, malum. Hoc siquidem virium imbecillitatem, illud morbi diuturnitatem significat.* Hippocrates, & Galenus in commento voluit, eam, quæ est cum ratione, extenuationem, signum esse imbecillitatis.

Cum ratione vero est, ut febres magnæ & intensæ citius corpora extenuent, sicut & morbi diuturni idem faciunt, omniumque facillime puerorum, atque decrepitorum Hæc enim, test Gal. propter potentiæ imbecillitatem, illa propter tem- pe- *Cum ratione quando fit.*

[a] Aphor. 31. Section. 2.

peramentum calidum & humidum, quo multum defluunt, & cito extenuantur. Addamus & regiones ac anni tempora calida & ſicca. Quare cum ratione hæc extenuantur: non minuſque etiam, ſi præceſſerit multum ſanguinis profluvium, aut ſudores multi, urinæ copioſæ, vomitus aut alvi profluvium, aut longa inedia, vigiliæ, animi curæ, addit Galen. corporis raritatem, humorumque tenuitatem, cauſam eſſe, cur cito & multum corpora difflentur & extenuentur. Hæc itaque omnia corpora conſumunt, atque extenuant, quorum extenuatio quicquam certi non oſtendit ad futuram prædictionem. Sed in initiis morborum, nulla illarum externarum cauſarum præcedente in corporibus frigidis, ſiccis, in hyeme, frigidaque cœli conſtitutione, in ætate vigente, atque in corporibus craſſiorum humorum, denſioris cutis, peſſimum eſt ſubito extenuari corpora. Quam rem Gal. *in commento hujus Aphoriſmi* ita ex Hippocrat.[a] expreſſit, hujus rei cauſam reddens: habet enim: *Febricitantium non omnino leviter permanere corpus, & nihil imminui, vel pluſquam ratio poſtulat, contabeſcere, malum.* Nam permanere ex cutis ſpiſſitudine accidit, & craſſitudine humorum, & propterea longitudo morbi ſignificatur. Ceterum ex omnibus corporis partibus prima eſt facies, quæ extenuetur in morbis acutis, quoniam calor acris inſtar flammæ ſurſum aſcendens, abſumit parvas carunculas, cartilaginibus & oſſibus incumbentes, atque in facie evidentius ea inacies apparet, quod ipſa minus carnis habeat. Quam Hippoc. *in 4. prog.*[b] ita expreſſit. *Fuerit autem hujuſmodi naſus acutus, cavi oculi, tempora adſtricta, aures frigidæ, contractæque & fibræ eorum verſæ, & item cutis circa frontem dura, intenta, arida. Color totius viridis aut niger.* Hæc in hecticis & phthiſicis maxime extenuatis apparet. Hanc vero faciem intra biduum aut triduum ita extenuatam, quam vulgus medicorum *Hippocraticam* vocare ſolet, peſſimam eſſe, ſi nulla extrinſeca cauſa præceſſerit, quippe nulla inſignis vacuatio aut ſanguinis, aut per ſudores, aut per alvum, aut denique per urinas; nulla etiam vigilia, nulla inedia, nullaque animi cura, non in pueris & ſenibus decrepitis, qui facile vel etiam levi cauſa reſolvantur,

Facies cur ex omnibus corporis partibus prima extenuatur in morbis acutis.

Facies extenuata quænam peſſime in acutis morbis.

a Lib. 2. Aphor. 28. b Prognoſt. p. 36. lin. 30.

ſed

ſed in corporibus adultis, ſpiſſi habitus, omniumque maxime in frigidis & ſiccis, in hyeme, conſtitutione frigida & humida, & ſimili cœlo. In his itaque faciem ita extenuatam ſpectari, ſumme eſt perniciosum. Gal. enim ait *in commento*, fieri hujuſmodi affectiones ob aliquam cauſam conſumentem, & corrumpentem partes animalium carnoſas, aut ob debilitatem nativi caloris, qui non inſuper extendi in extremas corporis partes queat, ſed in viſceribus ſolis exiguus obſervetur, ex quo tantum ſanguinis, aut ſpiritus, ad extremas corporis partes non affluat, quantum antea affluebat. Quare ex morbo, humidum nativum ſtatim aut calore præintenſo reſolvente, aut præ malignitate corrumpente, nativoque calore a morbi vi ſtatim langueſcente, aut reddito imbecillo, fit hæc in facie extenuatio: ſi itaque non ex ratione, quippe ubi nulla inedia, nulla vigilia, nullaque animi cura præceſſerit, hujuſmodi facies ita conſpecta, exitialis erit; quod Hipp. [a] *text.* 8. expreſſit hiſce verbis, *Si igitur per initia morbi talis fuerit vultus, necdum ſcrutari aliis ſignis poſſibile ſit, interrogare oportet, num vigilaverit homo, an alvus reſoluta admodum fuerit, an fame affectus, & ſi quid horum comprobet, minori cum periculo eſt: judicantur vero talia per diem & noctem, ſi ob has cauſas talis fu rit vultus, ſi vero nullum horum dixerit, neque prædicto tempore deſtiterit, exitioſum eſt.* Quo pacto vero quis poſſit cognoſcere abſque eo, quod interroget ægrotum, num homo vigilarit, num fame affectus ſit, aut aliquam immodicam vacuationem purgationemque paſſus ſit, hiſce profecto verbis *in Comm.* docet Gal. dicens. *Quapropter licebit ſtatim aſpicienti hominem definire vehementem exſtitiſſe inſomniam: etenim videbis oculos ejus admodum ſqualidos.* Qui vero propter evidentes & immodicas vacuationes, perinde ac propter inſomniam, tales redduntur; porro videbis palpebras reſurgere difficulter, & item talem habere formulam in connivendo, atque etiam & inſtabiles haberi, quales per ſomnum obſtupidum, (ita enim *coma* interpretor), exſiſtunt: quin etiam ubi nunc primum tibi appareat æger, tum vero nullo pacto, cum inſpexeris, talia ſigna, atque ea, quæ ex pulſu percipiuntur, aliquam indicabunt dijudica-

Facies undecognoſcitur mutata a vigilia, abſque eo, quod interrogetur æger.

Ut ab immodicis evacuationibus.

[a] Progn. p. 37. lin. 1. & ſeq.

dicationem: per immodicas enim excretiones servabit aliquod adhuc (quanquam exiguum sit) indicium formulæ significans eas, per insomniam vero chordulæ extentæ speciem referet. At si propter inopiam duntaxat in talem vultus venerit affectionem, ex dictis indiciis neutra adsunt, neque insommiæ, neque excretiones, & ob eam rem potius ex accidentibus, quam ex propriis signis, in illis præsagire conveniet, propter inopiam alimenti deductum esse eum in talem affectionem, & adhuc magis, quoties febris proprietatem caloris discutientis, exquisita ratione consideranti tibi, nequaquam importet. Ex quibus quisque perdoctus poterit cognoscere, quibus vultus fuerit aut propter vigiliam, aut inediam, aut propter evidentem & immodicam evacuationem, extenuatus. Quare in acutis morbis per initia, absque aliqua causarum extrinsecarum, faciem extenuatam spectari, exitiale est. In Chronicis vero aliquibus, veluti in hecticis, id est, consumtis, phthisicisque, nedum facies ossea fere redditur, sed universum corpus excarne, squalidum & siccum redditur. Sed age etiam, quid corpora tumida in morbis fieri significet, consideremus. Inflari enim ac tumescere corpus, nunquam bonum: in morbis enim acutis tumescit facies, aut propter sanguinem in vasis, qui venas distendit, sanguinisque plenitudinem, ac vapores, unde etiam totius corporis gravitas exsistit, ut in synochis febribus; vel propter inflammationem cum humoris affluxu, ut in parotidibus; denique propter cruditatem vaporosam, refrigerato hepate, ac vitiata sanguificatione, ut in pituitosis febribus, & leucophlegmatia, seu anasarca hydrope. Ex primis duabus causis tumefieri non usque adeo malum est, neque ex hac quicquam certi ad prædictionem habetur; veluti postrema causa, quippe a crasso vapore, hepate cum refrigerato, tum vitiata sanguificatione, cutim distendente, non raro exitium prænoscitur. Qua ratione ait auctor Coacorum præsagiorum *in* 4. *Coa. præs.* [a] *com.* 2. *text.* 25. lethargicos esse subtumidos, ipsisque genas inflari. Non minus etiam, hac eadem causa refrigerato hepate in morbo calidissimo, ejus visceris calorem innatum dissolvente, in acutis morbis hypochondria, venter, pedes,

vel ab inedia.

Corpora tumida in morbis quid significant & unde.

[a] Text. 139.

des, coxendix, faciesque vitiantur non fine magno ipforum vitæ difcrimine. Cujufmodi funt, qui in hydropem incidunt. De qua Hipp. *in 2. prog.* [a] *text.* 1. 2. *Aqua inter cutem omnis, fi ex acuto morbo exfiftit, malum eft: non enim fedat febrem, fed dolorem admodum infert ac mortem; fereque incipit ex parte inani, ac lumbis, jecoreque.* Quid de Empyis feu fuppuratis, phthificis, in quibus moribundis multis pedes, crura, faciesque tumida, & cadaverofa fpectatur; quod non aliunde evenit, quam ex calore hepatis prælanguente, vitiata fanguificatione. Plures ex iis cognovi propius ad mortem acceffiffe, cum corporis univerfi molem inflatam ac tumidam habuerint. Ex quibus colligo in morbis acutis corpora inflari, nunquam bonum; in Empyis, five fuppuratis, atque in phthificis, maxime exitiale. Sed tamen, neque in acutis, neque multo minus in diuturnis morbis, tumidas partes fpectari, perpetuo malum: in his quidem multis, longo quippe morbo debilitato calore, pedes intumefcunt, qui calore poftea invalefcente rurfus difcuffis vaporibus, vel humoribus ficcatis, priftino habitui reftituuntur. In illis vero fæpius natura humores decretorie ad crura pedesque demittere folet. Aliquando etiam in iifdem acutis morbis facies tumet, vapore, ut dictum eft, febrili calore concitato, neque difcuffo, quo cito poftea difcuffo inflatione liberantur. Proinde caute ex his prædicendum erit in morbis, & non nifi ceteris aliis fignis vultus probe confpectis, & confideratis. Atque hæc erant a nobis cognofcenda ad prædictionem ex corporibus, ipforumque partibus extenuatis, contabefcentibus, atque in tumorem elatis. Nunc ex colore mutato idem perfcrutemur, quæ forte cognitio non erit minoris ufus ac momenti, ad præfagiendi rationem affequendam.

Facies unde tumet aliquando in acutis morbis.

CAP. IV.

De prædictione ex coloribus corporis ægroti.

CUM ex habitu corporis, quomodo fit prædicendum, diximus, nunc idem ex variis coloribus indagemus. De qui-

a Prognoft. p. 39. lin. 16.

quibus acturi, primo a coloris mutatione incipiemus, quidque hæc coloris mutatio in morbis præsagit, docebimus; mox stabiles ac permanentes colores considerabimus. Corpora colore mutari dicimus, cum vel crebrius, aut rarius ex proprio nativo colore in alium mutantur, ut cum color floridus in pallidum, aut album, aut flavum, aut æruginosum, aut viridem, aut plumbeum, aut denique nigrum mutatur. Hæc vero coloris mutatio, quandoque ex ratione fit, quandoque citra rationem, quæ est pessima, nunquamque bona, nisi criticum signum fuerit. Tunc enim corpora morbo oppugnata cum in suo robore persistunt, morbique pugnæ non succumbunt, nativum ac proprium colorem habent, sanguineique propterea rubram faciem, biliosi pallentem; cum vero morbo fere oppugnantur, ex florido colore pallidum, aut flavum, aut alium colorem recipiunt. De quibus, quid potissimum singuli significent, postea dicemus. Cognoscitur critica hæc coloris mutatio ex signis aliis criticis, ac signis coctionis, quando, si Galeno credendum sit, nulla crisis bona appareat, cruditatis signis conspectis, quod necesse sit, crises coctiones præcessisse. Galen *in lib. de præsag.* ad Posthumum, in *juvene quodam Romano* ex facie prærubra, præsertim erupturum critice sanguinem e naribus præscivit. Ex ratione vero color corporis quandoque mutatur, variatis quidem morbi accessionum temporibus, ut cum in principio rigentibus, aut horrentibus, aut refrigescentibus, pallidum, aliquando album ac fuscum colorem contrahunt, ex quo augescente accessione ad pristinum redeunt, & mox vigente coloratiores redduntur, ac denique ad solitum redeunt colorem. Mutari itaque colorem ex ratione caloris, bonum: mutari itidem sæpius ratione bonæ crisis futuræ, bonum: quæ etiam aliis signis produntur, sed præsertim, ut dictum est, coctionis, ac aliis bonis signis simul, aut antea conspectis. Melior quoque erit coloris mutatio, si ex colore malo in bonum fiat, uti cum partes nigrescentes aut livescentes, vel flavæ, vel virides in pallidum, aut floridum nativum quippe restituantur. Contra vero omnes mutationes nulla ratione aut coloris aut crisis fa-

Corpora quando colore mutari dicuntur.

Corporis coloris mutatio critica.

Unde cognoscitur.

Corporis color quando ex ratione mutatur.

Corporis coloris mutatio quænam bona.

factæ, erunt damnandæ, omniumque maxime cum malis signis, speciatimque cruditatem explicantibus, conspectæ, & quæ ex bono colore in deteriorem fiunt. Sed age explicemus, quid colores modo in corporibus significent, a rubro exordientes. Hic color ab uno humore fit, quippe a multo sanguine, cutim afficiente seu tingente, ex quo merito Gal. *in 4. libro, de sanit. tuen.* tradidit, rubrum colorem sanguinis abundantiam significare. Ex quo rubram faciem, vel inflammationem testari ad cutem illatam, aut crisin sanguinis e naribus fluxuri, cujusmodi diximus Galenum in *juvene illo Romano* coram aliis Medicis prædixisse. Sed hoc non fiet, ni prius coctionis signa quædam & bona illuxerint. Ceterum, crudo morbo exsistente, si facies rubeat, timenda erit inflammatio capitis, atque præsertim phrenitis, cum demonstretur sanguinem sursum in caput agi, ipsumque inflammare; de qua re Auctor Prorrheticor[a] *in 2. libro, text. 74. & in 1. de hum.*[b] *com. 1.* scripsit, *Faciem rubram cum mœstitia, malum*: propterea quod calidæ affectionis sit signum, Galeno docente, qui ita de hac scribit. *Cum itaque florida quidem apparuerit facies, æger autem valde tristis fuerit, quædam in cerebro valde calida affectio esse videtur, quæ sanguinem exurit, eaque causa bilem atram, ut demonstratum est, gignit.* Plerumque absque signis coctionis, & cum malis signis phrenitidem præmonstrat; neque immerito, cum sanguinem ferri in caput, ipsumque inflammare rubra facies significet: quod signum erit satis manifestum, ubi per alvum, aut per menses, aut per hæmorrhoides sanguis profluxerit, manente tamen eodem rubro colore in facie. Quod perbelle in *Coacis præsagiis*[c] *com. 2. text. 16.* ita scriptum est. *Dysenterica rubra, limosa, larga excrementa alvi, in flammeis valde rubicundis coloribus, soluta, insaniæ timorem inducunt.* Aliquando significat convulsionem, ut in pueris, de quibus in *libr. 3. Coac. præsag.*[d] *com. 1. text. 45.* hæc leguntur: *Pueris acuta*

Corporis color ruber unde & quid notat.

Facies rubra quid in acutis notat.

Quænam mala.

Quando Phrenitidem præmonstrat.

Convulsionem.

a Lib. 1. 49. *b* Lib. de Humoribus. pag. 47. lin. 1. ubi ait. *Color humorum, nisi hi ad interiora resorpti sint, velut efflorescit* in cute. *c* Text. 465. *d* Text. 109.

acuta febris, alvi suppressio cum vigilia, ad hæc excalcitratio & coloris mutatio, multus rubor, convulsionem significat. Solet vero rubor faciei, ut dictum est, si signa coctionis fuerint conspecta, denotare crisin futuram per sanguinem e naribus: aliquando post aures judicatoriorum abscessuum est signum, ut Galen. *in eodem 2. libr. prorrhet. text.* 14. [a] scripsit: de quo signo in *Coacis præsagiis* [b]. *Rubores, qui ad aures ex priori dolore fiunt, in febribus signum quidem sacri ignis, qui exsistit in facie. Sed & convulsiones ex iis incidunt cum privatione vocis & virium exsolutione.* Sed hæc esset admodum improbanda, nimirum si ei prædicta symptomata copularentur. Rubor etiam in faucibus, cervice ac pectore, in anginosis solet esse admodum salutaris, si cum tumore multus appareat; de quo Hippoc. *in lib. 7. Aph.* 49. habet: *Ei, qui ab angina corripitur, si tumor & rubor in pectore supervenerit, bonum; extra enim vertitur ægritudo.* Et *in libr. 5. prognostic* [c]. *Si quibus vero fauces rubent, & cervix simul, hæ anginæ diuturniores sunt, & maxime ex eis servantur, si & cervix, & pectus traxit ruborem, nec sacer ignis intro recurrat.* In anginosa tamen, quæ ab Hippo. *in lib.* 3. *Epid.* [d] describitur, etsi lingua & collum & pectus una cum rubore intumuerit, nihilominus, quoniam tota inflammatio extra non fuit versa, mortua est. Addamus in acutis morbis, si rubores in brachiis ac cruribus fiant erysipelatodes, bonum erit; quippe quod naturam fortem esse, ac longius, ad ignobiles scilicet partes, noxios humores propellat. In febribus ardentibus, synochis malignis, non raro maculis rubris dorsum ac aliæ partes corporis infectæ spectantur, quæ quo copiosiores eo pejores, ni morbum minuant. Ceterum de his posterius nos accurate, ubi ad prædictionem abscessus, tumores & exanthemata considerabimus. Colorem vero flavum fieri a bile flava, cutim afficiente, non est dubitandum. Ceterum solet esse aliquando bonus, ubi critice ad cutim flava bilis pellitur, cujusmodi fit in ictericis; de quibus in sequenti capite agemus; aliquando malus & perpetuo, ubi non critice, unaque aliis malis signis ap-

Crisin futuram per sanguinem e naribus vel per parotidas.

Rubores variarum partium quid notant.

Corpus color flavus unde, & quid notat.

[a] Hippocratis textus huc spectans legitur 1. Prorrhet. 165. & Coac. præs. 183.
[b] Text. 200, [c] pag. 45. lin. 12. [d] pag. 1075. Ægr. 7.

apparentibus. De quo Hippocrat. *in* 1. *Prognost.* [a] *text.* 10. de facie exitiosa loquutus, scripsit, *& color totius vultus viridis aut niger.* & Galen. minus malum esse, vultum chlorum seu viridem videri, quam nigrum. In venenatis solent virides colores spectari, cum a summa humorum fiant corruptione. Ex quo Galen. *in libr.* 5. *de loc. affect. cap.* 7. quempiam meminit vipera demorsum, cujus corpus peracri calore infectum se vidisse testatur. Album vero & pallidum fieri, aut calore intus recurrente, aut quod corpora sanguine frigido & pituitoso abundant, sed in acutis morbis corpora expallescere solent, nedum calore intus recurrente, sanguinisque inopia, aut ipso calore exstincto, qui color propter hanc causam mortuis solet esse familiaris. Auctor. Coac. præsag [b] ait, *vultum pallidum esse exitialem.* Sed hoc erit cum aliis signis confirmandum. Pallor vero exstincto calore qui fit, & pauco sanguine, vel ex eo cognoscitur, quod postea in lividum, & tandem nigrum mutetur, quod in emortuis corporibus facile spectari poterit, quæ primo putrescunt, mox livescunt & nigrescunt; qualis ab Hippocrat. *in quinto Epidem.* [c] *cap.* 5. *text.* 57. in eo, cui hepar jaculo percussum est, fuit observatus, de quo ait, *statim color, qualis mortuorum, diffusus est*, qui statim obiit. De livido colore, & nigro, quid dicemus? pessimos esse colores in morbis acutis, atque exitiales, qui non nisi a summa humorum putredine nascuntur, aut calore nativo exstincto. Sciunt Medici omnes praxin facientes, in acutis morbis in dorso, lumbis, pudendis, naribus atque aliis partibus, maculas cum lividas tum nigras sævam ac veluti pestilentem putredinem humorum testari; inque peste affectis has esse ita familiares, ut ex ipsis tantum merito pestilens natura comprehendatur, quod inspectis maculis lividis, aut nigris, in iisce partibus corporis, sed potissimum in pudendis, (quod signum ex Hipp. *in* 1. *Coac. præsag.* [d] *sec.* 2. *text.* 29. Thucydide, & Galeno pestis proprium esse, quo inspecto in emortuis corporibus, pestem grassari sit dicendum, ut

Viridis. Albus. Pallidus. Lividus.

[a] pag. 36. lin. ultim. [b] Text. 212. [c] Text. 61. pag. 1156. [d] An Text. 66. aut 489?

ut Franſciſcus Stabilis in particulari quodam diſcurſu de hac re habito, doctiſſime demonſtravit) peſtiferam denotet corruptionem, ſummeque venenoſam. Hæc eadem ſigna in venenatis ſolent ſpectari, quod & Gal. *in lib. 6. de loc. affect.* nobis tradidit. Cum ſcripſerit *corpora, a venenis emortua, maculis lividis, nigricantibuſque, infecta ſpectari.* Quare dicamus lividum colorem & nigrum eſſe fere pepetuo malum; etſi quandoque critice appareant hæ maculæ, quibus plures quoque ſervati fuerint, tamen hoc raro contingit, & illis non fidendum prorſus, nî coctionis ſigna apparuerint, vireſque maxime conſtiterint; in aliis vero morbis, quippe non peſtilentibus, colores lividi calorem nativum ſuffocari denotant, atque etiam nigricantes. De quibus auctor Coacorum præſag. [a] *com.* 10. ait: *Quod ſi vel labrum, vel palpebra, vel naſus liveat, in propinquo eſt mors.* Quidam in morituris multis genas lividas obſervant. Extrema frigida, & livida, in acutis morbis propter eandem cauſam eſſe exitialia, poſterius, ubi de prædictione extremarum partium agemus, accurate demonſtrabimus, quod hæ partes non niſi exſtincto calore liveant. Non minoris ſed majoris periculi erit color niger conſpectus, qui fiat a majori quoque nativi caloris exſtinctione, de quo Galen. *in* 1. *Prognoſt. com.* 9. ait: *At vero coloris mutatio peſſima eſt, quoties ad nigrum exſiſtat., utpote ſanguine refrigerato, quemadmodum ubi foras effuſus ſanguis congelatur.* Demum dicemus, nigrum lividumque colorem non ſolum â corruptela humorum, aut a caloris nativi exſtinctione, (quod omnium eſt peſſimum, quibus ita conſpectis mors ſit inevitabilis:) ſed conſpecti hi colores a venenoſa putredine, aliquando, ubi natura critice propellit, ſpem ſalutis nobis videntur polliceri; aut humore melancholico atro ad cutem tranſmiſſo, quæ tranſmiſſio ſi critica fuerit, bonum prænuntiabit: quo tempore neceſſe eſt, coctionis in humoribus ſigna illuxiſſe, & quæpiam item bona ſigna; quod ſi ita non fiat, magnum quoque malum minatur in acutis morbis. Sed quo pacto quis dignoſcere queat, nigrum colorem ex humoris decubitu factum, ab eo, qui emoriente calore fit, Gal. *in* 2. *prognoſt.* ita docuit: *Nam interdum pars nigreſcit, quia materia*

Niger.

[a] Text. 232.

eo

co decumbit, interdum, quoniam moritur, ſed quonam modo aliquis internoſcat, eam rem perſpicue judicabit; ſi enim facile ferre malum appareat, id eſt, facile ſe habeat æger, & item aliquod aliud ſalutare adfuerit ſignum, materiæ decubitus eſt; ſin contrarium, mortificatio. Atque hæc ſunt de coloribus, deque ipſorum judicio. Nunc unum reſtat, quod frequentiſſime accidit, intelligendum, quippe quid ægrotos felle ſuffundi in acutis præſagiat.

CAP. V.

Quid morbus Regius in morbis prænuntiet?

QUOD ex ictericia in morbis plurimum veritatis capiatur ad futuram prædictionem, ideo ſigillatim de hac agendum duximus. Hunc vero affectum *morbum regium* aliqui appellant, quod in Aulis regum molliter curetur ludis, laſciviaque, per quæ mens exhilaretur; alii *arcuatum* a colore, teſte Celſo, arcus cœleſtis æmulo; *icterumque* a volucri galbula concolore; alii & *auriginem* a colore bilis auro concolore. Symptoma eſt in cutis colore vitiato, quod fit bile utraque ad cutem effuſa, hinc ex colore duplex ictericia ſpectatur, quippe flava & nigra, a flava quidem ac nigra bile, qua cutis ſuffunditur; cutis vero corporis eo humore, aut una cum ſanguine non excreto neque purgato accedente, aut ſola natura e viſceribus ad cutim protruſo. Quod Galen. *in 4. libr. Aphoriſm. Aph.* 62. ita docuit: *Morbus Regius fit aliquando criticus, id eſt, judicatorie, natura in totum corpus, & præcipue ad cutem, flavam bilem deponente. Fit autem & hujuſmodi caſus, hepate male ſe habente. Atque ejus affectiones malæ, ex quibus morbus Regius ſolet advenire, tres ſunt, tumor durus, inflammatio, & obſtructio. Aph.* 64. Quomodo vero hic affectus generetur, paulo poſt ita expreſſit, dicens. *Expurgatio enim in ipſo ſanguine, & bile tranſlata ex ipſius venis ad meatus bilem recipientes, à Græcis* cholodochos *appellatos, ſive obſtructio fuerit in locis, ad quæ transfertur, ſive inflammatio aliqua, vel durus tumor, neceſſarium omnino,*

Morbi regii varia denominatio.

Unde producitur.

non expurgari sanguinem, sed una cum ipso bilem per totum corpus differri, hinc morbum Regium generari. Ex qua quidem perspecta generatione apparet, ictericiam in morbis neque omnem bonam neque malam esse, atque ex ipso affectu quandoque salutem, quandoque mortem præsciri posse: exitium, ubi apparet, crudo plane morbo exsistente, cumque signis aliis malis; salutemque, eodem affectu conspecto, signis coctionis antegressis, atque cum bonis signis. Sed cum isthæc cognitio ad judicium prognostici magni sit momenti, merito accuratius, quando & salutem, & quando exitium prænuntiat, dicendum. Primo bonam esse ictericiam in febribus dicimus, quæ fit, natura biliosum humorem ad cutem critice propellente, quod hic motus sit criticus, & ex recte juvantibus, judicantibusque. Hunc motum antecedunt signa coctionis, a ceterisque ictericiis, non a natura critice excernente bilem crassiorem, sed aut vesiculæ fellis attractricis facultatis imbecillitate, aut ejusdem meatuum attrahentium, sive pellentium, obstructione, aut demum hepate læso vel ab obstructione, vel ab inflammatione, vel denique a scirrho, factis, distinguitur. Primo, quod in critica ictericia, urinæ neque sunt ictericorum modo coloratæ, neque croceo colore tingentes, & fæces minime candidæ apparent, ictericorum signorum alterutro pathognomonico. Secundo, hypochondria, sed potissimum dextrum, prorsus tumore & calore vacant. Tertio, coctionis signa præcessisse. Quarto, ubi auriginosus ille color in aliquo dierum decretoriorum illuxerit, atque demum æger recte pertulerit morbum, id est febrem, aut ex toto solverit, aut saltem aliquatenus. Quare criticus motus hic est, qui die critica & antegressis coctionis signis, incidit, sine hypochondrii duritie, cum excrementis & urinis secundum naturam se habentibus, a translatione bilis crassioris in cutem, quæ ad discutiendum contumacior est; siquidem tenuior abit in sudorem, & per insensibilem transpirationem expurgatur: atque hoc est, quod Hippocrat. *in libr.* 4. *Aphorism.* 64. scripsit. *Quibus in febribus morbus regius septimo, vel nono, vel undecimo, vel decimoquarto supervenerit, bonum, nisi dextrum Hypochondrium in-du-*

Prognosticon ex Ictero dubium.

Quando bonum.

Icteri Critici notæ.

duruerit, *alioqui non bonum*. Hippocrat. itidem superius *Aph.* 62. dixit. *Quibus in febribus morbus regius ante diem septimum accidit*, *malum*. Quare regulam præscripsit, ut bonus sit ictericus color post diem septimam, & ante nequaquam. Galenus in comment. binos eos jungens aphorismos talem judicii regulam fecit, dicens. *Ante septimum quidem diem morbum accidere regium*, *malum omnino*, *post septimum vero*, *optimum*, *nisi dextrum ilium obduruerit*; *id est*, *nisi aliquis malus affectus ex his*, *quos antea diximus*, *visceri seu hepati acciderit*. Quare ex Hippocrate morbus regius bonus erit non ante septimum, sed post septimum, neque id perpetuo, nisi ilium dextrum tumore prorsus caruerit. Significat enim hujusmodi color ictericus, naturam critice ad cutim crassiorem bilem deponere, minimeque id fieri propter aliquem hepatis, vel vesicæ fellis, vel denique meatuum affectum. Diocles non voluit icteriiciam a septimo ex toto prodesse. Averrhoes *in libr.* 4. *collig. cap.* 82. scripsit, se in locis calidioribus vel etiam die quinto criticam bonam ictericiam vidisse. Idem & Celsus: ac vel etiam Plinius, historicus naturalis, ausus est ab Hippocrate dissentire, cum *in lib.* 26. *hist. natur.* ita scripserit. *Hipp. Icterum ante septimum diem in febre mortiferum signum esse docuit. Hos scimus vixisse aliquos etiam ab hac disparatione.* Sed Plin. est falsus; cum Hipp. non mortiferum esse, sed malum, ante septimum in febre morbum regium conspici, dixerit. Sed ratio quidem videtur Hippocrati non favere, cum idem sit, dicere ictericiam post septimum diem videri in febribus, bonum; & ante hunc diem, malum; perinde ac si dixerimus, bilem crassiorem in febribus bonam esse post septimum ad cutem critice demandari, & ante hunc diem, malum. At aliquis dicet bilem hanc posse ante diem septimum & concoqui a natura, & propelli ad cutem, ex quo ante hunc diem ictericia non erit mala. Resolvemus conciliantes hos medicinæ proceres, quod fieri quandoque potest aut ratione loci calidioris, aut temporis, corporis humorem biliosum ante septimum concoqui, & decretorie expelli ad cutem, veluti idem humor per id tempus concoctus solet non raro per ventrem decre-

Quo morbi tempore bonus malusve Icterus, & cur?

Autorum ab Hippocrate dissensus.

Icterum.

Conciliatio.

torie expelli, aut evomi, aut per ſudorem. Hippocrat. tamen regulam conſtituit, quod ictericia poſt ſeptimum, ſeu ſeptimo, & non ante, optima ſit, quod plerumque eo modo recte fiat, atque etiam quod bilioſus hic humor craſſior, qui ad cutem deponitur, raro ante ſeptimum probe coquatur, & cum crudo humore exſiſtente non poſſit critice & utiliter expelli, idcirco prudenter ſtatuit, bonæ ictericiæ terminum eſſe a ſeptima die. Neque ignoravit Hippocrat. quoſdam auriginoſos ante hunc diem conſpectos ſanitati fuiſſe reſtitutos. At non ſcripſit quoſdam ſexto die auriginoſos, ſed tamen alia purgatione adjutos, evaſiſſe. De quibus *in primo Epidemior. com.* 2.[a] *text.* 65. ita habet. *Erant qui ſexto die morbo regio afficerentur, ſed his purgatio profuit per veſicam, vel turbata alvus, vel larga ſanguinis eruptio, ut Heraclides, qui apud Ariſtoclidem decumbebat, cui per nares ſanguis erupit, alvuſque fuit turbata, & per veſicam eſt purgatus, vigeſimo autem die judicatus, longe aliter ac Phanagoreon ſervus, qui, cum ipſi horum eveniret nihil, periit:* quod *in quarto de ration. vict. in acutis*[b] *text.*8. confirmavit, cum dixerit: *Cum rigore, in bilioſa febre, ante ſeptimum, morbus regius febrem ſolvit.* Forte & ii, quos Averrhoes, Celſus, Plinius & alii ante ſeptimum ſanatos viderant, alias evacuationes habuerant, illiſque adjutos evaſiſſe credendum eſt.

Galeni ſententia.

Galen. vero regulam non in die conſtituit, ſed in concoctione humorum, ſiquidem ait, regulam bonarum excretionum cognoſcendarum, ut dictum eſt, eſſe concoctionem; quæ ſi citius appareat, etiam ante ſeptimam diem ſi conſpiciatur in regio morbo, bonum erit: ſed quia craſſior bilis, cujuſmodi eſt, quæ icterum facit, raro aut nunquam in noſtro hoc cœlo (quod forte in calidioribus locis nihil prohibet aliquando fieri poſſe) minus quam ſeptem dierum ſpatio excoquitur; quare criticus morbus regius ſalutem oſtendit, ſi diebus ſeptimo, aut nono, aut undecimo, aut decimoquarto apparuerit, dextro hypochondrio minime indurato. Hippoc. etiam (ut nuper meminimus) *in lib.* 7. *de vict. ratione in acut*[c]. *text.* 8.

hæc

[a] pag. 951. [b] pag 402. lin. 49. [c] Loco modo allegato.

hæc habet: *In biliosa febre, morbus regius cum rigore ante septimum diem enatus, morbum solvit, si vero absque rigore præter temporis occasionem supervenerit, perniciosum:* quod idem a nobis prædictum, & declaratum, ostenditur, quando in febribus biliosis, ut alias a nobis demonstratum est, rigores judicatorii appareant, testantur bonam aliquam vacuationem futuram, aut expulsionem, aut depositionem humoris ad cutem, aut ad aliam partem ignobilem, de quo Hippocrat. merito *in* 4. *Aph.* 58. scripsit: *si febre ardente laboranti rigor superveniat, febris solvitur.* Bona quandoque est etiam sexta vel alia die, ubi una aliqua alia vel plures excretiones biliosæ apparuerint. Cujusmodi Hippocr. *in* 1. *lib. Epid. com.* 2. [a] *text.* 65. ut dictum est, observavit. Addamus, nos debere judicium ex ictericia bonum cum aliis bonis signis confirmari. Sed age dicamus, quando ictericia mala & exitialis sit. Plerumque, ait Hippoc [b] *text.* 18. ante septimum visa est mala, non tamen dixit esse mortiferam, ut quibusdam visum est. Sed cum non bonis signis, nullaque alia copiosa vacuatione, exitialis erit, si ante septimum appareat. Cujusmodi fuit in *Bali filio* teste Hippocrat. *in libr.* 7. *Epidem. text.* 19. & *in Marito Lechus*, qui prope *Sitodochi* ædes habitabat [c], non parum damnanda. Quod Galen. *in lib.* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 5. ita expressit: *Nullum abscessum nedum auriginosum ante concoctionem proficere, is enim impeditam significat bilem, quo minus ex viscere expurgetur, & evacuetur per ventrem, vel propter oppilationem ejus, vel inflammationem; morbo autem concocto decretorie interim natura ad cutem excrementum reponit, cum quorundam aliorum humorum, tum flavæ bilis.* Quare crudo morbo exsistente, mala est, & hinc sexto die, quod tunc non concoctus sit morbus, malam esse dicimus, cumque signis cruditatis, verendam, & cum malis aliis signis inspectam, prorsus exitialem. Cujusmodi fuit, quam *Hermocrates* habuit, qui obiit eo morbo. De quo Hipp. *in* 3. *ep.* [d] 1. *text.*

Icterus quinam malus.

Quo tempore apparens.

[a] pag. 951. [b] Lib. 4. Aphorism. 62. & lib. de Crisibus pag. 53 & lib. de vict. rat. in acut. pag. 402. lin. 49. [c] Lib. IV. Epidem. text. 25. pag. 1130. [d] Ægr. 2. pag. 1062.

1. *text.* 5. *Quinto die reddidit tenues urinas, suspensionem habebant, nec subsidebant, sub noctem deliravit. Die sexto auriginosus evasit, omnia exacerbata sunt, mente non constabat.* Addidit Hippocrat. malas nedum esse ante septimum diem, sed post ipsam etiam, ubi dextrum Ilium obduruerit, ictericias, statuit *lib.* 4. *Aph.* 64. qui ita habet: *Quibus in febribus morbus regius septimo, vel nono, vel undecimo, vel decimoquarto, supervenerit, bonum: nisi dextrum ilium obduruerit alioqui non bonum.* Cum hypochondria tensa, & dura sint, adhuc etiam, si una dolent, sine dubio morbum regium fieri non a natura excernente humorem ad cutem, sed propter affectum illud viscus, aut inflammato scilicet jecore, aut obstructo, aut in tumorem scirrhosum elato. Qui affectus perpetuo malum denotat, atque una cum malis signis, exitium. Nam ictericia ex hac causa sine febre quoque periculosa admodum est, ex Hippocrat. *in sexto Aphorismorum* 52. ita scribente: *Morbo regio laborantibus, si fiat hepar durum, malum.* Multoque magis augebitur mali judicium, in febribus apparente ictero, quando febris calore digerat, & discutiat plurimum illius humoris, cutem defoedantis; qui cum perseveret, causam sane, a natura minime vincibilem, adesse denotat. Cujusmodi Hippoc. observavit in *Marito Lechus*, de quo *in libr.* 4. *Epidem* [a] ita scripsit, *Maritus Lechus, qui prope Sitodochi aedes ictericus, ad quem septimo die veni, octavo moriebatur, neque urinam, neque dejectionem dimittens, hypochondria magna & dura & spiritus densus.* Verum in omnibus auriginosis attendendum erit, num praecesserint signa coctionis, an quaepiam signa mala illuxerint, hoc enim & crudo morbo exsistente, si aurigo fiat, exitiale est; veluti cum antegressis coctionis signis, atque cum bonis signis, nullo tumore in illis conspecto, perpetuo, quovis etiam die ictericia apparuerit, salutem praenuntiat: sed hisce notis, quod ante septimum appareat raro, merito Hippoc. affirmavit, ante septimum regium morbum malum esse. Superesset, absoluto sermone de praedictione ex colore corporis mutato, agendum

[a] Text. 25. pag. 1130.

dum de ejusdem corporis calore quoque mutato, de quo cum accuratius *in lib.* 2. *text.* 63. scripserimus, nihil sane aliud dicemus. Ex quo ad singulas partes corporis spectandas descendamus, cum satis cum a toto corpore, tum a tota facie, præsagium perscrutati fuerimus.

CAP. VI.

De prædictione ex faciei mutatione in morbis.

UT e singulis quoque partibus præsagium venemur, a facie exordimur, de qua etsi nuper plura scripserimus, nunc pauca quoque, quasi ex dictis quædam præcipua ad prædictionem colligentes, addemus. De qua primo Hippocrat. *in libro primo Prognost.* [a] *text.* 8. scribit: *Considerari convenit hunc in modum per morbos acutos principio vultum ægroti, sitne similis bene valentium, potissimum sui: Ita enim optimus erit: si vero quam maxime contrarius simili sit, exitiosissimus est.* Gal. *in com.* ait, *Conferendas esse partes affectas cum bene valentibus, quæ si similes appareant, bonum, veluti contrarium ex dissimilibus prædicitur.* At breviter dicamus. Ex facie salutem sperari, quæ in acutis prorsus similis bene valentium appareat. Significat enim morbum neque vehementem, neque malignum admodum esse. Ex mutata vero facie, quod ad habitum ipsum spectat, extenuata, in morborum non principiis, sed ubi indies magis progressus sit, quicquam certi non habetur, neque etiam, ut Hipp. in eodem libro [b] meminit, si talis non ex morbo, aut ex alia externa quapiam causa mutata apparuerit, scilicet ex immoderata animi passione, vigilia, aut alvi dejectione, aut fame, sive inedia, aut animi passione, qua antea fuerit usus; a quibus sane causis sæpius facies extenuatur. Proinde quicquam certi ad prædictionem isthæc faciei ab istis causis facta extenuatio non habebit. Ex colore vero, facies coloratior quandoque bona erit, utpote cum nobis criticam sanguinis excre-

Facies sanæ similis bona.

Dissimilis incerti prognostici.

Coloratior quando bona.

[a] pag. 36. lin. 26. &c. [b] Prognost. p. 37. lin. 1. &c.

cretionem e naribus futuram prænuntiat, quod quidem firmius denotare sperabimus, si notæ fluxuri e naribus sanguinis aderunt. De quibus in *quarto libro Coac. præsag*[a]. *text.* 30. scriptum est, *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis.*

Nonnunquam hæmorrhagiam narium notat, & quando.

Sed aliæ omnes erunt attendendæ simul, cujusmodi esse solent, splendores & fulgores, caliginesque, oculis obversari, cum facie rubra, capitis non raro dolor tensivus, & gravans, hypochondria tensa sine dolore, difficilis respiratio. Quod præsagium olim Galen. in *juvene Romano* coram Romanis multis Medicis habuit, de quo *in libr. de præsag. text.* 13. *ad Posthumum* hæc habet: *Dum Medicis hæc admiranda videntur, æger lecto se sustulit tanquam prosiliturus, interrogatusque, cur exsilire voluisset, cum nihil adesset, ob quod id facere debuisset; rubri coloris serpentem, per laquearia repentem, a se visum expavisse respondit, ne si aliquo modo aberrasset, supra se ferretur, atque idcirca e lectulo aufugere velle: reliquis nihil ad futurum sanguinis fluxum conferre visum est; mihi vero cum alia singula perpendenti, tum ruborem, qui prius in dextra nasi parte ad malum usque obscurus fuerat, auctum valde intuenti, sanguinis paulo post e dextra nare fluxuri, manifestum id attulit indicium.* Ceterum, ut jam dictum est, cetera alia signa fluxuri sanguinis cum rubra facie erunt attendenda, omniumque maxime signa coctionis. Nam in crudo morbo raro recte sanguis erumpit, & plerumque stillatim, quæ vacuatio in ardentibus febribus, omniumque maxime in phreniticis, est suspecta. Addamus rubram faciem abscessum aliquando post aures, scilicet parotides, significare, de quibus Hippoc. intellexisse *in 6. Epid.*[b] 2. 18. *text.* 60. Gal. voluit, cum dixerit. *Ita vero se habent ex his plurimi & valde rubentes, & natura albidioris modi, neque de naribus sanguis erumpit, aut paucus erumpit,* & Gal. in *com.* ait: *Istis valde rubentem faciem habentibus, cum salubris ægritudo perdurat, per abscessus judicationem fore sperandum est, nisi de naribus san-*

Aliquando parotides.

[a] Text. 142. [b] Sect. 2. text. 11. p. 1169.

ſanguinis profluvium redundantem ſanguinem evacuatione prævertat, qui in aliquem articulum impetum facturus erat. De hac itidem Auctor *Prorrh.* [a] *in lib.* 3. *text.* 73. hæc habet. *Quibus comatoſa, faſtidioſa, hypochondria dolentia, & vomentia exigua, in iis parotides excitantur; antea autem faciei ſigna:* & Galen. *in comment.* ait: *Ante parotidum generationem faciei ſigna conſiderare oportet; ſunt hæc, rubor, tumor præter naturam, oculorum humiditas, caliginoſa viſio, & quæcunque talia.* Colligamus itaque faciem rubram non raro bonam ex accedenti eſſe, criticumque ſignum dici, ubi nimirum e naribus ſanguis eſt fluxurus. Plerumque vero apparet hæc facies in acceſſionum vigore, præſertimque in ſynocho, & ardenti febre, aut ubi pulmonum adeſt inflammatio, in qua maxillæ (teſte Hipp. *in* 2. *lib. Prognoſt* [b].) ruborem contrahunt. At ab hac ſola facie nihil certi ad prædictionem habetur, niſi ejus indicium aliis, vel bonis, vel malis, ſignis fuerit confirmatum. Atque hæc de bona facie: nunc de mala, quod ex eadem mutata præſagiri poteſt.

Primo ait Hippocrates *in primo Prognoſticor.* [c] eam, quæ nulla externa cauſa concurrente, principio morbi, diſſimilis a recte valenti evaſit, mali eſſe indicii, atque maxime contrariam eſſe perniciofam, in acutiſque morbis exitium portendere. Cujuſmodi eſt, in qua (ait Hipp. [d]) *naſus eſt acutus, cavi oculi, adſtricta tempora, aures frigidæ contractæque, & fibræ earum verſæ, & item cutis circa frontem dura, intenta, arida, & color totius vultus viridis, aut niger, aut lividus, aut plumbeus.* Hanc enim faciem cadaveroſam merito Medici appellant, quæ ſi in principio morborum acutorum, quippe intra triduum, appareat, pernicialis erit.

Tumidam quoque eandem viſam in morbis quibuſdam longis, hepate refrigerato, vitiataque ſanguificatione, obſervamus, non minuſque in pthiſicis, & ſuppuratis, quando in ipſis fere moribundis conſpici ſoleat. De rubra vero facie, quæ mala eſt, Auctor *Prorrheticorum* [e] *in libro ſecundo: text.* 14. *Facies*

a Lib. 1. text. 165. b pag. 42. lin. 31. c pag. 36. & 37. d Prognoſt. p. 36. lin. 30. e Lib. 1. 49.

cies bona cum mœstitia multa, malum: & Galen. ait in *commento*, significare calidam affectionem, exurentem sanguinem, ex quo facies illa florida quibusdam credatur propria melancholici affectus. Sed in rubra facie attendenda erunt alia signa, quæ si mala fuerint, pernicialis erit. Nam cum malis signis rubra facies, aliquando phrenitidem ostendit, & exitiosam, quæ in convulsiones desinit. Nam si una cum rubore faciei adsit intuitus ferox, delirium, aut aliquod phreniticum signum, lethale est. De qua *in Coacis præsagiis* [a]. *Qui capite dolent firmiter, delirantes, alvo suppressa, feroci aspectu, rubore in facie efflorescente, in posteriorem partem convelluntur*. Sed alias *text*. 7. demonstratum est, has convulsiones esse lethales. Cum vero præter calorem etiam colorem flammeum habet, pejor adhuc erit, cum malis signis. De his enim Auctor *Coac. præsag* [b]. 1. *text*. 33. scribit. *Rigores, quibus multa in somnum inclinatio juncta est, utcumque lethales sunt, quod si in iis facies flammæ modo exardescit cum sudore, malignum est*. Sed melius hoc expressum est *in 2. libro Prorrheticorum* [c] hisce verbis: *Æstuosi rigores quadantenus perniciosi, inflammans quoque cum sudore facies in his mala*: & Galen. *in commento text*. 60. ait: *Neque ignoramus flammantem, sine rigore, & cum sudore, faciem malum esse signum, quoniam & unum ex judicatoriis sudor sit, cum igitur non judicaverit, malignitatem morbi ostendit*. Quare cum signo aliquo judicatorio, veluti cum sudore aut vomitu, aut alvi fluxu, aut sanguinis vacuatione, facies flammea, signum erit malignitatis, & plerumque lethale: sed age addamus faciem rubram apparere in pulmonariis; sed ruborem in iis maxillæ contrahunt, ex quo in febribus signo merito suspicamur, aut peripneumonicos fieri, aut suppurari. Hippocrat. enim *in secundo prognost* [d]. ait: purulentos habere maxillas rubras; idemque & in pulmonia spectari, docuit Galen. *in 1. lib. prognost. com*. 3. *Indicat enim fuliginem sanguinis in pulmone ferventis, quæ eo conscendit propter rectum situm, recipiturque in laxitate, & raritate & tenuissima maxillarum cute, ceu*

per

a Text. 162. b Text. 7. c Lib. 1. text. 67. d pag. 42. l. 31.

per vitrum oculis repræsentante ruborem. Qui quidem color in iis, si una cum malis signis, & præsertim judicatoriis malis, id est, non judicantibus, appareat, mortem præsagit. De quo auctor Coa. præs. [a] *in 2. lib. text.* 33. scripsit. *Quibus vero fastidia cibi accedunt, & sudores cum bono faciei colore, & liquida alvo ac dolore cordis, hi peripneumonicorum aut pulmonariorum more intereunt, postquam longius ægrotaverint*; veluti *uxori Policratis* evenit, de qua *in lib. 7. Epidem.* [b] scriptum est. *Tussis, & excretio statim ab initio similis purulentis, intus circa arteriam, & fauces sibilus erat. Facies boni coloris, in genis rubor non abunde coloratus, sed moderate floridus.* Hæc fuit prior peripneumonica, post suppurata, atque demum obiit tabida. Maxillarum itaque rubor assiduus in longis lentisque febribus, aut pulmonis inflammationis, aut suppurationis, ac demum ad tabem proficiscentium, erit signum, modo tussis vel etiam levissima & inanis adfuerit: adde, modo hæc febris habeat inæqualis caloris exacerbationes, nunquam tamen immunes.

Maxillarum rubor in longis morbis quid notat.

CAP. VII.

De prædictione ex oculis.

Ex oculis quoque judicium prognostici venemur, idque accuratius, quod in prædicendis eventibus morborum inter partes corporis primatum obtineant. Juxta illud divini Hippoc. præceptum: [c] *oculi ut valent, ita & corpus, & color in deterius aut melius labitur.* Si quidem oculi recte valentes, & robusti, corpus quoque recte valere indicabunt. Nam, teste Galeno *in commento*, si bene colorati oculi sint, totum corpus salubriter se habere significant. Ceterum, ut nos totum, quicquid ad morborum, salutis & mortis, prognosticum facit, ordine scribamus, primo oculos salutem pollicentes, & postea exitium, accurate considerabimus.

Pri-

a Text. 67. *b* Text. 9. pag. 1211. *c* Lib. VI. Epidem. Sect. 4. text. 26. p. 1181.

Oculi quinam boni, & spem salutis polliceantur.

Primo itaque dicemus, oculos bonos videri, & spem salutis non exiguam polliceri, qui recte valentium magnitudine, figura, situ, colore, motu, visione, & splendore sunt similes; siquidem optimi & robusti perpetuo boni sunt indicii, hique sunt, qui florido colore (teste Galeno in *nuper citato comment.*) spectantur, pleniori mole, & splendidum humorem habent. Hos robustos ac optimos vocat Galen. propterea, quod istud fiat ex plurimo animali spiritu luminoso, qui e cerebro in oculos proficiscitur, ac e contrario infirma ex morbis corpora non sic pati, nobis indicant, neque exinde multum periculi præmonstrari. Quare boni sunt similes recte valentibus, & floridi coloris, pleni, splendidi, eminus, & ante, & in aëre sine molestia luminosum videntes, palpebras recte aperientes, & claudentes, nullo rubore, livore, aut nigrore infecti, sine lachrymis, atque sine excrementis, quæ *lemas* appellant, ipsorum angulis adhærentibus. Hi enim perpetuo boni exsistunt, cum caput speciatim, tum reliquum corpus recte se habere indicantes: sed ut securius ex ipsis judicetur, alia signa conspecta simul erunt consulenda, quæ si bona sint, proculdubio salutem prædicemus. Soli autem oculi non valent judicium præmonstrare, neque quicquam certi, cui tantum ad prognosticum sit fidendum, habent. Cum in aliquibus febribus continuis aliquando boni oculi appareant, cum tamen febris ad exitium inclinet; hoc tamen raro accidit, quippe oculos recte se habere, ægro ad exitium tendente. Proinde ex bonis oculis plerumque non levis futuræ salutis spes habetur. At non modo hi boni crediti, sed etiam aliquando mali, possunt ex accidenti tamen salutis nobis argumento esse futuræ: utique lucem refugientes, eamque ferre nequeuntes, lachrymantes, intense rubri, splendidi, caliginosi, obtusi, hebetes, distorti, tumidi, cavi, clausi, si ita ex crisi futura fiant. Ab his excipio, qui ita non ex morbo redduntur, sed extrinsecus fiunt, a quibus quicquam certi habere nequimus, quos ex eo cognoscimus ita esse mutatos, quia tales statim in principio mutati appareant, qui per id temporis minime possunt critice mutari, ex quo Hippoc. [a] ait, triduo

[a] pag. 37. lin. 10.

aut

aut quatriduo ex morbi vi oculos malos fieri ac confpici. Externæ quoque caufæ facile ab ægrotis intelliguntur. De his Gal. *in* 1. *prognoft. comm.* 2. *text.* 80. ita habet. *Igitur ex multa vini potione, nonnunquam, & vomitione vehementi, inter initia morbi, lucem refugiunt, itidem lachrymant, & pervertuntur oculi, aut fublimes fiunt, aut tument, aut venulas habent rubras.* Ubi vero crifis eft futura, natura quippe ac morbo invicem colluctantibus, in oculis mala ifthæc concitantur fymptomata; lachrymantur enim exempli gratia ipforum alii aliquando, fanguine critice e naribus fluxuro; de quo Hippoc. *in lib.* 1. *Epid.* [a] ita habet: *Quibus in febribus acutis atque adeo ardentibus fpontaneæ effluunt lachrymæ, his* (fiquidem reliqua non fint exitialia) *e naribus fanguinis eruptio exfpectanda; fi etiam alia perniciofe non habeant: nam his, qui incommode habent, non fanguinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Sed diftinguamus lachrymas in voluntarias atque in non voluntarias, quas & fpontaneas vocat; hæ cum fignis criticis criticam fanguinis eruptionem indicant, & illæ quippe voluntariæ nunquam quicquam certi ad Prognofticum præmonftrant, quod Hippoc. nobis expreffit *in* 4. *libro Aphorifmor.* 52. ita fcribens. *Quicumque in febribus, vel in aliis morbis, fponte lachrymantur, nihil abfurdum: quod vero non fponte, abfurdius, aut abfurdum,* uti Galeno in *commento* vifum fuit. Sed ne Hippoc. fententia obfcuretur, quod in hoc Aphorifmo dixerit, fponte lachrymantes nihil abfurdum, quod vero non fponte, abfurdius: & fuperius in loco citato, fpontaneas effluentes lachrymas, ubi non crifin, mortem fignificare: & *in* 6. *Epid.* [b] *lachrymæ in acutis male habentibus fpontaneæ, quidem bonæ; involuntarie defluentes, malæ;* difficultati occurremus, dicentes fpontaneas bifariam lachrymas intelligi: uno modo, ubi nullo intercedente ægrotantium defiderio defluunt, & hoc eft, quod Hippoc. fponte & fpontaneas appellat, quæ invitis ægrotis effluunt fponte, id eft, abfque ægroti voluntate; altero modo fponte effluere dicimus, ubi ægrotis ita volentibus effluunt. Gal. vero *in* 1. *Epidem, comm.*

Lachrymarum diftinctio, & quid in acutis morbis notat.

a Sect. 2. pag. 956. b Sect. 1. text. 16. pag. 1165.

comm. 1. *text.* 131. Hippoc. lib. comm. non dixit ſpontaneas, ſed involuntarias, quo clarius & verius ſententia & veritas explicatur. Sed *ſponte* aliquando ad ægrotum, & aliquando ad morbum refertur. Sed, uno verbo, diſtinguamus lachrymas in voluntarias, & in involuntarias, quas quandoque ſpontaneas dixit Hippoc. [a] *comm.* 2. *in text.* 80. quod ſponte, ut dictum eſt, nullo ægroti intercedente deſiderio, effluant; & illas non ſpontaneas, quæ ex ægrotis utpote fiant. Sed de his ſatis. Ad propoſitum reverſi dicamus, voluntarias lachrymas quicquam momenti non habere ad futurum Prognoſticum, atque ita in morbis acutis ægrotos lachrymare, ait *in* 4. *Aphoriſmorum* [b] Hippoc. nihil abſurdum, nullumque malum ſignificare, & merito quidem, cum non ex morbo, ſed ita volentibus ægrotis, effluant.

Lacrymæ voluntariæ.

Involuntariæ vero, quæ invitis ægrotis exeunt, perpetuo malæ, niſi criſin portendant ac antecedant. Atque hoc eſt, quod Hippocr. *in* 1. *epid.* [c] *text.* 85. de his ita ſcripſit, Galeno ſic *in commentario* ſcribente. *Quibuſcunque in acutis febribus, magis autem ardentibus, involuntariæ lachrymæ cadunt, his de naribus ſanguinis profluvium exſpectandum eſt, niſi alia pernicioſe habeant: in male autem habentibus non ſanguinis profluvium, ſed mortem ſignificant.* Sed ut lacrymæ criticæ judicentur, neceſſe erit, ad hoc, ut optima ſit criſis, coctionis ſigna fuiſſe antegreſſa: atque hæ ſunt criticæ nullo modo in morbis damnandæ.

Lacrymæ nvoluntariæ.

Lacrymæ criticæ.

Idem ſæpius demonſtrant fulgoris motus oculis apparentes, obtuſiones, ac rubores in oculis, quæ oculorum ſigna, itemque lacrymas, Galen. *in lib.* 3. *de Criſibus cap.* 11. inter notas ſanguinis fluxuri recenſuit, ita dicens: *Propria vero ſigna profluvii ſanguinis, quidam fulgoris motus oculis apparentes, quoniam humor eſt flavus; obtuſiones autem, quoniam multus, & totus ſimul elatus ad ſuperiora ſpiritus meatus obſcrat, ita ut & oculi lachrymentur, ob fluxus multitudinem, quod etiam accidit in inflammationibus oculorum.* Eodem modo rubidi aliquando viden-

Sanguinis fluxuri ſigna ex oculis.

a Lib. 1. Epidem. Sect. 2. p. 956. *b* Text. 52. *c* Sect. 2. p. 956.

dentur, cum malis nonnunquam & naribus. Hebetudines itidem oculorum solent aliquando eruptionem sanguinis e naribus denotare, si modo etiam caput doluerit, quod Hippocr. *in* 1. *Prognost.* [a] *text.* 32. ita habet: *Accidit his in prima circuitione e naribus fluor, atque admodum juvat, sed requirendum est, num doleat caput, an hebetudines subeant oculorum, si quid horum fuerit, eo tendet.* Non minus etiam ex perturbatione ad splendorem oculorum, una cum surditate capitis, gravitate, atque hypochrondii tensione, profluvium sanguinis significari, in *Coacis præsagiis* [b] habetur. Oculos vero rubentes illud idem significare, docuit primo Auctor Prorrhet. *in lib.* [c] 3. dicens. *Cervicis dolores, impense rubri oculi, sanguinis eruptionem ostendunt.* De quibus etiam in Coac. præsag. [d] *sect.* 2. *text.* 8. ita scriptum est. *Quibus caput dolet, stupore detentis, dolorosis, prærubro oculo, sanguinem profundunt e naribus.* Sed hoc perpetuo verum erit antegressis signis coctionis, quoniam in principio, crudo quidem exsistente morbo, oculi rubri nunquam bonum prænunciant: sed de hoc paulo post accuratius. Aliquando etiam pervertuntur, & distorquentur ex futura crisi oculi, veluti contigit ei, qui in *Dealcis horto* decumbebat, de quo Hippocr [e]. *Nono superriguit, febris acuta, sudavit, infrixit, deliravit, dexter oculus distortus erat, lingua arida, sitibundus erat., insomnis.* & Galen. *in comm. Nam quod deliraverit in nona, & dextro oculo strabo fuerit, res sunt, quæ solent in judiciis evenire.* Clausi etiam oculi, subinde conniventes, aliquando sanguinis eruptionem significare *in lib.* 3. *Coac. præsag.* [f] *text.* 2. in hunc modum legitur. *Qui in febre continua muti jacent, clausis oculis, subinde conniventibus, siquidem e naribus sanguis effluxerit, & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad seipsos redeant, servantur: quod si nihil horum evenerit, in difficilem spiritum redacti, brevi moriuntur.* Siquidem hæc plurimum humorem in caput sublatum demonstrant, atque ubi sequitur insignis purgatio, critice servantur: natura quippe excretione copiosa ab ea humorum mul-

a pag. 38. lin. 46. *b* Text. 195. *c* Lib. 1. text. 137. *d* Text. 166. *e* Lib. 3. Epidem. Ægr. 3. pag. 1066. *f* Text. 77.

Oculi ante crisin non vero solent mutari.

multitudine sublevatur. Quare oculi non raro vel etiam motus eorum mutati, vitiumque patientes, crisin solent antecedere, non esseque propterea hæc oculorum symptomata mala, sed critica bona denotare, quorum judicium confirmabitur, si nullum una malum signum illuxerit, atque antea fuerint conspecta coctionis signa: quæ omnia ni una fuerint visa, nedum mala, sed plerunque perniciem significantia signa ostendunt. Tria vero criticis bonis signis observantur, primum signa coctionis antegressa, alterum mala alia signa non illuxisse, ac tertium, ægros ab aliquibus subsecutis vacuationibus fuisse non parum juvatos; & hoc est, quod Hippocrat. *in* 1. *Epidem.* [a] *text.* 85. de lachrymarum præsagio locutus, dixit: *lachrymas involuntarias in acutis morbis sanguinis eruptionem significare, nisi alia perniciose habeant. In male autem habentibus, non crisin, sed mortem.* Sed age tempus est, ut ex oculis quoque exitium præsagiamus, cum de oculorum signis salutaribus satis scripserimus.

Oculi quomodo exitium præsagiunt in morbis.

Malum itaque & exitiosum est in acutis morbis, malos oculos spectari, cujusmodi sunt lucem refugientes, lachrymantes, rubri seu inflammati, quorum in albo venulæ intensæ rubeant, liveant, aut nigricent, feroces seu fixi, seu torvide spectantes, hebetes, delassati, debiles, seu non robusti, cavi, tumidi, prominentes, consumti, emarcescentes, squalidi, pulvisculosi, clausi, semiclausi sive suspicientes, palpebris non conniventibus, sublimes, instabiles, concreti, stupidi, minus, nimis splendentes, obscurati, seu obtenebrati, splendore carentes, & in quibus pituitosum excrementum spectatur. Hos enim oculos perpetuo malos, nunquam per se bonos esse, ex infra allegandis locis patebit, ni aliquando, quatenus accidit, critice natura & morbo colluctantibus, hos ita fieri, crisin prænuncient, inter criticaque signa recenseantur, quæ quomodo distincte cognoscantur, nuper a nobis monstratum est.

Hæc omnia oculorum signa itaque suspectum acutorum morborum judicium reddunt. Quorum quædam plane sunt exitialia, utpote venulas in albo oculi lividas & nigras videri, ægro-

a Sect. 2. p. 956.

ægrotos non videre & non audire, oculos omni ſplendore eſſe deſtitutos, & omnia nuper dicta cum exitiali aliquo ſigno, omniumque maxime in die judicatoria conſpecta, cum ſignis judicatoriis non judicantibus. Sed præſtabit, ut de ſingulis oculorum hiſce ſignis agamus, & primo prodamus ſigna oculorum præcipua ad exitium prædicendum, quæ *in* 1. *libro Prognoſtic.*[a] *text.* 35. Hippocr. ita eſt complexus, dicens: *Si enim lucem effugiant, aut nolentes illachrymentur, aut pervertantur, aut alter altero fiat minor, aut candidum rubidum habeant, aut lividas aut nigras venulas, aut pituita appareat circa obtutum, aut ſublimes tumidive oculi, vel cavi admodum fuerint, aut obtutus ſqualidus, & ſine ſplendore, vel totius vultus color evariet. Hæc omnia mala eſſe & exitioſa, cenſendum eſt.* Addamus ſi non ab aliqua cauſa externa hæc fuerint, utpote, neque a vigilia, neque inedia, neque immodico alvi profluvio, neque ebrietate, neque ab aliqua alia ſimili cauſa. Sed, ut dictum eſt, ſingula propriis capitibus contenta accuratius conſideremus, a viſione ac viſu ipſo incipientes. Quandoque in acutis morbis fit, ut lucem refugiant, minimeque aërem lucidum oculi intueri poſſint, quod ſignum olim in *peſte Patavina* multis fuit familiare, paucique peſte infectorum, in quibus hoc ſignum fuerit obſervatum, fuerunt, qui ſuperſtites evaſerint. Quod ſignum Hippocr. inter exitioſa recenſuiſſe nuper vidimus. Neque immerito: cum ex Gal. oculi lucem refugiant propter debilitatem viſoriæ facultatis, quæ nonnunquam affectione laborat orificiorum, veluti per lippitudines; & interdum ipſa facultas viſoria affecta eſt, quod exitiale quoque eſt: hæc vero ab illa cauſa ex eo diſtinguitur, quod oculorum orificia minime affecta conſpiciantur. Ægrotos vero in acutis morbis non videre, exitioſum eſt: omniumque maxime, ſi debili jam exſiſtente corpore id eveniat, ut Hipp. *in lib.* 4. *Aphor.* 49. hiſce verbis expreſſit. *In febre non intermittente, ſi vel non audiat, vel non videat, jam debili exſiſtente corpore, mors proxima eſt.* Galen. in oculo totius lucis impedimentum, quod *Amau-*

Si Lucem effugiant ægroti.

Si non videant.

[a] pag. 37. lin. 15.

Amaurosis dicitur, signum imbecillæ facultatis esse, in *tertio Prorrheticor.* scriptum reliquit. Obscurationes quoque oculorum malas esse, ex eod. Hippoc. *in lib.* 6. *Epidem* [a]. constat; in acutis enim morbis ait Galen. *in commen.* obscurari oculorum aciem, infirmitatem & interitum visoriæ potentiæ significare, nisi critice id fiat, quod indicabunt coctionis signa; cæteraque alia signa, crisin significantia. Ubi vero mala alia illuxerint, ac speciatim cum judicatorio aliquo non judicante, cujusmodi sunt omnes vacuationes nihil conferentes, aut has vacuationes obscuratio hæc oculorum fuerit secuta, exitiale est: de qua forte Auctor *Coac. præsagiorum* [b] ita habet; *Tumores juxta aures in morbis longis pravi, si inde fluor sanguinis e naribus & tenebræ ob oculos effusæ moveantur, lethale.* Ipsos vero oculos hebetes videri, extrinsecus quippe spectantibus oculos acie hebetes apparere, interioresque mortuorum oculis similes, lethalissimum esse, Galen. in 2. Prorrhetic. *com.* 2. *text.* 16. tradidit: & hoc forte est, quod Hippoc. *in* 2. *Epidem.* [c] dicit. *Quorum oculi non sunt robusti, mors in proximo.* Veluti *uxori Theodori* contigit, teste Hippoc. *in lib.* 7. *Epidem* [d]. Eodem quoque modo carentes splendore, perniciales esse in *primo Prognost* [e]. docuit. Excæcatos videri in morbo mortali, proximum exitium demonstrari, *Antiphonis filii suppurati* exemplum docet, de quo *in lib.* 7. *Epidem.* [f] *text.* 26. & 27. scriptum est. *Oculus sinister excæcatus est cum tumore sine dolore, non multo autem post etiam dexter, & pupillæ valde albæ & siccæ fiebant, & mortuus est post cæcitatem.* Moribundis astantes morituros cito ægrotos, ex oculis splendorem amittentibus animadvertunt, cum quo & visus prorsus perit; & hoc est quod Hippoc. *in* 1. *Prognostic.* [g] dixit: *aut obtusus, squalidus, & sine splendore.* His opponuntur oculi feroces, horridi, audaces, Hipp. *in* 6. *Epid.* [h] *text.* 15. Hosque proprios esse delirantium ac phreniticorum, plerumque convulsionem accersentes, aut mor-

Si oculi obscurentur.

Si hebetes conspiciantur.

Si splendore careant.

Oculi delirantium proprii.

[a] Sect. 1. text. 16. p. 1165. [b] Text. 105. [c] Sect. 6. pag. 1053. E. F. [d] pag. 1216. text. 27. [e] pag. 37. lin. 21. [f] pag. 1217. text. 28. [g] Vide sub lit. e. [h] Sect. 1. text. 19. pag. 1165.

mortem, cum aliis malis signis, Hipp. in loco citato expressit, dicens. *Oculi audacia, delirii signum est: & dejectio, & fractio, malum.* Et *in* 2. *Prorrheticor.* [a] *com.* 1. *text.* 31. Hos in phreniticis conspectos oculos convulsionem denotare scriptum est, atque exinde mortem; cum phreniticis convulsiones succedere, esse perniciosum, alias demonstraverimus, atque exitiales phrenitides in hasce finiri convulsiones. Propterea hos ægrotos Auctor Prorrh. *in lib.* [b] 3. *Progn. text.* 56. magis naturâ quam medicamentis, si Galen. credendum est, esse tractandos, statuit, cum dicat. *Nigra vomentes, cibos fastidientes, deliros, quibus oculus ferox, claususque, purgare non oportet, perniciosum enim.* Quo exemplo plures Medicorum egregie perdocti sibi proposuerunt, ut in moribundis prorsus a similibus medicamentis abstinerent, ne ars Medica ab ipsis infamaretur. Sed ex magnitudine quoque oculorum, quo in morbis quandoque alter altero aut minor aut major appareat, exitium prænoscitur. Inter perniciosa signa Hippoc [c]. notat, oculorum alterum fieri minorem, & Galen. *in comm.* indicare nobis, exstingui facultatem regentem, statuit. Non minus malum est, si majores appareant, in morbo pernicioso, qui & multitudine humorum caput gravari, & facultatem exstinctam, quod nimirum quicquam non repugnet humori ad oculos fluenti, indicat; quod signum in *puero Nicolai*, Hippocrat. *in* 7. *Epid.* [d] *text.* 85. moribundo vidit, cujus sexta die dexter oculus major dum conspiceretur, septima mortuus est; quodque etiam in *Ermoptolemi uxore* [e] moribunda notavit. Sed prominentes seu tumidos quoque oculos, in acutis morbis, Hippoc. [f] inter signa oculorum lethalia statuit: cujusmodi apparere solent in validis capitis doloribus inflammatoriis, qui commoto multo spiritu, & calore, ex inflammatione repleti intumescunt. Sed de cavis quoque dicamus, qui, nisi ab externa causa, per triduum, aut quatriduum, si in acutis appareant, perniciem notare, Hippoc.

Oculorum inæqualis magnitudo mala.

Oculi prominentes seu tumidi.

[a] Lib. 1. text. 88. [b] Lib. 1. Prorrhet. text. 71. [c] Prognost. pag. 37. lin. 17. [d] pag. 1234. text. 100. [e] Lib. 7. Epidem. text. 13. pag. 1213. sub finem historiæ. [f] Prognost. pag. 37. lin. 20.

poc. eſt Auctor *in* 1. *Prognoſticorum* [a] *text.* 15. Quos ita cavos fieri Galen. *in comm.* docuit, propter virium quidem imbecillitatem, non omnem, at vehementem, quæ nec minimum quid alimenti oculorum abunde concoquere poteſt, quod explicat morbum uſque adeo ſævum, cui naturam ſuccumbere ſit neceſſe: cum oculi vero emarceſcant prorſus, quaſi alimento deſtituti, caloris nativi imbecillitate, qui in ſolis internis partibus exiguus manet, nec ad extimas uſque diffundi poſſit, ut poſſit aliquid ad alimentum oculorum concoquere, quo ipſi nutriantur; addo & ſpiritus eadem ratione, qui pauciſſimi cum ſint in corde ac in aliis internis membris manentes, ad ipſos quidem oculos ideo non defluere, & merito inde oculos contabeſcere, ſiccari, cavoſque conſpici eſt neceſſarium: ex eo enim, quod hepar percuſſum ſit, ſtatim oculos cavos evaſiſſe Hippoc. [b] vidit: & obſervatum eſt in multis ante exitium, quandoque dextrum, & quandoque ſiniſtrum oculum emarceſcere.

Signa lethalia ex oculorum motu.

Ex motu quoque oculorum elucent in acutis morbis ſigna lethalia: oculos enim ſublimes ex ſignis pernicioſis Hipp. eſſe ſtatuit *in eodem primo progn.* [c] *text.* 15. qui ſunt, teſte Galeno, *in comm.* inſtabiles, & ſubinde commoti, delirium aut tremorem portendentes; alterutrumque eſt exitioſum: ſed perpetuo, ut Medici firmum judicium exinde colligant, debent alia quoque ſigna, quæ illuxerunt, attentius cognoſcere, quando oculis inſtabilibus exitioſe conſpectis, neceſſe ſit, aliquod aliud lethale ſignum una illuxiſſe. Clarius vero Galen. *in* 2. *Prorr. comm.* 1.1. explicat oculos inſtabiles, dicens, eſſe non ſecus, quam, qui equum inſtabilem habent, nunquam conquieſcentes; contraque concretos & ſtabiles nunquam moveri, & eſſe immobiles. Ex quo merito de his *in Coac. præſag.* [d] *ſect.* 2. *text.* 38. legitur, oculos aſſidue nictare, eſſe pernicioſum; non minus quam fixos, quos concretos, firmos, ſtabiles, immobiles vocant. Hos per-

[a] pag. 37. lin. 21. [b] Lib. 7. Epidem. text. 33. p. 1217. [c] pag. 37. lin. 20. [d] Text. 227.

perpetuo esse malos, Auctor *Prorrhet.* [a] *in lib.* 2. hisce verbis: *Hebetatus oculus, vitiatusque, & concretus, immobilisque, & tenebrosus si fuerit, malum.* Sed rectius dixisset, *exitiosum*, quod perpetuo fere lethales sint in morbis acutis, ni ex critica aliqua causa tales evaserint. Gal. *in comment.* scribit, concretos oculos fieri propter moventium oculos musculorum immobilitatem, immobilitatemque eam propter omnium ipsius musculorum vel resolutionem in neutram partem, vel aliquam, quæ in neutram partem vergit, tensionem proficisci, vel propter exactam moventis musculi potentiæ imbecillitatem, quod sane admodum est exitiosum, si propter virium languorem hoc fiat, ac etiam convulsis musculis læso principio nervorum in morbo acutissimo, in quo convelli partes perniciosum esse alias demonstratum est: Galen. *in* 6. *Epid. comm.* 2. *text.* 2. scribit concretos oculos, quos Hippocr. [b] in textu maxime damnavit, hoc est immobiles, perfectissimam ejus potentiæ exstinctionem significare, a qua musculi, cum naturaliter affecti erant, movebantur. Hippoc. *in* 5. *Epidem* [c] *text.* 47. de *Virgine illa pulchra Nerei*, quæ a muliercula lata manu percussa obiit, scripsit, ante mortem oculum stupidum habuisse. Ex situ quoque oculorum, perversiones admodum sunt lethales, ni critice appareant, cujusmodi fuit oculus nono die in eo [d], qui *in Dealcis horto* strabo & distortus. Hipp. 1. *Prognost.* [e] *text.* 15. enim inter perniciosa oculorum signa perversionem recensuit. Sed tamen hoc distinctione opus habet, quod aliquando oculi (teste Galeno, *in* 1. *Prognostic.*) pervertantur, musculis ipsos moventibus convulsis; & sæpius fit in febribus propter humorum multitudinem, quam cum hæc perversio oculorum tantum denotet, quicquam certi ex oculorum perversione simili non poterit assequi. Plerumque vero pervertuntur oculi in acutis morbis, non ex hac causa, sed affecto principio nervorum, quippe cerebro, estque summe exitiosum. In febribus itaque acutis oculorum perversiones perpetuo malæ

Ex situ oculorum.

[a] Lib. 1. text. 46. [b] Lib. 6. Epidem. Sect. 1. text. 16. p. 1165. [c] Text. 50. pag. 1154. [d] Lib. 3. Epidem. p. 1066. Ægr. 3. [e] pag. 37. lin. 17. & 29.

læ ſunt, cum aut humorum plenitudine ſeu multitudine, quod minus malum eſt, aut ſiccatis muſculis, oculos moventibus, quod ſi ardentibus febribus, aut phreniticis eveniat, prorſus exitioſum eſt; omnium vero erit exitialiſſimum, has ita perverſiones videri cum facultatis exſtinctionis ſignis, quæ languorem virium nobis fieri innoteſcent, aut aliquem ſenſum diminutum aut ſublatum.

De quibus Hippoc. perbelle *in libro quarto Aphoriſmorum* 49. dixit. *In febre non intermittente, ſi labrum, vel palpebra, vel ſupercilium, vel oculus, vel naſus pervertatur, vel non videat, vel non audiat, jam debili exſiſtente, quicquid horum evenerit, mors proxima eſt.* Quæ clarius *in* 1. *progn.* [a] *text.* 15. ita habentur, *Si pervertitur, aut livida palpebra eſt, aut labrum, aut naſus cum aliquo ſigno, mortem prope eſſe, ſciendum eſt.* Quare perpetuo malum, ni criticе, ut dictum eſt, appareant oculorum perverſiones, ſignificat, non tamen neceſſario lethale; quod videns divinus Hippocr. *in* 6. *Epid.* [b] *com. text.* 22. ita ſcribit: *Quibus palpebra circumtenditur, malum eſt.* Fiet vero certum judicium ex ſignis antegreſſis, & una conſpectis, & longe melius ex iis, quæ poſtea appareant. Sunt etiam malæ oculorum perverſiones, ſi morbo infernas ac debiles opprimente partes fiant, quod denotent humorem ad partem nobilem quippe cerebrum ferri; quam rem forte Auctor *Prorrhet.* [c] *text.* 49. ita expreſſit: *Ex lumborum reverſione oculi perverſio, mala.* Cum malis vero ſignis, lethales judicabuntur. De quibus *in eodem lib.* [d] *Prorrh.* ita habet: *In ardentibus febribus cum aliquantula perfrictione, dejectionibuſque aquoſæ bilis, multiſque, oculorum perverſio, ſignum malum, tum alias, tum ſi catochi fiant.* Sed rectius exitioſum dixiſſet; cum perfrictiones in ardentibus febribus, cum evacuationibus non juvantibus, ſed lædentibus, ſive ex quibus ægroti in pejus delabuntur, quæ profecto ſunt ſigna judicatoria non judicantia, lethalia, juxta illud Hipp. [e] & Galen.

[a] pag. 37. lin. 29. [b] Sect. 1. text. 16. [c] Lib. 1. text. 69. [d] Text. 81.
[e] Sparſim in ſingulis fere Hippocratis libris, cum in genere, tum in ſpecie, hoc pronuntiatum reperitur.

len. *si quæ juvare debent, nedum non juvant, sed ægroti ab ipsis in pejus abeunt, lethale est:* suntque ex judicatoriis non iudicantibus lethalibus. Quare si cum his appareant oculorum perversiones nedum malum signum, sed perniciale erit dicendum. De iisdem paulo post *Prorrh.* [a] Auctor ita quoque habet. *In oculorum perversione, cum febre & lassitudine, rigor perniciosus, Comatosique in his male habent.* Quare oculorum perversiones cum malis signis, & præsertim judicatoriis malis, lethales merito judicantur: cum lethalibus vero proximum exitium adesse significant. Cujusmodi fuit oculus distortus in *altera ex abortu defunctâ* ab Hippocr. observatus; de quo *in lib. 3. Epidem.* [b] *text. 57.* ita habet: *Quarto deliravit, metus, mœstitia, dexter oculus erat distortus, sudor secundum caput, paucus, frigidus, extremitates frigidæ, quæ in acutis morbis lethalia sunt signa.* Sed ex clausione quoque oculorum signa prava & exitialia perscrutemur. Cum enim oculi in acutis clausi maneant, neque aperiri queant, aut propter quandam humorum multitudinem, convellentem musculos oculorum & palpebrarum, aut siccatis, aut resolutis virium infirmitate musculis: quæ sane clausio palpebrarum perpetuo in acuto morbo lethalis, & si aliquando, uti critica, non exitiosa sit, ubi ipsam sequatur insignis aliqua vacuatio & bona; quod ni fiat, plane erit exitialis. Quod *in 3. libro Coac. præsag.* [c] *text. 2.* perbelle ita docetur: *Qui in febre continua muti jacent, clausis oculis subinde conniventibus, siquidem e naribus sanguis effluxerit & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad seipsos redeant, servantur; quod si nihil horum acciderit, in difficilem spiritum redacti brevi moriuntur.* Raro vero fit, ut, cum illis signis, clausi oculi critice appareant, & non nisi in robustissima facultate; proinde majori ex parte lethale est signum. Cum signis vero malis clausos oculos videri, perpetuo lethale, ut Auctor *prorrhetic.* [d] meminit, qui ait: *nigra vomentes, cibos fastidientes, deliros, quibus oculus ferox claususque, purgare non oportere*, id est, medicamentis opus non habere, & prognostico soli propterea esse relin-

Ex oculorum clausione.

a Lib. 1. text. 89. *b* pag. 1079. Ægr. 11. *c* Text. 77. *d* Lib. 1. text. 71.

linquendos. In his enim claudi oculorum palpebras contingit, ut Galen. *in comm.* expressit, vel propter claudentium oculos musculorum tensionem, vel propter aperientium imbecillitatem: utrumque in iis est perniciosum. Sed age addamus quoque, oculorum suspectiones, pravum ac summe exitiosum signum in acutis morbis esse. De quibus Hipp. *in* 1. *prog.* [a] *text.* 14. ita habet: *Considerari convenit hunc in modum suspectiones etiam oculorum per somnum, si quid enim candidæ partis subapparet non commissis palpebris, nec alvi fluor, aut medicamentum in causa est, aut nec ita dormire consuevit, vitiosum judicium exitialeque admodum est.* Hoc signum visum fuit in *Guadagnina olim carissima mea uxore*, antequam moreretur, quod fuit exitiosum, tametsi per sanitatis tempus consueverit aliquando ita dormire, sed una alia signa exitialia fuere, quippe comata, extremorum frigiditates, inquietudines, carentia sitis cum lingua scabra & nigra. Quare in morbis acutis perpetuo erit timendum, quod & Auctor *Coac. præsag.* [b] *text.* 28. ita indicavit: *Et extremitatum palpebrarum curvitas, & oculi fixi & assidue nictare, & colores permutare, & palpebras inter dormiendum non committere, perniciosum est.* Ex colore quoque oculorum mala signa erunt. Album oculi rubrum spectari, ni critice sanguinis eruptionis sit signum, quod superiori capite, quibus notis distinguatur, dictum est, exitiale est. Ubi itaque minime criticum est signum, in acutis oculos rubros videri, perpetuo malum. Quod signum Hippoc. *in Prognosticis* [c] recensuit inter signa perniciosa, quoniam vel ex copia sanguinis fiat, quæ in cerebro & in membranulis stagnet, ut Gal. *in com.* docet, aut inflammationem insignem cerebri & membranarum, quæ in continuis febribus perpetuo sunt perniciosa, non minusque, si una cum malis signis, in diebus judicatoriis, aut quomodocumque appareant, omniumque maxime in phreniticis sævis. De quo signo Auctor *Coac. præsag.* [d] ita habet: *Qui morbi succussionem aut pulsationem inferunt capiti, & prærubros oculos habent, deliriumque movent manifestum, perni-*

Ex oculorum suspectionibus.

Ex oculorum calore.

a pag. 37. lin. 24. &c. *b* Text. 218. *c* pag. 37. lin. 18. *d* Text. 163.

nicioſi. A ſingultu quoque, & vomitu, timendum eſſe hoc ſignum *in libro* 7. *Aphor.* 3. ſtatuit; quod, teſte Galeno, rubor oculorum vel cerebrum, vel ventriculum pati non mediocrem inflammationem, explicet. Utrumque in febribus continuis exitioſum apertiſſime Gal. *in* 3. *lib. Prorr.* ſcribit: *In febribus continuis oculorum ruborem accedentem aut copiam ſanguinis oſtendere in capite, ex qua oculi rubeſcunt, veluti in lippitudinibus, quæ ex eo diſcernitur, quod cerebro inflammato venulæ tantum, quæ in albo oculi ſunt, rubræ apparent, & ventriculo una quoque ſingultus aut vomitus appareat.* Ex quo merito Hippoc. *in primo Prognoſt.* [a] *text.* 15. non dixit ſimpliciter ruborem oculorum, ſed venulas in candido oculi rubras apparentes, perniciem demonſtrare. Omnium vero maxime erit pernicioſum ſignum, ut ſcribit Hippoc. in loco citato [b], venulas has aut lividas aut nigras ſpectari: nam, Gal. ita interpretante, lividæ apparent, & nigreſcunt venulæ oculorum refrigeratæ; refrigerantur exſtincto calore nativo, Addamus, ut finem præſenti capiti imponamus, ex iis etiam, quæ in oculis apparent, excrementis, poſſe exitium judicari. In acutis lachrymas involuntarias inter exitioſa ſigna recenſet Hipp. [c], quarum quidem cauſam Gal. refert, aut ad aliquam lippitudinem, aut fluxionem ex capite in oculos; ſed in acutis febribus hoc fieri propter facultatis retentoriæ debilitatem, quod ſumme eſt pernicioſum. Ubi itaque involuntarie profluunt lachrymæ in acutis morbis, neque ſigna criſis futuræ per ſanguinem, præſertim excretionem e naribus, mortem certo exſpectandam, Hipp. *in* 1. *Epid.* [d] tradidit. Pituitam quoque in oculis conſpectam notat inter ſigna pernicioſa [e]. Gal. vero *in comm. text.* 2. 80. tametſi aliquando hic humor, ſeu excrementum, in oculis ſpectetur ex aliqua fluxione, ut aliquando in lippitudinibus fit, tamen in acutis morbis propter imbecillitatem regentis oculum facultatis naturalis, quæ impos oculorum concoquere alimentum nequit. Aliquando in oculis apparet quoddam ſimile excrementum ſiccum are-

Ex lacrymis involuntariis.

Ex pituita in oculis conſpecta.

a pag. 37. lin. 18. *b* Ibid. lin. 19. *c* Prognoſt. p. 37. lin. 16. & Epidem. lib. 1. Sect. 2. pag. 956. *d* Sect. 2. pag. 956. *e* Lib. Prognoſt. p. 37. lin. 19.

Rr

arefactumque, quod Auctor *Prorrhetic. in* 1. *Prorr. text.* 17. scripsit, signum esse phrenitidis; Galenusque *in comm.* docet, conspici quandoque in tabescentibus, quod ex calore nimio colliquetur id omne carnosum, quod cum in facie, tum in temporibus, factis una & cavis admodum oculis; in phreniticis vero hujusmodi resiccatum & pulvisculosum absque cavitate videri. Ex qua re merito Hipp. *in 6. Epidem.* [a] mala oculorum signa recensens, ait: *Malum est autem & increscens veluti spuma*, quod, Galen. *in comm.* 1. *text.* 23. interprete, fit in morbis acutis, cum summe aridi sunt, & vires imbecillæ, præexiguis lachrymulis ab oculis excidentibus; deinde ubi in arescentibus imbecillitate retentricis lachrymulæ in oculos excidentes, ab intenso calore cerebri inflammati resiccatæ, in pulvisculosa excrementa, quæ *Lemas* Græci appellant, hisce de causis signa exitialia, mutantur. Sed tempus est, ut relictis oculis ad alias partes spectandas declinemus.

Cap. VIII.

De prædictione ex genis, auribus, naso, labiis, atque dentibus.

Cum genarum, aurium, nasi, labiorum, atque dentium observatio quandoque non parum in ægrotis præsagium illustret, merito paucis quoque de ipsis agendum duxi. At quoniam hæ partes non, nisi a suo statu naturali mutatæ, nobis ad prædictionem usu veniunt, idcirco has mutatas considerabimus. Quanquam non negandum sit, has nullo modo a suo statu mutatas, bonum quippiam significare; tamen nunquam certi quicquam ad præsagium habebunt: multi enim moriuntur, hisce partibus parum mutatis a naturali suo statu. Mutatæ vero multum faciunt ad illustrandum præsagium in ægrotis. Mutantur vero aut colore, aut figura, aut denique magnitudine; colore inquam, ubi hæ partes aut rubræ, aut lividæ, an nigræ apparent; rubras videri quandoque capitis inflamma-

Quomodo hæ partes mutantur.

[a] Sect. 1. text. 16. pag. 1165.

mationem, quandoque criticam fluxionem denotat, quod judicium distinguent propria utriusque signa. Livescere partes has, atque nigrescere, perpetuo malum, quod caloris aut exstinctionem, aut suffocationem, aut summam putredinem nobis denotent. Mutatæ vero figura, magnitudine, quippe cum maxime aut extenuantur, convelluntur, plurimum ad prædictionem faciunt. Sed de singulis nunc accuratius agamus, a maxillis exordientes. Diximus maxillas, seu genas, plerumque rubras videri, aliquando liventes & nigrescentes. Rubræ significant aut inflammationem internam vel capitis, vel pulmonum, vel pleuræ, costas cingentis membranæ; aut crisin futuram; aut pus fieri in pulmonibus: quæ capitis inflammationem ostendunt (quarum judicium cetera alia signa pathognomonica aperient) solæ non sunt, ita ut non solum genæ rubræ, sed aliæ faciei partes una rubore suffundantur: addatis propria capitis inflammati signa adesse, quippe dolorem, calorem, & reliqua, uti *in anginosa*, *quæ apud Metonem*. De qua *in* 7. *Epid.* [a] *text*. 19. scripsit: *Quarta convulsa*, *sine voce*, *stertor*, *dentium contritio*, *maxillarum rubor*, *mortua est quinta die*. Peripneumonicorum vero, & pleuriticorum maxillas rubras proprium esse signum, ex Galeno colligitur, qui *in libr*. 2. *progn. text*. 11. dixit: *has & propter calorem in pulmone & propter tussim acrem rubescere*, *hæc enim ambo calefaciunt vultum*, *& totum caput*, *quia ex defluxione in pulmones decumbente vapores in ipsum ferantur*. Quare neque hæ quicquam certi ad prædictionem afferre possunt: non minusque & quæ in suppuratis apparent; plerumque enim fit, ut in pulmoniis suppurationem futuram decernant, cujus judicium pendebit a propriis signis: sed quoniam pauci sunt suppuratorum, qui serventur, plures enim phthisici pereunt, ideo maxillæ hac de causa minantur suppurationem, phthisin, & exitium. Sed ipsarum colorem exinde fieri distinguent suppuratorum propria signa, quæ, ut Hippoc. docet *in* 2. *Prognost*. [b] *text*. 61. sunt, *si principio febris non demittat*, *sed interdiu tenuior*, *noctu vehementior sit*; *si copia*

Maxillarum seu genarum mutatio quid in morbis notat.

Ruber color.

Quomodo in suppuratis cognoscitur.

[a] pag. 1215. text. 20. [b] pag. 42. lin. 25. & seq.

copia sudoris eliciatur, ac tussiendi adsit cupiditas, nec quicquam tamen dignum commendatione exspuant; si oculi cavi reddantur, maxillæ vero ruborem contrahunt, ungues manuum curvantur, digiti vero potissimum summi incalescunt, atque in pedibus tumores consistunt, neque cibum appetunt, & pustulæ circa corpus erumpunt. Cujusmodi fuisse *uxorem Polycratis* primum peripneumonicam [a], & *Metonem* pleuriticum, scripsit Hippoc. *in libr.* 7. *Epidem.* [b] de quo ita habet: *Apprehendebant autem quandoque illum calores tenues, exiguum tempus, sudores exigui fiebant ad noctem, spiritus in febre densus, maxillarnm rubor, circa latus gravitas, & sub axillam, & ad humeros, tusses tenebant.* Eos vero suppuratorum, qui servantur, ait Hippocrat. *in* 2. *Prognosticor.* [c] *a febre subito liberari, puris optimi, non bile permisti, multam copiam neque difficulter exspuere, cibumque appetere & rectius spirare*, & reliqua: postremo diximus maxillas rubras reddi, non raro sanguine e naribus critice erupturo, qui color non tantum maxillas, sed totam fere faciem, nasumque præsertim, occupabit; cujusmodi colorem Galen. vidit in *juvene Romano*, febricitante paululum, antequam sanguis e naribus erumperet, ut ex libro, de *Præs. ad Posthum.* constat. Ubi vero futura sit crisis vel per sanguinem, vel per sudorem, alia quoque critica signa apparebunt, quorum præcipua signa sunt in excrementis concoctio apparens, morbi tempus, quod statum & vigorem vocant febris, aucta graviaque symptomata, vel de novo oborta, vel plurimum aucta. Cujusmodi fuerunt observata in *Teoclis cognata*, de qua Hipp. *in eodem. lib.* 7. *Epidem.* [d] *text.* 25. ita habet: *Teoclis cognata, quæ superius habitabat, sub Pleiades febris acuta: sexta videbatur cessasse: lavit veluti sedata febre. Septima mane maxilla valde rubicunda, utra non memini. Vesperi febris venit multa: Lypothymia & aphonia erat: non longe vero postea sudor, & quies cessante morbo septima die.* Maxillæ itidem apparent aliquando lividæ & nonnunquam nigrescentes, quæ si cum malis signis illuxe-

Quando crisin notat.

Lividus vel niger.

[a] Epidem. lib. vij. pag. 1211. text. 9. [b] pag. 1234. text. 101. [c] pag. 42. lin. 45. & seq. [d] Text. 26. pag. 1216.

xerint morbo, mortem prænunciant; nam hæ caloris exſtinctionem denotant. Sed de his coloribus ſuperius ſatis accurate egimus. Nunc de auribus agamus, quæ & ipſæ aut colore livido in morbis exitioſis apparent, aut contractæ, aut frigidæ, aut cum pure, aut dolore acuto, aut tinnitu, quæ itidem multum ad prædictionem faciunt. Lividæ & nigræ ſpectantur in acutis morbis, calore nativo exſtincto aut ſuffocato: frigidæ & contractæ in acutis ſunt lethales, *Hippoc. in primo prognoſticorum*, [a] *text.* 7. ſcribente. Dolores in auribus acutos non carere periculo docuit Hippocrates, *in tertio Prognoſticorum* [b], dicens: *Aurium dolor acutus cum febre continua ac vehementi difficilis eſt, periculum enim delirii abolitioniſque imminet.* Sed tametſi hujuſmodi dolores non perpetuo obſervatum ſit difficillimos morbos præmonſtraſſe, ut pauci ſint, qui ab ipſis evadunt; perpetuo tamen cum febre continua & acuta pernicioſi eſſe ſolent, ob inflammationem ratione viſceris nobilioris malignam: plures vidi ita affectos periiſſe, & ſpeciatim *Guadagninam meam dilectiſſimam uxorem*; in ipſa enim, ardenti febre maligna vexata, principio hujuſmodi dolor acutiſſimus apparuit: ſed ad rem noſtram. Dolor itaque cum *Hippoc.* aurium acutus in acuto morbo perpetuo difficilem morbum oſtendet. Sed tamen non raro fit, ut aures ſuppurentur, ab ipſiſque decretorie effluat pus, atque ægroti dolore liberentur. Cujuſmodi fuit *Emyris filius*, ut ſcribit Hippocr. *in* 4. *libro Epidemiorum* [c], qui critice pure erumpente ſeptima die fuit judicatus. Sonus quoque aurium in iiſdem morbis magni momenti eſſe ſolet ad præſagium indagandum, ſed cum de hoc ſymptomate alias ſcripſerimus, pauca attingemus: hocque præſertim, ſcilicet in acutis febribus, principio tinnitum ægrotos ſentire, pravum ſignum eſſe, quod aut cerebri inflammationem, aut futurum delirium oſtendat, vel bilem, quæ per venas fertur, in ipſis exæſtuare, ex qua concitati ſpiritus ad caput tranſmittuntur. In ſtatu vero, conſpectis ſignis coctionis, critice ſæpe hujuſmodi ſymptoma apparere ſolet. De quo ſigno legitur in *in lib.* 4. *Coac. præſag* [d]. *text.*

Aures quid ad præſagium in morbis faciunt.

Lividæ & nigræ.

Aurium dolores acuti quid.

Aurium ſonus quid notat.

a pag. 36. lin. 32. *b* pag. 44. lin. 45. *c* pag. 1138. text. 40. *d* Text. 131.

text. 18. *In ardentibus superveniens sonus aurium cum hallucinatione oculorum & narium gravitate, hi insaniunt, nisi sanguis e naribus fluxerit.* De palpebris, naso, labiis, Hippoc. *in* 1. *Prognost.* [a] *text.* 15 ita habet. *Si pervertitur, aut livida palpebra est, aut labium, aut nasus cum aliquo alio signo, mortem prope esse sciendum est.* Et merito sane dixit *cum aliquo alio signo*, utpote pernicioso, cujusmodi est, quod alibi expressit, ut non videant, aut audiant ægroti, jam scimus exitium in foribus esse. Hoc idem Hipp. *in* 4. *Aphor.* 49. ita expressit: *in febre non intermittente, si labium, vel oculus, vel nasus, vel supercilium pervertatur, si non videat, vel non audiat, jam debili exsistente corpore, quicquid horum fiat, mors proxima est.* Quandoque labium tremulum criticum præcedere crisin per vomitum, Galen *in* 3. *de Crisib. cap.* 1. docuit. Veluti *in Chærione* [b] fuit observatum, & Hipp. *in* 6. *Epid. com.* 8. [c] *text.* 36. ex Valesii divisione, scripsit: *labia in tertianis febribus critice ulcerari*, quod signum criticum omnibus, vel etiam ignaris mulierculis, notum est. Neque Avicenna, neque alii Arabes ignorarunt. Sæpe vero fit, ut critice hæ partes convellantur, quippe crisi proxime futura, quod critica signa prope præmonstrabunt. Dentium vero convulsionem exitialem esse cum Hippocrat. tradidit *in Prorrheticis* [d], tum ego sæpius in praxi vidi: Hippocr. *in primo Prognost.* [e] *text.* 21. de his ita habet: *Si quis strideat dentibus, non consuetus a pueritia ita efficere, insania significatur, ac mors, sed in utrisque futurum prædicere periculum, necesse est. Si vero mente commotus ita efficiat, admodum exitiosum jam est:* & Galenus in comment. *Stridere dentibus, quibus ab initio non erat consuetum, futuri delirii accidens est: si vero abeundo interdum ægrum offendas, utrumque perpeti, delirare & stridere dentibus, hunc jam esse prope mortem arbitrare.* Idem fere *in libro secundo Prorrheticorum* [f], *text.* 13. ait: *Dentium stridorem, quibus non est sanitatis tempore assuetus, experiri, perniciosum.* Cujusmodi vidit in *anginosa*,

Labium tremulum quid notat.

Dentium convulsio vel stridor exitialis.

a pag. 37: lin. 29. & seq. *b* Epidem. lib. 3. pag. 1072. Ægr. 5. *c* Text. 41. p. 1201. *d* Lib. 1. Text. 48. *e* pag. 37. lin. 52. & seq. *f* Lib. 1. text. 48.

sa, quæ apud Metronem habitabat, quæ per diem, antequam moreretur, (ut refert Hippocr. [a]) dentium habuit contritionem, & cum exitialibus signis. Itaque dentium stridores, perpetuo in acutis morbis exitiales sunt, quod fiunt læso nervorum principio, aut temporum, maxillarumque musculis ab igneo calore immoderate siccatis, ac exinde convulsis, quas convulsiones esse insanabiles alias a nobis fuit demonstratum: sed aliquando contractum labiorum alvi biliosam eruptionem significare, *in 2. Coac. præsag.* [b] legitur, *&* *Galen. in tertio, de crisibus*, labium tremulum inferius crisin per vomitum. Sed nunc ad linguam descendamus, quæ in morbis acutis ad præsagium assequendum utilissime a Medicis observatur.

CAP. IX.

De prædictione ex linguæ observatione.

LINGUÆ inspectio in acutis morbis ita utiliter observatur, ut non parvam in quibusdam ægrotis partem præsagii habeat. Hippocr. *in 6. Epidem. comm. 5.* [c] *text.* 14. scribit: linguam variis coloribus varios humores exsuperantes ostendere. Quod hisce verbis explicavit: *lingua lotium signat. Linguæ virides biliosæ: Biliosæ autem a pingui, rubræ vero a sanguine, nigræ ab atra bile, aridæ a fuliginosa exustione, & ab uterino membro, albæ vero a pituita.* Ex quibus sane facile est, humores noxios prævalentes dignosci, quippe quod quisque color, quo lingua infecta conspicitur, humorem denotet particularem. Sed distinguendum erit, an lingua hujusmodi mutationem ex vapore aut humore obtinuerit, aut ex potu, aut cibo, aut medicamento, aut ex destillatione e capite, cum ipsa totis iis caussis immutatur: idcirco necesse erit, ut dignoscatur a nulla prædictarum caussarum, sed tantum a vapore aut humore e venis, & arteriis, in linguam sublatis; facilius enim ipsa iis tingitur, quod

Lingua quantum ad præsagium facit.

a Lib. VII. Epidem. text. 20. pag. 1215. *b* Text. 240. *c* Text. 13. & 15. pag. 1185.

quod habeat ſubſtantiam flaccidam, laxam, mollem cum amplitudine venarum. De qua re Galen. in nuper citato ita habet: *Etenim grandioribus venis prædita lingua, & inani ſubſtantia ſpongiam referens, aliis duris denſiſque particulis paratior eſt, ut ſeroſos intra ſe humores admittat, ab illiſque colores inſtar lanarum ſuſcipiat.* Sed, his præmiſſis, linguæ præſagium attingamus. In omnibus acutis morbis lingua, bene valenti ſimilis, optima eſt, dummodo non ex aliqua externarum cauſarum, quippe a potu, cibo, medicamento, aut ex defluxione ex capite, fiat. Hæc in temperatis corporibus erit, quæ colore ſubrubra, mollis, proportionata magnitudine, quæque nullo, & ad guſtum, & ad loquelam, vitio tenetur. In acutis itaque morbis, ac maxime in febribus ardentibus, & ſynochis, linguam ita videri, eſt bonum; color enim ipſius ſubruber ſi apparet, ſignificat humorem noxium ac morbificum neque plurimum eſſe, neque admodum putridum ac accenſum, quo ita affecto, lingua neceſſario fit aut flava, aut crocea, aut nigra, aut admodum rubra; quando, ut ex Hippocrate dictum eſt, neceſſe ſit, humorum in corpore exſuperantium bilioſorum, aut aduſtorum, aut pituitoſorum, linguam ipſorum vaporibus inſici, ac tingi. Mollis itidem non ex cibo, potu, aut medicamento, aut deſtillatione capitis conſpecta, interius viſcera multum calorem non occupare denotat, ut propterea ægroti, propter hanc cauſam, neque multum ſitiant. Ex pituitoſa vero e capite ad fauces deſtillatione cognoſcitur ac diſtinguitur propriis ſignis, quorum eſt præcipuum, ſi ægroti plurimum dormiant, plurimumque interius ſentiant calorem. Hæc enim deſtillatio, irrigans fauces & linguam, facit, ut nedum lingua minime exareſcat, ſed vel etiam ſitim ipſius demulceat. Hinc Hippoc.[a] dicebat, tuſſientes non valde ſitire, ac propter hanc cauſam expedite quoque ægroti loquuntur. Atque hæc eſt lingua non mala in acutis morbis. Aliquando mutata a ſuo ſtatu naturali ſolet etiam boni judicii eſſe indicium, nimirum critice, ubi in periculoſis anginis,

Linguæ color ſubruber quid notat.

Lingua mollis quid notat.

[a] Sect. IV. Aphor. 54.

nis, humore ad fauces & ad ipsam linguam transmisso, admodum inflammata, & mole aucta apparet; itidem quandoque convulsa & tremula hoc modo apparet; sed ea est propriis signis criticis judicanda, quæ præcessisse est necesse: atque hæc de bona lingua, nunc de mala. Quæ est, quovis modo mutata ac vitiata, aut colore, aut magnitudine, aut substantia: colore quidem mala, in acutis morbis, est alba, crassa, cænosa, quam vidi in quadam febrium Epidemicarum, olim *Genuæ in Lyguria* grassatarum, constitutione, quæ nobis fuerat argumento, in his corporibus multitudinem pituitosorum crassorumque humorum prævaluisse, atque magnum quoque viscerum calorem adfuisse. Sed tamen hæc in iis quicquam certi de salute & interitu non denotabat. Quære hæc tametsi bona non sit, quod morbos ex multa copia pituitosorum & crassorum humorum, biliosis mistorum, & putridorum, tantum foveri explicet; tamen ex hac ipsa, nisi conjunxerimus alia prava symptomata, minime mortem prædicemus. Sequitur flava, quam viridem Hippoc. vocat. Hæc multitudinem bilis, ac ab hoc ipso humore putrefacto morbum profectum significat, illumque periculosiorem. Hac nigra est periculosior, quæ adusti sanguinis copiam, ceteris humoribus, ut a natura corrigatur, difficiliorem, præmonstret. Hæc ignearum seu ardentium febrium cum summo squalore est propria, perpetuoque non parum timenda, omniumque maxime, si una adfuerint signa alia perniciosa. Solet itidem ardentes pestilentes detegere. Ex quo, ut dictum est, propria acutorum morborum esse merito videtur, quod perbelle *in Coacis præsagiis.* [a] *sec.* 2. *text.* 20. ita habetur: *Quæ vero valde nigrescit, judicium fieri in quatuordecim diebus indicat.* Subdidit *periculosissimam esse nigram & pallidam*, forte eam, quæ ex pallida nigrescat: & merito sane, cum in jecore incendium augeri nobis sit indicium; quippe, cum prius bilis, sanguinis loco, progenita esset, ex qua ad flavum lingua tingebatur, postea aucta inflammatione, aduri sanguinem, atrumque evadere, qui est omnium deterrimus. Tertio nigram quoque cum tremore, seu tremulam

Lingua quænam mala.

Cænosa.

Flava vel viridis.

Nigra.

Nigra & pallida.

Nigra cum tremore.

a Text. 229.

lam, ut postea quoque docebimus, damnat Auctor *Coac.* [a] *præs.* ita dicens: *Tremulæ linguæ quibusdam alvum liquidam reddunt. Nigro vero in iis facto colore, mortem denunciant.* Lividi coloris lingua omnium maxime est lethalis, quod fiat in ipsa lividus color, vel ex mutatione a flavo aut rubro in nigrum, propter ingentem visceris alicujus inflammationem, & caloris extranei abundantiam, cum defectu innati, vel exstinctione caloris nativi. Hanc declarant reliqua signa, facultatem exstingui demonstrantia, quæ alias scripsimus. Rubram quoque sæpius in anginosis affectibus & peripneumonicis pessimam esse, Medici observant. Sed hujus malitiam augent & confirmant pernicialia alia signa. Cujusmodi fuisse linguam illius *anginosæ*, quæ apud *Aristionem* agebat, quæ quinta die obiit, ut meminit Hippoc. *in libro* 3. *Epidem.* [b] *text.* 18. *& filii Balis*, de quo itidem ipse *in libro septimo* [c] scripsit, qui obiit die nona. Mole aucta lingua in anginis aliquando ita visa est, ut vix ore possit contineri; sed plures, recte curati, sanitati fuere restituti, non pauci suffocati. E contrario multis usque adeo imminutæ linguæ, præ nimio calore, humido omni fere exhausto, (quod est signum intensissimi caloris, morbique maxime timendi:) apparent; sed ad rectum judicium faciendum alia signa erunt consulenda. Sed magna & nigra lethalis est: quod exstinctum iri innatum calorem significet; qualem habuit *juvenis*, quæ vigesimum ætatis annum agebat, & a pharmaco corruptorio, ut refert Hipp. *in lib.* 7. *Epidem.* [d] *text.* 37. quarto die periit. Quod ad substantiam linguæ attinet, quædam admodum molles sunt, combibita multa humiditate: quædam admodum siccæ, asperæ, inæquales, horridæ, scissæ, ulceratæ; quædam cum parvis tumoribus; quædam harum calidæ; quædam frigidæ tactui apparent; quædam cum proportione siti respondente; quædam sine siti. Siccantur & arescunt linguæ in omnibus febribus, sed omnium maxime in ardentibus

(Margin notes: Livida. — Rubra. — Mole aucta. — Imminuta. — Magna & nigra lethalis. — Sicca & arida.)

[a] Text. 233. [b] pag. 1075. Ægr. 7. [c] Text. 19. pag. 1215. [d] Text. 83. pag. 1229; quanquam hoc loco de *Tesimi conjuge* isthæc prædicentur; haud tamen alium casum hic ab Autore nostro innui patebit legenti subnexas Foesy Adnotat. & Epidem. lib. V. text. 53. pag. 1155.

dentibus, ac non minus phreniticis: propria videtur ficca & afpera ardentium febrium, ut Galen. *in* 1. *Prorrheticorum text.* 3. monuit; quæ fit calore febris vehementer ficca, immoderatique caloris eft nota: hæ linguæ primum ficcæ, & aridæ fiunt, mox inæquales, duræ & horridæ, & demum immoderata ficcitate fcinduntur & ulcerantur; non fecus quam terra, nimis ficcata a fole, rimis ac fiffuris fæpius fcindatur immoderata ficcitate: duræ & horridæ peffimæ funt, phreniticorumque propriæ, cum propter proximam imflammationem lingua maxime ficcetur. Hinc Auctor *Prorrheticorum* [a] linguas denfas, feu duras & aridas, phreniticas appellavit. De his *in Coacis præfagiis* [b] ita legitur: *lingua, quæ in principio quidem inhorruit, in colore vero permanet, progreffu autem temporis exafperatur, livefcit & rumpitur, lethalis eft.* Ceterum ex aridis linguis quicquam recte, nifi aliorum quoque fignorum judicium adjunxerimus, de præfagio non habetur, cum eæ non fint fufficiens fignum ad mortem prædicendam; plures enim, qui tales linguas habuerunt, gravi morbo etfi conflictati, convaluerunt. Cujufmodi fuit, quam in *muliere trimeftri fœtu gravida* [c], *in littore habitante*, & in *virgine Lariffæ* [d], & in aliis Hippocrat. vidit. Hæ fi nigræ quoque fint, perniciales magis; fed ut dictum eft, debemus quoque, ex iis ut exitium prænofcatur, alia pernicialia figna una obfervare, quæ in *uxore Dromeadài* [e], & in illo, *qui calefcens cœnavit & potavit largius* [f], *Hermocrate* [g] & in aliis multis Hippocrat. una cum lingua nigra vidit. In anginis quoque ita præficcatæ, peffimæ funt, quod inflammationem internam maximam denotent, qua omnes fuffocantur: qualem vidit Hippocrates in illa *anginofa* [h], *quæ apud Ariftionem* agebat, quinta die mortua. Hæ quoque fiffæ atque ulceratæ apparentes argumento funt, malignioris inflammationis, ac efficacioris. Ego in multis, malignis febribus vexatis, fqualore obfitas, fciffafque, ac puftulis refertas vidi linguas,

Inæqualis

dura & horrida.

Nigra.

Præficcata.

Fiffa & ulcerata.

a Lib. 1. text. 3. *b* Text. 229. *c* Epidem. lib. 1. Ægr. 13. pag. 990. *d* Epidem. lib. 3. Ægr. 12. pag. 1110. *e* Epidem. lib. 1. Ægr. 11. pag. 987. *f* Ibid. Ægr. 12. pag. 988. *g* Epidem. lib. 3. Ægr. 2. pag. 1062. *h* Ibid. Ægr. 7. pag. 1075.

guas, qui non omnes perierunt. Rhasis *in libro decimo cap.* 31. ad *Regem Almans* scribit nihilominus: *Cum linguæ apparuerint pustulæ, ciceribus magnitudine æquales, fueritque febris vehemens & acuta, æger in principio sequentis diei morietur.* Quare aridæ, duræ, adustæque, & maxime nigræ, si cum aliis signis malis appareant, exitium præsagiunt, omniumque certissime, ubi, linguis ita arescentibus, asperisque exsistentibus, ægroti non sitiunt. Hoc enim in ardentibus febribus esse signum perniciosissimum, in superiori libro satis a nobis est explicatum: hoc quidem apparens signum, nota est aut delirii, aut exstinctæ facultatis, ut Galenus *in primo Epidemiorum* tradidit. Ubi itaque lingua adusta & sicca sine siti apparuerit, proculdubio aut delirium, aut mortem, prædicemus: mortem, si una alia fuerint pernicialia signa, qualia in eo, *qui calescens cœnavit*, & in *Hermocrate* moribundis Hippocrat. vidit. De illo quidem *in primo Epidem: com.* 3. [a] *text.* 29. ita habet. *Quidam calescens cœnavit & potavit largius, vomuit cuncta nocte, febris acuta. Hypochondrii dextri dolor, submollis in partibus internis inflammatio: noctem moleste transegit, urinæ ab initio rubræ, crassæ, depositæ non subsidebant, lingua præarida: non valde erat sitibundus.* Et de *Hermocrate* [b], cum primum dixisset, habuisse initio linguam adustam, fuisse surdum, vigilem, non admodum sitibundum, cum urinis crassis & turbidis, postea addidit; *Die 20. est judicatus a febre liber, non sudavit, perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat, aliquantisper comatosus. Circa diem vigesimum quintum incaluit, alvus lubrica, cum fluxione tenui & multa, proximis diebus acuta febris, lingua combusta est, vigesimo septimo defunctus.* Hujus ægroti linguam adustam sine siti, unum fuisse ex iis, quæ exstingui facultatem indicant, multa una visa symptomata certo affirmarunt, quippe non sitire, a cibo perpetuo abhorruisse, & reliqua. Quare lingua adusta, absque siti, in acuto morbo, uti dictum est, vel delirans, vel moribundum corpus præsagit. Sed caute ta-

Adusta & sicca sine siti.

a. Ægr. 12. pag. 988. b Lib. 3. Epidem. Ægr. 2. pag. 1062.

tamen ex his duobus ſignis erit præſagiendum, quando, ut in principio hujus capitis docuimus, ſæpe lingua exareſcat, ac aduſta videatur, ægrotique non ſitiunt, atque neque hos delirare, neque exſtingui facultatem obſervemus. Hoc fit ex humoris pituitoſi e capite diſtillatione, irrigante fauces, ſitimque compeſcente. At hoc cognoſcimus ex hac cauſa fieri, vel eo quod tota lingua in his non areſcat; nam ubi in ardente febre deſtillat humor pituitoſus, linguæ non tota ſubſtantia areſcit, ſed pars juxta radicem tantum, atque cito humore abluta lingua emolleſcit. Addatis hos non vigiles eſſe, ſed ſomno uti convenienti, quod partes corporis ſuperiores plurimum humiditatis habeant. In quibuſdam vero apertiſſime deſtillatio ad fauces dignoſcitur ex crebra, qua coguntur uti, exſcreatione, humore multo deſcendente e capite. Quare ubi, non deſtillante e capite humore, lingua in ardente febre, ſicca, aſpera, atque aduſta ſine ſiti appareat, aut delirium, aut exſtingui facultatem, prædicendum erit. Addamus aridam linguam quandoque calidam, quandoque tactui frigidam apparere; hanc exitialem eſſe, quod non niſi in magnis inflammationibus, contracto intus calido innato atque humido, propter penuriam & exſtinctionem nativi: calida tactui aſperaque apparens, non ita eſt periculoſa, ſed in principio periculoſior, qualis in *Hermocrate* [a] in principio fuit ab Hippocrat. obſervata. Tremulæ, ſeu trementes, quoque in acutis morbis apparent, quæ, ſi intenſiſſimam ſiccitatem ſecutæ ſint, prorſus exitiales erunt: nam ea ratione, quippe propter ſiccam ex igneo affectu intemperiem, animali facultate debilitata, linguas tremulas reddi, Galen. *in primo Prorrheticorum* docuit. In phreniticiſque exitioſis hoc ſymptoma apparere ſolet. Hinc Auctor *Prorrheticorum in* I. *lib.* [b] dixit: *linguas obtremeſcentes, ſignum eſſe non conſtantis mentis.* Ex phrenitide quippe cerebro patiente, calidaque exſiſtente affectione, lingua quieſcere non poteſt. Eadem ratione convelluntur linguæ, ex quo ægroti balbutiunt, neque recte loqui poſſunt ſæpe ante mortem: & hæc duo ſympto-

Arida quandoque calida, quandoque tactui frigida apparet.

Tremulæ.

Convulſæ.

a Epidem. lib. 3. Ægr. 2. pag. 1062. b Text. 20.

ptomata, linguam scilicet tremulam & convulsam, in perniciali phrenitide Medici deprehendunt familiarius. De quibus Galen: *in primo Prorrheticorum text.* 19. ita habet: *Tremor igitur linguæ accidit, debilitata propter siccam prædictæ affectionis intemperiem animi facultate.* Convulsiones vero siccitatem musculorum ipsius, una cum capite affectorum, consequuntur; sicut & vox obtremiscit propter infirmitatem, quæ ab humorum contracta est intemperie: prædicta autem hæc omnia symptomata, quæ ob siccitatis capitis intensionem fiunt, mentis motionem fieri quoque indicant. Universis autem musculis induratis, linguam tremulam & balbutientem fieri, est perniciosius, quippe propter immoderatam eam, quæ in cerebro facta est, siccitatem. At ne nostrum nos fallat præsagium, distinguendæ sunt causæ linguæ trementis & convulsæ; siquidem veluti dictum est, si fiant immoderate siccatis musculis, ipsorumque capitibus ac nervis, exitiale profecto erit; & si in iisdem nervosis partibus, humore aliquo repletis, lingua tremat, & convellatur, non exitiosum: ex qua causa tremunt, & convelluntur non raro linguæ in principiis morborum, propter humorum multitudinem; ut *Pythioni* contigisse scripsit Hipp.[a] & quando crisis aliqua sit futura. Qui tremores & convulsiones inter judicatoria signa merito recenseri debebunt. Sed de his alias, cum de prædictione a tremoribus & convulsionibus egerimus. Distinguamus itaque de iis ad præsagium linguarum symptomata a siccitate profecta, quæ perpetuo erunt exitialia, ab iis, quæ repletione fiunt: hæc vel in principiis morborum fiunt, aut una cum signis decretoriis aliis; illa vero non nisi calidissimum siccissimumque morbum consequuntur.

Tremula & convulsa quando non exitialis.

CAP. X.

De prædictione ex faucibus, & dorso.

FAUCES in gutturis inflammationibus, quos affectus Medici *Anginas* appellant, solent non raro magni momenti esse

[a] Epidem. lib. 3. Ægr. 1. pag. 1059.

esse ad præsagium, cum in iis affectibus optimum sit fauces tumidas & inflammatas spectari, quod morbum foras verti significent. De quo Hippoc. *in lib.* 3. *Prognosticorum*, [a] ait: *Securissimum vero est, si tumor & rubor quam maxime foras vertatur.* At non semper, in acutissimis periculosissimisque anginis, satis est ad salutem præsagiendam, fauces rubentes ac inflammatas spectari, cum sæpius etiam in exitialibus appareant, ex magna sane inflammatione, nedum internas gutturis partes, sed quoque externas fauces, opprimente. Proinde optimum erit una cum faucibus, pectus, cervicem, aut collum rubrum ac maxime inflammatum spectari. Quam rem Hippoc. *in eodem lib.* [b]. *text.* 20. ita expressit: *Quibuscunque simul fauces rubent, & cervix, sunt hæ anginæ diuturniores, maxime vero ex ipsis servantur, si & cervix & pectus traxit ruborem, nec sacer ignis intro recurrat. Exitialissimas vero anginas esse, ac celerrime interimentes*, ait [c], *quæcunque nec in cervice, nec in faucibus, conspicuum aliquid efficiunt, plurimum & doloris ac spirationis difficultatem inferunt.* De his doloribus Auctor Coac. præsag. [d] *lib.* 2. *sect.* 2. *text.* 43. ait: *Faucium dolores sine tumore, suffocantes:* & Hippoc. *in* 4. *Aphor.* 34. *Si a febre detento, tumore non exsistente in faucibus, strangulatio repente supervenerit, lethale.* Sed de his satis. Nunc ad dorsum descendamus, cujus quidem inspectio & ad naturam malignarum febrium cognoscendam, & non minus ad præsagium, Medicis omnibus est satis familiaris, & præsertim in febribus acutis.

Fauces quid ad præsagium faciunt in morbis.

Dorsum quid ad præsagium in moribis.

Certum est dorsum in iis aliquando pustulis parvis, milio similibus, & aliquando maculis parvis, pulicum morsibus persimilibus, aliquando magnis latisque refertum, conspici. Quod spectari, aliquando bonum, ubi natura præsertim critice excernit humores summe putridos; quandoque malum & exitiosum. Bonæ solent esse, cum pustulæ, tum maculæ ipsæ, si una cum signis coctionis appareant, quas omnino sequitur morbi allevatio. Ægroti enim ab ipsis erumpentibus maxime

a pag. 45. lin. 20. 21. b pag. 45. lin. 12. & seq. c Paulo ante, lin. 4. d Text. 262.

me juvantur. Ex colore, rubra exanthemata meliora censentur, quæ sanguinis copiam, neque ipsum igneo calore exustum, denotent. Bonæ itaque sunt criticæ, quæ cum signis coctionis apparent, & quæ, cum inceperint, numero atque magnitudine augeantur. De quibus legitur *in Coacis præsagiis* [a]: *Quibus in febre continua pustulæ toto corpore excitantur, lethale, nisi superveniat purulentus abscessus.* Galen. scripsit *in lib. 5. meth. med.* In quadam pestilentia illos evasisse, quibus exanthemata nigra toto corpore multa confertim apparuerint. Raro tamen quicquam certi ad salutem prædicendam ex iis habetur; ubi plerumque exitialia signa sunt. Sunt vero perpetuo mala, cum malignissimam naturam morbi significent; pestiferorum enim morborum sunt indicia, quod & *Thucydides* non ignoravit, cum in ea sævissima pestilentia, quæ *Athenas* devastaverat, observavit, corpora eo malo infecta scatuisse his exanthematibus. Colore deteriores sunt lividæ & nigræ. Has enim maculas insignem humorum putredinem, & caloris exstinctionem denotare, nos alias ostendimus. Cum ad copiam, parva intus recurrentia, & evanescentia exanthemata pejora exsistant, quod naturam cœpisse humores excernere, præ imbecillitateque non potuisse, denotet. De quibus Hippoc. *in 1. Epidem.* [b] dixit: *Exanthemata parva, & non pro dignitate excretionis morborum, & cito rursum evanescentia, mala.* Addamus pustulas, ac exanthemata, mala quoque esse parva, nec augescentia & pauca, quæ meminit Hippoc. *in Epidem.* [c] de *Sileno*, dicens: *Frigidus toto corpore sudor, papulæ cum sudore rubentes, rotundæ, parvæ, varis similes permanebant, nec abscessum efficiebant.* Demum perniciosa sunt, quæ una cum perniciosis signis erumpunt. Qualia in *Sileno* atque in *Critone* [d] moribundis apparuerunt.

a Text. 114. *b* Sect. 2. pag. 946. sub finem. *c* Lib. 1. Ægr. 2. pag. 969. & 970. *d* Ibidem. Ægr. 9. pag. 985.

CAP.

CAP. XI.

De prædictione ex hypochondriis, & primo de iis, quæ salutem significant.

Ex hypochondriis præsagium venaturi, primo quid nomine hypochondrii intelligendum sit, dicamus. Siquidem Gal. *in 2. lib. Aphor. 35.* scribit: epigastrium, id est, abdomen dividi in hypochondrium, præcordium, atque ventrem inferiorem, ἦτρον Græcis dictum; per hypochondrium vero eam partem intelligit, quæ a costis spuriis ad umbilicum usque pervenit; & clarius *in lib. 2. Prorrh.* scripsit, partes supra umbilicum utrimque ad latera, spuriis dictis costis subjectas, hypochondria proprie dici. Ex quibus dicamus & nos quoque, hypochondria, sive præcordia, ex partibus externis abdominis eas proprie dici, quæ nothis costis & iliis; (hæc vero in imo ventre inter costam & pubem (*Capari* Gal. vocat) posita sunt:) continentur, supra umbilicum, & in latus utrumque, aut partes cartilagineas supra loca inania sitas, quæ occupantur ab hepate dextra, a splene vero sinistra. Latius vero sumta voce, interiora omnia sub hac regione comprehenduntur, quippe ventriculus, hepar, lien, septum transversum, quæ nomine hypochondrii intellexit Auctor *Prorrh.* cum in loco nuperrime citato [a] scripserit. *Febres ex hypochondriorum doloribus malignæ.* Et hæc, quod ad hypochondrii cognitionem spectat. Itaque per hypochondria dextram sinistramque abdominis partem, supra umbilicum, costæ spaciis subjacentem, intelligamus. Hæc primo sunt recte valentium similia, quæque optima exsistunt; secundo etiam, quæ non bona & dissimilia, quippe ipsorum tensiones, dolores, tumores, atque suppurationes. De iis Hipp. *in 1. Progn.* [b] ita habet: *Hypochondria autem optima sunt, si dolore vacant, si mollia & æqualia sunt dextra ac sinistra parte.* Et merito sane, cum, ipsis ita se ha-

Hypochondrium quid vocatur.

Hypochondria optima quænam.

[a] Lib. 1. text. 56. [b] pag. 38. lin. 30.

habentibus, nullam partem in ipsorum regione contentam, quippe neque ventriculum, neque septum transversum, quæ hypochondriis continentur, læsam esse cognoscimus; quum in febribus acutis has partes recte se habere, non leve est optimi præsagii argumentum, impossibileque est aliquam partium illarum læsam esse, & hypochondria mollia esse, & absque dolore. Quare in acutis morbis optimum erit ad salutem prædicendam, hypochondria, ut dictum est, optima observari, quippe mollia, æqualia, dextra sinistraque parte esse, & dolore vacare. Ex crassis vero, & gracilibus Hippoc. *in 2. libro Aphorism.* 35. crassitudinem habentia commendavit, ita dicens. *In quovis morbo partes ad umbilicum & imum ventrem attinentes, crassitudinem habere, melius est: valde vero extenuari, ac contabescere, pravum.* Quare & hæc hypochondria crassitudinem habentia erunt bona. At optimum erit, prius in ægrotis nos perspecta habuisse hypochondria, qualiacunque sint; siquidem sæpius in recte valentibus & inæqualia, & non æque mollia observentur. Quare nedum ea, quæ optima sunt, salutem præsagient, sed quandoque inæqualia, tensa (modo recte valentium sint similia) idem ostendent: attamen non æque bonum erit tensa, & inæqualia (etsi recte valentium similia sint) spectari, veluti mollia, æqualia, & doloris expertia. Illa vero, quippe tensa, inæqualia, in tumorem elata, atque dolentia, perpetuo mala sunt, ni talia critice apparuerint; sæpius enim fit, ut, priusquam aliqua crisis fiat, hypochondria vel tendantur, vel in tumorem eleventur, aut doleant. De criticis tensionibus hypochondriorum Auctor Prorrheticorum *in libro* [a] *tertio text.* 55. ita scripsit: *Ventris quoque palpitationes cum hypochondrii tensione sublonga, & tumente, sanguinis indicant eruptionem.* Et paulo post [b]: *Hypochondrii tensio cum capitis gravitate & surditate, & quæ splendores perturbant, sanguinis denunciant profusionem. In tertio vero de crisibus cap.* 12. Galen. ait: proprium signum fluxuri sanguinis e naribus esse præcordiorum tensionem sine dolore; & cum dolore, non fluxurum sanguinem, sed inflammationem testari.

Hypochondriorum criticæ tensiones.

Ex

a Lib. I. text. 144. b Text. 147.

Ex quibus colligimus tensionem hypochondriorum sine dolore, & aliquando etiam, præ multa tensione ex copia sanguinis dolores, vel hebetudines oculorum subire, vel splendores oculis obversari, aut caput grave esse, aut surdos fieri ægrotos, & denique faciem rubram seu coloratiorem obtinere, ut Galen. *in tertio de Crisibus text.* 20. & *in libro de præsag. ad posthumum* scripsit; & Auctor Prorrhetic [a] *in tertio libro text.* 27. Criticam esse, & particulatim sanguinem e naribus fluxurum significare. Parotidem vero tensionem hypochondriorum, cum æstu anxioso atque capitis dolore, significare, notavit Auctor *Coac. Præsagiorum* [b] *in libro* 3. *text.* 66. Hipp. vero *in lib.* 1. *Prognost.* [c] de futuris criticis abcessibus ab hypochondriorum tensionibus judicandis, ait: *Abscessus fiunt hi in locis infernis, quibus circa ilia inflammatio fatiget; illi in supernis, in quibus ilia molliora & sine dolore persistunt.* Ex quibus liquido nobis constat, hypochondria, vel etiam tensa aliquando, optima esse, quatenus criticæ evacuationis nobis futuræ sunt indicium. Eodem modo & de ipsorum tumoribus dicendum; quanquam raro tamen tumores quicquam boni ad prædictionem habere videantur. Nihilominus de iis Hippocrat. *in* 1. *Prognost.* [d] ait: *Si vero mollior tumor est, nec dolet, & pressus digitis cedit, diuturniorem efficit judicationem, ac minori cum periculo est.* Quod clarius [e]. *Atqui tumores molles & indolentes tardius judicantur, & minus periculi denuntiant:* & Hipp. *in* 1. *Prognost* [f]. *Tumor, qui in ventre fatigat, minus facit abscessum, quam qui in iliis. Sanguinis vero fluorem maxime de supernis sedibus exspectare oportet*: & rursus *in Coacis Præsagiis* [g] ait. *Ab hypochondriorum tumore biliosis spiritus magnus ac febris acuta parotides emovet*, quod in iis biliosi humores ferantur sursum. Dolores itidem hypochondriorum critice fiunt, sanguine sursum copiosius hypochondria distendente. Signa sunt, ut dictum est, febris acuta, capitis gravitas, aut sur-

a Lib. 1. text. 144. 146. 147. confer & Prorrhet. lib. 2. pag. 110. & 111. *b* Text. 289. *c* pag. 43. lin. 14. *d* pag. 38. lin. 50, 51. *e* Paulo post, lin. ult. *f* pag. 39. lin. 1. *g* Text. 290.

Hypochondriorum dolores non mali.

surditas, aut oculorum hebetudo, facies rubra. Addamus dolores quoque hypochondriorum non malos esse, si postea febris supervenerit. De quo dolore *in lib. 6. Aphor.* 40. Hippocr. ita habet: *Quibus dolor circa hypochondria fit, absque inflammatione, his febris superveniens dolorem solvit.* Et in *Coacis præsagiis* [a] ita habet: *Cæterum præcordiorum dolores ac tumores, si fuerint recentes, & non cum inflammatione, solvit murmur in præcordio obortum, & maxime si pertransierit cum stercore, & urina ac flatu.* Itidem ex abscessibus suppuratis boni sunt, *qui foras erumpunt, & si quam minimum* (ut placuit *Coac. præsag.* Auctori *in eod. lib.* [b]) *loci occupent, & si in acutissimum conum colligantur:* qui de iisdem suppurationibus postea ait: *At in iis, quæ rapiuntur intro, optima sunt, siquidem nihil tumoris, doloris & caloris alieni foras edant in superficiem. Quæ vero suppurationes his contrariæ sunt, pessimæ.* Atque hæc de bonis hypochondriis. Nunc de malis agamus, quæque exitium in ægrotis prædicent.

Cap. XII.

De malis hypochondriis, quæ mortem in acutis morbis præmonstrant.

Hypochondria in acutis morbis tensa, dura, dolentia, inæqualiaque, mala esse, tradidit Hippocrat. *in* 1. *libro Prognost.* [c] *text.* 30. non minus & ipsa extenuari, malum esse, & contabescere pravum, *in libro secundo Aphorism.* 35. Ceterum, ut clarius rationis tensorum hypochondriorum, durorum, & ipsorum dolorum, abscessuum, suppurationum (quæ omnia malum portendunt, modo mala alia signa conjungantur) notitiam assequamur, de his omnibus sigillatim, deque causis ipsorum agendum, antequam præsagium ex iis indagemus, merito duximus. Horum siquidem assecutis, tum causis ignoratis, utique de præsagio rectum judicium facere nequimus. Hanc rem itaque declarabimus ab hypochondriorum tensionibus

a Text. 281. b Eodem. text. c pag. 38. lin. 32.

bus inchoantes. Tenduntur itaque hypochondria, aliquando cum tumore ac duritie, ita, ut tactui dura appareant; aliquando citra tumorem, ita, ut, etsi tensa videantur, tamen vacua exsistant, quas tensiones Gal. vacuas, submolles, citra tumorem vocat. Hippoc. vero de his tensionibus aliquando ait, veluti in *Hermocrate* [a]: *hypochondria molliter contendebantur:* aliquando *tensiones submolles* vocat, & nonnunquam hæc *hypochondria sublimia* appellat, uti in *Erasino* [b] fecit. Hæc hypochondria habent quidem tensiones, sed vacuas, atque citra ullum tumorem durum. Quod ad figuram etiam attinet, tensiones aliquando oblongæ, quales musculorum rectorum abdominis, aliquando latæ, aliquando rotundæ ad lunæ figuram, quales hepatis tumores repræsentant. Cum duritie vero, seu tumore duro, hypochondria tenduntur, ab inflammatis, aut musculis, aut hepatis convexa seu gibba parte, aut liene, aut ventriculo ipso, a flatulento autem spiritu, vel a copioso sanguine musculis repletis. Hæc sine duritie etiam tensio sine dolore est, uti in multis, quibus per nares sanguis copiosius erupit, observatur: a flatu tensio est sine duritie, & sine gravitate: a copioso vero sanguine neque sine duritie, neque sine gravitate est: ab inflammatione demum, ut dictum est, tensio est cum tumore, modo inflammatio musculos exterius occupet, aut hepatis convexam partem, aut lienem, aut denique ventriculum: atque hæc est tensionum ratio. Sed age, hanc rem declaremus propterea, quod dictum est ab inflammatis his visceribus tendi hypochondria cum duritie, ex quo perpetuo videtur, hanc tensionem ab ea causa proficisci. Hoc etsi verum sit, quippe per omnem tensionem cum tumore, seu duritie, atque dolore, indicari viscerum inflammationem; tamen hoc quoque ex Galen. doctrina verum erit, plures tensiones non duras, sed molles, id est, ut Galeno videtur, vacuas, inanes, sublimesque, citra viscerum inflammationes fieri: de quibus quidem tensionibus utile erit paulisper accuratius agere. Tensiones itaque molles, seu vacuas,

Hypochondriorum tensiones malæ.

a Lib. 3. Epidem. Ægr. 2. pag. 1062. b Ibidem lib. 1. Ægr. 8. pag. 984.

cuas, seu inanes, seu citra tumorem, quæ nomina idem explicant, fieri aut viscerum internorum inflammatione, aut siccitate principii nervorum, ad septum transversum venientium: hoc modo hypochondria sursum trahuntur, meritoque Hippoc. aliquando hæc sublimia vocat: illo modo tenduntur quidem, sed cum intus visceris inflammatio nos lateat, nullus tumor vel durities exsistit. Galen. *in* 3. *Epidem. com.* 2. *text.* 1. scribit: *hypochondriorum mollem renitentiam significare aliquod viscus esse inflammatum, quippe aut jecur, aut septum transversum, aut lienem.* Et *in primo Epidemiorum*, de *Sileni* tensione in hypochondriis agens, scribit: *septi transversi inflammatione hypochondrium per continuitatem sursum trahi, contendique absque tumore.* De hac tensione *in libr.* 3. *Epidemiorum*, ita habet: *Ac si ita diceret dextrum hypochondrium intendebatur, sed citra tumorem, vel quia non magna fuerit jecoris inflammatio, vel infimis partibus duntaxat, quibus ventrem complectitur, cum gibba nondum una cum infimis in tumorem essent elata.* Quod *Hermocrati* [a] contigit. Ex quibus constat fieri in hypochondriis tensionem mollem, id est citra tumorem ex inflammatione septi transversi, jecoris atque lienis, sed jecore inflammato non toto, neque magna inflammatione affecto, sed aut parva, aut tantum infima ejus parte inflammata. Ex quo tactu primo occurrens gibba nondum inflammata, apparet tensio citra tumorem & mollis. Sed hæc tensio nunquam toto jecore inflammato apparebit, vel magna affecto inflammatione. Diximus hanc ipsam tensionem fieri quoque non solum ab inflammatis visceribus, sed & a magna quidem exsiccatione. Quas causas Galen. in *primo Prognost. text.* 30. ita complexus est. *Quandoque enim intenduntur ilia sine inflammatione proprie nominata, aut propter vehementem siccitatem non solum in illa parte, sed etiam in septo transverso, costis, membrana, præcordiis; aut propter inflammationem, cum tumore, ipsorum in iliis musculorum consistentem sine inflammatione proprie vocata quæ quidem tumor dolens est.* Sed has tensionis mol-

Hypochondria sublimia quænam dicta.

a Lib. 3. Epidem. Ægr. 2. pag. 1062.

mollis causas, vel etiam clarius *in libr. 3. Epidemiorum com. 3. text. 1.* Galen. ita expressit: *Hypochondrium tenditur, ubi a septo transverso vicinæ partes trahuntur.* At ipsum tenditur septum transversum interim in pleuritide ob inflammationis magnitudinem succingentis membranæ costas; interim ob originem nervorum, ad se nervos, qui ad septum transversum pertinent, attrahentem; interim vero per suam ipsius inflammationem. Atque hæc erant de tensorum hypochondriorum causis præmittenda, quibus perspectis nunc ad prædictionem descendimus. Hippocr. itaque *in 1. lib. Prog.* [a] *text. 39.* Ait: *tumorem durum, & dolentem in utroque hypochondrio, aut in dextro, esse pessimum. Talem quoque significare,* affirmavit, *ab init.o mortem brevi fore.* Galen. vero *in comm.* intelligit per tumorem, inflammationem, jecur, aut ventriculum, aut lienem obsidentem, ex qua plures cum cito intereunt, præsertim ubi magna est; sed præsagii judicium alia signa perniciosa confirmabunt. Sed ubi tumor ex musculis inflammatis fit, raro mortalis æstimatur. Sed Hippocrates priorem sententiam, in qua ait, *ab initio tumorem durum cum dolore brevi mortem prænuntiare,* paulo post ita limitasse visus est, quod non nisi magnus, & non quivis mortem præsagiat, neque semper. Quod ita habet: [b] *text. 40. Quicunque ergo tumor dolens, durus & magnus est, periculum mortis brevi fore significat.* Quasi dixerit, hujusmodi tumores, id est viscerum inflammationes, si interimere ægrotos debeant, cito id facere; nam diu cum durant, suppurationem potius, quam mortem denotant futuram, quod paulo antea Hippocrates tradiderat, hisce verbis [c]: *si febris vigesimum transcendit diem, & febris detinet, & tumor non desistit, in suppurationem verti contingit.* Quare tumores cum dolore in hypochondriis, qui non ex inflammatis musculis, sed aut jecore aut ventriculo sunt, periculosi, præsertim si magna inflammatio.

Hypochondriorum tensiones duræ perniciosæ.

At hujusce præsagii judicium confirmabunt signa illarum inflammationum pathognomonica, tum morem significantia, quæ

a pag. 38. lin. 38. b Ibidem. lin. 54. c Ibidem. lin. 44.

quæ poſtea apparent; perniciosa enim exitium prædicant, qualia Hippocrates vidit in *Apollonio*: De quo *in libro tertio Epidemiorum*, *Comm.* 3.[a] *text*.84. ita habet: *Somni non aderant*, *inflatio mala*, *magna ſitis*, *comatoſus erat*, *hypochondrii dextri elevatio cum tumore*, *extremæ partes undique ſubfrigidæ*, *aliquantulum delirabat*, *omnium obliviſcebatur*, *quæ locutus eſt*. *mente movebatur*. Non minus pernicioſæ ſunt hypochondriorum tenſiones ſubmolles citra quippe tumorem; quum oſtenderimus aut nobilium viſcerum inflammationem, aut maximam ſiccitatem principii, vel nervorum ad ſeptum tranſverſum deſcendentium, aut membranæ coſtas ſuccingentis, pleuræ vocatæ, ſignificare. Ceterum hæ tenſiones per ſe ſolum, tametſi perpetuo malæ ſint, nunquam exitium prædicunt, niſi alia prava una illuxerint ſigna. Quando non omnes inflammato jecore, aut ventriculo, aut ſepto tranſverſo, moriantur. Quare neceſſe erit, ut reliqua ſigna conſulamus; quæ ſi mala fuerint, ac ex lethalibus, proculdubio mortem poterimus prædicare. Quales tenſiones fuere obſervatæ in *Sileno* [b], *Hermocrate* [c], *Philiſta* [d], *adoleſcente Melibœæ* [e], *& adoleſcentulo*, *qui in mendacium foro decumbebat* [f], quibus cum ſubmolliter hypochondria tenſa eſſent, una quoque ſigna mala & lethalia affuerunt.

Non minus & ſubmolles citra tumorem.

Eodem modo hypochondriorum dolores cum tenſione prædicta, & malis ſignis, lethales eſſe ſolent, veluti *Uxori Dromeadai* [g] contigit, in qua tertia die hypochondrium cum doluerit, habebat urinas craſſas, turbidas, non reſidentes, & ſudores frigidos, quæ omnia lethalia exſiſtunt. De eo vero, *qui caleſcens cœnavit*, ita habet Hippocrates [h]. *Quidam caleſcens cœnavit & potavit largius*, *vomuit cuncta*. *De nocte febris acuta*, *præcordiorum dextrorum dolor*, *ſubmollis in partibus externis inflammatio*, *noctem moleſtam duxit*. *Vrinæ primo rubræ*, *craſſæ*, *quæ depoſitæ non reſidebant*, *lingua præarida*, *non admodum ſitibundus*. Quæ in ipſo ſigna fuerunt pernicioſiſſimæ ac lethaliſſimæ inflam-

Hypochondriorum dolores quinam lethales.

a Ægr. 13. pag. 1111. *b* Lib. 1. Epidem. Ægr. 2. pag. 969. *c* Epidem. lib. 3. Ægr. 2. pag. 1062. *d* Ibidem. Ægr. 4. pag. 1070. *e* Ibidem. Ægr. 16. pag. 1117. *f* Ibidem. Ægr. 8. pag. 1076. *g* Epidem. lib. 1. Ægr. 11. pag. 987. *h* Ibidem. Ægr. 12. pag. 988.

flammationis, qua cito exstinctus est. Auctor vero *Prorrheticorum* [a], *in libro secundo*, *text.* 2. scribit: *Febres ex hypochondriorum doloribus*, *malignæ*; sed Galen. ait: non omnes, sed eæ tantum, quæ inflammato aliquo viscere suscitantur: sed neque omnes esse malignas, sed acutas malignas esse, alia signa prava demonstrabunt. Addamus hujusmodi cum tensiones, tum dolores, esse pravos ac lethales, si ab aliqua satis copiosa evacuatione adhuc perduraverint. De quibus in *Coacis præsag.* [b] legitur: *Dolores*, *qui in hypochondriis incidunt*, *tum alias pravi sunt*, *tum si inde alvus perfluit.* Quod in nuper citatis ægrotis videre est, namque in *Sileno* [c] cum tensione hypochondriorum fuerant dejectiones tenues subnigræ, & *Erasinus* [d] cum sudore habuit tensa hypochondria; atque hæc est tota ratio prædicendi ex tensionibus malis hypochondriorum. Malæ quoque sunt suppurationes hypochondriorum, in quibus alvi copiosæ dejectiones, cum magnis fastidiis, syncope, vomitibus, atque omnium maxime febre nihilo diminuta, minimeque ægris exinde juvatis. Diximus eos tumores suppurari, qui diutius duraverint cum febre, ex Hippocr. qui *in* 1. *Progn.* [e] *text.* 35. ita habet: *Si vero viginti dies transgrediatur tum febris detinens*, *tum tumor non considens*, *ad suppurationem convertitur.* Et paulo post [f] ait: *Si vero transgrediatur sexaginta dies febris & tumor non considat*, *suppuratum fore significat & hunc*, *& eum*, *qui in reliquo ventre est eodem modo.* De horum prognostico agit Auctor *Coac. præsag.* [g] *in lib.* 3. *sec.* 2. *text.* 9. & 10. ita dicens: *Inter abscessus lethales sunt*, *e quibus introrsum erumpunt*; *reliquorum vero suppurationes ex iis*, *quæ foras erumpunt*, *maxime laudabiles*, *si quam minimum loci occupent*, *& si in acutissimum conum colligantur. At in his*, *quæ repunt intro*, *optimæ sunt*, *siquidem nihil tumoris*, *doloris & caloris alieni foras edant in superficiem. Quæ vero suppurationes his contrariæ sunt*, *pessimæ.* Quare ex his adde, ad cognoscendas malas suppurationes, in hypochondriis tumorem, vel dolorem, vel calorem sentire, indi-

Hypochondriorum suppurationes quænam malæ.

a Lib. 1. text. 56. b Text. 284. c Lib. 1. Epid. Ægr. 2. pag. 969. d Lib. 1. Epdem. Ægr. 8. pag. 984. e pag. 38. lin. 44. f Ibidem. lin. 53. g Text. 281.

indicium esse latentis, non sublatæ, inflammationis. Si itaque â suppuratione tensa adhuc maneant hypochondria, minimeque laxentur, adhuc magis, si doleant etiam & caleant, pravum est, ac lethale: omniumque maxime exitium prædicendum erit, si nedum copiosa puris excreti vacuatio ægrum juverit; atque exitiosissimum, si ipsi in pejus labantur. Hæc enim vacuatio erit ex judicatoriis, non judicantibus, lethalis, eoque magis, si virium languor, aut aliud signum pravum una illuxerit: & hoc est præsagium suppuratorum hypochondriorum. Sed unum dicamus, quo cognito finem huic capiti imponemus, quippe Hippocr. *in primo libro prognosticorum* [a], *text*. 31. *&* 32. scripsisse: *Si vero pulsus in hypochondriis insit, perturbationem significat, aut delirium*. Verum oculos talium conspicari oportet; si enim crebro obtutus movetur, exspectanda insania est. Quod *in Coacis* [b] *præsagiis* ita confirmatur: *Pulsus in hypochondriis, cum perturbatione, delirium portendit, & magis, si oculi crebrius moveantur*. Atque hoc fit virisimile, aut propter septum transversum inflammatum, aut propter humorem effervescentem, ex quo flatus multi suscitantur, qui copiosius in caput ascendentes, ac membranas cerebri calefacientes, & mordentes, delirium faciunt. Hujusmodi vero pulsus plerumque malus, etsi aliquando bonus, ubi crisin antecedit, qui criticis signis a malo distinguitur. Cum vero una cum ipso alia prava adfuerint signa, mortale esse id, affirmandum, de quo in 3. *Coac*. [b] *præsag. sect*. 2. *text*. 14. *Oris ventriculi dolor cum hypochondrii pulsatione, refrigerata febre, malum, tum alias, tum si tenuis sequatur sudor*. Atque hæc de malis hypochondriis dicta sufficiant. Superesset quoque agendum de prædictione ex hepate atque liene, sed quoniam ea, quæ in ipsis exterius ad prognosticum considerantur, fere omnia nunc dicta sunt, idcirco nihil aliud de his scribemus.

a pag. 38. lin. 34. *b* Text. 282. *c* Text. 283.

CAP.

CAP. XIII.

De prædictione ex ignobilibus corporis partibus.

PARTIUM corporis, cum nobilium tum ignobilium, observatio in acutis morbis plurimum ad prædictionem juvat; & merito sane, ut Galen. placet, cum nobilia membra diu graves morbos ferre nequeant: ipsis enim gravi morbo vexatis facultates omnes diminui, & tolli, cuique nostrum est manifestum. In acutis morbis, humoribus putridis ad nobilia membra motis, & ipsa obsidentibus, mors sequi solet, iisdemque a nobilibus ad ignobiles compulsis, salus. Hinc Hipp. dixit acutorum morborum non omnino certas esse prædictiones salutis & mortis, quod incerti simus, ad quam partem corporis, vel nobilem, vel ignobilem, præ summa putredine cum tenuissimi, tum turgentes, moveri debeant. Hoc unum certum est, si transmittantur ad principem partem, magnum vitæ periculum parare, & plerumque mortem; & si ad ignobilem, a principibusque remotam, salutem. Ex quo omnium harum partium in acutis morbis observatio Medicis ad præsagium faciendum, nedum utilis, sed quinimo necessaria erit. Per partes vero principes communiter has intelligimus, quippe cerebrum, hepar, cor, ventriculum, gulam, asperam arteriam, pulmones, septum transversum, intestina tenuia, pleuram, membranam costas pectoris succingentem. Has postremas principes atque nobiles fecimus, quod aut principibus proxime serviant, aut quod sint proximæ, aut quod propter colligentiam partium cum principibus magnam habent convenientiam. Non principes, sed ignobiles sunt cutis partes extimæ, extremæque, post aures, sub alis, & inguine. In iis itaque omnibus utile est, in acutis morbis quicquam videri, quod ad ipsas morbum decubuisse nobis significet. Hujusmodi denotant, dolores, diu durantes, critici, de quibus accurate in 2. libr. egimus, & quomodo aliquando in partibus ignobilibus salutem critice demonstrent; tumores itidem, in cute oborti, diu

Partes principis quænam.

Ignobiles quænam.

diu perſiſtentes, & in cruribus, pedibus, ac in aliis partibus, a principibus remotis, optimi ſunt, modo critice apparuerint, quippe conſpectis coctionis ſignis. De quibus Hipp. *in 2. lib. Progn.* [a] *text.* 67. ait: *Abſceſſus ſi in cruribus erumpit in pulmonia vehementi ac periculoſa, omnis utilis eſt:* & Galen. In Pulmonia vehementi abſceſſum erumpere in cruribus, prorſus bonum cenſetur, ſiquidem maxime vera ſententia Hippoc. eſt 2. *libr. de morbis vulgaribus* [b] inſcripta, de bonis abſceſſibus, ut optimi ſint, ſi deorſum quam longiſſime a morbo abſiſtant, ſed potiſſimum, ſi cum coctione pariter erumpant. Hac eadem ratione commendantur tumores in cruribus, in inguine, teſtibus, ſub axillis, atque poſt aures critice apparentes, de quibus nos poſterius ſingulis accuratius. Commendantur etiam, ut dictum eſt, puſtulæ, exanthemata, variolæ, morbilli, pruritus ſcabieſque, ſi modo, ut dictum eſt, ſigna coctionis in excrementis præceſſerint. Veluti hæc non critice, ſed ſymptomatice conſpecta, in quibuſvis partibus ignobilibus mala ſunt, quod vi morbi, non naturæ, prodeant. Sed de iis ſingulis accurate agamus, ubi de prædictione ex tumoribus omnibus ſermonem inſtituerimus. Nunc ſufficiat dixiſſe in acutis morbis ſæpius glandulas poſt aures inflammari, & intumeſcere, quas *parotides* Medici appellant, aliquando ſub axillis, & non raro in inguinibus, atque etiam teſtes exinde intumeſcere. Qui tumores aut principio febris apparentes, aut ipſos ſi febris ſequatur, pravum eſt, morbumque malignum oſtendunt; ſi vero cum humorum coctione erumpant, minus malum, & plerumque ſalutare ſignificant: nimirum quod naturam nobilia viſcera exoneraſſe, protrudendo noxios humores ad has ignobiles partes, ſint indicio. Optimi vero ſunt, qui diu durant, rectitudinem ſervant, augentur, ſed qui tamen ad nimiam non venerint magnitudinem, neque minores ſint, quam debeant. Hi enim peſſimi exſiſtunt, non minus & qui paulo poſt intus recurrerint, atque evanuerint: ſed de his, ut dictum, alias uberius loquemur. Hinc extremas corporis partes ad prædictionem conſideremus.

[a] Pag. 43. lin. 18. [b] Sect. 1. pag. 1002.

CAP. XIV.

De prædictione in acutis morbis ab extremis partibus.

PARTES extremas vocat, Galen. *in Com.* 4. *libr.* 2. *Progn.* Hippoc. aures, nares, manus atque pedes. Hæ partes solent in acutis morbis sæpius magnam partem præsagii habere. Quando nunquam mori hominibus contingat, his partibus nihilo a naturali statu mutatis: necesse est enim in moribundis, ut hæ partes refrigerentur, & colore livescant & nigrescant; atque etiam in multis manes pedesque indecore moventur. Ex quo extremorum caliditas in acutis morbis nunquam mala, veluti frigiditas perpetuo mala, pessimaque, ubi interiora calent, & maxime sitiant. Quod Celsus ab Hippocrate depromtum ita expressit. *Cui, febre æque non quiescente, exterior pars friget, interior sic calet, ut etiam sitim faciat, lethale.* Hoc signum cum aliis malis esse lethale, *in* 2. *libro*, in quo de extremorum caliditate & frigiditate accuratissime egimus, ostendimus: Summe exitiosum vero erit (quamvis perpetuo extremarum frigiditas in continuis febribus sit timenda) frigus extremorum, vix recalescens, aut nunquam; omniumque maxime, si una partes liveant, & nigræ appareant.

Extremorum caliditas in acutis morbis nunquam mala, contra frigiditas.

De quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem. Comm.* 1. [a] *text.* 28. *Frigebant his multum extremitates, ac vix calor his revocari poterat*, & paulo post [b]: *Multum vero frigus erat, & vix eis calor revocari poterat.* Quod in *Philisco* moribundo fuit observatum, de quo Hipp. *in* 1. *Epid.* [c] *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant.* Sed hæc satis de frigiditate partium extremarum; qui hanc rem perfecte habere cupiunt, videant cap. 15. lib. 2, in quo de hac re nos fusius. Eodem modo de colore dicendum; optimus enim color recte valentium similis erit; nonnunquam rubeus ac inflammatus, si critice sanguine ad extremas partes decumbente fiat. Omnium

Extremorum color quinam optimus.

a pag. 940. b Pag. 945. in medio. c Ægr. 1. pag. 966.

nium pessimus ac exitialis est lividus atque niger, de quibus quoque superius in hoc libro abunde dictum est. In acutis itaque morbis; extremas partes nigras aut lividas spectari, exitiale est; cum aut caloris exstinctionem, aut summam humorum putredinem denotet, ut alias a nobis demonstratum. Hos colores in extremis vidit Hipp. in *Philisco* [a], *Sileno* [b] moribundis. De illo dixit: *Frigida sudavit, extremitates lividæ*; & de Sileno: *Sexto circa caput parum sudavit, extremitates frigidæ, lividæ, multa jactatio*. Manus etiam atque pedes indecore moti, & agitati damnantur ab Hipp. de illis *in libr. Progn.* [c] scripsit: *Qui in febre acuta, aut delirio, aut pulmonia, aut capitis dolore, manus subinde ob os fert, aut colligit festucas, aut de veste evellit pilos, aut de pariete stipulas carpit, id omne malum, exitialeque est*. Non minusque pedes, non calidos, nudos habere, de quo signo *in eodem libr.* [d] dixerat. *Si vero nudos habeat pedes nec admodum calidos, ac manus, collum & crura dispergat inæqualiter, malum est; significat enim inquietationem.* Quando etiam homines modesti, ac præsertim mulieres, pudenda coram astantibus denudant, pessimum est, aut enim delirium, aut exstinctionem facultatis denotabit. Atque hæc obiter de prædictione ab extremis partibus, de qua re in secundo libr. nos accuratius egimus.

Manus & pedes indecore moti & agitati mali.

Pedes frigidos nudos habere, malum.

Inverecundia in acutis morbis, mala.

a Epidem. lib. 1. pag. 966. Ægr. 1. b Ibidem. pag. 969. Ægr. 2. c Pag. 38. lin. 1. & seq. d Pag. 37. lin. 43.

FINIS QUINTI LIBRI.

PRO-

PROSPERI ALPINI

LIBER SEXTUS.

Cap. I.

De quibus sit agendum in hoc libro, ac primo de prædictione, ex coctione atque cruditate excrementorum.

Cum potentiæ naturalis a quatuor, ut etiam dictum est, functionibus robur ac infirmitas innotescat, omniumque maxime ex alteratrice seu concoctrice, atque excretrice; quia ad has referuntur coctiones omnes excrementorum, & excretiones, quas Medici *crises* appellant, atque ipsa non minus excrementa, quorum quidem omnium observatio magnam præsagii partem nobis perspectam ac cognitam reddit: itaque in hoc libro, ut jam captam prædicendi methodum ex naturali facultate prosequeremur, de coctionibus, cruditatibus, excretionibus, diebus criticis atque crisibus sigillatim a singulis cum excrementis, tum ipsorum excretionibus, Prognosticum indagandum duximus. Exordiemurque a prædictione ex coctione atque cruditate excrementorum, quæ ita ad prædicendi rationem faciunt, ut sine ipsorum cognitione nemo possit quicquam certi de ægrotantium salute vel morte assequi. Quod, ut probe cognoscatur, inprimis quid coctio sit, & quid cruditas, quotupliciter accipiatur a Medicis, atque quomodo fiat, intelligendum est. Galen. *in lib.* 1. *Epidem. de coctione* ita habet. *Concoctio enim quædam eorum, quæ præter naturam sunt, est ipsa maturatio morbi. At ipsa coctio in coquentis substantiam deductio quædam est ejus, quæ coquitur.* Hanc clarius Galen. *in* 3. *de natura hum. in text.* 4. *& in lib. de sympt. diff. cap.* 4. expressit, quid sit, nimirum dicens; *esse ciborum alterationem in propriam & convenientem qualitatem ejus, quod nutritur, quam Græci* πέψιν Coctio quid & quotuplex.

vo-

vocant. Hanc veram Medici ac propriam coctionem vocant, quam ad prædictionem Medici ita non considerant, veluti alteram, quæ penes excrementa biliosa, & summe putrida attenditur, quæ est alteratio non ciborum, sed noxiorum humorum, in qua paucum est, quod in alimentum mutetur, vel nihil, quam Medici in morbis acutis maxime ad prædictionem spectant. Qua dicimus morbum habere excrementa concocta & cruda. De qua Galen. *in 2. de vict. rat. in acutis* in hunc modum: Nempe biliosa cruda ita appellavit, quoniam & excrementorum coctionem appellat; quanquam mutata nutrire non possunt, ut bilis utraque, & qui Græcis ἰχῶρες dicuntur. Veruntamen, quoniam & talia evincit natura, cocta quidem vocare consuevit Hippocr. excrementa hujusmodi, quæ a natura ipsa evicta sunt, cruda vero, quæ non sunt evicta. Galen. *In 6. Epidem. comm. 2. text. 9.* concoctionem biliosorum humorum vocat, mutationem in optimam qualitatem, & mediocre quoddam temperamentum, & *in 2. de vict. rat. in acut. text.* 14. scribit concoctum omne dici, vel quod a calore naturali mutatum nutrit, vel si non nutriat, quod a natura devictum sit mutatumque in suum naturalem statum; ut bilis, quæ in homine sano erat pallida, parumque acris, flava & summe acris facta & multum fœtida, concocta dicitur, ubi minus acris, minus colorata & fœtida reddita est. Fiunt vero eæ concoctiones biliosorum putridorumque humorum naturâ, atque cruditates, morbo prævalente naturæ, ut Galen. *in libro, de constit. art. med.* docuit. Sed nunc ex ipsis præsagium in morbis perscrutemur. Cum itaque dictum sit, coctiones in excrementis naturam prævalentem demonstrare, inde affirmabimus nihil magis salutem nobis significare, quam excrementa videri concocta. Proinde Galen. *in libr. art. medicinalis, cap.* 83. coctionem esse ex salubribus signis statuit; propterea etiam *in primo lib. Aphorism.* dixit: *Signa coctionis perpetuo bona & nunquam mala*, & Hippocrat. *in Epidem* [a] *text.* 45. ait: *Maturationes excrementorum omnes, undique tempestivæ aut bonæ*, &

Concoctiones biliosorum & putridorum humorum. Semper bonæ.

[a] Lib. 1. Sect. 2. pag. 948.

& poſtea: *Coctiones celeritatem portendunt judicii, ſecuritatemque ſalubrem.* & Galen. *in* 1. *libro de Criſib. cap.* 18. dixit: coctiones ſigna nunquam male apparere: tantique hoc ſignum eſt ad prædicendam ſalutem momenti, ut Galen. *in lib. de conſtit. art. med.* nuper citato, affirmaverit, hoc omnibus commune eſſe, nunquam morbum ſolvi poſſe, niſi prius in excrementis coctionis ſigna conſpiciantur. In morbis, ventrem occupantibus, oportet concocta alvi excrementa videri, de quibus Hippocr. *in* 2. *Prognoſt.* [a] *Alvi excrementum optimum eſt, quod molle atque conjunctum eſt, quodque ea hora exierit, qua tempore ſanitatis conſueverat, quantitate vero, quæ ſit pro ratione cibi aſſumpti; tali enim exſiſtente dejectione, inferior venter ſanus eſt.* Galen. addidit, ſubruffumque debere ſpectari nec admodum grave olens. Eodem modo in acutis febribus, inflammationibus hepatis, ventriculi, diaphragmatis, lienis, urinæ concoctæ ſpectabuntur, ſi ad ſalutem tendat morbus, de qua etiam in *Prognoſticis* [b]: *Urina optima eſt, ſi candidum ſedimentum fuerit, læve & æquale per omne tempus, dum morbus judicetur. Securitatem enim ac morbum fore brevem ſignificat.* In morbis vero pectoris & pulmonum ſputa concocta excerni debent, de quibus Hippocrat. *in eodem* 2. *Prognoſt.* [c] *text.* 43. ita habet, *Sputum vero in omnibus doloribus, qui ſunt circa pulmonem & coſtas, cito prompteque expui convenit, & flavum ſputo valde permixtum apparere.* & Galen. *in* 1. *lib. Aphoriſmor:* dixit, ſputum concoctum eſſe album, læve, æquale, non admodum vel tenue, vel craſſum, quodque facile exſpuitur. Atque hæ notæ ſufficerent pro cognoſcenda coctione in urinis, dejectionibus, atque ſputis. De his poſterius & de omnibus quoque excrementis nos accuratius. Colligamus itaque coctiones excrementorum nunquam malas, ſed perpetuo bonas eſſe. Addimus concoctionem uſque adeo ad ſalutem prædicendam facere, ut omnia, nedum bona ſigna, una cum ipſa coctione conſpecta, ſalutarem morbum demonſtrent, at quinimo etiam mala cum ſignis coctionis non ſint timenda. Vi-

a Pag. 39. lin. 54. b Pag. 40. lin. 30. & ſeq. c Pag. 41. lin. 13.

Vigiliæ enim, deliria, vertigines, comata, dolores, convulsiones, tremores, anxietudines, respirationes difficiles, atque alia, quæ per se mala exsistunt, cum signis coctionis, salutaris futuræ crisis solent non raro esse indicia. Omnes itidem excretiones, post coctionem apparentes, salutares exsistunt, a naturaque prævalente fiunt, ut Galen. *in primo Epidem. com.* 2, *text.* 45. ita docet: *Quando igitur post morbi coctionem aliquis humor vitiosus excernitur; tunc corpus a natura expurgatur.* Et paulo post: *Et propter hoc atra bilis & alius omnis hujuscemodi humor, ubi signa coctionis in morbi processu apparuerint, bonam significant evacuationem*: Ex quo merito Hippocr. *in quarto, de Vict. rat. in acut.* [a] *text.* 10. dixit: *Et si e naribus fluxerit sanguis, solvitur ægritudo, atque si sudores supervenerint judicatorii legitimi, cum urinis albis, crassisque & levibus subsidentiis.* Sed dicet aliquis, quo tempore morborum conspiciuntur coctionis signa? Non principio; cum hoc tempore morbi plane crudi exsistant: non etiam augmento, quod tunc imperfectæ conspiciantur coctiones: restat, ut in statu, quo tempore natura humores coxit. Ex Galen. *in primo Aphorism.* 22. scribente: *coctionis signa nunquam in morbi principio conspici.* Hæc vero, ut Galen. *in lib. de Constit. art. med. cap.* 18. scripsit: *agnoscentur ex propriis excrementis: eos enim morbos, qui in ventriculo, & parte cava jecoris, mesenterioque fiunt, concoctæ alvi dejectiones salutares denotant; & urinæ illos, qui in toto venoso genere, in renibus atque vesica, fundantur; atque excrementa tussi rejecta concocta, qui in thorace ac pulmonibus fiunt; non minus quam in vomitibus coctiones, affectus ventris superioris ac stomachi; & excrementorum, quæ per palatum, aures, atque nares descendunt, cerebri affectus.* Atque hæc sint dicta de prædictione in morbis ex coctione. Nunc ex cruditate idem persequemur. Ex qua nunquam quicquam boni præsagitur, sed perpetuo malum; adeo ut, etsi aliquando, ut docebimus, naturæ judicia & morborum solutiones fiant, hoc est tamen rarum, atque infidele satis, ad certam de salute prædictionem assequen-

Coctiones quo morbi tempore fiunt.

Cruditas quid in morbis.

quen-

[a] Pag. 396. lin. 21. & seq.

quendam. De quo ſigno Hipp. *in primo Epidem.* [a] *Cruda vero & incocta, atque in malos abſceſſus converſa, aut acriſias*, (id eſt judicationis carentias) *aut dolores, aut morbi longitudinem, aut mortem, aut morbi recidivam ſignificant.* Tantum ad malum præſagium poſſunt ſigna cruditatis, in urinis, alvi dejectionibus, atque aliis excrementis, ut cum ipſis quicquam boni unquam elucere nequeat. Mala enim ſigna, cujuſmodi ſunt vigiliæ, deliria, anxietudines, reſpirationes, pulſus mali, & alia multa, durante cruditate, in acutis morbis mortem ſignificant: bonaque viſa ſigna, cujuſmodi eſt morbi allevatio, ſudores vel etiam boni, eruptiones ſanguinis, vomitus, dejectiones, urinæ copioſæ, nihil boni ſignificant, neque his eſſe fidendum, quod non ex ratione fiant, nobis perſuadetur, juxta illud Hipp [b]. *His, quæ ſine ratione fiunt, parum eſt credendum.* Cum cruditate itaque neque bonis ſignis fidere debebimus; quoniam ex ipſis nullum fidele judicium habetur. Hinc dixit Galen. *in lib.* 1. *de Criſib.* Decretoria ſive judicatoria ſigna non ſtatim apparere, quod tunc omnia ſint crudiſſima, & *in* 4. *lib. Aphor.* 22. quando aliquis incipit morbus, nullam vacuationem eſſe, & *in primo Aphor.* judicatio cum cruditate aut perniciem, aut longum morbum ſignificat. Idque fit, quod nunquam principio morbi reſolvantur, ſed iiſdem declinantibus, aut in vigore cum aliqua criſi, quia omnia inquam cruda ſint. In acutis itaque morbis, præſertim febribus atque inflammationibus attendenda erit coctio & cruditas, quæ in urinis, & alvi dejectionibus, &, ſi una pulmonis vel thoracis pars lædatur, etiam in ſputis. Urinæ crudæ variis modis cognoſcuntur, quippe ipſarum ſubſtantia, contentiſque mutatis; eodem modo dejectiones mutatæ, item & ſputa. Sed de horum coctione & cruditate cognoſcenda poſterius ſigillatim ſcribetur. Nunc ſufficiet hæc dixiſſe, quod cruda excrementa dicuntur ea, quæ & ſubſtantia & contentis mutata ab iis, quæ tempore ſanitatis fiebant, obſervantur, atque quæ notis coctionis, quas antea recenſuimus, careant: ſed non in urinis tantum, ſed in omnibus aliis excrementis hoc

Cruditas quid dicitur.

[a] Sect. 2. pag. 948. [b] Aphor. Sect. 2. text. 27.

hoc erit sedulo cognoscendum. Sed jam tempus est, ut de prædictione, ab excretionibus secundum communem viam, quippe universaliter (quando posterius de iisdem sigillatim & accuratius sit a nobis agendum) agamus.

Cap. II.

De prædictione ab excretionibus.

De prædictione ab excretionibus & abscessibus in præsentia acturi, primo de bonis agemus, quæ in morbis salutem præsagiunt, & postea de malis exitialibusque. De bonis hoc in primis affirmamus, optimas esse, quæ post manifestam & optimam concoctionem apparent. Juxta illud Hipp. præceptum, *coctiones quippe*, quod in *primo Epidem.* [a] statuit, *celerem morbum atque salutarem denotare.* Atque hujusmodi excretio naturæ lege fit, Auctore Galen. *in lib.* 4. *Aphoris.* & *in* 2. *de præsag. ex Pulsib.* quoniam natura prius concoquit, postea separat, atque mox excernit, proinde his prægressis optimæ sunt excretiones, non minusque abscessus. De quibus locutus Galen. *in eodem* 4. *Aph.* 22. scripsit: *Nobis a natura expurgari, exinde significari statutum est.* Et in primo *Aphor.* 12. de iis excretionibus judicatoriis scribens, dixit: *Siquidem morbo jam cocto supervenerint, futuram statim sanitatem denunciant.* Quod de *Melidia* Hippocrates [b] ita habuit: *In urinis subsedit album, læve, sudavit, judicata est absolute undecimo.* Ex quibus colligamus, excretiones omnes, una cum signis coctionis conspectas, esse bonas, optimasque, si plene concoctus fuerit morbus. In febribus vero acutis urinarum concoctio erit attendenda, cum eæ statum venosi generis affectuum demonstrent. Hinc. Hippocr. merito *in libro* 4. *de Vict. rat. in acut.* [c] *text.* 10. scripsit: *Etsi e naribus fluxerit sanguis, solvitur ægritudo, etiam si sudores supervenerint judicatorii legitimi, cum urinis albis crassis-que*

Excretiones quænam bonæ.

Cum signis coctiones.

In urinis.

[a] Sect. 2. pag. 948. [b] Lib. 1. Epidem. Ægr. 14. pag. 991. [c] Pag. 396. lin. 21. & seq.

que & lævibus subsidentiis. At ne nos turbet, quod nonnunquam intereant aliqui cum urinis salutaribus, atque quod in aliquibus moribundis appareant signa coctionis, veluti in *Philisco* [a], morti proximo, urinæ melioris coloris apparuerunt. Hoc vero coctionem non demonstrare postea, ubi de urinis agemus, demonstrabimus. Sed nunc nobis sufficiet, urinas colore ac substantia, contentisque recte valentium similes, in perniciosissimis morbis aliquando conspici; in quibus præsertim natura prorsus morbo succubuit, ac ne propterea minima, vel etiam inter ipsam & morbum, fiat pugna, & corporis agitatio. Si vero dicent, nobisque objicient hunc textum *prorrheticorum* [b], qui ita legitur: *Qui principio sudant, urinis coctis, æstuantque, & absque judicatione refrigerantur*, & *celeriter peruruntur, torpidi item comatosique & convulsi, perniciose habent.* Quasi ex hoc perniciosa symptomata cum urinis coctis stare possint: aut enim legendum erit, *non urinis coctis*, sed *laboriosis*; ut Galen. in comment. placuit, aut forsan Auctor *Prorr.* coctas urinas albas, & crassas vocavit, quoniam subsidentiam hujusmodi & in verè coctis urinis vidit. His itaque non obstantibus, perpetuo bonæ erunt urinæ coctæ in febribus, omnesque excretiones, cum urinis coctis, erunt optimæ. Galen. *in lib.* 4. *Aphor.* 37. optimarum excretionum coctionem inter præcipuas notas recensuit, veluti etiam bonam ægri tolerantiam. Quod ex Hippoc. 2. *Aphor. lib.* 1. accepit, in quo scriptum est: *In perturbationibus alvi & vomitibus, quæ sponte fiunt, si qualiter oportet purgentur, confert, & facile ferunt.*

Ex quo aphorismo tertiam notam bonæ excretionis addimus, quæ est, ut excretiones conferant ægrotis. Juxta illud medicum præceptum, quod est, *si ea, quæ juvare debent, juvant, bonum:* atque hæ sunt bonarum, & salutarium excretionum præcipue notæ; addantur aliæ, quod in diebus decretoriis appareant; & loci rectitudinem servent, ita ut læso hepate sanguis e dextra nare, ac ex sinistra, liene; demum quod nullum signum perniciosum simul illuxerit, una cum qui-

Quæque conferunt ægrotis.

a Lib. 1. Epidem. Ægr. 1. pag. 966. *b* Lib. 1. text. 102.

quibus esse non posset, ut dictum est, urinarum coctio vera: aliquando vero in perniciosis morbis, ut nuper dictum est, urinæ, etsi appareant sanorum similes, concoctæ non sunt. Sed de his inferius nos accurate. Atque de criticis bonisque excretionibus satis: nunc ad malas, quas *symptomaticas* Medici (quod symptomatis ratione fieri dicantur) appellant. Atque hæ sunt, quæ, ut summi Medici voluerunt, quovis modo ante morbi coctionem apparent, utpote cum urinis ceterisque aliis excrementis crudis. De his Galen. *in libro quarto Aphor.* 22. ait: *Quamdiu enim a causis morbum facientibus natura gravatur, & humorum adest cruditas, tunc, ut aliquid recte evacuetur, est impossibile.* Pravarum enim excretionum cruditatem esse causam, Galenus etiam *in Epidem. Epist.* 2. *text.* 38. ita habet: *Omnium, quæ tunc inciderent, incommodorum erat caput, incoctio humorum, quod signum pravum natura ad aliquos eorum excernendos aggressa esset, nihil proficiebant, imo vero ab iis superata, aut in profundum recurrere permisit, aut propter paucitatem excretionum abscessum moliebatur*; & propterea Hippocr. *in primo Epidem. com.* 2. [a] *text.* 36. scripsit: *Ante coctionem excretiones, vel nullam crisin, vel dolores, vel longitudinem, vel mortem, vel recidivas.* Et Galen. in comm. *in* 1. *Epidem. Com.* 2. *text.* 37. de his quoque ita scripsit: *Qui procedunt morbi a coctionis difficultate & copia crudorum humorum, nullum ab excretionibus consequuntur emolumentum.* Dixit quidem multas & violentas confestim opprimere vires, verum tales nihil juvant.

Excretiones symptomaticæ, sive malæ.

Quæ ante coctionem mala.

Quæ cum etiam duplices sint, nihil proficient, quæ concoctionem non habent adjunctam; quandoquidem, etiamsi multæ sint excretiones, nihil tamen conferunt, si absque coctione eveniant. Hinc est, quod in principio morbi, quod tunc omnia cruda sint (hoc enim primum morborum tempus cruditate ab aliis, quod quicquam cocti non ostendatur, in eo interstingui, Galen. *in lib.* 1. *de Crisibus* testatum reliquit) aliquid bene evacuari impossibile esse, scripsit *Galen. in comm. Aph.* 22. *&* 29. *lib.* 4. non minusque tunc temporis quicquam excerni a natura, atque excretos humores esse symptomata dispositionum præternatu-ralium

[a] Pag. 948.

ralium in corporibus, nullamque propterea exinde bonam crisin posse sperari, ibid. scripsit, atque *in* 1. *libr. de Crisib. cap.* 8. Hinc etiam *in lib. Epidem.* [a] *Hippocr. & in eod.* 1. *de Crisib.* Galen. *Judicatoria non statim, id est, in morborum principiis apparere.* Ex quibus certo certius apparet excretiones malas & perniciosas esse, quæ cum signis cruditatis apparent. Hasque significare futuram nullam vel crisin, vel dolores, vel labores, vel recidivas, vel longitudinem, vel mortem, ut dictum est, Galen. affirmavit: quare malæ sunt omnes excretiones, quæ ante coctionem apparent, idque, quod dictum est, præsagiunt: sed intelligamus has ita ante coctionem conspectas, ut nulla coctionis signa apparuerint, quæ in principio morbi apparent, quo tempore nulla coctionis signa cœperunt; quoniam eæ, quæ (ut sequenti capite declarabimus) aliqua etsi obscura coctione facta apparent, minus malæ sunt, & quandoque imperfectas crises significant; pessimæ sunt, quæ nedum non juvant, sed quinimo lædunt. De quibus Galen. *in* 3. *Prorrhet. commen.* 35. [b] ait: *Quæcunque ex judicatoriis nihil juvant, sunt judicatu difficilia: Quæ vero etiam in contrarium repunt, sunt lethalia.* De quibus Hipp. *in* 1. *Epidem.* 2. [c] *text.* 26. *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent*, & postea [d] *text.* 54. *Sed & virulenta vomunt, & ex his quidem subito moriuntur.* Pessimæ item sunt, immodicæ & maximæ, itemque paucæ; quod de abscessibus Hippoc. *in eodem primo Epidem. comment.* 2. [e] *text.* 35. expressit dicens: *His succedebant abscessus aut majores, quam ut ferri possent, aut minores, quam ut prodesse quicquam, sed statim redierunt.* Atque hæc de malis excretionibus dicta sint. Nunc restat ad certiorem de prædictione ab excretionibus habendam cognitionem, ut quandam tractemus difficultatem, quæ est, an natura ante coctionem probas habere soleat excretiones.

Quid notant.

Pessimæ quænam.

a Lib. 2. pag. 998. *b* Et Hippocrates Lib. 2. Epidem. p. 999. *c* Pag. 945. in medio. *d* Pag. 948. sub finem. *e* Pag. 946.

Cap. III.

An ante concoctionem excretiones sint bonæ atque utiles.

At summi Medici fuere, qui plures vel etiam excretiones, ante coctionem, in morbis bonas elucere, ac non raro observari affirmarunt, quorum auctor fuit *Victor Trincavellius*, Medicus sua tempestate admirandus, qui in *Tractatu de pestilenti febre*, atque *in* 1. *& libr. Epist.* voluit, dari excretiones ante coctionem, quæ nedum malæ sint, sed utiles, & propterea fovendæ, ac adjuvandæ. Pro qua re distinxit excretiones in criticas, symptomaticas, atque in medias, quæ mediam inter symptomaticas atque criticas naturam obtineant, atque hoc itidem modo distingui abscessus statuit. Primam differentiam esse ait illarum excretionum, quæ natura, morbum evincente, fiunt, quo tempore omnia, & evicta, & concocta sunt, hasque omnino criticas appellat, & judicatorias, quod ægrotos perfecte judicent atque liberent. Cujusmodi sunt post manifestam coctionem sudores optimi, sanguinis eruptiones, alvi dejectiones, nec non in morbis thoracis etiam sputa copiosa, & concocta. Alteram differentiam facit earum excretionum, quæ naturam morbo evincente apparent. Has plane symptomaticas vocat, quod symptomatis tantum ratione fiant. Cujusmodi sunt in acutis morbis sudores frigidi circa frontem & collum, immoderatæ, vires dissolventes, quæ plane crudo morbo observantur. Tertiam earum excretionum, quæ mediam obtinent naturam inter criticas & symptomaticas, quas potius bonas quam malas, potius utiles quam inutiles esse, affirmavit. Probavit vero dari has tres excretionum differentias puris exemplo in ulceribus, ex Galen. *in lib. de dif. feb. cap.* 6. *&* 4. *Aphor.* Hic enim Galen. de symptomaticis excretionibus ita est locutus: *Malæ vacuationes sunt pravarum signa dispositionum, prodeuntque sæpius eodem modo, quo in ulceribus putridis, a quibus ichores, hoc est liquores saniosi, desinunt, nihilque dispositioni conferentes, nonnunquam vero ita sicut pus, ex ab-*

Excretionum differentiæ tres.

Quomodo dari probantur.

abſceſſu diſrupto bene expurgans partem patientem. Clarius *in primo illo de diff. feb.* dixit enim in ulceribus aliquando pus effluere, omnino probum, & laudabile, nempe album, ſanum, leve & æquale, citra ullum odorem gravem, quippe natura partis ulceratæ affectum evincente, quam excretionem criticis excretionibus quiſque facile poteſt comparare: nam quemadmodum excretio critica & proba ſanitatem ſtatim prænuntiat futuram, ita hujuſmodi pus ulcus ipſum ſanatum iri. Aliquando vero pus ex ulceribus omnino putridum, fœtidum, & pravo colore infeſtum, naturali partis ulceratæ calore, ex toto ab extraneo exſtincto,, ut in gangrenis, quod plane ſymptomaticam excretionem demonſtrare videtur. Demum aliquando manat pus medio modo ſe habens, non ex alterius abſoluta victoria, ſed ex utriuſque veluti pugna, & neutro alterum plane ſuperante, in quo pure apparent utriuſque indicia, nempe quæ & actionem nativi & externi caloris oſtendunt. Nam hujuſmodi pus, ſi album erit, non erit leve, & ſi leve, non æquale, male olens. Ex prænarratis excretionibus, eas, quæ plane ſymptomaticæ ſunt, perniciales eſſe; & prorſus criticas, plane laudabiles; medias vero laudabiles quidem, atque magis bonas, quam malas videri, proinde ab ipſis non raro Medicos ſalutem præſagire poſſe. Quod eæ mediæ excretiones bonæ ſint, atque etiam fovendæ & adjuvandæ, etſi ante coctionem fiant; quod erit demonſtrare, excretiones & abſceſſus ante coctionem, & in principiis morborum conſpectos, contra multorum præclarorum Medicorum opinionem, bonos eſſe atque utiles: quæ veritas hiſce argumentis nobis demonſtrari eſt viſa, quippe primo humoribus turgentibus, quos utiliter educi, vel etiam in principio morborum, quo tempore crudi ſunt, ex Hippoc. conſtat, nimirum dicente in 1. Aphor. 22. *Concocta medicari atque movere, non cruda, neque in principiis, niſi materia turgeat, plurima vero non turgent.* Itaque ſi tales humores in principio crudi exſiſtentes poſſint educi, ergo etiam ipſorum ſpontaneæ excretiones erunt fovendæ adjuvandæque: idque forte fit, quod propter tenuitatem, caliditatem, atque facilitatem ad motum, non incommode ar-

Excretiones mediæ licet ante coctionem fiant, bonæ.

te educi, & natura excerni queant. Secundo apparet in peste, papulas, ulcera, abscessus omnes, parotides, exanthemata, variolas, vel etiam ante coctionem erumpentes, magis utiles quam inutiles ab omnibus Medicis fateri. Hinc omnes a repellentibus, & has prohibentibus excretiones, Medicos abstinere, omniaque facere, ut leviter ipsorum motus foveatur, & adjuvetur, cucurbitulis, frictionibus calidis, inunctionibus, balneis, atque aliis multis. De quibus Gal. *in* 1. *lib. de succorum bonit. & vitio. cap.* 1. ita scripsit. *Atque hæc quidem facere ea, quæ per cutim efflorescentia placidissime vitiosum succum e visceribus profundoque corporis evacuarent.* Quis in peste vel in pestiferis febribus unquam ausus fuit, parotides, tumores, in adenis obortos, carbunculos, repellere? quis exanthemata, quis variolas, quis etiam alvi biliosas & putridas dejectiones, quis sudores & eruptiones sanguinis? Denuo demonstrant naturam vel etiam crudos humores non raro neque inutiliter excernere, de qua re Galen. *in lib.* 3. *de dieb. decret. cap.* 8. ita habet: *Nam perturbationis violentia naturam ea, quæ molestant, etiam ante tempus, propulsare compellit, quippe virtus ipsa est alienorum expultrix.* Atque clarius in lib. 3. de præsag. ex pulsibus *cap.* 12. *Semper porro omnis excretio naturæ lege perfecta sequitur coctionem, etenim in ventre conspicitur natura excrementum a concoctione excernere. Ceteras omnes excretiones, quæ, antequam cibus coctus fuerit, fiunt, nunc quod vellicetur ab illis, quæ continet, nunc quia depravetur ante tempus coctionis, cogitur moliri: haud aliter totius corporis facultas, postea quam satis familiarem succum concoxerit singularium partium, tum demum excrementum excernitur, nisi quid eam, ut diximus, irritet ante tempus.* Ex quibus liquido constat naturam excernere ante tempus, neque omnes excretiones & abscessus ante coctionem conspectos esse symptomaticos, sed quosdam a natura esse, neque inutiles. Quarto, excretiones humorum calidorum tenuiorumque esse faciendas, quod hi, ni turgeant admodum, facilitate, & calore futuri turgentes dici queant. Ex quo merito a Galeno scriptum est *in libr.* 3. *prognost. com.* 23. humores corporis calidiores, tenuiores-

resque paratissimos esse ad excretionem. Hinc Averrhoi ac multis, hos, ut purgentur, coctione non egere, visum est, quod facilius ad excretionem sint: & postea ait Galen: *abscessibus retrocedentibus motionem quandam inesse necessario, quo nobis persuadetur humores ipsorum proxime ad turgentium naturam accedere.* Demum probant hujusmodi excretiones esse utiles & adjuvandas, etiamsi omnia cruda sint, *Sileni* [a] exemplo, de quo Galen. ait: *Cum igitur virium robore septimum diem*, ut dixi, *potuerit superare, octavo papulas cum sudore habuit rubentes, rotundas, parvas, nam ejus morbo repugnante & humorum superfluitatem malorum ad cutem propellente, illud fuit causa, cur die nono non sit mortuus, sed undecimo.* Ex quo colligunt papularum eam excretionem fuisse utilem, etiam morbo plane crudo; atque ita de aliis dicendum. Quam veritatem multorum ægrotantium historiæ, in *Epidemiis* nobis ab *Hippocr.* memoriæ traditæ, confirmabunt, & præsertim *Herophontis* [b], *Metonis* [c], *Sileni* [d], *uxoris Epicratis* [e], *Clazomenii* [f], *Melidiæ* [g], *Chærionis* [h], atque aliorum multorum. De *Herophonte* scribit Hippoc. Quinta die cum urinis nigris tenuibus lienem intumuisse, & octava doluisse inguen primum, secundum lienis rectitudinem, deinde dolores in tibiam utramque transiisse, urinasque tunc melioris fuisse coloris, parvam habuisse subsidentiam. Ex quibus adhuc paululum crudum esse morbum conjiciebatur, proinde neque lienis tibiarumque abscessus, neque sudor, nona die secutus, inter symptomaticos erat ponendus, cum ab ipsis judicatus sit, licet non integre. Quid de *Metone?* an non eruptione sanguinis e naribus judicatus est, cum urinis nigris & crudis? an non Hippocr. eo tempore, quo crudus erat morbus, lotione capitis est usus, ad augendam & fovendam sanguinis illam symptomaticam eruptionem. Quod commendavit Gal. etiam *in* 1. *Epid. text.* 3. *com.* 25. dicens: *Hujus te præsentissimum remedium docuit, capitis lotionem: dixit*

a Vide ejus historiam lib. 1. Epidem. Ægr. 2. pag. 969. *b* Lib. 1. Epidem. Ægr. 3. pag. 974. *c* Ibidem. Ægr. 7. pag. 983. *d* Ibidem. Ægr. 2, pag. 969. *e* Ibidem. Ægr. 5. pag. 979. *f* Ibidem. Ægr. 10. pag. 985. *g* Ibidem. Ægr. 14. pag. 991. *h* Lib. 3. Epidem. Ægr. 5. pag. 1072.

dixit enim in libro de ratione victus in morbis acutis [a], *caput non lavandum esse iis, quibus de naribus erumpit sanguis, nisi minus justo fluat; nunc vero erat justo minus, siquidem perpetuabat vigilias & deliria.* Eodem itidem modo *Uxor Epicratis* sudores habuit, vomitusque biliosos subcrebros, quibus etiam, crudo adhuc morbo exsistente, fuit judicata. Idem *Clazomenio*, de quo Hippoc. *Dejectiones ab initio ad diem usque decimum quartum multæ tenues aquei coloris, urinæ perpetuo tenues, ceterum boni coloris, & multum habebant suspensionum diversarum,* Idem quoque in *Melidia*, quæ die septimo critice sudavit, & febris intermisit, & rursus dejectiones habuit tenues, biliosas, mordaces, paucas, nigras, licet urinæ tenues & crudæ essent. Hoc & in *Chærione* est visum, cum urinis tenuibus, licet boni coloris, die secunda sudaverit per totum corpus, & fuerit judicatus. Hoc idem in longe pluribus fuit observatum, quippe ante coctionem excretiones multas conspectas fuisse judicatorias atque bonas. Quid igitur dicendum? an non Hippocrates artis medicæ dogmata verissima ac certissima scripsit? an non hæc ipsa Galen. plane confirmavit? Certe quidem; neque ad contrarium demonstrandum rationes adductæ, & veritatem hanc obscurare poterunt, si, ut Alexander Massaria, Medicus hujus ætatis eximius, nobis hac ætate in hoc gymnasio concessus, ut Hippocr. Galenique veterem medendi artem, a multis Medicis, variis temporibus, obscuratam, ac maxime vitiatam, pristino candori restituat, ac illustret; quem Medici ingenui ac innocentes, veteris Medicinæ studiosi, summis laudibus merito perpetuo extollunt, ipsiusque de hac ipsa medendi arte clara, posteris ab ipso relicta, monumenta maxime suspiciunt, admirantur, non indigna, ut antiquorum Medicorum illorum, qui olim supra omnes claruerunt, scriptis comparentur; in disputatione *de purgatione, morborum principio instituenda*, respondebimus: *Tametsi excretiones sine coctione, vel sua sponte, vel ex arte factæ, videantur nonnunquam utiles esse, illas tamen non esse dignas imi-*

Excretiones sine coctione factæ non imitandæ.

[a] Pag. 395. lin. 44. & seq.

imitatione, cum maxima ex parte noxiæ & periculosæ esse soleant. Nam etsi quis contendat, ægros interdum istiusmodi importunis vacuationibus liberari, non propterea statuendum eas commodas fuisse, & quas Medicus debet imitari: licet enim mortem non afferant, alia incommoda invehunt, quæ profecto non inveherent, si cum signis bonæ concoctionis factæ fuissent. Hujusmodi autem incommoda præclare describuntur ab Hippocrate [a]: *quippe* excretiones ante coctionem vel nullam afferunt crisin, vel malam, vel dolores & labores (*quorum nomine mala omnia symptomata comprehendi possunt*) aut morbi diuturnitatem, aut mortem, aut recidivas. *Istud facile demonstrant ægri, quorum superius facta est mentio: in* Metone [b], *Crisis intempestiva, etiamsi non fuerit perniciosa, gravia tamen symptomata intulit, vigilias ac dilirium, intulissetque adhuc recidivam, testimonio Hipp. & Gal. nisi crebro sanguis post judicium profluxisset.* Herophon. [c] *in tot periculosa incurrit symptomata, ut* Galen. *scribat præter exspectationem eum superstitem fuisse, præterquam quod die quarta decima recidivam non potuit evitare. Qui in* Dealcis horto decumbebat [d], *omnia subiit incommoda & pericula præter interitum, ex quo etiam evasit, teste* Galeno, *propterea, quia maximas habuit vires, quæ tot & tanta mala sustinere potuerunt.* Hactenus *Massaria.* Hac hora ejus mors audita est magno cum omnium medicinæ studiosorum dolore. Hæc omnia hic recitare placuit; quod hæc omnia nostram de hac difficultate sententiam maxime confirmant. Quibus addimus, ut ad objecta respondeamus, nos quidem fateri turgentium humorum excretiones, vel etiam in principio morborum utiles, fovendas atque adjuvandas esse. Proinde & exanthematum, pustularum, abscessuumque omnium ad ignobiles partes talium humorum, quales sunt calidissimi, tenuissimi, summe putridi & venenosi, ad turgentium naturam acce-

Excretiones turgentium humorum fovendæ.

a Lib. 1. Epidem. Com. 2. pag. 948. *b* Lib. 1. Epidem. Ægrot. 7. pag. 983. *c* Lib. 1. Epidem. Ægrot. 3. pag. 974. *d* Lib. 3. Epidem. Ægrot. 3. pag. 1066.

accedentium, vacuationes esse potius fovendas, & adjuvandas, quam cohibendas; nihilominus bonas quidem per se non dicemus, crudo prorsus morbo exsistente, cum plures his conspectis interiisse, & Hipp. *in Epidemiis* & Gal. itidem *in commentariis* & præsertim *in libro de succorum bonitate & vitio*, *cap.* 1. nobis affirmarint. Quis enim parotidibus, quis carbunculis, quis exanthematis, atque aliis abscessibus, tametsi bonum sit, humorem illum malignum foras effluere, fidere poterit? Cum & causas & morbos perniciales denotent, quibus plures pereunt, & non nisi robustissimi servari solent.

De eruptione vero sanguinis non negandum, vel etiam multis has profuisse ægrotis, ut Hippocrat. *in* 1. *Epidemiorum* [a] se vidisse hisce verbis expressit: *Febribus autem ardentibus hæc accidebant, quibus rite, & largiter sanguis per nares erupit, eadem causa maxime servabantur. Nec ullum novi, si recte ei erupisset sanguis in hoc statu, mortuum. Nam Philiscus quidem Epamenon & Silenus, quibus parum quarto die & quinto e naribus stillavit, mortem obierunt.* Hoc in *Cleonactide* [b] *Metone* [c], *in eo qui in Dealcis horto decumbebat* [d], *Pericle* [e], *Abderæ virgine* [f], *& Larissæ virgine* [g], atque in aliis *Hippocr.* observavit. Galen. de *Metone* ait: *Largæ de naribus eruptiones sanguinis liberant fere; sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberet.* Ex quibus apparet, excretiones sanguinis majori ex parte salubres esse, vel etiam si in principio morborum apparuerint; neque mirum, cum vel etiam in principiis, non exspectata coctione, multitudinem minuant, plurimum venosum genus refrigerent, caloremque transpirare faciant, putredinibus, ne fiant, occurrant, qua ratione Medici omnes in magnis morbis statim secta vena sanguinem copiosius mittunt. Hæc etsi vera sint, nihilominus si eæ exeretiones,

Excretiones quando fidelius salutem præsagiunt.

a Com. 2. pag. 951. *b* Lib. 1. Epid. Ægr. 6. 982. *c* Ibidem. Ægr. 7. p. 983. *d* Lib. 3. Epidem. Ægr. 3. p. 1066. *e* Ibid. Ægr. 6. pag. 1102. *f* Ibidem Ægr. 7. pag. 1103. *g* Ibidem Ægr. 12. pag. 1110.

nes, seu eruptiones morbo concocto fiant, fidelius salutem prænuntiant; infidelius vero, quæ cum cruditatis signis conspiciuntur, quod etiam Galen. in *primo libro de Crisibus* visus est voluisse, cum ibi, si vel etiam sanguis e naribus profluit, crudo morbo, non judicare affirmarit, & Hipp. *in quarto, de victus rat. in acutis* [a] dixerit: *si e naribus fluxerit sanguis cum urinis albis, crassisque & levibus subsidentiis, solvi ægritudinem:* & Galen. *in primo de Crisibus cap.* 8. ita habet: *Sanguinis autem profluvia, & sudores, & tumores, qui juxta aures fiunt, & reliqui decubitus, si in tempore quidem fiant, opportune prodesse possunt; imtempestiva autem nihil juvant.* Hippocr. scribit: *in* 3. *Epid* [b]. *cap.* 7. *Mulierem, in mendacium foro decumbentem*, habuisse de naribus sanguinis eruptionem, quæ tamen postea interiit. Quod *Larissæ Hyposteni* evenisse etiam Hippocr. *in lib.* 5. *Epidemiorum text.* 14. [c] tradidit. Quod certe ego in multis vici, sed proxima æstate in quadam juvene, quæ, cum ex abortu febre ardenti duobus mensibus laborasset, eoque tempore habuerit crebras, largas, de naribus eruptiones sanguinis, ipsisque aliquantisper videretur juvari, tamen, quod perpetuo urinas, alvique dejectiones crudas habuerit, ideo labores, dolores, longitudinemque passa est, ac denique mortem obiit. Non tacebo me *Venetiis* quendam *Bononiensem* vidisse ardente febre conflictatum, in quo a prima die usque ad decimum quartum, qua die perfecte est judicatus, sanguis e naribus, die nocteque, una cum copioso & assiduo profluvio ventris biliosi virulento, effluxit, qui tamen, etsi dolores, deliria, vigilias & fere mortem sustulerit, quia maximas vires habuerit, præter exspectationem servatus est. Quibus tamen symptomaticis excretionibus non est fidendum. Sed quid ad excretiones, quæ absque signis coctionis in *Epicratis uxore*, *Clazomenio*, *Melidia*, *Chærione* & in eo, *qui in Dealcis horto decumbebat*, & in aliis servatis, apparuerunt? Dixerim eas excretiones non fuisse ex iis, quas Galen. cum Hippocr. symptomaticas vocat, sed potius criticas; cum non absque aliqua coctione, tametsi non

a Pag. 396. lin. 21. & seq. *b* Ægr. 12. pag. 1080. *c* pag. 1145.

non perfecta, illuxerint. Intelligimus ex Galeno, Hippocrateque, symptomaticas esse, quæ, nullis coctionis signis visis, sed omnino crudo morbo exsistente, apparent: propterea dixisse has morborum in principio esse malas, neque in principio posse quicquam bene evacuari, ut Galen. docuit *libro* 4. *Aph.* 22. hisce verbis: *Quare cum morbi in initio sint semper indicia cruditatis, omnino ut tum mala non sit hujusmodi humorum vacuatio, fieri prorsus non potest.* Et Hippocrates *in secundo Epidemiorum* [a] dixit: *Judicatoria signa non statim apparere.* In principio vero morborum omnia esse cruda, vel ex eo cognoscimus, quod Galen. *primo de Crisibus* principium fecerit primum morborum tempus, in quo morbus omnino crudus exsistit, habereque terminum ad principium coctionis, quæ ubi incipit apparere, augmentum dicitur, eaque perfecta & absoluta, status, quibus duobus temporibus fieri crises omnes Medici noverunt. Quare prædictorum ægrotorum excretiones non fuere ex Hippocratis Galenique sententia symptomaticæ, sed criticæ, cum coctionis quædam rudimenta adfuerint. Namque in *Herophonte* die octava urinæ fuerunt melioris coloris, & residebant in iis pauca, a quibus die nono sudore fuit judicatus; quod vero urinæ non omnino essent concoctæ, ideo recidivam illa excretio minabatur, quando bonarum crisium, ut postea dicemus, duplex sit differentia; quædam enim perfectæ sunt, quibus omnino ægri judicantur, & quædam imperfectæ; hæ aliquo signo coctionis conspecto, id est in augmento, fiunt, illæ omnino coctione perfecta, in statu. In *Epicratis uxore* die undecimo urinæ coloratiores cum multo sedimento fuerunt: & de *Metone* Hipp. *die quinto e dextra nare affatim profluxit sanguis merus, sudavit, judicatus est; a judicio, urinæ tenues subnigræ meliores erant*, quum antea nigræ essent cum nigro sedimento, quæ solent esse omnino lethales. In *Clazomenio* item *urinæ perpetuo*, ut scripsit Hippocr. *tenues fuerunt, sed boni tamen coloris & multum habebant suspensionum dispersarum.* Atque itidem in *Melidia* & *Chærione* tenues, & boni coloris, quas ex colore aliquam coctionem habuisse, notavit

a Sect. 1. pag. 998.

vit Galen. Ex hisque esto nobis demonstratum, posse quidem naturam excernere humores, vel etiam crudos, sed hæ excretiones raro bonæ, nunquamque per se, quæ aliquando salutem, cum exitiales plerumque sint, non nisi magnis incommodis, pollicentur; nunquamque ita bonas esse, ut illis nos fidere debeamus. Quibus una si signum aliquod illuxerit perniciosum, omnino exitiales erunt. Itaque colligamus naturam ante coctionem sanguinem sæpius critice, id est, utiliter excernere, sed neque huic excretioni perpetuo esse fidendum: atque hæc obiter a nobis de hac difficultate dicta sint. Nolui enim ita sicco, ut ajunt, pede lectores ad prædictionem ex particularium humorum singulis excretionibus, de quibus nos postea accuratius, his non præmissis ac cognitis, descendere.

CAP. IV.

De diebus decretoriis ad prædictionem facientibus.

CUM ad singulas humorum excretiones pro salutis ac mortis prædictione descendere minime possimus, ni prius & de *diebus decretoriis*, & *judicatoriis* vocatis, atque *de crisibus*, non minus accurate scripserimus. Horum etenim cognitio videtur necessaria ad rectam omnium excretionum rationem ad prognosin assequendam. Idcirco inprimis de iis sermonem præmittemus. Dicimus itaque, diebus, in quibus morbi finiuntur, has inesse differentias; nam quidam sunt, in quibus observatum est, morbos aut simpliciter resolvi, aut cum aliqua excretione, aut cum abscessu, aut ægros in iisdem quovis modo interire. De quibus Hippocr. *in* 3. *lib. Prognostic.*[a] ait: *Febres autem judicantur iisdem numero diebus, & ex quibus supersunt homines, & ex quibus intereunt, simplicissimæ enim febres, ac signis firmatæ securissimis, quarto die, aut citius desinunt. Deterrimæ vero, ac signis affligentes difficillimis, quarto die aut citius interimunt.* Ex quibus Galen.

a Pag. 43. in fine, & 44 initio.

Dies decretorii quinam dicuntur.

len. in *Comment.* ait, *dies decretorios* nominari, in quibus morborum fiunt mutationes, aut quod in ipsis ægroti statim liberantur, aut quod in melius mutantur, aut quod moriantur, aut quod in deterius labuntur. Hæ vero mutationes, (quas *judicationes* etiam vocant) fiunt cum quadam evidenti vacuatione, excretioneve, aut abscessu. Itaque ex iis dicimus, dies, quos decretorios, judicatorios, atque criticos Medici vocant, illos esse, in quibus naturæ pugna cum morbo, vel alterius ipsorum victoria apparet; aut in quibus morbos solutos iri, quovismodo nobis indicatur; aut in quibus ægri moriuntur. Pro decretoriis vero complures ac fere innumeri passim apud Hipp. in libris *Epidemiorum*, *Prognosticorum*, & *Aphorismorum* leguntur ac observantur; ex quo multis visum est, quod in omni die possit solvi morbus, omnesque fere dies posse decretorios dici. Hippoc. *in* 1. *Epidemiorum*, *com.* 4 [a] *text.* 14. hoc expressit. *Est autem primus decretorius circuituum, qui diebus paribus judicant, quartus, sextus, octavus, decimus, decimus quartus, vigesimus octavus, trigesimus, quadragesimus octavus, sexagesimus, octuagesimus, centesimus. Et circuituum, qui judicant imparibus diebus, est primus, tertius, quintus, septimus, nonus, undecimus, decimus septimus, vigesimus primus, vigesimus septimus, trigesimus primus.* Et *in libro quarto Aphorism.* 36. eosdem expressit; dicens: *Sudores febricitanti si inceperint boni, & tertio die, & quinto, & septimo, & nono, & undecimo, & decimoquarto, & decimoseptimo, & vigesimoprimo, & vigesimo septimo, & trigesimo quarto; qui vero non ita fiunt, laborem significant, & morbi longitudinem & recidivam.* Non desunt, qui omnes ad vigesimum usque decretorios fecerint. *Diocles*, ut Gal. *in* 1. *lib. de diebus decret. cap.* 9. scribit, primum & secundum diem non raro decernere affirmavit, forte, quod primo die febres varie resolvantur, atque etiam quod ex Galeno *in lib.* 1. *de Crisib. cap.* 17. aliquis morbus ad statum pervenire etiam prima die possit; non raroque contingit, ut una die moriantur homines, uti sunt Apoplectici, & qui repente suf-

a Pag. 956.

suffocantur: sed tamen raro crises atque judicia prima & secunda die fieri possunt, quando humores longiori spatio ad maturitatem perveniunt. Tamen non negandum erit, non raro spectari excretiones prima & secunda die, sed hæ omnes pravæ exsistunt, ut superiori capite satis est demonstratum. De tertio vero, quarto, & quinto nulli dubitant, hosque dies esse, in quibus non raro judicia animadvertantur. Sextum quoque esse decretorium, *Gal. in 3. de dieb. decret.* concessit, sed plerumque in ipso difficile ac incertum fieri judicium. In quo die *Larissam virginem* fuisse integre judicatam Hippoc. *Epid. 1.*[a] *text.* 4. ita tradidit: *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum, sine febre, est judicata.* Septimum non solum esse decretorium, sed omnium validissimum esse, omnes fatentur. Octavum ex paribus decretoriis fecisse Hipp. nuper vidimus. *Et in libr. 4. Epid.*[b] plures ægrotos ea die judicatos meminit. De nono ab aliquo non dubitatur. Decimum quoque judicatorium fecisse aliquando visum est Hipp.[c] cum dixerit: *Decimo sudavit, sputa subcocta, judicatus est*; & in 6. *Epidem.*[d] *mulierem*, quam in *Cranone* curavit, decima die sudores, ut Galeno placuit, bonos habuisse, scriptum reliquerit. Gal. *in Comment. Historiæ Pythionis* non plane e numero decretoriorum dierum detrahendum decimum diem affirmavit: idem de duodecimo & tertio decimo dicunt, cum tamen raro aut nunquam, & neque recte hi dies judicent. Decimum quartum post septimum præcipuum obtinere locum Gal. docuit. De decimo quinto, & decimo octavo, qui inter decretorios vere recenseri non debent, dicunt, quod in ipsis & in singulis aliis aliquando morbi resolvuntur. Ceterum etsi aliquando in iis omnibus morbus aliquis possit judicari, tamen non hos omnes judicatorios merito Gal. & alii Medicinæ Auctores fecerunt, sed eos tantum, in quibus frequentes & multæ judicationes morborumque mutationes spectantur. At ut vere judi-

a Ægr. 12. pag. 1110. *b* Pag. 1121. in fine text. 3. *c* Lib. 3. Epidem. pag. 1059. Ægr. 1. in historiâ Pythionis. *d* Sect. 3. text. 5. pag. 1174.

judicatorii cognoſcantur, Hippocratis regulæ erunt obſervandæ. Quando non omnes dies, ſed eos tantum, qui quaternis ſeptenisque circuitibus dierum fiunt, eſſe decretorios Galen. *in prima Epidemiorum*, hiſce verbis expreſſit. *Oſtendimus vero in lucubratione de diebus decretoriis, omnium eſſe decretoriorum validiſſimos, qui quaterno, vel ſepteno circuitu fiunt.* Sed de horum cognoſcendorum regula Hippocratem nunc audiamus, qui *in libr.* 3. *Prognoſticorum*[a] ita habet: *Itaque primus impetus hunc in modum finitur, ſecundus vero ad ſeptimum producitur, tertius ad undecimum, quartus ad decimum quartum, quintus ad decimum ſeptimum, ſextus ad vigeſimum. Hi ergo ex morbis acutiſſimis per quatuor ad viginti ex additione terminantur.* Et *in ſecundo libro Aphoriſmorum* 24. *Septenorum quartus eſt index, alterius ſeptimanæ octavus principium. Eſt autem & undecimus contemplabilis, ipſe enim quartus eſt ſecundæ ſeptimanæ. Rurſus vero & decimus ſeptimus contemplabilis, ipſe ſiquidem quartus eſt a decimo quarto, ſeptimus vero ab undecimo.* Ex quibus ſupra viginti ſi addamus quatuor, vigeſimum quartum decretorium faciemus, & ab ipſo addentes ſecundum quaternarium, cujus principium eſt vigeſimus quartus, faciemus vigeſimum ſeptimum, & hoc ordine, trigeſimum primum, trigeſimum quartum, trigeſimum ſeptimum, quadrageſimum, quadrageſimum quartum, quadrageſimum ſeptimum, quinquageſimum primum, quinquageſimum quartum, quinquageſimum ſeptimum, ſexageſimum, ſexageſimum quartum, ſexageſimum ſeptimum, ſeptuageſimum primum, ſeptuageſimum quartum, ſeptuageſimum ſeptimum, octuageſimum, octuageſimum quartum, octuageſimum ſeptimum, nonageſimum primum, nonageſimum quartum, nonageſimum ſeptimum atque centeſimum. Quare tot erunt dies decretorii vocati, in quibus ſæpiſſime morborum fiunt mutationes & judicia, & ſolutiones; addunt quoque Hippoc. & Galen. tertium, quintum & nonum, ut ex *libro quarto Aphoriſmorum*[b] apparet. Non minus

a Pag. 44. lin. 2. b Aphor. 36.

nus & fextum. Hippoc. vero hos omnes divifit in *decretorios* atque in *indicatorios*. Hos esse quartum feptimi, undecimum decimi quarti, & decimum feptimum vigefimi, & vigefimum quartum vigefimi feptimi, & trigefimum primum trigefimi quarti, & trigefimum feptimum quadragefimi, & fic de aliis omnibus, primus quaternarius indicat, quod in altero eft futurum, & tertius quod in quarto, & quintus quod in fexto & ita de aliis. Et hoc eft, quod Hippoc. in Aphorifmis [a] : *feptenorum quartus eft index*.

De quo Hippocr. *in 4. Aphor.* 71. ita habet: *Quibus feptima judicatur, his nubeculam habet quarta die urina rubram, & alia ex ratione.* & Galen. *in comment.* ait: *Nam cum quarta dies fit index, quemadmodum ipfe edocuit, & qualis fit futura feptima præmonftret, omne quod ipfa dignum effatu fignum coctionis apparuerit, futuram feptima die judicationem oftendit, adeo quod non folum rubra aliqua nubes in urina apparens, antea non vifa, judicationem fignificat; fed & alba multo plus ipfa, adhuc autem magis enæorema, (latine craffamentum quoddam fufpenfum, & velut conglobata nubecula, media in urina penfilis, dici poteft) æquale atque confiftens, fibique ipfi cohærens, crifin fore prænuntiant. Si vero velociter admodum morbus moveatur, & mutatio coloris & confiftentiæ, funt fufficientia figna futuræ judicationis: tenuis itaque urina, fi mediocriter craffa efficiatur, & fi alba rubra fiat, in tali morbo judicationem fignificat.* Ex quibus apparet, quod coctionis fignis non tantum in urinis, fed in aliis quoque excrementis, quarto die, vel aliquo alio die, contemplabili, vel indice, apparentibus, feptimo futura bona judicatio nobis indicabitur; & fic mala, eodem die cruditatis & malignitatis fignis confpectis. Quam rem maxime a Galeno in *Commento* illuftratam habemus. *Cherion* [b] vigefimo judicatus, decimofeptimo, qui eft vigefimi index, habuit urinas melioris coloris cum fubfidentia. Quare contemplabiles indicesque dies ideo funt appellati, quod perpetuo indicent judicationes in altero quaternario futuras; & decretorii, quod ipfi judicent: fed aliquando confunditur hic

Dies Indices quare ita vocati.

a Sect. 2. 24. b Ejus vide hiftoriam lib. 3. Epidem. Ægr. 5. pag. 1072.

hic ordo, ut quandoque indices fiant decretorii, & decretorii indices. Quare, tot sunt dies vere decretorii & indices, quot in febribus continuis ad prædictionem considerantur, & ipsorum loco est circuitûs accessionum numerus in febribus intermittentibus: nam, ut Hippocr. [a] habet *tertiana febris septenis circuitibus terminatur*; atque quarta accessio erit index septimæ, ex ipsa poterimus ferre judicium de septimæ exitu. De qua re Galen. *in lib.* 3. *Prognost.* ita scripsit: Ut enim per febres continuas numeramus omnes deinceps dies in præsensionem futuræ indicationis; ita per intermittentes annotationes, ut, quod per continuas septimus dies valet, id per intermittentes septima circuitio præstat: ob id igitur exquisita tertiana septem circuitibus, non diebus septem; judicari natura solet; quin etiam, quod quartus dies a principio numeranti adversus septimum est, id quarta circuitio adversus septimam circuitionem. Quartus enim dies septimi index est, & item quarta circuitio septimæ index. Itaque in intermittentibus febribus accessiones, atque in continuis, dies observamus, qui, ut dixi, sunt partim *judicatorii*, quod in ipsis fiant in morbis mutationes & judicationes, partim *indicatorii*, quod indicent in altero quaternario mutationes & judicia. Adduntur alii, qui vocantur *intercalares* atque *intercidentes*, cujusmodi sunt, tertius, quintus, sextus, nonus, vigesimus primus, in quibus quandoque fiunt judicationes, sed tamen raro, & quæ neque bonæ, neque certæ sunt; quia nimirum fiant a natura morbo irritata ac provocata, ex quo aliquibus etiam *provocatorii* fuere nominati. Ceteri alii omnes dicuntur *non decretorii*, uti, est primus, octavus, decimus, duodecimus, tertiodecimus, decimus quintus, & decimus sextus, decimus octavus, & decimus nonus, atque alii item plures omnes, quippe qui ultra decretorios, indices, atque intercidentes sunt; atque tot sunt dies decretorii & ipsorum præcipuæ differentiæ, de quibus qui plura desiderant, legant libros Galen. *de Diebus Decretoriis*, & quorundam recentiorum Medicorum, qui de iis

Dies intercalares atque intercidentes quinam.

[a] Aphor. Sect. 4. 59.

iis satis accurate scripserunt. Nunc unum, priusquam de prædictione ab ipsis diebus agamus, superfuisse nobis attingendum, certe scimus, quod a multis sane, quo scitu difficilius, eo avidius desideratur, quippe de causis dierum criticorum, de quibus sane quædam attingam, etsi meum non sit de hac re accuratius agere. Jam sciunt omnes, plures causas a viris eruditis afferri. Pythagoreorum plures ad vim numerorum retulisse dies decretorios dicitur, quod Deus naturaque certis numeris gaudeat: Astrologi ad varios aspectus stellarum errantium & fixarum; alii ipsorum, ut Galen. ad lunæ aspectus; alii ad solis lunæque speciatim aspectus, eo modo; quo quidam viri eruditissimi studuerunt probare maris fluxum & refluxum, augmentum & decretionem exinde concitari: *Amatus Lusitanus*, Medicus Hebræus, ad harmonicam consonantiam: *Ludovicus Lemosius*, qui de prædictione doctissime scripsit, naturam fecit crisium, criticorumque dierum, auctorem, præsertimque expultricem, humoris copiam, accessiones, morbos ipsos, atque ambientis naturam: *Hironymus Fracastorius*, Philosophus & Medicus præclarus, ad motum proprium humoris melancholici omnem dierum criticorum causam retulit: Nos vero non ad hujus solum humoris motum, sed bilis atque pituitæ; ita ut ex propriis motibus humorum exuberantium mutationes judiciaque in quibusdam terminatis diebus fiant. Humores enim biliosos & acutos scimus nos alternis diebus moveri, quaternis crassos melancholicos, atque ustos, quotidie pituitosos. Hinc Hippocr. *in* 4. *lib. Aphor.* 61. scripsit: *Febricitanti, nisi diebus imparibus febris reliquerit, solet reverti:* quasi febres, omniumque maxime ardentes, diebus imparibus, ex acutorum humorum, a quibus excitantur, natura, apta moveri de tertio in tertium, judicari optimum sit. Quod Galen. in libello Dogmatum Hippocr. confirmat, dicens: *acutos morbos magna ex parte diebus imparibus judicari.* Qui etiam in 3. *Epid.* scriptum reliquit, easdem febres solitas esse accedere diebus imparibus; proinde rarissimum esse notat, quod Hippocr. *in illo libro* [a] dixerat, quippe plerosque ægrotos

Dierum criticorum causæ.

a Lib. 3. Epidem. pag. 1085.

tos in ea constitutione habuisse accessiones diebus paribus. Quod egregie Hippocr. *in* 1. *Epidem.* [a] ita expressit: *Quæ diebus paribus accedunt, paribus judicantur, quorum vero sunt in imparibus accessiones, imparibus judicantur.* Ex quo Hippocr, dies criticos coïncidere cum accessionum motibus affirmat. Quam rem Galen. *in com.* perbelle notavit hisce verbis: *Sæpius fieri in accessionibus judicia, tum quod in iis humores vehementer moveantur, & veluti ebullientes erumpant sanguinis eruptione, vel sudoribus, vel vomitibus, vel dejectionibus, vel hæmorrhoidibus, vel menstruo in mulieribus; tum propterea, quod id temporis ad excernenda illa impellatur natura, simul quod gravata & afflicta ad excernendum irritetur, simul quod illis magis fusis & discretio noxiorum humorum promptior & judicium fiat proclivius.* Quare ab una eademque caussa & accessiones & dies judicatorios fieri, est necessarium. Hinc Hippocr. ex accessionum varietate, id est, ab ipsis paribus accedentibus pares dies criticos constituit, & impares ab accessionibus imparibus. Quos ipse *in* 1. *Epid. com.* 3. [b] *text.* 14. ita expressit, dicens: *Est autem primus decretorius circuituum, qui diebus paribus judicant, quartus, sextus, octavus, decimus, decimus quartus vigesimus octavus, trigesimus, quadragesimus octavus, sexagesimus, octuagesimus & centesimus. Circuituum vero, qui judicant imparibus diebus, primus, tertius, quintus, septimus, nonus, undecimus, decimus septimus, vigesimus primus. vigesimus septimus, trigesimus primus.* Quoniam vero fit, quod raro exsuperant humores puri & simplices, sed mixti, biliosis fere perpetuo melancholicorum ustorum portio aliqua permiscetur, & non raro pituitosorum; ideo non simplices biliosorum, aut melancholicorum, aut pituitosorum motus apparent: quare ab eadem caussa fient dies judicatorii, ex qua accessiones. Sed dicet lector, a quibusnam fiunt accessiones? a motu proprio humorum; & si rursus proprii humorum motus a quo fiant, petierit, dicam nondum vere cognitum esse, neque ad nos pertinere quæstionis istius resolutionem. Humorum itaque motui

a Sect. 3. Pag. 964. *b* Pag. 965.

tui addimus quoque naturam ac excretricem facultatem; hæc excernit, quod concoctrix debito tempore concoquit, proinde servat certos dies ad excretionem faciendam, qui sunt, ut dictum est, dies vere decretorii, quos divisimus in *decretorios*, *indices*, atque *intercidentes seu provocatorios*, in quibus & in aliis quoque, quos *non decretorios* vocavimus, aliquando natura ante tempus excernens, irritata aut provocata humorum aut qualitate acri venenosa, aut copia humorum, mutationes morborum atque judicia facit. Atque hæc obiter a nobis de hac re dicta sufficiant.

Cap. V.

De prædictione a diebus decretoriis.

Ex diebus criticis seu decretoriis & salutem & mortem Medici prænoscunt, quatenus in ipsis signa coctionis & alia bona apparent, ex quibus, quarta die observatis, aut crisin futuram septima, aut morbi quovismodo solutionem merito omnes sperant. In morbis spirituosarum partium sputa, in febribus urinas, atque in ventris affectibus dejectiones Medici debent observare. Quæ omnia in die aliquo decretorio, aut indice, bona conspecta, sanitatem futuram denotant; & quæ cruda, ut dictum est, longitudinem, laborem, dolorem, recidivam, aut demum mortem ipsam: una vero cum signis exitiosis crudæ urinæ in febribus, aut sputa in morbis spirituosis, & in ventris affectibus dejectiones, mortem proculdubio in proximo altero decretorio; quod *uxori Dromeadæ* [a] contigit, cum quarta die (quæ obiit sexta) comatosa, stillas sanguinis ex naribus habuerit, cum urinis paucis oleosis, quæ sunt perniciosa signa in quarta die, quippe signa decretoria. Signa vero coctionis et bona, etsi conspiciantur in intercidentibus diebus, quicquam certi ad prædictionem non significant, sed potius mala esse suspicandum erit; tametsi non negandum quoque

Salus aut mors quomodo ex diebus decretoriis cognoscitur.

[a] Lib. 1. Epidem. Ægr. 11. pag. 987.

que sit, quosdam servatos sexta die, sed rarissime & non sine recidivis. Observant quoque optimum esse, si imparibus diebus morbi acuti, febresque præsertim ardentes, signa bona habuerint, certumque præsagium facere dicunt; incertum, non bonum, & cui non sit fidendum, si paribus diebus, in prædictis acutis morbis, vel signa coctionis vel mutationes conspiciantur, ex quo Hippocr. ut dictum est *in* 4. *lib. Aphor.* 61. dixit. *Febricitanti, nisi in diebus imparibus febris reliquerit, solet reverti:* quod tamen falsum esse Galen. *in Comment.* clare demonstravit, ac etiam Hippocrat. *in* 3. *Epidem.*[a] 3. *tit.* confirmavit, cum dixerit: *Accessiones plerique diebus paribus habebant.* Quod tamen rarum fieri, Galen. *in Comment.* docuit; cum proprium sit omnium ardentium febrium & peracutorum morborum, imparibus diebus ut resolvantur. Malasque propterea, non fideles judicationes esse, quæ eveniant diebus paribus, Galen. *in* 3. *Epidem.* ita docuit: *Si accessiones diebus paribus fiunt, a principio statim ad sextum diem, pessimum indicium fore prænunciant. Interim in longum producendum morbum. At si quidem admodum moveantur, quarto die pravam habentem accessionem ad diem sextum de vita decedere.* At hoc plerumque veritatem habet, quoniam non pauci fuerunt recte sexta quoque die judicati, cujusmodi fuit *virgo Larissæ*, de qua Hippocr.[b] ita habet: *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum, sine febre, est judicata*, & Galen. *in* 6. *Epidem.* mulierem, quam Hippocr.[c] in *Cranone* curavit, decima die habuisse bonos sudores statuit. Colligimus itaque, quod morbi accedentes diebus imparibus, iisdem judicari debebunt, & ubi paribus hi judicentur & resolvantur, quicquam boni ac certi non habere. Contra quoque diebus imparibus longos, ut Galen. *in lib.* 3. *de Dieb. Decret.* tradidit, morbos judicari, qui paribus moveri deberent, bonum non erit, impa-

Judicationes bonæ vel malæ quibus diebus fiunt.

a Pag. 1085. b Lib. 3. Epidem. Ægr. 12. pag. 1110. c Vide Lib. VI. Epidem. Sect. 3. text. 5. pag. 1174.

paribus scilicet moveri & judicari; judiciumque neque bonum majori ex parte fiet. Atque hæc sunt de prædictione a diebus decretoriis, a quibus potius tempus futurorum judiciorum in morbis, & resolutionum prænoscitur, quam vere quicquam certi ad salutem haberi queat. Nam signa coctionis, etsi in diebus decretoriis bona esse constant, tamen eadem erunt, & idem significabunt, in omnibus diebus conspecta; etsi negandum tamen non sit, salutis signa, in diebus decretoriis conspecta, longe certius & fidelius salutem prædicere, & mortem cruditatis signa, eaque prava. Addamus regulam aliam ad prædictionem a decretoriis diebus, quam Hippoc. in *lib.* 3. *Prognost.*[a] 33. ita expressit: *Si quibus horum cœpit dolor primo die, quarto premuntur magis, septimo vindicantur. Plerique eorum incipiunt dolore vexari tertio die, quinto conflictantur magis, deinde vindicantur nono aut undecimo. Quod si quinto die incipiunt dolore vexari, & alia quoque secundum rationem ipsis ex prioribus accedant, quartodecimo morbus finietur.* Sed his præmissis potius in gratiam crisium cognoscendarum, ad ipsas modo declinemus.

CAP. VI.

Quid Crisis sit, quotuplexque, & quomodo fiat.

PRÆMISIMUS accuratam criticorum dierum tractationem, ut crisium quoque cognoscendarum cognitio illustraretur; cum diversarum crisium ratio possit commode in dierum criticorum causas referri, quod propterea tunc temporis ad excretionem natura moveatur, illisque statutis diebus humores noxios excernat. Sed hæc inferius accuratius cognoscentur, si modo quædam, etiam scitu necessaria, præmiserimus, nimirum in primis quid ipsa crisis dicatur, quotque habeat differentias atque causas. Quod ad primum attinet, per crisin omnes fere intelligunt naturæ & morbi conflictum, seu me- Crisis quid.

 lius

[a] Pag. 46. lin. 5. & seq.

lius judicium, unde dies critici, id est, judiciales, dicti sunt â κρίνω, quod est judico, aut â κρίσι, id est judicio, quod in ipsis de naturæ morbique exitu fiat judicium. Neque hoc nomen a Medicis inventum putat Galen. at a quopiam vulgari potius, qui cum istis adesset, ipsa re cogente ita pronuntiavit, quod judicium tunc de vita ægrotantis ageretur: neque enim Medicorum aliquis, ut ait Galen. primus invenit id nomen, sed omnino necessarium fuit, ut qui præsens esset, conturbaretur, atque ideo exclamaret, & crisin, id est, judicium, rem ipsam nominaret, aut ἀπὸ τοῦ κρίνειν, id est, secerno, quod in optima veraque crisi humores noxii secernantur, & postea excernantur, ut Galen. *in lib. 2. Aphorism.* docet. Per crisin vero plures plura intelligi voluerunt. Nam teste Galen. *in primo lib. de crisib. cap.* 1. *&* 2. quippe aut subitam in morbo mutationem, aut ad meliorem statum inclinationem, sive solam agitationem, quæ antecessit, vel omnem morbi solutionem, aut illam tantum, quæ bona sit. Ceterum Galen. *in Libro tertio de Crisibus*, *Cap.* 1 *&* 2. dixit: Crisin esse subitam præcipitemque in morbo mutationem, vel ad sanitatem, vel ad exitium factam. Idem *in libr. 2. Aphorism.* 13. ita expressit. *Crisis, (id est judicatio) est subita in morbo, vel ad sanitatem, vel ad mortem mutatio. Fit autem natura separante a bonis mala, & ad excernendum præparante.* Hujuscemodique permutationes, quando repente in morbo fiunt, Hipp. crises, judicationes vocare solet, in quibus nonnunquam integra sanitas restituitur, aut moritur æger; nonnunquam vero magna fit ad salutem, vel ad mortem permutatio, ut Galen. *in eod. lib. Aphor.* affirmavit. De qua etiam *in libr.* 3. *de Crisibus* dixit: *Sola igitur subita ad sanitatem conversio simpliciter crisis nominatur, & quidem omnino fit per manifestas quasdam excretiones, aut effatu dignos abscessus. Quicunque enim aliter quieverint, malignius retrocedunt:* antecedit autem hujusmodi excretiones & abscessus non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis. Quare ex Galeno Crisis, uti dictum est, subita præcepsque in morbo mutatio est, vel ad sanitatem, vel ad mortem. Hanc malam & istam bonam Crisin vocat Galenus *in libro tertio de*

Cri-

Crisibus. Verum Galen. tametsi, ut dictum est, *in primo libro*, *de Crisibus cap.* 1. scripserit subitam in morbo mutationem, inclinationem ad meliorem statum, solam agitationem, quæ bona tantum est, crisin appellari posse, tamen *in libr.* 3. *de Crisibus cap.* 1. *& in* 2. *Aphor.* apertius Crisin distinxit a morbi solutione, quæ fit aut morbo emarcescente, aut ægroti viribus paulatim dissolutis; mutationemque subitam in morbo, vel ad sanitatem, vel ad mortem, Crisin esse voluit, proptereaque hujusmodi permutationes, quando nimirum repente in morbo fiunt, & in quibus nonnunquam integra sanitas restituitur, aut moritur æger, nonnunquam vero magna fit ad salutem, vel ad mortem permutatio, Crises, seu judicationes Hippocratem vocasse, dixit. Quas Criseos in morbis mutationes Hippoc. breviter sane, sed divine hisce verbis *in primo Epidem.*[a] est complexus. *Ad salutem aut mortem, vel inclinatio ad melius, aut ad pejus:* quod omnes in morbis, ut Galen. ait, mutationes sint vel statim ad salutem, ut optimæ crises; aut ad mortem, ut pessimæ; aut ad melius inclinare aut ad pejus; has imperfectas & malas crises vocant, illas bonas & imperfectas. Sed Galen. *in lib.* 3. *de Crisibus cap.* 1. sex ait esse omnes numero mutationes, quæ in morbis observantur; primas duas esse ad salutem atque interitum subitas mutationes, quas bonas & malas crises vocat; duas alias, quæ paulatim, non confertim & subito fiunt, aut morbo quidem marcescente, aut viribus ægroti dissolutis; alias duas mistas ex his atque ex primis, quippe ex iis mutationibus, quæ paulatim & confertim fiunt; quando nimirum subita quidem aliqua in morbo ad melius vel ad pejus mutatio facta fuerit, & deinceps usque ad omnimodam solutionem, vel mortem reliquum totum emarcuerit: ita ut exempli gratia, si quis septima die aut excretione, aut abscessu, aut decubitu fuerit non perfecte judicatus, postea nulla amplius facta mutatione, sensim ac sensim reliquum morbi consumatur, aut sensim viribus dissolutis ægri intereant. Addamus duas alias, non

Crisium differentiæ.

[a] Sect. 3. p. 965.

non dixerim mutationes, sed potius solutiones morborum ad sanitatem, aut virium ad exitium. Atque tot sunt in morbis mutationes, quas, etsi non proprie, dici crises posse asserimus. Ceterum veræ crises quatuor tantum sunt, quippe subitæ mutationes ad sanitatem & ad mortem, aut ad melius, aut ad pejus. Ex quibus has primo colligimus esse Crisium primas differentias, quippe primam subitam mutationem ad sanitatem, quæ est perfecta optima Crisis, quod omnino ægrotum a morbo liberet; & alteram ad mortem, quæ perfecta, & pessima, cum continuo ægrotum interimat; tertiam ad melius, quæ est bona sed imperfecta, propterea, quod non prorsus hominem sanet; atque quartam ad pejus, quæ & ipsa pessima est ac imperfecta, quod & ipsa non continuo hominem perdat, sed paulo post. Longe plures differentias alii fecerunt Crisium, quippe quod ipsarum quædam bonæ, quædam malæ sint, quædam perfectæ, quædam imperfectæ, quædam fideles & certæ, quædam non, quædam manifestæ, quædam obscuræ, quædam periculosæ, & quædam citra periculum, & demum quædam per dies indicatorios significatæ, & quædam absque ulla indicatione prærumpentes. At quod eæ omnes differentiæ bonis ac malis comprehendantur, propterea de bonis tantum & malis agemus. Quandoquidem quæ bonæ sunt certe fideles, perfectæ aut imperfectæ, manifestæ aut obscuræ, diebusque indicibus significatæ, citraque periculum exsistunt Contra malæ quippe infideles, non die decretorio significatæ, obscuræ, imperfectæ, periculosæque. Sed priusquam de iis agamus, videamus prius, a qua caussa crises fiant, quam rem Galen. *in lib. 2. Aphorism. de veris crisibus*, ita expressit: *Fit autem natura separante a bonis mala & ad excernendum præparante. Non temere igitur in tali turbatione graviter se habent.* Ex quibus patet naturam ipsam esse quæ, humores dum studet bonos a malis segregare, malosque excernere, crises faciat. At alias a nobis demonstratum est, naturam ipsam ad crises faciendas moveri, aut ab humoribus noxiis plane secretis a bonis, aut ab iisdem etiam nondum separatis a bonis, qualitate, vel copia expultricem internorum visce-

Crisium caussæ.

ſcerum moleſtantibus. Ex quo & naturam & humores criſium cauſſas eſſe, liquido conſtabit. At has criſes ab aliis in morbo factis mutationibus diſtinguent excretiones aut abſceſſus ſubſecuti. Propterea criſes perfectas optimaſque dicimus, in quibus humores noxii omnino fuerint excreti, poſteaquam ipſos a bonis natura ſeparaverit, quod concoquendo agit. Aliarum vero mutationum in morbis vere non criticarum, quas verius ſolutiones appellant, aliæ quidem cauſæ exſiſtunt, quippe vincente natura, aut humores crudi, craſſi ac lenti, ad motum difficiles, ſed coctione primo extenuandi, & abſumendi, quo morbus paulatim marceſcit, uſque ad omnimodam ſanitatem; aut morbo ipſo vincente, eique natura ſuccumbente, virium proſtratio, qua natura paulatim a morbo conſumitur; atque hoc eſt, quod Galen. *in* 3. *lib criſibus cap.* 10. ita habet: *Eſt autem primum & maximum in morbis mortalibus ſignum, quod ſine criſi mors ſit ſubſecuta, virium imbecillitas.* Nam virtus ita poſtrata ad pugnam contra morbum non excitatur. Atque hæc de criſium cauſis in communi, quas accuratius etiam poſtea de ſingulis criſium differentiis acturi explicabimus. Nunc videamus, quinam morbi criſibus terminentur, ſeu judicentur, & qui non.

CAP. VII.

De morbis, qui per Criſim terminantur, & de iis, qui abſque Criſi finiuntur.

ACUTOS tantum magnoſque ſive vehementes morbos criſibus terminari, vel ex eo cognoſcetur, quod nunquam in parvis criſes fieri obſerventur. De veris autem loquimur, quæ teſte Galen. *in lib.* 3. *de criſibus cap.* 4. omnino fiunt per manifeſtas quaſdam excretiones, aut effatu dignos abſceſſus. Demonſtratum quidem eſt has criſes naturam movere, irritatam vehementer a magnitudine ſeu vehementia morbi, quod idem eſt, ac ſi dixerimus, a quantitate accidentium, quibus magnitudo ſive vehementia morbi, ut docuit Galenus *in eodem libro de criſibus*, dignoſcitur. Neceſſarium enim eſt, ut ipſe quoque *in ſecundo lib. Aphor.* ait: *ob morborum magnitudinem, ac caſuum vehemen-*

mentiam vel cito vires posterni , adeo ut homo moriatur , vel ad noxiorum humorum excretionem excitari , si modo , quos invaserint , exsuperent , bonam sequi judicationem , sin autem exsuperentur , malam. Ex quibus constat magnum vehementemve , quod idem esse ex Galeno in nuper citato *lib.* 3. *de crisibus* constat , morbum crisi tantum judicari ac terminari , a parvo enim natura non irritatur ad excretionem. Hinc Hippocr. *in libro secundo Aphorismor.* 13. ait : *Quibuscunque judicatio fit , his nox gravis ante accessionem est.* Natura enim , ut in comm. docet Galen. separante a bonis mala & ad excernendum præparante , non temere in tali turbatione graviter ægroti se habent. Hinc præcedunt accidentia multa & magna , quæ & valde turbant exagitantque ægrotos , tum etiam quæ timorem inspicientibus , ut , ait : Galen. *in* 3 *de crisib. cap.* 2. inducant ; licet deceat Medicum generosum neque turbari , neque futurum eventum ex ipsis symptomatis ignorare. Quam rem probe expressit Galen. *in* 3. *de crisib. cap.* 10. hisce verbis : *Futuram autem præcognitionem ex eo , quod urgeatur , ac vehementer irritetur natura a morbo , atque ex subita præter rationem circa corpus facta perturbatione : omnino enim fit aliqua novitas , quando crisis futura est , vel circa respirationem , vel circa mentem , vel auditum , vel visum , vel ferendi facilitatem , vel circa aliquod eorum , quæ sæpe diximus , quæ uno nomine summatim judiciaria accidentia , & signa appellamus. Quare etiam , quod ab Hippocrate* in Aphorismis [a] *dicitur* , quibuscunque crisis fit , his nox molesta , quæ antecedit accessionem , *est ipsum , quod nunc nos dicimus.* Addimus quod crises , cum fiunt in morborum accessionibus , (concurrere enim in idem tempus crises , cum morbi accessione Galen. docuit) etiam in morbis , habentibus accessiones , manifestius fient , qui omnes magni vehementesque sunt. Quare colligamus morbos magnos ac vehementes per crises terminari , nequaquam vero parvos & exiles , a quorum parvitate (quando parvi dicantur , *in* 3. *de crisib. cap.* 24. ex Galeno , qui multis magnisque symptomatibus carent) cum

Morbi quinam per crisin terminantur, quinam vero non.

[a] Sext. 2. Aph. 13.

cum natura ad excretionem irritari nequeat. Hinc Galen. *in secundo libro Aphorismorum*, dixit, acutos magnosque morbos in parvo tempore magnas facere mutationes, quarum quæ repente fiunt, crises Hippocratem appellare. Magni itaque morbi sunt, qui per crises judicantur, & parvi citra crises, quod, ut dictum est, ab ipsis natura non irritetur ad humorum excretionem. Sed hoc tamen accuratius erit cognoscendum; cum, ut Galen. monuit, debiles quidem & parvæ febres quandoque valde malignæ sint. Sæpe enim Medici decipiuntur, cum febres exterius debiles & parvas observent, putantes vere parvas & debiles esse, cum tamen valde magnas esse reipsa comprehendatur; cum præsertim (etsi calore vehementi carere exterius videantur,) multa sævaque accidentia habeant, a quibus magnæ & non parvæ sunt, veluti sunt vigiliæ, deliria, difficiles respirationes, inquietudines & alia hujusmodi, quæ magnum esse morbum testantur. Hinc Hippoc. phrenitides quasdam debiles, imbecilles, & obscuras vocavit in *Prorrheticis* [a] valde phreniticas. Quare hi morbi (quos merito Medici malignos appellant) crisibus solent terminari, quod & ipsi habeant accidentia multa & magna, quibus natura ad excretionem humorum noxiorum potest irritari, & excitari. Sed jam doceamus, quibus signis futuræ crises possint prænosci.

Cap. VIII.

De signis crises futuras significantibus.

Cum cognitum a nobis sit, morbos magnos vehementesque tantum per crisin terminari seu judicari; nunc videndum est, quibusnam signis crises futuræ prænoscantur: sed de perfectis cognoscendis sermonem faciemus, cum eæ certa ratione, teste Galeno, *in tertio de Crisibus, capite quarto*, præsciri possint; veluti imperfectæ non certa ratione, sed conjectura potius possunt prænosci: qua notitia Medici (quod maximum in

[a] Lib. I. text. 34.

in medicina est) possunt præcognoscere, & prædicere futuras crises, & quo tempore fient, & etiam, ut paulo post docebimus, qualibusnam crisibus seu excretionibus, sive abscessibus, sint futuræ. Itaque vere quidem a nobis scriptum est, non nisi morbos magnos vehementesque per crisin terminari, atque hos etiam non terminari per crisin, ni virtus satis in corporibus robusta & firma fuerit: si modo verum est, crisin fieri morbo naturaque invicem colluctantibus; quo pacto enim natura prælanguida pugnam audebit tentare cum morbo gravissimo? Ob morborum enim magnitudinem ac casuum vehementiam Galen. dixit, vires vel cito prosterni & nullam fieri crisin, vel ad noxiorum humorum excretionem excitatas, moliri evacuationem. Quare in magnis vehementibusque morbis, & in corporibus robustis certo poterimus crises prædicere, & quo majores vires, & una robustiores erunt, eo certius & citius poterit crisis prædici. Ceterum cum nobis non satis sit, hoc cognovisse, quippe in magnis morbis, viribus exsistentibus firmis, futuras crises certo prædicere nos posse, sed opus esse, ut etiam instantes crises animadvertamus & possimus assidentibus, ac etiam ægrotis, si salutares futuræ sint, eas præsagire; ideo omnia illa signa, quibus crises instantes innotescunt, nunc describemus. Quæ ex Hippocrate, atque Galeno, sunt Ægrotantium corporum turbationes vehementes, morbi idea, magnitudo, natura, motus, mos, coctiones, cruditates, rigores, anni tempus, regio, præsens constitutio, ægrotantis natura, ætas, victus, anteacta, & alia hujusmodi similia: Ex his enim Galen. *lib.* 1. *de Crisib. cap.* 8. & *in secundo libro Aphorismorum* instantes, ac futuras crises prænosci tradidit. Ceterum horum quædam particulatim videntur facere ad crises has futuras, quædam ad bonas atque malas cognoscendas, & quædam ad tempus, quo sint exspectandæ, quod interstinguendum: Hoc enim denotare videntur dies indicatorii, in quibus aliquod criticum signum illuxerit, sive in humoribus concoctio, sive cruditas, sive aliud signum. De quibus Hippocrat. *in libro quarto, Aphor.* 71. ait: *Quibus die septimo futura est crisis, iis urina rubram die quarto nubeculam*

Crises unde futuræ prænoscuntur.

lam habet, ceteraque pro ratione. Ex motu vero morbi aut celeri, aut tardo, itidem cognosci Hippocr. *in libro primo Aph.* 12. sic indicavit. *Exacerbationes vero & constitutiones morborum indicabunt tum morbi ipsi, tum tempora anni, tum periodorum proportionis inter se observatio, sive eæ quotidie, sive alternis, sive majori intervallo fiant: sed ex iis, quæ postea apparent, indicia sumuntur; veluti in pleuritide sputum, si statim initio appareat, breve fore denunciat, si vero posterius conspiciatur, longum.* Ad bonas vero atque malas crises denotandas, coctiones & cruditates facere videntur. Idem fere & morbi idea quippe videtur notare, utrum evacuatio ei proportione respondeat, & an sit bona: mos morbi itidem ad bonam vel malam crisin agnoscendam facit, qui a signis supervenientibus, teste Galeno, aut bonis aut malis denotatur. Hæc omnia signa privatim ad bonas malasque crises cognoscendas faciunt, de quibus posterius nos accuratius. Reliqua vero faciunt ad judicandas crises simpliciter futuras, quippe quæ sunt, turbationes ante crisin, & simul omnia signa, quæ critica dicuntur, magnitudo morbi, virium robur, naturæ morborum, & humorum morbos facientium, non minusque ægrotantium corporum victus, anteacta ætas, anni tempus, regio, status præsens atque similia. Ex his tamen omnibus tria videntur sufficere ad prænoscendam crisin, quippe acutos magnosque morbos, magnas turbationes, atque virium robur. His quidem visis necessario fiet crisis. Etenim virtus, a vehementi acutoque morbo maxime turbata, necessario aut exstinguetur, aut ad pugnam vehementer irritata, ad excretiones noxiorum humorum inclinabit. Si enim prælanguida citra crisin succumberet morbo, ac exstingueretur, robusta vero non poterit, nisi facto conflictu superetur: sed in eo conflictu necesse est aliquam humorum erumpere excretionem, aut bonam aut malam; bonam natura morbum superante; malam a morbo natura superata. Alia vero, etsi non præcipue crisin indicent, tamen maxime adjuvant futurarum crisium cognitionem, quæ inquam sunt, morbi idea seu species ea ratione, qua signa appareant proportionatæ excretionis futuræ ad eam speciem morbi, ut si-

Ex naturæ viribus.

Ex morbi idea.

gna sanguinis erupturi in febribus ardentibus, coctiones, & cruditates. Motus quoque morbi celer vel tardus; quando tardi motus morbi raro aut nunquam crisi judicentur: morborum item naturæ; ætas, natura, victus, anteacta ægrotantis; tempus anni, præsens constitutio, & regio, quæ omnia maxime faciunt ad confirmandum futurarum crisium judicium. Sed age singula hæc signa consideremus accuratius, & primo ex Hippocr. qui *in lib. 2. Aphorism.* 13. ita scripsit: *Quibus crisis fit, iis nox gravis ante accessionem, quæ vero subsequitur, magna ex parte levior exsistit.* De signis iis, ægrotos ante crisin turbantibus, Hippocrat. *in* 1. *Epidem. comm.* 1. *text. 25. usque ad 56.* ait: *capitis, colli dolores & gravitates cum febribus, & sine febribus, phreniticis convulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex iis quidam subito moriuntur. In ardentibus autem ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit. At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores & fastidia sunt, biliosa post aut pituitosa vomunt.* De quibus clarius Galen. *in lib. 2. Epidem* & *in lib. 3. de Crisib. cap.* ita scripsit: *Sola igitur subita ad sanitatem mutatio simpliciter crisis nominatur, & quidem omnino fit* Ex signis Criticis. *per manifestas quasdam excretiones, aut effatu dignos abscessus. Quicunque enim aliter quieverint, malignius retrocedunt. Antecedit autem hujusmodi excretiones & abscessus non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis. Nam & difficiles tolerantiæ, & vigiliæ, & deliria, & graves somni, & difficiles anhelitus, & vertigines tenebricosæ, & difficiles sensus, dolores capitis, colli, & stomachi & multorum aliorum membrorum, nonnullis vero aurium sonitus, & vani ante oculos apparent splendores, & lachrymæ involuntariæ effluunt, & urina retinetur, & labrum agitatur, aut aliquid aliud tremulum fit, oblivio, & præsentium ignorantia, & vehemens accidit rigor, & plurimum accessio consuetam anticipat horam, & multus æstus, sitisque intolerabilis sequitur, clamant & saliunt sicut furentes, neque possunt in eodem situ recumbere, deinde*

Pag. 948. in fine, & initio 949.

deinde repente multus ſudor erumpit, aut vomitus aliquis non paucus inſequitur, aut venter ſubito ſolvitur, aut abundans fit fluxus ſanguinis, aut hæc omnia ſimul contingunt, unde non parvus invadit timor inſpicientes. Addamus ex Galeno in tertio, *de Criſib. cap.* 80. pulſum inæqualem in pluribus criſibus fieri, & præcipue, cum non fiunt ſine pugna & periculo; multo magis, cum bilioſi humores ad ventriculum confluunt, apparentibus etiam aliis vomitus ſignis, quæ Hippocr. deſcripſit. Sed Hippocrat. ſigna ex pulſibus ſumpta, vel quia non noverit, vel quia non magni momenti exiſtimaverit, idcirco non eſt ſecutus. Atque hæc ſunt ſigna omnia critica, quibus ante criſin fit turbatio vehemens, præſagiens in acuto magnoque morbo, viribuſque robuſtis, aut non languentibus, criſin bonam, ſi fiant, ut alias dicemus, in ſtatu morbi, concocto jam morbo; malam in principio, natura morbo ſuccumbente. Rigores quoque privatim in febribus ardentibus aliiſque acutis morbis ſolent criſibus præire. De quo Hippocrat. *in libro quarto Aphor.* 29. habet. *Quibus in febribus ſexto die rigores fiunt, difficilis ſunt judicii.* Et [a], *ſi rigor incidit, febre non deficiente, jam imbecillo, lethale.* Et poſtea *Aphor.* 58. *Ei, qui ardente febre laborat, ſi rigor ſupervenerit, morbi fit ſolutio.* Et poſtea *Aphor.* 63. *Quibus in febribus quotidie rigores fiunt, quotidie febres ſolvuntur.* Inter ſigna enim decretoria ſeu critica non minimum rigor locum habet, ad criſin quippe aut bonam aut malam prænuntiandam. Motus quoque morbi celer maxime facit, cum critico aliquo conſpecto ſigno, ad prænuntiandum criſin: namque celer motus criſin futuram, & tardus acriſiam ſignificare ſolet. Celerem vero motum oſtendunt brevia morborum tempora; ſiquidem qui morbus breve principium habuit, breve quoque augmentum, ſtatum, atque declinationem habebit. Ex brevioribus quoque acceſſionibus idem oſtenditur. Galen. *in tertio de Criſib. cap.* 3. dixit, febrem, quæ quatuor tempora acceſſionum omnia breviter percurrit, properare ad criſin: & idem *in primo lib. Epidem.* ita habet: *Quare fac memineris,*

[Margin: Ex Rigore.]

[Margin: Ex motu morbi celeri.]

a Epidem. libri Aph. 46.

ris, ubi quartus perinde ac tertius gravia habeat symptomata & signa in morbo acuto, brevi exspectandum esse judicium. Ex specie vero seu idea morbi, quod morborum singulis speciebus constitutæ quædam proprietates sint, ut ad crises veniant; cujusmodi, teste Galeno *in* 3. *lib. de Crisib.* ardentium febrium proprium esse videtur, ut sanguinis eruptione ex naribus, aut ex alia corporis parte, aut post vehementem rigorem sudore multo & calido erumpente ex toto corpore, aut per vomitum biliosorum humorum excretione judicentur. Proinde in his signa omnia, quæ aliquam prædictarum excretionum prænuntiant, & significant, conspecta, crisin nedum futuram, sed quoque speciem crisis, ac vel etiam aut bonam aut malam ostendent. De quibus Hippocr. *in Aphor.* 58. [a] ait: *Ei, qui ardente febre laborat, si rigor supervenerit, morbi fit solutio.* Ubi præsertim post ipsum aut sanguinis eruptio, aut sudor, aut biliosorum humorum sequatur excretio. De iis ait Galen. in *Prorrheticis* [b]. *Morbi qui statim turbulenti sunt, insomnes, sanguinem de naribus stillantes, sexto die levantur, noctu laborant, postridie sudant, in somnum feruntur, delirantque, abunde sanguinem profundunt.* Et in Epidem. *lib.* I. *comm.* 2. [c] *text.* 55. *In ardentibus autem febribus, ceterisque febribus, quibus colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore, corripit, his e naribus sanguis erumpit.* Atque ita de iis, qui sudores, vel alvi dejectiones, aut vomitus biliosos habent. De quibus *in* 2. *progn* [d]. *Qui vero totius capitis gravitates, & oris ventriculi morsus, ac stomachum anxium habent, isti biliosa & pituitosa evomunt*; uti *Chærioni* contigit; de quo Hippocr. in 3. Epidem. 2. [e] text. 2. *Quinto cum dolore cuncta exacerbata fuerant, nugabatur, noctem molestam habuit, non dormivit, sexto nihil est immutatum, septimo superriguit, febris acuta, per totum corpus sudavit, judicatus est.* Et de *Virgine* quadam *Larissæ* [f]; *Quarta sub noctem deliravit, sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum*

Ex signis excretionum futurarum.

[a] Lib. IV. [b] Hippoc. Prorrhet. lib. I. text. 132. [c] Pag. 948. sub finem. [d] Pag. 45. sub finem. [e] Ægr. 5. pag. 1072. [f] Lib. 3. Epidem. Ægr. 12. pag. 1110.

lidum, sine febre, est judicata. Ita ex aliis signis, in aliis etiam morbis, denotantibus vacuationes, formis ipsorum proportione respondentes seu proprias, ut in tertianis febribus vomituum, dejectionum biliosarum, aut sudorum signa, crisin ostendunt; & in quartanis sudorum multorum & pituitosarum excretionum; & in phreniticis sudorum præcipue futurorum ex capite copiosiorum, eruptionis sanguinis e naribus; non minus in pleuriticis & in hepatis lienisque inflammationibus, atque tandem in omnibus præcordiorum inflammationibus, signa, vel erupturum sanguinem, vel alvi dejectiones, vel vomitus, vel sudores denotantia, critica esse affirmamus; atque ita licebit ex morborum idea crisin Medicis prænosci. Ex coctione vero crisin, & bonam crisin, si aliquod criticum signum una illuxerit, ex prædictis nobis significari certissimum erit. Perpetuo enim, ubi in aliquo decretoriorum seu indicatoriorum dierum in magno morbo, cum aut capitis dolore, aut delirio, aut gravitate, aut aliquo signo ex criticis, crisin in altero quaternario futuram significabit. Propterea Hippocr. dixit *in* 1. *Epidem.* [a] *Coctiones celeritatem judicii & securitatem ostendere.* Ex diebus quoque judicantibus crisis præsagitur; Galen. enim *in* 3. *de Crisibus* scribit: *Ubi in* 4. *die aderit magnitudo morbi, ejusque morbi celer motus, atque signum coctionis, in septimo judicium sequetur, & si hæc septimo tantum fient, judicium undecimo, aut decimo quarto erit.* Crisium vero futurarum judicium augere naturam morbi calidam, calidosque humores & summe putridos, naturam itidem ægroti calidiorem, ætatem florentem, victus rationem anteactam, biliosorum ciborum, calidam cœli regionem, anni tempus æstivum, non opus est, ut ad hoc demonstrandum diu laboremus; cum omnes sciant, proprium esse calidorum humorum, ut facillimi sint ad excretionem, atque etiam sua qualitate naturam movere maxime atque irritare ad excretionem ipsorum; temperamentumque calidum aptissimum esse ad crises; veluti, frigidi morbi, humores frigidi, naturæ frigidæ, cœlum frigidum atque hyemale tempus, & alia ejusdem generis, cum crises retardare, tum, ut ne fiant, facere, Galen. in loco citato, atque alibi in multis locis, nobis demonstra-

Ex Coctione.

Crisium futurarum quænam augent.

a Sect. 2. pag. 948.

ſtratum reliquit. Atque ſatis de ſignis criticis, quorum, ut diximus, tria tantum nobis poterunt criſes prænuntiare, quippe morbi magnitudo; corporis turbationes, uti ſunt dolores, inquietationes, deliria, & alia hujus generis critica, quæ ſuperius ex Galeno omnia adnumeravimus; atque virium robur. His tribus conſpectis ſignis non dubium erit, quin criſis ſit futura: alia vero ſigna, quæ, etſi non per ſe denotent criſin, tamen aliquo modo poſſunt criſes prænuntiare, uti Galeno placuit, & a nobis jam eſt demonſtratum.

Cap. IX.

De Criſibus ſalutaribus, quæ certam ſalutem ſignificant, & cognoſcendis.

Præmissis, quæ ad prænoſcendas criſes faciunt, nunc ſupereſt, ut bonas, ſalutares, atque malas, exitiales, cognoſcamus, ut ex ipſis ſalutem & mortem ægrotantium aſſidentibus præſagire ſciamus: atque hoc eſt unum præcipuum, propter quod nos criſium cognitioni tam accurate incumbere voluimus. Sed eſto, principium faciamus a bonis ſalutaribuſque cognoſcendis, quæ omnes in morbis ſalutem proxime futuram ſignificant. Hæ vero duplices exſiſtunt, quædam optimæ, fideliter ſalutem ægrotis indicantes, quædam non certam, ſed plerumque cum recidivis, & periculo. De primis nunc agimus, quæ optimæ ac ſaluberrimæ exſiſtunt, a quibus certa ſalus perpetuo prædicitur. Hanc vero certo indicabunt ſigna perfectæ coctionis in excrementis, ſtatus morbi, in diebus indicatoriis fuiſſe indicatas, in aliquo judicatoriorum dierum fieri, excretiones ſubſecutas morbi naturæ convenire, morbum ab ipſis reſolvi, ægrotos coloratiores ac robuſtiores, ac, quam antea, quietiores videri, pulſus meliores evaſiſſe, quippe vehementiores, æqualiores, ordinatiores. Coctionis autem perfectæ ſigna, quæ penes excrementa noſtri corporis conſiderantur, præcipuum optimarum criſium certiſſimumque eſſe argumentum ex Hippocrat. qui *in primo Epidemiorum* [a] ita habet, colli-

Criſes duplices.

Optimæ unde noſcuntur.

Ex Coctione.

[a] Sect. 2. pag. 948.

colligitur: *Concoctiones celeritatem portendunt judicii, securitatemque salubrem.* Et Galen. *in* 3. *libro de Crisibus cap.* 3. ita ad salutem in ægrotis præsagiendam coctiones facere novit, ut affirmaverit, conspectis coctionibus, neminem morientem vidisse. Quod ipse ita scripsit: *Primum quidem & maximum inter omnia est considerare coctiones ex urinis, alvi excrementis, & sputaminibus. Siquidem ego millies, cum, dum crises fierent, interessem, neminem unquam vidi intereuntem, qui præcedentibus coctionibus crisin habuisset.* Perfectæ seu exquisitæ itaque coctiones in excrementis conspectæ, sunt certissima præsagia optimarum crisium. In omnibus itaque febribus vel sine passione alicujus visceris, vel cum inflammatione hepatis, vel renum, vel vesicæ, vel splenis, ac, ut uno verbo dicam, semper ubi febris affuerit, vel ex sola humorum putredine accensa, vel ex membro inflammationem patiente, urinæ concoctæ optimam securissimamque crisin, teste Galeno, pollicentur; veluti in morbis thoracis, & pulmonis primo sputa concocta, quæ præcipua harum partium affectarum sunt indicia, atque una cum ipsis urinæ quoque & alvi excrementa itidem concocta si spectentur, certissimum optimæ crisis nobis erit indicium. Non secus in affectibus ventris primo ad optimam crisin prænoscendam, alvi excrementa concocta, & postea urinæ erunt attendendæ. Quare præcipuum certissimumque signum optimarum crisium erunt coctiones in excrementis conspectæ. De quibus Galenus etiam *in eodem libro* 3. *de Crisibus cap.* 5. ita scripsit. *Cum enim post signa optima, atque exquisita coctione, facta fuerint, necesse est, ut optimæ sint, quoniam & sola coctio crisis celeritatem, & salubrem securitatem ostendit, neque enim vel animo concipi potest, quod post morbi exquisitam coctionem crisis mala sequatur.* Exquisita vero coctio fit tempore status. Hinc optimas crises, vel in statu vel parum ante ipsum fieri, Galen. *in* 3. *de Crisib. cap.* 6. docuit, quoniam tunc omnia concocta sunt, ut Galen. *in eodem. lib. cap.* 4. docuit, perfectasque eas crises esse, quæ tunc temporis fiunt; in augmentisque, si salus sit subsecutura, imperfectas esse, vel non securas. At distinguendus hic status, quem naturæ statum in pri-

mo libro vocavimus, in quo optimæ crises fiunt, a statu morbi, quod nunquam cum naturæ statu convenit: aut enim in principio, aut denique in augmento naturæ seu materiæ, ut alii vocant, morbi status non raro celebratur; quo tempore dicimus morbum ultimas vires exercere, neque amplius magnitudine & vehementia augeri: de hoc statu morbi nos non loquimur, sed de naturæ statu, qui non penes morbi majorem vehementiam, sed penes coctionem exquisitam cognoscitur; in hoc enim optimæ, salutares, securissimæ, ac perfectæ crises apparent.

A die quæ crisin antecedit. Optimam quoque crisin esse diximus, quæ priusquam fiat a die indicatorio aliquo fuerit indicata, veluti, exempli gratia, die quarta, si septima futura sit crisis, de qua Hippocr. *in* 4. *Aph.* 71. *Quibus septima morbus judicatur, his nubeculam urina continet quarta die rubram, & alia ex ratione.*

Vel qua fit. Addamus eam quoque esse potissimam, quæ in diebus criticis apparet; de quibus *in eodem libro Aphor.* 36. Hippocr. *si sudores febricitanti inceperint, boni & tertio die, & quinto, & septimo, & nono, & undecimo, & decimoquarto, & decimo septimo, & vigesimo primo, & vigesimo septimo, & trigesimo primo, & trigesimo quarto: ii enim sudores morbos judicant; qui secus evenerint, laborem & morbi longitudinem, aut ejusdem reditum significant.*

Ex qualitate humoris excreti. His etiam addimus cognosci optimam crisin, primo ex qualitate humoris excreti: optima enim habet excretionem, morbi naturæ seu ideæ convenientem, cujusmodi, exempli causa, in ardente febre, & in omnibus viscerum inflammationibus, sanguinis eruptio, aut copiosi sudores, aut vomitus, vel alvi dejectiones, multæ, biliosæ; quæ excretiones conveniunt morbi ideæ, quæ est calida & sicca, atque a calidissimis biliosisque humoribus fovetur. Quo apparet etiam confirmari hanc bonam excretionem, ab ægrotantis natura biliosa, a biliosa victus ratione ante acta, ab ætate efflorescente, atque ab anni tempore æstivo, in calida siccaque regione, atque in tali cœli statu. Hæc enim biliosa excretio, prægressis signis coctionis, optima erit, & salutaris in omni morbo biliosa; veluti in pituitosis, pituitosæ, & in melancholicis atri humoris excretiones, optimæ itidem erunt. Diximus alias ex Galen. per sudores judicari omnes febres ardentes,

tes, tertianas, effervescentes inflammationes; eoque magis, si una sanguis ex aliqua parte corporis copiosius erumpat, aut biliosus vomitus, vel alvi excretio biliosa appareat; itidemque cerebri inflammationes, reliquosque omnes capitis affectus. Sanguinis vero excretione seu eruptione ardentes febres, synochas, aliquando phrenitides, etsi eæ non frequenter, pleuritides quoque, etsi minus quam ardentes febres, aliquando etiam peripneumonias, quod tamen raro fit, judicari alias docuimus. Hepatis, lienisque inflammationes frequentissime e naribus eruptiones liberant; sed hepatis ex dextra nare profluens sanguis, & lienis e sinistra, quod rectitudinem omnes bonæ excretiones & vacuationes servare debent. Omnes item præcordiorum inflammationes sanguinis fluxio judicat. Sudor etiam, ut dictum est, juvat omnes inflammationes calidas, & acutas, quæ sunt in præcordiis. Item hepatis partes devexæ, sanguinis fluxu, sudoribus, & copiosioribus urinis solent judicari; & convexæ alvi excrementis biliosis, atque sudoribus, nonnunquamque etiam vomitibus. Renum etiam & vesicæ affectus copiosioribus urinis judicari solent. Thoracisque ac pulmonum affectus sputaminibus. Hæc pauca addere ex Galen. *in lib.* 3. *de Crib. cap.* 2. volui, ut lector possit ex ipsis pernoscere, quænam excretiones morborum ideis conveniant, atque ex ipsis bonam crisin, quod congruat naturæ morborum vacuatio; & malam, cum nullo pacto congruat. De quibus forte Hippocr. *in* 1. *Aph.* 2. dixit: *In perturbationibus ventris & vomitibus spontaneis, si qualia purgari oportet, purgantur, confert & ægri facile ferent.* Quod repetit postea [a], dicens, *Quæ vacuantur, non multitudine sunt æstimanda, sed, si qualia oportet evacuentur, & æger facile ferat.* Itidem & locus, per quem, ut dictum est, fit excretio, erit attendendus, ut sit conveniens, & ad quem natura inclinaverit. De quo etiam Hipp. *in Aphor.* 21. [b] ita habet: *Quæ educenda sunt, quo maxime tendit natura, eo ducenda, per ea videlicet loca, quæ conferunt.* Galenusque in *commmentario*, loca

Ex loco, per quem fit excretio.

[a] Epidem. libri Aphor. 23. [b] Lib. 1.

loca convenientia, per quæ excretio bona fit, intellexit, si, κατιθὺ, id est directò ad locum affectum fieri contingant. Ex quibus apparet, quæ omnes sint excretiones naturæ morborum congruentes, per quas optimæ salutaresque crises fiunt. Quas etiam optimas esse aliis signis cognoscimus, & primo, quod ab ipsis ægroti aut sanentur, aut in melius mutentur, corporaque quietiora evadunt; atque hoc est, quod Hippocr. per hunc Aphorismum [a] docuit, qui est: *Quibus crisis fit, iis nox gravis ante accessionem, quæ vero subsequitur, magna ex parte levior est.* Hocque fieri, Galen. *in comment.* ait, quia videlicet plures ad salutem crises desinunt. Certo siquidem scimus ex ægrotis plures esse, qui servantur, quam qui intereant, nisi forte pestilens sit cœli status. Optimæ quoque excretionis certiora signa notat Hippocr. *in* 1. *Aphor.* 11: [b] ut ægroti facile evacuationes tolerent. De quo signo Galen. *in comment.* ita habet: *Nam si humor superexcedens evacuetur, tunc ipsum seipso ægrotum fieri leviorem, & melius tolerari, est necessarium.* Addit *in tertio de Crisibus cap.* 2. Fieri etiam melius coloratum pro ratione evacuationis, atque ad resurgendum robustiorem, febremque resolvi, aut saltem maxima ex parte diminui. Ceterum hæc optimarum crisium signa confirmabunt quoque pulsus; meliores quippe, vehementiores, æqualiores, ac ordinatiores, de quibus Galen. scripsit: *Vehementior igitur fit continue magis pulsus, & æqualior, atque ordinatior in bona declinatione; expellit enim natura fortius omnem subito febrilem calorem: debilior vero atque inordinatior & inæqualis est pulsus in mortalibus declinationibus.* Atque tot sunt, quæ optimas crises significant, easque, ut dictum est, fideles atque certas, quibus certa quidem salus perpetuo promitti ægrotis poterit. Quales ab Hippocr. 3. *Epidem comm.* 1. [c] *Art.* 1. in illo, qui *in Dealcis horto* decumbebat, & in aliis fuere conspectæ; de illo ait: *Quadragesimo alvus pituitosa, alba, subcrebra, dejecit, multum toto corpore sudavit, absolute est judicatus.* Et de *Nicodemo* [d]: *Vigesimoquarto multam urinam, & albam reddidit, in qua multa subsidebant, sudor ei toto corpore copiose calidus*

Ex levamine morbi.

Ex Pulsibus.

a 13. Sect. 2. *b* & 23. *c* Ægr. 3. pag. 1066. *d* Ibidem, pag. 1108. Ægr. 10.

lidus emanavit, ſine febre judicatus eſt. Et de *Pericle* [a] etiam, qui fideliter per criſin fuit judicatus tertio. *Febris emollita fuit, urinæ multæ & concoctæ, in quibus multum ſubſidebat, nocte quievit. Quarto circa meridiem ſudor prorumpit toto corpore multus & calidus, ſine febre judicatus eſt, neque rediit.* Et de *Anaxione pleuritico* [b]. *Vigeſimo ſeptimo rediit febris, tuſſiit, multa excrevit concocta, in urina multa ſubſidebant alba, deſiit ſitire, dormivit, trigeſimo quarto die ſudavit, ceſſavit febris, in totum eſt judicatus.* Atque de *Heropytho.* [c] *Jam vero circa diem octuageſimum cuncta remiſſa ſunt, nihil tamen deſtitit, etenim urinæ boni coloris, & copioſiores ſubſidentias habentes exierunt, deliriaque imminuta ſunt. Circa diem centeſimum alvus fuit turbata multis bilioſis, durabantque diu multa talia, deinde dyſenteria cum dolore, reliqua levia fuerunt, in ſumma febres eum reliquerunt, diſceſſitque ſurditas. Centeſimo eſt abſolute judicatus.* In his omnibus poſſunt omnia præcipua optimarum fideliumque Criſium ſigna per videri, quæ eſſe diximus, coctionem manifeſtam ac exquiſitam in excrementis, quæ juxta affectuum locos affectos conſiderantur, in ſtatu morbi criſes fieri, præindicarique ab indicibus vocatis diebus, in criticiſque diebus conſpici, excretioneſque ideæ morborum reſpondere, haſque ſequi aut febrium ſolutionem, aut manifeſtam imminutionem, ceſſare ſymptomatum moleſtias, quæ ſingula in iis ab Hippocrate conſpectis criſibus fuere obſervata. Coctionis manifeſtæ ſignum in *Nicodemo* fuit multa urina alba, in qua multa ſubſidebant; & in *Pericle*, urinæ item multæ & concoctæ cum multa ſubſidentia; & in *Anaxione*, multa quæ tuſſi excrevit concocta cum urina optimam ſubſidentiam habente; & in *Heropyto* urinæ itidem melioris coloris, copioſiores ſubſidentias habentes erant. Quæ etiam concoctio perfecta, in ſtatu naturæ factas fuiſſe eas criſes indicabat. In quibus cum criſes in criticis diebus apparuerunt, tum videntur quoque antea ab indicatoriis præindicatæ. Fuereque excretiones morborum illorum naturis convenientes. In eo enim, *qui in Dealcis horto*,

a Lib. 3. Epid. pag. 1102. Ægr. 6. *b* Ibid. pag. 1104. Ægr. 8. *c* Ibidem. pag. 1104. Ægr. 9.

to, quod febris ejus fuerit ex mistione biliosorum pituitosorumque crassorum humorum, ideo excrevit per alvum multa pituitosa, & sudore copioso tenues biliosi humores fuere excreti; & *Pericles* quoque sudore multo excrevit bilem, a qua in febrem delapsus fuerat, atque ita de aliis; quas omnes & allevatio, cum febris, tum symptomatum, fuit subsecuta: & hæc de optimis fidelibusque crisibus, salutem certam ægrotis significantibus.

CAP. X.

De Crisibus salutaribus, quæ tamen neque fideles, neque certæ perpetuo sunt.

Crises imperfectæ & non certæ, quando.

APPARENT vero Crises non raro bonæ sane, sed tamen quibus Medici perpetuo fidere minime debent, quæ hisce signis ab optimis fidelibusque distinguuntur, quippe, quod non cum exquisitæ coctionis signis; neque in statu morbi, sed in augmento; atque etiam, quæ non ab indicibus vocatis diebus fuerint indicatæ; neque in diebus decretoriis apparuerint, sed in intercidentibus, quos etiam intercalares & provocatorios appellari superius diximus, quod natura, non perfecta coctione, in iis cogatur pugnam cum morbo aggredi, ex qua raro optime morbus judicatur, sed plerunque imperfecte & non tuto; & quemadmodum etiam (etsi appareant quædam coctionis signa,) non habent vacuationes neque ideæ morborum, neque naturæ ægrotantis, neque ætati, neque victui anteacto, neque anni tempori, neque cœli statui aut loco congruentes: demum, etiamsi omnia bona esse apparuerint, si ægroti facile vacuationem non toleraverint, neque juventur, crisi huic non erit fidendum; & multo minus, cum ægroti pulsus meliores, quietiores, ordinatiores, ac vehementiores non habuerint. His quidem signis crises conspectæ non plane certæ dicuntur, etsi pleræque salutem ostendant; at cum laboribus, recidivis, & mala ægrorum tolerantia, morbos judicant. Sed singula hæc signa diligenter consideremus, & primum de iis,

iis, quæ in augmentis morborum, quo tempore natura non plane morbum concoxit, ſed cœpit concoquere, paucaque apparuerunt coctionis indicia. Hæc ſane inceptæ coctionis, nondum abſolutæ, ſigna, in morbis non exitialibus, bonam criſin pollicentur; ſed tamen neque omnino certam ac fidelem, ex quo plerumque ſanantur, at non abſque recidivis, aut moleſtiis ſeu laboribus, ac longitudine. Quæ vero ſanguinis profluvio fiunt, certiores & fideliores ceteris exſiſtunt; cum vel etiam in principio, nullis quidem conſpectis ſignis coctionis, non incertam ſalutis ſpem aliquando ſanguinis larga eruptio ſoleat polliceri. Cujuſmodi fuerunt, quæ in *Pericle* [a], in quo lienoſo ſanguis prima die e ſiniſtra nare profluxit: & in *Virgine Abderæ* [b], quæ in veſtibulo templi habitabat, prima die menſes fluxerunt, & rurſus decima ſeptima e naribus erupit, & ipſa vigeſimo, etiam plurimo erumpente cum ſudore ſanguine, fuit judicata: eodem modo in *Metone* [c] quarta die cœpit criſis per ſanguinem e naribus, quæ quinta die perfecte cum ſudore ipſum judicavit, in quo non fuit recidiva, quoniam ſanguis etiam poſt judicium erupit.

Quæ imperfecta criſis ſanguinis eruptione clarius in *Heropyto* viſa eſt, de quo Hippocrat *in* 3. *Epidem.* [d] *text.* 80. ita habet. *Vigeſimo multum delıravit, itemque ſequentibus diebus. Quadrageſimo multum ex naribus ſanguinis erupit, menteque conſtitit magis, ſurdus quidem ſed non perinde fuit, febres fuerunt remiſſæ. Proximis diebus ex naribus ſanguis, & paulatim erupit. Circa diem ſexageſimum e naribus quidem ſubſtiterunt eruptiones, ſed dextra coxendix admodum dolebat, febreſque increverunt; at ille die centeſimo tantum fuit perfecte judicatus.* Ex qua hiſtoria colligimus, Criſes vel etiam per ſanguinis excretionem, quæ ceteris aliis vacuationibus ſunt fideliores & ſalubriores, nondum cum perfecta coctione, ſcilicet ante ſtatum, apparentes, bonas quidem eſſe, ſed infideles ac incertas, quibus non ſit fidendum: verum ex his recidivas, longitudinemque morborum, laboreſque Medici prænuntiare debent; plerumque

Per ſanguinis excretionem.

[a] Lib. 3. Epidem. Ægr. 6. pag. 1102. [b] Ibidem. Ægr. 7. pag. 1103. [c] Lib. 1. Epidem. Ægr. 7. pag. 983. [d] Ægr. 9. pag. 1106.

que tamen salutares exsistunt. At hæ in principio morborum, aut cum exitiali signo, si illuxerint, malæ erunt, quibus aut subito mors succedit, quippe in prælanguidis corporibus, aut post longum tempus, in robustis ac prævalidis, veluti contigit *mulieri*, quæ *in mendacium foro decumbebat* [a], quæ plures crises ante mortem habuit in principio morbi, id est, nullis signis coctionis conspectis. Sed de hac accurate cum de exitialibus agemus. Colligamus crises ante statum non esse omnino bonas & certas; quod Galen. hisce verbis expressit. *Esto igitur, ut in die decimaquarta spes sit fore statum, & aut ob morbi magnitudinem, vel motus velocitatem, vel propter ea aliquod aliud extrinsecum irritamentum crisis die undecimo anticipet, neque ipsam perfectam, neque omnino bonam:* & postea dixit, *siquidem morbus salubris sic inveniatur, ut neque ejus acumen neque magnitudo festinent, neque error aliquis circa ægrotum admittatur, status tempus crisis exspectat: & hæc quidem optima crisis est; fit enim morbo jam cocto: si vero vel propter morbi magnitudinem, vel motus celeritatem, vel propter aliquod irritamentum ante statum crisis venire cogatur, tanto hæc crisis deterior erit, quantum statum anticipaverit.* Quod autem natura, etiam ante statum, ac vel etiam in principio aliquando, excernat, alias a nobis demonstratum est, interim enim nondum incepta humorum coctione, & aliquando incepta quidem, & demum ipsa perfecta: hoc tempore crises sunt optimæ; illæ sunt omnino perniciosæ; & in augmento, quo tempore, teste Galeno in 1. *lib. de crisibus cap.* 8. & in *primo de tot morb. temp. cap.* 3. incœpta est concoctio, in morbo non mortali, bonæ, sed imperfectæ, & infideles: & hinc diximus alias Hippocrat. & Gal. omnes excretiones in principio, & crudo omnino adhuc exsistente morbo, lethales affirmare, & in augmento bonas dici, sed non certas, neque perfectas. Quas omnes Galen. *in libro tertio, de Crisibus cap.* 7. *cap.* 12. nec non, & *in libr.* 4. *de præsag. ex pulsib.* in hunc modum expressit, dicens: *Nam ea expellere,*

Ante statum.

[a] Lib. 3. Epidem. Ægr. 12. pag. 1080.

re, quæ molestant naturam, sæpe ante tempus convenit, quippe virtus ipsa est alienorum expultrix, quemadmodum in opere de naturalibus facultatibus ante demonstratum est, Tempus autem coctionis post finem alteratoriæ facultatis est: tunc enim functionem obire, omnibus secundum naturam absolutis, ostendebatur, cum illa ab actione destiterit: verum ante perfectam coctionem interim, quæ obstant, amoliri cogitur; ut interdum, coctione jam absoluta, moratur adhuc, & lente, propter imbecillitatem, munus subit. Utramque autem in ventriculo clare licet contemplari. Instigatus enim coctionis tempus non exspectat, sed protinus etiam idoneum, cum eo, quod molestat, excernit, & ubi satis jam coxerit, interdum lente ac cunctanter superfluum, imbecillitatis vitio, expellit. Quare crises ante augmentum quibusdam, etsi non omnibus, signis coctionis conspectis, bonæ quidem dicuntur, non tamen fideles, & certæ, quibus nos fidere debeamus. Eodem modo eæ, quæ non in diebus decretoriis fiunt, incertæ exsistunt, morbique, qui non in diebus iis solvuntur, reverti solent. (Quæ non in diebus decretoriis fiunt.) In quibusdam vero intercidentibus, seu provocatoriis vocatis, eodem itidem modo crises non omnino bonæ neque certæ apparent, de quibus Hippocr. *in lib.* 4. *Aphor* 29. ait: *Quibus in febribus sexto die rigores fiunt, difficilis sunt judicii.* In hac die *virginem Larissæ* sanguinis profluvio fuisse simul cum sudore judicatam, alias meminimus; & Galen. ait *in 6. Epidem. comment.* 3. *in tit.* 19. aliquando bonas crises decima die fuisse observatas. Ex quo merito Hippocr. dixit *in* 4. *lib. Aphor.* 61. *Febricitanti, nisi in diebus imparibus febris desierit, reverti solet.* Crises quoque, etsi cum quibusdam signis coctionis appareant, tamen cum vacuationibus, morborum ideis seu naturis non congruentibus, nunquam perfectæ, nec certæ esse poterunt. (Quæ non recte ideæ morbi conveniunt.) Exempli gratia, in adolescente biliosæ naturæ, morbo itidem bilioso laborante, anni tempore æstivo, per alvum, aut per vomitum, si pituitosum multum humorem excretum observaverimus, crisis, quod non

a Lib. 3. Epidem. Ægr. 12. pag. 1110.

non congruat vacuatio ideæ morbi ac aliis, incerta ac infidelis erit; idem in febre pituitosa, si biliosum, & non minus si sanguis, hepate affecto, e nare sinistra, & liene, ex dextra copiosior profluxerit. Crises enim hæ non recte ideæ morbi conveniunt; propterea merito, cum aliquando bonæ, & aliquando malæ sint, infideles incertæque dicuntur. Addamus denique etiam hoc ipsum, in his morbis significari, a quibus ægroti, etsi parum statim meliusculi visi sint, tamen paulo post recidunt, symptomata, & febres redeunt. Atque hæ sunt crises quidem bonæ, etsi non omnino bonæ, plerumque salutares sint, sed minime certæ, & fideles, nec perfectæ, neque perpetuo salutem prædicentes; cum aliquando ab ipsis ægrotos mori contingat. Sed hujusmodi judicium confirmabitur signis, mortem significantibus, quæ si bona e-runt, bonum quoque judicium futurum dicemus, licet non perfectum, & forte non sine recidivis. Ceterum esset quoque agendum de bonis crisibus per abscessus futuris, sed quoniam sat accurate agemus de iis, cum de prædictione ex abscessibus particularem sermonem instituemus, ideo lectorem lubens ad eum remittendum duxi. Nunc ad exitiales declinemus.

Nec morbum tollunt.

Cap. XI.

De Crisibus exitialibus cognoscendis.

Crises perniciosæ unde cognoscuntur.

PERNICIOSÆ cognoscentur crises contrariis signis, quibus optimas internosci diximus, quæ sunt, quæ nullo coctionis signo conspecto, quippe in principio morbi, apparent, quo tempore natura quicquam boni nunquam excernit; certioresque erunt, si in diebus decretoriis apparent; tertio ubi excretiones non respondeant ideæ morborum, uti superius dictum est, vel locis affectis, uti si in hepate inflammato sanguis exeat e nare sinistra, & e dextra, liene affecto, atque itidem utero affecto e naribus, & non per uterum perfluat. Addimus, si excretiones sint per se malæ, & exitiales, de quibus Hippocr. in *primo Epidemior.* [a] ait: *Sudores multi, his tantum aberat, ut*

Ab excretionibus malis.

[a] Sect. 2. pag. 945. lit. E.

ut recrearent, ut etiam contra læderent. Et paulo post [a]: *Paululum in fronte, & claviculis exsudabant, sed nemo per totum corpus.* Et de iisdem in *tertio Epidemiorum* [b]: *Sudores intempestivi, frigidi, multi perpetuo; copia urinarum non bonarum, colliquationes malæ.* Et in 1. *lib.* [c] de vomitibus. *Sed & virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Quare crudo plane exsistente morbo, in principio quippe morbi, quo tempore natura nondum coxit, crises non fiunt, nisi, ut superius docuimus, natura maxime a vehementia morbi, & celeritate irritata, ut cogatur aut statim sine pugna succumbere, aut pugnando cum morbo crisin faciat exitialem, qua, si virtus debilis sit, subito exstinguitur. Cognoscitur quoque hæc exitialis excretio, primo, si non respondeat morbi naturæ, & cum excretio per se sit prava, uti dictum est, aut una signa lethalia conspiciuntur, qualia sunt ex urinis nigræ, turbidæ, cum nigris sedimentis, vomitus virulenti, & colliquationes alvi, quibus in peste, Romæ olim grassata, multos fuisse interemtos, Galen *in* 3. *Epidem.* scripsit, præterea extremarum refrigerationes non recalescentes, de quibus *Hippocrates* [d]: *sudabant semper, sed non toto corpore, multum extremitates frigebant, ut vix calorem reciperent.* Frigidum per os exspirare, respirare itidem per nares. Addamus quoque perniciosas has crises sæpius decipere Medicæ artis ignaros, quod ab ipsis crisibus natura exstincta, ægroti melius quiescere videantur, & melius se habere, cum tamen ex pulsibus languescentibus, ac prioribus atque aliis, eruditi Medici exitium in foribus esse cognoscunt. De iis pulsibus Galen. *in* 3. *de Crisibus* ita habet: *Debilior vero atque inordinatior, & inæqualis est pulsus in mortalibus declinationibus, nam una cum aliis tunc calor febrilis exspirat, atque hinc species melioris exoritur, deinde paulo post, vel, cum ad levandum ventrem surrexerint, animi defectum incurrunt, & nonnulli pauco ac tenaci sudore effuso moriuntur, vel etiam sine surrectione.* Proptercea

Ex pulsibus.

a Ibidem, pag. 954. inter E & F. *b* Pag. 1089. lit. E. *c* Epidem. Sect. 2. pag. 948. ante lit. H. *d* Epidem. lib. 1. Sect. 2. pag. 940. lit. G.

Ex falsa allevatione.

ea nos dicimus, crises bonas ac salutares subsequi in ægrotis statum meliorem; nam vere quidem quietiores evadunt, cum symptomata morbi vel prorsus tolluntur, vel multum minuuntur: ita post exitiosas crises ægroti redduntur inquietiores, debiliores, & symptomata sævè augentur, ni statim exitium subsequatur; aut apparent quietiores & liberi magna ex parte a morbo & symptomatis, quibus gravantur, ex quibus artis Medicæ ignari putant ægrotos in melius evasisse. Ceterum his non est fidendum, & hoc est, quod Hippocr *in Aphor* [a]. dixit. *His, quæ non ex ratione levant, non oportet fidere, neque multum formidare mala, quæ præter rationem eveniunt. Plurima enim talia stabilia non sunt, neque multum durare & permanere consueverunt.* Sed hanc falsam allevationem cognoscemus, tum quod, ut ait Hippocr. ipsa stabilis non sit, neque diu bonus hic status duret, atque etiam quod, ut dictum est, ægri languidiores aut non robustiores, & pulsus debiliores, inæqualiores, atque pejores evaserint; unde perfectas crises continuo exitium sequitur, veluti imperfectas mutatio in pejus. De iis Hippocrat. *in Epidem.* [b] de *Critone* ita habet: *Secundo tumor toto pede & ad talum subrubeus cum contentione, pustulæ nigræ, febris acuta, valde insanivit; dejectiones crebræ, biliosæ, periit postridie quam ægrotare cœperat.* Et de *muliere Dromedai* [c]. *Sexto die mane superriguit, cito percaluit, toto corpore sudavit, extrema membra frigida, deliravit, spiritus magnus, & rarus.* Paulo post. *Convulsiones a capite cœperunt. Subito obiit.* Et *in* 3. *Epidem* [d]. de *Pythone*, qui supra Herculis fanum decumbebat: *Decimo mane sine voce, multum frigus, febris acuta, multus sudor, obiit.* Nunc etiam de crisibus malis & perniciosis, quæ imperfectè ad interitum judicant, quippe a quibus in pejus fit mutatio, tamen ægroti non subito intereunt, hocque evenit, ut vires prævalidæ contra morbum strenue pugnent, & ut in exitialibus perfectis unica vice pugnans natura, præ imbecillitate, morbo succumbat, ita robustam cogitur morbus iteratis vicibus, quod unica pugna non cedat, pugnando superare. Propterea virium magnum

Vel a Morbi in pejus mutatione.

a Sect. 2. Aphor. 27. *b* Lib. 1. Epidem. Ægr. 9. pag. 985. *c* Ibidem. Ægr 11. pag. 987. *d* Ægr. 3. pag. 1098.

gnum robur facit crises exitiales imperfectas, veluti minus robur perfectas, quo natura subito in pugna vincatur. Virium itaque magnum robur signum erat in exitialibus morbis crisium futurarum imperfectarum. Eædem notæ erunt imperfectarum, & perfectarum, hoc excepto, quod imperfectæ fiant plerumque cum incœpta aliqua humorum coctione, ita ut potius in augmentis fiant, quam in principiis, & non absque aliquo signo coctionis; veluti si alvi excrementa fuerint liquida, & postea parum incrassentur, sed tamen inæqualiter, ita ut si hac die crassiuscula apparuerint, altera rursum liquida; & quod ad urinas, cum aliqua sit in sedimento bona mutatio, vel in colore, vel in contentis, quæ tamen non sit stabilis, sed statim redeat ad solitam cruditatem. In perniciosis itaque morbis, vires robustæ & validæ hujusmodi imperfectas crises multas futuras præindicare solent, antequam moriantur ægroti, & præsertim, ubi quædam coctionis præludia apparuerint. Nam qui fieri potest, ut natura robusta, in morbum agens, aliqua levi coctione ipsum non mutet? necesse est enim morbum aliqualiter a natura pati. Hinc in morbis lethalibus non raro in excrementis, præsertimque in urinis, solent videri quædam signa coctionis. Nosque sæpius in pestiferis, aliisque febribus perniciosis, urinas vel tenuissimas, ruffas, melioris coloris; & crassiores factas, & crassas turbidasque ante exitium claruisse, sedimentumque aliquando habuisse, vidimus. Sed hæc præludia coctionis neque augentur, neque stabilia sunt; statim enim mutantur in pejus: & hoc est, quod nos monuit *Hipp.* [a] ut dictum est, his urinarum aliorumque excrementorum præludiis coctionis, Medicos fidere non debere; hæcque cognosci ait *Hippocr.* quod stabilia non sint, neque diu durent. Addamus, quod ex praxi didicimus, quum in morbis apparent crises cum iis præludiis coctionis, vel etiam absque lethali aliquo signo, & febris perseverat, præludiaque coctionis non augentur, signa lethalia esse exspectanda; quando illud nobis argumento sit, naturam propter magnas vires se diu sustentare, & servare, tamen quicquam morborum causarumque non

Ex virium magno robore.

Ex coctione incepta & non perfecta.

Ddd 3 posse

[a] Aphor. 27. Sect. 2.

posse superare, proinde longo tempore morbo oppugnatam, marcescere, succumbere, atque exstingui, est necesse. Quod proxime *Patavii*, una cum *Alexand. Massaria*, & *Hieronymo Aquapendente*, Medicis celeberrimis, in *Marina Teupola* Serenissimi ducis *Grimani* nepote, juvene quidem sanguinea, & moribus vere clarissima, *Mattheo Mauroceno*, juveni clarissimo nupta, observavi. Hæc enim ex abortu in febrem continuam ardentem incidit, quæ incepit cum gravissimis symptomatis, quippe dolore capitis punctorio vehementi, perpetuis fere vigiliis, vertiginoso affectu, siti intensa, & perpetua jactatione corporis, summaque inquietudine, quæ omnia cum urinis crudis mortem subito minabantur; tamen ipsa morbo magnis viribus reluctato, etsi natura nunquam quicquam morbi superare potuit, primo sanguine cum urinis crassis, obscuris, rubris, habentibus sedimenta crassa, e nare sinistra erumpente, una cum vomitu, & per alvum rejectis copiosis excrementis pituitosis admodum lentis, & biliosis, interim porraceis, interim æruginosis, itemque sudore copioso, fuit judicata; a qua tamen neque alvi excrementa, quæ perseverarunt usque ad exitium, neque urinæ probam unquam coctionem fuere assecutæ; neque minus, etsi sanguinis e naribus excretione, & vomitibus, ac vel etiam aliquando sudoribus sæpius fuerit judicata, & exinde videretur satis allevata, tamen nunquam, ut dictum est, excrementa illa probam concoctionem habuerunt, etsi aliquando viderentur, aliqua scilicet die, meliorem coctionem accepisse, tamen illa concoctio per diem, nec plus, perseverabat, rursusque redibant excrementa ad priorem cruditatis gradum; quo factum est, ut dixi, clarissimam juvenem, propter maximas vires, diu cum morbo pugnando plures crises imperfectas habuisse, quas ego perpetuo malas esse ac lethales prædixeram; quod nimirum coctiones in excrementis inceptæ nunquam a natura augerentur, atque quod nunquam immunis febre remanserit. Sed jam morbo ingravescente, viribus tandem resolutis, post multas imperfectas crises, obiit.

Hanc lubens historiam adjunxi iis, quæ de his crisibus nobis fuere

fuere adnotata, ut clarius ſtudioſi aſſequantur, quomodo debeamus criſes magis imperfectas lethalesque præcognoſcere, quibuſque ſignis nobis innoteſcant; quæ ſunt: quod morbo vel omnino exſiſtente crudo fiant; vel cum principio quodam concoctionis; tertium, quod illa præludia concoctionis nunquam augeantur, & non durent, inæqualiterque etiam appareant; quartum quòd nunquam febre ægroti prorſus liberentur: atque hoc eſt, quod Hipp. *in 2. Epidem.* [a] vocavit *judicatorium non judicans*, quod aut, ut Galen. docet, *eſt difficilis judicii, quippe nullo prælucente ſigno lethali; aut lethale, ubi una cum aliquo exitiali ſigno appareat.* Quintum addimus, has quoque criſes ab excretionibus, judicari ſeu cognoſci, quæ aut ſunt immoderatæ & nihil juvant, aut ſunt paucæ, non reſpondentes noxiorum humorum quantitati excernendæ, de quibus Hippocr. *in lib. 1. Epidem.* [b] ita habet: *His ſuccedebant abſceſſus, aut majores, quam ut ferre poſſent, aut minores, quam ut prodeſſe quicquam, ſed ſtatim redierunt, & deteriores evaſerunt.* Et ab excretionibus ſudores, aut multi, aut pauciores, de quibus itidem Hipp. [c] *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent. Et* [d] *ſudabant ſemper quidem, ſed non toto corpore.* Et poſtea. [e] *Paululum in fronte & claviculis exſudabant, ſed nemo per totum corpus.* Itidem malæ ſanguinis excretiones, de quibus Hippoc. [f] etiam dixit: *Hic ſanguis de naribus, niſi paucis, & admodum paucus erupit.* Et poſtea [g]: *Nam* Philiſcus *quidem* Epamenon, *&* Silenus, *quibus parum quarto die, & quinto, ex naribus ſtillavit, mortem obierunt,* Et de dejectionibus malis: *&* [h] *Alvi turbatæ erant, bilioſis paucis, meris tenuibus mordacibusque, & frequenter deſidebant.* Quales vidi in *Guadagnina mea uxore dilectiſſima*, cum febre ardente, quæ tunc exſtincta eſt. Alvi itidem colliquationes, de quibus etiam *in tertio Epidem.* [i] *Unoque verbo, quot longis morbis, vel acutis tenebantur, ventris vitio omnes præcipue mortui ſunt*; & ſic de

[a] Sect. 1. pag. 999. ſub lit. E. [b] Sect. 2. pag. 946. lit. G. [c] Ibidem, pag. 945. lit. E. [d] Ibidem, Sect. 1. pag. 940. lit. G. [e] Ibidem, Sect. 2. pag. 934. inter E. & F. [f] Ibid. pag. 944. ante lit. F. [g] Ibid. pag. 951 it. E. [h] Ibidem Sect. 1. pag. 940. lit. G. [i] Pag. 1086. inter B. & C.

Ex vacuationibus morbi ideæ non respondentibus.

Crises imperfectæ quomodo a perfectis distinguuntur.

de aliis. Demum vacuationes omnes morbi ideæ non respondentes; quippe veluti in pituitosis meræ biliosæ, & e contrario, de quibus nuper satis accurate egimus; aut locis affectis non respondentes; ut quando uterus laborat, si sanguis e naribus erumpat, aut si hepar e sinistra, et si lien ex dextra. Demum distinguuntur eæ crises imperfectæ a perfectis, quod imperfectæ fiant nullis conspectis signis coctionis, atque viribus minus robustis. Ex quo merito, cum natura nequeat quicquam morbi alterare, & concoquere, sed statim magno morbo, quod magnis viribus non constet, prima pugna succumbat. Perfectæ vero fiunt in corporibus robustissimis, quæ non semel, neque bis, sed pluries morbis oppugnata, & non nisi spatio temporis superantur, quo tempore aliquid contra morbum etiam agentia, ipsa paululum alterant; hinc quædam solent conspici coctionis vestigia, licet levia, quæ tamen nedum non augentur, sed neque diu durant. A salutaribus vero etiam distinguuntur, eo quod ipsarum coctio non augeatur, neque, ut dictum est, diu, si quod vestigium coctionis appareat, durat. In salutaribus enim præterquam, quod manifestiora signa coctionis appareant, etiam in dies magis augentur, & stabilia videntur, atque in his quoque ægri in melius mutantur, febre aut omnino relinquuntur, aut magna ex parte liberantur. Sed unum harum exitialium imperfectarum crisium proprium esse diximus, quod non nisi in robustis corporibus fiant. Cujus veritatis exemplum nobis esse, ad id quippe cognoscendum accommodatissimum, illius *mulieris* historiam, quæ in *mendacium foro* decumbebat, quæ juvenis & robustissima, ante exitium, plures hujusmodi pugnas a maximo morbo, & crises ob virium robur, etsi quicquam morbum alterare non posset, sustinuit, de qua *in lib.* 3. *Epidem.* [a] Hippocr. ita habet. *Mulierem, quæ decumbebat in mendacium foro, primo enixam cum dolore masculum corrupit ignis. Initio statim sitibunda, cor illi dolebat, fastidiosa, lingua arida, venter turbatus tenuibus, paucisque, non dormivit. Altero die aliquantulum riguit, modicus secundum caput, & fri-*

[a] Pag. 1080. Ægr. 12.

frigidus ſudor. Tertio cum dolore dejecit alvus cruda, multa, tenuia. Quarto ſubriguit, omnia irritata ſunt, inſomnis. Quintum diem laborioſe tranſegit. Sexto eadem erant, alvus reddidit humida, copioſa. Septimo ſuperriguit, febris acuta, ſitis ingens, ſe jactavit, ſub veſperum per totum corpus ſudavit frigidum, frigus partium extremarum, nec redibat illi calor. Iterumque nocte ſuperriguit, extremitates calorem non recipiebant, non dormivit, nonnihil deliravit, ſtatimque ad mentem rediit. Octavo circa meridiem rediit calor, ſitibunda, comatoſa, vomuit bilioſa, pauca, ſubflava. Nocte graviter ſe habuit, nihil quievit, multum affatim minxit inſcia. Nono omnia fuerunt remiſſa, ſub veſperum comatoſa, aliquantulum ſuperriguit, vomuit amara, bilioſa. Decimo rigor, febris exacerbata eſt, nihil dormivit. Mane multam, in qua nihil ſubſideret, reddidit urinam. Extremæ partes receperunt calorem. Undecimo virulenta, bilioſa vomuit, non multo poſt riguit, rurſuſque extremæ partes frigeſcebant. Sub veſperum rigor, ſudor frigidus, multum vomuit. Nox gravis fuit. Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida, ſingultus multus, ſitis laborioſa. Tertio decimo nigra, virulenta, multa vomuit, rigor circa meridiem. Quarto decimo die ſanguis de naribus. Defuncta eſt. Annum ætatis agebat circiter ſeptimum decimum. Dignus fuit hujus mulieris caſus, ut, ad cognoſcendas criſes lethales imperfectas, a nobis accuratius audiretur; nam omnia ſigna exitialium imperfectarumque criſium, quæ nuper a nobis producta ſunt, in hoc caſu facile recognoſcentur. Atque hæc de cognoſcendis exitialibus criſibus: ſupereſt, ut ad criſium ſpecies, aut modos etiam exacte cognoſcendos deſcendamus, quod ſcitu certe eſt digniſſimum.

CAP. XII.

De cognoſcendis criſibus, quæ per abſceſſus, & quæ per excretionem ſunt futuræ.

PLURIMUM facit ad præſagium ſalutis vel mortis ſpecialium criſium cognitio, nimirum, an eæ fient per aliquem abſceſſum, an per aliquam excretionem. Itaque in primis eas cri-

ses indicabimus, quæ per abscessum fiunt, & deinceps illas, quæ per humorum excretionem. At cum nomen abscessus sit æquivocum multis diversis competens, hoc ipsoque nomine multa diversa intelligat Hippoc. propterea hæc omnia distincte sunt cognoscenda. Abscessus nomine Hippocrates aliquando intelligit humoris translationem de una parte corporis in aliam. Hosque abscessus vocat per effluxionem, de quibus *in secundo Epidemiorum* [a] ait, *optimos esse, qui per effluxionem fiunt, cujusmodi est sanguis e naribus, pus ex aure, sputum, & urina.* Quomodo dysenterias, lienterias, tenesmodes, sudoresque, abscessus dixit. Aliquando per abscessum intelligit suppurationem, de qua *in Prognosticis* [b] dixit, *tumores in ventre minus faciunt abscessus, quam in præcordiis*, teste enim Galeno ibi suppurationem intellexit. Tertio intelligit humoris decubitum ad aliquam corporis partem, quo vel dolor & tumor aliquis concitetur. Quomodo nos dicimus, proprie magis abscessus nomine intelligi omnia cutis vitia, & præsertim, quicquid sub cute a caussa interna humoris erumpit, quales sunt omnes tumores. De crisibus itaque per abscessus, seu per cutem, seu per tumorem aliquem futuris, quæ fiunt, ubi humores abscedunt ab internis ad cutem, quam aut maculis afficiunt, aut in tumorem levant, nunc sermo a nobis instituitur.

Abscessus quid.

Crises quæ per Abscessus fiunt quomodo cognoscuntur.

Pro qua re assequenda in primis videndum erit, quænam crises per abscessus, & quænam per humorum excretiones fiant. Hoc vero facile cognoscemus, cum recte humorum in corporibus inclinationem cognoverimus, utrum inquam humores transmittentur tantum de parte ad partem, an præterquam, quod transmittuntur, etiam foras excernentur per meatus, vacuandis humoribus destinatos. Hoc modo crises per excretiones; & illo per abscessus fieri dicimus. De quo modo crisium Galen. *in lib. 3. de Crisibus* ita scripsit: *Summatim enim nihil aliud oportet considerare in modo crisis, præter naturæ inclinationem, quam manifeste ostendit* Hippocr. *in Prognosticis* [c], *partim*

a Sect. 1. pag. 1002. inter B. & C. b Pag. 39. lin. 1. c Pag. 45. & 46.

tim quidem oris ventriculi morſum, atque rigorem memorans, in quibus vomitus ſubſecuturus eſt; partim ſpirandi difficultatem, & oculorum hallucinationes, in quibus profluvium ſanguinis e naribus exſpectatur; ac præter iſta diſtinguens de urinis, & alvi excrementis, in quibus inquit: [a] *Si neque bilioſa fuerint alvi excrementa, neque facile ſolubilia, & impermiſta, neque urina multa valde, & multam habens ſubſidentiam. Si quid enim tale fuerit, manifeſtum eſt, quod huc repit ægritudo, & per iſta expurgatur; cum vero huc non repit, & protrahitur morbus, cum ſignis tamen ſalubribus, futurum abſceſſum exſpectare oportet.* In tertio vero *Prognoſt.* Galen. ſcribit, morboſâ calidioribus humoribus cum ægri viribus vehementioribus per excretionem judicari; atque his contrarias eſſe affectiones, in quibus facultas debilis eſt, & humor frigidus, quæ nec excretione nec abſceſſu deſiſtunt; ſed hæc aut corrumpere ægrum, aut perquam longo temporis ſpatio vix coqui obſervamus. At humores calidi non egent facultate valida, ut abſceſſus fiant, veluti frigidi, qui non niſi a robuſta vi moventur ad abſceſſum. Ex quibus præter criſis modum ex humorum inclinatione cognoſcendum, quippe ad abſceſſum inclinatum iri morbos, ubi neque ſigna vomituum, neque hæmorrhagiæ, id eſt, ſanguinis fluxus, neque alvi dejectionum, neque ſudorum, neque urinarum copioſarum apparuerint; etiam hoc itidem ex virium magnitudine, & humorum morbos foventium natura, conjici poterit: ex humoribus enim calidioribus facilius excretiones; abſceſſus vero, ubi ad excretionem natura nullam habebit inclinationem, neque hi opus habent validioribus viribus, cum ſuapte natura facile ex parte ad partem moveantur, & decumbant, crudi vero ac craſſi plerumque in corporibus robuſtis, ſi longius morbus protrahatur, abſque ſignis exitialibus, in abſceſſum aliquem decumbent. De his Galen. *in* 3. *Prognoſt. comm.* ita habet: *Hos igitur aſſolet natura in partem quandam ignobiliorem expellere, quoties per excretionem corpus nequeat.* Sæpe enim definitum

[a] Prognoſt. pag. 43. lin. 9. & ſeq.

tum jam eſt, ut humores calidiores tenuioreſque paratiſſimi ſint ad excretionem, crudis vero & craſſis aut per abſceſſum, aut per concoctionem natura medeatur. Sed age ſigna modo dicamus, quibus futuros abſceſſus in morbis præſcimus. Gal. *in lib. 3. de Criſibus cap. ult.* ſcribit in morbis acutis & calidis, ſi criſis fiat primis periodis, excretionem ſperandam eſſe; ac ſi morbus fuerit diuturnus & tardus, atque urinæ fuerint longo tempore tenues & crudæ, abſceſſum futurum. At hæc non ſatis ſunt ad abſceſſus prænoſcendos; plura enim addi eſt opus: & primo, quod morbus habeat ſigna ſalutaria, corporaque viribus ſatis conſtent. Cum dictum ſit, debilem facultatem non poſſe crudos craſſoſque humores movere ex viſceribus ad partes ignobiles, ad quas decumbentes humores abſceſſus faciunt. Quod morbi, longi, & tardi ab humoribus craſſis & crudis foveantur, ſatis liquido conſtat, quodque hi quoque humores non facile, vel etiam a robuſta natura, moveantur ad excretionem, ex Galeno dictum eſt; qua propter neceſſe eſt, ut aut ægrotum corrumpant; aut, ſi convaliturus ſit, ut excretis ad aliquam partem ignobilem abſceſſus fiant, vel paulatim concoquantur; tametſi hoc ipſum, ut per concoctionem medeatur, teſte Galeno, excretio quædam eſt, quæ per urinam magna ex parte lapſam fit, raro per alvum.

Abſceſſus quibus ſignis in morbis prævidentur.

Signa vero futuri abſceſſus Galen. hiſce verbis complexus eſt, dicens. *Si vero ad abſceſſus convertuntur, communia quidem omnium indicia ſunt, ſalutariter ſe habente ægro, quod neque morbus ſolvatur, neque urina multa, & multam habens ſubſidentiam, ſed cruda & tenuis appareat.* Quæ ex Hippocrate accepit, *in ſecundo libro Prognoſt.* [a] *text.* 26. ita habente. *Conſiderandum eſt in hunc modum: ſi febris detinet, & dolor non deſinit, & puris excreatio non excernitur ex ratione, neque bilioſæ fuerint alvi dejectiones, neque ſolutiores, at ſinceræ, nec urina admodum multa craſſa, ac plenius obtineat ſedimentum, promittitur vero ab omnibus aliis ſignis ſalutare, his tales fore abſceſſus ſperandum eſt.* De urinis abſceſſus ſignificantibus *in ſecundo Prognoſticorum* [b] *textu*

[a] Pag. 43. lin. 7. & ſeq. [b] Pag. 40. lin. 48. & ſeq.

textu trigesimoquarto ait: *Quicunque autem mingunt urinam tenuem ac crudam multo tempore, siquidem alia ipsis signa salubria affuerint, his abscessum exspectare oportet, ad loca, quæ sub septo transverso sunt.* Idem fere, & *in libro tertio*[a], ita legitur. *Si qua febris prorogatur, salvo affecto homine, nec dolore detinente aut ob aliquam inflammationem, aut ob aliquam causam evidentem, exspectari oportet abscessum cum tumore aut dolore, qui in articulos maxime inferiores decumbat.* Galenus ait, spem esse futuri abscessus, ubi febris neque propter aliquam partem affectam curatu difficilem, neque propter commissum aliquem errorem prorogetur; necesse enim est ex crassis crudisque humoribus, quos sæpe natura solet ad ignobilem partem e visceribus protrudere, febrem prorogari. De quibus *in lib* 4. *Aphor.* 44. dixit: *Quibus adsunt febres longæ, iis tubercula, aut dolores circa articulos fiant.* Quare ubi febris ultra diem vigesimum prorogatur, teste Hippocrate *in tertio Prognost.*[b] *text.* 25. cum dies vigesimus sit terminus acutorum morborum, in morbo quidem salutari, & urina tenuis, & cruda, longo tempore mingatur, converti ad abscessum morbum sperare possumus, eoque magis, ubi humoris alicujus crassi purgationem subsequatur; solvitur enim morbus. De quo nos Hippocrates *in* 4. *Aphor.* 74. commonuit, ita dicens. *Quibus spes est in articulis fore abscessum, liberat eos ab abscessu urina multa, & crassa, & alba, qualis in febribus, cum lassitudine, quartâ die, quibusdam fieri incipit.* Unum videtur necessario cognoscendum, quippe, quibus signis morbum esse salutarem cognoscamus. Quod Hippocrates *in libro tertio Prognost.*[c] *text* 10. ita habet: *Qui enim convaliturus est, facilius spirat, sine dolore agit, noctu dormit, & alia signa securissima habet.* Quare hæc erunt signa communia abscessus futuri; propria vero, quæ in partibus aut supernis aut infernis futuros denotent, Hippocrates *in secundo Prognost.*[d] *text.* 62. ita est complexus. *Abscessus consistunt hi in locis infernis, quibus circa ilia inflammatio fatigat; illi in supernis,*

a Pag. 45. lin. 38. & seq. b Pag. 45. lin. 46. c Pag. 44. lin. 25 & seq. d Pag. 43. lin. 14. & seq.

nis, in quibus ilia molliora, & sine dolore persistunt. Si vero aliquandiu spiret difficulter, sine aliqua alia causa desinet. Quæ Galenus *in tertio de Crisibus cap. ult.* etiam docuit, dicens, *abscessus sperandos ad loca inferiora, quibus circum præcordia, aliquid inflammationis atque caloris affuerit; & ad loca superiora ubi repunt, præcordia mollia perpetuo esse ac sine dolore, & æger ad aliquod tempus anhelitum habebit difficilem, sine occasione manifesta, & postea cessabit.*

Loca ad quæ Abscessus futuri quomodo cognoscuntur

Sed particulatim locorum, ad quæ futuri abscessus fiant, signa paulo post hisce verbis expressit *Galen.* dicens: *Propria vero (ubi morbus non fuerit valde diuturnus) si subita difficultas anhelitus laboranti superveniens, mox quiescat, eamque gravitas capitis ac dolor subsequatur, gravis somnus ac surditas, huic in glandibus post aures necesse est abscessus fieri. Si vero morbus jam diu duraverit, neque ullum ex his signis affuerit, sed in aliquo ex locis inferioribus, vel gravitas, vel tensio, vel inflammatio, vel dolor apparuerit, huic abscessus ad partes inferiores est exspectandus.* Autor vero Prorrheticorum *in* [a] *3. prognost. text. 76.* de parotidibus ita habet. *Somnus gravis cum dolore capitis, & surditas statim adveniens sunt signa parotidum.* Sed longe plura ibi de ratione futuras parotidas prægnoscendi scribuntur, quæ brevitati studens lubens omitto; atque enim, quod, ubi de prædictione a parotidibus ex proposito agemus, hæc omnia longe accuratius adducere cogemur. Atque hæc de crisibus per abscessus futuris dicta sint. Nunc de cognoscendis crisibus, quæ per excretionem fiunt, agendum, quippe quæ, aut per fluxum sanguinis, aut per vomitum, aut per alvi dejectionem, aut per sudorem, aut denique per urinam fiunt. Exordimur vero ab iis, quæ sanguinis eruptione fiunt.

Cap. XIII.

De prædicenda crisi per sanginis eruptionem, seu fluxum.

Crisium species unde co-

JAM descendimus ad cognoscendas crisium species, quæ humorum excretione observantur, quæ quidem cognoscentur

[a] Lib. 1. Prorrhet. text. 168.

a constitutione temporis, ægri natura, morbi specie, motu atque naturæ humorumque inclinatione. Diximus superius ex temporis constitutione crises indagantes, & ægri natura, morbi specie, & motu morbi, sciri posse crises, quæ per excretiones, & quæ per abscessus futuræ sunt. Nunc dicemus, quo natura, & humores inclinabunt, eo crises fieri necesse erit, ut docuit Galen. *in lib. de Crisib. cap. ult.* Duplex vero cum sit ipsorum inclinatio, una ad interiora, atque altera ad exteriora; ad exteriora ubi inclinaverint humores, crises aut per sudorem, aut per hæmorrhagiam, id est, sanguinis fluxum fient, quæ nobis innotescent ex pulsuum & hypochondriorum observatione. Ad interiora vero humoribus natura habentibus inclinationem, crises fient aut per vomitus, aut per dejectiones, aut per urinas, aut per hæmorrhoidas, aut per menses. Sed age, agamus primo de his crisibus, quæ per hæmorrhagiam seu sanguinis fluxum, seu eruptionem fiunt. Hæ enim ceteris videntur anteferendæ, quod sæpius morbos acutos judicent, tum fidelius, ac certus perfectiusque. Plures etenim fuerunt, qui sanguinis hæmorrhagia seu eruptione larga e naribus fuere liberati, etiamsi tuta signa non haberent, quod Hippocr. in *Metone*[a] vidit, de quo Gal. *Epidem.* 3. *text.* 24. ait: *Largæ de naribus eruptiones liberant fere; sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus, & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberet.* Quare ab ipsis exordiamur, venemurque signa, quibus futuræ sanguinis excretiones, seu eruptiones e naribus innotescant: statuamus itaque febrem ardentem, vel synochum, aut simplicem, aut cum alicujus visceris inflammatione, in qua, propter ipsius magnitudinem, & celerem & fortem motum ac calidam naturam, concurrentibus calidiore ægroti natura, victus & ætatis temperamento, annique constitutione calida, æstivo anni tempore, itemque, loco calido, crisis per excretionem est speranda, si per sanguinis hæmorhagiam erit futura, proculdubio omnia aderunt symptomata, quæ sanguinis copia concitabit, a venis ipsis, e qui-

nofcuntur.

Crises quales futuræ unde noscuntur.

Crises quænam per hæmorthagiam.

Hæmorrhagicæ futuræ signa.

a Lib. 1. Epidem. Ægr. 7. pag. 983.

quibus ad caput fertur, omnibus in locis permeabit: hinc fit, quod si per naturalia membra ad caput feratur, ægroti inprimis repente in intensionem hypochondriorum incidant, & aliquando in difficilem, propter ipsorum distensionem, respirationem: sed hæc sequitur tensa hypochondria; veluti si per membra spiritalia vocata, seu respirationi destinata, sanguis transeat repente, in inspirandi difficultatem veniunt, quibus tamen cito liberantur, utpote sanguine ad caput perveniente, in ipsoque symptomata concitante, exindeque partes infernæ liberantur; itaque caput gravatur, dolet, & prius aliquid in collo tendi sentitur, aut in sincipite aurium tinnitus aliquando sentiunt, & aliquando surditatem; oculorum visio habetatur, obscuratur, aut splendores oculis obversantur, facies rubescit, scilicet oculi, genæ, atque nares. Atque hæc erunt hæmorrhagica signa, quibus præcognoscimus & prædicemus crises per sanguinis eruptionem e naribus. Quæ omnia Hippocr. quasi divina mens loquens, hisce verbis *in primo Epidem.*[a] est complexus: *In ardentibus autem ceterisque febrbus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit.* Et in *libro tertio Prognosticorum* [b], ex Galeni sententia dixit. *Capitis dolores vehementes, & continui, cum febre, si quod ex indiciis exstiterit exitiosis, integre lethales sunt. Si vero ex iis, quæ didicisti, de ægro tanquam convalituro quicquam speres, a principio quidem ad septimum diem sanguinis e naribus fluorem exspectato; procedente vero tempore id quidem etiam; pus vero erumpet e naribus aut auribus in salutem ægri. Si vero ad vigesimum extendatur diem doloris accidens in capite, tunc etiam sanguinis fluorem exspectabis rarius, magis vero suppurationem, aut abscessum ad inferas sedes exspectato. Sed per illud tempus, quo sanguinis fluorem exspectabis, augebit tibi exspectationem, si in temporibus ac fronte dolor vehemens perseveret. Magis autem exspectari sanguinis oportet eruptionem in junioribus triginta quinque annis, in senioribus suppurationem.*

Quæ

[a] Sect. 2. pag. 948. sub. finem. [b] Pag. 44. lin. 34. & seq.

Quæ hæmorrhagiæ futuræ signa clarius postea expressit, *in* 3. *Prognost.*[a] *text.* 33. dicens: *Quibus vero per talem febrem dolet caput, & pro tenebris ob oculos effusis hebetudines subeunt oculorum, ac splendor obvertitur, & pro oris ventriculi morsu, circa hypochondrium, aut læva parte, aut dextra, aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione; sanguinem de naribus in his fluere, pro vomitione exspectandum est. Magis vero & hic in juvenibus sanguinis fluorem exspectare oportet. Agentibus vero trigesimum annum, aut etiam senioribus, minus; sed vomitionem in talibus exspectari oportet.* His signis alia adduntur scripta cum in Prorrheticis, tum in Coacis præsagiis: *in lib.* enim 3. *Prorrhet.*[b] *text.* 51. ita habet: *Capitis affecti gravitate & sincipite dolentes, pervigilesque, sanguinem profundunt, tum alias, tum si quippiam in cervice tendat.* [c] *Qui pervigilaverint repente, cum inquietatione quadam, sanguinem profundunt tum alias, tum si quippiam* (ut melius *in Coacis præs.*[d] *text.* 32. legitur) *fluxerit ante cervicis dolores.* [e] Nec non *impense rubri oculi sanguinis eruptionem ostendunt.* Et postea [f] *text.* 55. *Per ea, quæ caput concutiunt, & quæ sonitum faciunt, sanguinem per nares profundere sperandum est.* [g] *Ventris quoque palpitationes* (id est ex Galen. pulsus arteriæ spinam perreptantis) *cum hypochondrii tensione sublonga & tumente, sanguinis indicant eruptionem.* [h] Et *hypochondrii tensio cum capitis gravitate & surditate, & quæ splendores perturbant, sanguinis denunciant profusionem.* Et in *Coac. præsag.* [i] *sec. text.* 4. hæc etiam leguntur. *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis.* Et *in* 3. *lib.* [k] *sec.* 1. *text.* 17. *Qui e pervigiliis anxietate repente capiuntur, sanguinem profundunt e naribus, tum alias tum si quid antea effluxerit.* Et *in libro quarto.*[l] *text.* 26. 27. *In febre ardente aurium sonitus superveniens cum obscuratione visus, & gravitate in nares incumbente, vehementem insaniam firmamque de-*

a Pag. 46. lin. 15. & seq. *b* Lib. 1. text. 135. *c* Ibidem. text. 136. *d* Coac. 111. *e* Lib. 1. Prorrhet. text. 137. *f* Ibidem. text. 143. *g* Ibid. text 144. *h* Ibid. text 147. *i* Text. 142 *k* Coac. 111. *l* Ibid. 131.

denunciant, nisi largiter perfluat sanguis e naribus. Et[a] libro quinto. *Pulsationes in capite, sonitus aurium, profluvium sanguinis significant.* [b] Et *qui gravitate capitis laborant, dolentque sincipite, vigiles, sanguinem e naribus fundunt, tum alias, tum si quid tendi in collo sentiant.* [c] *Et quibus surditas, cum capitis gravitate & hypochondrii tensione, & ad splendorem oculi perturbatione, profluvium sanguinis significatur.* Atque hæc sunt, quæ de signis hæmorrhagicis cum *in libris Epidemiis* Hippocr. tum *in Prognosticis*, & *in Prorrheticis*, atque *in Coacis præsagiis* nos colligere potuimus, a quibus nobis innotescent crises per fluorem sanguinis e naribus, quæ hæc erunt. In febribus ardentibus, ceterisque aliis acutis, vehementibus, & in præcordiorum inflammationibus, omniumque maxime hepatis atque lienis, non raro etiam in phreniticis: hos enim affectus præsertim sanguinis eruptiones judicant: vigiliæ repentinæ, & inquietudines sunt signa hæmorrhagica; sed tamen plerumque communia crisium futurarum; quibus quidem conspectis signis, crisis speretur, sed an per hæmorrhagiam, an per vomitum, & an alio modo, sit futura, ex propriis signis distinguetur: quod si, his conspectis, cœperit in die critico, vel hæmorrhagia, vel vomitus, vel fluxio alvi, vel sudores, vel alia evacuatio, forte poterimus ex iis signis conspectis similem excretionem prædicere. De quo *in 3 Coac.* [d] *præsag.* 40. legitur. *Qui e pervigiliis anxietate repente capiuntur, sanguinem fundunt e naribus, tum alias, tum si quid antea effluxerit.* Galen. his duobus signis addidit capitis dolorem, ita ut in capitis doloribus vigiliæ repentinæ atque inquietudines sanguinem fluxurum significent, eoque magis, si antea fluere cœperit. Ex propriis vero signis est dolor capitis, sine quo raro soleat succedere hæmorrhagia. Ex quo merito, Hippocrat. *in primo Prognost.* [e] *text.* 22. ait: *Accidit in prima circuitione jam sanguinis e naribus fluor, atque admodum juvat; sed requirendum est, num doleat caput, an hebetudines habeant oculorum, si quid enim horum fuerit, eo tendet*

In

a Coac. 167. b Ibid. 168. c Ibid. 195. d Text. 111. e Pag. 38. lin. 45. & seq.

In *Epidemiis* [a] expressit *temporum gravitatem*, & *in Prognosticis* [b], *capitis dolorem vehementem*; in *Prorrheticis* [c] *sincipitis dolorem*, aliquando *cervicis dolorem*, & *capitis gravitatem*, & in *Coacis præsagiis* [d] *vehementem capitis dolorem*, & *capitis* etiam *gravitatem* nominat, & *dolorem sincipitis*: addamus, qui hæmorrhagiam denotat, debere esse calidum, distendentem, ac pulsantem. Hocque est unum ex præcipuis signis, quæ ante hæmorrhagiam attendi debebant.

In *Metone*, in quo die quarto bis de nare dextra fluxit sanguis, in die tertia capitis gravitatem fuisse, Hippocr. *in Epid.* [e] *text.* 77. notavit, posteaque auctam: & in *Periclef*, dolorem primo, & postea caput gravatum, præcessisse sanguinis eruptionem. Hoc signum vero, non proprium, sed commune ad sanguinis fluxum, & ad vomitum esse, Galen. *in lib.* 3. *de crisibus cap. ult.* statuit. Ceterum, qui vomitus præsagiunt, dolores mordaces esse, docuit. Addamus, neque perpetuo antecedere capitis dolores; sed sine aliquo gravitatis sensu, videtur impossibile fieri posse hæmorrhagiam, cum non possit multus sanguis in capite aliquam moram facere, absque quo caput gravetur: sed tamen aliquando copiosissimus sanguis repente ascendens, & erumpens, nullam aut obscurissimam gravitatem capiti infert. Hoc in febribus non acutis sæpe observatur. Quod mihi contigit, qui post quartanam febrem, quæ nondum fuerat resoluta, repente exspui, & per nares rejeci ad minus sanguinem sex librarum ponderis, quo quartana febris (quod est rarissimum) prorsus fuit judicata. Ceterum in acutis febribus raro fit, ut erumpat sanguis, non prægresso in capite aliquo vel gravitatis vel doloris sensu. Post dolorem capitis sequitur surditas, atque aurium tinnitus, quæ solent esse signa quoque hæmorrhagica.

In me ante illam copiosam sanguinis excretionem tinnitus fastidiosus in dextra aure præcessit. Quod signum notavit Hip-

a Lib. 1. sect. 2. pag. 948. sub. finem *b* Pag. 44. lin. 34. & seq. *c* Lib. 1. text 135. & 137. *d* Text. 142. 168. 195. *e* Lib. 1. Ægr. 7. pag. 983. *f* Lib. 3. Epid. Ægr. 6. pag. 1102.

Hippocrat. in *Prorrhet.* [a] & auctor *Coacorum præsagiorum.* [b] Surditatem etiam ante hæmorrhagiam observari, cum in *Prorrheticis* [c], tum in *Coacis præsagiis* [d] habetur. Quod signum vidit in *Virgine Abderæ* [e], atque in *Heropyto* [f], antequam erumperet sanguis. His quoque addimus pulsus venarum in capite, de quo in 5. *Coac. præs.* [g] *text.* 27. *Quibus febricitantibus rubores in facie & capitis vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis.* Micatio enim venarum & agitatio ferventis, & concitati ad exitum sanguinis indicium est. Addimus cervicis, & colli tensionem, de quibus ad hæmorrhagiam, auctorem *Coacorum præsagiorum* [h] meminisse superius vidimus; adduntur *in tertio Prorrheticorum* [i] *text.* 52. ventris quoque palpitationes, forte pulsus arteriæ spinam perreptantis.

Sed nondum attigimus propria solius hæmorrhagiæ signa, sed quæ ad alias excretiones sunt communia. Nam dolores capitis, vigiliæ, deliria, capitis partium tensiones, surditates, tinnitus aurium, venarumque pulsus, sunt signa sane critica non uni, sed multis crisium speciebus communia. Sequuntur signa magis propria, quæ sunt hypochondrii vel dextri vel sinistri tensio, sublonga, (tumentem addidit auctor *Prorrheticorum* [l]) quod tamen non perpetuo fit, sed aliquando mediis musculis, teste Galeno, a thorace ad pubis ossa pertinentibus, tensis: sed neque hæc hypochondriorum tensio perpetuo est hæmorrhagica, sed & quæ fit aut in dextro, aut in sinistro; quod signum Hippocr. in *Epidem.* [m] tum in *Prognosticis* [n] hæmorrhagicum fecit. Plurimum enim facit, ad hæmorrhagiam prædicendam, respirandi difficultas repente si apparuerit. Quod Galen. *in lib.* 3. *de Crisib. cap. ult.* ita expressit. *Est etiam præcordiorum tensio sine dolore; nam & hoc non parvum indicium est sanguinis ad superiora tendentis, sicuti etiam difficultas anhelitus, nam & hæc sanguine transeunte in thoracem fit.* Cum itaque (ut etiam ait Galen. *in* 1. *Epidem*) in hypochondrii, aut dextra aut

Hæmorrhagiæ futuræ signa magis propria.

a Lib. 1. text. 143. *b* Text. 194. *c* Lib. 1. text. 147. *d* Text. 195. *e* Lib. 3. Epidem. Ægr. 7. pag. 1103. *f* Ibidem ægr. 9. pagi 1106 *g* Text. 142. *h* Text. 168. *i* Lib. 1. text. 144. *l* Lib. 1. text. 144. *m* Lib. 1. sect. 2. pag. 948. *n* Pag. 46. lin 15. & seq.

aut læva parte aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione, sanguinis his e naribus profluvium exspectandum; est enim impetûs humorum in caput, hypochondrii sine dolore contentio, signum. Quod quidem si ei accidat, dolor inflammationem sequitur viscerum. Quando vero calore capitis, sursum sanguinem trahente, & jecore impellente, contentio fiat, sanguinis est exspectanda eruptio. Non raro etiam fit, etsi sanguis per thoracem haud transeat, ex magna ejusdem sanguinis copia, tumescentibus hypochondriis, ut etiam ægrotus spiritu difficili laboret. Fœminam quondam Ægyptiam *Cayri* novi, quæ singulis mensibus sanguine menstruo, interceptis ad uterum viis, in caput sublato, per nares erumpente vacuabatur; quo tempore ascendebant, cum magna utriusque hypochondrii tensione, absque dolore, & cum difficillima respiratione, vexabatur. Addo, quod cum tensio hypochondriorum tum respirandi difficultas hæmorrhagica repente fiunt, atque paulo post cessant, de qua Hippocr. *in secundo Prognosticorum*[a], ait: *Si vero aliquandiu spiret difficulter, sine aliqua alia causa desinet.*

Post hypochondriorum tensionem, aliud signum est ex visu spectandum; namque Hippoc. in *Epidemiis*[b] scripsit, in iis, quibus per nares fluxurus est sanguis, caliginem oculorum fieri, & *in Prognosticis*[c], visum hebetem habere, quo fit, ut caligo oculorum, hebesque visus hæmorrhagiam prænuntient. Galen. vero *in libr. 3. de Crisib.* & *de præs. ad Posthumum*, ait: *fulgoris motus oculis obversari, quod humor flavus sit, atque obtusiores visus fieri, quoniam multus sanguis, & totus simul elatus ad superiora spiritus meatus obserat.* Aliquando expavescunt ægroti ex quibusdam rubris spectris, ut juveni Romano, de quo Galen. *in libro ad Posthum.* meminit, contingit, cui antequam sanguis eruperit, ei rubri coloris serpentem per laquearia repentem supra lectulum ferri visum fuit, propterea que ipsum expavisse, & e lectulo aufugere voluisse. Non raro etiam oculi

a Pag. 43. lin. 17. b Lib. 1. Sect. 2. pag. 984. sub. finem. c Pag. 46. lin. 15.

oculi involuntarie lachrymant ob fluxus sanguinis copiam, teste Galen. de quo signo Hippocr. *in primo Epidemiorum* [a] ait: *Quibus in febribus acutis, atque adeo ardentibus, spontaneæ effluunt lachrymæ, his est (si quidem reliqua non sint exitialia) e naribus sanguinis eruptio exspectanda. Qui incommode habent, his non sanguinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Quare cum aliis signis in acutis febribus, si reliqua salutaria sint, involuntariæ lachrymæ hæmorrhagiam prænuntiant, quod Galen. *in lib.* 3. *Prognost. com.* 33. docuit, atque in *sexto* etiam *Epidem.* confirmavit. Nos vero de hoc signo in proximo libro satis accurate scripsimus. Nunc ex signis explicatis quasi ad hæmorrhagiam accessimus, quæ tamen non videbitur, neque fiet etiam, ni prius facies rubore suffundatur; quod sane signum est necessarium, nunquam absque hoc sanguinis eruptio fit. Faciei enim partes omnes, & præsertim prope nares positæ, rubræ coloratioresque apparent, ex præsentia inquam sanguinis. *in libro* 3. *Prorrheticorum* [b] *text.* 45. legitur, *oculos impense rubros significare cum cervicis dolore hæmorrhagiam*, & Galen. ait: *In re ejusmodi magna præstant virtute impense rubri oculi.* Auctor de *Coacis præsagiis* [c] rubores in facie sanguinis fluorem significare scripsit; Galen. vero cum *in tertio de Crisibus cap. ult.* tum omnium maxime *in libr. ad Posthumum cap.* 13. malarum nariumque ruborem proximam hæmorrhagiam connotare expressit. Neque immerito, cum sanguinis copia cutis, repletis ipsius venis, coloretur; hinc etiam narium gravitatem fieri adnotatum est in *Coac. præsag.* [d] Ceterum ruborem faciei distinguemus ab eo, qui aut a cerebri inflammatione fit, de quo *in Coac. præs.* [e] ait: *Facies flammans cum sudore, malignum. Et in Prorrheticis* [f]*: Faciei color bonus, & mœstitia multa, malum.* Cognoscetur hæc propriis signis inflammati cerebri. Aut ab eo rubore, qui genas colorat, ex pulmonum affectu aliquo, cujusmodi fieri in peripneumonicis & asthmaticis, superiori libro declaravimus. Hæc vero, quæ hæmorrhagica est, in sta-

Hæmorhagiæ futuræ signa propria.

a Sect. 2. pag. 956. lit. F. *b* Lib. 1. text. 137. *c* Text. 142. *d* Text. 131. *e* Text. 7. *f* Lib. 1. text. 49.

ſtatu apparet, in morbo ſalutari, una cum aliquo, vel multis ſignorum nuper dictorum. Atque tot ſunt omnia ſigna, quibus ſanguinem erupturum e naribus quiſque noſtrum poterit præſagire. At quoniam omnia perpetuo ſimul non apparent, proinde ſi duo vel tria ex præcipuis illuxerint, ſufficient ad hæmorrhagiam prædicendam. Præcipua vero ſunt, ex Hippocrate & Galeno, capitis dolor; quod ſignum inſeparabile eſſe Galen. *in* 1. *ad Glauc.* ſæpius ſtatuit; aut ſincipitis, aut cervicis, aut temporum, ac etiam colli; vel gravitas; ipſa hebetudo viſus, aut fulgoris motus, aut caliginem oculis obverſari; tenſio hypochondrii ſine dolore, aut difficilis reſpiratio, quæ paulo poſt ceſſant. Rubor item in facie jamjam fluxuro ſanguine; in febre ardente, cauſove vehementi, aut aliqua magna internorum viſcerum inflammatione; atque in juvenile ætate, omniumque maxime in iis, quibus ſolitum ſit alias ſanguinem erumpere. Atque hæc de criſi, quæ per eruptionem ſanguinis e naribus, dicta ſint. Addamus ex Galeno *in primo ad Glauc.* in quo loco de hæmorrhagiæ ſignis ſatis accurate agit, pulſus ſubito in tumorem elatos, non recidentes in parvitatem, neque ſi debiles facti fuerint, multo plus, ſi in altum attollantur, & vehementiam ſumſerint: jam faciem ægrotantis inſpice. Nam ſi aliqua ex iis, quæ in ipſa ſunt, partibus palpitet, aut una, quæ ſunt in temporibus, pulſant; aut gena, vel naſus, vel oculus rubidior factus fuerit, magis etiam criſis exſpectanda eſt: ſi vero & inviti lachrymentur, aut marmarigas, id eſt, ſplendores videre imaginentur, ac manus naribus, veluti ſcalpentes, admoveant, tunc non jam fluxurum, ſed jam fluentem ſanguinem inſpicies; nam ubi ſemel aut bis ſcalpſerint, ſtatim erumpit: neque vero ex his perturberis, ſi hominem deſipientem aut ſalientem inſpexeris; nam & hæc humorum repentium ad partes ſuperiores indicia ſunt, veluti & anhelitus difficilis, & hypochondrium retractum, & collum ſimul cum capite aggravatum.

Hæmorrhagiæ futuræ ſigna præcipua.

Hæmorrhagiæ jamjam futuræ ſigna.

Cap. XIV.

De crisi, quæ fit, per sanguinis fluxum, cum ab utero, tum ab hæmorrhoidibus.

Crisis per menses quando sit exspectanda.

Sæpius etiam fit in mulieribus, ut crises fiant sanguine per uterum, mensium modo, erumpente, qui fluor etiam multis signis innotescet: primo enim ubi conceperimus, crisin esse futuram, videndum erit mulieribus ægrotis, an menses solito modo fluant, vel non, tempusque probe observandum, in quo fluere fuerant soliti, ætas, & temperamentum, victus, anteacta an sanguine responderint. Postea videndum erit, an signa aderunt hæmorrhagiæ, aut vomituum, aut sudorum, aut dejectionum, aut copiosarum urinarum. Cum nulla quidem illuxerint, suspicandum in morbo vehementi crisin per menses fieri posse: quod si, ut Galen. *in libro 3, de Crisibus cap. ult.* docet, adfuerint quoque mensium signa propria, quæ sunt gravitas lumborum effatu digna, dolor, atque tensio. Sed ut istud certum fiat, præstabit mulierem interrogari, & quam diligenter, quibus symptomatis fluentibus vexari soleat, atque in crisi prænoscenda eadem erunt accurate spectanda; cum quibusdam, fluxuris mensibus, lumbi doleant, aliis abdomen, aliis uterus, cruraque, quæ partes sedulo dolentes observatæ multum faciunt ad menses fluxuros prædicendos. Ceterum in primis, cum crisis futura sit, videndum erit, an alterius evacuationis futuræ signa adsint; quæ si non adsint, atque in mulieribus acuta febre vexatis lumbi doleant, sine manifesta causa, in ipsisque tensio sentiatur, menstrua fluxura erunt, teste Galeno *in libro tertio de Crisibus.* Addidit Auctor *Prorrheticorum* [a] febrem lassitudinariam, & cum rigore, hisce verbis. *Quibus ex rigore febres lassitudinariæ fuerint, muliebria his devertunt.* Plures mulieres, vel etiam sine febre, ante menstruorum eruptionem sentiunt quandam lassitudinariam affectionem, ex qua una cum dolore lumborum, & tensione, menstrua futura prædicant. Addunt & oris ventriculi dolorem, seu cardialgiam, ut

Sanguinis per uterum fluxuri signa.

[a] Lib. 1. text. 142.

ut Galen. notavit *in* 3. *Prorrhet. Copia enim sanguinis, in venis acervata, tenue quoddam serum in ventrem confluens cardialgias parit, in os ipsius ascendens, quod omnium fere partium maxime sentiendi facultate præstat, plurima autem abundantiæ portio ad inferum repens locum, in quem & primum deferri consueverat, lumborum dolores efficiet.* Quibus additur etiam in 5. *Coac. præs.*[a] *text.* 26. *Sensio æstus ardorisque circa spinam*; signum quippe recurrentis sanguinis per magnam venam, quæ spinam perreptat, quæ ad lumbos, maxime fervida motione sanguinis, æstuat. Atque hæc sunt signa fluxuri sanguinis per uterum, quæ adhuc facient indicium magis certum, si menses suppressi fuerint, atque hæc eo tempore illuceant, quo soliti fuerant menses per valetudinem fluere. Quæ omnia signa in homine quidem melancholico, quibus per hæmorrhoidas fluere sanguis fuerit solitus, atque fuerit suppressus, sanguinem per hæmorrhoidas fluxurum indicant: primum dolent lumbi sine causa, & diu; os ventriculi itidem dolet, de quibus in *Prorrheticis*[b] legitur: *Lumbis dolentibus cardialgiæ accedentes sanguinis per hæmorrhoidas erupturi signa sunt: arbitror autem & hos prægressæ hæmorhoidum eruptionis signum esse.* Præsentis autem affectionis (ait Galen.) perspicua symptomata, nempe copia in venis acervata, serum tenue quoddam, in ventrem confluens, cardialgias parit, in os ipsius ascendens, & multa sanguinis portio deorsum tendens lumborum dolores facit.

Sanguinis per hæmorrhoides fluxuri signa.

Quare dolor lumborum, tensio, lassitudinis sensus, dolor ventriculi oris, atque æstus & ardoris sensus circa spinam dorsi, in hominibus melancholicis, aut mali habitus, sanguinem per hæmorrhoidas fluxurum indicant, præsertimque si alias fluxerit, & modo fuerit interceptus: *in* 3. *Coac. præsag.*[c] *sect.* 2. *text.* 37. *Dolores in lumbis eruptiones sanguinis significant*, quæ sine manifesta causa in melancholicis, & quibus consuetæ sunt hæmorrhoides, magis accedit. Sed satis de cognoscenda crisi, quæ fit per sanguinis eruptionem, diximus. Nunc ad eam, quæ vomitibus innotescit, descendamus.

CAP.

a Text. 167. b Lib. 1. text. 130. c Text. 306.

Cap. XV.

De cognoscenda crisi, quæ per vomitum fit.

Crisis quomodo per vomitum futura cognoscitur.

Cum non raro soleat crisis vomitibus fieri, morbosque judicare, propterea necesse est, ut signa quoque, quibus nobis hæc innotescet, sedulo cognoscamus. Quæ Galen. *in lib.* 3. *de Crisibus* hæc esse statuit, quippe dolorem capitis mordicantem, seu acrem, seu acutum, oculis tenebrosum, seu caliginem obversari, morsus oris ventriculi, fastidium ac nauseam, seu subversionem, ubi præsertim est futurus pituitosus, sputum tenue abundanter ex ore affluere, labiumque inferius agitare, seu tremere, pulsusque inæquales altos atque duros: alii addunt jactationem seu inquietationem, linguæ amaritudinem, rigores, spirandi difficultatem. Ceterum, ut futuri vomitus rationem habeamus, primum sciamus, ex motu humorum ad stomachum, futurum vomitum facile cognosci; quoniam natura a venis ad ipsum ventriculum humores noxios transmittens, & expultricis stomachi irritationem ad excernendum seu expellendum movet, qua vomitus fiunt. Itaque cum humor per venas æstuat, agitatur, moveturque ad stomachum, anxios ægrotos, & inquietos reddit, quod tamen signum in omnibus fere crisibus observari solet. Primo vero ob exhalationem humorum ab ipso ventriculo, quæ meningas seu membranas cerebri afficit, capite dolent, & dolores, ut Galen. notavit, sunt mordaces ac acuti; veluti in futura hæmorrhagia tensivi, minimeque acuti, qui non a bilioso acrique humore fiant. Ob eandem quoque fumidam exhalationem, quippe ipsius diffusione per humores ad oculos, vomituri caligine, vertigine tenebricosa, tentantur, aut ut ait Hippocr. *in* 1. *Prorrhet.* [a] *com.* 30. *caliginosum seu tenebrosum* oculis ipsorum observatur. Cum movetur vero humor biliosus a venis ad externas venas, ægri rigent aut horrent; dumque stomachum invasit, fastidium, oris

[a] Text. 46.

oris ventriculi, (quod antiqui cor appellarunt) morſum facit, nimirum vellicans os ipſum maxime ſenſile. Cumque etiam humor has partes ſuperas petit & occupat, primo partes infra hypochondria frigidores redduntur, tum, quod calidi humores ad ſuperiora ferantur, tum maxime, quod cogatur calor nativus ad interiora contrahi & recipi. Cumque, ut dictum eſt, os ſtomachi moleſtat, vellicando, mordendo, ac æſtuando, fiunt faſtidia, jactationes, cardiogmos cordis; atque jam vomituris os ſputo tenui plenum eſſe videtur, ut Gal. ait, propter tunicæ communitatem, quæ una eſt ori toti interno continua, faucibusque, & ſtomacho & ventriculo. Hinc fit, ut labium inferius interdum concutiatur, ventris ore ad vomitum excitato; nempe labii concuſſio tunicam eam, quæ ab ore in ventrem extenditur, tum morderi, tum vellicari, tum concuti oſtendit. Neque mirum eſt, ad humorem acrem, mordicantem, æſtuantem, ventriculi os exæſtuare, vellicari, & excitari expultricem ad vomendum. Hinc divine ſane noſter Hippocr. *in lib. 4. Aphor.* [a] dixit: *Non febricitanti cibi faſtidium, cordis dolor, vertigo tenebricoſa, & oris amaritudo, purgatione per ſuperna, opus eſſe ſignificant.* Quaſi innuere vellet in febricitantibus hæc vomitum prædicere, qui ni ſuccedat, hebetem naturam medicamentis eſſe excitandam. Quare prædictis ſignis ſeu ſymptomatis conſpectis in febre ſalutari, ex ardentium genere, utique vomitus præſagire poterimus. Quæ ſigna ita Hippoc. *in 3. Prognoſt.* [b] *text.* 30. habet: *Si quis per febrem non exitioſam dixerit caput dolere, aut etiam tenebricoſum aliquid ad oculos obſervari, ſi ventriculi dolor in eo exſtiterit, bilioſa vomitio aderit. Sin rigor prehendit, & inferiores in iliis partes frigidæ fuerint, adhuc citius vomitio aderit. Si vero bibat, edatque hoc tempore, perquam cito vomet.* [c] *Hæc accidunt viris & mulieribus potiſſimum in tertianis, minoribus natu accidunt etiam in illis potiſſimum febribus, continuis, & in veris tertianis.* Et *in* 1. *Epidem.* [d] *text.* 44. præcipua ſigna ita expreſſit. *At vero quibus to-*

a Aphor. 17. *b* Pag. 45. ſub finem, & 46. init. *c* Paulo poſt. *d* Sect. 2. pag. 948 & 949.

totius capitis gravitates, *tum autem cordis dolores*, *& fastidia sunt*, *biliosa post ac pituitosa vomunt.* Galen. *in primo ad Glauc.* dixit, dolorem capitis esse futuri vomitus signum inseparabile, non minus & cardialgiam, id est, oris ventriculi morsum necessario præcedere vomitionem, & idem *in* 3. *de Crisibus* addit, labrum inferius agitatum, cum saliva ex ore excidente, vomitum jam affuturum significare. De qua *in Coacis præsagiis*.[a] *Vomituris salivatio quædam prius accidit.* Et *in* 1. *Prorr. text.* 3. *Si in phreniticis cum perfrigeratione sit sputatio, nigra revomuntur.* At in phreniticis sputationem frequentem, in qua ex Galeno nihil excernitur delirium phreniticum significare Auctor *Prorrheticorum*[b] scripsit, malumque esse in phreniticis signum; & eam, in qua multum effluit sputum, &, ut ait Galen. os sputo tenui plenum esse videtur, jamjam vomitionem futuram significare. Quæ sputatio ante vomitum fuit observata in illo[c], qui *calescens cœnavit & potavit largius.* Vomitu fuere judicati, teste Hippocr. *uxor Epicratis*[d], de qua Hippocr. ait: *Quinto decimo vomuit biliosa*, *flava*, *subcrebra*, *sudavit*, *libera febre.* Et *mulier*[e], quæ decumbebat in littore, etiam *decimo quarto vomuit biliosa*, *flava*, *subcrebra*, *sudavit*, *febre liberata est.* In quibus ante vomitus, cum febre ardente laborarent, capitis gravitates aut dolores extiterunt, & aliqua ex signis vomitionem significantibus. Atque hæc de vomituum signis.

CAP. XVI.

De signis crisium per sudores, atque per urinas copiosiores futurarum.

Sudores quosnam morbos judicant.

FREQUENTISSIME morbi acuti sudoribus judicantur: sudores enim, ait Galen. omnibus febribus proprii exsistunt, & præcipue incendentibus ardentibusve; juvant omnes interno-

a Text. 566. *b* Lib. 1. text. 6. *c* Lib. 1. Epidem Ægr. 12. pag. 988. *d* Ibidem. Ægr. 5. pag. 979. *e* Ibidem. Ægr. 13. pag. 990.

norum viſcerum inflammationes, parotides, lethargos, reliquoſque omnes capitis affectus; non minus & febres ex intermittentibus quotidianas, quartanas, & ſemitertianas, ſudores judicant; ſed plerumque non ſolum has febres, ſed cum bilioſa pituitoſaque excretione, aut per vomitum, aut per alvum, aut etiam per hæmorrhagiam; quartanas, ſi ſimul atra & varia excernantur; atque quotidianas ſimul cum vomitibus atque excrementis alvi pituitoſis. Sed de his non agimus; cum noſtrum ſit inſtitutum de his affectibus agere, qui acuti ſunt, quique vel ad ſalutem, vel ad mortem, judicari ſolent. Cujuſmodi ſunt febres continuæ, acutæ omnes, præſertimque ardentes, quarum ſudores proprii videntur; internæ quoque phlegmones, inflammationes, & calidi omnes capitis affectus. In quibus ſane, ubi præceſſerint ſigna coctionis, atque critica ſigna illuxerint & perſtiterint, quibus omnino futura criſis præmonſtratur, per ſudorem eam expellendam ſcribit Galen. *in lib.* 3. *de Criſibus cap. ult.* ſi hæc ſigna ad unguem fuerint obſervata: quippe, ſi urina & alvus ſupprimatur, & febris fuerit ardens, neceſſario ſequitur ſudor multus a rigore. Hinc *in lib.* 6. *Epidem. com.* 1.[a] *text.* 10. Hippocr. dixit: *Ante rigorem urinæ ſuppreſſiones.* Quare alvi præter rationem ſuppreſſa excrementa, aut pauciora, quam antea reddita, urinæ item ſuppreſſæ, abſque ſignis hæmorrhagiæ, vomitus, menſium, hæmorrhoidarum & alvi fluxus, ſunt indicia ſatis certa ſudoris, multoque magis, ſi æger increſcente acceſſione deliraverit. At hæc neceſſario etiam ſpectabuntur ſigna, ſcilicet, partes exteriores, maximeque facies, coloratiores, & calidiores, vapor quidam calidus, qualis antea non fuerat, ex cute exhalans, atque pulſus undoſus, inſigniter mollis. De quo Galen. *in lib. ſynopſ. de Pulſibus cap.* 22. ita habet: *Hic enim pulſus undoſus, inquam, ſudorem ut plurimum nunciat, at tanto magis, quanto mollior quidem fuerit, non tamen tenoris vacuus; ſi vero ipſi intercurrat altus, firmiſſimum habebis ſudoris ſignum, cum undoſo quidem, vel abſolute magno, non tamen duro, criticorum ſudorum.*

Criſis quomodo per ſudores futura cognoſcitur.

[a] Text. 9. pag. 1164.

rum. Hæc eadem ſigna leguntur apud Galenum *in libello de præſagio*, *experientia confirmato*; ſed addidit totius corporis cutim reddi pruriginoſam, mollem, & rubram. Neceſſario cutis præmollis obſervatur in futuris ſudoribus, quod & Hippocr. *in* 5. *Aphor.* 71. ita habet: *Quibus cutis circumtenditur arida & dura*, *ſine ſudore moriuntur*; *quibus vero laxa & rara*, *cum ſudore moriuntur.* Quidam duo præcipua ſudoris ſigna tantummodo ſtatuunt, urinæ quippe ſuppreſſionem, ex qua ſeroſa humiditas, eadem quidem cum ſudoris tum urinæ materia, in univerſum corpus expanditur, proinde ſua vi acri vellicans rigorem concitat, qui eſt ſecundum ſignum, ita ut ſudoris ſigna duo ſint, & urinæ ſuppreſſio & rigor: atque hinc forte dixit Hippocr. *in* 4. *Aphoriſ.* 58. *Si laboranti ardente febre rigor ſuperveniat*, *ſolutio fit.* Galen. *in* 6. *Epidem.* ait: *At ſi alvus fluxa non ſit*, *proximamque eſſe morbi judicationem prænoveris*, *ægrotum rigere*, *ſudareque neceſſe eſt.* Ceterum non perpetuo a rigore, urinæque ſuppreſſione, ſubſequitur ſudor; aliquando hæmorrhagia, aliquando vomitus, aliquando alvi fluxus fit. Quare certum erit ſudoris indicium ſeu præſagium, ubi una alvuſque ſupprimatur, rigorque ſucceſſerit, in ardente febre aut alio affectu, quem ſudor judicat, eoque certius, ſi æger increſcente acceſſione deliraverit. Addimus his partes exteriores, calidiores, & coloratiores fieri, non minus & molliores & humidiores, atque in ipſis erit vaporatio quædam calida inſolita, pulſuſque apparet magnus, altus, mollis, fluitans, *undoſus* ideo vocatus, nullaque aderunt hæmorrhagiæ, vomitus, alvi perfluvii, hæmorrhoidarum, menſium, aut urinæ ſigna. Quo ſudore fuit judicatus *Cleonactides*[a] *Melidia*[b] & alii, quorum caſus Hippocr. obſervavit. Sed ad urinarum quoque ſigna deſcendamus, per quas plures acutorum morborum fuiſſe judicatos, & nos vidimus, & Hippocr. *in Epidemiis* ſe vidiſſe ſcripſit. Cujuſmodi fuerunt *Chærion*[c] vigeſimo urinis multis zbilioſis perfecte judicatus. *Nicodemus*[d], cum uri-

[a] Lib. 1. Epidem. Ægr. 6. pag. 982. [b] Ibid. Ægr. 14. Pag. 991. [c] Lib. 3. Epidem. Ægr. 5. pag. 1072. [d] Ibid. Ægr. 10. pag. 1108.

urinis multis, albis, in quibus multa crassa subsidebant. Et *Pythion* [a], de quo Hippocr. ait: *Quadragesimo ab judicio die suppuratio circa sedem, & stranguriosus factus est abscessus.* Est scilicet probabile, multitudine urinarum quadragesima sanatum. De his etiam *in primo libro Epidem.* [b] *At vero hoc statu quatuor præcipue signis servabantur; quibus sanguis rite e naribus fluxerit, aut qui per vesicam urinas multas, cum multo bonoque sedimento reddidissent.* Nihilominus, quod fortasse difficile esset invenire certa signa, quibus præmonstrarentur crises per urinarum excretionem, ideo Galenus per negationem docuit, quomodo possimus præcognoscere urinas critice profluxuras; quippe, ubi absint signa hæmorrhagiæ, vomitus, alvi fluxus, hæmorrhoidum, mensium, & sudoris, spes erit, ut crisis per multitudinem urinarum fiat, multo magis, si alvus, cum copiosiora excrementa antea excreverit, nunc siccior evaserit, aut suppressa; neque immerito, quod, ut ait Galen. distributo & in venas exhausto humore, qui in ventre continetur, alvi necessario minuatur dejectio. Hinc Hippocr. *in quarto Aphor.* 83. dixit: *Mictio noctu plurima, parvam dejectionem significat.* Sed tamen necesse est haberi quædam signa certiora. Quæ, ut nos observavimus, hæc erunt. Nulla primo aliarum excretionum signa adesse, sed præsertim nullum capitis, vel hypochondriorum, vel stomachi, aut intestinorum dolorem, morbumque non videri admodum vehementem. Non vehementer jactari ægrotos, nec inquietari, nullamque partem prædictam dolorem sentire. Plerumque hypogastrium sensum gravitatis & aliquando dolores sentire, vesicamque inflationis sensum habere. Paulatim plerumque incipit effluere urina, raro repente, ita ut facile observetur solito copiosior, & mox augeatur. Sentiunt ægri itidem calorem seu ardorem urinæ, quo sæpius mingunt. Nam necesse est, ut partes, cum per quas ad vesicam serosa illa humiditas, seu humor, qui excernitur, pertransit, tum renes, vesica, collum, & meatus urinarius, plus ceteris partibus sensum aliquem molestum habeant. Et hæc de crisibus cum per sudorem,

Sudoris critici futuri signa certiora.

[a] Ibid. Ægr. 1. pag. 1059. [b] Sect. 2. pag. 955. lit. E.

rem, tum per urinam, quæ ejuſdem materiæ ſymptomata exſiſtunt, nunc demum de ſignis alvi fluxus.

Cap. XVII.

De ſignis Criſium per alvi fluxionem.

Quod per alvi fluxum criſes ſæpius fiant, ipſisque morbi complures acutorum judicentur, neminem Medicorum latet, ideo de futuræ per alvum criſis quoque ſignis accuratius nunc eſt agendum. Miror tamen, quod neque Galen. neque Hippocrat. ſigna propria hujus excretionis futuræ præmonſtrarint. Galen. enim *in libr.* 3. *de Criſibus*, *cap. ultim.* de hac excretione ita habet. *Si vero per excretionem alvi criſis ſit ſubſecutura, manifeſtum quidem nullum eſt ſignum, nec proprium; ſed ex eo, quod adſunt criſis ſigna, deſunt autem vomituum, vel fluxus ſanguinis, vel ſudoris, colligere licet.* Ex quibus patet, cognoſci alvi dejectionem futuram non per ſigna propria, ſed ex criſis futuræ ſignis, atque ex abſentia ſignorum aliarum excretionum. At, etſi hæc via optima ſit, tamen non deerunt nobis quoque ſigna aliqua hoc judicium confirmantia, cujuſmodi eſſe videntur, quæ Hipp. *in lib.* 4. *Aphor.* 20. ita habet: *Non febricitantibus ſi tormina acciderint, & genuum gravitas & lumborum dolor, purgare inferius oportet.* Et poſtea, 73. cum dixit. *Quibus præcordia ſuſpenſa murmurantia, lumborum dolore ſuperveniente, iis alvi humectantur: niſi flatus erumpant, aut urinæ multitudo proveniat.* Et in *Coacis præſagiis.* [a] *Quibus ructus, flatus, ſtrepitus ventris, iis extuberat venter, atque conturbatur.* Ex quibus colligimus, ad fluxuram alvum hæc ſigna quoque eſſe attendenda, quippe inteſtinorum tormina, ipſorumque morſus, genuum gravitas & lumborum dolor, præcordia ſuſpenſa, murmurantia, ructus, flatus, ſtrepitus ventris, ipſiuſque extuberantia, atque turbatio. Hæc enim cum ſignis criticis fluxuram alvum præmonſtrabunt. Neceſſario videtur, ſi

Alvi dejectio futura quibus ſignis cognoſcitur.

[a] Text. 142.

ſi per alvum humores vel bilioſi vel pituitoſi ſint fluxuri, ut tormina ſeu dolores inteſtinorum obſerventur; neque enim, docet Galen. *in lib. 5. de uſu partium*, quis unquam bilioſum ſuccum copioſiorem dejecit, qui prius mordicationem in inteſtinis non ſenſerit; veluti in bilioſo vomitu cardialgiam, ob ejuſdem humoris morſum, ſentiri, nuper demonſtratum eſt: quare ubi alvus bilioſa, aut ſalſa, aut melancholica aduſta dejectura ſit, neceſſario dolor & mordicatio in inteſtinis præcedet. Si vero humor fluxurus ſit pituitoſus, ac frigidus, flatus, ructus, præcordia tenſa, ac murmurantia, alvique perturbatio, fient. Quæ, ni peculiari vitio ipſius alvi, ac ſtomachi fiant, quippe coctionis defectu, aut diſtributionis, aut alimentorum corruptione, aut pravi humoris generatione in ventriculo, aut inteſtinis, in morbo acuto, ubi illuxerint critica ſigna, alvi profluvium denotabunt. Lumborum quoque dolor obſervatur, genuum aliquandoque gravitas, humoribus ſcilicet ad infernas partes deſcendentibus; non ſunt tamen propria ſigna alvi fluxuræ; ſed ubi tenſio & dolor ſatis vehemens, circaque ſpinam caloris æſtus ſentitur, in mulieribus menſes, atque in viris hæmorrhoidas præſagimus; aliquando vero etiam alvi dejectionem, quippe ubi materia convoluta ad craſſa inteſtina, & meſocolon, quod craſſis inteſtinis continuum exſiſtens, in unam quandam earum, quæ in lumbis ſunt, pertingit vertebrarum. Qua ratione Auctor *Coac. præſagiorum* [a] dixit: *Inhorreſcentes, anxii, laſſitudine preſſi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt.* Hunc vero lumborum dolorem, alvi fluxionem denotantem, diſtinguemus ab ipſo, qui vel hæmorrhoidas, vel menſes, prænuntiat: præter ſigna enim fluxuræ alvi prænarrata, alia exſiſtunt; ſcil: inteſtinorum morſus ac tormina, murmur, ſtrepitus, flatus, ructus, & tenſa præcordia, itidem murmurantia; quæ ubi critica ſigna in vehementi morbo ſubſequantur, alvi criticam fluxionem proculdubio præmonſtrabunt. Atque hæc de ſingulis criſium ſpeciebus cognoſcendis, nunc breviter de multis ſimul complicatis futuris criſium ſpeciebus etiam agamus.

Hhh C A P.

a Text. 19.

Cap. XVIII.

De signis compositarum, sive multarum, simul Crisium futurarum, quibus morbi judicantur.

Crises compositæ quænam.

PLERUMQUE fit, ut non unica crisi, sed aut duplici aut multiplici, morbi acuti judicentur, quas compositas crises dicimus, siquidem aliquando homines hæmorrhagia ac sudore copioso judicantur, de quibus Hippocr. *in lib.* [a] 4. *de Vict. rat. in acut.* ait: Et *si e naribus sanguis fluxerit, solvitur ægritudo, nec non si sudores supervenerint judicatorii, cum urinis albis crassis, & levibus subsidentiis.* Quibus *Metonem* fuisse judicatum Hippocr. [b] tradidit; & Galen. *in libro secundo de motu muscul.* quemdam tredecim diebus acuta febre delirantem, sanguine & sudore prorsus judicatum, vidisse ait: *mulieremque* [c] *trimestri fœtu gravidam, quæ in littore habitabat*, vomitu & sudore: & illum, *qui in Dealcis horto decumbebat* [d], alvi pituitosa fluxione, copiosoque sudore: *Anaxionem* [e] sputis multis, ac sudore: *Nicodemum* [f], urina multa alba, in qua multa subsidebant, sudoreque copioso; atque *mulierem morosam*, quæ in *Thaso* [g], sudore, atque mensibus erumpentibus. Quare operam navare quam sedulo debemus, ut nedum simplices species crisium, verum quoque plures simul complicatas, cognoscamus. Quam rem studiosi facile etiam assequentur, si notas signave, a nobis nuper ad cognoscendas simplices tradita, memoria tenuerint, siquidem ubi duæ vel plures futuræ sunt crises, plurium, aut quidem duarum prælucebunt signa.

Quomodo cognoscuntur.

Ceterum, ut hæc clarius cognoscantur, exempla aliqua considerabimus, præsertim excretionum, seu crisium illarum, quæ per sudorem & aliquam aliam excretionem terminantur; plerumque enim, aut paucissimæ sunt febres, vel acutæ biliosæ, vel sanguineæ

a Pag. 396. lin. 21. b Lib. 1. Epidem. Ægr. 7. pag. 983. c Ibid. Ægr. 13. pag. 990. d Lib. 3. Epidem, Ægr. 3. pag. 1066. e Lib. 3. Epidem. Ægr. 8. pag. 1104. f Ibid. Ægr. 10. pag. 1108. g Ibid. Ægr. 11. pag. 1108.

neæ, & inflammationes internæ, phlegmonesque, quæ absque sudore judicentur, etsi sæpe non solo, sed aut una cum hæmorrhagia, aut in mulieribus mensibus erumpentibus, aut hæmorrhoidibus, aut vomitu, aut sputis, aut alvi fluxione, aut denique urina. In iis itaque, qui sunt hæmorrhagia atque sudore judicandi, utriusque signa præcipua aderunt; cujusmodi erunt, capitis dolores aut gravantes, aut pulsantes, aut calidi, lachrymæ involuntariæ, aut surditas, aut tinnitus aurium, aut oculi rubri, aut maxillæ & nares, hypochondria tensa absque dolore, aliquando respiratio difficilis repente excitata, & paulo post quæ prorsus tollatur, pulsus quoque alti & magni, a suppressis, tum alvi excrementis, tum urinis, aut paucioribus factis, rigores vehementes, absentia signorum aliarum excretionum, quippe mensium, hæmorrhoidarum, vomitus, & alvi fluxus, delirium increscente accessione, partes externæ, & præsertim facies, calidiores, coloratiores, molliores seu humidiores, & ab ipsis vaporem, seu fumum calidum non antea solitum exhalare, atque pulsus mollis & undosus. Et si cum sudore menses erunt erupturi in mulieribus, deerunt signa hæmorrhagiæ, vomitus, & aliarum excretionum, atque propria mensium aderunt, quæ sunt gravitas lumborum effatu digna, dolor atque tensio, totius corporis & præsertim lumborum lassitudo; (hinc Auctor in *Coacis præsagiis* [a] lassitudinarias has febres judicatorias vocavit) aderit itidem cardialgia, id est, cordis seu oris stomachi, quod cor antiqui appellarunt, dolor, atque circa spinam tensio, æstus, atque ardoris. Quæ signa in viris cum sudore etiam hæmorrhoidas prænuntiant. Et cum sudore, si vomitus erit futurus, signis sudoris signa vomitus quoque conjungentur, qualia esse diximus, dolorem capitis acutum & mordacem, & pro splendore oculis caliginem, seu atrum quoddam, obversari, stomachi fastidium, nauseam, subversionem, anxietatem & inquietationem, cardiogmon, id est cordis seu oris ventriculi morsum, spiritum difficilem, pulsum inæqualem, durum, atque jam jam vomituris sputum tenue ex ore copiosum effluens, atque labii inferioris agitationem. Et si urina copiosa una futura sit cum sudore, ade-

[a] Text. 36.

 runt

runt ſigna urinarum, quæ fuerant primo, quod abſint aliarum excretionum ſigna, alvus cum ante copioſior fuerit, nunc ſiccior ſit, nullus dolor præter in hypogaſtrio ſentitur, ſenſus gravitatis, aliquandoque ponderis, & circa veſicam inflationis obſervatur, non vehementes erunt jactationes & inquietudines, urina plerumque non confertim, ſed paulatim incipit, atque augetur, quæ aliquando infert calorem aut ardorem, aut pruritum, & voluntatem crebram mingendi. Et ſi cùm ſudore alvus una erit ſolvenda, tunc ſimul aderunt ſigna alvi fluxuræ, nempe præcordia erunt tenſa, murmurantia, aut morſus in inteſtinis, flatus, ructus ventris, rugitus ſeu ſtrepitus ſentientur, lumborum aderit dolor, & genuum aliquando gravitas, ventris turbatio, ac pulſus vibroſus & durus. Si vero una cum ſudore ſputa quoque copioſa excernenda erunt, aderunt ſigna propria, quæ in morbis pulmonum, & pectoris apparent: maximeque in pleuritide, & peripneunomia, ſputorum excretiones obſervari debent, ut in *Anaxione* pleuritico fuit ab Hipp. [a] obſervatum. Signa vero, quod copioſiora ſputa ſint excernenda, ſunt tuſſis, difficilis reſpiratio, & ſputa, quæ cœperunt excerni cum tuſſi copioſa, quæ vero magis cocta evaſerint, facilius educuntur. Et hæc ſunt, quæ de cognoſcendis criſibus fuerant a nobis dicenda. Nunc de tempore, quo ſint obſervandæ, reſtat, ut agamus.

Cap. XIX.

De tempore Criſium, id eſt, quo nobis ſint futuræ.

Posteaquam ſcriptum a nobis fuit, quo pacto Medici debeant cognoſcere, num morbi ſint criſi judicandi, aut abſque criſi; & ſi criſi, an per abſceſſus, an per humorum excretionem, & quæ bonæ ſalutareſque judicentur, & quæ malæ, lethales; atque demum, cum etiam ex ſignis quaslibet criſium ſpecies cognoſcere ſtuduerimus, reſtat ſolum, ut, quo tempore fiant ſeu obſerventur criſes, quoque accuratius aſſequa-

[a] Lib. 3. Epidem. Ægr. 8. pag. 1104.

quamur. Atque hic ſermo eſto finis hujus libri, ad prognoſin ſane per quam utiliſſimi; quem ſi ſtudioſi Medicinæ familiarem habebunt, plurimum laudis in Medicina aſſequentur. Sed ad inſtitutum redeamus, quod eſt noſcere tempus particulatim, in quo criſes fiunt. Quæ cognitio penes multa habebitur; & quanquam ſit admodum difficilis, proptereaque requirat maximam diligentiam, ſtudium, & laborem; tamen ſi accurate omnia ſigna prænarrata ipſorumque vires intellexerimus, neque multa difficultate hujus prædictionis rationem aſſequemur. Perſcrutabitur itaque hæc cognitio quippe temporis, in quo criſes ſunt futuræ, ab his, ſcilicet a ſignis criticis ſeu decretoriis vocatis; atque a tempore, in quo hæc obſervantur, quippe in quo incipiunt, augentur; (non enim critica ſigna prius tolluntur, quam criſis erumpat,) a morborum idea, natura, magnitudine, motu, temporibus ipſorum, a coctione & cruditate. A criticis enim ſignis, quippe quæ criſin antecedunt, antequam fiat, ut Hippocr. docet *in* 2. *Aphor.* 13. nox moleſta apparet. *Antecedit enim*, ut Galen etiam *in* 2. *libr. de Criſib. cap.* 2. ſcripſit, *non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis, nam & difficiles tolerantiæ, vigiliæ, deliria, & graves ſomni fiunt, difficilis anhelitus, vertigines tenebricoſæ, & difficilis ſenſus, dolores capitis, colli & ſtomachi, & multorum aliorum membrorum, nonnullis aurium ſonitus, & ante oculos vani ſplendores apparent, & lachrymæ involuntariæ effluunt, & urina retinetur, & labrum agitatur, aut aliquod aliud tremulum fit, oblivio, præſentium ignorantia, vehemens rigor, plurimum acceſſio conſueta anticipans, multis æſtus ſitis intolerabilis, ægroti clamant, & ſaliunt ſicuti furentes, neque poſſunt in eodem ſitu recumbere, deinde repente multus ſudor erumpit, aut vomitus, aut venter ſubito ſolvitur, aut abundans fit fluxus ſanguinis, aut urina profluit copioſius, aut hæc omnia ſimul contingunt.* Hæc enim alias demonſtravimus cum ſignis coctionis criſin præmonſtrare. Quorum principium neceſſe eſt animadverti, ut ſcite diem, in quo criſis futura ſit, intelligamus: non enim a die, in quo hæc videri cœperunt, criſis aberit ultra quaternarium; ſi enim exempli gratia 4. die incipient conſpectis u-

Tempus, quo criſes futuræ ſunt, quomodo cognoſcetur.

A Criticis ſignis.

rinis concoctis, morbusque vehemens sit & celer, ultra 7. crisis non producetur. Ceterum ubi cœperint manifesta quædam coctionis signa, neque morbus admodum vehemens, neque celer, usque ad septimum, id est, in secundo quaternione, crisis protendetur. Quam rem satis perbelle expressit Hipp. *in lib.* 3. *Progn.* [a] *text.* 33. ita scribens. *Ex iis vero, qui primo die dolere cœperint, quarto die gravantur magis quam quinto, septimo vero die liberantur. Plurimi vero ipsorum dolere incipiunt tertio die, confli&tantur autem quinto maxime, liberantur aut nono aut undecimo die : quicunque vero quinto dolere cœperint, & alia secundum rationem priorem ipsis affuerint, decimo quarto evadunt.* Quare crisis terminus majori ex parte erit septem dierum ab ea die, in qua cœperunt decretoria signa conspici : sed ubi apparuerit signum aliquod manifestum, ex quo morbum in augmentum descendisse cognoscamus, plerumque altero quaternario crisis fiet, cum non longius concoctio sit perficienda, atque illud tempus vigoris morbi sit proprium salutarium crisium, ut Gal. docuit, atque hoc est, quod etiam ita expressit. *Cum igitur primo die signum aliquod coctionis manifestum apparuerit, reliquis etiam omnibus periculum nullum portendentibus, tunc proculdubio sciemus, quod, in primo quaternario morbi solutionem subsequi, sit necessarium. At, si, iis signis decretoriis apparentibus, simul perfecta coctio observetur, futuro primo die decretorio crisin fieri erit necessarium.* Ex signis itaque decretoriis nedum crisin futuram conjicimus, at quo non minus tempore sit futura. Ex natura quoque morborum, cum acuta, tum longa, quos morbos Græci *brachychronicos* appellant, poterimus tempus crisium prænoscere. Quo ad tempus enim seu morborum ætatem, triplex est differentia : namque morborum alii acuti, alii longi, alii medii dicuntur : *acutus*, ait Hippoc. *in* 2. *Aphorism.* 23. *quatuordecim diebus terminatur*; etsi Galen. videatur terminum morborum acutorum diem vigesimum statuere, & mediorum usque ad quadragesimum, quos vocat *acutos ex delapsu*, seu ex *conversione*, de quibus Hippocrat. me-

Ex natura morborum.

[a] Pag. 46. lin. 5. & seq.

meminit, cum *in primo Prognost.* [a] *text.* 21. ita scripserit. *Oportet autem existimare spirandi facilitatem magnam habere vim ad salutem in omnibus acutis morbis; quicunque febres habent adjunctas, in quadraginta diebus judicantur:* & ultra hos dies, qui judicantur, diutinos & longos vocat. Ceterum, ut accuratius ex natura morborum tempus crisium pervestigemus, distinguere oportet acutos morbos in acutissimos, sive maxime acutos, peracutos, atque simpliciter acutos. Horum ait Hippoc. [b]. longiorem terminum esse, ut Gal. *in lib.* 3. *de Crisib. cap* 13. scribit, quatuordecim dierum; & illos, quippe acutissimos unico quaternario resolvi; cujusmodi sunt, angina, cholera, tetanos, synochus: atque peracutos septem diebus, cujusmodi sunt, pleuritis, phrenitis, peripneumonia, hepatitis, diaphragmatis, uterique, & stomachi inflammatio, febris ardens, synochus & alii hujusmodi multi. Ceterum acutissimorum aliqui vel etiam uno tantum die, alii duobus, alii tribus, atque alii quatuor judicantur; nunquam vero ultra hos dies producuntur, sed ante hos plures terminantur, ut apoplexia, ephemera pestilens, lethalissima phrenitis, & quæ *in Ægypto* sæpius epidemicè grassatur, quem affectum *Demelmuia* Ægyptii appellant, estque eorum morborum acutissimorum, qui paucis horis homines interimunt. Idem quoque est peracutorum, quorum terminus est dies septima, quando eorum plures antea non raro, propter morborum vehementiam, habeant judicium, uti ex Gal. phrenitis acutissima, qua Hipp. *in lib.* 3. *Epid. com.* 3. [c] *tit.* 57. quendam quarto die fuisse exstinctum, meminit; synochi itidem, & phrenitici & peripneumonici, præ inflammationis magnitudine, sæpius quarto die vel quinto judicantur. Eodem modo fit de simpliciter acutis, quod hi aliquando septimo, aut nono, aut undecimo, habent judicationem. Hoc plerumque observatur in malis crisibus, quæ natura, propter vehementiam morbi, aut propter multitudinem, aut pravissimam qualitatem humorum, vehementer irritata, ante tempus excernente fiunt, atque hoc pacto possumus in morbis crises, quando sint futuræ, prænoscere. A magnitu-

a Pag. 38. lin. 12. b Aphor. Sect. 2. 23. c Ægr. 4. pag. 1100.

Ex Morborum magnitudine.

tudine quoque morborum, necesse erit, medium intelligere, ex virium una habita cognitione, quo tempore fieri debeat crisis. Siquidem, ut docet Galen. *in* 1. *Epid.* necessarium est, ob morborum magnitudinem ac casuum vehementiam, vel cito vires prosterni, adeo ut homo moriatur, vel ad noxiorum humorum excretionem excitatas, si modo, quos invaserint, humores exsuperent, bonam sequi judicationem, sin autem exsuperentur, malam. Utrumque vero intra quaternarium fieri solet. Quo ubi in morbo aliquo vehementiam quarta die cognoverimus, non ultra septimum judicium, vel mors, producetur. De qua re Gal. *in* 1. *Epid.* dixit: *Quare fac memineris, ubi quartus, perinde ut tertius, gravia habeat symptomata, & signa, in morbo acuto, brevi exspectandum judicium esse, si paribus diebus potius invadebat, in paribus, si vero imparibus, in his, atque judicium illis, & mors in morbis exitialibus.* De *Philisco* [a], qui obiit sexta die, ait, *quarta die omnia fuisse exacerbata*, ipsumque maximo morbo conflictari, cum exitialibus urinis nigris, quo naturam exstinctam iri necessario cognoscebatur, atque id non ultra quaternarium protrahi posse, vires debiles significabunt. Ex morborum quoque motu celeri, aut tardo, accuratius & distincte magis crisium futurarum tempus poterit cognosci: namque ubi morbum judicabimus solutum iri septima die, si præter vehementiam ejus etiam celeritas observetur, poterit vel etiam quarto aut quinto resolvi; veluti motus tarditas, ad nonum aut undecimum usque retardaturum judicaret. A temporibus vero morborum, atque a coctione & cruditate longe clarius & distinctius prænoscent Medici crisium futurarum tempus, quando omnes bonæ crises aut in statu fiant, aut in augmento; intelligimus vero statum atque augmentum, non inquam morbi, sed ipsius quidem naturæ coquentis & alterantis morbum: exitiales vero aut in principio, aut in augmento, ut Galen. *in lib.* 3. *de Crisibus cap.* 10. tradidit. Quare, morbo salutari, crisin perfectam non nisi in vigore morbi exspectabimus, imperfectam in augmento. Ex quibus signa temporum exacte interstinguan-

Ex horum motu celeri aut tardo.

Ab horum temporibus.

[a] Lib. 1. Epidem. Ægr. 1. pag. 966.

guantur, quemadmodum alias ex Galeno *in primo de Crisibus* docuimus. Quare si perfecta crisis erit futura, necesse erit, augmentum morbi prius absolvi, cujus sane tempus nobis innotescet principii augmentique notitia; namque si longum fuerit morbi principium, itidem & augmentum, & vigor proportioni respondebit: imperfecta vero transacto principio. Principium autem esse illud tempus, in quo morbus omnino crudus est, nullumque vel etiam signum concoctionis illuxerit, quod cum cœperit, augmentum esse, & durare, quoad perfecte concoquatur morbus, Galen. *in primo de Crisibus, cap.* 8. *& in primo, de totius morb. temp. cap.* 3. scriptum reliquit. In exitialibus vero crisibus, diximus, vel principium vel augmentum esse attendendum: in vehementissimo morbo, cum prælanguidis viribus, crisis non superabit principium, neque primum quaternarium; cum robustis vero augmentum attingit. Quare in robustis crisis fiet in augmento: natura enim non succumbet morbo, non aliquo pacto ab ipsa alterato.

Ceterum hæc erit servanda regula, ut distinctius diem, vel etiam in qua crisis fiet, prænoscere queamus. Quippe a conspectis signis vel salutaribus, vel exitialibus, futuro primo quaternario judicium fore exspectandum. Tanto enim temporis spatio in salutaribus morbis utens natura solet morbum alterare, quoad excernere critice possit; atque toto ipso itidem tempore morbus solet naturam robustam ad pugnam irritare, aut debilem exstinguere, ex quo merito Hippoc. *in* 3. *Prognost* [a]. *text.* 2. dixit: *Simplicissimæ enim febres, ac signis firmatæ securissimis, quarto die aut citius desinunt.* [b] *text.* 4. *Teterrimæ vero, ac signis affligentes difficillimis, quarto die aut citius interimunt:* aitque *primum impetum hunc in modum finiri,* [c] *text.* 4. Ubi vero natura maximum habuerit irritamentum, maximo morbo in principio succumbet. Galen. vero *in lib.* 1. *de Diebus decret. cap.* 12. vel etiam horam nos posse cognoscere, eamque ex accessionis temporum accurata observatione, scripsit. Namque si statim morbo invadente, id est, in principio accessionis, æger vehe-

a Pag. 43. lin. 54. b Pag. 44. lin. 1. c Ibid. lin. 2.

vehementer refrigeretur, exempli gratia, ut vix ad calorem reduci queat, calorque diutissime absit, pulsus sit exiguus aut nullus, aut malus appareat, motus pigritia, vel somnus veternosus, aut aliud quippiam observetur; vel si principium accessionis fuerit moderatum, & in statu postea deliret, vel cum impetu exiliat, vel resolvatur, vel comatosus, aut multum inquietus, aut magnitudinem febris non toleret, sed vehementer inardescat, vertiginosus, aut capite doleat, cordisque morsus; aut si moderate in principio & in statu se habuerit, necesse erit ipsum mori in declinatione, quæ cognoscetur, si aderit animi deliquium, sudores inæquales, frigidi, vel circa caput solum, vel cervicem, vel pectus, pulsus obscurus exiguus, & his similia, proculdubio mors ac judicium erit in ea hora, qua fiet accessionis declinatio. Ex coctione etiam & cruditate tempus crisium poterimus conjicere, atque ex signis indicatoriis; siquidem in salutari morbo nunquam fiet crisis, nisi signa, in aliquo dierum decretoriorum, coctionis apparuerint, quæ plerumque ita conspecta in proximo decretorio die judicium ostenderunt: in morbis quidem salutaribus, magnis, inceptam coctionem tempore unius quaternarii solet natura absolvere. Quodsi in die indicante signum coctionis conspectum fuerit, in proximo decretorio erit crisis. Quod Hippocr. *in lib. 4. Aphorism. 71.* ita docuit. *Quibus in febribus die septimo judicium fit, iis nubeculam obtinet urina quarto die rubram, & alia secundum rationem.* Quod præceptum Gal. secutus *in lib. 3. de Crisibus cap. 4.* ait: *Cum igitur primo die signum aliquod coctionis manifestum apparuerit, reliquis etiam omnibus periculum nullum portendentibus, tunc proculdubio sciemus, quod in primo quaternario morbi solutionem subsequi sit necessarium.* Ex quo colligimus, ubi manifestum apparuerit coctionis signum in aliquo dierum decretoriorum, in altero proximo succedet judicium, quod per quaternionem natura reliquum humoris cruditatis absolvat, quodque non minori tempore facere potest: proinde si, ut ait Galen. *in eodem lib.* ægrotus neque secundo die manifestum coctionis signum habuerit, neque tamen perniciosum signum adfuerit, sed omnia

Ex coctione & cruditate & signis indicatoriis.

sint

ſint abſque periculo, ſervabitur ſane, ſed non in primo quaternario integre, at in ſecundo, quippe primo ſecundi quaternarii die critico, qui erit vel ſextus vel ſeptimus. Eodem modo, ſi ſeptimo appareat manifeſtum ſignum coctionis, ad undecimum magis, quam ad decimum quartum, fiet criſis. Quod judicium perpetuo fiet, ſiquidem morbus ſit ſalubris, & neque ejus acumen, neque magnitudo feſtinet, atque error aliquis circa ægrotum admittatur, ſtatûs tempus criſis exſpectabit, id eſt perfectam coctionem. Si vero propter morbi magnitudinem, vel motus celeritatem, vel propter aliquod aliud natura irritetur, ante ſtatum, atque inordinato tempore fiet. Ceterum æque tamen verum erit, ſi in uno dierum decretoriorum, præſertim indicium, vel ſalutare ſignum vel exitiale apparuerit, poſt quaternarium in altero die decretorio judicium fiet. Ceterum, ut dictum eſt, magnitudo morbi, motus celer aut tardus, errores commiſſi, ſunt maxime attendendi; cum horum cauſa ſæpius criſis indicio non reſpondeat. Quorum exempla plura poſuit Galen. *in libro nuper citato*. Atque hæc erant in hoc libro ſcribenda.

FINIS SEXTI LIBRI.

PROSPERI ALPINI

LIBER SEPTIMUS.

CAP. I.

De particularibus humorum excretionibus ad prædictionem.

ACTENUS in præcedenti libro Dierum Decretoriorum, atque Crisium cognoscendarum rationem tradidimus, ad illustrandam hanc prædicendi methodum, a naturalis facultatis statûs observatione depromendam. Cum ex omnibus, ut dictum est, naturalis hujus potentiæ (circa quam nunc cognoscendam versamur) quatuor functionibus, concoctoria atque excretoria præcipuam ac maximam ad prædicendum viam aperiat; merito, ad harum præsertim notitiam, crisium, & dierum criticorum cognitionem præmisimus, atque nunc omnium Excrementorum particulares Excretiones, & Abscessus accurate considerabimus. Tum quod ex ipsis rursum, concoctio, cruditas, ac malignitas morborum nobis innotescat, tum etiam, quod ab ipsorum excretionis modo, natura quando bene ac salubriter humores moveat, & transmittat, atque excernat, & quando male iufausteque id agat, cognoscimus. Quare primo, ut quo ad vires hanc nostram prædicendi rationem illustremus, de præsagio a Sanguinis Excretione agemus, & postea, a Sudoribus, Vomitionibus, Dejectionibus alvi, Urinis, Sputis, atque Abscessibus.

CAP. II.

De prædictione a salubri sanguinis excretione.

QUOD in morbis acutis vehementibusve sæpissime observatum sit, repente aut ex naribus, aut ex hæmorrhoidibus,

dibus, aut ex alvo, aut ex utero in mulieribus erumpente copioso sanguine, ægrotos sanitati fuisse restitutos; ideo naturam in hoc Medici cœperunt imitari, sanguinem copiosius in morbis mittentes. Qua ratione Hipp. persuasus hujusmodi remedium in omnibus acutis vehementibusque, sive magnis, febribus, aut viscerum inflammationibus, *in lib. 4. de vict. rat. in acut.* [a] *text.* 19. (de quibus ibi agit) hisce verbis maxime commendavit: *In acutis morbis sanguinem detrahes, si vehemens morbus videatur, florueritque ægrotantis ætas, & virium adfuerit robur.* Hocque remedii genus Medici nedum naturæ imitatione invenerunt, sed quibusdam etiam animalium exemplis perdocti, præsertimque *hyppopotami*, equi marini, ut Plinius est Auctor, qui ingluvie obesus crus in arundinis stipitem acutissimum adigens, venam quandam vulnerando, copiosius sanguinem effundit, atque ita fuerit ipsius corporis plethoram tollere solitus. Non dissimili quoque argumento cœperunt Medici humores, aut per alvum purgatoriis medicamentis, aut vomitoriis per vomitum, aut sudoriferis per copiosos sudores, aut diureticis copiosiorem urinam moventes per vesicam, purgare.

Quare cum natura sæpius excernendo copiosum sanguinem soleat multos morbos resolvere; proinde inprimis de his sanguinis spontaneis seu spontefactis evacuationibus, seu excretionibus, agendum duximus: quoniam non eæ omnes bonæ sunt, minimeque ægrotos liberant a morbis, veluti etiam non omnes aliæ excretiones, aut per alvum, aut per vomitum, aut per sudorem, aut per urinam; neque omnes abscessus liberant a morbis, sed quidam tantum, qui merito a nobis primum cognoscendi erunt, ac ab aliis non salutaribus distinguendi. Nunc itaque nos de iis sanguinis excretionibus agimus, quæ bonæ exsistunt, salutemque perpetuo ægrotis futuram pollicentur, & postea de malis, quæ plerumque exitium præmonstrant.

Inter vero excretiones sanguinis, ea præcipua esse ad prædictionem videtur, quæ in febribus continuis acutis & vehe- Sanguinis excretio per nares.

 men-

a Pag. 396. lin. 33.

mentibus e naribus sæpius erumpit, quam Græci *hæmorrhagiam* appellant, nostri eruptionem sanguinis e naribus: atque hæc in morbis fit, ubi sanguis multus per nares effluit, & evacuatur. Galen. enim *in 3. libro Prorrheticorum com. 75.* ait, succos ad caput recurrentes, calidos quidem & tenues, desipientias & sanguinis eruptiones facere: at *in 1. Epidem. com. 1. text. 9.* sanguinem ipsum sursum, incitatum calore, efferri in caput, a quo necesse est inflari, ac reserari venas, ac etiam rumpi ob spiritus copiam: atque *in eodem libro* scripsit, sanguinis e naribus eruptiones in ardentibus & febribus ob dominantem fieri flavam bilem, quæ sanguini permista, postquam sanguinem deusserit, cum eo multum ad caput calorem subvehens, venis narium disruptis, sanguinis efficit eruptiones.

Ex quibus constat non nisi ex calidiori sanguine, vel bile ei admista, fieri; atque non nisi in corporibus calidioris temperamenti, atque in calidioribus morbis, atque acutis fieri, cujusmodi sunt febres synochæ atque continuæ ardentes, quod Galen. *in eodem lib. com. 2. text. 66.* affirmavit, dicens, eruptiones sanguinis in ardentibus febribus, ob caloris copiam, humoribus ad caput sublatis, fieri. Hinc Hippoc. *in 6. Epidem. com. 3.* [a] *text. 21.* ait: *sanguinis de naribus profusio, aut iis, qui subvirides, nigrique sunt, aut iis, qui rubri & virides, aut subviridibus*; quod propter calidiores humores sint his eruptionibus obnoxii: propter quam etiam causam Hipp. postea [b] *text. 25.* dixit: *Cum venere uti incipiunt, aut hircire, sanguinis profluvio laborare*; quippe pueros, cum propter multum, tum calidiorem sanguinem, quo exsuperant. Ab hisque causis ægroti solent in hæmorrhagiam incidere, iique præsertim, qui ob calidius temperamentum plurimo sanguine, & calidiori abundant, & non nisi in morbis, ab iisdem humoribus effectis, quales sunt, ex Galeno, febres omnes continuæ, ac vel etiam ex intermittentibus tertianæ, at nunquam quartanæ. Addimus omnes internas inflammationes præcordiorum, præsertimque hepatis & lienis, diaphragmatis, ac stomachi, & aliquando pleuritides, phrenitides, rarissime aut nunquam lethargos, ac vel

a Text. 17. pag. 1175. b Text. 18.

vel etiam peripneumonias. In his itaque morbis hujusmodi hæmorrhagiæ, seu sanguinis eruptiones erunt attendendæ. Sed his præmissis ad prognosin declinemus. Itaque hæmorrhagiæ, & aliæ omnes, quæ per alias partes fiunt, excretiones sanguinis; (scilicet per uterum in mulieribus, in viris per hæmorrhoidas, & aliquando per stomachum, quæ tamen raro bonæ videntur, Hipp. *in lib.* 7. *Aphor.* 37. ita scribente: *Quicunque evomunt sanguinem, si sine febre quidem, salutare, si vero cum febre, malum*; nihilominus sunt aliqui sanguinis etiam vomitu excretione a multis morbis judicati:) in duas differentias distinguuntur, quippe in *bonas*, *criticas* & nostris judiciales vocatas, quæ duplicis quoque sunt differentiæ, nimirum sunt quædam perfectæ, quod perfectè judicent morbos, & quædam imperfectæ, quod imperfectè judicent; & in *malas*, *symptomaticas* dictas: quidam addunt medias, quæ medium locum habere videntur, inter criticas & symptomaticas: quas contineri sub criticis imperfectis alias demonstravimus. Nunc de criticis; cum hæ perpetuo salutem præmonstrent, perfectæ subito, & imperfectæ temporis spatio. Criticæ itaque eruptiones sanguinis & optimæ, quæ salutem certam ægrotis præmonstrant, hisce notis nobis innotescent. Primo quod nunquam crudo morbo appareant, sed perpetuo cum signis coctionis; atque ob id perfectæ in statu morbi, imperfectæque in augmento, ubi quædam manifesta non omniaque coctionis signa illuxerint. Itaque necessario ad salutarem hæmorrhagiam, & ad quamcunque aliam bonam sanguinis excretionem, debent primum signa coctionis animadverti, quibus una si sanguis excernatur, utile erit, teste Galeno *in lib.* 3. *de Crisibus cap.* 7. de qua Hippoc. *in quarto*, *de vict. rat. in acutis*, [a] *text.* 10. habet. *Et si ex naribus fluxerit sanguis, solvitur ægritudo, atque si sudores supervenerint judicatorii, legitimi, cum urinis albis, crassis, & levibus subsidentiis.* Sed aliquis forte objiciet *Metonem* [b] nobis, & illum [c], qui *in Dealcis horto* decumbebat, alios, qui, cum excrementorum cruditate, sanguinis fluxu fuere

Sanguinis criticæ eruptiones quomodo innotescunt.

Cum signis coctionis.

[a] Pag. 396. lin. 21. [b] Lib. 1. Epidem. Ægr. 7. pag. 983. [c] Lib. 3. Epidem. Ægr. 3. pag. 1066.

re judicati, & quidem critice. In *Metone* urinæ fuere nigræ, & cum nigris ſedimentis; & in altero, tenues, cum craſſioribus ſedimentis, nedum crudiſſimum morbum, ſed neque parum malignum declarabant. De hac re alias egimus, & diximus, tantum poſſe copioſam ſanguinis eruptionem ad judicandos morbos, ut vel etiam in principio, nullis ſignis coctionis conſpectis, apparens, ſæpius liberet ægrotos. Quod Galen. de *Metone* expreſſit, dicens: *Sane enim a ſola videtur ſanguinis eruptione & judicatus & ſervatus, quamvis non omnino tuta ſigna haberet.* Excretio itaque ſanguinis, tametſi optima ſit, ac certiſſime ſalutem nunciet, quæ morbo jam concocto apparet, quæque etiam ob id in ſtatu apparet, etiam cum ſignis cruditatis in principio morbi, non eſt ſpernenda. Quod etiam in *muliere moroſa* [a] viſum eſt, quæ, cum urinis nigris, menſium profluvio fuit ſanata, etſi Galen. dixerit, earum urinarum nigrum colorem nihil attuliſſe periculi, quod a retentis menſibus, qui fuerant melancholici, eo modo colorarentur urinæ: quod ſi verum etiam de *Metone*, qui, iiſdem nigris exſiſtentibus, eruptione ſanguinis fuit judicatus. Quam rem Hippocr. nobis expreſſiſſe viſus eſt in 1. *Epid. Comm.* 2. [b] *text.* 56. quum ibi ſcripſerit. *Ictericis factis in febribus, ſexta die, eruptionem ſanguinis profuiſſe*; eo die vero viſam ictericiam malam docet Hippocr. *in* 4. *Aphoriſm.* 62. qualis fuit in *Hermocrate* [c]: & *in text.* 67. [d] dixit: *cum urinæ tenues eſſent in Antiphonte Critobuli filio, erupiſſe ſanguinem & poſtea ſanatum fuiſſe.* Quod vero ſanguinis excretiones hanc habuerint prærogativam, ut ita dixerim, quod etiam in crudo morbo ſalutem præmonſtrare ſoleant; cum ceteræ aliæ per vomitum, vel ſudorem, vel purgationem alvi, tunc temporis apparentes, ſymptomaticæ ſint: hoc propterea fieri crediderim, quod ſanguis per venas apertas poſſit commode quocunque tempore vacuari, nullaque egeat ſanguis præparatione, qua egent cæteri humores, ſi debeant per alvum ſubduci, vel per vomitum, quæ in his tam facile non fit, propter ipſorum craſſitiem, aut lentorem, aut ve-

a Lib. 3. Epid. Ægr. 11. pag. 1108. b Pag. 951. lit. F. c Lib. 3. Epidem. Ægr. 2. pag. 1062. d Lib. 1. Epidem. Sect. 2. pag. 953. lit. A. B.

venarum angustiam & obstructionem; atque hanc esse causam colligimus, propter quam Medici in principiis morborum non debeant uti purgantibus medicamentis, ut Hippocr. scripserit *in Aphorism.* [a] *Concocta medicari oportere, neque cruda, nisi materia turgeat.* In evacuatione vero, quæ per venas apertas fit, nullam merito exspectamus concoctionem; & hinc Medici, secta vena in morbis acutis, in principio, mittunt sanguinem; hinc & spontaneæ sanguinis vacuationes bonæ erunt. Addatis, sanguinis eruptiones copiosas nedum utiles fieri, propterea quod sanguis malus una excernatur, sed etiam quoniam ejusdem sanguinis vacuatio universum corpus refrigerat, caloremque transpirabilem, & corpus difflabile facit. Quare hac ratione excretiones sanguinis optimæ erunt, quæ in statu apparent, plane cocto exsistente morbo; sed neque eæ, quæ cum cruditatis signis fiunt, erunt plane abhorrendæ & timendæ. Et præsertim, quæ copiose & large fluunt, quæ erit secunda conditio, optimam sanguinis eruptionem indicans. De quibus Hippoc. *in libro secundo Epidemior.* [b] ita habet: *Largæ de naribus eruptiones sanguinis liberant fere.* De quibus Galen. de *Metone* locutus ait: *Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberet.* Rursum Hippocrat. *in primo libr. Epidemiorum Comm.* 2. [c] *text* 63. dixit: *Febribus autem ardentibus hæc accidebant. Quibus rite & largiter sanguis per nares erupit, ea de causa maxime servabantur. Nec ullum novi, si recte ei erupisset sanguis in hoc statu, quemquam mortuum. Nam* Philiscus *quidem* Epamenon, & Silenus, *quibus parum quarta die & quinta e naribus stillavit, mortem obierunt.* Et postea [d]. *Erant qui sexta die morbo regio afficerentur, sed his purgatio profuit per vesicam, vel turbata alvus, vel larga sanguinis eruptio: ut* Heraclides, *qui apud Aristocydem decumbebat, cui per nares sanguis erupit, alvusque fuit turbata, & per vesicam est purgatus.* Et [e] *sanguis autem plurimis erupit, præcipue adolescen-*

Largæ sanguinis eruptiones quando bonæ.

[a] Sect. 1. Aphor. 22. [b] Sect. 1. pag. 1005. sub lit. A. [c] Pag. 951. lit. E. [d] Ibidem, sub lit. F. [e] Ibid. sub. lit. G.

scentulis & adultis, quorum periit maxima pars, quibus sanguis non erupit. Et de mulieribus etiam sanguinis excretione judicatis, ita: [a] *Plurimis itaque menses in febribus apparuerunt. Quibusdam e naribus sanguis erupit, & multis virginibus id tum primum accidit. Nonnullis simul & sanguis e naribus, & menses apparuerunt, quod in Detharsis filia virgine tum primum animadversum est, largeque ex naribus sanguis profluxit.* Ex quibus sanguinis largas excretiones optimas esse, morbosque judicare demonstratur. De qua Hippocr. *in secundo Epidemior. sect. prima* [b] *text.* 16. ita habet: *Fluxus sanguinis largi ex naribus solvunt multa, ut Heragoræ.* Quomodo *in libro quarto Epidemiorum* [c] *mulierem*, cui sanguis ex naribus quinta sextaque fluxit, die septima fuisse judicatam, meminit. Atque hæc erit una ex præcipuis notis optimarum excretionum, ut, inquam, large erumpant. Attamen videndum erit, ne sæpius, larga ipsarum copia, eæ nos decipiant, putantes optimas criticasque esse excretiones, cum malæ potius sint. Nam sæpius largis sanguinis eruptionibus plures exstincti sunt. Etenim consuevisse in morbis vehementibus, morbo adhuc exsistente crudo; immoderatas inanitiones fieri, Galen. *in libr. de præsag. ad Posthumum* memoriæ prodidit; propterea sæpius cogi medicos, eruptionem cohibere, uti Galen. fecit in *juvene Romano*, in quo sanguis ad pondus librarum quatuor cum dimidia fluebat e naribus.

De quibus immoderatis eruptionibus in sequenti capite nos, DEO volente, accuratius. Nunc necessario tradenda sunt signa, ex quibus largas bonas excretiones a malis distinguamus; quæ hæc erunt: præter alia bonis omnibus communia, ægrotantium facilis tolerantia, & ipsos robustiores reddi, leviores, quod si siticulosi fuerint, ut non amplius sitiant, & febris tollatur, symptomataque tollantur, aut diminuantur, pulsusque meliores, vehementiores, æqualiores, & ordinatiores evadant. Memini proximo anno elapso, in quo me a febre quartana sanguinis copiosa excretio, in qua ad minus sex libræ sanguinis profluxerunt, critice liberavit, inter alia signa post

Sanguinis largæ excretiones bonæ, quomodo a malis distinguantur.

a Lib. 1. Epid. Sect. 2. p. 953. sub lit. B. b Pag. 1005. lit. A. c Pag. 1131. text. 27.

post illam copiosam excretionem, omnibus fere immoderatam visam, observata, me nihil prorsus sitiisse, cum antea perpetuo, vehementerque, sitirem, nullumque languorem virium sensisse, levioremque ac viribus firmiorem evasisse, quæ, contra opinionem fere omnium Medicorum, mihi spem certam salutis videbantur polliceri, speravique exinde, eam sanguinis copiam fore criticam, neque ullo pacto timendam, etsi majori ex parte, tussi repente oborta, sanguis profluxerit. Quare iis notis copiosam criticam sanguinis eruptionem distingui a symptomatica mala sciemus.

Tertia conditio criticarum salubriumque sanguinis eruptionum est, quod diebus criticis appareant. Hisce enim diebus, a nobis alias dictum est, conspectas excretiones, vel bonas vel malas, firmius judicium habere, & ad salutem, & ad mortem præsagiendum. Ex quo merito Auctor *Coac. præsagiorum in lib. 4. text. 45. & in 5. lib. Coac. præsag. text. 2.* ait: [a] *Acuti morbi judicantur sanguine fluente e naribus, & sudore multo.* Et [b] *die septimo, nono, & quartodecimo, sanguinem e naribus ut plurimum febres resolvere.* Quarta, ut in aliquo dierum judicatoriorum excretio fuerit præindicata. Solet enim natura in die indice modicum aliquando sanguinem excernere, quod est indicium in altero die decretorio hæmorrhagiæ copiosioris futuræ. In *Metone* [c] quarto die bis de nare dextra paulatim fluxit, & altera die affatim multus profluxit, quo fuit judicatus. Addamus quintam, quod excretio cum ideæ, naturæque morbi, tum ægrotantis, victus anteacti, temporum, præsentis constitutionis anni temporum, atque cœli naturæ respondeat. Dictum alias a nobis est, quod sanguinis excretiones sint aptissimæ vacuationes in omnibus morbis acutis, cum febribus, omniumque maxime in synochis, atque ardentibus, in inflammationibus hepatis, lienis, diaphragmatis, non raro in pleuriticis ac in phreniticis. Quare in hisce morbis probe & utiliter spectantur sanguinis excretiones, veluti in aliis affectibus ita non utiliter: quæ itidem hac ratione uti-

Bonæ si diebus criticis appareant.

Si morbi ideæ & naturæ ægrotantis conveniant.

a Text. 150. b Text. 152. c Lib. 1. Epidem. Ægr. 7. pag. 983.

utiles erunt in corporibus omnibus, quæ plurimo ſanguine eoque calidiori exſuperant; & propterea, ſi præceſſerit victus bilioſorum ciborum, plurimaque calidioris ſanguinis ſigna, aut æſtus ſit, vel calida conſtitutio, vel in cœlo calidiori & alia adſint, & quæ generationem bilioſioris ſanguinis adjuvent, optimum erit, erumpere ſanguinem in prænarratis morbis. At quinimo in ipſis ſanguinem non erumpere, non leve eſſe malum, Hippocrates, *in primo Epidemiorum, Comm. 2.* [a] *text.* 17. ita docet. *Sanguis autem plurimis erupit, præcipue adoleſcentulis, & adultis, quorum periit maxima pars, quibus ſanguis non erupit.*

Si locis affectus congruant.

Sexto oportet has optimas excretiones locis affectis congruere, ita, ut aut e directo, ut divertant, probeque a parte affecta vacuent, aut ex oppoſito, ut revellant. De his Hippocrat. *in Aphoriſmis* [b]. *Inſanientibus ſi varices, vel hæmorrhoides ſupervenerint, inſaniæ ſolutio.* Et in libro quarto [c]: *Inferne vero niger ſi dejiciatur, bonum:* & Galenus in comment. *Revera enim jam factæ melancholiæ maximum eſt remedium ſanguinis ex his venis, quæ hæmorrhoides appellantur, profluvium.* Et in libro quinto. [d] *Mulieres ſanguinem evomentes, ſi menſtrua eruperint, morbi ſit ſolutio.* Hinc Medicis uſus eſt familiaris ad inſanientes, ſanguinis vacuationes, per hirudines, appoſitas venis hæmorrhoidibus appellatis. Quod in illis, qui eas venas amplas habent, omniumque maxime, ſi per ipſas alias fluxerit ſanguis, eſt utiliſſimum; ſi modo plurem neque paucum ſanguinem, ut plerique Medicorum faciunt, quibus raro hujuſmodi vacuatio propter hanc cauſam utilis ſuccedit, evacuent.

Ut vero humores divertant, atque ſimul evacuent a parte affecta, optima erit excretio, cum natura tum arte facta, e directo lateris affecti; quam Galen: *in libro de curat. per ſang. miſſionem*, vacuationem maxime commendat, & κατ'ἴξιν vocat, id eſt, directe factam, ut hepate læſo ſanguis ſi e dextra, & liene, ex ſiniſtra effluat. De qua Hippocrates, *in libro ſecundo Epidemiorum, Comm.* 3. [e] *text.* 13. *ſecundum rectum, & laterum*

a Pag. 951. ſub lit. G. b Lib. 6. Aphor. 21. c Aphor. 25. d Aphor. 32.
e Pag. 1027. lit. D.

rum tenſio doloroſa, & tenſiones hypochondriorum, & lienis elevationes, ex naribus fluxiones: & in libro quarto *Epidemiorum.* [a] *Horridi, anxii, cibum averſantes, bilioſi, ſanguinem fundentes, ſplenici doloroſo modo ex ſiniſtra parte plurimi.* Hinc eruditiores Medici in pleuriticis ſanguinem ex eodem latere mittunt, minimeque ex oppoſito.

Septimo optima hæmorrhagia vel ſanguinis excretio erit, a qua morbus aut omnino tollitur, aut ſaltem diminuitur, ægrotique allevantur, tolluntur, aut minuuntur itidem ſymptomata; cujuſmodi excretio viſa eſt, quam Hipp. cum in *Heropytho*, tum in *Lariſſæ Virgine* obſervavit. De *Heropytho* [b] ita habet: *Quadrageſimo multum ex naribus ſanguinis erupit, menteque conſtitit, magis ſurdus quidem, ſed non perinde fuit, febres fuerunt remiſſæ.* Et de *Lariſſæ virgine.* [c] *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, at mox ſudavit toto corpore multum & calidum ſine febre, eſt judicata.* Propterea optima erit, aut quæ totum morbum & ſymptomata ſolvit, vel diminuit. Galen. ſcribit 2. *lib. de motu muſculorum cap.* 6. ſe vidiſſe hominem una cum febre, tredecim dies delirum, per nares plurimo ſanguine vacuato, ſtatim convaluiſſe, ad mentemque ſubito rediiſſe. Hippoc. optimam eſſe, quæ ſurditatem ſolvit, *in Aphoriſmis* [d] docet, & Auctor *Prorrheticorum* [e] ait: *Quibus capitis dolores, cervicis labor atque totius corporis cum tremore infirmitas, hæmorrhagica ſolvunt. Ceterum & tempore iſta ſolvuntur.* His addo ægrotantes, qui plurimum ante ſitiebant, ſiti liberari, quod ad criticam ſanguinis excretionem maximum eſt; quoniam optimus ſanguis multis, non critice erumpens, nimirum ſiccando, ſitim inferre ſolet: contra criticus refrigerando febrilemque calorem compeſcendo, & difflando corpus, ſitim tollere, ac forte etiam, quod viſcera humectentur ea ratione, quod a calore amplius non hauriatur humor. Hipp. *in libr. quarto Aphor.* 27. ita habet: *Quibus per febres ſanguinis quacunque ex parte copia eruperit, cum reficiuntur, alvi*

Si juvent.

a Pag. 1129. lit A. b Lib. 3. Epidem. Ægr. 9. pag. 1106. c Ibid. Ægr. 12. pag. 1110. d Sect. 4. Aph. 60. e Lib. 1. text. 152.

alvi his humectantur. Demum ab optima ſanguinis vacuatione, ut dictum eſt, ægroti robuſtiores, faciliuſque reſurgentes, & pulſus meliores evadunt. Atque hæ notæ erunt optimæ cujuſvis ſanguinis excretionis, vel per nares, vel per vomitum, vel per alvum, vel per uterum, vel per hæmorrhoides.

Cap. III.

De malis exitialibuſque ſanguinis eruptionibus.

Sanguinis excretiones judicantur malæ, ex nullis ſignis coctionis apparentibus.

CONTRARIIS notis nobis ſanguinis excretiones malæ, exitium denotantes, innoteſcent. Quæ profecto hæ erunt; quippe prima, ut hæmorrhagiæ, aliæque excretiones ſanguinis, nullis conſpectis ſignis coctionis; (etſi nuper fuerit demonſtratum, largas eruptiones ſanguinis optimas, aliquando etiam, crudo morbo exſiſtente, bonas eſſe:) attamen, ni bona illuxerint ſigna, judicium faciunt difficile: quæ excretiones, ſi una cum perniciosis ſignis apparuerint, aut ipſas ſequantur, exitium portendent.

Ex perniciosis ſignis aut antegreſſis, aut concomitantibus aut ſubſecutis.

Ante itaque eruptionem ſanguinis præceſſiſſe, aut perniciosa in excrementis ſigna, uti nigredinem in urinis, cum ſedimento nigro, turbidas eaſdem urinas, ſubjugales, non clareſcentes, vel tenues aquoſas; vel vomitus fœtidos, virulentos, verſicolores, nigros; aut nigraſque itidem dejectiones, ac colliquationes, peſſimum eſt; aut pernitioſa aliqua ſymptomata, de quibus nos ſuperioribus libris ſatis accurate egimus, aut antegreſſa ſint, vel ex iis aliquod pravum una cum hac eruptione apparuerit, aut hanc ipſam conſequatur, exitium præmonſtrabunt. De his *in libro* 3. *Porreth.* [a] *text.* 35. legitur. *Si ex naribus ſanguis erumpat, cum ſudores vel fuerint vel pervenerint, perfrictionem quidem ferunt, ſed indicat malum eſſe morbum:* ac cum perfrictio tum in extremis fiat, tum per totum corpus, *gravior, difficiliorque, quæ per totum corpus eſt.* Et [b] *poſt ſanguinis eruptionem dejectiones nigræ, malæ: pravæ autem prærubræ; & ſi quarto die talis eruptio fiat.* Et Galen. *in*

a Lib. 1. text. 126. *b* Ibid. text. 127.

in Comment. sequentis textus dixit, omnes sanguinis eruptiones cum desudatione malignas esse. Et [a] *post modicam sanguinis eruptionem, nigramque dejectionem, in acutis morbis, surditas, malum est; sanguinis dejectio in his perniciosa, surditatem vero solvit.* Nos tamen vidimus in homine robustissimo Bononiensi, febre acuta maligna vexato, perpetuo a primo die ad quartum decimum usque, qua die fuit sanatus, hæmorrhagiam continuam, in qua ad minus singulis diebus sanguis ad libram exibat, quæ hæmorrhagia cum usque ad septimum perseverasset, nosque ab ea timuissemus, ad cohibendam quibusdam medicamentis usi, non amplius e naribus fluxit, sed cœpit per alvum eodem modo profluere, una cum copiosa diarrhœa biliosa, quam itidem a primo die usque ad decimum quartum copiosam, & fortem assiduam habuit, quæ excretiones usque ad decimumquartum, quo die perfecte fuit judicatus, ut dixi, eodem modo perseverarunt. Atque hic non nisi ob maximas vires fuit servatus. Et rursus Auctor *Prorrheticorum* [b] *in 2. lib. text. 6.* dixit: *Si intercepta alvus, parva, nigra & in spiras circumducta, ad necessitatem dimiserit, & per nares eruptio fiat, malum.* Galen. in commento ait, hoc modo, qui sunt siccati atque arefacti a calore febrili, vacuationes ferre non posse: & *in 2. libr. Coac. præsag.* [c] *sect. 2. text. 1. Profluvium sanguinis e naribus, & paucus sudor cum refrigeratione, malum:* & *in* [d] *4. libr. Quæ diebus criticis perfrictiones fiunt vehementes a sanguinis profluvio, pessimæ.* Ex his itaque apparet eruptiones sanguinis, cum malis signis, malas esse ac perniciosas. De quibus Hippoc. *in libr. 3. Epidem.* [e] ait: *Nec non decretorii aliud in ita habentibus ullum apparebat, neque sanguis rite perfluxit, neque alius consuetus abscessus fiebat decretorius.* Quare sanguinis eruptiones cum malis signis sunt pernitiosæ. Non minus, quæ neque morbi ideæ, naturæ ægrotantis, cæli constitutionis, temporis anni, ætatis, victus anteacti, temperamento, respondeant. In frigidis enim morbis, ac pituitosis, nunquam eruptio sanguinis bona erit, sed perpetuo mala. Tertio, quæ neque locis affectis

Si neque morbi ideæ neque naturæ ægrotantis respondeant.

[a] Lib. 1. Prorrhet: text. 129. [b] Lib 1. text. 41. [c] Text. 40. & 342. [d] Text. 326. [e] Pag. 1085. lit. F.

Neque locis affectis congruant. ctis congruit hæmorrhagia mala erit, quam rem expressit auctor *Prorrheticorum* [a], dicens: *sanguinis ad latus diversum eruptiones malæ, ut, si cum lien magnus fuerit e dextra nare fluat, atque res in hypochondriis ita habet.* Qua ratione damnatur etiam sanguis, per vomitum excretus, in febribus ab Hippocrate *in Aphorismis*, sed præsertim nigri sanguinis, omniumque maxime in extenuatis corporibus, de qua re *in libr.* 4. *Aphorism.* 23. ita habet: *Quibuscunque ex morbis acutis aut diuturnis, vel ex vulneribus, sive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, sive uti sanguis niger, desuper exierit, postridie moriuntur.*

A quibus ægri nihil juvantur. Quarto mala est sanguinis excretio, a qua ægri nihil juvantur, aut alterantur; pessimaque, qua in deterius mutantur. Quod sit talis excretio unum ex judicatoriis non judicantibus, lethalis judicii. Ait enim Gal. in 1. *prorrhet.* [b] judicatoriorum non judicantium alia quidem esse lethalia, & alia judicatu difficilia: quæ vero in contrarium repunt, sunt lethalia. Addatis, pulsus satis aperte demonstrare harum excretionum malignitatem, cum ipsi languidiores, inæqualiores, & longe pejores reddantur. Demum ex quantitate quoque sanguinis hanc eandem malam excretionem cognoscemus; quippe quo aut immoderatius profluat, aut minus, quam deberet, aut non totus confertim, sed per intervalla, uti fit in crisibus imperfectis. Immoderatius effluere, nunquam bonum, sæpe malum, quod calorem innatum maxime diminuat, & propterea facile natura morbo succumbit. Hinc Auctor *Prorrhet.* [c] scripsit, *a multa sanguinis eruptione alvos male affici*, quod nimis refrigerentur: & postea [d]. *In judicatoriis perfrictionibus sanguinis eruptiones vehementes, pessimæ.* Quod maxime refrigerent corpora, nimirum addendo frigus frigori. Hinc frigora non recalescentia & in debilibus rigores esse pernitiosos, Hippocrat. [e] statuit. Ita etiam quorum corpora immoderatius, *sanguine fluente*, vacuantur, *alii in lethalem desipientiam, alii in convulsiones pernitiosas* delabuntur, ut Hipp. *in* 7. *Aphorismorum* [f] docuit. Aliquando, quod fit in morbis non vehementibus, ita ægri refrigerantur, ut in hydropem

Ex pulsibus.

Ex sanguinis excreti quantitate.

a Lib. 1. text. 125. b Vide & Hipp. Lib. 2. Epidem. Sect. 1. pag. 999.
c Lib. 1. text. 133. d Ibid. text. 134. e Ibid. text. 65. f Aphor. 9.

dropem veniant; plures enim observati sunt ea de causa hydropici. Quam rem Galen. *in lib.* 2. *Aphor.* 72. hisce verbis nos docuit, dicens. *Sanguis enim cum supra modum, aut ex utero muliebri, aut ex venis, quæ hæmorrhoidæ appellantur, aut ex ulcere fluxerit, tunc vel omnes, vel plurimas operationes, ii, qui ita affecti sunt, offensas habent. Nonnulli vero ipsorum non modo hæc patiuntur, verum etiam aqua inter cutem corripiuntur.* Non minus vero paucæ, quæ stillatim fiunt, atque incipientes, statim desinentes, de quibus in sequenti capite agemus, pernitiales exsistunt.

CAP. IV.

De sanguinis excretionibus paucioribus, statim desinentibus, atque de stillis sanguinis e naribus, quidque in morbis acutis præsagiant?

SANGUIS e naribus, aut ex aliqua alia parte, paucus erumpens, aliquando bonus, ubi principium crisis in aliquo die judicatorio significat; veluti in *Metone* [a] visum est, in quo quarta die modicus effluere e naribus cœpit, & quinto largiter erumpens, judicavit. Sed hoc non fiet, ubi morbus plane crudus erit, atque minus cum aliquo signo pernitioso.

Hoc modo enim modicus sanguis, ac vel etiam per intervalla erumpens, perpetuo malum portendet, exitiique signum erit certissimum, ubi ab ipso morbus postea minime concoquatur, nihiloque allevatur. Aliquando optima erit excretio, ubi plane morbus crudus non erit, ceteraque signa fuerint salutaria, atque si postea, proximo decretorio die, largiter erumpat. Quæ si vel non in die indice apparuerit, ac non sequatur larga postea die judicatorio eruptio, symptomaticum signum, malumque erit, mortaleque, si signa alia perniciosa apparuerint, atque si postea ægroti in pejus mutentur. Rarissime itaque, ut potuimus observare, contingit, sanguinis paucam excre-

Sanguinis excretiones pauciores quænam malæ.

a Lib. 1. Epidem. Ægr. 7. pag. 983.

cretionem bonam esse, plerumque pessimam, perpetuo longitudinem, & non raro exitium præmonstrantem futurum; & præsertim, ubi neque per convenientia loca exierit, nec quicquam ægros sublevaverit; veluti quibus hepar inflammatum est, si per sinistram narem, & quibus lien per dextram, & quibus uterus affectus, si per nares aut per vomitum, minimeque per uterum exeat, & qui ab ipsa febre neque symptomatis allevantur. Sanguinis itaque pauca excretio hæc indicabit, nihilque certi ad præsagium, ni pariter alia signa considerentur; cum malis mala, cum non malis incerti judicii seu difficilis erit, cum bonis longitudinem indicabit. Cum vero paucam sanguinis excretionem conspectam nulla alia sequatur, aut si statim, cum cœperit, desistat, nihil pernitiosius erit; cum summam virium imbecillitatem, teste Galeno *in primo Prorrhet. Comm.* 1. denotet. Sed age de stillis quoque sanguinis agamus, cum eæ sæpissime in acutis febribus, maximeque in ardentibus, spectentur: nam hæ excretiones pejores sunt, teste Galeno, si statim, cum cœperint, desistant, quam quæ nullo modo apparuerunt. Ex varia itaque quantitate sanguinis fluentis variæ fiunt quoque eruptiones; una quantitas, multa, continua, confertim erumpens, quæ in perfecta crisi apparet; altera discreta, quæ cum perseverat, aliquando crisin postea futuram indicat; tertia est, cum paucæ tantum stillæ e naribus exeunt, quales a causa externa aliquando fiunt, veluti ab insolatione, quippe capite a sole calefacto, ex vino meraciore & similibus. Hæ, ubi fiant vi febris, crisin frustra tentatam indicant, idque aut morbi malignitate fieri, aut sanguinis vitio, aut cerebri infirmitate. Hujusmodi stillæ in mitioribus morbis, in quibus cetera signa sunt salutaria, morbi diuturnitatem prænuntiant; in acutis vero certissimam mortem; nam indicant naturam, ut Galen. *in 4. de Vict. rat. in acut. text. 67.* docet, conatam esse, quod superfluum est, sive, ut *in primo* quoque *Prorrhet. Com.* 1. expressit, abundantiam, in cerebro collectam, excernere, minimeque potuisse, vel ob propriam imbecillitatem, vel sanguinis crassitiem, vel partium densitatem, vel quædam ex his, vel propter omnium con-

Quid ad præsagium faciunt.

Sanguinis stillæ quid præsagiunt.

concursum. Quo apparet stillas omnes sanguinis in acutis morbis pessimas esse, pravumque & malignarum febrium signum, ut Galen. *in* 3. *Epidem. Comm.* 3. *text.* 35. scripsit: de qua sane constitutione Epidemica Hipp. [a] dixit: *Nares pauca stillarunt, signumque perniciosum fuisse*; quod etiam in prima constitutione fuit observatum, de quo signo Hippocr. *in* 1. *Epidem.* [b] ait: *At cum febres ardentes inciperent, annunciabant, quibus exitium impenderet*; & cum multa signa enumerasset pernitiosa, quæ in principio febrium ardentium fuere observata, addidit: [c] *Nec erupit e naribus sanguis, ne his quidem, quibus hæc accidunt, sed parum stillarunt.* Quare merito stillæ in morbis acutis omnes sunt ex signis perniciosis, de quibus Hipp. *in eodem lib.* [d] ait. *Nam Philiscus quidem, Epamenon, & Silenus, quibus parum quarto die & quinto e naribus stillavit, mortem obierunt.* Certissimamque mortem stillæ sanguinis in morbis acutis præmonstrabunt, omniumque maxime, si sanguis crassus, atque niger stillaverit, de quo Auctor *Prorrhetic* [e]. *in* 4. *Prorr. text.* 54. ait: *E naribus stillicidium, malum: si nigrum & atrum, lethale.* Et Galen. *in Comm.* dixit, nigrum & merum sanguinem, destillatum, non modo in caput materiam motam esse, sed etiam a calore acutissimo, qui totam consumpsit humiditatem, sanguinem perassatum, ejusque omnem Ichorem consumtum indicare: & supra dixit, cum omnes e naribus stillationes difficiles sint, quoties crassæ & nigræ destillationes fuerint, maxime pernitiosas reperies. Quæ etiam in aliquo dierum criticorum apparent, absolutissimam perniciem ostendunt, quod in iis diebus signa omnia, cum bona tum mala, magnam vim habere ad præsagium, superius ostenderimus, de qua *in Prorrheticis* [f]: *Stillatio e naribus his perniciosa, tum alias, tum si quarto cœperit die*: & Galen. *in Comm.* ait: *Cum stillatio e naribus semper malum signum sit, absolutissima morbi malitia significatur, si quarto fiat die.* Videtur siquidem natura collectam

In acutis morbis omnes pessimæ sunt.

Quando mortem in acutis morbis præmonstrant.

[a] Lib. 3. Epidem. pag. 1085. lit. D. [b] Sect. 2. pag. 954. inter lit. D. & E. [c] Ibidem. inter lit. F. & G. [d] Sect. 2. pag. 951. inter lit. E. & F. [e] An Lib. 1. text. 79. & Coac. præsag. 57? [f] Lib. 1. text. 1.

ctam in cerebro abundantiam conata esse ut expelleret, sed nequivisse. Perniciosissimæ non minus sunt cum malis quoque signis conspectæ, inevitabileque exitium significantes. De quibus *in* 3. *Prorrhet.* [a]. *Quæ ex naribus cum surditate, & ignavitate parva est stillatio, difficile quippiam habet.* Galen. vero hunc Auctorem reprehendit, quod dixerit stillas has difficile quippiam habere, cum omnes sint lethales. Et *in* 1. *lib.* [b] *text.* 50. *Ex naribus si stillicidium sanguinis fuerit, cum sudore frigido & refrigeratione extremorum, lethale:* Pessimæ itaque cum surditate, torpore, comate, vigiliis, delirio, atque similibus signis pepetuo erunt, maximeque in phreniticis. Quæ omnino fuere visa in *Philisco* [c], *Sileno* [d], *Uxore Dromedai* [e], & *in Pario* [f], in quibus stillicidium sanguinis lethale fuit observatum. Atque hæc de prædictione ab excretionibus sanguinis in morbis acutis.

CAP. V.

De prædictione ex sudoribus, & primo quid sudor, quotuplexque sit, & de ipsius causis.

Cum non minus frequenter morbi sudoribus judicari soleant, idcirco ab ipsis etiam, quomodo ægrotantium salus ac mors prædici queat, accuratius nunc est cognoscendum. Quod ut facile & certe consequi possimus, primum, quid sudor sit, & quot sudorum exstent differentiæ, explicabimus, atque de ipsorum causis, ut sudorum quoque generatio nobis innotescat, agemus. Sudare vero eos dicimus, qui humorem per meatus cutis, actu humidum, excernunt; ad differentiam perspirationum, seu vaporationum, quæ per eosdem meatus fiunt. Medici has insensibiles vacuationes vocant, quod sensibus quidem non pateant. Ex quibus sudor erit particularis evacuatio sensibilis, per poros cutis meatusve facta. Plures vero sudorum

Sudor quid.

a Lib. 1. text. 141. b Text. 126. c Lib. 1. Epidem. Ægr. 1. pag. 965. d Ibid. Ægr. 2. pag. 969. e Ibid. Ægr. 11. pag. 987. f Lib. 3. Epidem. Ægr. 1. pag. 1093.

dorum obſervantur differentiæ. Quæ deſumuntur ab ipſorum *ſubſtantia*, ex qua alii craſſi viſcidique exeunt, alii tenues ſine ullo lentore. Ex *figura*, quando alii, teſte Hippocr. milii formis ſpectentur, alii perinde guttæ fiant. *Colore*, cum alii flavi, alii virides; neceſſe erit ſudores eo colore ſpectari, quo humores, qui per cutim vacuantur, infecti ſunt. *Sapore*, ſiquidem omnes, teſte Galen. *in libr.* 10. *ſimpl. cap. de Sudore.* ſalſi, & ſubamari ſint, quibus quidem ſaporibus humores, qui vacuantur, referti ſunt. *Odore*, cum quidam fœtidi, quidam ſine fœtore exeunt: & *copia*, tum quidam multi, alii pauci apparent, aliique ſtatim, cum incœperint, deſinunt. Ex *qualitatibus* item *activis*, cum omnes, aut calidi ſint, aut frigidi, aut medii. *A tempore* etiam, in quo apparent, ſuas habent differentias, quando alii in principiis morborum, alii in ſtatu, & alii in declinatione prodeunt: & a *tempore*, quo durant, ſunt alii aſſidui ſive continui, alii interpolati. Quorum quidam apparent cum ſignis coctionis; quidam cum ſignis cruditatis; & quidam ſunt decretorii ſive judicatorii, quod judicent ægros; quidam ſymptomatici, quippe quod per modum ſymptomatum fiunt; & quidam periodici, quales in febribus tertianis & quartanis fiunt, atque hæ ſudorum differentiæ nobis ſufficiunt. Nunc de ipſorum generatione agamus, quam cum duo præſertim abſolvant, quippe materia ex qua, & efficiens: de his duobus itaque nunc agamus. Materiam ſudorum, & urinarum eandem eſſe ſcribit Galen. *in libr.* 10. *ſimpl. cap. de Sudore.* in ſaniſque eſſe humorem ebibitum, ſed magis elaboratum, utpote qui ad cutem uſque, per meatus omnes, qui interſunt partibus, perveniat. Ex quo conſtat eſſe tenuiorem hujuſmodi alimenti partem, quam ſerum humorum appellant, ſeu ichorem, ſed nonnihil bilioſæ ſubſtantiæ adeptum, qui ſua tenuitate facile per poros cutis excludi a corpore poteſt; veluti craſſus humor ineptus ad ſudoris generationem videtur: atque hæc eſt ſudoris materia in ſanis. Hinc multos ſudores habent, qui copioſiori cum potu tum cibo utuntur; & corpora plethorica, quæ raros cutis meatus obtinent, non minus,

Sudorum differentiæ.

Materia.

Prognoſt: pag. 38. lin. 26.

& qui in jecore ac liene plurimum humorem habent. Hinc Hippocr. dicit in 4. *Aphoriſm.* 41. *Sudor multus ex ſomno factus abſque cauſa manifeſta, corpus uti pluri cibo ſignificat. Si vero cibum non accipienti hoc accidat, ſcire oportet, quod evacuatione corpus indiget.* Ex quo in ſanis materia ſudoris erit, aut, ut dictum eſt, pars tenuior humidi alimenti, aut humor redundans in corpore. In ægrotis vero aliquando eſt humiditas alimenti humidioris, quæ ſane in iis obſervabitur, qui minime recta vivendi ratione uſi ſunt; plerumque vero ab humoribus tenuioribus redundantibus, quippe ſanguine, bile flava, ac pituitoſo quoque humore frigido. Atque hinc Galen. *in libr.* 3. *de Criſibus cap.* 3. ſcripſit, ſudores omnium febrium eſſe proprios, & præcipue ardentium, ſemitertianaſque, quotidianas, & quartanas judicare, non parumque juvare efferventes, inflammationes, parotidas, lethargos, reliquoſque omnes capitis affectus; quod omnes tum calidi, tum frigidi humores, qui tamen ſunt tenues, ſudores concitare poſſunt, ſeu per ſudorem propelli, ipſorumque omnium maxime putres, cum tenuiores ſint, & facilius fluerent. Demum aliquando (quod non niſi in pernicioſis affectibus fit) humiditas partium ſolidarum alimentalis, quam Medici humidum nativum appellant, quo nativus calor conſervetur, per cutis meatus colliquata, & diſcuſſa exit. Atque hæc eſt ſudorum omnis materia.

Cauſæ. Sudorem vero efficit calor ipſe, vel naturalis, vel præter naturam in corpore exiſtens: humorem enim attenuat, ſecumque ducit ad cutem, ex quo corpora, ubi incaleſcunt, in ſudorem incidunt; atque hinc eſt, quod in continuis febribus, a rigore, quem ſequitur calor maximus, corpora in ſudores ſoleant erumpere: dum enim ipſa rigore vexantur, calor intus retractus, poſtea (ſi fortis eſt) foras erumpit, diffuſuſque per totum corpus, humores extenuat, ac fere in vapores mutatus, ſecumque ipſos ad cutim ducens, ſudorem facit. Hipp. *in primo Prognoſticorum* [a] *text.* 26. ait: *aliquos fieri aut ob corporum exſolutionem, atque alios ob inflammationis vehementiam*

a Pag. 38. lin. 28. & ſeq.

tiam. Ob corporum exſolutionem non ſimpliciter ſudorem, ſed paucum ſudorem, ſeu madorem potius quendam, quem ἐφίδρωσιν Græci vocant (deſudationem Galen. vocat.) fieri, aut in toto corpore, ut docet Gal. *in libro tertio Prorrheticorum, Comm.* 33. aut in capite, atque thorace, facultatisque retentricis imbecillitatem, vel humorum copiam, in ſudantibus partibus præmonſtrare: ob vehementiam itidem inflammationis fieri deſudationes, aut naturam opprimentem, aut reſolventem, aut, quod inflammationis incendio humiditatis copiæ extenuatæ humidior pars reſidet ad cutem. Quare ſudorum generationem fieri ex calore, humorem tenuem, qui ſerum ſeu ichor eſt ſanguinis, ab humiditate cibi potuſque profectum, aut ſanguinem, aut bilem, aut pituitam, extenuante, ac in vaporem mutante. In febribus, quas Græci *Elodes*, noſtri ſudorificas vocant, ſudor proprium eſt ſymptoma, in quibus ſuppreſſa vis humoris, concepto intus incendio, in perpetuum vaporem, & ſudorem reſolvitur. Deſudationes vero, quæ ſunt, teſte Galeno, pauci ſudores ſeu madores, nihil conferentes, aut in toto corpore, aut melius in ſuperis partibus apparentes, aliam cauſam habent, uti dictum eſt, quippe ut ait Hippocr [a]. ob corporum exſolutionem, aut inflammationis vehementiam, aut, ut Galeno placuit, ob facultatis retentricis reſolutionem, quæ nedum redundantem humorem excrementitium, ſed vel etiam alimentarium ex ſolidis partibus, foras reſudare ſinit. Sed age his præmiſſis, ad prædictionem e ſudoribus cognoſcendam, deſcendamus, quam primum a bonis ſalutaribuſque perſcrutabimur.

Deſudationes quid.

CAP. VI.

De bonis ſalutaribusque ſudoribus, ſalutem in ægrotis prænuntiantibus.

SÆPIUS fit, quod homines, acutis morbis vexati, bonis ſudoribus, large & critice erumpentibus, liberentur, & merito;

[a] Prognoſt. pag. 28. lin. 28.

Sudores boni quomodo a malis distinguuntur.

rito; cum per sudorem, teste Galeno, *in lib. art. med. text.* 99. universum corpus evacuetur. Hujusmodi vero sudores, his notis, ab his, qui salutares non sunt, distinguentur; quippe primo, quod hi, morbo concocto, cumque signis coctionis, manifeste appareant, ut docuit Galen. *in primo libr. de Crisib. cap.* 7. quod decernentia in melius non statim, sed vel in augmento, vel in statu, quo tempore morbum vel plane concoxit, vel cum partim concoxerit, reliquum pergit alterare. Atque hæc est bonorum sudorum non spernenda nota, sine qua sudores, nequaquam utiles, longos morbos, labores, recidivas, aut ipsos morbos crisi neutiquam solutum iri, aut exitium, teste Hippocr. *in* 1. *Epid.* [a] prænuntiant: qui vero post coctionem apparent, crisis celeritatem, salutisque securitatem significant: crudi vero & incocti, & in malos abscessus conversi, vel judicii frustrationem, vel dolores, vel diuturnitatem, vel mortem, vel eorundem malum reditum denuntiant. Sudores itaque ad hoc, ut salutares sint, necessario debebunt post signa coctionis conspici.

Optimi si cum signis coctionis appareant.

Si in die aliquo decretorio erumpant.

Secunda nota erit, ut in die aliquo decretorio erumpant, de quibus Hippocr. *in libr. quarto Aphor.* 36. ita scripsit: *Sudores febricitantibus si inceperint, boni sunt tertio die & quinto, & septimo, & nono, & undecimo, & decimo quarto, & decimo septimo, & vigesimo, & vigesimo septimo, & trigesimo quarto. Hi enim sudores judicant morbos: Qui vero non ita fiunt, laborem, & morbi longitudinem, & recidivas significant.* Galen. in comm. ait, quartum diem Hippocratem vel præteriisse, quoniam plures morbi peracuti, quod accessiones habeant diebus imparibus, & crises una in accessionum tempus incidant; vel ab aliquo quartum diem omissum negligenter fuisse. Nos vero divinum Hippocr. sæpe sumus admirati, cum quarta die optimos sudores non sæpius observaverimus.

Si criticum aliquem rigorem sequantur.

Tertia nota erit, quod sudores criticum aliquem rigorem sequantur: natura siquidem, cum e venis tenues acutosque humores detrudit, rigorem vehementem, iisdem humoribus, extra venas in ambitum corporis propulsis, per carneas sensiles par-

[a] Sect. 2. pag. 945. lit. E.

partes discurrentibus, ac ipsas vellicantibus, ut docet Galen. *in lib. de rig. convulf. & palpit.* concitat, cum extremarum partium refrigeratione; quæ natura ubi fortis seu robusta est, a rigore vehementi, & frigiditate, calore quidem foras erumpente, febris acuta & magna excitatur, cujus calore humores extenuati in sudorem copiosum resolvuntur: & propterea Hippoc. *in Epid.* [a] optimos sudores a rigoribus subsecutos notans, dicebat: *rigor, acuta febris, sudavit.* Uti in *muliere decumbente in littore*, de qua: [b] *Undecimo superriguit, igni est correpta, sudavit, febre est liberata:* & de *Charione* [c]: *Decimo septimo superriguit, fobris acuta, sudavit, febre est decretoriè liberatus.* Qua ratione, ut nos alibi docuimus, Hippoc. *in libro* 4. *Aph.* 58. dixit: *Si ardente febre laboranti rigor superveniat, morbi fit solutio:* quod ab his rigoribus subsequantur, (ut docet Galen.) boni sudores, aut aliæ vacuationes. Quare sudores sequi rigores, optimum est: & propterea Gal. *in lib.* 9. *de Crisib. cap.* 3. dixit, *eos, qui rigent, optime sudare*; & Idem *in* 1. *Prorrh. com.* 13. ait: *sudores, qui rigores consequuntur, boni existunt, si una cum coctionis signis appareant.* De quibus Hippoc. *in* 1. *Epid.* 2.[d] *text.* 64. ita meminit: *Plurimi igitur ægrorum circa judicium rigebant, potissimum ii, quibus sanguis non erupisset. Qui quidem postea subriguerunt, ac exsudarunt.*

Quarta conditio est, ut copiosi sint, & calidi, atque ex toto corpore erumpant; quippe qui facultatem robustam denotant, cum æque per omnes partes corporis calorem diffundat, ipsosque supervacuos humores in sudorem digerat, ac æque per omnes partes resolvat: quod ei quidem prælanguidæ non succedit, aut cum maligno morbo laborat. Sudores enim tunc inæqualiter evacuantur, in quibusdam partibus plus, in quibusdam parum, vel nihil. Quare copiosi sunt optimi sudores, si ex toto corpore erumpant, calidi; veluti qui in capite tantum aut thorace, aut in toto corpore pauci, aut frigidi, pessimi & perniciosi exsistunt, ut sequenti capite demonstrabimus, quod Hippoc.

Si copiosi, ex toto corpore erumpant.

[a] Lib. 1. Epidem. pag. 982. Ægr. 6. in historia Cleonactidis. [b] Ibid. Ægr. 13. pag. 990. [c] Lib. 3. Epidem. Ægr. 5. pag. 1072. [d] Pag. 951. inter lit. E. & F.

Mmm

Hippocr. *in* 3. *Epid.* [a] *text.* 77. sæpius annotavit, particulatimque *in Pericle*, de quo scribit. *Quanto circa meridiem sudor prorupit toto corpore multus & calidus, sine febre judicatus est, neque rediit:* & de *Nicodemo* [b]. *Sudor ei toto corpore copiose calidus emanavit, sine febre judicatus est:* & de *muliere morosa* [c]. *Sub hanc noctem sudor multus toto corpore & calidus prorupit, liberata febre dormivit:* & *de virgine Larissæ* [d]. *Inhorruit ac mox sudavit toto corpore multum, & calidum, sine febre judicata.*

Si cum guttis evaporant, ex toto corpore calidi & multi.

Quinta conditio optima quoque est, ut ait Hippoc. *in Prognost* [e]. quod *cum guttis evaporat*, ut dictum est, ex toto corpore calidus, & multus.

Si febrem integre solvant.

Demum sudorum optimorum notam esse singularem, docet Hippoc. [f] loco citato, ut *per sudorem integre febris solvatur*: propterea *in Epid.* Hipp. notans criticos optimosque sudores perpetuo dixit *febre liber*, aut *sine febre judicatus*, aut *febris cessavit*; quod febrem tolli integre sit certissimum indicium sudoris optimi, & saluberrimi. Ceterum boni quoque sunt, teste Hipp. [g] sudores, qui, ut diximus, *copiosi ex toto corpore prodeuntes*, ni febrem integre tollunt, *faciunt*, ut *ægri facilius morbum ferant*, quoniam morbum allevant, symptomata minuentes. At hi ab optimis differunt, quoniam non perfecte judicant, etsi salutem prænuntient, non nisi longo tempore futuram. Quos Hippocr. in multis observavit, sed præsertim in illo, *qui in Dealcis horto decumbebat*, de quo ait [h]: *Decimo septimo extrema frigida, cooperiebatur, acuta febris, toto corpore sudavit, allevatus est, melius sapiebat, non tamen febre liber, & vigesimo dormivit, plane mente constabat, sudavit, liber erat a febre, non sitiebat, quæ postea rediit, qui non nisi die quadragesimo, cum alvi subcrebra pituitosa dejectione, cum multo sudore ex toto corpore, absolute est judicatus.* Atque hæ notæ sunt optimorum sudorum criticorum, quas his tantum Hippocrat [i]. verbis est complexus, ita dicens: *Sudores autem optimi sunt per omnes acutos morbos, si per diem eveniunt decretorium, & integre*

a Ægr. 6. pag. 1102. b Ibid. Ægr. 10. pag. 1108. c Ibid. Ægr. 11. pag. 1108. d Ibid. Ægr. 12. pag. 1110. e Pag. 38. lin. 17. & 28. f Prognost. pag. 38. lin. 15. g Prognost. pag. 38. lin. 17. h Lib. 3. Epidem. Ægr. 3. pag. 1066. i Prognost. pag. 38. lin. 15. & seq.

tegre sedant febrem. Boni etiam sunt, si ex toto corpore prodeant, faciantque, ut æger ferat facilius morbum; si vero nihil tale efficiunt, nequaquam utiles sunt. Neque hisce notis optimos sudores cognoscemus solum, sed non minus etiam, si una signa optima alia illuxerint, veluti bona hæmorrhagia, aut alia evacuatio, & uti dictum est, si ægri ab ipsis melius se habuerint. Cujusmodi sudores Hippocr. *in Epidemiis* in multis vidisse scripsit, sed præsertim in *Cleonactide* [a], *Metone* [b], *muliere quæ in littore habitabat* [c], *Melidia* [d], *in eo, qui in Dealcis horto* [e], *Charione* [f], *Pericle* [g], *Virgine Abderæ* [h], *Anaxione* [i], *Nicodemo* [l], *muliere morosa* [m], *virgine Larissæ* [n]; & in aliis multis, in quibus studiosus lector poterit prædictas optimorum notas recognoscere, & in cognoscendis sudoribus salutaribus seipsum exercere. Sudores quinam etiam boni.

Cap. VII.

De malis pernicialibusque sudoribus exitium portendentibus.

Malos sudores in morbis acutis, at modice quidem malos esse, Hippocr. *in libro Progn.* [o] docet, qui neque integre febrem adimunt, sed neque etiam faciunt, ut ægri facilitis morbum ferant, id est, nihil allevant ægrotos, etsi ex toto corpore prodeant: his pejores, qui nec ex toto corpore, nec faciunt, ut ægri facilius morbum ferant, id est nihil ipsos allevantes: graviores, qui graviorem exhibent morbum, pessimosque frigidos, & qui circa caput tantummodo eveniant, vultum, & cervicem. Hos enim in acuta febre, mortem, & cum mitiore, longitudinem indicare tradidit. Sed omnes sudores malos diversis capitibus complectamur, eosque accuratius ad accuratiorem præsagiendi notitiam assequendam considerantes

Sudores quinam modice mali.

Quinam pessimi.

a Lib. 1. Epidem. Ægr. 6. pag. 982. *b* Ibid. Ægr. 7. pag. 983. *c* Ibid. Ægr. 13. pag. 990. *d* Ibid. Ægr. 14. pag. 991. *e* Lib. 3. Epidem. Ægr. 3. pag. 1066. *f* Ibid. Ægr. 5. pag. 1072. *g* Ibid. Ægr. 6. pag. 1102. *h* Ibid. Ægr. 7. pag. 1103. *i* Ibid. Ægr. 8. pag. 1104. *l* Ibid. Ægr. 10. pag. 1108. *m* Ibid. Ægr. 11. p. 1108. *n* Ibid. Ægr. 12. p. 1110. *o* Pag. 38. lin. 20. & seq.

ſideremus. Primo itaque conſiderabimus omnes, qui crudo morbo, minimeque ſignis coctionis manifeſtis apparentibus, erumpunt; ſecundo de malis ex ipſorum quantitate multa vel pauca agamus; tertio ex caliditate & frigiditate; quarto ex partibus corporis a quibus exeunt; quinto ab ægrotantium nulla allevatione, aut læſione; atque demum ex malis ſignis una obſervatis. Ut vero primum caput examinemus, & cognoſcamus, diſtinguimus ſudorem, in periodicum, criticum, atque ſymptomaticum. Periodicum eſſe dicimus, qui in febrium intermittentium periodis fit, cujuſmodi fiunt, in febribus tertianis, quartanis. Cujuſmodi fuiſſe narrat Hippocr. *in libr.* 7. *Epidem.* [a] in *Pythodoro.* Criticus, de quo ſuperiori capite egimus, qui in febribus continuis, in aliquo dierum decretoriorum apparens, integre febrem tollit, aut eam diminuit, ægrotoſque allevat. Cujus effectum criſin appellamus, ſeu judicium, aut perfectum aut imperfectum. Criticorum ſudorum notas ſuperius diximus eſſe, quod antegreſſis coctionis manifeſtæ ſignis appareant, in die critico, vigente natura, ac qui ex toto corpore exeunt calidi, multi, non tamen vires reſolventes, atque febrem & ſymptomata reſolventes, aut plurimum minuentes. Symptomaticus vero critico opponitur, quod per modum ſymptomatis fiat, nunquamque utilis, plerumque cum exitialibus ſignis, mortem præmonſtrans, aut ſaltem morbum fore longum, cum multis recidivis atque non abſque labore, & moleſtia. Hos itaque ſymptomaticos alias omnes fecimus, tum ceteras alias excretiones, crudo morbo erumpentes, ſcilicet in tempore, quo nulla ſigna coctionis manifeſtæ illuxerint. Tunc enim temporis quamobrem fiat, quod omnis excretio in continuis febribus ſit mala, ſatis accurate in principio proximi libri, cum de prædictione a concoctione, & cruditate, atque ab excretione ſcripſerimus, demonſtravimus. Quamobrem mali omnes ſudores apparent, morbo crudo exſiſtente, nulloque manifeſto ſigno coctionis antegreſſo: in principio ideo ſudores apparentes ſcripſit Hippocr. *in* 2. *Epidem.* [b] *text.* 2. morbum judicatu difficilem ſignifica-

Sudorum diſtinctio.

In periodicum.

Criticum.

Symptomaticum.

Sudores omnes mali quando apparent.

[a] Pag. 1207. text. 4. [b] Sect. 1. pag. 994. prope lit. E.

ficare; quod si hujusmodi sudores, vel tantum in capite, vultu, cervice, aut in collo, aut in thorace spectentur, eo pejores; aut si frigidi sunt, aut exigui, aut statim cessantes, aut multi, assidui, immoderati, pessimi. Sed nunc de pernicialibus a copia vel multa, vel pauca, aut a non sudantibus, agamus. Multi & copiosi sudores vocantur, & qui confertim largissime erumpunt, & qui sunt assidui, & qui & assidui, & copiosi: copiosos sudores Galen. *in* 3. *de sympt. caussis cap.* 2. dixit fieri, aut propter corporis raritatem, aut propter ejus, quod vacuatur, tenuitatem. Hi, & qui ob raritatem effluunt, non confertim, sed assidue effluere solent. Quare in febribus multi sudores, si neque propter tenuitatem, neque propter raritatem fiant, (nam hi teste Gal. *in* 4. *Aphor.* 41. non sunt copiosi,) perpetuo copiam humorum denotant, uti docuit Gal. *in lib.* 4. *Aph.* 42. Atque hinc est, quod Hipp. *in eodem libr. Aph.* 42. ait: *Sudor multus ex somno sine ulla alia caussa eveniens, corpus uti pluri cibo significat; si vero cibum non capienti accidat, evacuatione egere significat.* Multumque sudorem, & Galen. dixit, copiam excrementorum denotare. Hi itaque in febribus conspecti, non judicantes, mali perpetuo propter eam caussam erunt, quippe quod multitudinem humorum superandam denotent, pro qua natura longo tempore opus habet, ut concoquere & superare queat; quo fit, ut non raro in acutis morbis, quibus natura brevi exstinguitur, mortem præsagiant. Hinc Hippocr. ait *in eodem lib. Aphor.* 42. *Sudor multus, frigidus, calidusve, semper fluens, frigidus graviorem, calidus minorem morbum significat.* Quod, ut Galen. *in comment.* ait, uterque copiam humorum significet, quippe frigidus frigidorum, qui est pejor, calidus calidorum, qui priore minus est periculosus. Hi enim neque febrem solvunt, neque allevant, crudoque, uti dictum est, morbo erumpunt, ideo longitudinem saltem, recidivas, atque laborem significant: Auctor *Prorrheticorum* [a] hos in acutis febribus inutiles vocat, de quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem.* [b] scripsit: *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent.*

Sudores perniciales unde cognoscuntur.

A copia multa non judicante morbum.

a Lib. 1. text. 58. b Sect. 2. pag. 945. lit. E.

Si non copiosi sed assidui. *derent.* Qui vero non copiosi, sed tamen assidui seu continui sunt, mali etiam existunt, & plerumque exitiales, quando, aut propter corporis meatuum raritatem, aut propter virium imbecillitatem, quippe soluto corporis habitu, quales in syncope exeunt, fiant, ut Galen. cum *in lib.* 3. *sympt. cap.* 2. *comm.* 41. tum in 41. *lib.* 4. *Aphor.* docuit. *Nam si copiosus sudor non emittatur, poterit & propter virium imbecillitatem, & corporis raritatem accidere &c.* Qui omnes in acutis morbis perniciales exsistunt, cum naturæ languorem denotent: pessimi vero, qui una etiam copiosi sunt, cum & summam virium debilitatem & insignem copiam humorum adesse ostendant. Quibus inevitabile fatum prædicendum. Quales in *Erasino* [a], & in *phrenitico* [b] Hippocr. vidit, de illo ait: *Habebat hic febrem perpetuo cum sudore.* Et de *phrenitico* ait: *Virulenta vomuit, febris horrida, copiosus sudor, assiduus toto corpore.* Alii ex aliis codicibus legunt, non ut Galen. sed hoc modo, *sudor multus & continuus capitis, & colli, per totum scilicet diem*, cum ii, qui animo linquuntur, sudent capite, & cervice. Sed hoc non facit, ut cum Galeno *toto corpore* non debeamus legere; cum cuique Medico notum sit, phreniticos ante mortem toto corpore dum resolvuntur, sudare: atque ex his colligimus, sudores copiosos in acutis morbis, non judicatorios, non solum inutiles esse, sed plerumque lethales; omniumque certissime exitium præmonstrant in foribus, qui una cum virium languore fiunt. Perniciosi itidem sunt, assidui, aut simul copiosi, aut etiam non copiosi in iisdem acutis morbis. Pauci quoque sudores non minus, quam multi, malum prænuntiare solent. Galen. *in lib.* 3. *de symptom. causs. cap.* 2. scribit, paucos sudores fieri, cum, quod superfluit, exiguum est, vel glutinosum, & crassum, aut denique propter meatuum angustiam, qui aut conniventiæ aut obstructionis ergo angustiores redduntur; obstruuntur vero glutinosis, & crassis succis, & meatus cutanei connivent sive contrahuntur, aut pro-

(Marginal notes: Si assidui, aut simul copiosi aut non copiosi. — Pauci quinam mali.)

[a] Lib. 1. Epidem. pag. 984. Ægr. 8. [b] Lib. 3. Epidem. Ægr. 4. pag. 1100.

propter atrophiam, aut refrigerationem, aut mollitiem. Hi sudores quippe pauci, si in die decretorio eruperint, proculdubio indicabunt naturæ expellentis conatum irritum, eumque humores non posse expellere, aut crassitie seu lentore, aut meatibus angustioribus redditis: at ubi meatus adstricti non sunt (quod cognoscitur, neque attrophia cutim contractam esse, neque multum fuisse refrigeratam, neque admodum mollem, vel obstructos esse meatus) atque illa adfuerint multitudinis humorum signa, pauci sudores copiam crassorum lentorumque humorum denotabunt; quod si tunc vires perdebiles fuerint, sudores erunt exitiales, quippe exitium demonstrantes, eoque magis, ut dictum est, si nullis conspectis signis coctionis eruperint. Quo tempore omnem excretionem esse symptomaticam, atque humorum multitudinem denotare, alias a nobis est demonstratum. Hujusmodi enim sudores significant naturam cœpisse expellere per cutim humores, at nisi tenuiorem ipsorum portionem potuisse; quæ solvendo morbo satis esse nequit. Hujusmodi esse solent, quod, cum cœperint, erumpere statim desinunt. Quos merito Gal. *in* 1. *Prorrhet. comm.* 1. damnavit, dicens: *Sudores quoque, qui cæperunt quidem, sed protinus cessaverunt, pravi sunt.* Quare paucus sudor perpetuo malus. Omnium vero pessimum, ac maxime exitialem, paucum illum sudorem, quem Græci ἰφίδρωσιν appellant, nostri desudationem seu madorem, affirmamus; in ægrotis enim exit aliquando ex toto corpore, plerumque circa caput, cervicem, collum, pectus, & aliquando circa extrema, de quo Gal. *in* 3. *Prorrh. comm.* 33. ita habet: ἰφίδρωσιν, *id est desudationem, jam sæpius quidem in hoc scripsit libro, sed nusquam ita lucide cognoscimus, numquid sudores, circa thoracem caputque apparentes, ita appellet, an eos, qui toto emanant corpore, ubi tum pauci, tum nihil conferentes sint:* pravum autem utrumque horum est; deterius autem, quod in superis fit partibus: nempe cum omnis desudatio demonstret vel copiam in sudantibus partibus, vel facultatis retentricis imbecillitatem; utrumque eorum, in locis tum thoracis tum capitis fuerit, deterius est signum, quam si in

Si in die decretorio erumpant.

Sudor ille omnium pessimus desudatio vocatur.

Desudatio quid notat.

in alia quapiam parte fuerit. De illorum, qui copiam humorum oftendunt, judicio fatis nuper diximus. Nos vero pernitiales effe affirmamus, cum a prælanguente natura fiunt, vel etiam humidum alimentarium folidarum partium, oppreffione, aut refolutione difcuffum, retinere nequeunt. Diftinguunt has defudationes ab iis, quæ multitudine humorum fiunt, quod plerumque circa frontem, cervicem, collum aut pectus, aut circa extrema effluant, exiguufque fit mador, non augefcens, raro calidus, plerûmque fubfrigidus, pulfus prælanguidi, & alia figna, naturam prælanguentem denotantia, una adfint; hujufmodi funt, quod ab immoderatis vacuationibus fiunt, de quibus *in* 3. *Prorrhet.* [a] *text.* 34. legitur: *A profluvio fanguinis e naribus paucus fudor cum refrigeratione, malum.* Sed quid? an *non fudare* in quibufdam etiam morbis malum eft? certe quidem in omnibus morbis, quos judicare fudores Galen. *in lib.* 3. *de Crifibus* docuit, quippe in febribus omnibus continuis, maximeque in ardentibus, quas judicari abfque fudore, aut abfque alia proba vacuatione, exindeque febres aut integre tolli, aut ipfas cum fymptomate diminui, ægrotofque in melius mutari, infidam effe morbi remiffionem, Galen. *in* 3. *Epidem. comm.* 1. *text.* oftendit, Hippocr. *in Aphor.* [b] fcribente: *Iis, quæ non fecundum rationem relevant, non effe habendam fidem.* Quod in *Hermocrate* [c], in *filia Euryanactis Virgine* [d], moribundis vidit; de illo ita habet: *Quartodecimo die a febre erat liber, non fudavit, dormivit omnino, mente conftabat. Urinæ eædem, circa diem feptimum decimum rediit, in fequentibus diebus incaluit, febris erat acuta, urinæ tenues, deliravit: iterum vigefimo die eft judicatus a febre liber, non fudavit.* Hujufmodi vero infidas morborum remiffiones, fine fudore, aut alia proba vacuatione factas, figna, quæ fubfequentur, mala a fidelibus diftinguent, quando fideles optima, & infidas prava fequuntur, cujufmodi fuerunt, quæ in *Hermocrate* poft judicium fubfecuta funt. Nam dixit: *Iterum vigefimo die eft judicatus a febre liber, non fudavit, perpetuo a cibo horrebat, omnino*

Quæ ab imbecillitate oritur quando diftinguitur abea quæ a multitudine humorum.

Sudores nulli in morbis apparentes quando malum.

a Lib. 1. text. 126. *b* Sect. 2. Aphor. 27. *c* Lib. 3. Epidem. Ægr. 2. pag. 1062. *d* Ibid. Ægr. 6. pag. 1073.

omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat aliquantisper comatosus. Atque ita quandoque ex *non sudare* in febribus ardentibus exitium poterimus animadvertere. Restat, ut idem a sudoribus frigidis perscrutemur, cum sæpius in acutis morbis exitiales observentur. Sed ipsorum inprimis generationem atque caussas perspectas habere debemus: quod plurimum claritatis ab hisce sudoribus ratio prædicendi habere possit. Primum sudores, quod ex frigida crudaque materia fiant, propterea in febribus continuis crudorum humorum multitudinem ostendunt, ut Gal. *in lib.* 4. *Aph.* 42. demonstravit, præsertim ubi copiosius erumpunt. Hos Gal. *in* 4. *Aphor.* 37. docet, *fieri, ubi in vasis humores putrescant, & natura, solidas partes moderans, & regens (quæ secundum Hippoc. est nativus calor) vel prorsus exstinguatur, vel propius ad exstinctionem accedat: quæ quidem ex iis evacuantur, frigida sentiuntur; eam vero, quæ fit ex putredine, caliditatem nihil prohibet vehementissimam esse, atque ideo signum est exitiale, ostendens in animali corpore humorum multitudinem superabundare, tantam habentium frigiditatem, ut neque a calore nativo, neque a febrili calefiant.* Ex quibus sudores frigidos primum multitudinem humorum frigidissimorum ostendere, atque naturam vel exstingui, vel proprius accedere, ut exstinguatur. At quando istuc, quippe in vasis vehementissimum calorem ex putredine, tum nativum intus retractum; sunt extremorum refrigerationes, cum humore frigidissimo, absque quod in se mutuo agant; quod si agant, necesse erit, aut frigidum sudorem calefieri, aut ab ipso calorem prorsus exstingui, quod certe observatur, quando, uti habet Galen. *in* 4. *Aphorism.* 37. *si morbis non acutis, sed mitioribus longo tempore calor naturalis non exstinctus ipsum calefaciat, & in vehementi, cito viribus resolutis, prorsus exstinguatur.* Hinc merito Hippocr. *in eod. lib. Aph.* 37. dixit: *Frigidi sudores cum febre quidem acuta mortem, cum mitiore vero morbi longitudinem significant*; quippe quod, ut ait Gal. *si febris fuerit remissior, poterit homo servari, concocta scilicet longiore tempore humorum multitudine, atque evicta a natura. At acuta febris, & causa est, & signum perniciosissimum:*

Sudores frigidi quid notant & unde.

ac causa quidem, quando suapte natura resolvat corpora: signum vero, quia humorum multitudinem ostendit, quæ frigidissima est, quum nec a febrili calore mutetur. Sed forte humores ii frigidi, & idcirco ad motum inepti, una cum natura prælanguida, & propius ad exstinctionem accedente, quomodo ad cutem ferentur? hac inquam ratione: humor enim a calore febrili aliquatenus calefactus, etsi suapte natura moveri nequeat, fertur ad cutim, in qua, aut adventitio calore suscepto resoluto, rursus frigescit, atque ita frigidus exit. Itaque in morbis acutis perpetuo frigidi sudores exitium ostendunt, quomodocumque erumpant, aut copiosi, aut pauci, aut ex toto corpore, aut ex capite, collo, & pectore, aut ab extremis. Cujusmodi fuere ab Hippocrate observati in *Philisco* [a], in *uxore Dromedai* [b], in *muliere* [c], quæ in *foro mendacium* decumbebat, in *Pythione* [d], in quibus moribundis ex toto corpore sudores frigidi profluxerunt. Exitialiores etiam sunt pauci frigidi, aut circa caput, aut circa extrema, scilicet manus, & pedes, qui prorsus facultate exstinctioni proximâ fiunt. De quibus Hippocrat. *in Prognosticis* [e] merito dixit: *Pessimi vero, qui frigidi sunt, in acutisque morbis mortem, & in mitioribus morbi longitudinem indicant.* Itaque perpetuo frigidi sudores mali exsistunt. Quales Hippocrates in postrema constitutione pestilenti vidit, de quibus *in libro tertio Epidemiorum* [f] dixit: *Sudores intempestivi, frigidi, multi, perpetuo.* Ipsorum perniciem confirmabunt omnia signa una conspecta, quæ omnia necessario, & præsertim quæ subsequentur, erunt pernicialia. Cujusmodi fuere quæ in *Philisco* & in aliis ægrotis, nuper ex Hippocrate propositis, visa sunt. De *Philisco* [g] ait: *Quintum sub diem obmutuit, frigida sudavit, extremæ partes livescebant, die sexto ad meridiem est defunctus:* atque de hoc in fine dixit etiam: *Sudores perpetuo frigidi.* Et de *uxore Dromedai* [h]. *Sexto die mane superriguit, cito percaluit, toto tempore sudavit, extrema membra frigida, deliravit, spiritus magnus,*

In morbis acutis perpetuo exitium.

a Lib. 1. Epidem. Ægr. 1. pag. 966. *b* Ibid. Ægr. 11. pag. 987. *c* Lib. 3. Epidem. Ægr. 12. pag. 1080. *d* Ibidem Ægr. 3. pag. 1098. *e* Pag. 38. lit. 21. *f* Pag. 1089. lit. E. *g* Vide sub lit. a. *h* Vide sub lit. b.

magnus, rarus, paulo post convulsiones a capite cœperunt, subito obiit. Et de *muliere* [a], quæ in *foro mendacium* decumbebat. *Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum, frigus partium extremarum.* Ex quibus cuique liquido constabit, sudores frigidos in morbis acutis esse exitiales, perpetuoque mortem præmonstrare; eoque certius id prædici poterit a nobis, si in aliquo dierum criticorum eruperint, atque ipsos si aliquod ex perniciosis lethalibusque signis consequatur. Atque hæc de sudoribus frigidis exitialibus. Nunc eosdem ex partibus corporis, e quibus erumpunt, consideremus. Quemadmodum diximus optimos ac salutares esse, qui ex toto corpore erumpunt, quoniam robustam naturam demonstrant, intusque neque morbo maligno, neque caussis morbificis impeditam, æque ex omnibus partibus humorem excernere; ita e contrario, viscere interno, aut vehementi inflammatione, aut humorum multitudine, oppresso, non æque omnes partes sudant. Sudores itaque, qui non ex toto corpore erumpunt, sed aut ex capite aut thorace, ut docet Hippocr. *in Prognosticis* [b], pessimi exsistunt, in acutisque morbis, vel frigidi, vel calidi sint, mortem significant, in mitioribus longitudinem, recidivas, labores. De quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem.* [c] ait: *Sudabant semper quidem, sed non ex toto corpore.* Et paulo post [d] recenset signa, quibus ardentes febres, vel etiam in principio lethales dignoscebantur, cum dixit: *Paululum in fronte & claviculis exsudabant, sed nemo per totum corpus.* Hinc auctor Prorrheticorum *in* 2. *Prorrhet.* [e] *text.* 26. ait. *Si qui sudantes, & præsertim capite, in acutis paululum implacidi fuerint, malum.* Omnes itaque sudores non ex toto corpore, mali sunt, ut qui aut mortem aut longitudinem morbi significent, de quibus Hippocr. merito scripsit: [f] *Pessimi vero, qui frigidi sunt, & qui circa caput tantummodo eveniunt, vultum & cervicem. Hi enim cum acuta febre, mortem: cum mitiore, morbi longitudinem indicant.*

Sudores qui non ex toto corpore, mali.

Quinam pessimi.

a Lib.3. Epid. ægr.12. p.1080. b Pag.38. lin.21. & seq. c Sect.1. pag.940. lit.G. d Sect.2. pag.954. lit.E. e Lib.1. Text.39. f Prognost. pag.38. lin.21.

cant. Verissimum hoc judicium est, quod Galen. *in lib.* 2. *Prorrheticorum com.* 1. *text.* 24. docuit: *omnis desudatio, id est, sudor circa frontem, vel cervicem, vel collum, vel claviculas, erumpens, aut facultatis retentricis imbecillitatem, aut copiam humorum significat.* Et Gal. *in* 1. *Prorrhet. com.* 1. ait: *ob id boni non sunt, quod cum superioribus oriuntur partibus, tum geminam ob caussam fiunt; nempe vel ob languentem, vel principio gravatam facultatem.* Pessimi etiam, qui in capite & superius fiunt in interna suppuratione atque in phthysi; de quibus auctor [a] *Coac. præs. in* 5. *lib. sec.* 2. *text* 49. *Qui suppurati fiunt maxime ex pleuritide vel peripneumonia, eos calores comitantur, interdiu tenues, noctu vehementes, & nihil memoratu dignum exspuunt, sudantque circa collum & claviculas, & his oculi cavantur, maxillæ vero rubent:* meritoque in acuta febre mortem significant, cum facultas exstinguatur, priusquam concoquere copiam queat humorum. Exsudantes vero facultate retentrice imbecilla, nequeunte continere humorem, vel etiam alimentarium in partibus solidis, cito a febre plane exitiosi, propiusque exitium esse demonstrant in morbo hujusmodi; si vero etiam frigidi fuerint, eo certius exitium pollicentur, cujusmodi fuere, qui in *Pythione* [b], & in *muliere* [c], quæ in *foro mendacium* decumbebat, die secunda, *Metone* [d], *Aristocrate* [e], *Phærecide* [f] moribundis, atque in aliis multis. In morbo vero mitiore, viribus prævalidis exsistentibus, longitudinem quidem, & non mortem. Cujusmodi fuere in eo, qui in *Dealcis horto* [g] decumbebat, de quo Hippocrates. *Die quarta de sinistra aliquantum fluxit meri sanguinis. Exsudavit circa caput, & claviculas, lien intumuit, femur e directo doluit.* Ex ægrotantium vero nulla alia evacuatione sudores mali cognoscuntur, atque etiam plus a læsione, quam a sudoribus ægroti sentiunt. Qui enim a sudoribus nedum nihil juvantur, sed vel etiam læduntur, hoc esse verum ex judicatoriis non judican-

Sudores illi mali qui nihil juvant.

a Text. 402. *b* Lib. 3. Epidem. Ægr. 3. pag. 1098. *c* Ibid. Ægr. 12. pag. 1080. *d* Lib. 7. Epidem. text. 47. pag. 1220. *e* Ibid. text. 57. pag. 1222. *f* Ibid. text. 91. pag. 1230. *g* Lib. 3. Epidem. pag. 1066. Ægr. 3.

cantibus lethale, scripsit Galen. *in primo Prorrheticorum comm.* 35. Hippocratesque *in primo Prognosticorum*[a] statuit, eos sudores, qui neque febrem solvunt, neque faciunt, ut ægri facilius ferant morbum, esse inutiles, atque malos, qui aut longum morbum ostendunt, aut exitialem: & Auctor *Prorrheticorum*[b] *lib.* 3. *text.* 22. dixit: *Sudor multus, si in febribus acutis fiat, inutilis:* quippe quod non solvat febrem. *Et in primo Prorrheticorum. text.* 7. *Qui in hypochondrio febre frigerata ardores relinquuntur, tum alias, tum in sudoribus mali sunt:* & Galen. *in Commento. Nempe non qui per totum corpus ita fiunt sudores, sed exigui, quod non flammeam illam, quæ hypochondria fatigat, solvunt caliditatem, ob id boni non sunt.* Idem & postea *in Prorrheticor.*[c] 2. *lib. text.* 33. *Si in sudoribus vigiles recalescunt, malum:* & rursus *in secundo libro.*[d] *text.* 32. *Flammans quoque cum sudore facies in his mala.* Cum sudor si bonus esset, calor faciei deberet resolvi; propterea, cum non resolvatur, sudor malignitatem ostendit. Idemque & clarius Hippocr. *in libro quarto Aphorismorum. Aphor.* 56. *Febricanti sudor superveniens, febre non deficiente, malum, prorogatur enim morbus, & plus humiditatis inesse significat.* Qui sudores in febre acuta mortem, & in mitiori longitudinem significant. Mali omnes denique exsistunt, qui aut post signa mala, aut una cum malis apparent, aut quos pernitiosa sequuntur. Ex quibus præcognoscitur certum exitium, cum sudor, quem mala signa sequantur, sit ex judicatoriis non judicantibus læthalibus, cum nedum juvent, sed in pejus ægrotos deducant. De his vero signis perniciosis, quæ post sudores malos, Hippocr. *in* 1. *Epidem. text.*[e] 24. ait: *Sudabant non ex toto corpore, extrema frigebant, ut vix calorem reciperent:* & auctor Prorrheticorum[f], *in lib.* 3. *text.* 3. *ex naribus profluvium sanguinis, cum sudore, perfrigescentia, maligna pravaque:* & paulo post[g]: *Qui principio sudant urinis coctis, deuruntur que, & absque judicatione refrigerantur, & celeriter peruruntur, torpidi item comatosique per-*

Perniciosi quos mala signa sequuntur.

[a] Pag. 38. lin. 20. [b] Lib. 1. text. 58. [c] Lib. 1. text. 68. [d] Ibid. text. 67. [e] Sect. 1. pag. 940. lit. G. [f] Lib. 1. text. 126. [g] Ibid. text. 102.

perniciose habent: & in *Coacis præsagiis* [a]. *Qui ex rigoribus parvis sudoribus refrigescunt, malum.* Qui sudores fuere ab Hippocr. observati in *Dromedai uxore* [b], *Euryanactis filia virgine* [c], in *adolescentulo* qui decumbebat *in foro mendacium* [d], *in uxore Theodori* [e], *Aristocrate* [f], atque in *uxore Euxenii* [g]. De *Dromedai uxore*, *in* primo Epidem. text. 28. *Sexto superriguit, cito percaluit, toto corpore sudavit, extrema frigida, deliravit, spiritus magnus & rarus, paulo post convulsiones a capite cœperunt.* Et de *filia Euryanactis in* 3. Epidem. 1. text. 3. ita habet. *Ab judicatione die septimo riguit, nonnihil incaluit, sudavit a judicatione octavo, aliquantulum riguit, postea extremæ partes semper algebant, circa decimum diem a sudore quem habuerat, deliravit, confestimque ad mentem rediit.* Et de *adolescentulo*, qui in *foro mendacium* decumbebat. *Altero die omnia exacerbata sunt, dejectiones plures iniempestiviores, non dormivit, mente turbatus, aliquantum exsudavit. Tertio graviter sese jactavit, perplexus erat, deliravit, extremæ partes lividæ & frigidæ.* Et de uxore *Theodori. Sudor a facie fundebat primum exiguus, deinde multus per totum corpus, & pedes; posthac videbatur ipsi febris remissa, erat autem ad manus frigidius corpus arteriis, quæ vero in temporibus etiam magis saliebant, & spiritus densior, & delirabat alias, & omnia in deterius.* Et de uxore Euxenii. *in* 7. *Epidem. text.* 46. *Sedata est febris cum multo sudore, & refrigerata est, anhelatio erat varia, mortua est.* Pernitiosos itaque esse omnes sudores, quos sequuntur signa perniciosa, ex iis nobis liquido constabit. Sunt itidem perniciosi, qui una cum pravis symptomatis, & signis exsudant. De his *in Coacis præsagiis* [h]. *Qui subinde sudant & rigent, lethales.* Et postea [i]. *Qui sæpius inhorrescunt, multumque sudant, ægre sanescunt;* & [k] text. 33. *Inquietatio cum sudore, mala.* Et [l] *sanguinis ad diversum latus eruptiones, malæ, ut si, cum lien magnus fuerit, dextra e nare fluat. Cum*

Qui cum pravis signis apparent.

[a] Text. 40. [b] Lib. 1. Epid. ægr. 11. pag. 987. [c] Lib. 3. Epid. ægr. 6. pag. 1073. [d] Ibid. ægr. 8. pag. 1076. [e] Lib. 7. Epid. text. 27. pag. 1216. [f] Ibid. text. 52. pag. 1222. [g] Ibid. text. 58. pag. 1224. [h] Text. 10. [i] Text. 13. [k] Text. 53. [l] Text. 327. collat. Prorrhet. lib. 1. text. 125.

Cum sudore deterius. Et[a] *febres cum comate*, *labore*, *lucis turbulentia*, *vigiliis & sudoribus*, *malignæ*. Quæ mala signa habuit una cum sudore *Aristocrates*, teste Hippocrate *in libr. 7. Epidemior.*[b]. Eodem modo ii sudores mali exsistunt, qui post pessima symptomata erumpunt. De quibus Auctor *Prorrheticorum*[c], ait. *A profluvio sanguinis e naribus paucus sudor*, *cum refrigeratione*, *malus*. Sed dicamus ab omni evacuatione, veluti exempli gratia, ab immoderato sanguinis profluvio, aut a stillis sanguinis in febribus ardentibus, aut ab alvi mala fluxione, ac vomitu. Quare sudor sequens mala signa, pessimus est, & præsertim, si ea non tollat, vel allevet. Cujusmodi fuit in *uxore Olympiadæ*, de qua Hippocr. *in 7. itidem Epidem.*[d] *text.* 36. ita habet. *Vox non solvebatur*, *neque ipsa quicquam allevabatur*, *oculi tristes*, *spiritus sublimis*, *qui per nares trahebatur*, *color pravus*, *sudor circa pedes & crura*, *cum jam circa mortem esset*. Ac his esto finis prædictionis ex sudoribus.

Vel post pessima symptomata erumpunt.

CAP. VIII.

De prædictione a vomitibus, & primum de salutaribus.

QUOD per vomitus humores expurgentur quandoque bene & quandoque male, idcirco ab ipsis itidem futuros morborum eventus prænosci, constat; a malis quidem, symptomaticis vocatis, morborum longitudinem, vel mortem, & a bonis salutem. Evomunt autem ægroti in morbis acutis, ventriculo, aut copia, aut prava qualitate cibi, aut humoris vitiosi contenti, irritato, aut humore quidem ex partibus circumpositis inflammatis, uti hepar est, exsudante, atque ad excretionem id ipsum membrum movente, aut eodem modo a toto corpore, & venosi generis cacochymia, morbo ineunte, aut per incrementa, propter copiam, aut malignitatem humorum excluso. Quas excretiones *Symptomaticas*, & malas Medici

Vomitus in morbis acutis unde.

a Text. 35. collat. Prorrher. lib. 1. text. 74. b Text. 52. pag. 1222.
c Lib. 1. Text. 126. d Text. 49. pag. 1221.

dici vocant, quod has raro, aut nunquam salus sequatur, atque non nisi multo tempore, multis laboribus, ac recidivis. Demum in acutis morbis itidem ægroti repente, in statu, aut paulo ante statum, scilicet, signis concocti morbi prægressis, copiosius evomunt, atque hanc vomitionem *criticam* vocant, quod ex natura ipsa, morbum superante, atque corpus expurgante, fiat, atque propterea saluberrima sit, tutoque ac cito morbos judicet, atque solvat. Vomitus vero futuri signa Hippocr. *in tertio Prognosticorum* [a] *text*. 35. ita tradidit: *Si cui in febre non exitiosa caput doleat, aut etiam caligent oculi, vel ventriculi huic dolor accesserit, biliosa vomitio imminet; sin rigor præterea apprehenderit, & partes subter hypochondrium algeant, adhuc citius vomitio aderit; si vero bibat, edat hoc tempore, perquam cito vomet.* Et *in* 1. lib. Epid [b]. *At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores & fastidia sunt, biliosa post ac pituitosa vomunt.* Gal. vero *in lib. de Crisibus* ait, vomituum signa esse oris ventriculi morsum, simul cum dolore capitis, & vertigines obortas tenebricosas cum agitatione labii inferioris, & multo, tenui, sputo ex ore defluente, & non adesse signa hæmorrhagiæ, vel sudoris, aut alvi fluxus, aut copiosioris urinæ, mensium, vel hæmorrhoidarum. Sed Autor *Coac. Præsagiorum* [c] tribus tantum signis vomitus nobis innotescere, statuit hisce verbis. *Quibus autem cibi fastidia sunt, & oris ventriculi morsus, & multum salivæ, his vomitus fit.* In phreniticis solam crebram exspuitionem vomitum præmonstrare Gal. voluit. At hæc signa nobis ad prænoscendum vomitum sufficiunt, cum de iis superiori libro longe accuratius, & fusius scripserimus. Nunc ad præcipuum institutum nostrum veniamus, quod est in præsenti capite, iis præmissis, ut bonos, utiles, salutaresque vomitus præmonstremus. In corporibus itaque gracilibus ad vomendum promptis, & in æstate, recte corpora per vomitus purgari Hippoc. [d] docet, & præsertim in affectibus supra septum transversum. Qua ratione in lib.

Marginal notes: Vomitus futuri signa. — Vomitus boni, utiles & salutares quinam.

[a] Pag 45. lin. 54. [b] Sect. 2. pag. 948. sub finem. [c] Text. 142. [d] Lib. 4. Aphor. 4. & 6.

lib. 4. *Aph.* 18. ait: *Dolores supra septum transversum purgatione indigere per superiora significant, & eos, qui loca inferiora molestant, per inferiora.* Ex iis vero, quæ per vomitum rejiciuntur, Hippoc. speciatim *in libro secundo Prognost.* [a] *text.* 38. ita habet: *Vomitio autem utilissima est, quæ pituita ac bile permista quam maxime est, & non crassa valde neque multa.* Gal. *in lib.* 4. *Aphor.* ait, biliosos vomitus a rigore subsequi, bonum; quod ardentis febris caussa expurgatâ fiat solutio: ex quo non omnes perpetuo boni erunt, sed ii tantum, qui critice plurimum biliosorum humorum expurgaverint. At non tantum biliosi, sed pituitosi etiam, si critice expurgentur, humores. In pituitosis enim febribus, pituitosæ vomitiones merito desiderantur, sicuti in ardentibus, biliosæ. Hippocr. *in 6. Epidem. com.* 1. *text.* 5. [b] in renum doloribus, cum pituitæ, tum æruginosi humoris vomitionem laudavit: & Galen. *in 3. Aphor.* convulsis vomitum æruginosum profuisse, scribit, de quo ita habet. *Huic totum est inter vomitum corpus convulsum, & simul ut vacuata est ærugo, protinus febris ipsius, & convulsio cessarunt:* & Hippoc. *in lib. de veteri Medicina* [c] perbelle hanc biliosorum commodam purgationem attigit, ita dicens: *Itaque cum amaritudo quædam diffusa fuerit, quam bilem flavam appellare solemus, quales statim anxietates, & æstus & impotentiæ occupantur, verum ubi liberi fuerimus ab illa, & purgati aut sponte aut per medicamentum, si modo tempestive quid ipsorum fiat, manifeste & a doloribus & a calore liberamur:* & paulo post. [d] *Et quos quidem acuta, acrisque ac æruginosa bilis affligit, quales mox rabies, & morsus viscerum ac pectoris, & desperatio. Non sedantur autem hæc, priusquam eadem expurgetur & prosternatur, & aliis permisceatur.* Ex quibus colligimus omnes vomitiones bonas esse, si per has humores, morborum caussæ, probe expurgentur. Dictum est alias has criticas vocari, quarum notas esse, ut concocto morbo appareant, scil. prægressis coctionis signis, ut in diebus decretoriis fiant, morborumque ide- Critici.

[a] Pag. 41. lin. 3. [b] Pag. 1164. [c] Pag. 16. lin. 16. & seq. [d] Ibid. lin. 24.

ideæ conveniant, ac omnium maxime, ut morbos ſymptomataque integre tollant, aut ſaltem allevent, diminuantque. Quod præceptum recte tradidit Hippoc. *in* 1. *Aph.* 2. dicens: *In turbationibus alvi & vomitibus, quæ ſponte fiunt, ſi qualia oportet, purgentur, confert, & leviter ferunt, ſin minus, contra fit.* De quibus criticarum excretionum notis Auctor *Coac. præſagiorum* [a] ita habet: *Qui in febre continua muti jacent, clauſis oculis ſubinde conniventibus, ſiquidem e naribus ſanguis effluxerit, & vomuerint, atque ex eo loquantur, & adſeipſos redeant, ſervantur.* Addamus ſalutares quoque eſſe, quæ una cum bonis evacuationibus apparent; cujuſmodi fuit vomitus biliosus, qui die 14. in *muliere e trimeſtri fœtu gravida* [b], quæ in littore decumbebat, cum ſudore apparuit, quibus integre fuit judicata. Ceterum hi vomitus, qui abſque ſignis perfectæ coctionis fiunt, etſi boni ſint, atque morbum allevent, ſymptomataque diminuant, tamen ſalutem nonniſi longo tempore futuram, tum multas recidivas prædicant. Cujuſmodi fuit, qui in *Epicratis uxore* quintodecimo die apparuit, de qua Hipp. 1. *Epid.* 3. [c] *text.* 26. dixit: *Quintodecimo vomuit bilioſa, flava, ſubcrebra, ſudavit, libera febre. Sub noctem vero febris acuta, urina craſſa cum ſedimento craſſo.* Atque vomitus pernicioſi, cujuſmodi ſunt nigri, ſynceri, & alii, ſi in mitiori morbo erumpant, non mortem, ſed longitudinem & recidivas præmonſtrant, quales in ſupra dicta ægrota die vigeſimo vidit Hipp. de quibus ſcribit. *Circa diem vigeſimum, mane aliquantulum ſuperriguit, comatoſa, quiete dormivit, vomuit bilioſa, pauca, nigra,* quæ mulier die tantum quadrageſimo, alvi fluxione & vomitu bilioſo, fuit judicata. Eodem modo *& Cleonactides*, die tantum 80. ſanitati reſtitutus, die 24. peſſimos habuit vomitus, de quibus Hippocr. [d] *text.* 23. ait: *Circa diem vigeſimum quartum extremas manus dolor affecit, vomuit flava, bilioſa, ſubcrebra: & paulo poſt virulenta. Cuncta remiſſa ſunt.* Hi vomitus, cum urinæ aliqualem coctionem oſten-

Qui cum bonis evacuationibus apparent.

[a] Text. 77. [b] Lib. 1. Epidem. Ægr. 13. pag. 990. [c] Æg. 5. pag. 979 [d] Lib. 1. Epid. Ægr. 6. pag. 982.

ſtenderent (quod tenues eſſent, ſed non decolores, quippe boni coloris; quod maximum eſſe ſignum in iis, qui humorum copia laborant, ad ſalutem, docuit Galen. *in* 3. *Epidem. com.* 3. *in text.* 5. cum *virginis Abderæ* caſum commentaretur) atque cum morbum & ſymptomata allevarint, merito ſalutares fuerant judicandi, atque feciſſe quidem criſin ſalutarem, ſed imperfectam. Ex quo longo tantum tempore ſalutem futuram prænuntiarent. Quare in acutis morbis vomitus omnes, morbum allevantes, facienteſque, ut ægri morbum facilius ferant, ſalutares erunt. Sed non boni ſuapte natura, quales ſunt ſynceri, æruginoſi, nigri, fœtidi, virulenti, pauci, verſicolores, in morbo mitiori, ac morbo non omnino crudo, morbum ſane longum eſſe, vel exitialem, vel recidivas, laboreſque prænuntiant. Hippoc. *in lib.* 6. *Aphoriſmorum* 15. ait: *A longo alvi profluvio ſpontaneus vomitus ſuperveniens morbum ſolvit.* Et *in* 1. *Epid.* [a] Vomitum bilioſum in muliere bilioſa, cui menſes minore quam par eſt copia fiant, bonum eſſe ſtatuit. Atque hi vomitus boni, ſalutareſque, exſiſtunt.

Qui morbum allevant.

CAP. IX.

De vomitibus exitioſis, mortem præmonſtrantibus.

Vomitus mali, exitium præſagientes, apparent in principio morbi, aut paulo poſt principium, quippe aut nullis ſignis coctionis, aut obſcuris ſane obſervatis. Tunc enim, ut dictum eſt, natura nihil recte excernit, juxta [b] illud *decernentia in melius non ſtatim apparent.* Quare vomituum exitialium natura, primum in principio morborum, & a ſignis cruditatis, nobis innoteſcet.

Vomitus pravi in principio morborum, & a ſignis cruditatis innoteſcunt.

Secundo immodica ipſorum copia, vires reſolvens, pravam excretionem denotabit, ac multa etiam per vomitum excreta, ſi non juvant in morbo vehementi, exitium prædicent; & certi-

Ex immodica ipſorum copia prava & nihil juvante.

[a] Ait ſect. 2. pag. 949. lin. 3? [b] Lib. 2. Epid. ſect. 1. pag. 998. ſub. lit. D.

tius, si una cum aliis perniciosis signis illuxerint; omniumque certissime, si suapte exitialia sint, cujusmodi porracea, livida, æruginosa, nigra, versicolora, virulenta, fœtida, & meraca: de quibus sigillatim nobis est agendum. Hippocrat. ea descripsit, qualia in *Phrenitico* [a], *muliere*, *quæ in foro mendacium* [b], & in *filio Hegotoridæ* [c] ante mortem fuere observata.

Vomitus pauci in morbis acutis pravi.

Pauca vero per vomitum excerni in morbis acutis, unum quoddam ex signis est, ut Galen. docet *in 2. Prorrhet. text.* 47. quæ ex toto pravitatem habent. Nihil etenim eorum, quæ decretoria sunt, exigue secerni convenit; sed quæ ita vacuantur, omnia, duorum alterum subeunt: nam vel, quod non queant tolerari ob copiam, ab affectis effunduntur partibus; vel imbecillitatem ostendunt naturæ, quæ proponit quidem superflua excernere, sed nequit. Ex quibus paucos vomitus unum esse ex judicatoriis non judicantibus liquido constat, perpetuoque difficilis judicii, & plerumque lethalibus, si præsertim suapte natura ii mali sint, nihilque nedum non juvent, sed quinimo magis lædant, ab ipsisque ægri in deterius abeant.

Quando lethalis.

Synceri quoque, seu meri, seu impermisti, in acutis morbis pessimi exsistunt, quod humor syncerus nedum crudus sit, sed incoctilis, quippe qui excludit tum actum coctionis, tum potestatem: Hippocr. [d] ἄκρητον vocat humorem omnem mistionis expertem, vel omne excrementum fervidum & crudum, quod suo sero dilutum non est. Cujus generatio, vel partis alicujus vitio fit, vel fervore & incendio febrili exhausta aquosa & serosa parte. Hic itaque in acuta febre magnum intus incendium latere ostendit, plerumque a natura nostra invincibile. Cum signis vero aliis malis exitialis hæc vomitio erit. Hinc auctor Prorrhet. *in 2. Prorhet.* [e] *text.* 28. ait: *Vomitus synceri, anxiosi, mali.* Et Hippocr. ait [f]: *Synceriores deteriores.* Sed ipsum audiamus de malis vomitibus ex colore, ita scribentem, [g] *in text.* 40. *Si vero vomitio fuerit porracea, aut livida*,

Vomitus quinam mali ex colore judicantur.

a Lib. 3. Epidem. Ægr. 4. pag. 1100. *b* Ibid. ægr. 12. pag. 1080. *c* Lib. 7. Epidem. text. 61. pag. 1225. *d* Prognost. pag. 41. lin. 6. *e* Lib. 1. text. 62. *f* Prognost. pag. 41. lin. 6. *g* Loco lit. f. citato.

vida, nigra, quicunque ex his fuerit color, malum esse censendum est. Si vero idem homo omnes vomit colores, exitiale admodum jam est. Ocyssimam vero abolitionem indicat vomitio livida, si grave olet. Hæc omnia hisce coloribus per vomitum reddita, pessima exsistunt; licet porracea, æruginosa, livida, nigra, fœtida, quandoque critice excerni possint: sed hæc non nisi morbo concocto, scilicet in statu aut decremento redduntur, atque hoc certe habebunt, quod febrem aut integre solvent, aut ipsam & symptomata allevabunt. Sed hoc rarum est, ut hujusmodi excrementa critice excernantur. Quare ut dictum est in vehementi febre continua, nondum coctionis signis conspectis, certissima mortis signa erunt. Sed diversi coloris vomitiones esse suapte natura pejores constat, quod ut Galen. docet, plures diversosque pravos affectus intus affligere denotent, ex quo auctor Prorrhet.[a] *in 2. lib. text.* 25. ait: *Vomitus cum varietate mali sunt, tum alias, tum si propius inter se prodeant.* Id est, sicuti Galen. habet, non multo post sese consequantur. Virulenti quoque sive æruginosi eadem sane ratione in acutis morbis exitiales exsistunt, omniumque maxime in phreniticis, quod signent cerebrum inflammatione ex bile usta, nempe mortifera, laborare. De iis Hippocr. merito *primo Epidem.*[b] *comment. 2. text.* 54. dixit: *phreniticis convulsiones, sed virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Quæ in *phrenitico* prima die fuisse reddita, *in lib. 3.*[c] *comment. 3. text.* 75. scripsit. De quo itidem ait: *Phreniticus primo die, quo decubuit, virulenta vomuit, & multa & tenuia, febris horrida.* A malis etiam exitialibusque signis æruginosos vomitus, quos & virulentos dici posse putamus, conspici & apparere, certam salutis desperationem significare affirmamus; quando ubi signa lethalia, prodant se & alia lethalia, omnino desperandum. Hujusmodi vomitus cum capitis doloribus, vigiliis, aut surditatibus, quæ signa inflammationem capitis testantur, vehementem insaniam significare, ita auctor

Quinam lethales.

Virulenti sive æruginosi.

Quid in Phreniticis significant.

Pror

a Lib. 1. text. 60. *b* Sext. 2. pag. 948. lit. H. *c* Epidem. pag. 1100. Ægr. 4.

Prorrheticorum [a] expreſſit. *Qui in capitis doloribus æruginoſos vomitus habent, vigilantque cum ſurditate, cito hi vehementer inſaniunt.* Ex quibus colligamus, hos vomitus in phreniticis tria oſtendere, primo morbi exitioſi celeritatem, inſaniam, melancholiam cum ferocitate, cum ex hoc humore ferinæ deſipientiæ concitentur; atque demum mortem cum convulſione. Cum ut alias docuimus, harum deſipientiarum, propter inſignem ſiccitatem, ab inſigni calore, proprium ſit, ut in tremores & convulſiones deſinant. His non videntur fœtidæ vomitiones minus periculum ſignificare, mortemque certiſſimam, ſuapte natura peſſimæ, ſi grave oleant. Hipp. propterea dixit. [b] *Ocyſſimam abolitionem ſeu mortem indicare vomitionem lividam, ſi grave oleat. Atque omnes ſubputres ac fœtidi odores in omnibus vomitionibus mali ſunt. Mulier* [c], quæ in *foro mendacium* decumbebat, ante mortem vomuit nigra, graveolentia. Bilioſæ vero ſcilicet flavæ, croceæ, porraceæ omnes vomitiones cum malis ſignis, aut quæ mala ſequuntur, peſſimæ ſunt, exitialeſque, a quibus ægri læduntur, atque in deterius abeunt; eæ judicatorium, non judicans, judicii difficilis, atque hæ læthale judicium oſtendunt, eoque certius exitium oſtendent, ſi ſuapte natura malignæ ſint. De iis auctor *Prorrheticorum* [d] *in* 2. *Prorrhet. text.* 28. ita habet: *Vomitiones ſynceræ, implacidæ, malæ &c.* [e] *Nigra revomentes, cibos faſtidientes, deliros, in pube parum dolentes, quibus oculus ferox clauſuſque, purgare non oportet, pernicioſum enim.* Et paulo poſt: [f] *text.* 36. *Si vomitus exigui bilioſique fuerint, malum, tum alias, tum ſi ægroti ſupervigilaverint; nariſque in iis ſtillans, malum.* Cujuſmodi vidit Hippoc. *in muliere*, quæ in *foro mendacium* decumbebat. De qua [g] *text.* 47. dixit: *Duodecimo vomuit multa nigra, fætida, ſingultus multus, ſitis laborioſa: & decimotertio nigra virulenta vomuit, rigor, circa meridiem muta.* Demum vomitiones omnes non juvantes malæ ſunt, peſſimæ, quæ

Vomitiones fetidæ graveolentes peſſimæ.

Bilioſæ flavæ, croceæ porraceæ cum malis ſignis exitiales.

[a] Lib. 1. text. 10. [b] Prognoſt. pag. 41. lin. 10. [c] Lib. 3. Epidem. Ægr. 12. pag. 1080. [d] Lib. 1. text. 62. [e] Ibid. text. 71. [f] Ibid text. 79. [g] Lib. 3. Epidem. Ægr. 12. pag. 1080.

quæ ægrotos in deterius mutant, tametsi suapte natura malignæ non sint. De quibus in præcitata *muliere* ita habet: *octava circa meridiem calor rediit, sitibunda, comatosa, fastidiosa, vomuit biliosa pauca subflava, nocte graviter se habuit, nihil quievit, multum affatim inscia minxit.* Debebat enim a biliosa vomitione, si bona fuisset, quiescere, meliusque se habere; veluti etiam a vomitu noni diei, decimo febris cum malis signis fuit exacerbata, atque itidem a vomitu virulento & bilioso, quem die undecimo habuit, riguit, extrema frixerunt & postea sudavit frigidum, atque cum tunc multum etiam vomuerit, noctem tamen gravem habuit. Qui omnes vomitus lethales fuerant; tum quod in vehementi morbo apparuerint; tum quod signa alia mala una illuxerint; tum etiam quod ipsa ægrota mulier in deterius fuerit mutata, quod est omnium excretionum non conferentium & pessimarum signum proprium. In vulneratis quoque capite vomitus biliosi mali exsistunt, ex ipso Hippocrate, qui *in lib. 6. Aphor. text. 50.* ita habet: *Quibuscunque præciditur cerebrum, his necesse est febrem, & bilis vomitum supervenire.* Perniciosissimos quoque esse vomitus in ileo, *in lib. 7. Aphor.* 10. ita legitur: *Ab ileo vomitus, singultus, desipientia, vel convulsio, malum.* Galen. vero *in Comment.* ait: *In ileis nihil descendit ad inferiora, & hoc est proprium inseparabile passionis. Vomitus autem non semper adest, sed quando exitiales sunt, & si vehementius distorqueantur, stercus eis adscendit, atque singultiunt.* Et *in libro 6. de loc. Affect. cap. 2.* Nullum, qui stercus vomuerit, fuisse salvatum memoriæ prodidit. Atque hæ sunt vomitiones, in acutis morbis suspectæ, quippe immoderatæ, paucæ, flavæ, rubræ, porraceæ, æruginosæ, lividæ, nigræ, graveolentes, synceræ, diversicolores, quæ in morborum principiis, minimeque coctionis signis antegressis, apparent, & plerumque exitiales; quod si vehemens sit morbus, aliaque mala signa illuceant, aut præcesserint, aut subsequantur, procul dubio interitum præmonstrabunt, eaeque præsertim, quæ nedum ægrotos nihil juvarunt, at quinimo in deterius, ut dictum est, ipsos mutarunt.

Biliosæ in capitis vulneribus malæ.

C A P.

Cap. X.

De alvi dejectionibus, & primo de iis, quæ salutem prænuntiant.

De alvi itidem dejectionibus, cum bonis tam malis, quippe ægrotis salutem atque exitium præmonstrantibus, acturi, a salutaribus exordiamur. Quarum nomine bonas omnes alvi dejectiones intelligimus, quibus Medici salutem in ægrotis futuram conjiciunt. Harum itaque natura, vel bona vel mala sit, nobis primo ex coctione & cruditate elucescet; secundo ex tempore, in quo apparent; tertio ex ipsarum substantia; quarto ex copia, & paucitate; quinto ex tempore, quo perseverant, aut cessant; sexto ab utilitate & facili tolerantia; demum a signis, aut bonis, aut malis, a quibus capiunt certitudinem. At de bonis modo agamus, quæ bifariam salutem indicare possunt, uno modo coctionis ratione, quatenus indicant sanitatem cum ventris inferioris, quo Galen. *in 2. Prognost. com.* 13. stomachum intestinaque intelligit, tum etiam aliarum proximarum partium, veluti jecoris, & lienis: optimam enim dejectionem, quæ est, ex Hippocrate *in* ʻ. *Prognost.* a 13. *mollis, constansque, eoque tempore secreta, quo secundum valetudinem assuevit, atque copia ex ratione ingesti cibi*, Hippocrat. *significare ventrem inferiorem recte valere*, statuit. Altero modo humorum ex visceribus, in ipsum ventrem decumbentium, ratione; quomodo Galen. ait, optimam dejectionem nedum indicare ventrem inferiorem recte valere, sed nihil ex hepate aut liene in ipsum decumbere, quod exinde decumbentibus humoribus coctionis optimæ cum color, tum substantia vitietur. Utroque modo Medici ex dejectione perscrutantur: primo in morbis ventriculi, intestinorum: quorum statum primario fæces, seu dejectiones, significare, Galen. *in* 1. *libro*, *de Crisib. cap.* 7. tradidit: ex optima dejectione, quæ, uti dictum est, & mollis excernitur, constans, eo tempore, quo se-

Alvi dejectiones quænam bonæ.

Bifariam salutem indicare possunt.

a Pag. 39. lin. 54.

ſecunda valetudine aſſuevit, ea copia, quæ cibis ingeſtis reſpondet, atque, ut addidit Galen. colore ſubrufa ſit, neque admodum graveoleat. Quæ vero vel hiſce omnibus, aut aliquibus, notis caret, mala erit; quippe quæ aut dura, aſpera, liquida, coloratior, copioſior, aut paucior, quam ex ingeſtis cibis par eſt, inæqualis, graveolens, aut ſpumans, aut quæ neque tempore excernatur, quo ſecunda valetudine aſſuevit. Ceterum ſi ægroti ad ſalutem tendant, ab eo ſtatu in optimum (quem concoctionem appellant) permutatur. Ex quo merito Hippoc. *in eodem lib.* [a] *text.* 17. dixit: *Corpulenta reddatur dejectio morbo eunte in judicationem.* Et *in lib.* 2. *Aphor.* 14. *In profluviis alvi mutationes excrementorum juvant, niſi mala mutatio fiat.* Ex humorum vero, ad ventrem decumbentium, excretione longe certius eventus morborum perſcrutamur. Quos affectus Hippocr. vocat, abſceſſus, dyſenterias, teneſmodes, alvi fluxiones, alvi turbationes. De his *in primo Epidem.* [b] *comment.* 1. *text.* 33. *Plurimis erat alvus turbata, ſine moleſtia tamen, & prope nihil offendebat.* Et poſtea. [c] *Erant qui ſexto die morbo regio afficerentur, ſed his purgatio profuit per veſicam, vel turbata alvus.* De dyſenteriis etiam [d]: *Senioribus vero ad morbos regios, aut turbatas alvos, aut dyſenterias res devenit, ut Bioni, qui apud Silenum decumbebat, &c.* [e] *At multi alii, qui judicati erant, ad dyſenteriam deveniebant, ut Xenophanes & Critias.* Et in eo ſtatu peſtilenti quoſdam ſervatos, ita dixit [f]: *At vero in hoc ſtatu, quatuor his præcipue ſignis, ſervabantur. Quibus enim aut ex naribus probe ſanguis erupiſſet; aut qui per veſicam urinas multas, & multo bonoque præditas ſedimento, reddidiſſet; aut per ventrem turbida, bilioſa, tempeſtive; aut qui in dyſenteriam incidiſſent.* Quare multi ſunt, qui alvi turbationibus, aut pituitoſis, aut bilioſis, aut dyſentericis, fuere judicati. De *Clazomenio* Hippocrat. ſcribit *in Epidem.* [g] *comment.* 3. *text.* 57. *Die trigeſimo venter fluebat multis aquoſis excrementis, ac qualia eſſe in dy-*

a Prognoſt. p. 40. lin. 8. *b* Sect. 1. pag. 940. lin. 4. *c* Sect. 2. pag. 951. lit. F. *d* Ibid. ſub lit. G. *e* Ibid. pag. 953. lit. D. *f* Ibid. pag. 955. lit. E. *g* Lib. 1. Epid. Ægr. 10. pag. 985.

dysenteria solent. Et de illo, qui in *Dealcis* horto [a]: *Quadragesimo alvus pituitosa, alba, subcrebra dejecit, multum toto corpore sudavit.* Et de Heropyto [b]: *Circa diem centesimum alvus fuit turbata multis biliosis, durabantque diu multa talia, deinde dysenterica cum dolore.* Ceterum cognoscemus has, simulque alias optimas criticasque esse purgationes, quod una cum signis manifestæ coctionis, in die decretorio, in morbi vigore seu statu, apparere incipiant, vel sint liquidæ, flavæ croceæ, rufæ, lividæ nigræ. Hæ in principio morbi, absque signis coctionis erumpentes, exitiales sunt, cum signis vero coctionis, criticæ ac salutares exsistunt. Galen. *in lib.* 4. *Aphoris.* 21. in quadam longa pestilentia scribit, se vidisse dejectiones liquidas primo flavas, rufas, mox nigras, veluti sanguinis fœcem, tam in iis, qui exitio proximi erant, quam in aliis servandis: in his, ait, has dejectiones ad morbos, in vigore consistentes, sæpius natura superfluitates expurgante, secutas esse, atque in illis in principio aut incremento. De quibus in sequentis aphorismi commentario ita habet: *Quando igitur post morbi coctionem aliquis humor vitiosus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur, & propter hoc atra bilis & alius omnis humor hujusmodi, ubi signa coctionis in morbi processu apparuerint, bonam significant evacuationem: Si vero aliter excernatur, sine signis coctionis, exitialis est casus. Cujusque itaque coloris, licet eo perniciosæ videantur, cum signis coctionis, in statu, critice apparent, salutem prænuntiant.* Quod ab Hippocr. didicit, qui idem *in lib.* 4. *Aphor.* 47. hisce verbis expressit, dicens: *Excretiones in febribus non intermittentibus lividæ, cruentæ, fœtidæ & biliosæ, omnes malæ: & si bene exeunt sive per alvi excretionem, sive per urinas, bonæ.* De quibus Auctor *Coac. præsag.* [c] ita habet: *Qui comate pressi, fracti, obsurduerunt, erumpente alvo rubra dejiciunt circa crisin, idque juvat.* Ex quantitate quoque copiosiores, quæ diu durant. Proinde Hipp. *in Epidemiis* [d] scribit, ad dysenterias, turbatas alvos, multos devenisse, ipsisque judicatos fuisse.

Criticæ quomodo cognoscuntur.

Sic

a Lib. 3. Epid. Ægr. 3. pag. 1066. *b* Ibid. Ægr. 9. pag. 1106. *c* Text. 182. *d* Lib. 1. sect. 2. pag. 953. lit. D.

Sic *Heropytus* [a] fuit judicatus, de quo merito dixit: *Circa centesimum alvus fuit turbata multis biliosis, durabantque diu multa talia dysenterica cum dolore, reliqua levia.* Quinimo plures cognovi, qui biliosis, porraceis, ac croceis dejectionibus, cum urinis concoctis, paulatim, assidue, multos dies, dejicientes fuere servati. Hæque dejectiones in salutaribus morbis, in quibus nulla perniciosa signa apparent, plerumque una cum hæmorrhagia bona, aut copioso bono sudore, aut aliquo alio simili signo, apparent: duo vero signa Hippoc. *in* 1. *Aphorism.* 2. tradidit, quibus bonas Medici cognoscunt dejectiones, nimirum, quæ vacuationis ratione considerantur, atque utiles sunt, quippe *si ægroti has facile ferant, & ipsis recte conferant.* Ex quo optimæ aut febres, symptomataque integre solvunt, aut allevant. De quibus Hippocr. *in* 4. *Aph.* 28. *Quibus biliosæ dejectiones, superveniente surditate cessat, & quibus surditas, supervenientibus biliosis dejectionibus cessat.* Et [b]: *Lippientem alvi profluvio corripi, bonum.* Et: [c] *Lienosis difficultas intestinorum superveniens, bonum.* Et *in libro septimo, Aph.* 29. *Si a Leucophlegmatia detento fortis diarrhœa superveniat, morbum solvit.* Sed hæc ad cognoscendas optimas salutaresque alvi dejectiones dicta sufficiant. Nunc de malis agamus.

Dejectiones bonæ unde cognoscuntur.

CAP. XI.

De malis alvi dejectionibus, quæ exitium ægrotis prænuntiant.

ALVI quoque malæ exitialesque dejectiones, ægris exitium præmonstrantes penes suam substantiam, quantitatem, colorem, odorem, modum excretionis, tempus in quo apparent, mutationem, signa alia antegressa, aut una conspecta, aut dejectiones secuta, atque demum ægrotantium tolerantiam atque utilitatem, cognoscentur. Penes enim *substantiam* complures dejectionum differentiæ exsistunt, quippe duræ, asperæ, liquidæ, viscosæ, aquosæ, pingues, spumantes, mistæ

Alvi dejectiones malæ unde cognoscuntur.

a Lib. 3. Epidem. Ægr. 9. pag. 1106. *b* Lib. 6. Aphor. 17. *c* Ibid. Aph. 48.

ſtæ cum ſuo ichore, & ſynceræ, atque colliquativæ vocatæ. Penes *quantitatem*, immoderate fluentes, pauciores, ſtatim ceſſantes, ſuppreſſæ. Penes *colorem*, albæ, bilioſæ, flavæ, croceæ, rufæ, virides, porraceæ, lividæ, cruentæ, nigræ, verſicolores. Penes *odorem*, admodum fœtentes, & non ita fœtentes. Penes *modum excretionis*, ſunt lientericæ, diarrhϾ, dyſenteriæ, teneſmi: & juxta *tempus* in quo apparent, quædam in principio, nullis manifeſte coctionis ſignis conſpectis, quædam in augmento. Penes *mutationem* quoque ipſarum, quæ mutantur in deterius, ſubſtantia, quantitate, colore, & odore. Ex *ſignis* vero *malis* aut antegreſſis, aut una cum ipſis, aut poſtea apparentibus, dejectiones lethales dignoſcantur. Demum penes *tolerantiam* eæ malæ dicentur, quas ægri difficulter ferunt, nihilque juvantur, aut ab ipſis in deterius repunt. Itaque ut ex ipſis certum futuri eventus judicium prænoſcendi fiat, merito de iis ſingulis differentiis accuratius agendum duximus, â duris aſperiſque, mollibus, & liquidis inchoantes. De duris Auctor Prorrheticorum *in* 1. *Prorr.* [a] *6.* ita habet: *Si intercepta alvus, parva, nigra & in ſpiras circumducta ad neceſſitatem laxaverit, & per nares eruptio fiat, malum.* Galen. σπυϱαθώδη, id eſt, in ſpiras voluta alvi excrementa, ait, fieri, & quod pluſculo tempore retineantur, & propter copiam igneæ caliditatis, quæ, ſi etiam nigra ſpectentur, flagrantem ac ardentem, circa medium corporis, affectionem eſſe declarant, quod maligni morbi eſt ſignum, qui ſi vehemens quoque ſit, aliudque illuxerit ex pravis ſignis, exitiales proculdubio fæces erunt. Liquidæ vero aliquando ex humido temperamento, ætate puerili, humida conſtitutione temporis, cibis humidis aut ſtomachi cruditate, aut, ut Galen. vult, ubi humidum alimentum ex ventriculo ad jecur non deducitur, aut quoties ex jecore vel liene aliquid in ventrem liquidum defluxerit, ſeu ubi jecur, aut lien, aut totum corpus per jecur expurgatur. Ex liquidis *aquoſam* Hippocr. [b] eſſe malam ſtatuit, quod, ut Galen. ait, hujuſmodi dejectio cruditatis ſit ſignum. Hæ dejectiones

Ab harum ſubſtantia ſi duræ.

Si liquidæ.

[a] Text. 41. [b] Prognoſt. pag. 40. lin. 12.

nes perpetuo malæ sunt, lethalesque in biliosis vehementibusque morbis, si una urinæ non bonæ appareant; veluti in mitioribus morbis, in quibus nullum perniciosum signum illuxerit, crudorum humorum multitudinem tantum significant, non nisi longo tempore a natura alterandam. Pingues vero, sive opimæ dejectiones in acutis morbis, ut Galen. docet, *in* 2. *Prog. text.* 22. dejiciuntur, quoties pinguedo ab igneo calore absumitur; at ubi etiam viscosæ sint, significant, nedum pinguedinem colliquari, sed etiam animalis solidas partes; hisce tabescentibus redduntur pingues, viscosæ, albæ, paucæ & graveolentes, quibus notis ab his, quæ a cibis tales egeruntur, distinguuntur: hæ enim copiosiores sunt atque non semper albæ; a colliquatione factæ sunt albæ, aliquando subcroceæ, paucæ, graveolentes, quippe pingues, viscidæ, paucæ, albæ, aut subcroceæ, graveolentes, quibus notis distinguuntur a cibis pinguibus & lentis factæ, & a pituitosis multo calore viscidæ redditæ: graveolentia enim colliquationis signum esse, Gal. docuit. De quibus Hippoc. *in eodem libro Prognosticorum*[a]: *Si exigua, glutinosa, candida, subcrocea, levisque sit, mala est.* Hæ vero perpetuo malæ exsistunt, cum pessimum sit, partes corporis contabescere, pinguedinemque profundi, quæ in acutis morbis magni incendii sunt indicia, & certi exitii, si aliquid ex pravis signis illuxerit, atque ut dictum est, si morbus magnus vehemensque fuerit; veluti in mitiori morbo longitudinem pro exitio præmonstrabunt. Cujusmodi in eo, qui in *Dealcis horto* decumbebat, Hipp. vidit, de quo ait[b]: *Sexto fuisse nigras, pingues, spumosas, viscosas, graveolentes*, qui die tantum quadragesimo fuit judicatus. Sed has non a colliquatione solidarum partium factas fuisse, sed a pinguedine, & ab humoribus viscidis putrefactis, quando eæ multæ fuerint. Quæ vero etiam solida partium substantia tabescente fiunt, prorsus exitiales exsistunt, atque hæ syncerææ etiam, sive meræ rejiciuntur. Quas Hipp.[c] de *Sileno* loquutus, ita meminit. *Quinto die*

Pingues sive opimæ.

a Prognost. pag. 40. lin. 14. b Lib. 3. Epid. Ægrot. 3. pag. 1066. c Lib. 1. Epid. Ægrot. 2. pag. 969.

die dejectiones fuisse meras, biliosas, leves, perquam pingues. Sin-
Si sinceræ. ceræ quoque dejectiones in morbis acutis merito damnantur, quod intus vehementissimum calorem, quo humorum ichores exhauriuntur, & consumuntur, vigere, *Galeno* auctore, indicent. Ex quo Auctor *Prorrheticorum*[a] *in* 3. *Prorrhet.* 16. merito dixit: *Dejectiones in synceras seu meras desinentes, malum exacerbare*; ac, ut Galen. placuit, pejorem morbum reddere, quales habuit *Silenus*[b] quinta die, *uxor Phylini*[c] sexta, *Euryanactis filia*[d] duodecima, *uxor Hermoptolemi*[e] quinta, *Parius*[f]
Si spumosæ. septima, *Pythion*[g] atque alii. Eodem modo damnantur spumosæ, quod hæ aut caloris incendium, quo excrementa fervescentia spumam contrahunt, uti in lebete præ copia caloris fit, indicent, aut flatuosum spiritum humori commistum, ut in spumis maris, incurrentibus ventis, spectatur; illæ caloris colliquantis corpus, & hæ inæqualis perturbationis sunt effectus, ex quo Auctor Prorrhet. [h] *in* 2. *Prorr. text.* 19. admodum spumosas alvi dejectiones malas vocat, & merito, quod aut colliquationem, aut inæqualitatem significent. Pejores vero sunt, quæ caloris incendium colliquans denotant: has cognosces ex acuta febre, atque ab excrementis calidioribus spumosis redditis, atque etiam quod synceræ spectentur. De quibus legitur in Prorrh. [i] *In biliosis syncerisque dejectionibus spumosa efflorescentia, mala*, &c. [l] *Dejectiones, in spumosas synceras que desinentes exacerbant*, seu morbum, ut ait Galen. pejorem reddunt: *&*[m] *in* 2. *libro. In acutis biliosis spumosæ, malæ:* & in *Coacis præsagiis*[n] recte hæc ita exprimuntur: *In acutis spumans dejectio valde biliosa, malum.* Et postea[o]: *Quæ in spumosas, meracas, desinunt dejectiones, graviorem morbum commovent.* Quæ etiam spumosæ ex spiritus flatuosi commistione fiunt, malæ existunt, quod in excrementis cruditatem
Ex quantitate si immoderatæ. præmonstrent. Ex quantitate itidem tum immoderatæ, tum paucæ damnantur: eæ enim vires resolvunt, naturamque pro-

a Lib. 1. text. 111. *b* Vide ejus historiam lib. 1. Epid. Ægr. 2. pag 969. *c* Ibid. Ægr. 4. pag. 976. *d* Lib. 3. Epid. Ægr. 6. pag. 1073. *e* Lib. 7. Epidem. text. 13. pag. 1212. *f* Lib. 3. Epidem. Ægr. 1. pag. 1093. *g* Ibid. Ægr. 3. pag. 1098. *h* Lib. 1. text. 53. *i* Lib. 1. text. 21. *l* Ibid. text. 50. *m* Ibid. text. 53. *n* Text. 602. *o* Text. 613.

profternunt, ut *in fecundo Prognofticorum* [a] Hippocr. ita habet: *At fi univerfim & fæpe dejiciatur, periculum defectionis animæ imminet.* Quod & Auctor *Coacorum præfag.* [b] ita expreffit: *Liquida dejectio & confertim fimul effluens, & paulatim, mala; altera enim vigilias, & altera exfolutionem, invehit.* Hinc in Aphorifmis [c] fcriptum eft: *A fuperflua purgatione convulfio, aut fingultus fuperveniens, malum.* Paucas itidem, ut alias a nobis demonftratum eft, omnes excretiones inutiles effe, tum quod vel non fufficiant ad morbi cauffam tollendam, multitudinemque humorum notent, in vehementi morbo plerumque lethalem; aut quod virtutem prælanguidam fignificent, quæ noxios humores excernere tentaverit, & non potuerit: atque hoc eft, quod in peftilenti prima conftitutione Hippocr. obfervavit, de quo in primo *Epidem.* [d] *comment.* 2. *text.* ita habet: *His fuccedebant abfceffus*, id eft, dejectiones ex Galeno, *aut majores, quam, ut ferri poffent, aut minores, quam ut prodeffent quicquam. Sed ftatim redierunt, & deteriores evaferunt.* Tertio, ut dictum eft, qui ftatim, ubi cœperint, defierunt, pravæ funt, & in acutis morbis exitiales. De his Hippocr. in *Epidemiis* [e]*: text.* 57. *Ventres etfi forte humecti effent, ftatim maligno modo fiftebantur:* & enumerans fymptomata & figna ardentium, quæ exitium ftatim principio annuntiabant, ait [f]: *alvi fiftebantur.* Hinc Diarrhœas ac dyfenterias fupprimi, non eft tutum. Alio enim pravi humores converfi noxas eximias inferre folent, atque in acutis morbis mortem. Quod Auctor *Coacorum præfagiorum* [g] nos monuit *in 6. coac. præfag. fect.* 2. *text.* 41. dicens: *Dyfenteria fubrubra, limofa; larga excrementa alvi flammeis valde rubicundis coloribus foluta, infaniæ timorem inducunt.* Atque ita ex quantitate malas alvi dejectiones cognofcemus; veluti ex colore, albæ, biliofæ, flavæ, croceæ, feu vitellinæ vocatæ, rufæ, cruentæ, aquofæ, virides, æruginofæ, lividæ, nigræ, atque multorum colorum verficolores vocatæ, in acutis

Si pauciores.

Ex colore.

a Pag. 40. lin. 4. *b* Text. 609. *c* Lib. 5. Aphor. 4. *d* Sect. 2. pag. 946. fub lit. G. *e* Ibid. pag. 948. lin. 3. *f* Ibid. pag. 954. lit. F. *g* Text. 624.

tis morbis pravæ omnes, ni critice fuerint excretæ, uti superiori capite docuimus, exsistunt. Albæ enim dejectiones fiunt, aut ex cibis ingestis, quippe pane puro, lacte, ptisana, lupinis, alica, amygdalis, galacte & aliis; aut, ut Galen. docet *in* 1. *Prorr. comment.* 13. *&* *in* 2. *Prognost. comment.* 17. 19. cum bilis nullo modo pervenit ad intestina, atque hoc aut obstructo canale, per quam a vesica fellis ad intestina fertur, ut in arquatis; aut sursum una cum sanguine in caput inflammatum attracta, ubi hepatis superior pars inflammata sanguinem una cum bile sursum rapit; aut denique a colliquatione pinguedinis mollis & recentis. At hæ paucæ, viscidæ & valde fœtidæ exsistunt. Omnes eæ, exceptis quæ a cibis albescunt, in acutis morbis non parum damnantur, omniumque maxime, quæ, cerebro inflammato, albæ egeruntur, de quibus *in Prorrheticis* [a]. *In pheniticis alba dejectio, malum, ut Archecrati:* & [b]: *In acutis biliosis albicantes spumosæ & perichol æ dejectiones, malæ.* Malas esse in acutis biliosis, ait Gal. quod sint præter naturam, cum biliosa excrementa in hominibus biliosis, & biliosis morbis, quandam habeant cognationem, ideoque pravæ; aut quod propter canalis ad ventrem, per quem bilis fertur, obstructionem, quæ affectum plerumque, vel etiam in non febrientibus, lethalem facit. De quo *in* 1. *coac. præs.* [c] *text.* 28. legitur: *Regio morbo admodum fœdati moriuntur, & his alba dejectio procedit,* aut propter cerebri, vel jecoris partium superiorum, convexarum, incendium, quod pessimum est, quod totus impetus ad viscera illa raptus maxime lædat. Non minus malum significare albas, paucas, viscidas, male olentes, nuperrime ostendimus, quod malignam colliquationem, teste Galeno, denotent. Flavæ itidem biliosæ, acres, croceæ seu vitellinæ, virides, malæ sunt, ni critice corpus expurgent; croceæ pejores, æruginosæ, viridesque, quod majus incendium caloris intus urere præmonstrent. Omnes vero biliosæ, non critice factæ, malæ, quod vel exitium, quippe in acutis morbis, vel longitudinem, recidivas, ac summos labores

Si Albæ.

Si flavæ biliosæ.

a Lib. 1. text. 13. b Ibid. text. 53. c Text. 36. in fine.

res in mitioribus morbis præmonstrent. De quibus *in Coac. præsag.* [a] scilicet *in 2. libr. text.* 5. *Quibus biliosa est circa stomachi os mordicatio & amaror, malum:* quod multitudinem notet tum intestina, tum os ventris occupantem. Et Hippocr. in 4. *Aph.* 47. omnes excretiones biliosas damnavit. Hujusmodi dejectiones, crudo exsistente morbo, in ardentibus febribus, dysenterico ac tenesmodis modo, mordentes, plerumque exitiales esse cognovi, in multisque observavi, qui omnes obierunt, etsi longius laborarint. Quod proximo anno nimis apposite in *Guadagnina, mea carissima uxore*, expertus sum, quam ardente febre, cum diarrhœa, biliosa, dysenterica, die decimoseptimo morbi illius, magno sane dolore, & incredibili afflictione, misere interemptam, vidi. Quod divinus Hippoc. *in* 1. *Epidem. com.* 1. [b] *text.* 25. ad unguem in multis observavit. De quibus ita habet: *Alvi turbatæ erant biliosis, paucis, meris, tenuibus, mordacibusque, & frequenter desidebant:* Et postea: [c] *text.* 30. *Æstate jam & Autumno, Lienteriæ, & dysenteriæ, tenesmi, alvi fluxiones biliosæ, tenues, mordaces, multæ, crudæ & mordaces, nonnullis etiam aquosæ*, &c. [d] *Ventres omnibus turbati erat & pravi, ac multo his pessimi:* Et paulo post [e]: *Quæ hos infestabant, hæc erant: dysenteriæ, tenesmi, lienteriæ & fluxiones alvi.* Quales in *filia Euryanactis* [f] duodecima die vidit Hippoc. de qua ita habet: *Duodecimo alvus turbata fuit biliosis excrementis, paucis, meris, tenuibus, mordacibus, crebro desidebat.* Rubras vero & cruentas non minus malas esse Hippocr. notavit, [g] *text.* 35. dicens: *At valde aquosum, aut album, aut viride, aut vehementer rubrum, aut spumans dejici, hæc omnia mala.* De quibus auctor *Prorrheticorum* [h], ait: *Ventris valde rubens profluvies, mala in omnibus morbis: & in libro* 3. [i] damnat *impense rubras*, idemque *in Coacis præsagiis* [l] scriptum est, quippe: *Malum vero, ventris valde rubens profluvies, eoque magis, si hepatis vitio, ut in hepaticis fit, tales dejiciuntur;*

Si rubræ & cruentæ.

a Text. 43. *b* Pag. 940. lit. G. *c* Sect. 2. pag. 943. lit. E. *d* Ibid. pag. 945. inter lit. E. & F. *e* Ibid. pag. 946. inter G. & H. *f* Lib. 3. Epidem. Ægr. 6. pag. 1073. *g* Prognost. pag. 40. lin. 12. *h* Lib. 1. text. 2. *i* Ibid. text. 127. *l* Text. 330. 611. 613. 632.

Si virides porraceæ. *ciuntur*; ab his criticas juvantes excipimus. Virides quoque porraceæ pessimæ sunt, nimirum, quæ vi morbi fiunt, nimirum quæ ab æruginosa bile, incendio caloris, ut docet Gal. Si viridæ. *in primo, de Crisibus cap.* 11. genita, excernuntur. Lividas quoque Hippocr. *in* 2. *Prognost.* [a] *text.* 32. & *in libr.* 4. *Aphorismorum* [b], in febribus continuis pravas exitialesque esse, expressit. Has Galen. partium infernarum validum frigus ac veluti Si nigræ. mortificationem præmonstrare ait. His non minus pravæ nigræ exsistunt, ut sunt, aut sanguinis limus, aut atra bilis; in acutis morbis nigras dejectiones, atram bilem, vel sanguinem ustum significare, Galen. tradidit. Addamus, vel sanguinis fœcem seu limum, quem non vere, teste Galeno *in libr.* 4. *Aphor.* atram bilem, sed sanguinem melancholicum appellant, qui humor, si putrescat, fit melancholia, quam atram bilem appellamus: usta vero & nigra fit flava bile perusta, quæ prius mutatur, calore inurente, in æruginosam, & postea in nigram: de nigris dejectionibus a sanguine melancholico Hippocr. *in libr.* 4. *Aphorism.* [c] dixit: *Dejectiones nigræ, qualis est sanguinis niger, sponte venientes, sive cum febre, sive sine febre, pessimæ.* Has Galen. ait *in commento* notare lienis maximam debilitatem, & hepatis etiam, generantis plurimum crassi hujus atque melancholici sanguinis: quare eæ dejectiones in acutis morbis lethales merito sunt: non enim a natura hic humor, nisi longo tempore, concoqui & superari potest. Plurimas vero hujusmodi dejectiones in pestilenti statu Galen. vidit, quæ non magis in iis, qui exitio proximi erant, quam in aliis salvandis apparebant, illis tamen vel in principio, vel in incremento morborum conspiciebantur. Superiori capite nos ostendimus, in statu post perfectam coctionem aliquando utiliter conspici has nigras dejectiones, quæ, crudo exsistente morbo, signis coctionis minime antegressis, perpetuo lethales exsistunt: tunc enim temporis magnam visceris læsionem præmonstrare Galen. etiam meminit. [d] *Quibuscunque ex morbis acutis, aut diuturnis, vel ex vulneribus, sive quovis alio modo extenuatis, nigræ bilis, sive*

a Pag. 40. lin. 16. *b* Aphor. 47. *c* Aphor. 21. *d* Hippocr. Aphor. lib. 4. 23.

sive uti sanguis niger desuper exierit, postridie moriuntur. Versicolores quoque dejectiones omnes malas esse Galen. docet; quoniam multas adesse in corporibus affectiones significant, quas natura ut superet, eget longo tempore, quod ab acutis magnisque morbis, vires cito exsolventibus, non conceditur. Merito itaque Hippocr. *in eodem libr. Prognost.* [a] *text.* 26. de his dixit: *Si vero versicolores sint, diuturniores quidem sed nihilominus exitiales sunt.* Eo vero has fore exitialiores *in* 4. *lib. Aphorism.* 21. docuit, quo colores magis pravos plures habuerint, quales visæ sunt in *Apollonio* [b]. De quibus Hippocr. ait: *Dejectiones huic erant variæ, scilicet, vel nigræ, pravæ, vel virulentæ, vel pingues, crudæ & mordaces, & tandem lacti similes reddidit.* Fœtidæ quoque malæ sunt, quod ut Gal. docet, putredinis indicium sint. Qua ratione Hipp. *in* 2. *Prognost.* [c] & *in* 4. *Aphor.* [d] fœtidas omnes, sive graveolentes damnavit. At admodum fœtidas & liquidas, flavas, pingues in acutis febribus excretas, colliquativas vulgus appellat, observatum est esse valde perniciosas, quibus conspectis paucissimi servantur. Etenim præcellentem putredinem ac virium languorem præmonstrant. Exitialissimum itaque in febribus continuis est signum; hæque dejectiones tales exsistunt, veluti si quis in jure pingui luteum ovi dilutum, cum magno fœtore, dejecerit. De his Hippocr. *in* 3. *Epidem. comm.* 3. [e] *text.* 57. ita habet: *Unoque verbo, qui longis morbis vel acutis tenebantur, ventris vitio omnes præcipue mortui sunt, cunctos namque venter sustulit:* & Galen. *in comment. Et pestis quoque illa longissima, quæ nostra ætate vulgata est, ex iis quæ per alvum vacuantur, omnes prope peremit. Quæ evacuabantur, erat colliquatio.* Quod quidem esse symptoma videtur in perpetuum febris, quam pestilentem privatim vocant, cum mortales vel citra pestem corripiat. Quales *concubinam Nicolai* ante mortem dejecisse, Hippocr. *in lib.* 7. *Epidem.* [f] *text.* 37. scriptum reliquit. Atque tot sunt alvi dejectiones mortem minantes ex substantia, quan-

Si versicolores.

Si fœtidæ.

a Pag. 40. lin. 18. *b* Lib. 3. Epidem. Ægr. 13. pag. 1111. *c* Pag. 40. lin. 17. *d* Aphor. 47. *e* Pag. 1086. inter B. & C. *f* Pag. 1221. text. 50.

Ex modo excretionis & tempore quo durant.

quantitate, colore, atque odore desumptæ. Ex modo quoque, quo dejiciuntur, atque ex tempore, quo durant, exitiales sunt, & quæ insciis ægrotis excernuntur. Quod in acutis morbis aut delirium, aut exsolutam facultatem, ut Gal. demonstrat, significent. De quibus auctor *Prorrhet.* [a] ait: *Si ex ventre tenuia non sentienti ægro exierint, si extra se non sit, malum. Cujusmodi sunt, quæ in hepaticis fiunt.* Eodem modo in continuis febribus, quæ diu durant, sine morsu, aut cum morsu, copiosæ, non juvantes, pessimæ exsistunt. Quibus plures fuisse exstinctos *in Epidemiis* tradidit Hippocr. De quibus *in* 1. *lib. Epidem. comment.* 3. [b] *text.* 53. *Æstate jam & Autumno lienteriæ & dysenteriæ, tenesmi, alvi fluxiones biliosæ, tenues multæ, crudæ, mordaces, nonnullis etiam aquosæ:* & *in libr.* 3. [c] *Quæ ad ventrem attinebant, multis multa incommoda evenerunt; primum tenesmi multis cum dolore, plurimis vero pueris, omnibusque impuberibus, quorum plurimi peribant, lienterici erant.* A longa etiam dysenteria debilitata facultate, ni statim moriantur, in lienteriam, vel hydropem, quibus moriuntur, incidere Hippocr. *in lib. 6. Aphorism.* 43. docuit. Quare hæ omnes sunt exitiosæ dejectiones, si modo in principio morbi, absque signis coctionis, appareant, quo tempore nullas excretiones commendari posse superius ostendimus, hasque esse symptomaticas, & malas. Quas Hippocr. intellexit, cum *in lib.* 3. *Epid. comm.* 3. [d] *text.* 65. dixerit: *Ventres enim plerisque turbati, horrores, sudores non decretorii.* De quibus *in libr.* 4. *Epidem.* [e] *text.* 90. hæc leguntur. *Duo fratres Cecropis familiares, quibus nigra ab initio prodibant, subfæculenta, edulia ex sanguine confecta colore referentia, ex valde biliosis, spumosis, chlora erant.* Cognoscuntur vero pravæ dejectiones & a malis signis aut antegressis, aut una, aut postea conspectis, atque ex eo, quod neque febrem solvant, sed quinimo magis ab ipsis ægri in deterius abeant. De his, *in tertio Epidemiorum comment.* 3. [f] *text.* 53. *Quæ autem exibant dolores non solvebant:* & *in tertio Prorrheticorum* [g]*: Post*

Si copiosæ non juvantes.

Ex signis malis aut antegressis, aut una cum ipsis, aut postea apparentibus.

a Lib. 1. text. 78. *b* Sect. 2. pag. 943. lit. E. *c* Pag. 1085. lin. ult. *d* Pag. 1089. sub lit. B. *e* Pag. 1129. text. 24. *f* Pag. 1086. sub lit. B. *g* Lib. 1. text. 129.

Post modicam sanguinis eruptionem, nigramque dejectionem, in acutis morbis surditas, mala est: & in illis, *in lib. secundo Prorrheticorum,* [a] *text. 15. In ardentibus febribus cum aliquantula perfrictione, dejectionibus aquosæ bilis, multisque, oculorum perversio, signum malum, tum alias, tum si catochi fiunt:* & in lib. tertio [b]: *Ventris dejectiones sublivescentes, cum perturbationibus, & urinæ tenues aquosæque, suspectionem habent:* Et [c]: *Post sanguinis eruptionem dejectiones nigræ, malæ.* Quales fuere observatæ in *Sileno* [d], *Hermocrate* [e], *Euryanactis virgine* [f], *Adolescente,* qui in *foro mendacium* [g], *muliere* quæ apud *Panthimidem* [h], *uxore altera* abortum passa [i], in *Ea,* quæ *in foro mendacium* [l], *Pario* [m], *Pythione* [n], *Apollonio* [o], atque in aliis. In quibus studiosus Lector poterit ea omnia, quæ nos breviter de malis dejectionibus perstrinximus, recognoscere, atque ad usum prognostici colligere.

CAP. XII.

De prædictione ab urinis, quid sit urina, quomodo fiat, atque quantum faciat ad prædicendi methodum.

CUM ex alvi dejectionibus demonstratum sit, quomodo ægrotantium salus & mors prænoscatur, reliquum est, ut ad prædictionem ex urinis veniamus. Etenim ipsarum non minus, quam ceterorum excrementorum, observatio ad vitam & mortem ægrotantium præsagiendam facit. Galen. *in lib. 6. de loc. affect. comment. 2.* scribit, per urinam expurgari gibbas hepatis partes, atque omnes quotquot sunt his superiores: *& in lib. 2. Prognost. cap. 4.* indicia esse illarum affectionum, quæ in jecore, & in venis fiunt. Addidit *in lib. 2. Prorrhet.* renum vesicæque affectionem indicare, vasorumque sanguinem continentium, & virtutis succos generantis tum robur, tum imbecillitatem. Quo plures complurium corporis partium morbi

Urinæ quid ad præsagium faciunt.

a Lib. 1. text. 81. *b* Ibid. text. 108. *c* Ibid. text. 127. *d* Lib. 1. Epidem. Ægr. 2. pag. 969. *e* Lib 3. Epidem. Ægr. 2. pag. 1062. *f* Ibid. Ægr. 6. pag. 1073. *g* Ibid. Ægr. 8. pag. 1076. *h* Ibid. Ægr. 10. pag. 1078. *i* Ibid. Ægr. 11. pag. 1079 *l* Ibid. Ægr. 12. pag. 1080. *m* Ibid. Ægr. 1 pag. 1093. *n* Ibid. Ægr. 3. pag. 1098. *o* Ibid. Ægr. 13. pag. 1111.

bi urinis judicentur; non tamen omnes, ut vulgo persuasum est, sed febres omnes, hecticis exceptis, inflammationesque: etsi, quæ thoracis partes occupant, primo sputis, & quæ ventris, dejectionibus significentur. Verum in his urinarum etiam judicium non est spernendum. Plurimum itaque urinarum observatio cum ad complurium morborum prognosin conducat, merito nunc, quo pacto ab ipsis vita ac mors ægrotantium prænosci queat, nobis est cognoscendum. Quam rem non prius assequemur, quam quædam de *urinarum differentiis*, atque *causis*, scitu sane ad prognostici judicium necessaria, præmiserimus, ac absolverimus. Liquido cuique Medicorum constat, urinam esse serosum excrementum sanguinis, quod a renibus attrahitur, per urinatoriosque meatus in vesicam delabitur, atque per eam excernitur. Ceterum nos per urinam cum serosam humiditatem, tum illud omne, quod per urinam excernitur, intelligimus. Hæcque omnia ad prognosin multum faciunt. Ex materia enim urina triplex esse videtur; cum aliquando per urinam excernatur cibi potusque humiditas, quæ in multum potantibus plerunque cruda aquosaque mingi solet; aliquando sanguinis humiditas serosa, qualitate humoris exsuperantis infecta; atque demum humiditas a colliquatione, quippe pinguedo. Quam triplicem urinæ materiam Hippocr. *in 6. Epidem.* [a] *comment.* 4. *text.* perbelle ita expressit: *Urina concolor cibo & potui, & qualis esse solet intus, cum humidi colliquatio est.*

Urinæ quænam materies.

Urinarum differentiæ

At spectemus varias urinarum differentias, quæ omnes penes substantiam ipsarum, qualitatem & contenta accipiuntur. Quod ad substantiam spectat, quædam tenues, quædam crassæ, & quædam mediocres exsistunt. Tenuium aliæ diu durant, aliæ mox crassæ evadunt. Eodem modo & crassarum quædam mistæ perseverant, quædamque tenues evadunt. Quod ad qualitatem, triplex urinarum est differentia, quippe una, quæ ex colore, altera ex liquore, ac tertia ex odore cognoscitur. Ex colore, albæ, pallidæ, flavæ, aureæ, rubræ, virides, lividæ, nigræ exsistunt. Complures alii urinarum colores ab aliis re-

Quo ad substantiam.

Ex qualitatem.

Ex colore.

[a] Sect. 5. text. 14. pag. 1185.

recenſentur, at hi, qui ſunt præcipui, vobis ad prædictionem ſufficient. Horum colorum quoſdam tenui ſubſtantiæ urinarum conjungi, quoſdam craſſæ, ſeu quoſdam tenuium eſſe proprios, & quoſdam craſſarum. Tenuium ſunt aquoſæ, rufæ, flavæ, virides, lividæ, ac non minus nigræ. Quibuſdam tamen viſum eſt, colorem pallidum, rufum, & flavum tenuium urinarum proprios eſſe. Conſtabat tamen virides, lividas atque nigras cum tenui aliquando ſubſtantia obſervari, quæ in *Herophonte* [a], *uxore Epicratis* [b], & *Metone* [c], fuere ab Hippocrate obſervatæ. De Metone ait: *Urinæ tenues ſubnigræ.* Neque propterea negandum, nigras ſæpius craſſas mingi. Pallidæ vero, rufæ, atque flavæ nunquam craſſæ, ſed perpetuo tenues minguntur. Hos enim colores ob materiæ inopiam fieri volunt. Ex liquore, urinarum aliæ claræ & lucidæ, aliæ turbidæ obſcuræque ſpectantur, & clararum urinarum mictarum quædam tales perſeverant, quædam mox turbantur. Eodem item modo de turbidis, cum quædam turbidæ mingantur, & turbidæ perſeverent, & quædam poſtea, reſidente craſſa materia, clareſcant. Ex odore quoque quædam graveolent, quædam non. Penes item quantitatem, quædam multæ, quædam paucæ, quædam mediocres exſiſtunt, & quædam prorſus interceptæ, apparent. Demum ex urinarum contentis, quæ ſedimina, & ſedimenta, & hypoſtaſes vocant, complures urinarum differentiæ obſerventur: contenta vero dicimus, quæ quovis modo a ſubſtantia urinarum ſeparata in urina ſpectantur, quandoque in ſuperficie, quandoque in medio vaſis, & quandoque in fundo. Quæ in fundum reſident, Græci *hypoſtaſes*, noſtri ſubſidentiam, reſidentiam, ſedimenta, atque ſubjecta appellant. Quæ medium locum vaſis, ſeu urinæ ſubſtantiæ, occupant, ſublimationes, ſuſpenſa, ſublimia atque ſublimamenta: & quæ in ſupremo loco, juxta ſuperficiem, cernuntur, nubes atque etiam nubeculas appellant. Hypoſtaſes vero, ſive ſedimenta, variis differentiis interſtinguuntur; ſiquidem quædam craſſa, quædam tenuia, quædam continua,

Ex odore.

Ex urinarum contentis.

Hypoſtaſium variæ differentiæ.

[a] Lib. 1. Epidem. Ægr. 3. pag. 974. [b] Ibid. Ægr. 5. pag. 979. [c] Ibid. Ægr. 7. pag. 983.

tinua, quædam divulſa, minimeque unita, ſed inæqualiter per ſubſtantiam urinæ ſparſa cernuntur, quædam æqualia ſpectantur per multos dies, quædam inæqualia. Propterea quædam alba, quædam pallida, quædam flava, quædam rufa, quædam rubra, vel viridia, vel livida, nigra ſpectantur, quædam fœtent, quædam non. Craſſorum quoque ſediminum, quandoque ſunt pituitoſi humores crudi craſſique, quandoque melancholici, aut uſti nigri, & quandoque rubri ſanguineique reſident. Craſſa hæc ſedimina variis figuris ſpectantur, quædam enim granorum figura apparent, quas hypoſtaſes propterea Græci etiam *Oroboïdes* vocarunt. Nonnunquam veluti ſquamæ ſpectantur, quæ Græcis *Petaloides* dicuntur; & aliquandò ut furfures, ſquamis anguſtiores, at craſſiores tamen, quæ itidem *Pityroides* nuncupantur. Demum hypoſtaſes farinæ interdum ſimiles apparent, quas *Crimnodes* Græci appellarunt. His ſimiles apparent, purulentæ, id eſt, quæ ex pure ſunt. Addimus quandoque apparere in iis pituitam craſſam, ac mucoſum humorem. In ſuſpenſis etiam & nubeculis eædem differentiæ ſpectantur, quæ ſunt, continuitatis, divulſionis, æqualitatis, inæqualitatis, craſſitiei, tenuitatis, quantitatis & colorum diverſorum nuperdictorum. Proprium ſublimioris partis, quippe in ſuperficie urinarum, eſt, ut oleagines, atque pinguedines ſpectentur. At tempus eſt, ut ſingularum urinarum cauſas cognoſcamus.

Suſpenſorum & nubecularum.

CAP. XIII.

De variarum urinarum cauſis.

Urinarum variarum cauſæ.

Tenues unde.

JAM aggredimur cauſas variarum urinarum, a tenuibus atque craſſis inchoantes. Tenues enim perpetuò in febribus concoctionem debilem denotant, fiuntque, vel propter obſtructionem vaſorum ſanguinis, aut ureterum, aut renum, aut veſicæ, quo ſolus ichor, ſeu ſeroſa tenuis humiditas, excernitur abſque ullo humore; aut quando humores caput petunt, ut in phreniticis, quibus urinæ tenues mingi ſolent. Proinde

de colligemus tenues urinas mingi, ubi nihil humorum ipsis fuerit permiſtum, & craſſas, ubi quippiam permiſtum ſit; quod ſane fit aut natura concoquente, aut ſublatis obſtructionibus. In febribus tenues urinas perpetuo cruditatem ſignificare, Galen. in multis docuit; ex quo Hippocr. *in lib.* 3. *Epidemiorum.*[a] dixit. *Urinæ multæ tenues, nihilque decretorii quicquam vel boni.* Hæ vero quandoque tenues durant, & quandoque craſſiores evadunt. Has naturam cœpiſſe concoctionem, & illas nondum cœpiſſe, maximamque cruditatem denotare, Gal. docet *in lib. de urinis, cap.* 3. Craſſæ vero urinæ ab humorum permiſtione fiunt, quæ in principio apparentes, multitudinem craſſorum humorum, (teſte Galen. in lib. *quæſita Hippocr.* vocato;) denotant; aut in ſtatu, naturam excernere humores. Multæ vero a potu largiori, aut a multa humiditate fiunt, ut in hydrope, atque in iis, quibus humida alvus ſupprimitur: atque hoc eſt quod Hippocr. [b] dixit: *Mictio noctu plurima facta, parvam ſignificat dejectionem.* Aut ab inflammatis renibus, plurimam humiditatem attrahentibus, ut in diabete; a multis itidem humoribus, qui per renes purgantur, ægri copioſius mingunt. Quibus ſane urinis copioſis multos judicatos vidit Hippocr. *in* 3. *Epidem.*[c] *text.* 41. A contrariis cauſis paucæ urinæ prodeunt, quippe aut a pauco potu, aut ubi plurima humiditas per alvum, aut per ſudorem, expurgatur, aut a multo calore igneo ſeroſam humiditatem abſumente, ut in ardentibus febribus fieri ſolet, qua ratione in ipſis non raro etiam prorſus retinentur: aut denique pauca exit, propter obſtructas vias urinæ, aut renum, aut veſicæ meatum. At cauſas colorum indagemus, ab albis incipientes, quæ aut tenues ſunt, aut craſſæ. Hæ ſunt indicia magnæ copiæ crudorum craſſorumque humorum, ut Gal. docet, & præſertim quæ, cum craſſæ mingun-tur, eædem permanent; quæ ex his non reſident, ſummam cruditatem, concoctricisque facultatis imbecillitatem præmonſtrant. Proinde in acutis morbis ſunt pernicioſæ: cujuſmodi fuerunt, quæ ab Hippocr. fuere obſervatæ in *Philini*[a]

Craſſæ unde.

Noctu plurimæ redditæ quid notant.

Paucæ unde.

Urinæ albæ quid indicant.

[a] Pag. 1085. lit. F. [b] Lib. 4. Aphor. 83. [c] Pag. 1086. lit. D.

ni [a] & *Dromedai uxore.* [b] Quæ vero ex his tenuiores reddi incipiunt, naturam coepisse concoctionem denotant. Tenuium vero albarum urinarum, quas Galen. *in lib.* 4. *Aphor.* aquosas appellat, caussæ sunt, aut imbecillitas, concoctricis facultatis, ut in senibus; aut obstructio renum, uti in nephriticis, antequam lapis expurgatur; aut obstructio itidem hepatis; aut quod non raro fit, & toto bilioso humore in cerebrum sublato, quas propterea phrenitim prænuntiare, Galen. *in lib. de Urina cap.* 6. tradidit. Hæ vero extremam tum cruditatem, tum magnam concoquentis facultatis imbecillitatem denotant. Ex quo in morbis biliosis, omnium maxime, ut ait Galen. *in lib. de Crisibus : cap.* 12. *&* *in* 2. *Progn.* perniciosæ exsistunt. Pallidæ vero urinæ redduntur, cum parum bilis flavæ serosæ humiditati permiscetur, parumque distare videntur a concoctione, si modo non valde tenues exsistunt. Flavæ ac rufæ, sive croceæ, si tenues una sint, teste Hippocr. [c] morbum plane crudum ostendunt, vigereque magnum caloris incendium in visceribus. Crassæ vero concoctionem & aliquando criticam excretionem significant. De qua nos superioribus libris egimus. Rubras ac subrubras a sanguine fieri, Galen. *in* 2. *Prognost. in lib. de Urinis*, ac non minus *in lib.* 3. *Epidem. com.* 1. *text.* 1. docuit, nimirum ubi semicoctus sanguis per urinas expellitur. Indicant enim ut *in* 2. *Prognost.* & *in* 3. *Epidem. comment.* 27. ait, sanguinem abundare incoctiorem ac serosiorem, qui in venis jecinoris & profundi corporis continetur. Quo hepatis separatricis quoque facultatis imbecillitatem cognoscimus. Hinc Hippocr. *in Prognost.* [d] dixit, has urinas longitudinem ostendere, quod longum temporis spatium ad sanguinem concoquendum requiratur. Ceterum quæ aliæ aliquando subrubræ, & tenues minguntur (etsi Auctor *Libri de Urinis* noluerit tenues rubras dari urinas) a pauco ichoroso sanguine infectæ, aliquando crassæ a multitudine sanguinis inconcocti, quales in synochis febribus sæpe observamus. His similes

Tenues albæ sive aquosæ.

Pallidæ.

Flava ac rufæ; sive croceæ.

Crassæ.

Rubræ ac subrubræ.

[a] Lib. 1. Epidem. Ægr. 4. pag. 976. [b] Ibid Ægr. 11. pag. 987. [c] Prognost. pag. 40. lin 43. [d] Pag. 40. lin. 35.

les sunt sanguine infectæ, quas cruentas & sanguineas appellant. Quæ propter debilitatem renum, laxatis venis, quæ in ipsos renes finiuntur, quam *anastomosim* vocant; aut laxatis meatibus, qui a primo ad secundum sinum sunt, minguntur: quales *Apamantiam* & *Fabrum* minxisse Hippocr. *in* 4. *Epid.*[a] *text.* 78. tradidit. Aliquando exit sanguis ruptis scilicet venis, aut apertis, aut ulceratis renibus, vel vesica. De His Hippocr. 4. *Aphorism* 81. *Si quis sanguinem & pus mingat & squamulas, & urinæ gravis odor fuerit, vesicæ ulcerationem significat:* & de Illis, *Aphorism.* 78. *Quicunque repente sanguinem mingunt, iis a renibus venulæ ruptionem significat.* Virides sequuntur, quæ aut ex porracea bile in ventriculo, ut Galen. tradidit, ob esculentorum cruditatem, genita, aut ab æruginoso humore in vasis, ob nimium caloris incendium, Galen. *in* 2. *Prognost. comment.* 39. auctore, atque flavæ bilis assationem genito, ortum trahunt. In sanis, & non febricitantibus, porraceæ bilis plerumque indicia exsistunt; veluti in acutis febribus & inflammationibus viscerum, hunc in urinis colorem viridem esse æruginosæ bilis indicium, Galen. *in* 2. *de Crisibus cap.* 11. docuit. Huncque præsertim colorem in urinis fieri statuit, cum bilis flava in atram, incendio caloris, mutatur. His colore proximæ sunt oleosæ urinæ, quæ tamen pingues non sunt, sed quæ, ait Galen. *in lib.* 3. *Epidem. sec.* 3. *comm.* 72. & *in* 1. *lib. de Crisibus cap.* 12. colore & crassitie oleo sunt similes, quas Galen. in ægrotis sine detrimento ex morbi concoctione aliquando se vidisse, prodit. Pingues vero, scilicet præ pinguedine oleo similes, aut quod olei modo supernatent, oleosæ vocatæ, ex alia caussa fiunt, quippe perpetuo a colliquato adipe aut totius, aut renum. De quibus Hippocr. *in* 7. *lib. Aphorism.*[b] *Quibus insidens pingue, ac simul totum, iis renum vitium acutum significatur.* Ubi vero colliquatio ex calore febrili in toto corpore fit, ut Galen. *in comment.* notavit, vel ex eo dignoscitur, quod cum urina unà adipes paulatim exeunt, minimeque universim. Ex quibus colligimus, oleosas urinas duplicis esse differentiæ, quippe

Urinæ cruentæ vel & sanguineæ.

Virides.

Oleosæ.

Pingues.

[a] Pag. 1133. text. 29. [b] Aphor. 35.

pe illas, quæ colore tantum & craſſamento oleo perſimiles apparent, atque has, quæ pingues exſiſtunt, quibus *in Aphor.* Hippocr. *ineſſe pinguedinem* dixit: de quibus *in* 2. *Prognoſt.* [a] *text.* 35. *Si pingue deſuper natans araneorum ſpeciem referat, damnandum eſt.* Galen. vero *in libr.* 4. *de ſanitate tuenda, cap.* 25. dixit, hoc pingue in urinis eſſe ſimile ei, quod in ſummo refrigerati juſculi concrevit. Hanc urinam *ex lib. de Urinis* triplicem eſſe conſtat, quippe *Elæochroam* Græcis vocatam, quæ olei colorem habet, principium colliquationis indicantem: *Elæophanem*, exquiſitiorem miſtionem olei cum urina habentem, colliquationiſque augmentum præmonſtrantem: atque *Elæodem*, undequaque oleo ſimilem, vigorem notantem colliquationis. Galen. vero *in* 3. *Epid.* oleoſam duplicem tantum facit, quippe colore & craſſitie oleo ſimilem, pinguedinis expertem; atque alteram pinguem, hancque duplicem eſſe, ſcilicet unam, quæ habet pinguedinem ſupernatantem, oculis boum ſimilem, quam Græci *Elæophanem* appellant, & alteram, in qua ſupernatat pinguedo, telæ araneorum modo, *Elæodem* Græcis vocatam. Has omnes fieri colliquatione pinguedinis, ab igneo calore, dictum eſt.

Margin: Pinguium triplex differentia.

Lividæ fiunt præ immodica frigiditate, teſte Galen. *in* 1. *de Criſibus cap.* 12. quæ propterea in acutis morbis pernitioſæ exſiſtunt, quod naturæ exſtinctione fiant. Fiunt tamen aliquando ex materia craſſa, livida, quas aliquando bonas eſſe, quippe critice apparentes, Hippocr. [b] non negavit.

Margin: Lividæ.

Nigras quoque urinas mingi aut propter immodicam frigiditatem conſtat, (ſed hæ obſcuræ magis quam nigræ apparent) aut propter exurentem calorem. Nigras fieri ob ſerum atræ bilis urinæ miſtum, urinam nigro colore tingens, Galen. *in* 1. *Prorrhet.* docuit: & *in* 3. *Epidem. comm.* 4. dixit, has a ſanguine conſpici melancholico, ſerum perinde, ac fuligine, nigro colore inficiente. Ex quo *Lib.* 1. *de Criſib. cap.* 11. ait: nigram urinam nobis atræ bilis, redundantis in corpore, aut uſti ſanguinis eſſe indicio. Ceterum hæ duplicis ſunt differentiæ ex ſubſtantia ipſarum aut tenui, aut craſ-

Margin: Nigræ.

[a] Pag. 40. lin. 52. [b] Vid. Lib. 4. Aphor. 47.

crassa, quippe nigræ aut tenues, aut crassæ, minguntur. Has crassas perpetuo ab humore crasso melancholico, aut atra bile, aut usto sanguine copiosius excreto, colorari dicimus. Hinc in quartanis febribus, in melancholicis, atque in spleneticis, crassas urinas nigras mingi, Galen. *in* 2. *Progn. com.* 27. testatum reliquit. Tenues vero fieri aut propter vehementem frigiditatem, qua ratione sanguis quoque nigrescit, aut ob exsuperantem calorem, quippe sanguinem urentem, Galen. in 2. Prog. & *in* 1. *de Crisib.* statuit. Has vero cognoscimus, quod, priusquam nigræ appareant, flavæ, aut rufæ, aut croceæ spectentur; & illas, quod lividæ prius spectentur, mox nigrescant. Post nigras, claras atque turbidas spectemus, nimirum a quibus caussis fiunt: & primo de claris permanentibus urinis superius dictum est, cum de coloribus, in tenui substantia urinarum spectatis, sermo proxime fuerit habitus: nunc de iis, quæ claræ minguntur, & mox turbantur, agemus. Has enim crudas esse atque propter flatus crassi redundantiam turbari, neminem latet, ac proinde naturam aggredi concoctionem indicare, nullis Medicis, praxim exercentibus, est ignotum. De hac Galen. *in libr.* 4. *de Sanit. tuenda cap.* 4. ait: *Si cum emingitur pura sit, protinus vero turbatur, jam crudi succi concoctionem aggredi naturam, docet. At si interposito tempore turbetur, non protinus, sed post agressuram insinuat.* Turbidarum vero urinarum, quas triplicis esse differentiæ, Gal. *in* 3. *Epid. in* 4. *Aphor.* & *in* 4. *de sanit. tuen.* & *in* 1, *de Crisibus* statuit, quippe quæ claræ minguntur & post turbantur, de quibus agimus; & quæ turbidæ mictæ resident, & clarescunt; atque demum quæ mictæ turbidæ, perpetuo tales permanent. Has *subjugales* vulgus Medicorum appellat, quod jumentorum urinis similes spectentur, quippe crassitie, colore, atque turbata substantia. Hæ sunt a crudis crassisque humoribus, a calore agitatis, atque inde multis flatibus elevatis, & sero permistis, quibus substantia confunditur & turbatur. Hinc Hippocrat. dixit[a]: *urinas perturbatas dolorem capitis præmonstrare*, quod ni-

Urinarum nigrarum duplex differentia.

Turbidarum triplex est differentia.

Urinæ subjugales quænam & unde.

[a] Lib. 4. Aphor. 70.

Urinæ perturbatæ quid notant.

nimirum per ipsas nobis significetur multos vapores ad caput allevari ac subvehi. Galen. *in 6. Epidemiorum, comment. 5. in text. 15.* ait: *has urinas eorum esse, in quibus humor, qui crudus vocatur, plurimus abundat, & a calore fusus est.* Hinc enim ipsum, in spiritum versum, flatuosas exhalationes ad caput submittere contingit. A crudis itaque & crassis humoribus, calore agitatis, fiunt urinæ turbidæ. Sed quæ turbidæ clarescunt, a calore quidem naturali concoquente; & quæ perpetuo manent turbidæ, plerumque a febrili, totam massam sanguinis agitante, ac confundente. Cujusmodi sunt, quæ in principio malignarum febrium apparent, quo tempore nihil concoxit natura. Avicenna vero, ac alii Arabes Medici dixerunt, urinas turbidas, non residentes, nobis præmonstrare humorum ebullitionem, propter vehementiam caloris extranei, & debilitatem innati caloris digerentis: & Gal *in 1. lib. de Crisib. cap. 11.* dixit, urinas turbidas manentes, minimeque clarescentes, nobis præmonstrare, naturam cœpisse agitationem in sanguine, vigereque ad concoctionem; illas vero, quæ, cum claræ fuerint mictæ, mox turbantur, significare nondum cœptam esse humorum agitationem ad concoctionem, sed postea fore sperandam. Ex quo ipse his urinis bonitate prætulit eas, quæ perpetuo turbidæ manent; quas cœptam concoctionem denotare clarius *in libro quarto, de sanitat. tuenda* hisce verbis expressit, dicens: *Quod si turbida sit, qualis veternorum visitur, crudis vocatis humoribus refertas venas indicat, non tamen cessare naturam, sed eos valenter concoquere.* Et de illa, quæ turbida postea, hæc addidit: *Si cum emingitur pura sit, protinus vero turbetur, jam crudi succi concoctionem aggredi naturam, docet, &, si interposito tempore turbetur, non protinus, sed post aggressuram insinuat.* Amplius contrarium videtur etiam hic affirmare de urinis manentibus turbidis, cum dixerit: *Si vero vel omnino nulla separatio, vel id quod subsidit, malum sit, imbecillitas naturæ significatur, egetque ope aliqua ad succos percoquendos.* Quid igitur dicemus? Urinas turbidas, manentes turbidas, aliquando fieri a calore extraneo totam massam sanguinis agitante, & aliquando a calore innato, quippe a natura ipsa concoquente. Hasque uri-

Turbidæ clarescentes quid & unde.

Turbidæ manentes unde.

urinas ab illis distingui, quoniam non in principio, sed in augmento incipiant, quo tempore natura manifeste aggreditur concoctionem, & postea aliquid residit in ipsis, aut minus turbidæ evadunt, vires constant, morbusque exitialibus signis caret. Quod nobis forte expressit. Galen. *in* 4. *de Sanit. tuend. cap.* 4. cum dixerit. *Verum omnium, quæ turbantur, urinarum generalis nota esto ipsius crassi a liquidiore separatio, aut propere aut tarde facta, aut omnino nulla.* Ergo si protinus fiat, & quod subsidit sit album, leve, æquale, superiorem longe naturam succis, quos concoquit, ostendit. Sin, quod subsidit, malum sit, imbecillitas naturæ significatur. Cum vero eæ principio statim apparuerint, quo tempore nondum natura aggreditur concoctionem, propter ebullitionem & agitationem caloris febrilis, & extranei, turbari significant, quæ ob id multitudinem crudorum crassorumque humorum, a vehementi calore fusorum, indicant, quæ cum morbo vehementi & viribus prælanguidis exitium merito significant. Hinc Galen. *in lib.* 4. *Aphorism.* merito dixit. *Quæ vero non resident, si vires affuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant.* Quare quæ principio apparent turbidæ, manentque turbidæ, non a naturali, sed ab extraneo calore fiunt, quod virium debilitas confirmabit, atque signum aliquod perniciale, & quod nunquam in ipsis aliquid resideat, quod sit laudabile: atque hæc de caussis turbidarum urinarum. Nunc mordacium, quæ cum dolore & mordicatione exeunt, caussas attingamus, quæ fiunt ab humoribus summe calidis ac acribus redditis, qui una per urinam excernuntur; unde Hippocrates *in primo Epidemior.* [a] *text.* 10. dixit: *fieri stranguriosos abscessus.* Et Galenus *in* 2. *Epid. text.* 41. dixit: *Ubi per renes excrementa purgantur totius corporis, urinæ illos stillicidium corripere, cum ob alia, tum præcipue propter confluentium urinarum acredinem.* Acredo vero a multo calore fit. Fœtidas vero urinas reddi propter humorum summam putredinem aut in vasis, aut in renibus, vel vesica, omnibus liquido constat. De

Urinæ mordaces unde.

Fetide unde.

[a] Sect. 2. pag. 943. inter E. & F.

Æquales & inæquales.

De æqualibus vero, & inæqualibus urinis Gal. *in lib. 7. Aphor.* 33. ita habet. *Si vero compagis urinæ, quam Systasim dicunt Græci, inæqualitatem ita dici concesserimus, recte dixit vehementem significari perturbationem. Nam dominante, & vincente natura omnia æqualiter unita sunt: diversis vero caussis tumultuantibus ac renitentibus ei, illud quod superatur, atque concoquitur, aliam habet formam, renitens vero, ac tumultuans aliam, & quando plura hujusmodi fuerint, variam magis ostendunt urinarum inæqualitatem, & ejus caussæ perturbationem.* Atque hæ sunt caussæ variarum urinarum. Quibus præmissis ad variorum contentorum caussas dignoscendas descendimus. In qua re primo intelligendum duximus, cur in fundo vasis resideant, quæ hypostases, subsidentias, atque sedimenta appellant; cur in medio, quæ suspensa, sublimia, & sublimamenta; & cur in suprema vasis parte, quæ nubes, & nubeculas, & eneoræmata dicunt, Hippocr. quandoque sublimamentum nubeculam vocat? Hæc vero contentorum diversitas in urinis pendet ex varia flatuum generatione, & mistione: siquidem ubi in urinis flatuum copia adfuerit, excrementum ad supremum vasis locum defertur; ubi minus ad medium; atque ubi nulli adsint; in fundo. Quo fit, hypostasem probam coctionem indicare, in qua flatus discussi nullam pariunt turbationem; etsi locus non necessario hoc demonstret, quando in fundo non omne residens contentum coctionem denotet, sed illud tantum, quod est candidum, leve, & æquale per omne tempus, uti docet Hipp. *in 2. Prognost* [a]. Neque etiam nubeculæ & suspensa semper cruditatem præmonstrant, de quibus Hippocr. *in 2. Prognost.* [b] *text.* 29. dixit: *Nubecula, quæ invehitur in urina, si candida est, est bona:* & Galen. *in. 1. de Crisib. cap.* 11. scripsit, in iis, qui usi sunt inedia, ac labore immodico, morbum sæpius solvi, priusquam aliquid subsideat, & plerumque sufficere nebulam albam, aut suspensionem albam, levem, atque æqualem. Verum perpetuo contentum in fundo vasis album, leve, ac per omne tempus æquale, coctionem denotabit; minorem suspensum;

Contentorum diversitas in urinis unde.

[a] Pag. 40. lin. 30. [b] Ibid. lin. 41.

sum; & nubes, quippe in suprema vasis parte contenta, morbi adhuc minorem coctionem declarat. In qua parte excrementum, seu contentum elatum, circuli modo, juxta urinæ superficiem, solet esse delirii certum indicium, quod *Auctor Prorrheticorum* [a] animadvertit, atque ego sæpius experientia verum esse didici. Multa subsidentia, quamvis locum infimum matellæ occuparit, copiam crudi humoris vacuari, Galen. *in libr. de Crisibus cap.* 11. exemplo puerorum eorum, qui in crapulis & in otio vitam ducunt, demonstravit, quorum corpora, quod scateant humoribus crudis, ideo cum urinis plurimum ejusdem crudi humoris excernunt: & *in* 2. *Prognost.* dixit, sedimentum in urinis apparere copiosum, ubi morbus ex crudis humoribus foveatur, atque paucissimum aut nullum conspici in morbis biliosis, atque in iis, qui inedia usi sunt, & multo labore. Tenuia vero tenuiorum humorum sunt indicia. Sed quæ pura sunt, neque facile vase commoto assurgunt, magnam naturæ in secunda concoctione imbecillitatem indicant. Crassa itidem crassiorum humorum nobis sunt indicia, quod Galen. explicavit, cum *in quarto*, tum *in septimo Aphorism. & in libro de plenitudine*, ait, *in iis, qui sunt voraces, urinas habere sedimen crassum.* Quo affirmabimus crassum sedimen, crassos humores, ac ideo maxime difficiles nobis affectus indicare. Unitum seu conjunctum, æquale, pyramidali figura, maxime commendatur, quod optimam notet coctionem. Contra divulsum atque inæquale significare, Galen. *in* 1. *de Crisibus cap.* 11. tradidit. Divulsum enim, & inæquale, crassorum flatuum copiam in venis adesse, qui natura discuti & resolvi nequeant, affirmat Auctor *libri de Urinis. cap.* 19. Quo modo ad contentorum quoque colores, album ceteris coloribus præfertur, ut dictum est, si continuum seu læve & æquale; atque hoc excernitur, ubi perfecta facta fuerit concoctio. Inæquale vero, divulsum, distinguitur ab hypostasi; hoc etenim non unitum seu conjunctum, sed in exiles, & minutas veluti arenulas per urinæ substantiam dispergitur. Hocque aut a pituita copiosiore fit, aut a pure, aut a colli-

 qua-

[a] Lib. 1. text. 4. 32. 37.

quatione solidarum partium. Cujusmodi est, quod farinæ crassiori est simile. *Crimnodes* has hypostases Græci appellant. Rubrum & subrubrum cruditatem, & coctionis defectum significat. Quo Hippocr. *in 2. Prognost.*[a] *text.* 27. merito dixit: *Si urina fuerit subrubra, & sedimentum subrubrum, & læve, diuturnior hic morbus, quam primus, sed admodum salutaris:* & Auctor *libri de Urinis cap.* 12. ait, contentum rubrum fieri a sanguine ichoroide, coctionisque defectum significare. Flava, viridia, mala sunt, quod morbum a flava, æruginosaque, seu porracea bile foveri, denotent. Pessima livida, & nigra. Quod prius lividum fuit, moxque nigrescat, a caloris refrigeratione procedit; & quod prius aut flavum aut rufum, aut viride fuerit, & mox nigrum, a calore igneo, humores adurente. Merito itaque Hipp.[b] nigram nubeculam vitiosam vocat. Quæ ex iis, quæ a colliquatione fiunt, quæque ob id variis figuris spectantur, *Oroboides* hypostases, quod orobis similia sint, ac etiam *Sandaracboides* Græcis vocatæ, fiunt consumto jam adipe, ubi præsertim caro consumi cœperit: præmonstrant enim, aut totius corporis, aut renum colliquationem. *Petalodes* vero, id est squamosæ, laminosæ, fiunt, teste Galeno, ubi, post adipis carnisque colliquationem, partes superficiariæ igneo calore abraduntur; & *Pityrodes* vocatæ, id est furfuraceæ, quæ sunt squamosis angustiores, strictiores, sed tamen crassiores, ubi solidarum partium vasa igneo calore dilacerantur, ac contabescunt; & *Crimnodes*, id est, farinæ crassiori similes, a majori adhuc solidorum membrorum contabescentia. De his Hippocr. *in* 2. *Prognost.*[c] *text.* 28. *Si in urina sedimentum speciem referat farinæ crassioris, malum est. Deterius vero, si squamularum instar consistit, si vero tenue & candidum admodum est, vitiosum est. Furfuraceum vero deterius est.* Galen. *in comment.* dixit fieri hasce urinas calore igneo, sanguine assato, aut consumptis inæqualiter carnibus: atque hæc de urinarum caussis.

[a] Pag. 40. lin. 35. [b] Ibid. lin. 43. [c] Ibid. lin. 38.

CAP.

CAP. XIV.

De bonis urinis, salutem prænuntiantibus.

URINÆ, & alia excrementa duobus modis salutem & mortem in ægrotis solent indicare; uno modo ut signa coctionis, & malignitatis; atque altero, ut caussæ, quippe probam aut malam excretionem prodentes. De urinis, quæ ex proba concoctione cum morbi tum caussarum salutem præmonstrant, Galen. *in* 1. *lib. de Crisibus cap.* 12. & *in* 3. *Epidem.* ita scribit: *Quippe optimam esse, quæ in substantia est mediocris, quantitati assumptæ potionis respondens, colore subrufa, subflava, cum sedimento seu hypostasi alba, levi & æquali.* De qua Hipp. *in secundo libro Prognost.* [a] *text.* 26. ita habet: *Optima est, quæ candidum sedimentum habuerit, læveque & æquale per omne tempus, dum morbus judicetur. Securitatem enim ac morbum fore brevem significat. Si vero intermittit, atque interdum puram emittit urinam, interdum subsidet candidum ac læve, morbus diuturnior ac minus securus.* Galen. addit: *Necessario vero colore erit modice croceo, & conditione media inter tenuem, & aquosam, ac corpulentam, qualis jumentorum habet.* Idem in *primo lib. de Crisibus, cap.* 12. ait: *optimam esse magis subrufam, quam subflavam:* & *in* 1. *Epidem.* & *in lib.* 10. *simpl.* modice flavam facit: & *in lib.* 2. *de sanit. tuenda*, ait: *rufam biliosamque urinam coctionis perfectæ in morbis esse indicium.* In multis concoctæ urinæ sunt discoloratiores, in aliis coloratiores. Quo constat non unicum in optimis urinis colorem perpetuo observari. At divinus Hippocr. non colorem in urinis, neque substantiam præcipue attendendam ad prognosin duxit, sed contentum; cum hoc loco optimam urinam describens, ne verbum quidem de colore & substantia, sed tantum de contento: cum dixerit *optimam esse, quæ candidum sedimentum, læve ac æquale habuerit*, coloremque & substantiam omisit; cum in omnibus non

Urinæ optimæ quænam.

a Pag. 40. lin. 30.

non unicus color, neque unica ſubſtantiæ qualitas obſervetur, atque etiam cum urina habens optimum ſedimentum, neceſſario & colorem optimum & ſubſtantiam mediocrem habeat. In temperatis corporibus tales colores ſolent obſervari, qui cum in multis ob varias corporum diſpoſitiones evarient, proinde methodo, nobis optima quæ ſit in omnibus indagandis, utemur, & primo ex Ariſtotele, qui *in primo lib. problem.* 52. ita habet: *Urina hæc optima & per omnia mediocris, urinæque ſanorum ſimillima, novitio medico inſpicienda eſt, ut ſcilicet cum aliquam ab hac ipſa declinaſſe viderit, ſtatim ab optima & exquiſita ſanitate hominem hunc cecidiſſe ſtatuat.* Merito hoc modo bonam & malam urinam ex Ariſtotele cognoſcendam conſtat. Cum unum ex maximis artis prognoſticæ principiis ſit, ſimilia & diſſimilia contemplari. Quare nos quoque, hoc ipſo adducti, dicimus in ægrotis optimam illam eſſe judicandam urinam, quæ recte valentium maxime ſimilis appareat: quam notam expreſſit itidem Galen. *in primo de Criſib. cap.* 12. Ceterum ut exacte optima urina dignoſci queat, primo corporum temperies, viſcerumque, præcipue erit attendenda, ætas, ſexus, victus, atque vitæ ſtudium: namque corpora calidiora coloratiores urinas habent, & frigida diſcoloratiores; & ex ætate, juvenes urinas habent pueris tenuiores & coloratiores, pueri craſſiores, & ſenes tenuiores, & diſcolores. Mulieres itidem viris craſſiores diſcoloratioreſque cum multis contentis: & qui crapulis indulgent, mingunt urinas cum multo ſedimento crudo; & ii, qui inedia uſi ſunt, cum paucis ſedimentis habent itidem urinas coloratiores; eædem ex vigiliis, & laboribus. Contra multa ſedimenta habent, & diſcoloratiores, qui in otio vitam ducunt. Unde dicimus optimam urinam eſſe, in pueris, quæ ſubſtantia craſſiori ſpectatur, diſcoloratiori cum multo ſedimento albo, levi, & per omne tempus æquali. In juvenibus & viris erit coloratior, quippe ſubflava vel ſubrufa, & tenuior, cum paucioribus contentis; & eo coloratior & tenuior, ſi corpora hæc fuerint temperamenti calidioris; diſcoloratior, ſi fuerint frigidioris temperamenti, & in mulieribus erit aliquando craſſior, & diſcoloratior; & in iis, qui

Urinæ in multis mire variant.

qui

qui inedia usi sunt, laboribus, vigiliis, coloratior, tenuior, cum contentis paucioribus; & in iis, qui crapulis & otio usi sunt, discoloratior, crassior, cum copiosiori sedimento. In temperatis vero corporibus optima urina erit, colore, ut ait Galen. modice croceo, substantia mediocri, quantitate potui respondens, habens sedimentum album, læve, æquale per omne tempus, quæque denique urinis recte valentium hominum simillima sit. In omnibus optima perpetuo ejus hypostasis seu sedimentum album, æquale; minus optima, quæ habet suspensum seu sublimamentum; & adhuc minus, quæ nebulam. Verum, ut docuit Galen. *in* 3. *Epidem.* aliquando bonum suspensum, & aliquando bona nebula sat erit ad salutem prædicendam, de quo Hippocr. *in* 4. *Aphor.* 71. ita expressit: *Quibus septima judicatur, in iis nebulam habet urina quarta die rubram, & alia ex ratione.* Adeo ut, ait Galenus, non solum rubra aliqua nubes apparens antea non visa judicationem significet, sed & alba multo plus ipsa, adhuc autem magis & sublimamentum album, æquale atque consistens: si vero velociter admodum morbus movetur, & coloris & substantiæ mutatio sunt sufficientia signa futuræ dijudicationis. Hippocr. *in* 2. *Prognost.* [a] *text.* 29. dixit: *Nubecula, quæ invehitur in urina, si candida est, bona*; & Galen. *text.* 36. ait: *Considerandum in nubecula est, utrum sursum fuerit an deorsum, & item color, quem obtinet, si enim deorsum feratur cum colore qui dictus est, bona commendataque est.* Ex substantia, tenues urinæ cum bono colore bonæ exsistunt; de his Galenus *in primo Epidemiorum. Planum ergo est, tenues sed boni coloris urinas ob coloris bonitatem promittere salutem, quatenus vero erant tenues, hactenus tempus requirebant concoctioni.* Hæ quidem urinæ salutem prænuntiant, sed longiori tempore futuram, quod in *Cleonactide* [b], *Clazomenio* [c] atque *Charione* [d], fuit ab Hippocrate observatum. Tenues etiam discoloratiores, ubi signa adfuerint salutis, abscessum præ-

Urinæ hypostasis quænam perpetuo optime.

Sss 3 mon-

a Pag. 40. lin. 41. *b* Lib. 1. Epidem. ægr. 6. pag. 982. *c* Ibid. ægr. 10. pag. 985. *d* Lib. 3. Epidem. ægr. 5. pag. 1072.

monstrare, Hippocr. *in 2. Prognost.* [a] docuit, quod Galen. *in 3. Epidem. comment.* 1. *text.* 4. confirmavit, dicens: *Si urinas tenues, & æquabiles diu reddat, & reliqua salubria sint signa, his abscessus in locis protenditur septo transverso subjectis.* Quod *Pythioni* [b], qui propter telluris ædem habitabat, contigisse animadvertit, de quo Hippocr. *Urinæ a primo ad octavum usque diem tenues, decolores, quæ suspensionem habebant nubilosam. Decimo sudavit, sputa subcocta, judicatus est, urinæ circa judicium subtenues. Quadragesimo ab judicio die suppuratio circa sedem, & stranguriosus factus est abscessus.* Ex coloribus urinarum, ut dictum est, commendatur subflavus, subrufus, subcroceus, modice paleus, subluteus. Subrubram quoque urinam cum sedimento subrubro, Hippocr. [c] dixit esse salutarem, etsi diuturniorem morbum significet. Niger itidem color non perpetuo malus, in lienosis, ut in *Herophonte* [d], & in iis, qui abundant sanguine melancholico, & in suppressis mensibus, qui sint melancholici, quod Galen. *in Epidem. Urinæ vero color licet esset niger, nihil attulit periculosi, quod retenti menses essent magis melancholici.* Copiosæ itidem nigræ urinæ, quæ in aquosas non mutantur, critice excretæ, sunt utiles: unde Galen. *in 3. Epidem.* 3. *in text.* 74. scripsit, se novisse quandam mulierem, quæ his urinis magna copia evacuatis plurimum fuit juvata: præterea urinæ nigræ cum larga, aut narium sanguinis eruptione, quod in *Metone* [e], aut mensium copia, quod in *muliere morosa* [f] fuit observatum, non sunt timendæ. Bonæ itidem sunt ex turbatis urinis cito residentes, album, læve, & æquale, de quibus Galen. *in 4. de sanitat. tuenda* scripsit. *Si vero humoris separatio crassi a liquido in ea cernitur, sitque quod subsidet album læve & æquale, jamjam superaturam eos omnes naturam indicat.* Claræ quoque, quæ protinus turbantur, utiles exsistunt, quod significent naturam humorum coctionem aggredi. Ex mutatione etiam urinarum

Urinarum colores quinam boni.

a Pag. 40. lin 48. *b* Lib. 3. Epidem ægr. 1. pag. 1059. *c* Prognost. pag. 40. lin. 35. *d* Lib. 1. Epidem. ægr. 3. pag. 974. *e* Ibid. ægr. 7. pag. 983. *f* Lib. 3. Epidem. ægr. 11. pag. 1108.

eæ bonæ judicabuntur, quæ ad probiorem vel colorem, vel substantiam, vel sedimentum accesserint. Bonæ itaque plerumque censentur crassiores, quæ post principium minguntur. Excrementa enim, accedente concoctione, crassiora quidem evadunt, si prius tamen fuerint tenuia; veluti e crassis fieri tenues optimum esse, Hippocr. *in* 4. *Aphorism.* 69. ita docuit: *Quibus urinæ, crassæ, grumosæ, paucæ, non sine febre, multitudo veniens ex his tenuis, juvat. Maxime vero tales redduntur, in quibus statim ab initio, vel non ita multo post, sedimentum apparuerit:* & Galen. in comment. *Hæ autem si multæ & tenues fiant, juvant, quoniam materiam subtiliatam significant.* Ex turbidis clarescentes optimæ existunt, ex discoloratis coloratiores, & ex nimis coloratis minus coloratæ, & ex carentibus suspensis, quæ nubeculam, aut suspensum, aut demum sedimentum habere incipiunt, & quæ alba & æqualia fieri inceperint. Atque tot modis urinæ, ut signa coctionis nobis salutem in morbis indicare possunt. Eodem itidem modo, idem nobis significabunt, ut caussæ, bonam evacuationem prodentes.

Urinæ crassiores quænam bonæ.

Urinæ quænam bonæ.

Proinde multæ urinæ, in die decretorio apparentes, crisin salutarem indicant, eoque certius id præsagiunt, si suapte natura meliores existunt, quales in *Nicodemo* [a] fuere observatæ, de quo Hippocr. *Vigesimo quarto multam urinam, & albam reddidit, in qua multa subsidebant, & cum sudore fuit judicatus:* & de *Pericle* [b]: *Tertio febris emollita fuit, urinæ multæ concoctæ, in quibus multa subsidebant. Charionem* multis urinis biliosis fuisse servatum, Hippocr. [c] quoque tradidit. Hac eadem ratione & de multis crassis *in* 4. *lib. Aphorism.* 74. ait: *Quibus speratur abscessus futurus ad articulos, liberat eos ab abscessu urina multa, crassa, & alba facta:* & *in* 6. *Epidem.* [d] *comment.* 4. *text.* 2. *Urina crassa, alba, qualis Archigenis, in laboriosis quartanis interdum exit, & liberat ab abscessu.* Verum ea, quæ est similis farinæ crassiori, aut longitudinem morbi, aut mortem, ut docet

Crisin salutarem præsagientes.

Farinæ crassiori similes quid præsagiunt.

a Lib. 3. Epidem. ægr. 10. pag. 1108. *b* Ibid. ægr. 6. pag. 1102. *c* Ibid ægr. 5. pag. 1072. *d* Pag. 1179.

cet Galen. *in* 7. *Aphorism.* 71. præsagit. Acres vero cum dolore, copiosæ, sæpius in acutis morbis judicant; de his Hipp. *in* 1. *Epidem. comment.* 2. [a] *text* 42. ita habet: *Unum vero bonum, maximumque inter signa, quæ fiebant, quodque multos a maximis periculis vindicavit, hoc fuit, quibus ad stranguriam diverterent, & in hoc abscessus fierent:* & [b] *Stranguria autem his diuturna & laboriosa erat. Erant his urinæ copiosæ, crassæ, variæ, rubentes, purulentæ cum dolore:* & postea [c] *text.* 24. *Atque hi superstites omnes fuerunt, nec ullum horum periisse cognovi.* Quomodo *Pythionem* servatum Hippocr. vidit, de quo *in* 3. *Epidem* [d] *comment.* 1. *text.* 4. scripsit. *Quadragesimo ab judicio die suppuratio circa sedem, & stranguriosus factus est abscessus*; hinc est probabiliter multitudine urinarum sanatus.

Oleosæ quænam bonæ. Sunt demum quædam ex oleosis urinis, non pinguibus, sed tantum colore atque crassamento oleo similes, quæ bonæ esse solent. Hæque non nisi perfecta morbi concoctione apparent, & has Galen. sicuti scripsit *in* 3. *Epid.* sæpius ex morbi concoctione, sine ægri detrimento, vidit. Atque hæc de bonis urinis, salutem significantibus.

Cap. XV.

De malis urinis mortem prænuntiantibus.

Urinæ quænam exitiosæ. Ex urinis tenues, albæ, aquosæ, diu perseverantes, in morbo non salutari, exitiosæ, quod summam cruditatem significent, exsistunt in febribus acutis, teste Galeno; significant enim totum flavæ bilis impetum sursum in caput ferri, quo delirium & phrenitim præsagiunt. De his Hippocr. *in quarto lib. Aphor.* 72. scripsit: *Quibus urinæ, albæ, perspicuæ, malæ, præsertim in phreniticis, apparent.* Galen. *in comm.* dixit, nullum vidisse phreniticum, in quo talis urina apparuisset, servatum. Melius siquidem est, ut, sicuti totus morbus est biliosus, sic & urinæ appareant biliosæ; illas in *Philista* phreniti-

co

[a] Pag. 947 sub finem. [b] Paulo post, pag. 948. sub. A. [c] Ibidem
[d] Pag. 1059. Ægr. 1.

co vidit Hipp. [a]. In omnibus itaque febribus acutis, malum erit, urinas tenues & aquosas spectari: aut enim mortem prænuntiabunt, aut morbi longitudinem atque recidivas; longo enim tempore natura opus habet ad illam summam cruditatem tollendam, quod, ubi febris non admodum sit vehemens & acuta, & vires validæ sint, aliquando salus, longo tamen tempore, succedit; in vehementi vero morbo, cum viribus prælanguidis, prorsus exitiales exsistunt. Et hoc est, quod Galen. *in* 4. *Aphorism.* 72. de his locutus, dixit: *cum anticipaverint vires dissolvi, esse pernitiosas.* Addamus eas fidelius perniciem denotare, quæ & diu perseveraverint, & post principium incœperint; quales fuere, quæ in *muliere apud frigidam aquam decumbente* [b] apparuerunt: nam undecimo die habuit urinas tenues, aquosas, quæ eædem ad diem quadragesimum perseverarunt. Diximus ex Hippocrate [c] alibi, hasce urinas perseverantes, ubi salutaria adfuerint signa, per abscessum morbum solutum iri præmonstrare. Quod *Pythioni*, qui prope telluris ædem habitabat, evenisse *in tertio Epidem. comment.* 1. [d] *text.* 4. Galenum demonstrasse in altero capite meminimus. Contra vero, ubi salutaria signa non illuxerint, perpetuo eæ exitiales exsistunt. Hinc Hipp. *in* 2. *prognost.* [e] *text.* 32. *&* 33. aquosam exitialiorem vocavit, & *in pueris esse deterrimam*, voluit. Crassæ vero itidem urinæ, ex Hippocrate [f], malæ exsistunt, si præsertim in principio appareant, quo tempore tenuiores, uti Galen. *in* 4. *Aphorism.* 70. voluit, esse soleant. Quæ vero ipsarum nihil, aut quod malum est, resident, pessimæ exsistunt; de his Gal. *in quarto libro Aphorismorum. Quæ vero non resident, si vires affuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant;* & Hippocr. *in primo Epidem. comment.* 1. [g] *text.* 26. *Aut crassitiem habentes & parvam subsidentiam, nec probe subsidentes, sed crudo quodam, intempestivo sedimento.* De quibus etiam

Tenues & aquosæ.

Urinæ crassæ quænam malæ.

a Lib. 3. Epidem. Ægrot. 4. pag. 1070. *b* Ibid. Ægrot. 2. pag. 1096. *c* Prognost. pag. 40. lin. 48. *d* Pag. 1059. Ægrot. 1. *e* Pag. 49. lin. 47. *f* Ibid. lin. 46. *g* Pag. 940. sub lit. G

am Galen. *in* 3. *Epidem. comment.* 1. *text.* 5. dixit: *At enim cum crassas etiam fuisse indicet, nec subsedisse urinas, plane sunt illæ ex conturbatis, & turbidis, ut solet hic appellare, quæ semper turbationem crudam multò præditam spiritu flatuoso, ut mustum.* Non residentes vero cum ex turbidis sint, crassæ quoque, non residentes, ex turbidis erunt, quæ, ut ait Galen. præter flatuosam & crudam turbationem toti inesse sanguini, etiam crassos humores morbum fovere significant. Turbidæ vero urinæ duplicis differentiæ exsistunt, quædam tenues, quædam crassæ. Sed modo videamus, quid turbidæ præsagiunt in acutis morbis. Galenum tria turbidarum genera fecisse, superius diximus, quippe primum earum esse, quæ tenues, & claræ mictæ postea turbantur; secundum earum, quæ turbidæ minguntur, & turbidæ permanent; atque tertium turbidarum residentium, & clarescentium. Has *in primo de Crisibus* Galen. vult esse minus pravas, quod aliquid inæqualis turbulentiæ supeesse demonstrant, atque morbum haud multo post coquendum. His esse praviores, quæ claræ mictæ postea turbantur, quod hæc in urinis postea facta turbatio denotet, naturam debere incipere concoquere morbum, nondumque cœpisse concoctionem, propterea longiori tempore ac virtute forti ægrotos indigere ad concoctionem perficiendam. Inter has medias statuit perpetuo turbidas manentes, nihilque clarescentes, & residentes. Etenim *cap.* 4. ait, nobis indicare has turbidas urinas, vigere adhuc agitationem in sanguine ad concoctionem, quod *in quarto de Sanitat. tuenda* hisce verbis expressit: *Quod si turbida sit, qualis veternorum visitur, crudis vocatis humoribus venas refertas indicat, & non tamen cessare naturam docet, sed eos valenter concoquere.* Ex quibus colligitur, urinas turbidas non clarescentes, & residentes, meliores esse iis, quæ claræ mictæ postea turbantur. Quod tamen Hippocr. non videtur sentire, cum nunquam meminerit has pejoris esse judicii, sed ex turbatis perpetuo non residentes, nihilque clarescentes, ceteris magis damnavit, atque esse perniciosas statuit. De his in *uxore Philini* [a], quæ ... obiit,

Turbidæ quid præsagiunt in acutis morbis & harum differentiæ.

Non clarescentes & residentes quibusnam meliores.

[a] Lib. 1. Epidem. Ægrot. 4. pag. 976.

obiit, ita habet: *Urinam vero reddebat una cum convulsionibus affatim multam, raro admonentibus, crassam, qualis est, quæ in matellis subsidit, cum agitata fuerit, reposita multo tempore non subsidebat, color & crassitudo assimilis jumentorum urinis, hæc illius erat urina, quam ego vidi.* Et de *uxore Dromeadai* [a] moribunda dicit: *quo riguerat, alvus commode reddidit, urinæ crassæ, albæ, turbidæ, cujusmodi sunt, quæ in matulis subsederunt, cum agitatæ fuerint, repositæ multo tempore non subsidebant.* Eædem turbidæ non residentes fuere observatæ in eo, qui *calescens cœnavit, & potavit largius* [b], & in *Hermocrate* [c], *itidem morbo lethali vexatis.* Atqui Galen. quoque *in quarto Aphoris.* 70. id affirmasse est visus, cum dixerit: *Nonnullæ igitur urinæ longo tempore manent perturbatæ, nonnullæ vero cito sedimen crassum habent, & cito morbum solutum iri significant. Quæ vero non resident, si vires affuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant.* Addo quæ *in quarto de sanit. tuenda, cap.* 4. de his urinis nobis prodidit, quibus aperte cognoscitur, ceteris exitialiores esse non residentes; ipse enim ita scripsit: *Verum omnium, quæ turbant urinam, generalis nota esto, ipsius crassi a liquidiore separatio, aut propere, aut tarde facta, aut omnino nulla, ergo si protinus fiat, & quod subsidit, sit album, leve, & æquale, superiorem longe naturam succis, quos concoquit, ostendit: sin bonum sit, quod subsidit, sed quod post longius interpositum tempus colligatur, etiam naturam temporis spacio superaturam succos, nunciat. Si vero vel omnino nulla separatio, vel id quod subsidit, malum sit, imbecillitas naturæ significatur, egetque ope aliqua ad succos percoquendos.* Quare colligamus turbidas urinas, nihil residentes, cæteris aliis turbatis esse pernitiosiores, quod etiam oppositorum ratione demonstratur. Cum vel etiam Galen. fateatur, eas, quæ resident, bonas esse, morbumque naturam superaturam indicare; ergo oppositæ non residentes, sed perpetuo manentes turbidæ, oppositum indicabunt, quip-

Non residentes quando pessimæ.

[a] Lib. 1. Epidem. Ægrot. 11. pag. 987. [b] Ibid. Ægrot. 12. pag. 988. [c] Lib. 3. Epidem. Ægr. 2. pag. 1062.

quippe naturam morbo ſuperatum iri. Non clareſcere etiam turbidas urinas indicium eſt, eas non a calore naturali, ad concoctionem agente, turbari, ſed ab extraneo agente ad interitum: terminus enim earum, quæ a naturali calore turbantur, eſt clare fieri, veluti turbidarum a febrili calore, perpetuo turbatas manere, nihilque, aut, quod bonum non ſit, reſidere. Ex his, quæ in principio morbi turbidæ permanent, pejores ſunt, quam eæ, quæ in augmento turbantur, quo tempore naturalis calor, concoctionem aggrediens, ſolitus eſt aliquando urinas flatibus replendo turbare, ſed hæ paulo poſt bonum ſedimentum reponunt, ac clareſcunt. Perturbatis vero urinis, quæ claræ minguntur, & poſtea turbantur, quod praviores ceteris turbatis ſint, ut voluit Galen. *in primo*, *de Criſibus cap.* 11. *in tertio Epidem. comment.* 3. *in text.* 15. & *in* 4. *lib. Aphoriſm.* 70. non equidem certe cognoſco: nam ſi per eas, quæ poſtea turbantur, præmonſtretur naturam debere concoctionem incipere, & per illas, quippe turbidas clareſcentes, non incepturam, ſed jam cœpiſſe, & aliquid concoxiſſe, indicabitur. Itaque ex turbidis urinis nihil reſidentes in acutis morbis erunt pernicioſiores, & merito ſane; cum multitudinem crudorum craſſorumque humorum adeſſe denotent, quæ ut concoquatur, & ſuperetur a natura, longius temporis ſpacium requirit, quod nonniſi natura admodum robuſta abſolvet. Unde vehementibus morbis & corporibus debilibus hæ mortem præſagiunt. Ex coloribus, uti diximus, albæ, tenues, aquoſæ, in acutis morbis ſunt peſſimæ, quod, ut Galen. docuit, melius ſit, in bilioſo morbo urinas atque excrementa coloratiora ſpectari. Hippocr. *in* 2. *Prognoſt.* [a] *text.* 30. damnat urinam rufam, & tenuem, tanquam morbum plane crudum denotantem, ipſamque, ubi morbus diutinus fuerit, periculum ſignificare ægro, ne ipſe poſſit durare, quo ad morbus concoquatur; hocque præſagit, quoniam rufa urina, & tenuis ſit vehementis morbi indicium, Indicat enim intus magnum caloris incendium adeſſe, & in hepate, aut in ventriculo, aut in ſepto tranſverſo adeſſe flammeam

Urinæ perturbatæ quænam peſſimæ.

Albæ, tenues, aquoſæ, peſſimæ.

Rufæ & tenues malæ.

[a] Pag. 40. lin. 42.

meam aliquam inflammationem. In internis inflammationibus, & in acutis febribus, aurea urina diu permanens maxime est suspecta, quod, ut dictum est, magnam alicujus visceris phlogosin, aut phlegmonem denotet. Nigra urina nunquam sine periculo in acutis morbis apparet, modo critice talis non excernatur, vel in suppressis mensibus melancholicis, copiose prodeuntibus, aut cum larga sanguinis eruptione per nares. Quibus modis nigras urinas conspectas, non esse timendas, in altero Cap. docuimus. In acutis vero morbis, aliquo illorum modorum non excretæ, nigræ urinæ sunt periculosæ; sanguinis enim usti copiam, quæ non ita facile a natura concoqui potest, denotant. Quare Hippocr. *in Prognost.* [a] dixit, nigram urinam rufa tenui esse exitiosiorem, & in mulieribus atque in viris deterrimam. [b] Hinc nigram quoque nubeculam in urinis damnavit, tanquam signum perniciale. Tenues vero nigras, & paucas urinas, fuisse unum ex signis, quæ, cum febres ardentes inciperent, annuntiabant, quibus exitium impenderet, Hippocr. *in* 1. *Epidem. comment.* 2. [c] *text.* 75. meminit. Exitiosæ sunt, quæ in aquosas mutantur, cujusmodi fuerunt, quæ in *muliere apud frigidam aquam decumbente* [d] conspectæ fuerunt. De hac Hippocr. 11. *urinæ multæ, tenues, & nigræ: & vigesimo,* ait, *Urinæ aquosæ, & multæ, malæ.* Quod Galen. *in comment.* notavit, quippe urinas nigras in aquosas versas esse lethales. Auctor *Prorrheticorum* [e] scribit, *urinas nigras in turbulentis & vigilibus esse phreniticas*, id est, phrenitides prænuntiare. Sed addimus nos ferinas ac lethales in iis præsagire, quod ex atra ustaque bile futuras præmonstrent. Exitiales itidem esse nigras maleolentes, Galen. *in* 7. *Aphorism.* 75. animadvertit. Demum urinæ perpetuo nigræ, tenues, aquosæ, cum malis signis, mortem ostendunt, quales in *muliere apud frigidam aquam decumbente* [f] apparuerunt, de quibus Hippocr. in fine illius historiæ

Aureæ quando malæ.

Nigræ nunquam sine periculo.

Nigræ quæ in aquosas mutantur exitiosæ.

Urinæ nigræ maleolentes exitiales.

a Pag. 40. lin. 46. *b* Ibid. lin. 41. *c* Pag. 954. inter lit. E. & F. *d* Lib. 3. Epidem. Ægrot. 2. pag. 1096. *e* Lib. 1. text. 4. *f* Lib. 3. Epidem. Ægrot. 2. pag. 1096.

storiæ casus, ait: *Urinæ hujus perpetuo nigræ erant, tenuesque, & aquosæ, comaque consequebatur, cibum fastidiebat, animo erat dejecto, in somnis iracunda, implacida, animo melancholico.*

Nigræ cum nigro sedimento omnium pessimæ.

Pessimæ omnium sunt nigræ, cum nigro sedimento. De his Galen. *in* 1. *lib. de Crisibus cap.* 52. ita habet: *Pessima igitur est tota urina denigrata, adeo ut neminem unquam servatum viderim ex iis, qui talem minxerint: Minus vero perniciosa, si solum id, quod subsidet, nigrum fuerit, atque adhuc minus, si solum id, quod in medio jacet, ac multo minus etiam, si nebula.*

Oleosæ quænam inprimis malæ.

Oleosæ quoque urinæ, in quibus præsertim pinguedines supernatantes, araneorum telis similes, spectantur, ab Hippoc. *in Prognosticis* [a] damnantur. Et Galen. *in lib.* 4. *de sanit. tuenda, cap.* 3. ait, hasce urinas in ægrotis esse perniciosas, quod colliquationis sint indicium. De *Pythione* [b] super Herculis fanum decumbente, ait: *minxit oleosum.* Post nigras oleosæ sunt pessimæ, quod ingentis colliquationis sint indicium, igneumque naturæ calorem prævalere significent. Quales fuere observatæ in prædicto *Pythione*, atque in *muliere Cyzici* [c]: hi enim urinas primo nigras, & mox oleosas seu pingues, habuerunt.

Pingues quænam perniciosæ.

Non minus perniciosæ sunt pingues, post crassas turbidas, non residentes; quoniam igneum seu febrilem calorem, a quo primo fuere turbatæ, nedum nihilo defecisse, at quinimo magis plurimum auctum esse, significant. Has in *uxore Dromedai* [d], & in illo, *qui calescens cœnavit, & potavit largius* [e], Hippocr. vidit. Hic enim *primo di rubras, crassas, turbidas non residentes minxit, & quinto & septimo oleosas pingues, obiitque undecimo.* Illa vero *die secunda & tertia crassas, turbidas itidem non residentes, & quarto & quinto oleosas, obiitque sexto.*

Nihil juvantes aut quovis modo vitiatæ malæ.

Multæ itidem tenues, aquosæ, sine contentis, nihil juvantes, aut quovis modo vitiosæ in acutis morbis, plurimum sunt timendæ. De his Hippocr. *in* 3. *Epid. comment.* 3. [f] *text.* 41. *Urinæ multæ tenues, nihilque decretorii quicquam vel boni*; & postea [g] de iisdem: *Urinæ multæ erant,*

neque

[a] Pag. 40. lin. 52. [b] Lib. 3. Epidem. Ægr. 3. pag. 1098. [c] Ibid. Ægr. 14. pag. 1114. [d] Lib. 1. Epidem. Ægr. 11. pag. 987 [e] Ibid. Ægr. 12. pag. 988. [f] Pag. 1085. lit. F. [g] Pag. 1086. lit. C. D.

neque erant illæ ex potu ingesto, sed illum excedebant, multumque etiam vitiosæ urinæ redditæ, neque enim inerat crassitudo, vel concoctio, vel purgatio proba. Hippocrat *in* 3. *Epidem* [a]. *text*. 26. dixit, *mulierem*, quæ *in foro mendacium* decumbebat, nono die multam urinam, in qua nihil subsideret, reddidisse; & quæ *apud frigidam aquam* [b], perpetuo habuisse urinas multas nigras, tenues, aquosas. Multæ quoque crassæ, aut turbidæ non residentes, aut quicquam non juvantes, maxime damnantur; multæque urinæ omnes in morborum principiis damnantur, & merito inutiles habentur, quoniam tunc temporis nihil concoctum excerni, nullamque probam purgationem fieri posse, alias a nobis fuit demonstratum. Paucæ tenues in ardentibus febribus, & acutis inflammationibus pessimæ exsistunt, quod indicent serum sanguinis igneo calore absumtum. Quæ si vitiosæ, eo pejores erunt. Quales in *uxore Dromedai* [c], in adolescente *Mœlibææ* [d], & in filia *Euryanactis virgine* [e]: Hæc enim, & adolescens *Mœlibææ* paucas tenues non boni coloris, & Illa paucas tenues oleosas minxit. Paucæ itidem tenues fuere conspectæ in illa quæ apud *Tisamenum* [f], & in *ea* quæ apud *Pantimidem* [g] decumbebat. Qui omnes ægroti paulo post obierunt. Ubi vero propter igneum calorem, serosam humiditatem sanguinis prorsus absumentem, aut propter omnium functionum, ut Galen. *in* 3. *Epidem. comment.* 2. *in text.* 4. docuit, exstinctionem, urinæ plane restiterunt, in febribus exitium esse prænuntiatur. In *Sileno* [h] *moribundo*, ut Hippocr. narrat, *sexto die restiterunt, atque die septimo nihil minxit, demum die octavo paucas reddebat cum dolore mordaces*, quæ nobis indicio fuerunt vehementis caloris, serum sanguinis tum absumentis, tum summe calidum acre facientis? In *muliere Cyzici* [i], *anginosa apud Aristionem agente* [l], atque *adolescente Mœlibææ* [m], propter facultatis exstin-

Urinæ quænam inutiles.

a Ægr. 12. pag. 1080. b Ibid. Ægr. 2. pag. 1096. c Lib. 1. Epidem. Ægr. 11. pag. 987. d Lib. 3. Epidem. Ægr. 16. pag. 1117. e Ibid. Ægr. 6. pag. 1073. f Ibid. Ægr 9. pag. 1077. g Ibid. Ægr. 10. pag. 1078. h Lib. 1. Epidem. Ægr. 2. pag. 969. i Lib. 3. Epidem. Ægr. 14. pag. 1114. l Ibid. Ægr. 7. pag. 1075. m Ibid. Ægr. 16. pag. 1117.

Paucæ, acres, nihil allevantes, lethales.

stinctionem, ante exitium restiterunt. Urinæ quoque paucæ, acres, nihil allevantes, lethales exsistunt; quod summo caloris incendio, intus latente, serosam omnem humiditatem absumi, humoresque inflammari, & Hippocr. animadvertit, *Silenum* [a] ante mortem urinas paucas mordaces reddidisse. Ego vero *Guadagninam*, olim meam dilectissimam uxorem, atque alios, ardente febre lethali vexatos, hujusmodi urinas paucas, summe acres ac vellicantes, sæpius minxisse vidi, quas paulo post exitium fuit subsecutum. Quæ etiam ex urinis nullum contextum habent, quippe neque sedimentum, neque suspensum, neque nubeculam, & malæ exsistunt, modo ægroti prius inediam non sustinuerint, ut Gal. *in* 2. *Progn.* tradidit, aut plurimum laboraverint, aut vigilarint, aut corpora fuerint admodum biliosa, in quibus urinas absque contento spectari, non esse malum, Galen. *in* 1. *de Crisib. cap.* 13. testatum reliquit. Crassas vero absque sedimento in acutis morbis lethales esse Galen. affirmavit. Malæ itidem sunt, quæ cum pauco sedimento, aut crudo, minguntur. De quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem.* [b] scribit: *Urinæ tenues & incoctæ & decolores, & paucæ, aut crassitiem habentes, & parvam subsidentiam, nec probe subsidentes, sed crudo quodam & intempestivo sedimento.* Galen. *in* 4. *Aphorism.* 69. damnavit urinas crassas, propter gravitatem sedimenti: & Auctor *libri de Urinis cap.* 72. dixit, accidere aliquando, ut albus humor & crudus simul excernatur cum urina, & in imo subsideat instar bonæ hypostasis: & Galen. *in* 2. *lib. Prognost.* dixit: crudum sedimentum copiosum, morbum a multitudine crudorum humorum foveri, proinde reddi difficilem, indicare; crassum itidem, eadem ratione *in* 4. *Aph.* 69. maxime damnavit: de hoc ipso Hippocr. *in* 7. *Aphorism.* 31. ita habet. *Quibuscunque febricitantibus in urinis fiunt sedimina similia farinæ crassiori, longam ægritudinem fore significant.* Dictum est alias ex Galen. *in* 1. *de Crisibus cap.* 12. hæc sedimenta crassa, farinæ scil. crassiori similia, quæ *Crimnodes* Græcis dicuntur, magnam sane colliquationem præ-

Urinæ crassæ absque sedimento lethales.

Farinæ crassiori similia sedimenta habentes malæ.

[a] Lib. 1. Epid. Ægr. 2. pag. 969. [b] Pag. 940. sub lit. G.

præmonſtrare, & propterea in acutis morbis eſſe exitialia: & Galen. *in comment. Aphoriſm.* 31. de hiſce ſedimentis ita habet: *Liquet igitur & ex his exemplis, quod quicunque mingunt urinam ſimilem farinæ craſſiori, ſi ſalvari debeant, tarde liberantur. Quicunque vero exitialiter ſe habent, contingit hos quamcito inrire:* & propterea has urinas exitiales facit, plurimoſque ait morte præripi, antequam ægritudo diutius protrahatur; & quicunque ex ipſis fuere liberati, in omnibus in longum productam fuiſſe ægritudinem: & merito ſane; cum diſpoſitio, in qua talis urina mingitur, multam requireret coctionem. Hippocr. *in* 2. *Progn.* [a] *text.* 28. hæc ſedimenta maxime damnavit. Hoc ſedimen habuerunt urinæ *Sileni* [b], & illius, *qui in Dealcis horto decubuit* [c], qui non niſi ſpacio dierum quadraginta fuit ſervatus. Diximus itidem ſuperius, ſedimenta orobis ſimilia, ſquamoſa, furfuroſa, quæ Græcis *Oroboïdes*, *Petaloides & Pityroides* vocantur, quod ab eadem colliquatione fiant, ideo in febribus acutis, ubi minime vitio renum, aut veſicæ fiant, eſſe lethalia. Hæc omnia Hippocr. *in* 2. *Prognoſt.* [d] *cap.* 26. hiſce verbis eſt complexus, dicens: *Si urinæ ſedimentum referat ſpeciem farinæ craſſioris, malum eſt; deterius his, ſi ſquamularum inſtitutione conſiſtit: ſi vero tenue, & candidum admodum, eſt, vitioſum eſt; furfureum vero, deterius eſt.* Cognoſcimus non renum vitio fieri, ubi adſit febris acuta colliquans, nullumque læſorum renum ſignum appareat. Sedimentum quoque divulſum, quod cruditatem denotet, improbatur, quo apparente nunquam tuto ſalus prædici poterit: eodem modo inæquale, de quo Hippocr. *in* 2. *Prognoſt.* [e] *text.* 20. *Si vero intermittit, atque interdum pura mingitur, interdum ſubſidens candidum ac leve, morbus diuturnior, ac minus ſecurus eſt.* Subrubrum improbatur ab Hippocr. [f] quod morbum diutinum oſtendat, etſi ſalutarem eſſe dixerit: Auctor vero *libri de Urinis* ait, ſubrubrum ſedimen defectum coctionis præmonſtrare, non tamen mortem. Verum quoniam omnis morbi longitudo eſt

Orobis ſimilia ſedimenta habentes.

Sedimentum divulſum habentes malæ.

Subrubrum.

[a] Pag. 40. lin. 38. [b] Lib. 1. Epid. Ægr. 2. pag. 969. [c] Lib. 3. Epid. Ægr. 3. pag. 1066. [d] Pag. 40. lin. 38. & ſeq. [e] Ibid. lin. 33. [f] Ibid. lin. 36.

est suspecta, ideo non carere videtur pravitate, & maxime in corporibus imbecillioribus, morbisque vehementioribus, quibus naturæ vires cito collabuntur, & sæpius nondum concocto morbo. Nigrum sedimentum est pessimum in acutis morbis, quod cum nigra urina Galen. affirmavit esse omnium pessimum; minus vero perniciosum suspensum, & adhuc minus nubeculam esse. Ex suspensis improbantur clara, quod delirium signent, quod in *virgine Larissæ* [a] Hippocr. notavit, & Galen. *in comment.* dixit, casu delirium significasse, non per se: quatenus, inquam, sanguinem flatuosiorem denotaret; quoniam si nullus flatus insit sanguini, suspensiones ad imum vasis deferentur. Auctor *Prorrheticorum* [b] suspensum sublime delirium portendere statuit, & eo magis, ut ait Gal. si una aurium sonitus adfuerit, atque si aliquis dolor coxæ, vel alterius partis inferioris, & a visceribus remotæ, occultatus fuerit. Nigrum quoque suspensum, divulsum, inæquale, malum esse, sed minus malum quam sedimentum, dicit Gal. *in lib. de Urinis cap.* 17. Nubeculam quoque nigram damnavit Hippocrat. *in* 2. *lib. Prognost.* [c] *text.* 29. Pingue itidem supernatans malum esse ait [d], quod consumtionem significet. Ego sæpius nubeculam juxta superficiem urinæ, circuli modo evectam, atque elatam in iis, qui phrenitici obierunt, vidi. Proinde hanc in acutis turbulentisque febribus esse pernicialem cognovi. Quare ubi contenta, quæ secundum naturam se habent, fuerint ad superficiem urinæ multo spiritu evecta, pravum in capite, neque exiguum affectum prænuntiant. His addimus, urinas in non recordantibus & insciis ægrotis mictas, de quibus *in* 1. *Prorrhet.* [e] hæc leguntur: *Urinæ excretio in non recordantibus, perniciosa.* Denotat namque, teste Galeno, periisse naturalium functionum intellectum. Hocque aut cerebro læso, ægrotis quippe delirantibus, fit, aut exstincta naturali facultate. Unum restat admonendum, quippe urinas in multis exitiosissimis febribus mingi substantia, colore, atque contentis, recte valentium urinis similes, hasque optimas ignaris

Nigrum.

Urinarum suspensa quænam mala.

Suspensa in urinis clara quid præsagiunt.

Nigra, divulsa inæqualia mala.

Pinguia.

Urinæ rectæ valentium quare sæpe exitiales.

a Lib. 3. Epid. Ægr. 12. pag. 1110. b Lib. 1. text. 4. 32. 37. c Pag. 40. lin. 41. d Ibid. lin. 52. e Text. 29.

ris Medicis videri, Medicosque maxime decipere. Quæ tamen in iis mortem portendunt inevitabilem; quod nobis indicio sint, bilem, qua colorantur urinæ, aut cerebrum, aut aliquod aliud viscus invasisse, nihilque succorum noxiorum cum urinis excerni, quod summe exitiosum esse in phreniticis, ac vel etiam in pleuriticis, peripneumonicisque, Medici observant: nihil enim, ut proxime dicemus, in pleuriticis est perniciosius, quam in ipsis sputa non excerni, & quæ excernuntur, flavum colorem non habere permixtum.

CAP. XVI.

De prædictione ex sputis, & primo quid sit sputum, quas partes læsas denotet; differentiæ & causæ.

ETSI quicquid per os non vomitione rejicitur, sputum Medici appellent, quippe, screatu, simplici spuitione, atque tussi; nihilominus illud sputum proprie magis dicunt, quod tussi excernitur, de quo, quod ad nostrum institutum maxime faciat, nimirum ad judicandam prognosim, in præsentia accuratius itidem scribemus. Hoc vero, quippe tussi excretum, excrementum est pituitosum mucosum, modo simplex exeat, minimeque aliis humoribus mixtum, quod ex cerebro in pulmones destillavit. Aliquando tamen biliosa, aut purulenta mera rejiciuntur, quæ pessimarum passionum sunt effectus. Hæc inquam per tussim excreta, sputa, ut diximus, vocata nobis, Galen. Auctore, indicia sunt affectionum tum pulmonum, tum thoracis, tum asperæ arteriæ, tum gutturis, atque, ut in summa dicam, respirationi subservientium instrumentorum omnium. Differunt vero inter se substantia, figura, colore, quantitate, simplicitate, & mistione, odore, sapore, screationis facilitate, atque allevatione, aut auctione doloris, atque tussis. Substantia enim tenuia sunt, crassa, viscida, & visciditatis expertia. Figura plana, æqualia, rotunda, spumosa, cruenta ac purulenta. Colore alba, pallida, flava, rufa, rubra, viridia, livida, nigra & quædam versicolora.

Sputum quid.

Quas partes læsas denotat.

Sputorum differentiæ.

Quantitate vero multa, pauca, & nulla. Simplicitate, ac mistione, ſimplicia *mera* vocata, atque miſta. Odore, ægreolentia, & quæ non male olent. Saporibus, inſipida, dulcia, ſalſa, amara, & acria. Facilitate exſcreationis, & difficultate, quæ facile tuſſi rejiciuntur, quæ difficulter, & quæ nullo modo. Quæ dolorem & tuſſim ſedant, quæ augent: ac demum concocta, cruda, atque maligna.

Cauſæ. Horum omnium cauſſæ ſunt dignoſcendæ, & primo tenuium liquidorum. Quæ (Galeno Auctore *in lib. ſexto Epidemior*:) fiunt a calore debili cerebri, aquoſum excrementum minime coctum facientis, quod neque in pulmonibus, defectu multi caloris, craſſeſcit. Hoc ipſum in pleuriticis principium eſſe coctionis ſtatuit. Veluti craſſum ſputum perfectæ coctionis eſt nota. Matureſcentia enim ſputa e tenuibus, ſeu liquidis, craſſeſcunt. Viſcida mediocriter fiunt ſputa, cum liquida percoquuntur. Quæ vero valide viſcida exſiſtunt, indicant intenſum calorem, humidum reſolventem, qua ratione pituita, calore eximio agitata, craſſeſcit, atque lenta evadit. Hæc in pleuriticis & pulmoniis peſſima ſunt; vix enim, quia tam firmiter partibus adhæreſcunt, projici poſſunt, ſæpeque leves pulmonum arterias obſtruendo ſuffocant. Quod *Antipatro* Medico Romano contigiſſe Galen. *in lib.* 4. *de affect. cap.* 6. memoriæ prodidit. In pleuriticis, pulmoniis, ac vel etiam in aſthmaticis, quod projici non poſſit, ſtertorem ac ebullitionem inducit, ſæpeque ſuffocat, aut empyema facit. Dilutior vero pituita, expers lentoris, debilis caloris, humidum tenue non abſumentis, eſt nota. Plana & æqualia tum unius ſimpliciſque eſſentiæ pituitam, tum æque calore agitatam denotant: contra inæqualia varieque figurata. Spumoſa, diu ſpumam conſervantia, quæ a pituitoſa viſcidaque ſubſtantia, caloreque multo agitante, fiunt; quod valde ſpumans merito Gal. *in lib. de totius morbi tempor.* damnavit. Fiunt vero etiam hæc ſputa flatulento ſpiritu pituitæ, vel alio humore mixto, qualia ex pulmonibus, plurimo aëre excrementis permiſto; fiunt. Qua ratione *Paulus* ſcribit e gutture ſpumoſum, propter commercium reſpirationis, ſæpius ſputum rejici. In pleuriticis, & peripneu-

Sputa tenuia liquida unde.

Viſcida unde.

Plana & æqualia.

Inæqualia, variaque figurata, ſpumoſa.

neumonicis non e flatu, sed collecto igneo calore, in partibus affectis, excrementa spumosa extussiuntur. In quibus si sanguis spumosus appareat, pulmonis substantia læsa, uti docuit Galen. indicatur. Quinimo necessario sanguinis sputum spumosum, substantiam pulmonis ulceratam, *ex libro* 5. *Aphorismorum* [a] Hippocr. denotare, constat. Rotunda vero, quæ tussi excernuntur, fieri ab humore crasso, & tenaci, in fibris pulmonis collecto, atque a calore insigni, Galen. *in lib.* 6. *Epidem.* tradidit. Addimus formam rotundam, quod glutinosus humor, in aspera arteria contentus, eandem cum illo formam acquirit; siquidem ipsa globosa est, & cavitate interiore in orbem circumducta. Hæcque in quibusdam, febre vacantibus, vidi, qui per valde longum temporis intervallum nihil mali pati videbantur, attamen isti omnes postea phthisici contabuerunt. Hæc Hippocr. [b] delirium demonstrare docuit, forte ex caliditate, quam notant, caput replente, ut Galen. *in* 4. *de loc. affect. cap.* 8. expressit, at nunquam per se sola delirium posse prænuntiare. His sunt proxima, quæ grandinis granis similia spectantur: hæc ipsa Gal. in quodam vidit, qui, quin phthisicus contabuerit, effugere non potuit. Cruenta autem fieri a sanguine exeunte, aut venis apertis, *Anastomosin* Græci dicunt; quod si ita effluat, nullus dolor aderit, nulla inflammatio, nulla febris, estque sanguis aquosus & tenuis, multus ex magnis, paucus ex paucis promanans venis; aut erosis, (*Diabrosin* & *Anabrosin* appellant) quem affectum notant, tussis molesta absque caussa manifesta, sanguis principio paucus, & non nisi per intervalla exiens, aliquando copiosus, ubi insignis fuerit erosio, & magnorum vasorum præcedunt destillationes; aut demum venis itidem ruptis, quem etiam affectum vocant *Peririxim.* Cujus notæ sunt, dolor, & præsertim, si ex thorace & ex pulmone, juxta membranam, sanguis copiosus, caussæ ruptionis antegressæ, veluti est humorum abundantia, vehemens motus, clamor, casus, ictus & alia similia. Itaque sputa cruenta

Rotunda.

Grandinis granis similia.

Cruenta.

[a] Aphor. 13. [b] Lib. 6. Epidem. Sect. 3. text. 27. & Sect. 6. text. 21.

ta fiunt a ſanguine, ut dictum eſt, aut venis apertis, aut exeſis, aut denique ruptis. In pleuriticis vero hæc ſputa rejiciuntur, cum natura præſertim materiam aggreditur; hanc etenim paulatim attenuat, proinde laxatis viis, ex quibus vapor exhalat, tenuior pars, & vicina vapori, per raritatem pororum elabitur in interna & vicina ſpatia, ex quibus, tuſſi ſublata, & ſputo excluſo, initium coctionis præmonſtratur: ſunt vero pituitæ miſta; proinde has mitiſſimas pleuritides, Galen. *in 6. Epidem. comment.* 3. eſſe ſtatuit. Valde cruenta vero ſputa in iis Auctor Coac. præſag.[a] *in 5. præſag. ſec.* 2. *text.* 33. maxime damnavit, quod veluti ſincerus ſanguis exeat, atque aliud vitium denotet; aut enim vaſorum quorundam διαβρώσις, a bile acri, & erodente, quæ ſanguinem attenuat, & venas aperit, ſignificatur; aut ῥῆξις, id eſt ruptura a vehementiori thoracis compreſſione, quæ nihil ex phlegmone foras excludere poterat. Purulenta vero ſputa a ſanguinis ſputo phthiſin indicare futuram, Hippocr. *in lib.* 7. *Aphoriſm.* 15. tradidit: at in pleuriticis, & peripneumonicis ſuppurationem, & empyema, a qua tabes: cum enim materia quatuordecim diebus non repurgatur, aut ægrotos ſuffocando interimit, aut putreſcit magis, & in pus convertitur: cujus ſigna ſunt horror, vel de novo, aut auctior, febris vehementior, & gravitas, ſeu pondus; de hoc Hippocr. *in* 2. *lib. Aphor.* 47. ita habet: *Circa puris generationem dolores ac febres contingunt, magis quam ubi jam eſt genitum.* Sed de purulentis ſputis poſterius etiam nos accuratius. Nunc ad varios ſputorum colores. Alba itaque cernuntur ſputa, ubi id, quod excernitur, eſt pituitoſum, aut purulentum. In morbis pituitoſis utilia ſunt, in bilioſis vero cum inutilia, tum mali indicii; quod nihil de materia, pleuritim faciente, educi præmonſtrent: de albis ex pure nuperrime ſermo eſt habitus. Flava vero, pallida, nigra, e bile flava, pallida, ac nigra refudante fieri, Galen. *in lib.* 6. *Epidem. comment.* 4. *text.* 4. notavit. Quos ſputorum colores hiſce verbis *in lib.* 2. *de loc. affect. cap.* 9. eſt complexus; ſcribit enim *cap.* 9. *Quippe jam oſtendimus omnem inflammationem ex*

Sputa purulenta unde.

Alba.

Flava, pallida, nigra.

[a] Text. 390.

ex affluente fieri sanguine. Quapropter si biliosus fuerit sanguis, flavum aut pallidum erit sputum; si pituitosus & spumans, candidum; si melancholicus, aut nigrum, aut lividum; si nihil horum sanguinem infecerit, rubrum. Quin etiam in pleuritide sæpe numero magis biliosum, in peripneumonia vero magis pituitosum. Versicolora multorum affectuum (Galen. auctore) sunt indicia, proinde morbum difficilem præmonstrant. Multa, multitudinem humorum, quæ si facile excernantur, sintque alba, crassa, concoctum esse phlegmonem, ac superatum; si vero purulenta, & in ipsis pus sit album, leve, æquale, non fœtens, denotant, phlegmonem suppuratum per puris excretionem finitum iri; si biliosa, viridia, livida, nigra, morbum crudissimum & valde malignum, & vix a natura debellandum. Pauca, etsi concocta, non pro ratione morbi, inutilia sunt: quo merito in peripneumonia ab ipsis timendum, Auctor *Coac. præsagiorum* [a] nos docuit. Qualia fuere in *uxore Euxenii* ab Hippocr. *in 7. Epidem.* [b] *text.* 46. observata. Nihil vero excerni in pleuriticis ac pulmoniis, summe est periculosum, ubi potissimum non principio morbi, sed postea quoque sputum omnino non appareat. Nihil omnino exspuere idem in pleuriticis significare, quod in aliis febribus urinæ aquosæ, quippe summam morbi cruditatem, Galen. *in 1. libro de Crisibus cap.* 18. docuit. Quo inflammationem seu phlegmonem, concoctu difficilem, ac diuturnam præmonstrari *in primo Aphor.* 12. meminit: & *in libro de constitut. art. medend. cap.* 16. ait, nihil exspuere esse perniciosum; partim quod significet fluxionem phlegmone quasi devinctam teneri, partim vero, quia ea unica universa interius contenta corrumpantur. Hinc Auctor *Coacorum præsagiorum* [c] siccas pleuritides, in quibus nihil exspuitur, merito fecit periculosissimas; & Galen. *in lib. 2. de Crisib. cap.* 10. ait: *Nam cum passio exquisite angusta fuerit, & veluti alligans in seipsum universum fluxum cohibuerit, tunc facit morbos lethales, qui ἄπτυστοι, id est, sine sputo nominantur:* & in lib. *de totius morbi tempor. cap.* 16. nihil

Versicolora. Multa. Biliosa, viridia, livida, nigra. Sputa pauca quid notant. Nulla in Pleuriticis quid notant.

a Text. 416. *b* Pag. 1224. text. 58. *c* Text. 381.

hil omnino exſpuere cum ingenti dolore & ſpirandi difficultate, eſſe exitiale, ſtatuit. Non minus malum eſſe, ſputum, in iiſdem malis, citra rationem, ſupprimi, Galen. itidem in *lib. de Conſtit. Art. Med.* notavit; hoc fieri, aut propter humoris lentorem, & craſſitudinem, aut membranæ pulmonem continentis laxitatem, aut denique propter facultatis in ægro debilitatem, *in 2. Prognoſt.* Galen. expreſſit. De his Auctor *Prorrheticorum* [a] *in 3. lib. comment. 6. text. 5. Lateris dolor ex ſputis bilioſis ſi abſque ratione evanuerit, in furorem aguntur.* Galen. *in comm.* ait: *hoc non perpetuo fieri, ſed tantummodo, cum bilioſi humoris ad caput ipſum fuerit tranſitus.* In tabidis & ſuppuratis nihil pejus, quam ſputi ſuppreſſio; in his phthiſin, aut mortem, atque in illis exitium ſignificat. Galen. *in lib. 7. Aphoriſ.* 16. ait, tamdiu tabidos extenuatos vivere, quamdiu per tuſſim pulmonem expurgare poſſint, atque ubi intus pus remanet, ob reſpirationis obſtructas vias, ſubito ægros ſuffocari; quod Hipp. *in 7. Aphor.* 16. ita expreſſit: *A puris ſputo phthiſis, cum vero ſputum retinetur, moriuntur.* Exſcreatio itidem, quæ non repurgatur, nec projicit ipſam pulmo, ſed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture, multitudinem & lentorem, atque facultatis imbecillitatem præmonſtrat; ſed de hoc poſtea accuratius ſcribemus. In pleuriticis, peripneumonicis, empyis, atque tabidis, facile ægrotos ac cito exſpuere, optimum eſt, ut docuit Galen. *in lib. de Conſt. Art. Medend.* In pleuriticis, & peripneumonicis, naturam cœpiſſe concoquere, ſputaque prava qualitate carere, nobis oſtenditur; in ſuppuratis ſperatur pus poſſe ita repurgari, ut ad tabem ægroti non abducantur. De iis ſputis Hippocr. *in 2. prognoſt.* [b] *text.* 43. dixit: *Screatio in omni dolore, qui affligat circa pulmonem & coſtas, cito prompteque ſcreëtur, neceſſe eſt.* Hoc enim oſtendit cum vitalis facultatis robur, tum animalis in cerebro, & muſculos, qui naturæ inſerviunt, in efflatione, neque ductus obſtructione, aut preſſu impediri, neque materiam, aut ita lentam ex partibus eximi, aut ita craſſam, vel

Suppreſſa.

In tabidis & ſuppuratis.

Sputa Pleuriticis mala.

Quænam bona.

a Lib. 1. text. 97. b Pag. 41. lin. 13.

vel tenuem, ut rursum attolli non possit. Sincera vero sputa, *mera* quoque vocata, pituitosis exceptis, fiunt, teste Galeno *in libro de Humoribus*, quæ nulli aquosæ humiditati sunt permista, ubi præsertim calor flammeus omnem humiditatem consumpserit; quo fit, ut intus incendium caloris esse denotent, atque morbum difficillimum, quod illa sputa sint maligna, vixque rejici queant. Hippocr. *in* 2. *Prognost.* [a] *text. flava sincera* damnavit, sed omnium maxime *nigra*. Contra mista aquoso humido apparent, ubi hoc ipsum haud calore febrili absumitur, aut plurimum pituitosi humoris abundaverit. Mista quoque apparent aliis humoribus, quæ *varia* vocari diximus, atque his multo pejora; quippe quod multiplicem affectum significent. Fœtida itidem, quod graviter olent, insignem humoris facientis putredinem denotant. Qua ratione Galen. *in libro de totius morbi temporibus cap.* 6. sputum impense fœtidum in pleuriticis, & peripneumonicis maxime damnavit, & Hippoc. [b] ad mortem deducere ait suppuratos. Insipida sputa cruda pituita facit; concocta dulcia, itemque cruenta, & pituita sanguini permista. Salsa redditur pituita, cum a calore nimium agitata & afflata, tum, ut Arabibus visum est, aut retorridis vaporibus, aut biliosis humoribus mista. Acria sunt & amara ex flava, russa, & æruginosa bile: acida ex humore melancholico. Quæ dolorem levant, optima censentur, quod probam notent humorum vacuationem, juxta illud Hippocr. [c] *si qualia purgari oportet, purgentur, confert.* Qua ratione Hippocr. *in Aphorism.* [d] dixit: *somnus delirium solvens, bonum. Contra malum.* Idemque in doloribus lateris, ac pulmonum fit, & ubi sputa dolores non allevant, inutilia habentur, pejoraque, ipsum dolorem augescentia. Hæc si cum dolore pravam etiam qualitatem habeant, mortem; illa quippe per seipsa non prava, tamen dolorem non allevantia, suppurationem præmonstrant. De his Hippocr. *in* 2. *Prognost* [e]. *text.* 52. *Quicunque autem dolores ex his sedibus non desinunt, neque*

Insipida unde salsa.

Acria & amara dolorem levantia.

Dolorem non allevantia.

[a] Pag. 41. lin. 19. & seq. [b] Coac. præf. text. 406. 409. [c] Lib. 1. Aphor. 25. [d] Lib. 2. Aphor. 2. [e] Pag. 41. lin. 35.

neque screationum purgationibus, neque ventris subductionibus, Optima. *neque venæ incisionibus, & medicamentis, & victus rationibus, in suppurationem verti, sciendum est.* De illis quippe dolorem non sedantibus [a]: *Omnes autem exscreationes malæ sunt, quæ non sedant dolorem; pessimæ vero nigræ, ut descriptum est; quæ vero sedant dolorem, meliores sunt.* Eodem quoque modo sputa, quæ tussim sedant, optima sunt; quoniam humorem, inflammationem atque tussim facientem, commode purgari Mala. significant: contra, quæ multam tussim concitant; namque aut vitio materiæ, quæ cunctatur in pulmonibus, aut instrumentorum, aut facultatis infirmitate, ipse humor, admodum crassus, magna difficultate attollitur, & in angustiis quibusdam sic intercluditur, ut quosdam suffocet; & admodum viscidus a partibus, quibus adhærescit, eximi non potest, ac sæpe sublatus intra pulmonis fistulas, glutinis modo hærens, detinetur; tenuis denique, circa spiritum diffluens, ægre exspuitur. Atque hisce omnibus multa tussis excitatur, quam tollunt, atque compescunt, quæ moderate crassa, non admodum viscida, neque tenuia. Hippocr. propterea sputa tussim Sputa bona in pleuriticis. multam concitantia *in Prognosticis* [b] maxime damnavit. Concocta demum sunt sputa in pleuriticis ac peripneumonicis, alba, levia, non admodum, ut Galen. *in 2. Progn. text. 45.* docet, tenuia, vel crassa, quæque facile exspuunt, æqualisque consistentiæ. Hæc fiunt natura vincente morbum. In suppuratis vero, *Hippocrate Auctore* [c], quod est, album, purum In suppuratis. atque fœtoris expers. In *Prognosticis* [d] quoque sputum, cui sit permista flava bilis, maxime in pleuriticis commendavit, utpote quod denotat, plurimum materiæ facientis inflammationem recte purgari. Contra tenue, aut nimis crassum, vel viscidum, vel tenue, crudum est, nondum naturam quicquam Maligna quænam. concoxisse explicans. Maligna vero sunt, sincera flava, rufa, viridia, livida, nigra, versicolora, impense fœtida, dolorem augescentia atque tussim, cum difficillima respiratione. Atque hæc de diversorum sputorum causis: nunc ad sputa salutaria, quæ speciatim salutem denotant, descendimus.

a Pag. 41. lin. 33. *b* Ibid. lin. 18. *c* Progn. pag. 42. lin. 45. *d* Pag. 41. lin. 15.

CAP.

Cap. XVII.

De sputis bonis, salutem prædicentibus.

De bonis sputis, salutem denotantibus, agentes, primo hæc qualia in & absque febre, tussi, respiratione difficili, aut dolore vexatis, spectari debeant, dicemus: secundo in pleuriticis, & peripneumonicis: atque tertio in suppuratis. Itaque in affectibus thoracis, absque inflammatione & febre, optima sunt sputa alba, levia, æqualia, modice crassa, parum viscida, æqualia, nullo colore pravo infecta, quippe flavo, aut pallido, aut ruffo, aut viridi, aut livido, aut nigro. Quemadmodum colore tincta, & præsertim flavo, Galen. *in lib.* 4. *de loc. affect. cap.* 8. maxime damnavit, de quibus in sequenti capite nos accuratius. Bona itidem sunt, quæ facile excernuntur, absque multa tussi, & quæ & ipsam, & difficilem respirationem sedant. In pleuriticis vero, & peripneumonicis sputa salutaria exsistunt, quæ recte valentium non dissimilia apparent, teste Galeno *in primo libro de Crisibus cap.* 7. neque enim fieri potest, ut pectoris pulmonumque partibus maxime læsis, sputa recte valentium similia excernantur, sed quinimo ipsa dissimilia fieri, est necessarium. At quæ similia sunt recte valentium sputis, non nisi in statu morbi exscreantur, quo tempore morbus perfecte est concoctus. Hinc *Galen. in* 1. *Aphor.* 12. dixit, sputa concocta esse alba, levia, æqualia, non admodum vel tenuia, vel crassa, quæque prompte facileque excernuntur. Et Idem *in lib.* 6. *Epidem. text.* 44. dixit, in pleuriticis, & in Peripneumonicis, in principio ægrotos, si salutari morbo laborent, aliquid exspuere, atque hoc coctionis principium propterea indicare, quod si tenue exspuant, mediocrem concoctionem, & crassum, perfectam; & *in* 1. *Aphorism.* ait: in iis affectibus ægrotos nihil exspuere, morbum significare crudissimum; coctionis principium, aliquid exspuere, tenue tamen; quod ubi crassius evaserit, majorem coctionem; & ubi crassum, ut dictum est, al-

Sputa quænam bona.

In Pleuriticis & Peripneumonicis.

album, leve, æquale, facile exſcreatur, perfectam coctionem præmonſtrare. Quare optimum erit ſputum album, uti dictum eſt, leve, æquale, facile eductu. Cujuſmodi in *Anaxione* Hippocr.[a] vidit die vigeſima ſeptima. Quod forte non videtur omnino verum, ſi Hipp. *in* 7. *libro Prognoſt.*[b] *text.* 50. verum ſcripſit, dicens: *Permiſta appareat flava bilis admodum ſcreationi oportet:* & paulo poſt[c]: *Screatio flava non multo permiſta ſanguine, in pulmonis morbo, ſi in initio excernatur, ſalutaris admodum eſt.* Qua etiam ratione auctor *Coacor. præſagior.*[d] ſcripſit, *in doloribus pleuriticorum utile eſſe, ſputum colorari*, &[e] *in omni pleuritide & peripneumonia optimum eſſe, ſputum facile citoque excerni, miſtum flavo ſputo:* ex quo non modo ſputa alba, bona erunt, ſed flava, cruenta, pallidaque exſcreationi permiſta. Hoc quidem veriſſimum eſt, attamen non in ſtatu, ſed in principio vel in augmento; quod nulla alia ratione fit, quam quod hæc ſputa inflammationem ex bile flava, ac ſanguine fieri præmonſtrent, quæ ceteris aliis, ex aliis humoribus concitatis, minus periculoſa, ut Galen. oſtendit, exſiſtit, atque etiam, quoniam humoris, inflammationem facientis, aliquid evacuari denotent. Hæc itaque ſputa in principio, & in augmento morbi educta, haud erunt inutilia. Quæ ſi tardius, ut ait Hippocr.[f] talia excernantur, minus tuta exſiſtunt; quia & morbum tardius coquendum denotant, & longitudinem morbi, nunquam periculo vacantem, præſagiunt. Non ſunt tamen lethalia, ſed longum modo morbum præmonſtrantia, non inutilia, uti dictum eſt, quod aliquid humoris, facientis inflammationem, purgari ſignificent, atque etiam inflammationem non eſſe malignam, ſed faciliorem, ac ſecuriorem, quam quæ ex aliis fiunt humoribus. Quo fit, ut neque viridia, neque nigra, neque verſicolora, bona ſint: ſiquidem a pravioribus ſuccis inflammationem eſſe concitatam notent, ac proinde flavis & cruentis viridia, & nigra ſputa ſint praviora. Bona itidem ſunt

a Lib. 3. Epid. Ægrot. 8. pag. 1104. b Pag. 41. lin. 15. c Ibid. lin. 29. d Text. 386. e Text. 390. f Coac. Præſag. text. 385. & 390.

sunt sputa, si, præter nuper dictas notas, hoc etiam habuerint, ut facile prompteque educantur. Quod Hippocr. *in* 2. *Prognosticorum* [a] *text.* 45. ita meminit: *Screatio in omnibus doloribus, qui sunt circa pulmonem & costas, cito prompteque screetur, necesse est*; cito vero exspuitur, si intra tertium diem aut quartum appareat, quod si bonum sit, morbum cum brevem tum salutarem ostendit, teste Galen. *libro Aphorismorum:* tum *in* 1. *lib. de Crisibus comment.* 3. *text.* 18. tum *in* 6. *Epidemiorum comment.* 3. *text.* 79. Multum vero & concoctum in die decretorio, optimum est, atque unum ex judicatoriis judicantibus dicitur, quod si dolorem tollat, tussim, atque febrem, alio opus non habebit signo, ut optimum ac criticum sputum judicetur. De *Anaxione Epidemiorum* [b], *text.* 95. ait: *Decimo septimo cœpit pauca concocta excernere, levatus est. Vigesimo septimo rediit febris, tussiit, multa excrevit concocta, in urina multa subsidebant alba, desiit sitire, dormivit.* Addamus optima itidem esse, una cum alia bona vacuatione conspecta. In suppuratis eodem modo ex Hippocrate *in libro secundo Prognosticorum* [c], *sputum optimum est, album, leve, concolor, vacans pituita, absque labore & valida tussi eductum.* Sed addimus copiosum, quod febrem, sitim, tussim, atque malam respirationem tollat: sed de his paulo post accuratius agemus. Nunc transeamus ad sputa exitialia. In suppuratis.

CAP. XVIII.

De malis sputis, exitium prædicentibus.

NUNC sputa mala, exitium præsagientia in iis, qui nullo morbo laborant, recenseamus, a pituitosis exordientes. Quorum quæ diu ex capite in pulmonem destillant, substantia admodum tenui, vel crassa, viscida, copiosa, figura rotunda, sapore salso aut acri, maxime suspecta esse solent. Admodum tenuia tussim molestissimam concitant, & crassa, obstru- Sputa pituitosa mala.

a Pag. 41. lin. 13. *b* Lib. 3. Ægr. 8. pag. 1104. *c* Pag. 42. lin. 49.

ſtruendo vias reſpirationis, ſuffocationis periculum inducunt, idem & viſcida, diu pulmonis branchiis adhærendo. Quæ, ſi ſalſa aut acria ſint, arterias excedendo ad cruentum ſputum viam parant, & ab eo ad pus, atque tandem ad phthiſin. Rotunda ſputa, quæ a tenaci craſſaque pituita, & a multo calore fieri oſtendimus, perpetuo homines ad phthiſin maxime ſuſpectos reddunt. Galen. *in 6. Epidem.* ſcribit, hæc in febre etiam vacantibus vidiſſe, qui etſi per valde longum temporis intervallum quicquam mali pati non videbantur, tamen iſtos omnes phthiſicos contabuiſſe; & *in 4. lib. de loc. affect. cap. 8.* quædam ſputa grandinis granis ſimilia ſe vidiſſe ſcripſit, qui, quin phthiſicus fieret, effugere non potuit. Bilioſa quoque ſputa maxime in ſuſpectis ad phthiſin a Galeno damnantur. Hæc vero colore aut flavo, aut pallido, aut ruffo, & ſapore, aut acri, aut amaro, nobis innoteſcunt. Coloribus iis hæc manifeſte deprehendimus, quod hi colores, præſertimque flavus, & pallidus bilem amaram, teſte Galeno *in lib. 2. de locis affectis cap.* 10. denotent. Saporibus non ita certe: ſiquidem ob permiſtam pituitam ſapores iis hebeſcant, & obſcurentur. Unde Medici, alioquin eruditiſſimi, aliquando decipiuntur, quod bilioſum humorem intus in pulmone deliteſcentem non agnoſcant, quod ſputa, etſi flava, vel pallida, vel ruffa appareant, minime acria vel amara obſervent. In quibus tamen exeſis pulmonibus cruenta ſputa, vel purulenta, poſtea redduntur, atque inde tabes. De his Galen. *in lib. 4. de locis affect.* ita habet: *Quidam humorem repente exſpuit liquidæ bili in colore perquam ſimilem, medium videlicet inter flavum ac pallidum, at nulla acredine infectum, atque ita quotidie majorem ejus quantitatem exſpuit; deinde levi ſuborta febricula tabeſcere incepit adeo, ut purulenta ſcrearet, poſtea tractu temporis, quatuor videlicet menſium, exiguum cum pure cruorem rejecit, atque ſic aucta febre magis conſumebatur, ac iterum atque iterum pus exſpuebat; adeo, ut magnam ſputi quantitatem redderet, quocirca magis increſcente febre, ac reſolutis viribus, eorum, qui tabe marceſcunt, exemplo, mortem obiit. Deinde alium vidi eodem fere modo ſex menſibus, ac alium quoque diutius laborantem, igitur qui*

Bilioſa.

qui primus nobis occurrit, initio quidem nihil mali habere, sed tandem pessime affici visus est, alterum vero quum conspiceremus, ei statim ab initio cognito malo, præsenti medicamento succurrere tentavimus, ac multo magis etiam tertio. At quamvis multo negotio utrumque liberare conaremur, nihilominus neque horum ullus, neque alius post eos, servari potuit. Quum enim morti jam proximi essent, pulmonis ipsius putres quasdam partes exspuebant. Ceterum mirum est, quamobrem, cum hæc ipsa sputa nullam acredinem habeant, vel amarorem, possint pulmones inficere? Sed adhuc magis mirum videtur, cur fit, quod apparentibus sputis pituitosis, omni sapore acri, amaro & salso omnino vacantibus, pulmones inficiantur? Hoc vero fit, aut quod omnis biliosus humor acris intus delitescat in pulmones, ipsorumque branchiis adhærescens, ipsos exedat, aut quod ipsa pituita putrescendo acrimoniam acquirat, qua exedit, ac putrefacit pulmones. Qua ratione fortasse & aër phthisico contagio infectus, quippe summe acris redditus, pulmones eorum, qui in eo habitant, inficit. Cur vero fit, quod sputis flavis aut pallidis apparentibus, acri, amaro ac salso sapore vacantibus, homines ad tabem ducantur? Hoc vero fit, quod pituitosi humoris mistione in ipsis sapor facilius, quam color occultetur, & acerrimus summeque putridus humor, in pulmones destillatus, eos exedat; vel dicetur, iisdem sputis flavis aut pallidis conspectis, vobis significari intus in pulmones collectum esse multum humorem biliosum, quo pulmones putrefiunt, exeduntur, atque homines ad tabem provehuntur. Nigra quoque ac melancholica sputa, pessima esse, vel ex eo cognoscitur, quod Galen. *in lib. de Constit. Art. Med. cap.* 16. scripserit, perniciosissimum esse melancholicum humorem præpollentem; tum quod & præditus ipse sit moribus pessimis, & maxime erodat, concoquaturque ægre, nec facile expurgetur; tum quod plurimæ sit caliditatis index, a qua afflatus & genitus est. Ab iis sputis non raro cruenta succedunt, plus in recte valentibus, quam in pleuriticis timenda. Quod Hipp. intelligens *in* 4. *Aph.* 25. dixit: *Sanguis quidem supra qualiscunque, malum.* In iis sanguis tussi rejectus perpetuo timendus, etsi

Pulmones inficientia, & unde.

Nigra & melancholica.

etsi non perpetuo ipsum exitium sequatur; cum præsertim ex capite destillat, in faucesque irruens, tussi excernatur: quomodo ego post quartanam febrem sanguinem copiosissimum tussi rejeci, quæ excretio fuit crisis, me ab ea febre liberans. Ceterum, ubicunque non ex capite destillans, sed e pectore & pulmonibus promanat, phthoes periculum inducit, etsi Gal. *in lib. 5. Meth. Med.* scripserit: *Matronam Romanam, & Juvenem a sputo sanguinis, atque alios omnes, qui primo se die ei curandos permiserunt, sanitati restituisse, &c. verum quotquot post aliquot dies tandem, vel dum phlegmone eos sic occupavit, ut urinam febricitantis instar jam haberent, horum nullum in totum fuisse persanatum.* Quare merito dixit Hippoc. *in 7. Aphor. 15. A sanguinis sputo puris sputum, malum*; & Gal. *Aph. 7.* ait, non omne sanguinis sputum esse malignum, sed illud, quod pus subsecutum est. Hoc enim phthoes accersitur. Quod merito Hipp. expressit [a] dicens: *A puris sputo phthisis.* Quare cruenta sputa e pectore ac pulmonibus educta, a quibus pus subsequatur, exitialia esse, nobis liquido constabit. Addimus, perpetuo inutilia esse, ac malum portendere, qualiacumque copiosius excreta quicquam ægrotos non juvant, nec dolorem, nec tussim, nec respirationem difficilem allevantia: atque hæc in iis sputa exitialia erunt. In pleuriticis autem & peripneumonicis, admodum tenuia post principium, aut admodum crassa, aut viscida, aut spumosa, aut rotunda, multa, non juvantia, pauca, & nihil exspuere, & sputa evanescere ac supprimi, & frequentia, alba, flava, pallida, russa, viridia, æruginosa, porracea, fulva, livida, nigra, varia, fœtida, syncera, ægerrime educta, cum stertore quippe in gutture ferventia, tussim, dolorem, malam respirationem non sedantia; atque omnium exitialissima, prava, quæ tussim, dolorem & malam respirationem, & febrem concitant, atque augent. Admodum tenuia, crassa & viscida, quod satis crudum morbum notent, si principio fiant, haud inutilia censentur, quod tractu temporis concoqui possint; sed postca, quippe post multos dies, apparentia, & si nihil coquant, pessi-

Quæ non juvant.

Quænam in pleuriticis & peripneumonicis mala.

Admodum tenuia, crassa, & viscida.

[a] Lib. 7. Aphor. 16.

pessima exsistunt; admodum vero spumantia eodem modo damnantur, potissimumque syncera, biliosa, russa, viridia, livida atque nigra. Hæc enim fieri a calore immodico, aut urente, aut colliquante, alias ostendimus. Albicantia vero non ita periculosa sunt, & a flatu pituita agitata spumescentia. Qua ratione e pulmonibus educta pituita ex plurimo aëre spumescit. Plerunque in peripneumonicis sanguis spumosus exspuitur. Auctor *Coacor. præsagiorum* [a] *in 5. sec. 2. text. 67.* ait: *spumosum sanguinem in dolore dextri hypochondrii ab hepate manantem exspui, lethalem esse.* Rotunda itidem sputa maxime damnantur, quod intus magnum calorem, quo humor siccatur, adesse denotent; quo fortasse caput replente, delirium plane significasse, Hippocr. *in 6. Epidem.* [b] voluit. Hæc in lateris morbo Auctor *Coac. præsag.* [c] perniciem significare voluit. Hippocr. rectius *in Prognost.* [d] dixit: *Sputa rotunda, candida, in pleuriticis esse inutilia.* Multa quoque sputa mala multum periculi minantur, si præsertim in die judicatorio appareant, nihilque ægros juvent. Sunt enim ex judicatoriis non judicantibus. Pauca itidem non minus damnantur, quod non sufficiant ad purgandum humorem, facientem phlegmonem, omniumque maxime, quæ & cruda sunt, & magno labore excernuntur. De his Hipp. in 1. *Epidem.* [e] *Tussiebant, ac pauca cocta coacta paulatim vix exscreabant. Quos vero violentissime urgebant, his minime concocta erant, sed perpetuo cruda spuebant.* In pleuriticis nihil minus mali portendit nihil exspuere; diximus enim crudissimum morbum significare: nam, ut scribit Galen. *in secundo de Crisibus cap.* 10. cum passio exquisite angusta fuerit, ac veluti alligans in seipsa universum fluxum cohibuerit, tunc facit morbos lethales, qui ἄπτυστοι, id est, sine sputo nominantur; & *in lib. de Constit. Artis Med.* ait, nihil omniun exspuere perniciosissimum esse, partim quod significet, fluxionem in phlegmone quasi devinctam retineri, partim vero, quia ea universa, interius contenta,

Albicantia.

Multa.

Pauca.

[a] Text. 415. [b] Sect. 3. text. 27, & Sect. 6. text. 21. [c] Text. 319. [d] Pag. 41. lin. 20. [e] Sect. 1. pag. 940. sub lit. G.

ta, corrumpetur. Huncque morbum concoctu difficilem, & diuturnam fore eam inflammationem, præmonstrare, Galen. *in* 1. *in Aphoris.* 10 ostendit. Qua ratione Auctor *Coacorum præsagiorum* [a] dixit, siccas pleuritites, in quibus nihil exspuitur, esse periculosissimas. In iisdem vero biliosum sputum, quod incœperat, evanescere absque ratione, delirium portendere, Auctor *Prorrheticorum* [b] expressit; & supprimi, proximum exitium denotare, Galen. *in lib. de const. art. med. cap.* 16. memoriæ mandavit. At phthisicos, ait Hippocr. [c], eo usque vivere, quoad exspuant, atque ubi sputum retinetur, mori. Frequens sputum, at non tussi excretum, cum alio signo phrenitico, phrenitim notare *in* 1. *Prorrhet. text.* 6. notatum est; & paulo post [d] hic Auctor in phreniticis frequentem screatum maxime damnavit; & merito sane, quod, ut Galen. expressit, cerebri male affecti, id est repleti, sit indicium: & postea [e] hunc ipsum frequentem screatum cum refrigeratione, nigram vomitionem (quod est signum perniciosissimum) prænunciare. Alba quoque, pituitosa, inutilia in morbis biliosis sunt, quod Hippocr. *in* 2. *Prognost.* [f] 46. ita expressit. *Candida vero, glutinosa ac rotunda, inutilia:* & merito sane, cum nihil humoris inflammationem facientis purgari, sit indicium. Quod sane in biliosis inflammationibus satis est perniciosum. Abhinc plures annos *Bassani* & *Morosticæ*, pleuritides pestilentes, quæ quatuor & ad plus 7. diebus homines jugulabant, grassatæ sunt, in quibus, quæ per sputum excernebantur, erant pituitosa, alba. Quibus sane sputis quidam Medicus, parum tamen in Galeni doctrina versatus, perpetuo bene de iis sperabat. Qui facile decipiebatur, ignarus hæc sputa alba pituitosa indicio nobis fuisse, nihil humoris facientis inflammationem purgari, propterea & morbum crudissimum, & summe perniciosum præmonstrari. Quod Hipp. in *uxore Euxenii* [g] pleuritica, quæ eo morbo obiit, observavit; ea enim per sputum pauca, candida, tenuiaque exspuit. Flava & pallida, nec non & cruenta, non admodum sputo permista,

Biliosa.

Frequentia.

Alba pituitosa.

a Text. 381. *b* Lib. 1. text. 97. *c* Lib. 7. Aphor. 16. *d* Text. 12. *e* Text. 31. *f* Pag. 41. lin. 20. *g* Lib. 7. Epidem. pag. 1224. text. 58.

mista, post principium si excerni incipiant, morbum concoctu difficilem, longum, atque hac de causa periculo minime vacantem, significant. Contra, quæ in principio apparent: morbum enim, solutu facilem, præmonstrare superius ostendimus. De his Hipp. *in* 2. *Prognost.* [a] ita habet. *Si enim multo post ab initio doloris screatio flava, aut ruffa, deterior.* Quam paulo post [b] expressit, *Septimo die tardiusve apparentem, minus tutum morbum præmonstrare.* Idem præsagiunt, pallida, ruffa, viridia, fulva, livida atque nigra. Viridia, æruginosa, magnum caloris incendium, copiamque æruginosæ bilis, præmonstrant. Hipp. *in Prognost* [c]. exscreationem vehementer viridem maxime damnavit; & Galen. *in lib. de tot. morbi temporibus*, sputum vehementer fulvum, summe perniciosum facit. Periculosius est lividum, quod aut a modica atra bile, aut a caloris exstinctione fiat. Quod merito Auctor *Coacorum præsagiorum* [d] initio morbi conspectum maxime damnandum credidit. Nigrum omnium est perniciosissimum, cujus caussam diximus esse ex Galen. 1. *de Crisibus*, aut vehementem perassationem, aut refrigerationem, quippe exstincto calore nativo. Merito itaque dixit Galen. magnum morbum significare; & *in* 1. *de Crisibus* mortem significare; & Auctor *Coac. præsagiorum* [e] dixit, *eos, qui nigra rejiciunt, perniciose se habere.* Hippocr. *in libr. de morbis* [f], *text.* 45. ait, eos, qui cum saliva grumos nigros sanguinis tussi rejiciunt, septimo die mori. Non minus mala esse videntur colore varia, quod multiplices affectus subesse denotent. Quare Hippocr. hæc sputa simul cum dolore acuto exitialia esse voluit. Syncera vero perpetuo damnantur; nam bona, ait, sputa permista esse; contra mala, omnium maxime meraca, quod fiant omni humido seroso a calore consumto: flava itaque, sincera, rufa, æruginosa, fulvida, livida, atque omnium maxime nigra, meraca, prava exsistunt; ut Hippocr. *in* 2. *Prognostic.* [g] nobis tradidit. Hæc enim desperatæ salutis mor-

Flava & pallida.

Pallida, ruffa, viridia, fulva, livida atque nigra.

Nigra.

Colore varia.

Sincera.

[a] Pag. 41. lin. 16. [b] Ibid. lin. 32. [c] Ibid. lin. 21. [d] Text. 390. [e] Text. 390. & 407. [f] Lib. 3. lin. 35. & seq. pag. 492. [g] Pag. 41. lin. 15. & seq.

Fœtida. morbum præmonſtrant. Fœtida etiam perpetuo in acutis morbis damnantur; quod præexcellentis putredinis nobis ſint argumentum. Graveolentiam in ſputis diſtinctim tabidos a non tabidis notare, Hippocr. *in Aphoriſm.* [a] meminit, atque in ipſis

Quæ difficulter exſcreantur. iſtud eſſe lethale. Mala quoque diximus eſſe, quæ difficillime exſcreantur. Quod Hippocr. *in* 2. *Epid.* [b] in multis vidit, de quibus dixit: *Tuſſiebant, & pauca cocta paulatim vix exſcreabant.* Quæ itidem fervent in gutture, cerchnonque & ſtertorem inducunt, non minus prava exſiſtunt. De his Hippocr. *in* 2. *Prognoſt.* [c] *text.* 48. *Mala etiam exſcreatio, quæ non expurgatur, nec projicit ipſam pulmo, ſed ob nimiam plenitudinem fervet*

Quæ non juvant. *in gutture.* Non minus mala ſunt, quæ nedum tuſſim tollunt, ſed quinimo ipſam concitant, & augent, ut docet Hippoc. *in* 1. *Prognoſt.* [d] *text.* 52. Qui non minus ibidem [e] damnavit ſputa, quæ dolorem non ſedant. Non tamen hæc ſufficient nobis ad prædictionem, niſi alia, ut docet Galen. accuratius ſpectemus. Eodem itidem modo mala ſunt, quæ neque malam reſpirationem, neque tuſſim, neque febrem, etſi multa ſint, tollunt; quæque vero in aliquo decretoriorum dierum erumpunt, ac ab ipſis ægroti in deterius abeunt, cum ſigno aliquo pravo, lethalia profecto exſiſtunt. Atque hæc ſunt ſputa in pleuriticis ac peripneumonicis damnanda. Nunc eadem in ſuppuratis conſideremus.

CAP. XIIX.

De prædictione in ſuppuratis.

QUICUNQUE pus obtinent, ait Galen. *in* 2. *Prognoſt. in text.* 60. intus in corpore univerſo, ſive contentum habeant in parte inflammatione affecta, ſive etiam poſt eruptionem, nominare tales *empyos*, id eſt, purulentos ſeu ſuppuratos, licebit. Sed Medici aſſolent potiſſimum illos, qui in tho-

a Lib. 5. Aphor. 11. b Sect. 1. pag. 940. ſub lit. G. c Pag. 41. lin. 24. d Ibid. lin. 18. e Ibid. lin. 33.

thorace ac pulmone talem habent affectionem, *empyos*, id est, purulentos nominare. Id vero pus post eruptionem inter thoracem pulmonemque continetur, & nisi cito exscreetur, tabidi intereunt, febricitantes tenuiter quidem, at calore jugiter quodammodo in nocte crescente. Veteres in qualibet parte corporis puris collectionem *empyema* dicebant, suppurantiaque ob id medicamenta, alii *empyemata*, alii *diapyemata:* alii, cum in viscere pus collectum est: atque demum alii, ut dictum est, eos solos *empyos* esse volunt, quibus inter thoracem & pulmonem pus aggregatum est, nimirum in loco phlegmone obsesso, & ab eo pure, intra thoracem effuso, hujusmodi affectus nascitur. Fit vero hujusmodi pus, ubi materia phlegmonis non repurgatur; intus enim contenta a calore in pus vertitur. Quod Hippoc. *in 7. lib. Aphor.* 38. ita expressit: *Destillationes in ventrem superiorem ad suppurationem veniunt intra dies* 20: & clarius *in lib. 5. Aph.* 8. de pleuriticis: *Quicunque morbo laterali laborantes in* 14. *dieb. non repurgantur, ii ad suppurationem vertuntur.* Ubi enim pleuriticorum dolores neque purgatione per supra, neque alvi dejectione, neque sanguinis vacuatione, neque victus ratione, neque aliis medicamentis finiuntur, suppurationem excitant, aut mortem suffocatione. Quod probe Galen. *in Prognost.* ita expressit: *Quicunque dolores circa thoracis ad pulmonis sedes non desinunt, adhibitis subsidiis, idque malum tantummodo habent, nec ullum aliud exitiosum indicium adest, eos suppuraturos exspectabis.* Suppuratis itaque inflammationibus, ipsarumque humoribus in pus conversis, nisi per sputa repurgentur, rupta vomica pus in cavitatem thoracis & pulmonis effunditur, atque tunc vere ii *empyi* existunt. Quo pure aut suffocantur, aut liberantur, si probe spatio dierum quadraginta per tussim purgentur, quod hisce verbis Hippocr. *in 5. Aphoris.* 15. docuit: *Quicunque ex morbo laterali fiunt empyi, id est, suppurati, si quadraginta diebus purgantur, a die qua fit ruptio, liberantur:* & Galen. *in comment.* ait: *nisi iis diebus per sputa pus totum expurgetur, putrescit, pulmonesque putrefactum exedit, atque ad tabem conducit*, quæ est totius corporis extenuatio propter insana-

Empye quinam vacantur.

Empyema quid.

Unde.

ſanabilia illa pulmonis ulcera, & macies cum debili febre conjuncta, quem affectum peculiariter Græci, maximeque Athenienſes, ut Galen. meminit, *phthoen* appellabant, atque Hippocr. *phthiſin.* His ad extrema redactis & deploratis accidit capillorum defluvium propter ſiccitatem, & alvi profluvium propter virtutis imbecillitatem, teſte Galeno, atque ſputa retinentur. Tamdiu enim extenuati vivunt, quamdiu extuſſire & per ſputa pulmonem expurgare poſſunt; ubi vero intus ipſa remanent, reſpirationis obſtruuntur viæ, atque ægri ſuffocantur. Sed ad ſuppuratos ſeu *empyos* redeamus, quorum prognoſis ut illuſtretur, primo an pleuritici, vel peripneumonici, vel anginoſi ad ſuppurationem inclinent, videndum erit; & poſtea quibus ſignis nobis innoteſcant; tertio, quando ruptio fiat; atque demum de iis, qui ſervantur, & quibus ſignis nos id deprehendimus, atque de iis, qui moriuntur, agemus. Quibus vero futuros purulentos ſperamus, Hippoc. in hunc modum docuit [a]: *Quicunque dolor in his affligit ſedibus, non deſinens neque ſcreationis purgatione, neque ventris ſubductione, neque venæ inciſione ac medicamento, & victus ratione, in ſuppurationem verti, ſciendum eſt.* Sed quia circa puris generationem, ut Hippoc. *in* 2. *Aphoriſm.* 47. docuit, dolores ac febres contingunt magis, quam ubi jam eſt genitum, neceſſe eſt, in ſuppurandis dolores ac febres augeri. Proinde de his ita habet [b]: *Conſiderare autem oportet ſuppurationis initium fore, colligentes a die, quo primum homo febricitavit, aut quo rigor eum prehendit, & ſi dixerit pro dolore ſibi ineſſe pondus in loco, quo dolore afficiebatur. Hæc enim fiunt inter initia ſuppurationum. Ex hoc igitur tempore ſuppurationum fore eruptionem ad prædicta tempora oportet.* Galen. vero in commento dixit, indicia ſuppurationis eſſe pro dolore gravitatem ſeu pondus, rigorem ſeu horrorem, atque febrem, quæ multo quam ante vehementius affligat. Addit ultra gravitatis ſenſum, calorem in lateribus, aut in altero tantum, ubi ſuppuratio tantum in altero latere fuerit. Quod ita docet. [c] *Si vero ſup-*

Empyicorum prognoſis.

Purulenti unde futuri dignoſcuntur.

Empyematis indicia.

a Prognoſt. pag. 41. lin. 35. & ſeq. *b* Ibid. pag. 42. lin. 12. & ſeq. *c* Hippocrat. ibid. lin. 19. & ſeq.

ſuppuratio in altero latere tantummodo fuerit, vertere ac ediſcere convenit in his, utrum in altero habeat latere dolorem, & utrum calidius, quam alterum ſit, atque eo in incolume latus cubante inquirere oportet, num aliquod deſuper onus illi pendere videatur, ſi enim id fuerit, ſuppuratio in altero latere eſt, utrovis onus exſiſtat. Quare his ſignis ſuppuratos deprehendemus, quippe rigore vel horrore, qui fit, teſte Galeno, a puris acrimonia, partes inflammatione affectas infeſtante, febre, anteriori quæ vehementius affligat, atque pondere in lateribus, aut in altero tantum, ubi in uno tantum pus collectum eſt; addo calorem perceptum in utroque latere, aut in altero, ubi in uno tantum, ut dictum eſt, pus collectum eſt. Quod ſane pus ſi auctum multitudine, atque a natura concoctum erumpens, per tuſſim purgetur, ita *Empyi*, id eſt, ſuppurati ſervantur. Quod ſi nullo pacto rejiciatur, quod debilibus accidit, ſuffocati, aut tabidi moriuntur. Hinc Hippocr. *in 2. Prognoſt.* [a] *text.* 6. ait: *Seniores potius interire quam juvenes:* quoniam, ut ait Galen. *imbecilles vires habent, & uti hi liberentur, magna vis requiritur, quæ per tuſſim ac ſputa expurgat; cum hi, qui ſervari debent, plurimum puris tuſſi purgare debeant.* Galen. *in 5. lib. de loc. affect. cap.* 3. quoſdam empyos meminit ſanatos, qui puris quantitatem quindecim uſque heminarum exſpuerunt. Quare, qui plurimum exſpuunt, liberantur: & hoc eſt, quod ait Hippoc. *in 5. lib. Aphor.* 15. *Quicunque ex morbo laterali fiunt empyi, id eſt, ſuppurati, ſi quadraginta diebus purgantur, a die, qua fit ruptio, liberantur.* Ubi vero non exſpuunt, aut ſuffocantur, quod accidit propter puris lentorem, & craſſitudinem, & membranæ pulmonem continentis denſitatem, atque ob facultatis debilitatem, quæ dignoſcuntur reſpiratione, in qua totus thorax attollitur, nullaque purgatione per ſputa apparente. Galen. *in lib.* 4. *de loc. affect. cap.* 7. ait: *Quibus ex ſuppuratis, ob puris copiam inter thoracem & pulmonem collectam, totus thorax in reſpiratione attollitur, fieri ob virium imbecillitatem, nequeuntibus ſuppuratis pus purgare.* Ubi vero non ſuffocantur, tabidi intereunt, ut ait Galen.

[a] Pag. 43. lin. 30.

Galen. febricitantes tenuiter quidem, ac calore jugiter quodammodo in nocte crescente, quo non purgatum pus intus putrescat, pulmones exedat, & ulceret. Quæ ulcera sequi totius corporis extenuationem, & maciem, cum debili febre conjunctam, nuper ex Galen. ostendimus, quem affectum Hippocr. phthisin, & Græci olim Athenienses *phthoen* appellarunt. Quibus vero notis isti empyi, tabidi facti, dignoscantur, Hippocr. [a] hisce verbis expressit: *Omnes autem purulentos agnosci his indiciis convenit: Principio si febris non dimittit, sed interdiu tenuior, noctu vehementior est; Si sudores multi superveniunt, ac tussiendi cupiditas est, nec quicquam tamen dignum commendatione exspuunt, si oculi cavi redduntur, maxillæ vero ruborem trahunt, & ungues manuum curvantur, digiti vero potissimum summi calescunt, atque in pedibus tumores fiunt, neque cibum appetunt; ac pustulæ circa corpus erumpunt.* Galen. *in comment.* ait, febres non dimittere, quod partes ipsæ corporis solidiores incalescunt: ex quo calor manet assiduæ febri subsimilis, perinde ut calx, debilis contingentibus; qui calor, quod hecticorum signum proprium creditur, quoties ægri esitant ac bibunt, perinde ac in calce aqua perfusa fit, calidior evadit. Quo fit, ut tangentes exterius ægrum multo calidiorem persentiant. Sudores item continuos elici propter virium debilitatem, & quod diductum alimentum dejiciatur. Quin etiam tussiendi cupiditas, id est, voluntas prehendit, nec quicquam dignum commendatione exspuunt, ob puris lentorem, & crassitudinem, & continentis pulmonem membranæ densitatem, tum etiam debilitatem in ægro facultatis. Oculi cavi propter exsiccationem redduntur, quod omnibus longis febribus est commune, rubent propter calorem in pulmone, & item tussedinem, quæ vultum calefaciunt. Ungues curvantur, quia caro eos firmans consumitur, & digitorum interiores summæ partes, quippe carnulentiores, calidiores apparent, quod calor hecticus solidiores occupet partes, & in iis plus apparet, ubi humor largior inest. Pedes intumescunt, inde caloris incipiente exstinctione, quip-

Empyi quomodo tabidi facti dignoscuntur.

[a] Prognost. pag. 42. lin. 25. & seq.

quippe quod partes eæ ab origine longissime absunt. Cibum non appetunt, appetendi facultate exstincta, pustulæque erumpunt in cute, derodente sanie ex intimis sedibus ad cutim effusa. Atque hisce signis *empyi* tabidi dignoscuntur, quorum casus sunt exitiales, qui, quoad exspuere, pusque contentum excernere possunt, Hippocrat. Auctore, [a] vivunt. Unum est, ad sputa ipsorum attinens, scitu dignum, quod in ipsis quippe tabidis desperatis, nihil concoctum observari, Gal. *in* 3. *Epid.* affirmavit; sputum cessat, ac supprimitur; alvus humida; pedes intumescunt, & reliqua fiunt, quæ desperatam ipsis salutem præmonstrant. Primo itaque humor, faciens pleuritim aut pulmoniam, non purgatus, putrescit, & in pus vertitur, mox erumpit, & tussi purgatur. Quod sane determinato temporis intervallo multum collectum, & inter thoracem & pulmonem effusum, foras erumpit, plerunque viginti diebus, & aliquando citius, & aliquando tardius. Quam rem & signa, quibus id agnoscimus, Hippoc. *in* 2. *Prognost.* [b] ita expressit. *Quæ vero citius ac tardius rumpuntur, talibus cognoscantur signis oportet, si dolor inter initia exstitit, & item difficultas spirandi, nec non tussis, atque etiam screatio perseveret, vigesimo die exspectari, aut etiam ante, eruptionem oportet; si vero continentior fuerit dolor, & alia omnia in his fuerint ex ratione, postea exspectari oportet eruptionem, sed præire necesse est & dolorem & spirandi difficultatem, & screationem, antequam pus excernatur.* Quibus Galen. colligit signa futuræ vomicæ eruptionis esse hæc; quippe dolorem, spirandi difficultatem, tussedinem, & screationem, quæ si continenter & vehementer affligant, celerem eruptionem exspectari oportebit, & si nec continentes, nec vehementes infestent, tardiorem. Ceterum necesse est, eroso obvolvente pus corpore, ab acrimonia ejus, dolorem fieri, tussedinem, & exscreationem, quia sanies quædam tenuior obductum penetret corpus; spirent quoque difficulter necesse est, & propter universam corporis conditionem, sed præcipue ob accedentem dolorem. Ra-

Vomicæ ruptio intra quodnam temporis intervallum fit.

[a] Lib. 7. Aphor. 16. [b] Pag. 42. lin. 38. & seq.

Unde fit. Ratio vero hujusce eruptionis in naturam moventem, atque in multitudinem puris, vel ejus pravam qualitatem, expultricem ad exscreationem irritantem, refertur. Quando ante tempus fit. Hæc eruptio fit ante tempus, quippe ante concoctionem puris, aut propter bilem synceram, sputo non permistam, nec ad mediocritatem, naturæ convenientem, deductam, tunicam, pus continentem, erodentem; unde dolor, tussis, respiratio difficilis & exscreatio eruptionem antecedunt: aut propter puris copiam, vel infestam putredinem, vel utrumque simul, expultricem movens. Vomicæ eruptionis symptomaticæ signa. Quæ eruptio symptomatica est & non bona: & illa, quippe pure concocto, a natura fit critice, & bona, in qua pus album, purum, æquale & læve spectatur; Criticæ. in ea vero, quæ ante tempus fit, & symptomatica est, pus crudum, versicolor, fœtidum, aut flavum, bile permistum, apparet. De hac eruptione auctor Coac. præsag. *in 5. Coac. præsag.* [a] *sect.* 2. *text.* 35. ita habet: *Quibus vero cum bilioso purulentum sputum expurgatur, sive pus seorsum exeat, sive permistum bilioso, ut plurimum mors accidit decimo quarto.* Sed his præmissis occasio postulat, nos modo in suppuratis prædictionem aggredi: proinde in primo, de suppuratis, qui facta eruptione servantur, agimus. Empyi quinam servantur. Hos hisce signis innotescere nobis, Hippocr. [b] docuit, quæ ita expressit. *Bona vero hæc sunt, facile morbum ferre, bene spirare, dolore vindicatum esse, sputum facile extussire, corpus æqualiter calidum videri, ac molle, siti non detineri, urinas, dejectiones, somnos, sudores, singula intelligere bona, uti præscriptum est, succedere. Ita enim omnibus his evenientibus, homo haud sane morietur:* & paulo post [c]. *Hi vero potissimum supersunt, quos febris eodem die post eruptionem dimiserit, ac cibum citius appetunt, & siti liberati sunt, & venter exigua ac consistentia dejicit, & pus album, læve, concolorque est, ac vacans pituita, & absque labore ac valida tussi expurgatur. Itaque optime quidem sic ac celerrime vindicantur; sin minus, qui ad hæc proxime accedunt.* [d] Quinam pereunt. Quod sputum auctorem quo-

[a] Text. 392. [b] Prognost. pag. 41. lin. 47. [c] Ibid. pag. 42. lin. 45.
[d] Rursum hic quædam omissa videntur, hoc forte modo supplenda. *Quantum vero ad illos, qui suppurati intereunt, hæc potissimum signa* Hippocr. in Pro-

quoque *Coac. præsag.* [a] maxime damnasse nuper meminimus. *Uxor Meandri Cæci*, ut scribit Hippocrat. in *Epid.* [b] *statim chlorum & purulentum* exspuit. *Filius Amphiphradis* [c] primo *purulentum & pallidum*, & mox *viride*. *Ermoptolemusque* [d] *pallidum:* & Hippoc. *in Aphorismis* [e] ait: *Si empyis, quum uruntur aut secantur, purum & album pus effluat, evadunt: si vero subcruentum fæculentumque & fœtidum, pereunt:* & hæc sufficiant in prædictione purulentorum, de quibus præsentem tractationem non inutiliter Medicinæ studiosi legent.

Cap. XX.

Quid in morbis acutis Cerchon, vulgo ranticum, significet.

SOLET sæpius in multis acutis morbis, & in omnibus quidem moribundis, quidam fervor, seu ebullitio in gutture observari, quod Græci κέρχων vel κέρχνον appellarunt, Latini fervorem seu ebullitionem in gutture, alii asperitatem rancidam circa asperam arteriam & fauces, vocant, & vulgus Medicorum *ranticum*, a rancido fortasse, nomine corrupto. Sed mea sententia hæc omnia non sunt synonima, siquidem aliud est rancidum, seu asperitas rancida, a gutturis fervore seu ebullitione, quam ranticum dicunt. Hanc enim Gal. *in lib.* 3. *Comm. de articulis* vocat κερχώδην, non κερχνώδην, a κέρχειν ver-

Cerchon quid.

Gutturis ferror seu ebullitio.

Prognost. pag. 41. lin. 53. *exhibuit, dicens*: Contra verò, morbum ægre ferre, spirationem magnam & densam esse, dolorem non sedari, sputum difficulter extussire, valdè sitire, corpus â febre inæqualiter detineri, ventrem & latera vehementer calere, frontem vero, manus & pedes frigidos esse, urinas vero & dejectiones, & somnos, & sudores, singula, uti scriptum est, mala esse cognoscere. Si quid enim ex his sputo supervenerit, morietur æger, antequam ad 14. dies perveniat, aut 9. aut 11. die. *Et paulo post* pag. 42. lin. 53. Moriuntur vero, *scil. suppurati post ruptionem*, quos febris non dimiserit, aut ipsos dimisisse visa, si statim iterum accenditur, & siti quidem vexantur, cibos vero non appetunt, & alvus humidâ est, & pus chlorum, sive ex viridi pallidum, & lividum, aut pituitosum, & spumosum exspuunt. Si hæc omnia contigerint, moriuntur, *&c. lege porrò.* Quod sputum &c.

a Text. 390. *b* Lib. 4. pag. 1121. text. 4. *c* Lib. 7. Epidem. pag. 1215. text. 14. *d* Ibidem. text. 16. *e* Lib. 7. Aphor. 44.

verbo, quod ſonum notat, qui vel anguſtia loci, quo ſpiritus redditur, vel humoris multitudine accidit, & plerumque utroque concurrente, quem ſpiritum nonnulli δάσεα, id eſt, aſperum appellant: illud rancidum, ſeu aſperitatem rancidam, κερχνώδην vocat, qui affectus, *in 2. lib. de cauſ. ſymptom.* eſt exiguus ad tuſſiendum impetus, quem tamen non perpetuo tuſſis ſequitur. Nam ea, quæ fauces exaſperando tuſſim movent, Gal. *in 3. Comm. de articulis* nuperrime citato κερχνωδεῖν vocat. Ceterum utcunque ſit, hi duo affectus maxime ſimiles exiſtunt, quippe κέρχων & κέρχνων, id eſt, gutturis fervor, ſeu ebullitio in gutture, a ſono ebullientis ac ferventis aquæ dicta, & aſperitas rancida: apparet vero inter ipſos differentia aliqua, quippe quod fervore, ſeu ebullitione, ſonus & ſtrepitus manifeſtius appareat; & in rancida aſperitate, obſcurius. His proximus eſt ſtertor, qui itidem eſt ſonus ſimilis, ſed ambobus major, & manifeſtior. Plures hos affectus confundunt, differreque tantum loci varietate atque magnitudine putant, *ſtertorem* ſtrepitum illum vocantes, qui in via ſubauditur & fit, quæ eſt inter palatum & nares, qualis eſt dormientium; in larynge, ſive in capite, ſeu oſtio aſperæ arteriæ, gutture dicto, fervor & ebullitio κέρχων dicta; & in arteria ipſa κέρχνος, id eſt, aſperitas rancida ſecundum aliquos, & ſecundum alios, ſtridula ejuſdem arteriæ aſperitas. In moribundis hic affectus Græcis etiam ῥέγχος dicitur, & vulgo Medicorum *ranticum*, quaſi rancidum ſpiritum ſive ſonum dixerint, qui affectus eſt veluti concertatio humoris & ſpiritus in aſperis arteriis. Fiunt vero hi affectus, vel propter naturæ infirmitatem, utpote cum pulmo undique pure, vel humore plenus, quod Hippocr. *in 2. Prognoſt.* [a] *text.* 48. expreſſit, dicens: *Mala etiam ſcreatio, quæ non expurgatur, nec projicit ipſam pulmo, ſed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture.* Non expurgatur, nec ſputum projicit, aut ob humoris excernendi lentorem, quo aſperæ arteriæ adhæreſcens a ſpiritu agitatus fervorem ſeu ſtertorem facit, vel branchiorum obſtructionem, aut ob arteriæ & gutturis compreſſionem inter-

Quid & unde. | Stertor. | Unde.

[a] Pag. 41. lin. 23.

terceptione meatus, in quo refractus & agitatus humor aliquis in gutture fervet. Hinc pectore angustos *stertorosos*, *in lib. 3. de dissec. resp.* Galen. vocavit. Qui duas tantum caussas huic affectui assignavit, quippe loci, quo spiritus redditur, angustiam, vel humoris multitudinem, vel utrumque simul: sed necesse est, ut virtutis impotentiam addamus, ob quam ῥέγχος fit in moribundis, quippe natura quicquam purgare non valente. Quibus colligamus non perpetuo hoc symptoma, quippe fervorem seu ebullitionem esse lethalem, sed ubi, multitudine humoris natura oppressa, non possit pulmo exscreare sputum, aut spiritus via, arteria scilicet, graviter oppressa, qua ratione hiantes moribundi multi stertunt. Cujusmodi fuit observatum in *Menone*, de quo ait Hippocr. *in 7. Epid* [a] *text.* 8. *Arteria subsibilabat, cum stertore:* & *text.* 15. de *uxore Theodori* [b]: *Arteriæ & pectoris stridula quædam asperitas, strepitus & fluctuatio puris:* & [c] *text.* 19. de *uxore Polycratis: Intus circa arteriam & fauces sibilus erat & Cerchnon*, id est, asperitas, ut Valesius vertit, rancida. *Ermoptolemus* [d] peripneumonicus *decimo quarto pallidum exscreabat & stertebat:* & *Anginosa* [e] itidem cum stertore, convulsa obiit: & in *filio Amphiphradis* [f] pleuritico, in faucibus plerumque rancida asperitas subsibilabat. In quibus omnibus illud symptoma partim ad naturæ impotentiam, partim ad multitudinem & lentorem puris seu humoris, fuerat referendum: est vero perpetuo malum, & non parum timendum, summe vero perniciosum post morbi principium, prælanguidis viribus redditis; quod id præmonstret, præ imbecillitate naturam quicquam non posse excernere & suffocari; cumque hoc symptomate aliquod aliud necessario una aderit exitiale signum. In principio vero sæpius fit, ut præ copia nimia in gutture ferveat humor, vel præ lentore nimio materia arteriæ adhærescat, quo humore postea concocto, & per sputum purgato, cessat Cerchos seu ebullitio. Cognoscitur vero, quo una ad-

Quando gutturis fervor seu ebullitio lethalis.

Quando non exitialis.

[a] Pag. 1220. text. 47. [b] Ibid. pag. 1216. text. 27. [c] Ibid. pag. 1211. text. 9. [d] Ibid. pag. 1215. text. 16. [e] Ibid. text. 20. [f] Ibid. text. 14.

adſint alia ſigna bona, & nullum perniciofum illuxerit, cujuſmodi fuit in *Piſiſtrato* viſum. De quo Hippocr.[a] ait: *Stertoroſum in faucibus, bene autem ferebat morbum, mente conſtabat, calor remiſit, ſimulque excretio, & ſtertor; evaſit.* Atque hæc de prædictione ex ſputis.

Cap. XXI.

De prædictione ab abſceſſibus.

DIXIMUS in ſexto libro, quid ſit abſceſſus, differentiaſque ac ſigna, quibus Medici futuros abſceſſus in morbis prænoſcunt. Nunc ab ipſis abſceſſibus, quomodo in acutis morbis cum ſalus tum exitium prænoſcatur, perſcrutemur, ſuppoſito illos nobis affuturos: quam rem prænoſci a morbo, qui non ſolvatur, & ab urina tenui & cruda, quam ægroti, ut docet Hippocr. *in* 2. *Progn.*[b] *text.* 24. longo tempore mingunt, atque a ſignis ſalutaribus, Galen. *in lib.* 2. *de Criſib.* ſtatuit. At a quibus ſane abſceſſibus noſtrum prædicendi inſtitutum proſequemur? Siquidem ibidem dixerimus, nomine abſceſſus, multos affectus ex Hippocrat. doctrina intelligi. Primo per abſceſſum intelligimus omnem humorum tranſlationem ab una parte corporis in aliam, in qua tranſlatione humores aut effluunt, aut decumbunt. Unde excretio & humoris decubitus dicitur abſceſſus. Hoc ipſo etiam nomine *abſceſſûs* mutationem morbi accepimus, ut quando angina in peripneumoniam mutatur, ſuppurationem, & quicquid in cutem erumpit a cauſſa interna. Aut quod magis proprie dicitur, per abſceſſum intelligimus humoris decubitum, qui tumorem facit. Nos vero hic per abſceſſus omnia intelligemus, quæ in cutem erumpunt, atque humoris decubitum cum tumore aut inflammatione. Sed age de bonis abſceſſibus, ſalutem denotantibus, agamus. Boni itaque dicuntur, qui erumpunt cum ſignis coctionis, in die decretorio, in partibus

Abſceſſus unde futuri dignoſcuntur.

Quid.

Abſceſſus boni.

a Lib. 7. Epidem. pag. 1223. text. 56. b Pag. 40. lin. 49.

tibus a visceribus, & a morbo longinquis, quique suapte natura boni sint, & qui perseverant, non diminuuntur, ac augentur, & demum qui suppurantur, & qui una cum bonis signis apparent, atque ægrotos juvant. Dictum est a nobis superioribus libris, atque demonstratum ex Hippocr. *in Epidemiis* [a], concoctiones celeritatem portendere judicii, securitatemque salubrem, ac proinde coctionis signa nunquam male apparere: quo fit, ut ne dum abscessus omnes, sed omnes vel etiam excretiones, concocto morbo apparentes, sint laudandæ. Eo efficacius abscessus judicium præsagii confirmabunt, si in aliquo dierum decretoriorum eruperint. Quod eo certius præmonstrabunt suapte natura boni, quippe qui laudabili substantia, figura, loco, colore, magnitudine atque copia erumpunt. Molles bonitate duris ab Hippocr. præferuntur. De iis, qui suapte natura commendantur, Hippoc. *in lib.6. Epidem.* [b] *comm.* 1. *text.* 23. ita habet: *Tubercula foras extumescentia, & acuminata, in turbinemque gracilescentia, æquabiliter maturescentia, non circum dura, declivia, & non bifida, meliora. Contraria vero, mala, & si quam plurimum contraria, pessima:* & in Prognosticis. [c] *Quæcumque exterius vergent, optima sunt, parva, quam maxime extrorsum spectantia, & in aciem turbinata: pessima sunt, quæ magna, lata, & minime in aciem turbinata: at quæ introrsum rumpuntur, optima quæ externas partes minime attingunt.* Acuta itidem latis bonitate prætulit. Ex loco itidem, qui ad exteriora feruntur, ab Hippocrat. laudantur; de his *in 6. Aphorism.* 25. ait: *Erysipelas ab interioribus ad exteriora verti, bonum.* Qua ratione in angina tumorem in collo optimum esse statuit [d]. Optimi itidem sunt, qui in partibus remotis & ignobilibus concitantur. Qua ratione Hippocr. [e] 37. dixit, omnes abscessus, qui ad crura fiunt, in pulmoniis vehementibus esse utiles; & Galen. ait: *Si quidem vera sit sententia* Hippoc. 2. *lib. Epidem.* [f] *præscripta*

a Lib. 1. Sect. 2. pag. 948. lit. F. *b* Sect. 1. text. 12. pag. 1165. *c* Pag. 39. lin. 6. & seq. *d* Prognost. pag. 45. lin. 20. *e* Ibid. pag. 43. lin. 18. *f* Sect. 1. pag. 1002. lit. B.

ſcripta de bonis abſceſſibus, ut optimi ſint, ſi maxime deorſum, & quam longiſſime ab ægrotatione, abſiſtant, magis vero ſi concoctione pariter fiant. Colore etiam boni aut rubro, aut flavo, aut albo ſpectantur: magnitudine quidem etiam mediocri, ita ut neque pauciores, quam corpora purgare valeant, neque grandiores, quam ſuſtineri poſſint. Copia etiam copiæ humoris, morbum facientis, reſpondere debent; nam immoderatius apparentes non ſunt ſecuri, quod & aliquam internam partem vel principem, vel vitæ neceſſariam, obſideant. Qui cito matureſcunt, ac ſuppurantur, laudantur. De his forte Hippocr. *in 2. prognoſt.* [a] *text.* 64. *Quibuſcunque abſceſſus fiunt ex pulmoniis morbis circa aures & ſuppurantur ad inferiora loca, & ad fiſtulam perveniunt, iſti evadunt.* Boni etiam ſunt, qui perſeverant, quod a facultate robuſta fit, atque augentur, atque, ut diximus, ſuppurantur, & qui una cum bonis ſignis apparent, atque ægrotos morbo vel liberant, vel allevant, qui merito ita apparentes ſunt ex judicatoriis judicantibus, quique, natura morbo prævalente, fiunt.

Abſceſſus mali.

Atque iſti ſunt abſceſſus ſalutares. Malos vero eſſe omnes abſceſſus, cum cruditatis ſignis apparentes, in diebus non decretoriis, ſuapte natura malos, in partibus proximis morbo, membriſque principibus, perſeverantes, non ſuppurantes, pauciores, copioſiores, parviores, majores, qui ſtatim exorti recurrunt, ſeu retrahuntur intus, atque evaneſcunt, cum malis ſignis nihil juvantes, atque lædentes. De iis, qui morbo crudo exiſtente apparent, Galen. *in* 1. *Epidem.* ita habet: *Omnium, quæ tunc inciderent, incommodorum erat caput, cruditas humorum, quod ſi quando natura per vim ad aliquos eorum excernendos aggreſſa eſſet, nihil proficiebat, imo vero ab iis ſuperata, aut in profundum recurrere permiſit, aut propter paucitatem excretionum abſceſſum moliebatur. Alias a nobis demonſtratum eſt, nullam excretionem, vel abſceſſum fidelem eſſe, quæ cum ſignis cruditatis apparet, etiamſi ad probam maturationem perveniat. Concoctiones celere judicium & ſecuritatem promittunt, Sed ne nunc quidem cauſſæ febrium, quæ intra venas continentur.*

erant

a Pag. 43. lin. 4.

erant concoctæ. At parotides erant tamen maturæ, quod infrequens esse, & debere memoria teneri dicebam. Nam posse fieri quapiam in parte privatim concoctionem, toto morbo non concocto. Mali itidem sunt, qui decumbunt in diebus non decretoriis; hi nobis quidem indicio sunt, illum decubitum, sive excretionem humoris non fieri a natura salubriter agente, sed morbo acta, quippe aut humoris multitudine, aut prava qualitate, ante tempus irritata ad pugnam: quare mirum non est, si, perturbato ipsius naturali ordine, in diebus non decretoriis expellat. Eoque apertius mali abscessus dignoscentur, si suapte quoque naturâ mali exsistant, cujusmodi sunt, ex Hippocrat. *in* 1. *Prognostic.* [a] *text.* 30. *Turbercula circum dura, bifida, inæqualia:* & *in lib.* 6. *Epidemiorum* [b], *foras non extumescentia, non acuminata, neque in turbinem gracilescentia, non æqualiter maturescentia, circumdura, non declivia, atque bifida.* Qui vero ex abscessibus malignitatem habent, cum febre continua omnes exitiales sunt. Cujusmodi fuerunt in ea pestilentia, quam Hippocrat. *in lib.* 3. *Epidem.* [c] *Comm.* 1. *text.* 13. recensuit; scribit enim ignes malignos multos interemisse, tubercula, carbunculos, fluxiones ad pudenda, Herpetes multos malignos in ea pestilenti constitutione grassatos fuisse, pluresque iis fuisse interemtos. Pauciores etiam abscessus, & majores damnantur, de quibus Hippocr. *in* 1. *Epid.* [d] *Comm.* 3. ait: *His succedebant abscessus, aut majores, quam ut ferri possent, aut minores, quam ut prodessent quicquam:* & paulo post [e]. *Papulæ parvæ, quæ non essent excernendis morbis:* & postea de *Sileno* [f]*: Papulæ cum sudore rubentes, rotundæ parvæ, varis similes permanebant, nec abscessum efficiebant.* Copiosiores etiam tutæ non sunt, nisi ad purulentos abscessus deveniant; nam nimis copiosum humorem denotant, ex quo timor est, ut ne tantum cutis, sed quin etiam pars aliqua interna, aut ex principibus, aut ex necessariis obsideatur. Qua ratione Auctor *Coac. præsagiorum* [g] merito dixit: *Quibus in febre continua pustu-*

a Pag. 38. sub finem. *b* Sect. 1. text. 12. pag. 1165. *c* Pag. 1083. *d* Sect. 2, pag. 946. lit. G. *e* Ibid. lit. H. *f* Lib. 1. Epid. Ægr. 2. p. 969. *g* Text. 114.

læ toto corpore excitantur, lethale, nisi superveniat purulentus abscessus. In his enim, quorum corpora acuta febre vexata, undequaque abscessibus, aut parvis aut magnis scatent, periculum est, ne retrocedant, principemque vel vitæ necessariam aliquam partem, ut diximus, occupent, quod est exitiosum. Hujusmodi casum Hippocr. *in Tymonactis puero* vidit, de quo *in 7. Epid.* [a] *text. 4.* ita habet: *Tymonactis puero, quasi duorum mensium, exanthemata in cruribus, & in coxis, & lumbis, Hypogastrio, & tumores valde rubicundi. Sedatis autem his convulsiones & epileptica fiebant sine febre multis diebus, & mortuus est.* Non minoris periculi sunt, tumores admodum rubentes, ac omnium maxime liventes, & nigricantes, quem pravum colorem in exanthematibus nec vel etiam mulierculæ ignorant; iis etenim valde rubentibus, liventibus, ac maxime nigris, merito de ægrotorum salute plurimum dubitandum putant. Hippocr. *in 1. Epidem.* [b] *Comm. 1. text. 38.* in ea pestilenti constitutione ait, grassatos fuisse *tumores secundum aures nigricantes, qui nihil denunciarent:* & in *Critone* [c] moribundo pustulæ nigræ eruperunt: & papulæ, quæ in *Sileno* [d], ante mortem apparuerunt, fuere rotundæ, parvæ, varis similes, valde rubentes. Abscessibus vero sine ratione sublatis nedum fidere non debebimus, sed quinimo ab ipsis plurimum timere. Sine ratione dico, qui nulla prægressa aut vacuatione, aut purgatione, vel a natura, vel ab arte, intus retrahuntur, atque evanescunt. Hujusmodi abscessus periculum delirii & mortis inferre, Hippocr. *in 2. Prognost.* [e] notavit. De his *in 6. Epid.* [f] scribit: *Cum in morbo aliquo judicationis tempore tumores secundum aurem exorti, prius quam suppurentur, inaniuntur, id est, retrahuntur, & evanescunt, exspectare oportet ita affectis recidivam.* Gal. vero *in 1. Prorrh. Comm. 1.* ait: *Talium autem signorum genus deterrimum esse constat, nempe, quæ vel tubercula, vel pustulæ ex imo ad cutem enata, recurrerunt, gravissima omnium exsistunt, omni-*

Tumores periculosi.

[a] Pag. 1238. text. 114. [b] Sect. 2. pag. 946, sub finem: confer autem notas Foesii, qui non legit Μελαινόμενα, *nigricantia*, sed μὴ λυόμενα, aut μολυνόμενα. [c] Lib. 1. Epidem. Ægr. 9. pag. 985. [d] Ibid. Ægr. 2. pag. 969. [e] Pag. 43. lin. 27. [f] Sect. 4. text. 1. pag. 1179.

omniumque maxime, ubi abſceſſus neque ob humoris fluxi tenuitatem, aut partis laxitatem, aut aeris caliditatem, aut adhibiti medicamenti diſcutiendi poteſtatem habentis, ſed ob virium lapſum intus recurrerunt. De his Hippocrat. *in* 1. *Epid.* [a] *Quibuſdam in articulos, præſertim in coxendicem decumbebant, paucis decretorie ceſſabant, ſtatimque ſuperati ad priorem ſtatum redierunt*; quod in *Anaxenore ſplenitico*, & *mali coloris* Hippoc. [b] animadvertit, qui tumorem habuit in coxendice, quo evaneſcente, ipſe mortuus eſt. Ceterum utile erit, diſtinguere abſceſſus longo tempore perſeverantes, & poſtea intus recurrentes, ab his, qui ſtatim oborti recurrunt; hi enim longè majus periculum quam ii minantur, quod Galen. in 1. *Prorrhet. Comm.* 1. confirmavit, cum dixerit, tales abſceſſus eſſe deterrimos, atque etiam ait, ſudores quoque, qui cœperunt quidem, ſed protinus ceſſaverunt, pravi ſunt, quod naturam maxime prælanguidam, excretionem quidem aggredientem, ſed præ imbecillitate non abſolventem, præmonſtrent. Hippoc. in 1. *Epidem.* [c] *Comm.* 1. *text.* 28. papulas parvas, quod ſtatim evaneſcerent, peſſimas obſervavit; & paulo ante de malis abſceſſibus dixit [d]: *Sed ſtatim redierunt & deterius evaſerunt.* In *Euphranonis filio* [e], qui mortuus eſt, exanthemata oborta parum durarunt, & abſque ratione evanuerunt. Et hæc de abſceſſibus intro recurrentibus. Ex loco itidem mali abſceſſus Medicis innoteſcunt; peſſimi enim ſunt, qui prope viſcera in cute erumpunt. Quo fit, ut abſceſſus poſt aures, perpetuo ſint ſuſpecti; nam forte ſuperveniunt fractis inde viribus, & videntur novas cauſſas morbi attexere. Feſſus æger magnos abſceſſus, qui tempore ac virium robore opus habent, ad concoctionem & ſuppurationem faciendam, ferre nequit: parvi vero non ſolvunt. Sunt vero magis, ut dictum eſt, ſuſpecti loci ratione, quippe, quod cerebro ſint proximi: non ſecus & tumores ſub aliis loci ratione damnantur, & bubones ipſi in inguinibus, qui tumores ſolent graſſari tempore peſti-

a Sect. 2. pag. 946. ſub finem. *b* Lib. 7. Epidem. pag. 1239. text. 124. *c* Sect. 2. pag. 946. ſub finem. *d* Ibid. lit. G. *e* Lib 5. Epidem. pag. 1161. text. 92.

pestilenti, quo tempore interna viscera maxime patiuntur. Cum malis signis nulli abscessus boni esse possunt: sunt enim ex judicatoriis non judicantibus. Non minus etiam ii, qua nedum febrem non tollunt, ægrotosque quicquam allevant, sed quinimo ipsos non parum lædunt. Atque hæc in universum dicta sint de malis abscessibus, mortem prædicentibus. Nunc pauca, ut rem hanc exemplis quibusdam illustremus, de his abscessibus, qui secundum aures fiunt, quos parotidas Medici appellant, subjungamus. Hos abscessus hisce signis prænoscendos Hipp. *in Prognost.* [a] docet: *In hunc modum ista consideranda sunt. Si febris detinet, neque dolor conquiescit, neque sputum ex ratione procedit, neque biliosæ sunt alvi dejectiones, nec bene solutæ ac sinceræ, nec urina admodum multa, multum habens sedimentum, suffragantur vero ad salutem reliqua omnia salutaria signa, in his ejusmodi abscessus orituros sperare convenit. Ac hi oriuntur quidem in locis infernis, quibus circa hypochondria inflammationis quid subest: illi autem in supernis, quibus hypochondrium molle & doloris expers permanet, & cum spirandi difficultate aliquandiu laboraverit, quæ citra aliam evidentem occasionem conquiescat.* Propria ergo Parotidum futurarum signa sunt, ubi morbus non fuerit valde diuturnus, si subita difficultas anhelitus laboranti superveniens, mox quiescat, cumque gravitas capitis & dolor subsequatur, & gravis somnus aut surditas, huic in glandibus post aures necesse est abscessus fieri. Galen. *in* 1. *Prorrh. comm.* 75. *text.* 76. & 77. somnum gravem, cum dolore capitis & surditatem statim advenientem signa esse parotidum statuit: & Auctor *Prorrh.* 3. [b] dixit, ex capitis dolore, comate, surditateque prænosci parotidas. Ex iis abscessibus boni sunt, qui magnitudine moderati, sine dolore, integris viribus, in aliquo die critico, & antegressis coctionis signis erumpunt. Cujusmodi fuerunt, quas Hipp. *in Epidemiis* meminit, de quibus *in libro* [c] dixit: *Tubercula vero multis secundum alterutram aurem, plurimis secundum utramque*

Parotides unde futuræ prævidentur.

Quænam bonæ.

a Pag. 43. lin. 7. b Lib. 1. text. 168. c Lib. 1. Sect. 1. pag. 938. lit. E. & 939. lit. D.

quæ, exstiterunt, febre carebant, erant recti: nonnullis parum accendebantur, sed exstincta omnibus sunt citra incommodum. Erat eorum hæc natura, laxa erant, magna, diffusa citra phlegmonem atque citra dolorem, obscure omnibus evanescebant. Hæc fiunt a caliginosa materia, quæ facile citra incommodum tolluntur, aut a pituita, quæ œdematosa, aut a sanguine phlegmonosa, aut a flava bile erysipelatosa vocata, aut a materia crassa, & viscida: illa facillime discutiuntur, atque hæc ægerrime; quo fit, ut in multis sublata febre etiam perseverent, neque residentia, neque suppurantia appareant: de his Hipp. *in* 1. *Epid.* [a] *Tubercula secundum aures, quæ in febribus cum dolore extuberant, nonnullis, cum febris decretorie sedatur, non resident, neque suppurant, his biliosum alvi profluvium, aut dysenteria, aut sedimentum urinarum crassarum, ea solvit, uti evenit Hermippo Clazomenio.* Optimæ sunt, vel saltem non pravæ parotides, quæ prægressis vacuationibus, vel purgationibus, resolvuntur, & præsertim cum bonis urinis, cujusmodi forte fuerunt, quæ in Clazomenio [b] exuberarunt. De his forte meminit auctor *Coac. præsagiorum*, ita dicens [c]: *Tussiculæ, quæ cum sputationibus procedunt, emolliunt parotides.* Quæ suppurantur itidem cum signis coctionis, & pus est album, purum, salutares existunt. Contra malæ dicuntur, quæ aut majores quam ferri possint, aut parviores quam purgare valeant, observantur, cum dolore, & fractis viribus erumpentes, nullis coctionis signis antegressis, in die non critico cum malis signis apparentes, atque febrem non allevantes, sed quinimo ægris ab ipsis in deterius mutatis. Præterea quæ intus recurrunt absque caussa. Has recidivam præmonstrare Hippoc. *in* 6. *Epid.* [d] tradidit, & Galen. deterrimum esse signum *in primo Prorrh.* statuit; quales *Nicolai Concubina* [e] habuit, quibus abscessibus, magnis, sine signo sublatis, mors eam est subsecuta. Auctor *Coac. Præsag.* [f] *in* 4. *Coac. Præsag. text.*

Quænam malæ.

a Sect. 2. pag. 956. sub. lit. F. *b* Vide ejus historiam Lib. 1. Epidem. Ægr. 10. pag. 985. *c* Text. 204. *d* Sect. 4. text. 1. pag. 1179. *e* Epidem. lib. 7. text. 50. pag. 1221. *f* Text. 138.

text. 25. ait: *Si ardenti febre abscessus, ad aures facti, non suppuraverint, non valde servantur.*: & [a]: *Tumores circa aures maxime ex acutis in febribus ardentibus fiunt, si morbum non solvant, neque maturent, aut ex naribus sanguis fluat, vel urinæ deponant sedimentum crassum, moriuntur.* Et idem Auctor *Coac. Præsagiorum.* [b] *Tumores circa aures post expurgata plurima graviter olentia, acuta febre, hypochondrio intento, tardius excitati, interficiunt:* & ibidem [c] scriptum est, in suppuratis parotidibus pure non albo effluente, lethale esse; [d] pravasque dici parotidas, quæ cum urinis parum coctis apparent. Quod Galen. vel etiam de iis, quæ probe suppurarunt, intelligi debere, nobis præmonstrasse, nuperrime meminimus. Unde vel etiam parotides suspectæ erunt, absque signis concoctionis, probe suppuratæ. Quales in *Cratistonacte*, & *ancilla pictoris* ab Hippoc. [e] fuere observatæ, quibus, uti dictum est, probe suppuratis, ambo tamen interierunt. De exanthematibus, quo nomine papulæ omnes latinis, barbaris variolæ, morbilli, puncticulæ seu maculæ nuncupatæ, comprehenduntur; deque pustulis, carbunculis, bubonibus, tumoribus hypochondriorum, nihil superest ad ipsorum prognosin illustrandam dicendum; quum omnia ad prædicendi rationem pertinentia, cum in hoc ipso capite, quod absolvimus, tum in aliis libris satis accurate expenderimus.

a Ibidem. text. 207. *b* Text. 201. *c* Text. 206. *d* Ibid. text. 205. *e* Lib. 1. Epid. Sect. 2. pag. 958. sub lit. B. Foesius tamen loco *pictoris* legit *fullonis*.

F I N I S.

Citata

Citata HIPPOCRATIS Loca,

Ad ſuas quæque paginas transferenda.

Pag. lin.
4. 24. *poſt* Hippocr. lib. 6. Epidem. Sect. 5. text. 1. 2. pag. 1184.
7. 2. *poſt* Prognoſticorum pag. 43. lin. 18.
9. 26. *poſt* lib. 6. lib. 6. Epidem. Sect. 5. text. 1. pag. 1184.
13, 26. *poſt* Prognoſticorum pag. 38. lin. 11.
14. 12. *poſt* Hipp. lib. 1. Epid. Sect. 2. pag. 948. lit. F.
15. 9. *poſt* Epidem. lib. 1. Epidem. Sect. 2. pag. 951. lit. E.
12. *poſt* Cleonactide lib. 1. Epid. Ægrot. 6. p. 982.
Pericle lib. 3. Epid. Ægr. 6. p. 1102.
Virgine Abderæ lib. 3. Epid. Ægrot. 7. pag. 1103.
13. *poſt* Herophyto lib. 3. Epid. Ægr. 9. p. 1106.
Muliere moroſa lib. 3. Ægr. 11. pag. 1108.
Lariſſæ Virgine lib. 3. Epid. Ægr. 12. pag. 1110.
Metone lib. 1. Epid. Ægr. 7. pag. 983.
15. *poſt* ait lib. 1. Epidem. pag. 951. lit. G.
25. *poſt* Epid. pag. 1108. Ægr. 10.
26. *poſt* Charionem lib. 3. Epid. Ægr. 5. pag. 1072.
34. *poſt* Herophyto lib. 3. Epid. Ægr. 9. p. 1106.
16. 6. *poſt* Prognoſt. pag. 41. lin. 3.
8. *poſt* ait lib. 6. Aphor. 15.
10. *poſt* de Sudoribus Progn. pag. 38. lin. 15.
21. *poſt* Lib. lib. 1. Epid. Sect. 2. pag. 558. lit. E.
17. 15. *poſt* Epidem. lib. 1. Epid. p. 966. in Philiſci Hiſtoria.
17. *poſt* Hermocrate lib. 3. Epid. Ægr. 2. pag. 1062.
18. 7. *poſt* Prorrh. lib. 1.
9. *poſt* tremulæ Prorrh. lib. 1. text. 34.
20. *poſt* Hippocr. Coac. Præſag. text. 47. & lib. 6. Aphor. 53.
ult. *poſt* Epid. pag. 1085. lit. E.
19. 3. *poſt* Prorrh. text. 64.
33. *poſt* Prognoſt. pag. 39. lin. 33.
20. 4. *poſt* Prorrh. lib. 1. text. 96.
10. *poſt* Hippocrates lib. 1. Epid. Ægrot. 2. p. 969.
11. *poſt* Uxore ibid. Ægrot. 4. pag. 976.
15. *poſt* gravida ibid. Ægr. 18. p. 990.
18. *poſt* Hippocr. lib. 3. Epidem. Ægr. 3. pag. 1098.
31. *poſt* & ubi lib. 5. Aphor. 3.
32. *ante* a vomitu lib. 7. Aphor. 3.
33. *ante* ab ileo lib. 7. Aphor. 10.
21. 2. *poſt* lib. text. 9.
3. *ante* mente text. 14.
10. *poſt* Prorrh. text. 64.
poſt & a rig. text. 65.
11. *ante* oculorum text. 69.
18. *poſt* Hippocr. lib. 3. Epid. Ægr. 12. pag. 1080.

Pag. 21.

Pag. lin.

21\. 21. *post* Text. 3. pag. 1089. lit. G.
22\. *post* Critoni lib. 1. Epid. Ægrot. 9. pag. 985.
25\. *post* Hippocr. Prognostic. pag. 39. lin. 52.
26\. *post* Vigilias lib. 2. Aphor. 3.
22\. 1. *post* uxore lib. 1. Epid. Ægrot. 11. pag. 987
2\. *ante* cœnavit ibid. Ægr. 12. pag. 988
5\. *post* lib. 7. Aphor. 18.
25\. *post* Hippoc. lib. 2. Aphor. 2.
26\. *post* bonum, ibid. Aphor. 1.
29\. *post* comm. pag. 1085.
23\. 4. *post* Prognost. pag. 37. lin. 15. & seq.
16\. *post* Præsagiis text. 196.
24\. 9. *post* Prognost. pag. 37. lin. 15.
25\. 1. *post* Hippoc. lib. 1. Epid. Ægr. 2. pag. 969.
3\. *post* adolescente lib. 3. Epid. Ægrot. 16. pag. 1117.
8\. *post* ait Hippocr. Prognost. pag. 38. lin. 10.
12\. *post* Hippocr. lib. 3. Epid. Ægrot. 3. pag. 1098.
15\. *post* Epidem. 3. Ægr. 15. p. 1114.
28\. 11. *post* Hippocr. lib. 7. Aphor. 6.
16\. *post* Hippocr. lib 6. Aphor. 3.
27\. *post* Epidem. Ægrot. 2. pag. 1062
30\. *post* Epidem. Ægrot. 6. pag. 1073
32\. *post* aquam lib. 3. Epid. Ægr. 2. pag. 1096.
29\. 5. *post* Hippocr. lib. 3. Epid. Ægrot. 2. p. 1062.
34\. *post* Epid. pag. 1085. lit. F.
ult. *post* Aphorismorum lib. v. Aphor. 12.
30\. 2. *post* septimo Aphor. 16.
21\. *post* Epidem. Sect. 2. pag. 948. lit. A.
24\. *post* Prognost. pag. 40. lin. 12.
31\. 1. *post* Epidem. pag. 1085. lit. F.
2\. *post* Prognost. pag. 40. lin. 47.
24\. *post* Silenus lib. Epid. Ægrot. 1. & 2.
27\. *post* Epidem. pag. 1086. inter litt. C. & D.
32\. 2. *post* Prognost. pag. 41. lin. 40.
11\. *post* Epidem. Sect. 2. pag. 944. lit. F.
13\. *ante* Text. ibid. pag. 951. lit. E.
25\. *post* Epidem. ibid. lit. G.
30\. *post* est lib. 3. Epid. Ægrot. pag. 1062
33\. *post* Aphor. Aphorism. 56.
33\. 2. *post* libro Prorrh. lib. 1. text. 7.
4\. *post* libro ibid. text. 67.
8\. *post* Epidem. pag. 940. lit. 9.
9\. *post* Prorrhet. lib. 1. text. 126.
12\. *post* Prognost. pag. 38. lin. 21.
15\. *post* Epidem. Sect. 2. pag. 945. lit. E.
21\. *post* Epidem. ibid. pag. 948. inter litt. G. & H.
27\. *post* Prognost. pag. 41. lin. 6.

CITATIONES.

Pag. *lin.*

33. 35. *post* Epidem. Sect. 2. pag. 946. lit. G.
34. 2. *post* Epidem. Sect. 2. text. 7. pag. 1168.
8. *post* Epidem. Sect. 2. pag. 946. lit. H.
35. 24. *post* Prognost. pag. 43. lin. 32.
27. *post* Aphorismor. Aphor. 66.
36. 5. *post* Epidem. Sect. 1. pag. 939. inter litt. D. & E.
14. *post* Prognost. pag. 41. lin. 33.
37. 12. *post* Epidem. pag. 1085. lit. G.
39. 1. *post* Prognost. pag. 43. lin. 54.
3. *post* expressit pag. 44. lin. 25.
14. *post* Prognost. pag. 41. lin. 47.
31. *post* Prorrheticor. text. 34.
40. 1. *post* Epidem. Ægrot. 2. pag. 1062.
12. *post* Epidem. Sect. 2. text. 15. pag. 1168.
16. *post* Prorrhet. lib. 1. text. 52.
41. 10. *post* Epidem. Sect. 2 pag. 948. lit. H.
13. *ante* post pag. 956. lit. F.
42. 8. *post* Hippocr. lib. 3. Aphor. 15.
12. *post* Hippocr. ibid. Aphor. 9.
13. *post* Epidem. Sect. 1. pag. 938. inter D. & E.
32. *post* Hippocr. lib. 4. Aphor. 43.
49. 1. *post* Text. Sect. 1. pag 939. lit. F.
2. *post* Epidem. pag. 1073. Ægrot. 6.
15. *post* Aphorismis lib. 4. Aphor. 25.
16. *post* & sanguinis lib. 7. Aphor. 15. & 16.
32. *post* Prognost. pag. 41. lin. 8.
45. 5. *post* Prognost. pag. 45. lin. 20.
8. *post* lib. Prognost. pag. 43. lin. 18.
20. *post* Epid. Sect. 6. text. 9. pag. 1190. conf. lib. 1. Epid. Sect. 3. pag. 96. sub lit. G.
46. 26. *post* Libr. Text. 85.
28. *post* Prorrh. lib. 1. text. 34.
ult. *post* Epid. Sect. 2. pag. 954. sub lit. D.
47. 19. *post* Epid. Sect. 2. pag. 954. lit. E.
50. 1. *post* Epidem. lib. 3. pag. 1082. lin. 6.
10. *post* Epidem. a pag. 1083. ad 1091.
25. *post* lib. lib. 3.
33. *post* austrina lib. 1. Epid. Sect. 1.
eadem *post* borealis ibid. Sect. 2. a pag. 942. ad 958. descriptæ.
34. *post* quarta lib. 3. Epidem. Sect. 3. a pag. 1081. ad 1091. descriptæ
51. 35. *post* Silenum lib. 1. Epidem. Ægrot. 2. pag. 969.
eadem *post* Charionem lib. 3. Epidem. Ægrot. 5. pag. 1072.
eadem *post* Nicodemum ibid. Ægrot. 10. pag. 1108.
36. *post* Mœlibeum ibid. Ægrot. 16. pag. 1117.
54. 9. *post* dixit Sectio 3. Aphor. 30.
55. 14. *post* Epidem. Sect. 1. pag. 939. lit. F.
185. 24. *post* Hippocr. lib. 4. Aphor. 16.

Pag. lin

186. 3. *post* Prorrheticorum lib. 1. text. 189.
16. *post* Præsag. text. 85.
17. *post* Text. Text. 85.
24. *post* Lib. Text. 28.
25. *post* Præsag. Text. 171.
27. *post* Paulo text. 177.
32. *post* Prognost. pag. 46. lin. 24.

187. 31. *post* Epidem. Sect. 5. pag. 1040. lin. 11. *ubi tamen de* puerperis *non de* pueris *hoc affirmatur: nec etiam licuit textum similem alibi reperire, ubi de* pueris *sermo est.*

188. 13. *post* Sect. Aphor. 5.
34. *post* Hippocr. lib. 1. Epidem. Sect. 2. pag. 944. lit. H.
35. *post* Hippocr. lib. 2. Aphor. 26.
ult. *ante* quæ lib. 5. Aphor. 1. 2. 3.

189. 2. *post* Prorrh. lib. 1. text. 145.
4. *post* Aphor. lib. 5. Aphor. 3.
6. *post* ait lib. 5.
19. *post* Et lib. 5. Aphor. 1.

190. 20. *post* muliere lib. 1. Epid. Ægrot. 13. pag. 990.
21. *post* Pythione lib. 3. Epid. Ægrot. 1. pag. 1059.
eadem *post* in eo ibid. Ægrot. 3. pag. 1066.
22. *post* Charione ibid. Ægrot. 5. pag. 1072.
23. *post* muliere ibid. Ægrot. 11. pag. 1108.

191. 3. *post* Herophyti text. 40. pag. 1152.
10. *post* Prorrhet. lib. 1. text. 119.
21. *post* Epidem. lib. 1. Epid. Sect. 2. pag. 944. lit. H.
26. *post* Præsag. text. 356.
30. *post* Præsag. text. 358.

192. 1. *post* Epidem. text. 130. pag. 1239.
11. *post* Præsag. text. 156. & 157.
22. *post* Prognost. pag. 39. lin. 45.

193. 4. *ante* Expressit Sect. 4.
9. *post* Dromedai lib. 1. Epidem. Ægrot. 11. pag. 987.
16. *post* Epidem. Sect. 2. pag. 948. inter litt. G. & H.
20. *post* Epidem. Ægrot. 4. pag. 1100.
29. *post* Epidem. text. 84. pag. 1160.

194. 13. *post* Aphor. 2. Sect. 5.
20. *post* Epidem. pag. 1145.
29. *post* postea text. 47. pag. 1153.
ult. *post* de qua text. 50. pag. 1154.

195. 10. *post* & postea text. 74. pag. 1159.

195. 19. *post* filio text. 75. pag. 1159.
27. *post* 5. text. 94. pag. 1161.
35. *post* Epidem. text. 53. pag. 1155.

196. 5. *post* Epidem. text. 85. pag. 1160.
12. *ante* Text. text. 20. pag. 1215.
31. *ante* Hippocr. lib. 3. Epid. Ægrot. 2. pag. 1096.

Pag. 196.

Pag. lin.
196. 32. *post* Epidem. Ægrot. 4. pag. 976.
197. 2. *post* Epidem. lib. 1. Ægrot. 11. pag. 987.
8. *post* Philista lib. 3. Epidem. Ægrot. 4. pag. 1070.
10. *post* Phrenitico lib. 3. Epidem. Ægrot. 4. pag. 1100.
19. *post* muliere ibid. Ægrot. 14. pag. 1114.
199. 29. *post* in acut. pag. 401. lin. 39.
200. 2. *post* Hippocr. lib. 5. Aphor. 58.
22. *post* Epidem. Ægrot. 12. pag. 1080.
29. *post* Præsag. text. 565.
201. 5. *post* Præsag. text. 490.
18. *post* libr. text. 23.
19. *post* Præsag. text. 45.
25. *post* Epidem. Ægrot. 12. pag. 1080.
202. 16. *post* Comm. 3. Ægrot. 5. pag. 979.
203. 7. *post* Hippocrate lib. 5. Aphor. 20.
204. 32. *ante* Aphor. Aphor. 69.
206. 18. *post* Epidem. Ægrot. 5. pag. 479.
21. *post* Epidem. Ægrot. 5. pag. 1072.
25. *post* Epidem. Ægrot. 12. pag. 1110.
27. *post* Epidemior. text. 25. pag. 1131.
29. *post* & lib. 7. Epid. text. 130. pag. 1239.
32. *post* Prorrhet. lib. 1. text. 150. 151.
207. 7. *post* Prorrhet. text. 65.
11. *post* Hippocr. lib. 3. Epid. Ægrot. 12. pag. 1080.
21. *post* Prorrhet. lib. 1. text. 66.
25. *post* Epidem. Ægrot. 11. pag. 987.
29. *post* mulier lib. 3. Epidem. Ægrot. 12. pag. 1080.
35. *post* Epidem. Ægrot. 12. pag. 988.
208. 2. *post* Præsagiis text. 10.
15. *post* Aphorism. Aphor. 46.
19. *post* Prorrhet. text. 65.
21. *post* Lib. lib. 1. Epidem. Sect. 2. pag. 954. inter D. & E.
28. *post* Epidem. lib. 1. Epid. Sect. 2. pag. 954. inter D. & E.
34. *post* Prorrhet. lib. 1.
eadem *post* etiam lib. 1. Prorrhet. text. 64.

INDEX
RERUM OMNIUM,
QUÆ IN TOTO OPERE CONTINENTUR.

A.

Aëris

Anxietas

Deliri

Dolo-

O.

P.

FINIS.

EMEN-

ADDENDA & CORRIGENDA

In prioribus VII. Plagulis Alphabeti primi: & tribus primis Alph. secundi. Vide Præfationem.

Pag. *lin.*
2. 28. uti Galeno, *lege* uti a Galeno.
5. 20. quam, *lege* quum.
6. 31. solent, *lege* soleant.
7. 30. num; *lege* nam.
32. respondeat, *lege* respondent.
12. 17. referre, *lege* conferre.
13. 26. facultatem, *lege* facilitatem.
15. 7. natura, *lege* naturam.
12. Cleonastide, *lege* Cleonactide.
23. *ante* alba, *adde* crassa.
19. 20. desideratio, *lege* Syderatio.
34. convertitur, *lege* convertatur.
20. 17. fuit, *lege* fiunt.
22. 27. *post* mortale, *pone punctum.*
post itidem, *adde* nimius.
30. erunt, *lege* erant.
25. 6. *ante* qui, *lege sequentia verba, tali modo certe distinguenda.* qui, cum refrigeratur, & e-moritur jam vitalis facultas, fit. *Sic Autoris sensus.*
26. 19. *Sic interpuncta lege.* Atque his non minus, tardissime quæ obeuntur & rarissime,
27. 5. passuum, *lege* pulsuum.
29. 1. at qui, *lege* atqui.
9. quivis, *lege* quibus.
14. sublata, *lege* sublatam.
32. 12. paucus, *lege* paucis.
17. conspiciat, *lege* incipiat.
19. stillationem, *lege* stillatione.
33. 23. quidem, *lege* quidam.
35. 25. & 26. in foras, *lege* inferas.
37. 32. *post* diminuentur, *pone comma.*
38. 24. superantur, *lege* superentur.
39. *ult.* inhibito, *lege* imbibito.

Pag. *lin.*
42. 27. more, *lege* morte.
44. 26. major, *lege* majores.
27. horum, *lege* humor.
45. 24. *Sic interpuncta lege, & corrige,* Morbum quoque simplicem ex multiplici; Convulsioni, Paralysi, tremori febrem continuam aut intermittentem supervenire; ab Apoplexia, Paralysin seu Paraplegiam; ab Angina lethali, colli pectorisque tumorem apparentem; *ita mens Auctoris constabit.*
47. 31. morbi, *lege* morbis.
52. 2. meminem, *lege* neminem.
19. hæc, *lege* hæ.
28. apolectici, *lege* apoplectici.
ult. pauci, *lege* paucis.
ibid. vasa, *lege* vase.
53. 21. mori, *lege* morbi.
54. 30. obæsos, *lege* obesos.
55. 21. incident, *lege* incidant.
186. 5. ne, *lege* et.
ult. rabidum, *lege* rubidum.
ibid. hæc &c. *sunt verba continuata Hippocratis usque ad verbum* accidunt. pag. 187. lin. 4. subducenda hæc omnia lineis, cum non sint expressa literis, ut vocantur, cursivis.
187. 3. judicium, *lege* indicium.
19. Hippoc. omnes, *lege* convulsiones omnes.
189. 24. Epicopticos, *lege* Epilepticos.
31. *ante* sanari *adscribe* quibus.

ADDENDA & CORRIGENDA.

Pag. lin.

190. 12. qui, *lege* quæ.
15. judicant, *lege* indicant.
25. *post* ægrotabat) *deleatur hoc signum) & ponatur in linea seq. post verbum* indicabant).

191. 3. Herophyti, *lege* Hermophyli.
4. *Eadem mutatio facienda.*
24. Erant *& quæ sequuntur usque ad verbum* essent *lin. seq sunt etiam verba Hippocratis, ideoque subducenda etiam lineis.*
32. quidem, *lege* siquidem.

192. 10. inprimis, *lege* in primis.

195. 3. & responsione, *lege & adde*, & respiratione caruit, & cum domum venisset, ilico febris vehemens tenuit &c.

197. 8. supra die, *legendum potius* ante diem.

Pag. lin.

198. 2. nonvulsionem, *lege* convulsionem.
ult. prædictorum, *lege* præditorum.

199. 24. febres, *lege* febri.

200. 9. infestantur, *lege* infestatur.
10. Quas, *lege* Quos.

202. 33. quod sin hoc accidat, sive. *legendum*, quod si non accidat, sed.

203. 18. efficit, *lege* efficiat.

204. 8. eo, *lege* et.
21. mors, *lege* mos.

205. 5. quæ, *lege* quas.

207. 22. cum dolor &, *lege* cum dolore.

208. 29. & 30. qui exitium impenderent, *lege* quibus exitium impenderet.